

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DÜNYA TARİHİNDE ASKERİ STRATEJİ

İngilizceden Çeviren: **Bestami S. Bilgiç**

J E R E M Y B L A C K

i y i k i k i t a p l a r v a r

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2021

timas.com.tr

**DÜNYA TARİHİNDE
ASKERİ STRATEJİ**
JEREMY BLACK

TİMAŞ YAYINLARI | 5134
Askeri Tarih | 4

EDİTÖR
Selim Ahmetoğlu
Elif Sabah Erkul

KAPAK TASARIMI
Yasin Çetin

İÇ TASARIM
Tamer Turp

1. BASKI
Nisan 2021, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-3594-6

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
   timasyayinrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE ÇİLT
Melisa Matbaacılık
Çiftçevavuzlar Yolu Acar Sitesi No:8
Davutpaşa / İstanbul
Telefon: (0212) 501 97 57
Matbaa Sertifika No: 44099

YAYIN HAKLARI

© Jeremy Black, 2020 "*Military Strategy: A Global History*" orijinal adıyla Yale University Press tarafından yayınlanan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir. İzinsiz yayınlanamaz. Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak alıntılar dışında hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

DÜNYA TARİHİNDE ASKERİ STRATEJİ

İngilizceden Çeviren: Bestami S. Bilgiç

J E R E M Y B L A C K

JEREMY BLACK

Exeter Üniversitesi'nde Tarih Profesörü olarak çalışmaktadır. Türkçeye çevrilen kitapları: *Savaş ve Dünya* (Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2009), *Bütün Zamanların Yetmiş Büyük Savaşı* (Oğlak Yayınları, İstanbul 2006), *Neden Savaşıyoruz?* (Güncel Yayıncılık, İstanbul 2005), *Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağ'da Savaş Sanatı* (Kitap Yayınevi, İstanbul 2003), *Dretnot, Tank ve Uçak* (Kitap Yayınevi, İstanbul 2003), *Efsane Komutanlar ve Zaferleri* (Timaş Yayınları, İstanbul 2014).

BESTAMİ S. BİLGİÇ

Lisans ve yüksek lisans çalışmalarını Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler programında tamamlamıştır. Doktorasını ise George Washington Üniversitesi Tarih Bölümü'nden almıştır. Son dönem Osmanlı Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi hakkında çeşitli kitaplar ve makaleler yayınlamış olan Dr. Bilgiç, Türkiye ve yurtdışında değişik üniversitelerde araştırma alanları ile ilgili dersler vermiştir.

Steve Bodger için

İçindekiler

Önsöz	9
Giriş	21
1. 18. Yüzyılda Stratejik Bağlamlar	57
2. Kıta İmparatorluklarının Stratejileri, 1400-1850	73
3. Dünya İmparatorluğu Hâline Gelmek: İngiltere, 1689-1815	133
4. Cumhuriyetçi Stratejilerin Yükselişi, 1775-1800	149
5. Napolyon ve Diğerleri, 1790-1914	181
6. 19. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri, 1812-1898	205
7. Avrupa ve Dünya Sorunu, 1816-1913	241
8. Dünya Savaşı İçin Stratejiler, 1900-1918	261
9. Topyekûn Savaş Stratejileri, 1919-1945	283
10. Soğuk Savaş Stratejileri, 1945-1989	333
11. Günümüz Dünyası İçin Stratejiler, 1990-	365
Sonuç	395
Seçili Kaynakça	417
Dizin	425

ÖNSÖZ

Strateji, askerî araçlarla uygulanacak planların detayları değildir. Strateji, bir kurumun ya da bireyin ulaşmak istediği kuşatıcı bir vizyon ile birlikte bu vizyona ulaşmak için belirlenmiş olan amaçların tamamı demektir. Ayrıca ulusların, devletlerin, hükümdarların, seçkinlerin ve diğerlerinin kendi durumlarını şekillendirmek için kullandıkları yollardır. Bunun için ulusal ve uluslararası sistemler geliştirirler. Sonuçta güvenliklerini sağlar, çıkarlarını muhafaza eder ve genişletirler. Anahtar unsur ve kritik bağlam her seviyede yürütülen güç mücadelesidir. Hedef ve araçlar strateji için gerekli oldukları kadar stratejinin içindedirler de. Pratikte bu olgular, tahlil amaçlı olarak bunları birbirlerinden ayırma çabalarına rağmen, nadiren birbirlerinden ayırırlar. Ayrıca, güç değişik şekiller alır ve tekdüze değildir. Gücün kullanıldığı alanlar çeşitlidir. Bu durum, bütün güç tiplerinde olduğu gibi askerî gücün niteliği ve kullanışı için de geçerlidir.

Strateji ve stratejik kültür değerlendirilirken, eğer sadece askerî strateji üzerinde duruluyorsa, devletlerin ya da devlet seçkinlerinin ve liderlerin güçlerini muhafaza etmek ve genişletmek için hem dışarı hem de içerisi ile ilgili gündemlerinin olduğunu akılda tutmak gerekmektedir. Zira devletler ve/veya devleti yönetenler dış ve iç gündemlerini hedeflerine daha rahat ulaşabilmek ve savaş yürütebilmek için oluşturmaktadırlar. İç ve dış gündem arasındaki ilişki önemlidir

ve her ikisini de etkilemektedir. İç ve dış gündem birbirlerinden kolaylıkla ayrılamazlar.

Buna bağlı olarak stratejiyi (nasıl tanımlanmış olursa olsun) kimin yönlendirdiği ve hangi sonuçlara ulaşmaya çalıştığı gibi ezelden beri sorulan sorular vardır. İkinci soru hem yeterliğin hem de başarının değerlendirilmesini etkilemektedir. Gerçekten de herhangi bir strateji karmaşık bağlamlara bağlıdır. Bu bağlamlar hem ülkesel hem uluslararası ve hem kısa hem de uzun vadelidirler. Ayrıca optimum boyutlara sahip değillerdir. Dahası, stratejiyi yönlendirenler ile stratejinin başarısını değerlendirenler her zaman aynı kişiler değillerdir. Karar alıcıların başarı kıstaslarını belirleyenleri doğru şeyi iyi bir şekilde yaptıklarına ikna etmek zorunda olmaları karar-alıcılar için stratejiyi uygulamada en başta gelen sorunlardan biridir.

İktidardaki kişiler ve gruplar üzerinde yoğunlaşmak, 19. yüzyılın sonlarından itibaren geliştirilen ve genelleştirilerek tarafından benimsenen askerî strateji kalıplarının neden rahatlıkla ya da makul bir şekilde tarihin büyük bir bölümünde ve hatta bugün bile geçerli olmadığını anlamaya yardımcı olur. Genelleştirilerek değil de insanlık tarihinin daha uzun önceki dönemlerindeki saray ve çevresi üzerinde durmak da bizi ironik olarak stratejinin sözcük olarak kullanımda olduğu ve kavram olarak geliştirildiği son iki yüz elli yıllık zaman dilimini yeniden düşünmeye yönlendirmektedir. Özellikle son iki yüz elli yılda liderler kendilerinden önce devletleri yöneten saray erbabından çok da farklı olmayan bir tarzda hareket etmişlerdir.

Nitekim Napolyon, Hitler, Putin ve Trump yönetimlerinin karar alma süreçlerindeki unsurları, 1643 ile 1715 yılları arasında Fransa'yı yönetmiş olan XIV. Louis zamanında görmek şaşırtıcı değildir. Liderlerin bilinçli bir şekilde geçmişle bir karşılaştırma (karşılaştırılan dönemler arasındaki zaman farkının uzun veya kısa olmasına bakılmaksızın) yaptıklarına dair birçok örnek verilebilir. Bunlardan biri 1922-1943 yılları arasında İtalya'yı yönetmiş olan faşist diktatör Benito Mussolini'dir. Mussolini devamlı surette kendisinden yaklaşık on dokuz asır önce yaşamış ve Roma İmparatorluğu'nu kurmuş olan Augustus Caesar'a atıf yaparak bir rezonans sağlamaya çalışmıştır. Bu

devamlılık özellikle stratejik içerikten (bilhassa belirli askerî araçlar söz konusu olduğunda) ziyade stratejik kültür ya da stratejik süreç üzerinde odaklanıldığında görülmektedir.

İçerideki ve dışarıdaki hedefleri kotarmak için şan, yani prestij arayışı, ve sonucunda elde edilen şöhretin kullanılmasının monarşik ya da monarşiye benzer sistemlerde ne dereceye kadar cazip ve önemli olduğu – bütün sistemlerde önemli olsa da – sorunsal ortada durmaktadır (monarşik ve monarşiye benzer sistemlerde şan ve prestij arayışı birçok açıdan bu sistemler için birincil stratejik amaçları, motivasyonu ve stratejinin derecesini sağlamaktadır). Stratejiye bu yaklaşım anlaşılır bir şekilde diakronik olarak, yani belirli bir zaman içinde gelişmektedir. Bununla beraber bu yaklaşım askerî tarih gibi bir konu için şaşırtıcı bulunabilir. Çünkü, askerî tarih ziyadesiyle teknolojik değişim ve bunun çok yakın bağlamının üzerinde odaklanmaktadır. Prestij ve şöhretin değerine yapılan bir vurgu, imaj ve rekabete yönelik psikolojik bir yaklaşımla bağlantılı olan bu değere dayalı bir kültürel işlevselcilik edinir. Prestij için yapılan bir rekabet, sürece dahil olan bütün güçleri artırabilir. Ancak genelde bu rekabet diğer güçlere rağmen gerçekleşir, bu şekilde arzulanır ve tasdik edilir. Bu durum günümüze kadar devam etmiştir.

Stratejinin esasen politik olan doğasının bir parçası olan söylemsel olma özelliği de dikkati çekmelidir. Ayrıca, stratejinin ya da ittifakların değişkenliğinin ve tam tersine belirli planların değişmezliğinin de aynı şekilde üzerinde durulmalıdır. Belirli planların değişmezliği ve bu planların nasıl ortaya çıktıkları üzerine odaklanma stratejinin ve ittifakların değişkenliği meselesinin yeterince takdir edilmemesi sonucunu doğurabilir. Zaten planlar hızlı bir şekilde değişebilir. Bununla birlikte bu özelliklerin hiçbiri, stratejinin bilimini yapmaya ve/veya rahatlıkla öğrenilebileceği iddia edilen ve öğretildiği takdirde puan, pozisyon ve kâr sağlanmasına vesile olacak dersler geliştirmeye çalışanların ilgisini çekmeyebilir.

“Strateji” son zamanlarda çokça tartışılan bir kavramdır. Gerçekten de Batı’da bu tartışmayı ateşleyen ve üzerinde odaklanılması sonucunu doğuran stratejinin bir nevi yitik bir sanat olduğuna dair

bir anlayış ve tekerrür eden iddialar vardır. Bu anlayış özellikle İngiltere’de ama ABD’de de yaşanan bir güven krizinin yansımasıdır. Bu güven krizi, 2000’li ve 2010’lu yıllarda Irak ve Afganistan’da Batılı güçlerin devamlı surette yaşadıkları yenilgiler ya da en azından ciddi zorluklar ile Batılıların amaçları bağlamında bu yenilgiler ve zorluklarla ilintili sorunların sonucudur. Noksan ya da kusurlu strateji ve politika ile strateji karmaşası hakkındaki söylem ve bununla bağlantılı endişe 2010’lu yılların ortalarında ve sonlarında iyice artışa geçti. Bu spesifik olarak Suriye’ye ve aslında bütün Orta Doğu’ya yönelik Batı politikasıyla ilgili genel karışıklığa verilen bir tepkiydi. Avam Kamarası Dış İlişkiler Komitesi 2016 yılında “tutarlı bir Libya stratejisi geliştirilememesi”nden bahsediyordu.¹ Tek tek her stratejiyle ilgili sorunlar bir yana, kısmen makul amaçları belirleme ve devam ettirme yeteneği kaybı söz konusudur. Bu da etkili strateji geliştirilememesine yol açar.

Strateji hakkındaki söylem ve endişe 2000’ler ve 2010’larda Batı’da politika ve stratejinin algılanması, amaçları ve uygulanmasının gidişatı hakkında daha genel bir kaygıyı yansıtıyordu. Çin ve Rus yayılmacılığına verilen karmaşık ve büyük oranda başarısız yanıt bu endişenin bir vechesiydi. Başkan Donald Trump’ın tutumu ve politikaları, özellikle çok taraflılığa ve bu çok taraflılığı sağlayan NATO ve WTO (Dünya Ticaret Örgütü) dâhil olmak üzere birçok kuruma yönelik olan karşıtlığı hakkındaki endişe 2017 ve 2019 yılları arasında önemli bir konuydu. Daha önce Bill Clinton (1993–2001), George W. Bush (2001–2009) ve Barack Obama’nın (2009–2017) stratejik kavrayışları hakkında çok daha farklı ancak devam edip duran endişeler vardı. Dikkatler Başkan Trump’ın üzerinde olduğu için bu endişeler unutulmaya yüz tuttu.

Bu kaygı ve ona verilen yanıt bağlamında “strateji” terimi 2000’ler ve 2010’larda sıklıkla kullanıldı. Ancak bu kullanım her zaman aydınlatıcı bir şekilde gerçekleşmedi. Bu durumun kendisi bile stratejinin lügatçesi ve siyasetteki (hem politika yapımı hem de siyasi

1 House of Commons, Public Administration Select Committee: Evidence, 9 Eylül 2010, Ev 6, Q12; *The Times*, 5 Ocak 2019.

rekabet anlamında) rolü hakkında öğretici bir değerlendirmedir. Her ikisinde de stratejinin kullanımı söylemsel ve siyasi amaçlara hizmet etti. Farklı şekillerde olsa da bu siyasi amaçlar strateji teriminin askerî çevreler ve akademik yorumcular tarafından kullanım şeklini etkiledi.

Yorumcuların özellikle bir tarafta Çin ve Rusya öbür tarafta da Batılı devletler olacak şekilde iki taraf arasındaki ve hatta Batılı devletlerin kendi aralarındaki birbiriyle çelişen hedeflerden kaynaklanan gerginlikler üzerinde ne mertebeye kadar odaklandıkları da stratejinin lügatçesi üzerinde öğretici bir değerlendirmeye imkân verecektir. Bu çelişkiler şimdiki ve ileride meydana gelebilecek ittifakların, işbirliği baskıları ve sorunlarından bağımsız olmayan amaçlar ve araçlar bağlamında doğuracağı taahhüt ve imkânların derecesini belirlemektedir. Uluslararası ortamı, bağımsız bir değişken olarak rolünü ve doğurabileceği sonuçları yeterince dikkate almadan askerî bir faaliyet olarak stratejinin anlatımını yapmanın kusurlu olacağı açıktır.

Geçmiş için durumun aynı olmaması için hiçbir sebep yoktur. Gerçekten de mevcut durum, geçmiş ile ilgili sorular ile düşünceler üretmek ve yönetmek için kullanılabilir ve bu şekilde stratejinin tarihi boyutu daha iyi değerlendirilebilir. Strateji ve jeopolitik gibi modern terimler sayesinde geçmişte ne olduğu hakkında bir 21. yüzyıl değerlendirmesi yapılabilir. Tarih dışı perspektiflerden kaçınıldığı sürece bu yaklaşım ümit verici ve gereklidir.

Ters taraftan bakıldığında, askerî tarih günümüz için geçmişten dersler çıkarmak için kullanılabilir. Bu şekilde bir kullanım askeriye içinde de makul olabilir.² Bununla beraber ders çıkarma süreci, bilhassa bu tarihi anlama ve ders çıkarma çabası, daha çok günümüze ait terimlerle yapılmaktadır ki yanıltıcı olabilir. Bu günümüz merkezlilik, bazı çalışmaların farklı baskılarında kendisini göstermektedir.³

2 W. Murray ve R. H. Sinnreich (haz.), *The Past as Prologue: The Importance of History to the Military Profession* (Cambridge, 2006).

3 Soğuk Savaş'ın çalışması üzerindeki rolü hakkında bkzn. A. Lambert, *The Crimean War: British Grand Strategy against Russia, 1853-56*, 2. Baskı (Farnham, 2011), Giriş. İlk baskı 1990 yılında yayımlandı.

Bu kitap bir girişle başlamaktadır. Daha sonra devletler, dönemler ve çatışmalar hakkında birçok vaka çalışması yer almaktadır. En son da bir sonuç bölümü bulunmaktadır. Vaka çalışmaları son altı yüzyıl boyunca gerçekleşen değişimler bağlamında ele alınmaktadır. Kitabın büyük kısmı bu vaka çalışmalarına ayrılmıştır. Bununla bağlantılı olarak stratejik kültür ve uygulaması ve özellikle strateji terimlerinin kullanımlarının ne kadar uygun olduğuna dair bir tartışma olacaktır. Vaka çalışmaları, stratejinin kapsamını göstermek ve temel meselelere özellikle stratejik kültürün değişen doğasına ve önemine dikkati çekmek amacına hizmet edecek olanlardan seçilmiştir.

Bu kitap, stratejinin gerçeği ve özellikle stratejik karar alma ile geçmiş, günümüz ve çok büyük ihtimalle gelecekteki uygulanışı hakkında bir çalışmadır. Bunun tersi olarak strateji hakkındaki mevcut çalışmaların çoğu Sun Tzu, Clausewitz ve Mahan gibi önde gelen düşünürlerin strateji hakkındaki düşünceleriyle ilgilenmektedir. Bu düşüncelerin çeşitli yönlerini ele alırken son dört yüzyıldaki ama özellikle de son iki yüzyıldaki önde gelen askerî şahsiyetlerin – bunlar arasında Napolyon ve Hitler gibi iktidarı ele geçirenler yani kararlar alıp uygulayanlar özel bir yer tutmaktadır – stratejik uygulamaları üzerinde durmayı öneriyorum.

Stratejinin bir evrak değil de bir uygulama olduğunu bilmek çok ama çok önemlidir. Strateji, hangi ihtiyaçlara (“sonuçlar”) ulaşılabileceği bağlamında anlaşılabileceği gibi bunun nasıl yapılacağı (“yollar”) ve hangi kaynakların (“araçlar”) kullanılacağı olarak da düşünülebilir. Bu üç unsur hem içerik olarak hem de nasıl anlaşıldıkları noktasında birbirlerini etkilemektedir. Aynı zamanda, “strateji” “çok önemli bir şey” ya da “arzu” ile eş anlamlı hâle gelmiştir. Askeriye odaklı tanımlar, savaşı sona erdirmek için muharebelerin yapılmasında ya da askerî araçların politikanın sonuçlarına ulaşılması için dağıtılması ve kullanılmasında olduğu gibi stratejinin gayriaskerî kullanımını ya da pratikte askeriye ve diğerleriyle ilgili olan politika ve stratejinin birleşmiş olması durumunu açıklamazlar.

Hem geçmiş hem de günümüzü inceleyen mevcut çalışmaların çoğu Batı üzerinde odaklanmaktadır. Öyle ki, Batılı yorumcular

ve Batı kamuoyu genel olarak Batılı olmayan rakiplerinin stratejik kabullerini ve değerlerini, dolayısıyla da stratejilerini anlamakta başarısız olmaktadır. Bu asimetrinin askerî başarının kültürel olarak değişen denklemlerini anlayamama bağlamında önemli sonuçları vardır. Can kayıplarına verilen tepki gibi. Bu sonuçlar yakın zamanda Irak ve Afganistan'daki krizlerde görüldü. Batı üzerinde odaklanmaktan ziyade meselenin Asya boyutuyla da ilgilenilmeli ve Çin, Hindistan ve Japonya pasif izleyiciler ya da kurbanlar olarak değerlendirilmemelidir. Bu üç devleti diğer stratejik muharrikler karşısında önemli aktörler ya da o muharriklerin gücünün vecheleri olarak görmek lazımdır. Bu yüzden, örneğin, Hindistan 1762'den (Madras/Chennai'dan İspanya kontrolündeki Manila'ya gerçekleşen başarılı sefer) 1947'ye (bağımsızlık) kadar Britanya'nın Asya stratejisinin temel bir ögesi idi. Ek olarak, Japonya ABD'nin Doğu Asya stratejisinde önemli bir rol oynadı. Sadece 1941–1945 yılları arasında bir düşman değildi. Kore ve Vietnam savaşlarında görüldüğü üzere diğer zamanlarda ABD için hayati önemi haiz bir üs olmuştu. Hatta Çin'in günümüzde bir rakip olarak ortaya çıkmasında ve bunun sonucunda Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki karaların ve kaynakların kullanımı üzerinde çıkan gerginlikler sırasında Japonya yine ABD için önemli bir üs görevi görmektedir.

Batılı ve Batılı olmayan stratejiler arasında farklılıklar olduğu gibi önemli örtüşmeler de vardır. Böl-yönet kuralı her iki taraf için de anahtar emperyal bir stratejiydi. Bu belirgin bir şekilde Mısır'ın 1517'de Memlûklerden Türklerin kontrolüne geçmesinden sonra olduğu gibi yeni fethedilen topraklarda görülmekteydi. 1522 yılında Osmanlı valisi bir Memlûk isyanını isyancıların müttefikleri arasında bulunan bazı Arap şeyhlerini satın alarak püskürttü.

Bu yüzden, göz önünde bulundurulması gereken alanlar savaş, uluslararası sistem, ülke içi siyaset ve bunlar arasındaki etkileşimdir. Arzu edilen zaferin ne tür bir zafer olacağı izlenen strateji için esastır. Strateji sadece askerî hedefler ve onlara ulaşmak için kullanılacak araçların formüle edilmesi süreci olarak görülmez. Ancak strateji ve onunla alakalı tartışmanın en birinci boyutu olan savaş hazırlığı ve

savaş yapma hakkında ülke içindeki ve uluslararası alandaki güçleri, çıkarları ve meseleleri kapsayan ve terimin popüler olarak kullanımını⁴ karşılayacak şekilde stratejiye “bütünsel” bir bakış anlamlı olacaktır. İç politika ve içeriye yönelik politikalar birlikte pragmatik stratejinin ayrılmaz parçalarıdır. Örneğin, içerideki şikâyetleri gidermek dışarıda yürütülecek bir savaş için destek bulmayı kolaylaştırır. Bu yüzden, strateji tarihin hem bir parçası hem de neticesi olarak önemli bir boyutudur.

Hem uluslararası alanda hem de ülke içinde stratejiler menfaat koalisyonlarına cevap olarak ve onları yönlendirmek için ortaya çıkarlar. Bununla birlikte bu koalisyonların ülkesel boyutu askerî strateji hakkındaki çalışmaların büyük bir kısmında ihmal ediliyor ya da daha az değer görüyor gibi görünmektedir. Bu koalisyonların kurulmasını ve tekrar tekrar şekillenmesini belirleyen şartlar stratejilerin geliştirildiği, tartışıldığı ve yeniden şekillendirildiği süreçlerle alakalı olurlar. Gerçekten de bu tür koalisyonları devam ettirebilme, stratejik faaliyetin anahtar bir unsuru ve bu kitabın kendisine konu olarak aldığı ülkesel ve uluslararası politika ile savaş yapma arasında merkezi bir bağlantı noktasıdır. Edward Luttwak, “stratejik eylem (...) her zaman bütün bir kültürün ifadesidir” demiştir. Bu ayakları gayet sağlam bir şekilde yere basan bir iddiadır. Luttwak, Bizanslılarda “askerî stratejinin diplomasinin bir unsuru olduğunu” ve diplomasinin düşmanları birbirine kırdırma üzerine yoğunlaştığını belirtmiştir.⁵ Bu tür bir diplomasi daha geneldir ve strateji için çok mühim olan önem sırası belirlemenin hem sebebi hem de sonucudur. Daha genel olarak, askerî planlar ve hazırlıklar diplomasinin başarısız olmasına karşı bir nevi sigorta poliçesiydiler/poliçesidirler ve sadece bu bağlamda gerçekten önemli bir hâle gelirler.⁶ Aynı zamanda tek tarafın

4 Örneğin bkzn. Liam Fox, İngiltere’nin Uluslararası Ticaret’ten Sorumlu Devlet Bakanı, BBC Radyo 4 mülakatı, 23 Ekim 2018.

5 E. N. Luttwak, “The Byzantine Empire: From Attila to the 4th Crusade” içinde J. A. Olsen ve C. S. Gray (haz.), *The Practice of Strategy: From Alexander the Great to the Present* (Oxford, 2011), s.79.

6 T. G. Otte, “The Method in Which We Were Schooled by Experience”: British Strategy and a Continental Commitment before 1914” içinde

ya da her iki tarafın yaptığı bu tür plan ve hazırlıklar diplomasının başarısız olmasına neden olabilir.

Hem uluslararası alanda hem de ülke içinde koalisyon kurmanın bağlamı ve süreci ile bunlarla ilişkili amaçların belirlenmesi statik değildir. Bu yüzden örneğin savaş, bünyesinde birden fazla etnik grup barındıran imparatorlukların birliğine özel bir tehdit hâline gelmiştir. Özellikle yükselen milliyetçilik ya da proto-milliyetçilik bağlamında bu tehdit daha belirgindir.⁷ Stratejik evrimin dinamik karakteri amaç, güç, uygulama ve etkililikten oluşan stratejik denklemin kurucu parçaları arasındaki ilişkilerde gerçekleşen değişimleri içerir. Bu değişimler günümüze ışık tutmakta ve gelecek hakkında da fikir vermektedir. Gelecek hakkındaki fikir vermeler tahminden öte değildir ancak bu tahminlerin en azından bir kısmı bilhassa söylemsel iktidar mücadelesinin bir unsuru hâline gelebilir.

Burada kısaca belli hatları verilen analitik yaklaşım stratejinin son altı yüzyıldaki gelişimi düşünülerek geliştirildi. Strateji düşüncesinin ve pratiğinin, terimin ortaya çıkmasından önce var olduklarını iddia ediyorum. Terim esas olarak 19. ve 20. yüzyıla aittir. Aslında modern terminoloji çok önemli bir ön koşul değildir. Örneğin, sivillerin kontrolü için “stratejik köy” programı Amerika Birleşik Devletleri’nin Vietnam Savaşı sırasında resmen kullanılmıştı. Ancak bu programın Vietnam Savaşı’ndan önce de kullanıldığını görmek mümkündür.⁸

Lügatçeden bağımsız olarak strateji düşüncesi ve pratiği daha sonra “stratejik kültür” olarak tasvir edilecek kavrama katkıda bulunmuştur. Her ne kadar kurumsal bir form içinde sabitlenmiş olmasa da “stratejik kültür” bu kitap için çok önemli bir kavramdır. Askerî

K. Neilson ve G. Kennedy (haz.), *The British Way in Warfare: Power and International System, 1856-1956* (Farnham, 2010), s.303.

7 N. Wouters ve L. van Ypersele (haz.), *Nations, Identities and the First World War: Shifting Loyalties to the Fatherland* (London, 2018).

8 F. Schumacher, “The Philippine-American War and the Birth of US Colonialism in Asia” içinde A. S. Thompson ve C. G. Frentzos (haz.), *The Routledge Handbook of American Military and Diplomatic History, 1865 to the Present* (New York, 2013), s.48; J. M. Carter, ““Shaky as All Hell”: The US and Nation Building in Southern Vietnam”, a.g.e., s.258.

görevlerin “şekillendiği” bağlamı anlatmak için kullanılan stratejik kültür genel kabullerin, tavırların ve davranış kalıplarının belirli bir konjonktürün politika şartlarına bağımlı olmasından ziyade kuvvet politikasının bağımsız bir parçası olduğu düşüncesi üzerine inşa edilmiştir. Aynı zamanda bu ve diğer kavramların kullanılışı belirli tarihsel bağlamları irdelemek zorunda olmakta ve böylece siyasetin ve olasılığın önemli rollerine vurgu yapmaktadır.⁹ Gerçekten de stratejik kültür “büyük stratejik rekabetler” olarak sunulan olguların bir çehresi, sebebi ve sonucudur.¹⁰

Bu kitap geçmişteki önemli anlaşmazlıkları, günümüzün başlıca sorunlarını ve bazı büyük devletlerin stratejik gelişimini dinamik bir şekilde değerlendirerek yukarıda ifade edilen düşünceleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dünya üzerindeki önemli farklılıklar göz önünde tutularak anlaşmazlıklar ve devletler, belirli bir çatışma ve devletler arası ilişkiler (bu ikisi birbirlerinden farklı olmakla birlikte birbirleriyle alakalı olarak değerlendirilmektedir) dönemine aitmiş gibi ortaya konabilir. Ayrıca anlaşmazlıklar ve devletler, hanedanların, halkların, ülkelerin ve devletlerin kimlikleri ve belirli çıkarları gibi tek bir ülkeye ait olabilecek şartlar da göz önünde bulundurularak değerlendirilebilir.

Bu itibarla, bu kitap hem devletler arası ilişkileri ve hem de ne devletler arası ilişkilerin ne de askerî hedeflerin peşinden gitmenin ülke içindeki siyasetten bağımsız olmadığını anlamaya katkı verecektir. Dahası, çatışmalara ya da askere alma ve halkın seferber edilmesi gibi çatışma sırasında kullanılan araçlara yönelik tutumlar ülke içi durumdan ayrı düşünülemez.

Bu konu hakkında uzun yıllar boyunca konuşma fırsatı buldum ve bunlardan çok faydalandım. Yakın zamanda konuşma yaptığım yerler arasında New Orleans'taki National World War Two Müzesi,

9 P. C. Perdue, “Culture, History, and Imperial Chinese Strategy: Legacies of the Qing Conquests” içinde H. van de Ven (haz.), *Warfare in Chinese History* (Leiden, 2000), s.252-87.

10 J. Lacey (haz.), *Great Strategic Rivalries: From the Classical World to the Cold War* (New York, 2016).

Paris'teki Ecole Militaire, Kopenhag'taki National Defence College, Washington'daki National Defense University, Tokyo'daki Diet binasında gerçekleştirilen bir RUSİ toplantısı, Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası Savunma Komiteleri'nin katılımıyla düzenlenen yemekli toplantı, Londra'daki Prince's Teaching Institute, Newport-Rhode Island'daki Naval War College, Londra'daki College for Defence Studies, Malvern Askerî Tarih Festivali, Marlborough College, Radley College, Oundle School, Stowe School ve Torquay Müzesi, New York ve Philadelphia'daki Foreign Policy Research Institute, Wilmington'daki World Affairs Council, New York Askerî Maslahat Sempozyumu ve D-Group bulunmaktadır. "Uzun 18. yüzyıl" üzerine ve konu hakkındaki tarihyazımına dair kapsamlı değerlendirmelerim *Plotting Power: Strategy in the Eighteenth Century* (2017) kitabımda görülebilir.

Bu kitap çalışmam sırasında tavsiyelerinden faydalandığım Rodney Atwood, Pete Brown, John Buchanan, Jonathan Fennell, Chris Gill, John Gill, John Haldon, J. E. Lendon, Graham Loud ve John Peath'i zikretmeliyim. Stan Carpenter, David Graf, Eric Grove, Richard Harding, Gaynor Johnson, Peter Luff, Kevin McCranie, Thomas Otte, Kaushik Roy, Alaric Searle, Doug Stokes, Ulf Sundberg, Ken Swope ve isimleri saklı iki okuyucuya daha önceki bir metnin tamamı ya da bazı kısımları hakkındaki yorumlarından dolayı teşekkür ederim. Tabii ki mevcut hatalardan dolayı kendileri hiçbir şekilde sorumlu değildir. Heather McCallum çok destekleyici bir editör oldu. Halefi Robert Baldock'un da desteklerini belirtmeliyim. Bu kitabın ne kadar uzun bir zaman aldığı ve kendilerinin büyük sabır gösterdiklerinin farkındayım. Ayrıca, Yale University Press'ten Rachael Lonsdale, Marika Lysandrou ve Jonathan Wadman'a yardımlarından dolayı minnettarım. Waterloo savaş meydanında başlayan ve benim çok keyif aldığım arkadaşılığımızdan dolayı bu kitabı Steve Bodger'a ithaf etmekten büyük bir memnuniyet duyuyorum.

GİRİŞ

İKTİDAR MÜCADELESİ

TANIMLAR

Stratejiyi tanımlama ile ilgili temel ve süregelen sorunlar vardır. Tarihsel olarak strateji konusunda karar alanlar sürekli gelişen çok çeşitli unsuru göz önünde bulundurmakta ve bu unsurlardan etkilanmektedirler. Bu unsurlara kendilerinin stratejiyi bir kavram olarak ne kadar anladıkları da dâhildir. Karar alıcıları etkileyen tutarlı bir unsur kümesinin bulunmaması da stratejiyi kesin bir şekilde tanımlayabilmeyi zorlaştırmaktadır. Karar alıcıları daha ziyade ulusal ve uluslararası siyasetin gidişatı etkilemektedir. Ayrıca, diplomasi ve ekonomik baskı gibi askerî olmayan araçlar çok etkili olabilmektedir. Bununla beraber bunlar doğa ve etkileri itibariyle sabit değildirler. Stratejinin nasıl etkilendiği ve yapıldığını tahlil etmek çerçevesi belli bir tanıma ulaşılmasındaki zorluğu açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Bazen Clausewitz'e atıf yapılarak tanım ileri doğru sarılmaktadır. Ancak strateji hakkındaki bir tartışmanın küresel ölçekte yapılması gerektiği için belki de Clausewitz'in gölgesinde kalarak yazmamak daha iyidir. Geçmişe nazaran bugün bu şekilde yaklaşmak daha da mantıklı olmaktadır. Çünkü özellikle 1945 sonrasındaki gelişmelerin ışığında askerî meselelere ve askerî tarihe Batı merkezli yaklaşımların

stratejiye küresel bağlamda yaklaşıldığında yetersiz kaldıkları söylenebilir.¹ Bunun yanında Clausewitz savaşın dinamik olduğunu ve zaman içinde karakterinin değiştiğini kabul etmektedir. Bu yüzden çalışması bir doktrin olarak kabul edilmemelidir.

Gerçekten de bir kuramcının stratejik kabulleri ne kadar soyut olursa olsun belirli bağlamlar için geçerlidir. Bu bağlamlar değişir ve böylece kuram daha çok ya da az ilgili hâle gelir. Kuramcılar ayrıntılar üzerinden genelleme yapmaya çalışırlar. Ancak, kuramları istisnaya çok dayanıklı değilse ve “kanun” hâline gelemiyorsa yaklaşımları özü itibarıyla kusurludur. Strateji alanında böyle bir kuram çok olası değildir.

Tanım konusundaki sorunlar sadece 1) savaş ve onun tahlil edilmesine standart Batı merkezli yaklaşımın problemleri doğasından 2) tarihin büyük kısmında strateji teriminin kullanılmamış olmasından (ki bu çok önemli bir meseledir) kaynaklanmamaktadır. Stratejinin diğer muhtemel sınıflandırmaları ve/veya tiplendirmeleri ile ilgili sorunlar da bulunmaktadır. 1920’lerden itibaren bazı yazarlar tarafından tercih edilen ve daha önceki dönemlere de uygulanan “büyük strateji” bunlardan birisidir.² Büyük strateji kavramı, büyük strateji olarak politika/planlama ile politika/planlamanın strateji içinde uygulanmasının kıyaslanmasına yol açmaktadır. Ancak, uygulamada olan ile genel olarak süreci ya da üst üste gelişi karşılaştırmak yararlı değildir. Bu iki kategorinin tanımsal olarak birbirinden farklı olduğunu söylemek ikisini farklı icra etmekten (ki genelde durum bu şekildedir) daha kolaydır.

Ayrıca, strateji anlayışının belli durumlara uygulanması normalde cazip bir kavram olan optimum strateji ile sorunun altını çizen so-

1 Bir örnek için bkz. A. J. Echevarria, *Military Strategy: A Very Short Introduction* (Oxford, 2017).

2 G. J. Bryan, *The Emergence of British Power in India, 1600-1784: A Grand Strategic Interpretation* (Woodbridge, Suffolk, 2013), s.321. “Büyük strateji” için ayrı bir tanım yapılması ve bir rol belirlenmesi sorunu hakkında bkz. P. D. Miller, “On Strategy, Grand and Mundane”, *Orbis*, 60 (2016), s.237-47.

ılara neden olmaktadır. Bundan başka durumun nezaketi, özellikle de aciliyeti, optimizasyonu her zaman kolay kılmamaktadır. 1967 yapımı James Bond filmi *Casino Royale*'deki şu muhavere bu duruma iyi bir örnektir. “Strateji nedir, efendim?” diye sorulunca Bond şöyle cevap verir: “Bizi buradan hemen çıkar!” Bu tür durumlarda strateji, operasyon ve taktikler birlikte ve çok çabuk bir şekilde sürdürülür.

Wayne Lee, yazarların ve okurların sezgisel olarak strateji, operasyon ve taktik arasındaki farkı bildiklerini düşündüklerine dikkat çekmektedir. Ancak bu kavramlarla ilgili bir sürü tanım vardır. Lee’ye göre “strateji, kaynakların ve kuvvetlerin ulusal ölçekte kullanılabilmesi ve ulaşılması için operasyonların tasarlandığı kilit hedeflerin (toprak ya da diğerleri ile ilgili) belirlenmesine” denir. Operasyonlar, “sefer” olarak tanımlanmıştır.³ Sıklıkla kullanılan bir yaklaşımı benimseyerek Thomas Kane ve David Lonsdale stratejiyi “askerî kuvveti politika etkisine dönüştüren süreç” olarak açıklamaktadırlar.⁴

Daha genel olarak, stratejiye savaş amacı ve çoğunlukla belirli bir savaşın amacı için çatışma kullanımını anlatmak için başvurulur. Bir dereceye kadar strateji, belirli bir savaş yapma usulü ve bunun gerektirdiklerinin arayışı ve takibi içinde olmaktan ziyade siyasi uyumu sağlama ve devam ettirme kabiliyeti ve bu kabiliyeti askerî kapasiteye dönüştürme üzerinde odaklanmaktadır. Askeriye esas olarak stratejiye etki vermek için gerekli kuvveti sağlar. Aynı şekilde diplomasi de stratejinin uygulanmasında önemlidir. Stratejinin, güvenlik (milli güvenlik olsun ya da olmasın) teorileri ve uygulamaları bağlamında anlaşıldığı durumlar da vardır. Aynı zamanda bu yaygın yaklaşım krize mukabelede tarih, coğrafya ve söylem kalıp ve sorunlarını ve en iyi nasıl mukabelede bulunulacağı kararlaştırılırken tedarik, önceliklendirme, planlama ve ittifak sistemleri meselelerini sonuçlandıran daha karmaşık bir hakikatin anlatısı olarak yeterli değildir.

3 W. E. Lee, *Waging War: Conflict, Culture, and Innovation in World History* (Oxford, 2016), s.407.

4 T. Kane ve D. Lonsdale, *Understanding Contemporary Strategy* (Abingdon, 2012), s.26.

Bununla beraber, Dean Acheson'un dile getirdiği gibi küçümseyici ve alaycı bir argüman da vardır: “Bazen bir konuşma yapmak zorundasınız ve son birkaç ayda yaptıklarınıza bakarsınız, onları yazıya dökersiniz ve o sizin stratejinizdir.”⁵ Bu ifade stratejinin esas olarak olay temelli bir pratiğin olay gerçekleşirken ya da gerçekleştikten sonra makulleştirme olduğunu iddia etmek için yeniden kavramsallaştırılabilir. Bir dereceye kadar durum kesinlikle böyledir. Bu yaklaşım çıkarımsal olmaktan ziyade sezgisel olan düşünce ve argümana dayanmakta ve stratejinin neden böyle bir makulleştirme olabileceğini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşım bu makulleştirmenin siyasi bir süreç olarak görülebilmesinden dolayı stratejinin doğası itibariyle politik olduğu vurgusunu yapmaktadır. Ayrı bir şekilde olay temelli bir pratik ya da “beliren strateji” özellikle yıkıcı bir düşman stratejisinin keşfi esnasında daha esnek ihtimaller sunmaktadır.

Lee, Kane, Lonsdale ve diğer birçoklarının teklif ettiği yaklaşım, stratejinin belirgin askerî karakterine herhangi bir alternatifi önemsiz göstermektedir. Bu yüzden bu yaklaşım açık bir şekilde değerlendirilmelidir. Gerçekten de stratejinin fonksiyonu güç siyasetinde sonuçlar, araçlar ve yöntemler arasındaki ilişkiler olarak anlaşıldığı takdirde özellikle askerî değildir. Bundan ayrı olarak çatışma durumunda bile, uluslararası düzlemde hedeflerin ve araçların önceliklendirilmesi sadece askeriye değil dış politika yapısını da ilgilendirmektedir. Bu biçimsiz yapı, resmî kurumlar, istihbarat servisleri, özellikle dışişleri bakanlıkları ve hükümetin içindeki karar alıcılardan müteşekkildir. Aynı zamanda ulusal ölçeğin neden stratejiyi incelerken her zaman kilit konumda olması gerektiği de belirli değildir. Çünkü zaman zaman alt ulusal ya da ulus üstü ölçekler de devreye girebilir. Ayrıca, alt ulusal ve ulus üstü ölçekler ulusal ölçekte karar alma mekanizmasının otonomisine zarar verecek etkiye sahip olabilirler.

“Strateji” teriminin İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve diğer dillerde kullanıldığına rastladığımız son iki yüzyıl boyunca ta-

5 Alıntı için bkznz. I. Popescu, *Emergent Strategy and Grand Strategy: How American Presidents Succeed in Foreign Policy* (Baltimore, MD, 2017), s.1.

nımlanması, kullanılması, uygulanması ve değeri hakkında farklılıklar ve tartışmalar olduğunu görmekteyiz. “Strateji”, “stratejik değer” ve “stratejik görünüş” gibi ifadelerdeki kullanımının bize anlattığı gibi insan faaliyetinin tamamını içerecek şekilde anlaşılmaktadır.⁶ Bu yüzden 1991 yılında Patricia Crimmin “[İngiliz] Kanalı’nın stratejik öneminden” bahsediyordu. Böyle yaparak bu önemin çoklu niteliğine dikkati çekiyordu: “işgal tehdidi, savunma hattı, hapisane duvarı, kaçış yolu”. Bu bağlamda “stratejik coğrafya” alakalı başka bir terimdir.⁷ Strateji ilintili ifadelerin ve özellikle “stratejik” kelimesi ile üretilen sıfat tamlamaların 20. yüzyılın sonlarına doğru her alanda artan oranda karşımıza çıkmasıyla birlikte terminoloji etrafındaki tuzakların sayısı da artış göstermiştir.

Amaçlar, yöntemler ve sonuçların hepsi strateji tanımlamalarında ve ortaya çıkan tanımların uygulamalarında bir rol oynarlar. Aynı şekilde alışkanlık, temayül, kurumsal pratik ve şahsi tercihlerin de strateji tanımlarında etkisi vardır. Bu, çok değişik bir duruma yol açar. Gerçekten de bir dergi okuru aynı sayıda “Büyük Strateji” ve “Askerî Strateji” gibi kavramlara ve stratejik angajman ifadesine atıf yapıldığını görmesi sonucunda yaşadığı kafa karışıklığı için mazur görülebilir.⁸ Ayrıca, stratejinin farklı kullanımlarının yanı sıra başka terimlerle yan yana konularak da kullanıldığı durumlara şahit oluyoruz. 5 Aralık 2018 tarihli *The Times* gazetesinde Avrupa Birliği hakkındaki editoryal buna bir örnektir: “Karmaşık karar alma süreçlerine sahip kurallara dayalı bir kurum olarak stratejik hareket etme kapasitesinden mahrumdur. Her hâlükârda stratejik hamle, verilen sözleri yerine getirme kapasitesini zorunlu kılar. Bu,

6 J. M. Dubik, *Just War Reconsidered: Strategy, Ethics, and Theory* (Lexington, KY, 2016).

7 P. Crimmin, “The Channel’s Strategic Significance: Invasion Threat, Line of Defence, Prison Wall, Escape Route”, *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century*, 2929 (1991), s.67-70; L. White, “Strategic Geography and the Spanish Habsburg Monarchy’s Failure to Recover Portugal, 1640-1668”, *Journal of Military History*, 71 (2007), s.373-410.

8 A. J. Stravers, “Partisan Conflict over Grand Strategy in Eastern Europe, 2014-2017”, *Orbis*, 62 (2018), s.541-56; N. D. F. Allen, “Assessing a Decade of US Military Strategy in Africa”, age., s.655-69, alıntı s.657’de.

zayıf hükümetlere göre güçlü hükümetler için daha kolaydır.” Bu durumda, bağlam strateji yapımı sürecinin doğasının bir parçası olarak sunulmaktadır.

Ayrıca, strateji bir uygulamadan ziyade mesela bir yol olarak görülebilir.⁹ Gerçekten de analizde kesinlik arayışı içinde olanlar vardır. Aynı şekilde pratikte, faaliyet ve enerjinin üzerinde daha az yoğunlaştığına da rastlanmaktadır. Bu, basitçe bir plan olmasından ziyade büyük stratejik bir dürtü düşüncesini de içermektedir. Bazen bir plan bir dizi operasyonel ihtimallerin ya da taktiklerin bir arada tutturulmasından ibaret olabilir.

Mevcut tartışmanın büyük bir kısmı askerî meseleleri hiç dikkate almaz. Bu yüzden 2016 yılında Amazon.com’da “İş ve Para” başlığı altında strateji ifadesiyle ilgili 56.000’den fazla sonuç çıkmıştı. Gerçekten de işletme ve iktisat alanlarında strateji “moda sözcük” hâline gelmiştir. “Yönetim” ve “idare” gibi terimlerle birlikte kullanılmaktadır. İş stratejisi, piyasada hangi ürünlerin satılmasından kalite ve çevrecilik gibi daha karmaşık ve çeşitli konulara kadar geniş bir kapsama sahiptir.

“Stratejik iletişim” diye de bir terim vardır. Bilgi işlemleri, propaganda ve halkla ilişkiler için kullanılmaktadır. 2016 yılında Muhafazakâr Avrupa-şüpheli milletvekili Steve Baker, Avrupa Birliği’nden ayrılma hakkında yapılan referandumu Robert Greene’nin 2006’da yayınlanan *The 33 Strategies of War* kitabının yardımıyla kazandıklarını böbürlenerek anlatmıştı.¹⁰ Bu kitap “savaş sırasındaki askerî prensiplerden... yola çıkarak” günlük hayat için bir rehber olarak hazırlanmıştır. Basit ve kolay, ama aynı zamanda çok satan kitap taarruz ve savunma stratejileri adını verdiği stratejiler sunmaktadır. Greene’in daha önce yazdığı *The 48 Laws of Power* (1998) ve *The Art of Seduction* (2001) kitaplarının devamı niteliğindedir.

Askerî imgelerin ve stratejinin geniş çaplı kullanımına dair başka örnekler de vardır. 2018 yılında Facebook, ABD’deki ara seçimler

9 Brian Collier’den Black’e, 23 Temmuz 2009, elektronik posta.

10 *The Economist*, 30 Kasım 2018, s.29.

sırasında yanlış bilgilendirme ile mücadele edebilmek için Silikon Vadisi'ndeki genel merkezinde bir "savaş odası" kurdu. Aynı yılın Aralık ayında Britanya'da Polis Vakfı'nın müdürü ulusal bir emniyet kuvveti yerine yerel emniyet kuvvetleri sisteminden dolayı "sahtekârlığın suç listesinde üçüncü sırada olmasından ve bununla mücadele edebilmek için ulusal bir stratejinin bulunmamasından" şikâyet etti.¹¹

Stratejinin bir sıfat olarak tehlikeli bir sorunu halletme, ciddi tasarlama ve zor planlama süreçlerini betimleme için kullanılmasına yönelik bir eğilim bulunmaktadır. Bu duruma iyi bir örnek Başbakan David Cameron'un 2015 yılında nefret diliyle mücadele stratejisini belirlerken kullandığı ifadelerdir. Aynı bir örnek olarak Alan Downie'nin sıklıkla kullandığı "polemikçi strateji" ifadesi gösterilebilir.¹² 11 Ekim 2018'de Başkan Trump ABD-Meksika sınırına yığılan mültecilerin durumunu anlatmak için askerî terminolojiye başvurdu ve bir "saldırı" olduğundan bahsetti. Sınırı "savunmak" için orduyu göndermekle tehdit etti.¹³ Sonrasında da orduyu gerçekten de gönderdi. Hâlbuki ne bir "saldırı" vardı ne de ordunun görevlendirilmesi gerekiyordu. Polemikçi strateji söylemsel stratejiyle üst üste gelmişti.

Bununla ilgili ancak farklı olarak "stratejik anlatılar" diye bir kavram vardır. Hem olumlu hem eleştireldir. Hem askerî hem de askerî olmayan alanları kapsamaktadır. 2000'li yıllarda Afganistan ve Irak'taki Anglo-Amerikan müdahaleleri sırasında terörizmle mücadeleyi ve istikrara kavuşturmayı da içeren siyaseti açıklamak için birtakım anlatılara başvurulmuştur.

Strateji, anlaşılır bir şekilde genel olarak askerî tarihçiler tarafından savaş kazanma bağlamında tartışılır. Ancak bu stratejinin askerî bir faaliyet olarak işlevselleştirilmesidir. Pratikte, askerî ya da askerî olmayan strateji ya da savaş ile ilgili olan ya da olmayan strateji hem çıkarları tanımlama, sorunları anlama ve hedefleri belirleme süreci hem de bütün bu sürecin bir ürünüdür. Bu ikisinin hemen birbirin-

11 *The Times*, 3 Aralık 2018.

12 J. A. Downie, "Polemical Strategy and Swift's *The Conduct of the Allies*", *Prose Studies*, 4 (1981), s.134-45.

13 *Wall Street Journal*, 19 Ekim 2018.

den ayrı tutulması kavramsal olarak cazip olabilir. Ancak ortaya çıkan etkileşimleri karşılamaz. Ayrıca, süreç sırasında siyasetin belirginliği apolitik milli bir strateji kavramını mantıksız kılmakta ve girdilerden ziyade çıktılar üzerinde durulmasını teşvik etmektedir. Ancak strateji, askerî araçlarla amaçların uygulandığı planların detayları değildir. Bunlar stratejinin operasyonel parçalarıdır.

Çeşitlilik, stratejiyi anlamak için önemli bir unsurdur. Devletten devlete farklılık gösterir ve zaman içinde değişime uğrar. Amerikalı Mackubin Owens 2014 yılında şu tespiti yapmıştır: “Strateji, kuvvet kullanarak ya da kuvvet kullanma tehdidi ile ulusal çıkarlara erişmek ve milli politikanın hedeflerini gerçekleştirmek için belirlenir. Strateji dinamiktir. Onu etkileyen unsurlar değiştikçe kendisi de değişir.”¹⁴ Bu dinamizm stratejinin tanımını ve kullanımını açık bir şekilde genişletir.

STRATEJİK KÜLTÜR

Tanım, uygulama ve etki üzerindeki farklılıklar ilgili kavramlara, özellikle de stratejik kültür ile ilgili olanlara kadar uzanmaktadır.¹⁵ Tartışmalı bir ifade olmakla birlikte stratejik kültür, bazı açılardan aynı anlama gelen strateji ve devlet idaresi terimlerine yaklaşıırken bir bağlam sağlamaktadır.¹⁶ Bu, strateji ile alakalı bir kelime hazinesi ya da kurumsal kültür ve pratiğin bulunmadığı durumlarda özellikle geçerlidir. Stratejik kültür askerî görevlerin “şekillendiği” bağlamı anlatmak için kullanılır. Bu kavram, Amerikan RAND Şirketi için Jack Snyder tarafından 1977 yılında Sovyet stratejik düşünceleri

14 M. T. Owens, “Editor’s Corner”, *Orbis*, 58 (2014), s.162.

15 L. Sondhaus, *Strategic Culture and Ways of War* (London, 2006); S. Poore, “What is the Context? A Reply to the Gray-Johnston Debate on Strategic Culture”, *Review of International Studies*, 29 (2003), s.279-84; D. P. Adamsky, *American Strategic Culture and the US Revolution in Military Affairs* (Oslo, 2008).

16 S. W. Khan, *Haunted by Chaos: China’s Grand Strategy from Mao Zedong to Xi Jinping* (Cambridge, MA, 2018), s.251; A. M. Tabatabai, *No Conquest, No Defeat: Iran’s National Security Strategy* (London, 2019).

hakkında hazırlanan bir rapora çok şey borçludur.¹⁷ Bu rapor belirli bir okuyucu kitlesi için yazılmıştır. Raporda, George Kennan'ın Moskova'dan 22 Şubat 1946 tarihinde gönderdiği ve etkili bir analizi içeren “uzun telgrafından”¹⁸ ve *Foreign Affairs* dergisinin 1947 Nisan tarihli nüshasında Bay “X” imzasıyla yayınladığı ve çevreleme stratejisini ilk defa kamuoyuyla paylaştığı makalesinden yararlanılmıştır. Kavram, Sovyetler Birliği'ni açıklamaya yardımcı olmaya çalışmaktadır. Buna göre, Sovyetler Birliği, kaynakların propaganda amacına yönelik kullanıldığı bir hükümet sistemine ve siyasi kültüre sahiptir. Bu hükümet sistemi ve siyasi kültür hakkında isabetli raporlar hem az hem de sorunludur. Sovyetler Birliği'ne verilen bu tepki aynı zamanda Komünist Çin'e verilecek tepki hakkında bir ön hazırlık görevi görmüştür.

Devletler bir yana, stratejik kültür kavramı kendilerini yazıyla bağlamaktan sakınan liderler için çok önemli olmuştur. Bu durum sadece çok uzak geçmişteki liderler için değil yakın zamandaki liderler için de geçerlidir. Örneğin Başkan Franklin Delano Roosevelt, kendini yazılı olarak bağlamaktan hoşlanmazdı. Bu hem kişiliği ile ilgili bir durumdu hem de hesap vermekten kaçınmak için böyle yapardı. Japonya, Pearl Harbor'a saldırdıktan sonra Japonya'ya karşı sınırsız denizaltı savaşına onayını sözlü olarak vermişti.

Bir kültür bakımından bir sistemi tamamen ya da parçalarına ayırarak açıklama ve tartışma fikri, sadece güç siyasetinin sosyal ve kültürel inşasını ve bağlamsallaştırılmasını¹⁹ değil düşüncenin yerleşmiş kalıplarının rolünü²⁰ de ele almaktadır. Ayrıca kavram, sınırlı

17 J. Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations* (Santa Monica, CA, 1977).

18 T. H. Etzold ve J. L. Gaddis (haz.), *Containment: Documents on American Policy and Strategy, 1945-1950* (New York, 1978), s.84-90; J. L. Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947* (New York, 1972); J. L. Gaddis, *George F. Kennan: An American Life* (New York, 2011).

19 A. Wendt, “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, 46 (1992), s.391-425.

20 K. Booth, *Strategy and Ethnocentrism* (London, 1979); C. G. Reynolds, “Reconsidering American Strategic History and Doctrines”, içinde *History*

rasyonellik düşüncesinden de yararlanmaktadır. Sınırlı rasyonellik kavramını Amerikalı iktisatçı ve karar teorisyeni Herbert Simon icat etmiştir. Akılcı karar-almanın sınırlarını vurgulamak istemiştir. Halklar ve liderleri hakkındaki çağdaş kabullerle aynı doğrultuda olan klasik iktisatçıların kanaatlerine göre halklar ve liderleri akla uygun amaçlar ve araçlar peşindedirler. Aksine, yüzyılın ilk yarısındaki felaketlerin akabinde Simon insanların akılcılıklarının bildikleriyle ve ideolojik bağlılıkları ve psikolojik unsurları nasıl algıladıklarıyla sınırlı olduğu düşüncesini ortaya attı.²¹ Bu sınırların ne oldukları, nasıl etkilendikleri ya da değiştikleri bugüne kadar devam eden tartışma ve araştırma konusu olmuştur. Bu konuda büyük bir uzlaşmazlık olsa da akılcı hareket eden insana dair olan sorgulanmaz inanç artık geçip gitmiştir. Klasik yaklaşım bazı teorisyenlere modelleme amaçları doğrultusunda cazip gelmeye devam etmektedir. Ancak genel olarak sınırlı rasyonellik düşüncesi daha ağır basmaktadır.

Konunun çağdaş strateji ve hakkındaki tartışma ile apaçık bir ilgisi vardır. 19. yüzyılda ana hatları çizilen klasik akılcı strateji yapımı modeli artık aynı şekilde bulunmamaktadır. Bununla beraber, ideal çözüm düşüncesi farklı bir rota sunmak çabası içerisindedir. Ayrıca, akılcılık üzerinde başka bir kısıt daha vardır. İleri nicel yöntemler bir sürü farklı bakış açısı ve kaynaktan yararlanarak karar alma süreçlerine yardımcı olmak için daha güvenilir bilgi üretmektedirler. Ancak bu bilgiyi belirli bir zaman içinde süzgeçten geçirmek, işlemek ve kodlamak pek mümkün değildir. Bu durum karar alıcılar için farklı kısıtlamalar getirmektedir.

of the Sea: Essays on Maritime Strategies (Columbia, SC, 1989); C. S. Gray, "Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back", *Review of International Studies*, 25 (1999), s.49-70; R. W. Barnett, *Navy Strategic Culture: Why the Navy Thinks Differently* (Annapolis, MD, 2009), s.130.

21 H. A. Simon, *Models of Bounded Rationality* (Cambridge, MA, 1982); H. Crowther-Heyck, *Herbert A. Simon: The Bounds of Reason in America* (Baltimore, MD, 2005).

Şartların değişen doğası birçok yönden işlemektedir. Örneğin, belirgin nesilsel tecrübeler²² sadece stratejinin ihtimallerini ve pratiğini anlamak için değerli değildir. Ayrıca stratejik kültürün değişen doğasını kavramak açısından da kıymetlidir. Bu tecrübeler hem o tecrübenin edinildiği zamanda hem de daha sonra bu tecrübeler hakkında yapılan tartışmalar sırasında 1790'lar Fransası'nda silah altında bir millet düşüncesi ile cumhuriyetçilik arasındaki bağlantıda olduğu gibi siyasi yükler taşıyor olabilirler.²³

Ayrı bir şekilde, hem dindar hem de seküler toplumlar için davranmış sistemleri ve tahmin edilebilir sonuçlar hakkında birbirinden farklı anlatılar vardı. Yani, doğru kavrayışın kesin sonuca götüreceğine dair bir kanaat vardı. Bu yaklaşım, 18. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlanılan formel strateji dili hakkındaki tartışma için gayet yaygındı. Buradan yapılan çıkarım ise hem güven verici hem de yanıltıcıydı. Ayrıca mevcut “kayıp strateji sanatı” düşüncesini beslemektedir. Bu düşünce kısmen gerileme teorisiyle ilişkili var olduğu tahayyül edilen bir masum geçmiş kabulüne dayanmaktadır.

“Strateji” teriminin gelişimindeki gecikme bazı araştırmacılar için stratejiden daha önce ne anlaşıldığını etkileyen birtakım kavramsal ve kurumsal kısıtların var olduğunu göstermektedir. Ancak, henüz kavram Rusya'da ortaya çıkmadan önce 17. yüzyılda toprakları Pasifik Okyanusu'ndan Baltık Denizi'ne uzanan bu imparatorlukta strateji üzerine olan çalışmasında John P. LeDonne kendisine yöneltebilecek muhtemel bir eleştiriye cevap vermiştir. “Sanal strateji” dışında hiçbir şey sunmadığı söylenebilirdi. Çünkü LeDonne'un Rus siyasi elitinin hiç sahip olmadığı bir vizyonu onlara atfettiği ve hiçbir zaman kullanmadıkları bir dili kullanmış gibi gösterdiği eleştirisi yöneltilebilirdi.²⁴ LeDonne kendisinin “büyük strateji”

22 J. P. Clark, *Preparing for War: The Emergence of the Modern US Army, 1815-1917* (Cambridge, MA, 2017).

23 A. Forrest, *The Legacy of the French Revolutionary Wars: The Nation-in-Arms in French Republican Memory* (Cambridge, 2009).

24 R. I. Frost'un J. P. LeDonne, *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650-1831* (Oxford, 2004)'e *English Historical Review*, 121 (2006), s.850'deki tenkidi.

dediği kavrama kullanışlı bir tanım getirmiştir. Buna göre “büyük strateji”, “birbirleriyle entegre edilmiş askerî, jeopolitik, ekonomik ve kültürel bir vizyondur.”²⁵ Bu gerçekten kıymetli bir tanımdır. Bununla beraber “büyük” sıfatını “stratejinin” önüne getirmeye gerek yoktur. Meselenin garip yanı bu terim 18. yüzyılda Fransa’da kullanılan ve bugün operasyonel seviye denilen şeyi ifade etmeye yarayan “büyük taktikler” ifadesini çağrıştırmaktadır.

Geçmişte seçkinlerin görüşlerinin önemi üzerinde yoğunlaşmak özel tarihsel bağlamlara oturtma imkânı sağlamaktadır. Böylece stratejik tercihlerin analiz edilmesi için tarihsel olmayan, kültürden bağımsız ve gerçekçi olmayan çerçevelerin kullanılmaması sağlanabilmektedir. Bunların yerine bir seçkin grubunun hem kendilerini hem de kimlik ve çıkarlarını nasıl görüp nasıl sundukları stratejik tercihin²⁶ ve dolayısıyla ortaya çıkan sonuçların en önemli parçası olmuştur (ve olmaya devam etmektedir). Hakikaten de stratejik sonuçlar önemli bir geri bildirim mekanizması için merkezî konuma gelmiştir. Bu geri bildirim mekanizmasında seçkinler stratejik kültürlerini oluşturan kendi varsayımlarını yeniden kavramsallaştırmışlar ya da kavramsallaştırmamışlardır. Bu süreç çağdaş ve daha sonraki stratejik kabullerin değerlendirilmesinde önemli hâle gelmektedir. Seçkinler üzerinde bu yoğunlaşma ulusların kendi rollerini ve hedeflerini tartışmak için genişletilmektedir.²⁷ Stratejik kültürün bu şekilde sunulması stratejinin içkin siyasi karakterini ve stratejik tercihi anlatmaktadır. Çünkü bu tercihler şekillendirilirken ve yeniden şekillendirilirken tartışma konusu olmuşlardır.

KURUMLAR VE DÜŞÜNÜRLER

Son yıllardaki stratejik tartışma ve planlama süreçleri hakkındaki formel ve kurumsal süreçlerle (özellikle ayrı bir faaliyet olduğu

25 LeDonne, *The Grand Strategy of the Russian Empire*, s.vii-viii.

26 A. Johnston, “Thinking about Strategic Culture”, *International Security*, 19 (1995), s.35.

27 W. Martel, *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy* (New York, 2015).

sanılan askerî bağlamıyla) karşılaştırıldığında 19. yüzyıldan önce stratejinin sınırlı olduğu ve duruma göre ortaya çıktığı ve ayrıca öğrenme ve fikir geliştirme süreçlerine cevap verebilecek dikkatli bir şekilde geliştirilmiş bir yapıdan ve doktrinden yoksun olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı, Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-83) sırasındaki İngiliz stratejisi kabineden ya da stratejinin belirlenmesi kendi sorumluluğunda olmasına ve kendisinin de eski bir general olmasına ve isyan bastırma savaşı tecrübesine sahip olmasına rağmen Amerika'dan sorumlu Dışişleri Bakanı Lord George Germain'den ziyade savaş alanındaki komutanlar tarafından belirlenmişti.

Ancak bu durum stratejinin amaçlar için uygun olmadığı anlamına gelmemelidir. Ayrıca Hristiyan Avrupa (o zamanki "Batı") söz konusu olduğunda Alman kuvvetleri hakkında bir uzman olan Peter Wilson Otuz Yıl Savaşları (1618-48) sırasında belirli tip bir genelkurmayın ortaya çıkmış olduğunu iddia etmiştir. Buna göre, kurmaylar komutanlara yardım edecekler ve siyasi merkez ile iletişimi sağlayacaklardı. Bu tür kurmaylar ilk başlarda bir generalin kendi cebinden paralarını ödediği kişisel yardımcılarının evrimi ortaya çıktılar.²⁸ Genel olarak sayıları ve yöntemleri sınırlı idi. Aslında o dönemki kurmayların oluşturduğu yapıya "genelkurmay" demek yanıltıcı olabilir. En azından 19. yüzyıla yaklaşıldığı zamanlara kadar bu ifadenin kullanılması çok da doğru olmayabilir.

Otuz Yıl Savaşları'na ek olarak diğer olaylar da dikkati celp etmiştir. Örneğin; Mareşal Kont Franz Moritz Lacy'nin idaresinde Prusya ile Yedi Yıl Savaşları (1756-63) sırasında çarpışan Avusturya'nın etkili bir proto-genelkurmay kurmuş olduğu iddia edilir.²⁹ Böylesi bir iddia doğal olarak daha önceki Otuz Yıl Savaşları sırasındaki gelişmeleri gölgede bırakmakta ve/veya olaylar arasında bir gelişim süreci oldu-

28 P. H. Wilson, "Strategy and the Conduct of War" içinde O. Asbach ve P. Schröder (haz.), *Ashgate Research Companion to the Thirty Years' War* (Farnham, 2013), s.277.

29 E. A. Lund, *War for the Every Day: Generals, Knowledge, and Warfare in Early Modern Europe, 1680-1740* (Westport, CT, 1999). T. C. W. Blanning, *Frederick the Great: King of Prussia* (London, 2015), s.226'da daha açık bir şekilde yazmaktadır: "Bir genelkurmay meydana getirildi."

ğuna işaret etmektedir. Her iki yüzyılda da savaşların planlamasında anahtar bir unsur olan lojistik kesinlikle bir kurmay faaliyeti idi.

Yedi Yıl Savaşları'na katılmış olan Henry Lloyd (1729-83), *History of the Late War in Germany* başlıklı çalışmasında diyor ki: "Bütün herkesin üzerinde uzlaştığı gibi savaş sanatı ya da fenninden daha zor bir sanat ya da fen yoktur. Bununla beraber insan neslinin hesaplanamaz bir tezadıdır ki bu mesleği icra edenler savaşı ya çok az tetkik etmişlerdir ya da hiç tetkik etmemişlerdir. Muhtemelen birkaç önemsiz ve kullanışsız ıvır zıvırı biliyor olmanın çok iyi bir subay olmak için yeterli olduğunu düşünüyorlardı. Bu düşünce o kadar geneldir ki ordularda ya çok az şey öğretiliyor ya da hiçbir şey öğretilmiyor."³⁰ İçerik olarak bu ifadeler formel eğitim söz konusu olduğunda doğrudur. Ancak, Lloyd gayet önemli olan çalışılırken öğrenme yöntemine (özellikle başkasını örnek alarak), tecrübeye ve tartışmaya yeterli değeri vermemektedir. Bu sadece askerî eğitimde değil kamusal alanda da görülmektedir. Örneğin belirli harekâtlar sırasında ve sonrasında bu harekâtların hikmetinin ve icrasının tartışıldığı kitapçık ve gazete tartışmaları kamusal alanda bir eğitimidir.

Tarihin büyük kısmında askerî eğitimin ve komuta egzersizinin sınırlı kurumsal niteliğinin stratejik kültürden stratejiye ya da en azından stratejik planlamaya geçiş ihtimalini zayıflattığı söylenebilir. Ters olarak, kurumsal hikmetin meydana getirilmesi ve yaygınlaştırılması için bir mekanizmanın olmamasının stratejik kültür denilen kabul ve normların daha etkili ve daha normatif olmasını sağladığı kabul edilebilir. Bu kabul ve normların bütünü hem strateji düşünürlerini hem de strateji aktörlerini etkilemiştir. Sonrasında strateji düşünürleri ve strateji aktörleri de kabulleri sürdürmüşlerdir. Stratejik kültürü stratejiden kalın hatlarla ayırmak uygulamada her zaman faydalı olmamaktadır. Ancak bu çaba yine de aralarındaki zıtlıkların ortaya çıkarılmasına vesile olabilmektedir.

30 P. J. Speelman (haz.), *Henry Lloyd and the Military Enlightenment: The Works of General Lloyd* (Westport, CT, 2005), s.13.

Strateji düşünürlerinin (genel olarak askerî teorisyen olarak gösterilirler) iddia ve rolleri askerî ya da askerî olmayan entelektüellerin ilgisini çekmektedir. Bu strateji düşünürlerinin bir kısmı (Lloyd, Clausewitz, Jomini, Mahan, Douhet, Fuller ve Liddell Hart gibi) bizzat askeriye içerisinde görev almışlardı. Strateji hakkında çalışan, askeriye üzerine yazılar yazan ve savaş hakkında entelektüel değerlendirmeye yapmaya çalışan akademisyenler strateji düşünürlerine özel bir ilgi duymuşlardı. Clausewitz en çok ilgi görenlerdendir. Clausewitz üzerinden önce Prusya ve sonrasında da Almanya'nın askerî başarılarını açıklama ve niteleme çabası dikkat çekicidir. Aynı şekilde Clausewitz'in yazdıkları üzerinden geçmişteki devletlerin savaş pratikleri ve başka düşünürlerin anlatıları incelenerek geçmişteki savaşların temel nitelikleri kavranmaya çalışılmaktadır.³¹ Pratikte bu düşünürler çok ilgili olmayabilir. Ya da sadece genel her derde deva çareleri ya da mevcut kabulleri yakalamış oldukları ve bunlar üzerinde durdukları zaman ilgili olabilirler. Zira bir anlamda bu çareleri ve kabulleri doğrulamış oluyorlar.

Çin 19. yüzyıldan önceki dönem söz konusu olduğunda savaş hakkındaki en gelişmiş literatüre sahip olan ülkedir. Buna rağmen rehberlik için metinlerin kullanıldığına dair çok fazla bir delil yoktur. Gerçekten de 1662'den 1723'e kadar tahtta kalan ve çağdaşları Napolyon ve XIV. Louis'den daha başarılı bir askerî lider olan İmparator Kangxi'nin Sun Tzu'nun çalışmaları gibi askerî klasiklerin değersiz olduklarını söylediği iddia edilir. Çin askerî dokümanlarında bu klasiklere nadiren atıf yapılmıştır.³² İmparator Kangxi çeşitli ciddi askerî zorluklarla karşılaşmıştır. Bu zorluklar hem ülke içindeki gelişmelerden kaynaklanmıştı hem de dışarıdan gelmekteydi. Hepsinin de üstesinden gelmişti. Çin'de stratejik uygulamanın tarihi çok eski

31 "Savaşın taklitçi doğası" hakkında bkz. R. Girard, R. P. Harrison ve C. Haven, "Shakespeare: Mimesis and Desire", *Standpoint*, Aralık 2018-Ocak 2019, s.63.

32 K. M. Swope, "Manifesting Awe: Grand Strategy and Imperial Leadership in the Ming Dynasty", *Journal of Military History*, 79 (2015), s.605.

ve uzun sürelidir.³³ Askerî düşünürlerin marjinal kaldığı başka durumlar ve ülkeler de vardır. Clausewitz'in Prusyası buna bir örnektir.

Bu düşünörlere bazen iktidar söylemlerinde de başvurulduğu görölmektedir. Zira bu usul çağdaşlara karşı güçlü görünmenin önemli bir boyutudur. Bunun tahlil edilmesi de aynı derecede hatta belki daha fazla önemlidir. Stratejinin bu şekilde formöle edilmesi sonucunda ölkö içindeki tutumlar, politikalar ve politikacılar çıkarların anlaşılmasında askerî muhataplar kadar önemli hatta zaman zaman askerî muhataplardan daha önemli hâle gelebilmektedir. Bu yüzden 2000'lerde ve 2010'lardaki "Teröre karşı Savaş" sırasında terörizmin tehdit ettiği İngiltere gibi ölkelerdeki Müslöman nüfusun desteğini kazanmak için alınan tedbirler yeni ya da şüpheli olarak görölen teröristlere karşı güç kullanmakla ilgili hâle gelmiştir. Caydırıcılık ikisinin de bir boyutudur.

Diğer taraftan, 2014 yılında yazıldığı anlaşılan ve kendi kendine yeterli merkezietçi bir devlet kurulmasına yönelik planlar içeren bir DAES el kitabına göre bu devlet bir orduya sahip olacak, gelecekteki savaşçıları yetiştirecek askerî okullar kuracak ve bürokratik planlama sağlık, eğitim, endüstri, propaganda ve kaynakların kullanımı gibi işlerle uğraşacaktı. Bu geniş yaklaşım 20. yüzyılda özellikle de "milli kurtuluş mücadelelerinde" kendisini gösteren ihtilalci stratejilerin başka bir tekrarı olmuştur.

Stratejinin tarihinde kilit bir nokta inceleme ve tahlilin zemini- ni lafzın değil de faaliyetin oluşturmastır. Faaliyet üzerindeki bir vurgu zaman, mekân ve költörlöer arasında karşılaştırmayı kolaylaştırmaktadır. Kullanılmadığı bir dönem hakkında strateji- nin var olduğunu söylemenin sorunlu bulunması stratejik düşünce ekölünün bulunmaması ile stratejik farkındalık eksikliğinin birbi- riyle karıştırılması sonucunu doğurmaktadır. Aynı zamanda, aslında

33 D. A. Graff, "Dou Jiande's Dilemma: Logistics, Strategy, and State Formation in Seventh-Century China" içinde H. Van de Ven (haz.), *Warfare in Chinese History* (Leiden, 2000), s.77-105; D. Twitchett, "Tibet in Tang Grand Strategy", a.g.e., s.106-79; P. C. Perdue, "Culture, History, and Imperial Chinese Strategy: Legacies of the Qing conquests", a.g.e., s.252-287.

birbirlerinden farklı olan tartışma ve sınırlı planlamanın tutarlı bir çerçeveye oturtulmasına yönelik doğru olmayan bir çaba bulunmaktadır. Bunlarla ilgili deliller çoğunlukla dağınıktır ve bir bütünlük arz etmemektedir. Bu, belirli bir dönemde belirli bir devletteki durumun aynı dönem ve farklı dönemlerdeki devletlerle karşılaştırılmasındaki diğer zorlukların da altını çizen bir durumdur. Bu yüzden tarihçiler, sosyal bilimciler kadar heyecanlı değildir ve dolayısıyla “stratejinin bütünlüğe bir teorisini” ortaya koyma konusu sorunlu hâle gelmektedir. Dar bir tanım peşinde koşma konusunda dikkatli olunmasının teşvik edilmesinde kilit bir unsur, strateji ve politikanın arasındaki farkın ortaya konmasındaki zorluktur. Zira stratejik planlama ve uygulamadan sorumlu bir kurumsal yapı bulunmamaktadır. Strateji ve politikanın siyaset ve hükümet maslahatında ve konu ile ilgili siyasi tartışmalarda farklı şeyler olarak düşünülmemesine yönelik eğilim de dar bir tanım getirilmesi konusunda dikkatli olunmasını gerektirmektedir.

KRONOLOJİK ARKA PLAN

Strateji ifadesi tarihin büyük bir kısmında kullanılmadı. Bununla beraber stratejik düşünce ile ilgili kavramlar insanoğlunun birbiriyle düzenli bir çatışmaya girmesinden itibaren kullanılagelmiştir. Bu ilk dönemlerde stratejik planlama ve uygulamadan sorumlu “kurumsal yapı” hükümdarın kendisiydi. Generaller de bu kurumsal yapının emirlerini yerine getiren unsurlardı. Çatışmaların daha büyük ölçekli hâle gelmesiyle durum daha bariz bir hâle geldi.

Bir strateji dâhilinde hareket ettikleri düşünülen ilk devletler klasik Yunanistan’dakilerdi. Klasik dönemdeki strateji hakkındaki tartışma çok eskiden beri vardır. Bu tartışma, genel olarak Thucydides’in Atina ile Sparta arasındaki Peloponnes Savaşları (M.Ö. 431-404) hakkındaki yazılarıyla başlatılmaktadır. Kendisi de bu savaşa katıldığını anlatmaktadır. Daha sonra Hans Delbrück’un 1890 tarihli *Die Strategie des Perikles, erläutert durch die Strategie Friedrichs des Grossen* (Büyük Frederick’in Stratejiyle Anlaşılan Perikles’in Stratejisi)

kitabıyla bu tartışma devam etmiştir. Thucydides, stratejiye modern dünyadaki hâkim yaklaşımı başlatmıştır.

Bununla beraber daha geniş ve eski bir yaklaşım Homer'in Truva Savaşı'nın sebepleri ve yapılmasında şeref ve intikam hislerinin merkezî rolleri hakkındaki sürükleyici anlatısı ile *Iliad*'ında bulunabilir. Ayrıca, bu yaklaşım insanların dünyası ile tanrıların dünyasını birbirine bağlamaktadır. Yunanlara anlamlı gelebilecek bir şekilde: iki dünya da savaşkan olarak resmedilmektedir.

Yakın zamanda yapılan çalışmalar bu döneme ışık tutmaktadır. Paul Rahe'nin *The Grand Strategy of Classical Sparta: The Persian Challenge* (2015) kitabı M.Ö. 5. yüzyıldaki askerî faaliyeti anlatmaktadır. Rahe bu faaliyeti yaşam stratejisi olarak sunmaktadır. İç ve dış siyasetin arka planında yer alan adetler ve kanunları ele almaktadır. Esir ya da kölelerin isyan etme ihtimaline binaen Sparta'nın içinde birlik bulundurma kilit bir unsurdur. Victor Davis Hanson ise dikkati Atina'ya çekmektedir.³⁴ Sefer ve statü ve dolayısıyla intikam gibi kavramlar Peloponnes Savaşları'nı yapan iki güç arasındaki mücadelede öne çıkmaktadır.³⁵

Stratejiye dair herhangi bir terimin bulunmaması dolayısıyla Roma'nın stratejik düşünceye sahip olmadığını iddia etmek ihtimallerin ve tehditlerin öncelik sırasına konması ve bunlara cevap olarak kaynakların ayrılarak bu kaynakların nasıl kullanılacağına karar verilmesine yeterli önemin verilmemesi sonucunu doğurmaktadır.³⁶ Böyle bir önem verme her seviyede yapılmalıdır. Ancak Roma

34 V. D. Hanson, *A War like No Other: How the Athenians and Spartans Fought the Peloponnesian War* (New York, 2005).

35 L. E. Lendon, *Song of Wrath: The Peloponnesian War Begins* (New York, 2010); P. Low, *Interstate Relations in Classical Greece: Morality and Power* (Cambridge, 2007); P. Hunt, *War, Peace, and Alliance in Demosthenes' Athens* (Cambridge, 2010).

36 E. N. Luttwak'ın klasik çalışması *The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century AD to the Third* (Baltimore, MD, 1976) B. Isaac tarafından *The Limits of Empire: The Roman Army in the East*, 2. Baskı (Oxford, 1992), s.372-418'de tenkit edilmiş, aksine E. L. Wheeler, "Methodological Limits and the Mirage of Roman Strategy", *Journal of*

İmparatorluğu gibi çok geniş alanlara yayılan bir devlet için bunu yapmak neredeyse zaruridir. Kartaca ve Roma arasındaki ilk üç savaş (M.Ö. 264-241, 218-201, 149-146) çağdaş strateji değerlendirmeleri çerçevesinde tartışılmıştır. Buna göre strateji, uzun vadeli planlama ve coğrafi ilişkilerin algılanmasına bağlı olmuştur.³⁷ Müstahkem mevkillerin konumunun ne anlam ifade ettiği sadece Roma açısından değil Kartaca açısından da değerlendirilmiştir.³⁸ Deniz hâkimiyeti meselesini gündeme getiren Amerikalı teorisyen Alfred Thayer Mahan (1840-1914) Alman tarihçi Theodor Mommsen'den (1817-1903) etkilenmiştir. Mommsen, 1854-1856 yılları arasında yayınlanan üç ciltlik *Romische Geschichte* (Roma Tarihi) adlı eserinde Roma deniz gücünün İkinci Kartaca Savaşı'nda hayati stratejik rol üstlendiğini anlatmaktadır. Bu anlatı Hanibal'ın İtalya seferi üzerinde yoğunlaşan harekât seviyeli analize karşı gayet kıymetli bir tahlildir. Ayrıca

Military History, 57 (1993), s.7-41 ve 215-240; E. L. Wheeler, "Rome's Dacian Wars: Domitian, Trajan, and Strategy on the Danube", *Journal of Military History*, 74 (2010), s.1185-1227, 75 (2011), s.191-219; M. Pavkovic, "Roman Grand Strategy", *Military Chronicles*, 1 (2005), s.14-30; ve K. Kagan, "Redefining Roman Grand Strategy", *Journal of Military History*, 70 (2006), s.333-62'de ilerletilmiştir. Daha yakın zamandaki çalışmalar için bkz. Y. Le Bohec, *La Guerre romaine: 58 avant J. -C.- 235 apres J. -C.* (Paris, 2014); G. Traina, "La Tete et la main droite de Crassus: quelques remarques supplementaires" içinde A. Allely (haz.), *Corps au supplice et violences de guerre dans l'Antiquite* (Bordeaux, 2014), s.95-98.

37 L. Loreto, *La Grande strategia di Roma nell'eta della prima guerra punica (ca.273-ca.229 a. C.): l'inizio di un paradosso* (Naples, 2007). Yunan dünyasındaki daha önceki durum hakkında bkz. P. A. Brunt, "The Aims of Alexander", *Greece and Rome*, 12 (1965), s.205-15; P. A. Brunt, "Spartan Policy and Strategy in the Archidamian War", *Phoenix*, 19 (1965), s.255-80; J. K. Anderson, *Military Theory and Practices in the Age of Xenophon* (Berkeley, CA, 1970). Kültürel faktörlere vurgu yapan bir çalışma için bkz. J. Lendon, *Soldiers and Ghosts: A History of Battle in Classical Antiquity* (New Haven, CT, 2005).

38 R. J. Brewer (haz.), *Roman Fortresses and Their Regions* (London, 2000); D. Graf, "Rome and China: Some Frontier Comparisons", içinde Z. Visy (haz.), *Limes XIX: Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies* (Pecs, 2005), s.157-66; E. Hammer, "Highland Fortress-Polities and Their Settlement Systems in the Southern Caucasus", *Antiquity*, 88 (2014), s.757-74.

Mommsen, Julius Caesar'ı stratejist devlet adamının timsali olarak sunmaktadır. Modern Uluslararası İlişkiler Teorisi'nin uygulanması Arthur Eckstein'in *Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome* (2006) adlı kitabının önemli bir unsurudur. Eckstein, Roma'nın başarısını Akdeniz havzasındaki çok kutuplu anarşik ortama bağlamaktadır. Roma, ilişkiler ağını anlayabilmiş ve sonuçlarını idare edebilmiştir.³⁹ Dolayısıyla, strateji ustalıklı yapılmış bir önceliklendirmeyi gerektirmektedir.

Tersten bakıldığında, Roma stratejisinin modern savunma kavramları çerçevesinde sunulmasının yanı sıra Yunanistan'da olduğu gibi şeref ve intikam bağlamında değerlendirilmesi de mevcuttur.⁴⁰ Ancak bu vurgu, stratejinin var olduğu gerçeğini değiştirmez. Daha ziyade daha sonra Çin'de olduğu gibi stratejinin karmaşıklığını gösterir. Çin'de de müstahkem mevki, sınırlar ve evrenin yapısına dair tasavvurlar arasında karmaşık bir ilişki vardı.⁴¹

Strateji, başka modern öncesi medeniyetlerde de fark edilmiştir. 1453 yılına kadar yaşayan Bizans ya da Doğu Roma İmparatorluğu apaçık bir örnektir. Diğer devletlerin baskısı altında kalan Bizans'ın yıpratma savaşı ya da meydan muharebesi yapma lüksü olmadığı ifade edilmiştir. Bunların yerine Bizans'ın düşmanının düşmanı küçük kabile ya da aşiretlerle işbirliği arama yoluna gittiği iddia edilmiştir. Amaç, büyük bir savaştan kaçınmaktır. Bizans için kale sistemi daha geniş bir stratejinin parçasıydı. Bu stratejinin önemli bir unsuru da haraç ödenmesiydi.⁴² Bizans'ın kendi döneminde üretilen bir yazın da vardı. Bu yazın 18. yüzyılda dikkati celp etti.

39 Ayrıca bkz. A. Eckstein, *Rome Enters the Greek East: From Anarchy to Hierarchy in the Hellenistic Mediterranean, 230-170 BC* (Malden, MA, 2008).

40 S. P. Mattern, *Rome and the Enemy: Imperial Strategy in the Principate* (Berkeley, CA, 1999).

41 N. Tackett, "The Great Wall and Conceptualizations of the Border under the Northern Song", *Journal of Song-Yuan Studies*, 38 (2008), s.99-138.

42 J. Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204* (London, 1999); J. Shepard (haz.), *The Cambridge History of the Byzantine Empire* (Cambridge, 2008); E. N. Luttwak, *The Grand Strategy of the*

Orta Çağ Avrupası'na gelindiğinde kaynakların az olduğu söylenmelidir. Strateji hakkında neredeyse yok denecek kadar az teorik literatür vardır. Zira strateji başlı başına bir kavram olarak görünmez. Standart vakayiname anlatısı savaş hakkında, çok az yardımcı olmaktadır çünkü bu vakayinamelerin yazarları dışarıdan bakan din adamlarıydı. Sadece seferler hakkında bilgi vermekteydiler. İngiltere'nin Normanlar tarafından 1066 yılında fethedilmesi buna bir örnektir. Bu vakanüvisler bu tür fetih gibi faaliyetlerin arkasındaki düşünce ve planlamayı anlamaktan çok uzaktılar.

Orta Çağ Batı (Avrupa) dünyasında strateji vardı. Ancak kumandanların ne yapacaklarını tartıştıkları dokümanlar üzerinden değil de kumandanların yaptıkları üzerinden anlaşılabilirdi. Bunun yanında kıymetli kayıtların varlığını da tespit etmiş olalım. Mesela Aragonlu IV. Peter'in (1336-1387 yılları arasında hüküm sürmüştür) kayıtları bu türdendir. Orta Çağ'daki liderler ne yapmak istediklerini biliyorlardı. Ancak bir diyalektiğin meydana geleceği bir okul ya da forum bulunmuyordu. Bu yüzden her lider kendi yöntemlerini belirliyordu. Aksine bir dil kullanılıyor olsa da bugün de durum esasen farklı değildir. Hristiyan âleminde, İslam dünyasında, Hindistan'da, Çin'de ve Japonya'da var olan Orta Çağ stratejisi lojistik, toplu ilerleme ve kale sisteminden oluşan savunma stratejisi unsurlarını barındırıyordu.

Çağdaş yazarlar Batı Avrupa'daki Orta Çağ stratejisini tartışma konusunda ciddi çaba harcamaktadırlar. Muharebe, kuşatma ve baskın yapma arasındaki tercihlerin hangi bağlamlarda yapıldığını anlamaya çalışmaktadırlar. Bu tercih yapma durumu aslında sadece Batı Avrupa değil dünyanın diğer yerlerinde de görülmekteydi. Hatta günümüz için bile bu durumun geçerli olduğu söylenebilir.⁴³ Bu tartışma belirli

Byzantine Empire (Cambridge, MA, 2009); D. A. Graff, *The Eurasian Way of War: Military Practice in the Seventh-Century China and Byzantium* (Abingdon, 2016).

43 J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe during the Middle Ages* (Oxford, 1977), s.249-300; P. Contamine, *La Guerre au Moyen age*, 4. Baskı (Paris, 1994), s.365-79 (İngilizce versiyonu, *War in the Middle Ages* (Oxford, 1986), s.219-28); M. Prestwich, *Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience* (New Haven, CT, 1996); F. Garcia

çatışmaların ve hükümdarların aydınlatılması konusunda yardımcı olabilir. Hedefler ve yöntemlere dair tercihler anlaşılmalı çalışılmıştır. Örneğin; İkinci Haçlı Seferi sırasında 1148'de neden Halep'e değil de Şam'a saldırıldı? Bu tür bir soruya cevap bulma arayışı 12. yüzyıla ait gerçeklerle uyumlu olmayan bugünkü stratejik çıkara dair yapılan hesaplamaların bizi yanlış yönlendirmemesi gerektiği konusunda bize önemli bir uyarı olmaktadır.⁴⁴ 1340'lar ve 1350'lerde Yüzyıl Savaşları sırasında (1337-1453) Fransa'yı istila ederek ve kırsal kesimleri talan ederek İngiltere kralı III. Edward düşmanını yıpratmayı amaçlamıştı. Bu, taktiksel planlamanın ötesinde bir stratejiydi. Ayrıca savaşın kendisini kullanarak savaş masraflarını karşılamak yoluna gitme de stratejinin bir parçasıydı. Son olarak düşman tebaasına onların kralının kendilerini koruyamadığı mesajını vererek taraf değiştirmelerini teşvik etmişti.⁴⁵ Başka bölgelerde, örneğin Hindistan'da da, aynı amaçlar ve süreçlerin yaşandığı görülebilmektedir. 18. yüzyıl Hindistan'ında, Babür İmparatorluğu'nun çöküşü geçmesiyle birlikte yeni siyasi yapılar meydana gelmişti.⁴⁶

Fitz, "Hube estrategia en la edad media? A proposito de las relaciones castellano-musulmanas durante la segunda mitad del siglo XIII", *Revista da Faculdade de Letras: Historia*, dizi 2, cilt 15 (1998), s.837-54; B. S. Bachrach, *Early Carolingian Warfare: Prelude to Empire* (Philadelphia, PA, 2001), s.202-42; J. W. Honig, "Reappraising Late Medieval Strategy: The Example of the 1415 Agincourt Campaign", *War in History*, 19 (2012), s.123-51; J. B. Gillingham, "A Strategy of Total War? Henry of Livonia and the Conquest of Estonia, 1208-1227", *Journal of Medieval Military History*, 15 (2017). *Journal of Medieval Military History* dergisinin stratejinin önemini vurgulayan 15. cildine (2017) bkz. Pere hakkında bkz. J. Black, *Geopolitics and the Quest for Dominance* (Bloomington, IN, 2016), s.38-9.

44 G. A. Loud, "Some Reflections on the Failure of the Second Crusade", *Crusades*, 4 (2005), s.10-14.

45 C. J. Rogers, *War Cruel and Sharp: English Strategy under Edward III, 1327-1360* (Woodbridge, Suffolk, 2000); C. J. Rogers, *Essays on Medieval Military History: Strategy, Military Revolutions, and the Hundred Years War* (Farnham, 2010); C. J. Rogers, "Medieval Strategy and the Economics of Conquest", *Journal of Military History*, 82 (2018), s.709-38.

46 J. J. L. Gommans, *The Rise of the Indo-Afghan Empire, c. 1710-1780* (Leiden, 1995), s.136-142.

Tekrar edecek olursak; siyasi bağlam İngiltere ile Fransa arasındaki savaşlarda olduğu gibi hayati önemi haizdi. 1430'ların ortalarında İngiltere, Burgundy Dükü Philip'in desteğini kaybettiğinde Fransa'da savaş kaybetmek kaçınılmaz hâle geldi. Bundan sonra 15. yüzyılda İngilizlerin stratejisi, Fransa içindeki bölünmelerden faydalanma anlayışı temelleri üzerine kuruldu. Özellikle de Kraliyet ile Burgundy arasındaki zayıf ilişkilerden yararlanma yoluna gidildi. Hindistan'da da buna benzer bir gidişat vardı. Yeni topraklar elde etmek için uzlaşma, bir yol olarak takip edildi. Aynı şekilde yeni kaynaklar üzerindeki rekabette de bu yola gidildi. Benzer şekilde, kaleler kuşatıldı ve teslim olmaya zorlandı. Hindistan ve diğer yerlerde kontrol izlenimi vermek çok önemliydi. Çatışma stratejinin başarısızlığının bir göstergesi olabilirdi. Zira bu durum her iki tarafın da yeterince güç izlenimi verme konusunda başarısız olduklarının yansıması olabilirdi. Fazla sayıdaki siyasi grubun arasında bir bütünlük olmaması bu durumu daha önemli kılmaktadır. Yönetici gruplar (kraliyet silsilesi de dâhil olmak üzere), kabile ağları ve devlet olarak tanımlanabilecek tüm yapılarda birlik ve bütünlük olmamasına rastlanabilirdi.⁴⁷

Savaş maslahatının orduları beslemek ve hareket etmelerini sağlamak gibi pratik tarafları baskın gereksinimlerdi. Eskiden taktiksel bir yöntem olan yakıp yıkma hem operasyonel hem de stratejik bir yöntemdi ki bu diğerlerinin ilerlemesini engellerdi ve böylece caydırıcı bir rol oynardı. Yakıp yıkma politikası, örneğin, Safeviler tarafından Osmanlıların (Türklerin) Irak ve İran'ı 1514'teki işgallerine karşı uygulanmıştı. Bu politikanın başarısı kendisini Safevilerin bir yenilgi sonucu Çaldıranda Osmanlı ordusunun karşısına çıkmalarında göstermişti. I. Selim Safevileri büyük bir yenilgiye uğrattı. Ancak bu zaferinin tam olarak meyvesini alamadı. Yakıp yıkma politikası Kırım Tatarları için 1680'lerde Rus saldırılarını bertaraf etmelerinde işe yaramıştı.

Haçlı Seferleri sırasında 1187 yılında Selahaddin Kudüs Krallığı'nın zayıf bir şekilde komuta edilen ordusunu susuz bir bölgeye

47 J. Waterson, *The Knights of Islam: The Wars of the Mamluks* (St. Paul, MN, 2007).

çektii. Bu bölgedeki muharebe onun istediği şartlarda gerçekleşti ve düşmanlarını Hittin’de yok etti. Ayrıca, kısmen ikmal ile ilgili olarak Üçüncü Haçlı Seferi’nin kilit figürlerinden biri olan İngiltere Kralı I. Richard kısa süre sonra doğrudan Kudüs’e gitmek yerine Filistin ve Kudüs’ün idaresini elinde bulunduran Mısır’a saldırmayı içeren bir stratejiyi ortaya attı. Bu strateji Fransa Kralı IX. Louis tarafından 10. yüzyılda tatbik edildi. Mısır, o zamanlar Eyyubi İmparatorluğu’nun kilit bir parçası olarak görülüyordu. Mısır’a karşı iki sefer düzenlendi. Birincisi 1218-1221, ikincisi ise 1248-1250 yılları arasındaydı. İki sefer de başlangıçlarında başarılıydı. Ancak daha sonra ikisi de, özellikle de ikincisi, facia ile sonuçlandı. Devamında, Kutsal Topraklar’ın 1291 yılında kaybedilmesinden sonra geri alınması için bazı teklifler ileri sürüldü. Bunlar arasında birinci adım olarak Mısır’a ekonomik bir abluka uygulanması da vardı. Bu teklifler gayet etraflıca düşünülmüştü. Ancak Avrupalı hükümdarlar stratejiyi uygulama konusunda yeterince işbirliği içerisinde hareket edemediler. Daha genel olarak stratejik açıdan anlamlı olan modern fikirler Haçlı Seferleri sırasındaki stratejiyi değerlendirmek için kullanılırken dikkat edilmelidir. Siyasi ve özellikle de dinî sebepler söz konusuydu.

Bugün rahat bir şekilde anlaşılabilecek Orta Çağ’dan beri uygulanan bir strateji İspanya ve Portekiz’in Hristiyanlar tarafından tekrar fethedilmesinde görülmüştür. Bu strateji yeni yerleşimler kurarak fethi kalıcı hâle getirmektir. Çinliler de steplerdeki fetihlerinde bu yola başvurmuşlardır.⁴⁸ Aynı şekilde Sibiryâ, Ukrayna ve Orta Asya içlerine doğru Rus ilerlemesinde de bunu görmekteyiz. Yine Amerikalılar da iç bölgelerdeki harekâtlarında bunu uygulamışlardır.

Avrupa dışında en çok akademik ilgi gören strateji alanı 13. yüzyıldaki Moğol stratejisidir.⁴⁹ Kuvvet tutma, Moğollar için en temel hedeflerden biriydi. Moğolların fetihlerinde uyguladıkları tsunami yöntemi bir bölgeyi işgal ve yakıp yıkma üzerineydi. Daha sonra geri

48 J. E. Herman, *Amid the Clouds and Mist: China’s Colonization of Guizhou, 1200-1700* (Cambridge, MA, 2005).

49 T. May, *The Mongol Art of War: Chinggis Khan and the Mongol Military System* (Yardley, PA, 2007).

çekilip o bölgenin sadece küçük bir kısmını ellerinde tutuyorlardı. Sonuçta askerî birlikler bir garnizona bağlı kalmak zorunda kalmıyorlardı. Tampon bölgeler oluşturmuyorlardı ve bu tampon bölgeler üzerinden hem düşmanlarına saldırabiliyorlardı hem de kaynaklarını kurutuyorlardı. Sonra ikinci bir dalga olarak aynı harekâtı tekrar ediyorlardı. Bunun neticesinde Moğollar çok fazla dağılmadan ve kendilerini zorlamadan birden fazla cephede savaşabiliyorlardı.

Aynı zamanda, Moğol stratejik kültürü gelişti ve bir geçiş dönemi yaşadı. 13. yüzyılda özellikle Çin'de şehirler almaya başladılar. Bu geçiş yapılan idari reformlar sayesinde gerçekleşti. İdari reformlar farklı seviyede bir teşkilatlanmayı ve ona göre kuvvet bulundurmaya sağladı. Kısmen bu süreç fethedilen bölgelerden, özellikle Çin'den, yararlanmayı da zorunlu kıldı. Sonuçta hibrit bir savaş maslahatı meydana geldi. Hibritlik kendisini strateji, harekât ve taktik konularda gösterdi.

Moğol etkinliğinin farklı bir boyutu strateji en iyi nasıl tartışılır hususunu değerlendirmeyi gerektirmektedir. Eğer düşmanlar şartları kabul etmezlerse Moğollar terör saçtılar ve katliam yaptılar. Böylece diğer düşmanlarının da cesaretini kırmayı hedeflediler. Bu politika kendilerine karşı direnişi artırmış olabilir, ancak teslim olmayı da teşvik ettiği kesindir. Daha genel bir ifadeyle, başarı destek kazandırdı ve bütünlüğü devam ettirdi. İkisi de stratejik olarak önemli sonuçlardır.

Moğol yöntemleri Timur (1336-1405) tarafından tekrar canlandırıldı. Stratejisinin kilit bir unsuru Cengiz Han'ın soyundan geldiği iddiasıydı. Cengiz Han en meşhur Moğol hükümdarıydı. Cengiz Han'ın soyundan geliyor olmak önemli bir meşruiyet kaynağıydı. Aslında Cengiz Han'ın soyundan gelmiyordu. Timur, Cengiz Han'ın soyundan gelen prenseslerle evlenip *Güregen* yani damat unvanını aldı. Birbiri ardına düzenlediği seferler Timur'un başarılı kariyerinde çok önemli bir yere sahipti.⁵⁰ Bununla beraber Timur'un ve diğer göçebe imparatorlukların çöküşü askerî sınırlılıklardan ziyade

50 B. F. Manz, *The Rise and Rule of Tamerlane* (Cambridge, 1989).

bütünlüğü sağlayamamanın bir sonucuydu. Bu özellikle veraset savaşlarında kendisini göstermiştir.

Timur'un hedeflerinin stratejik mantığının tam zıddı olarak Çinliler stratejilerini barış dolu bir dünya düzeninin devamı olarak sundular. Bu stratejiye göre "barbarlık" bu dünya düzenine yaklaştırılmamalıydı. Bu yüzden Hint Okyanusu'nda 15. yüzyılda keşifler düzenleyen Zheng He şu açıklamayı yapmıştır: "Yabancı ülkelere vardikten sonra medeniyete karşı direnen ve saygısız davranan barbar kralları teslim alın. Şiddete ve yağmaya karışan eşkıya askerleri yok edin. Bu sayede okyanus rotaları güvenli olacaktır."⁵¹

Hem o zaman hem de daha sonrasında savaş üzerine Batılı yorumu bağlam kadar tercihler üzerinde yoğunlaşan düşüncenin bir boyutu idi.⁵² İspanya Kralı II. Philip (t. 1556-1598) çok geniş sınırlara sahip imparatorluğu boyunca tekrar tekrar baskılarla mücadele etmek durumunda kalmıştır.⁵³ II. Philip'in stratejik uygulamasının niteliği hakkında bir anlaşmazlık vardır. Kontrol amacı ile daha başarılı olan yumuşak güç uygulaması arasında bir gerginlik olduğu kesindir. Yumuşak güç uygulaması, propaganda, patronaj, diplomatik girişimler ve ekonomik baskının yanında güç kullanımı tehdidini de kapsar.⁵⁴ "Strateji" teriminin değişik kullanımları (uzun vadeli strateji, büyük strateji, stratejik şizofreni ve açık ve tutarlı stratejik vizyon gibi) ile ilgili olan yargılar belirgindir.⁵⁵

51 K. Chase, *Firearms: A Global History to 1700* (Cambridge, 2003), s.51; E. L. Dreyer, *Zheng He: China and the Oceans in the Early Ming Dynasty, 1405-1433* (New York, 2007).

52 B. Heuser, *The Strategy Makers: Thoughts on War and Society from Machiavelli to Clausewitz* (Santa Barbara, CA, 2010); B. Heuser, *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present* (Cambridge, 2010).

53 G. Parker, *The Grand Strategy of Philip II* (New Haven, CT, 1998).

54 M. Rizzo, "Sticks, Carrots, and All the Rest: Lombardy and the Spanish Strategy in Northern Italy between Europe and the Mediterranean (1550-1600)", *Cahiers de la Mediterranee*, 71 (2005), s.146-84.

55 E. Tenace, "A Strategy of Reaction: The Armadas of 1596 and 1597 and the Spanish Struggle for European Hegemony", *English Historical Review*, 118 (2003), s.855-82. Ayrıca bkzn. E. Ringmar, *Identity, Interest and Action:*

Böyle bir tartışma birçok başka devlet ve olay hakkında da yapılabilir. Bununla beraber spesifik olarak Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) ve sonrasındaki Avrupa *eski rejimi* (1648-1789) hakkında öne sürülmüştür ki destek amacıyla gelen orduların doğurduğu lojistik sorunları siyasal savaş amaçlarını yansıtan bir stratejinin takip edilmesini zorlaştırmıştır. Bu yüzden kapsamlı bir stratejiyle uyumlu bir şekilde hareket etmek de güçleşmişti.⁵⁶ Uygulamada her ne kadar ordular lojistik kısıtlara göre hareket etmek zorunda olsalar da her zaman orduları idare eden siyasal savaş amaçları vardı. Daha genel olarak kuvvet yapılarında ve komuta yöntemlerindeki tercihler erken modern dönemde, yani 16. ve 17. yüzyıllarda, strateji ile politikanın birleşimini yansıtıyordu. Strateji ve politika hem sosyal normları hem de devletin bütünlüğünü korumak için uygulanacak en iyi yöntemler hakkındaki temel varsayımlardan meydana gelmişlerdir. Bu, siyasetin kilit bağlantı unsuruydu. Diğer dönemler için de benzer tespitler yapılabilir.

İmkân ve kabiliyetler ile tercihler bağlamında amacın uygunluğu hem kurumsal hem de teknolojik değişimlerden etkilenebilirdi. Böylece 1850'lerde İngiliz planlamasındaki sahil saldırı dinamiği Hidrografi Ofisi'nin askerî strateji geliştirme sanatının gelişmesinde rolüne vurgu yapmaktadır. Bu ofis sonradan bu dinamiğe katkı yapmıştır. Fransa'nın Rusya'ya karşı 1812'de girişmiş olduğu başarısız kara harekâtının tam zıddı olarak Kırım Savaşı (1854-1856) İngiliz-Fransız donanma ve çıkarma harekâtlarına sahne olmuştur. Bu harekâtlar yeni geliştirilen buharlı savaş gemileri sayesinde ger-

A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War (Cambridge, 1996).

- 56 G. Perjes, "Army Provisioning, Logistics and Strategy in the Second Half of the 17th Century", *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 16 (1970), s.1-52; D. A. Parrott, "Strategy and Tactics in the Thirty Years' War: The "Military Revolution"" içinde C. J. Rogers (haz.), *The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early modern Europe* (Boulder, CO, 1995), s.242-6; J. Luh, "'Strategie und Taktik" im Ancien Regime", *Militärgeschichtliche Zeitschrift*, 64 (2005), s.101-31; J. Luh, *Ancien Regime Warfare and the Military Revolutions: A Study* (Groningen, 2000), s.178.

çekleştirilebilmişti.⁵⁷ Bu durum daha yakın zamanlarda gördüğümüz bütünleşik harekâtlar yapabilmek için kurumların gelişmesinde görülmektedir. Bu kurumlar sistemli bir şekilde çıkarma gemileri ve helikopterle taşınabilen birliklerden faydalanmaya çalışmaktadırlar.

Amaca uygunluk meselesinin bir diğer boyutu devletlerin tarih sahnesine çıkmaya başladığı anda kendisini göstermiş olan fonksiyonel stratejidir. Bu stratejinin linguistik ya da kurumsal bir formülasyonu olmasa da kendisi hep vardı. Strateji bağlamsal olduğu için tanımları da aynı şekilde bağlamsaldır. 1976 tarihli *Encyclopaedia Britannica* tamamen askerî bir olgu olan strateji ile daha geniş bir kapsamı olan ulusal strateji arasındaki ayrımın 19. yüzyılda bulanıklaştığını ve bulanıklığın 20. yüzyılda iyice arttığını belirtmektedir.⁵⁸ Ancak bu durum stratejinin askerî boyutunun amaca uygunluğunu etkilememiştir.

STRATEJİNİN SAHİPLİĞİ

Özel ve günümüzde zor bir konu hâline gelen bir mesele stratejinin sahipliği ile ilgilidir. Bu husus stratejik analiz bağlamında öne çıkmaya başlamıştır. Strateji ifadesinin değişik bağlamlarda rahatça kullanılması bu tartışmanın başlamış olmasının başlıca sebeplerindendir. Bu kullanımın belirli kültürel ve ulusal bağlamları vardır. Yine daha önce bahsettiğimiz tanım meselesi de yine bu hususla ilgilidir. Tanımının yapılmasındaki zorluk sahipliğin belirlenmesini de güçleştirmektedir. Büyük oranda sahiplik meselesi askeriyenin stratejinin sahibi olduğu iddiasındaki ısrarından kaynaklanmaktadır. Çünkü askeriye göre stratejinin faaliyet alanı ve planlama kendi saha ve denetimlerine girmektedir. Bunların askeriyenin saha ve denetimi altında olduğu siviller tarafından da desteklenmektedir. Zaten strateji hakkındaki literatür çoğunlukla askerî düşünürler tarafından ya da onlar için üretilmiştir.

57 A. Lambert, *The Crimean War: British Grand Strategy against Russia, 1853-56*, 2. Baskı (Farnham, 2011).

58 *The New Encyclopaedia Britannica*, XIX (Chicago, 1976), s.558.

Bu bağlam ve tartışma günümüzdeki strateji tartışmalarında da geçerlidir. Çünkü birçok ülkedeki askerî kurumlar profesyonellik peşinde koşmaya devam etmektedirler. Bu profesyonellik arayışı ve iddiası hükümetin diğer kurumlarının süreçlere dâhil olmasını sınırlandırmaya yöneliktir. Ayrıca sivil kurumların rollerinin sınırlarını da çizmektedir. 1990'larda Amerikan askeriyesi için geliştirilen Powell Doktrini (Colin Powell 1989 ile 1993 yılları arasında Amerika Birleşik Devletlerinin Genelkurmay Başkanı idi) bu duruma iyi bir örnektir.⁵⁹ Aynı şekilde 2000'ler ve 2010'larda Afganistan ve Irak'a İngiliz-Amerikan müdahalelerinde bu durumu görmüştük. Geleneksel olarak askerî liderlerin salâhiyet alanına bırakılan askerî eğitim, taktik ve doktrin gibi meselelerin yanında askerî liderler kamuoyunun önünde açık bir şekilde tedarik, harekât ve politika gibi konularda rol üstlenme azim ve kararlılıklarını ifade ediyorlardı. Strateji olarak tanımlanan kavramın içine giren her konuyu kendi yetki alanlarının içinde düşünen askerî liderler hükümetin rolünün daha usandırıcı ve genel bir alan olarak gördükleri "politika" ile sınırlandırılmasını sağlamışlardı.

Askerî liderler rollerin, şartların, görevlerin ve sorumlulukların açık bir şekilde belirlenmesini istemektedirler. Bu isteklerinin arkasında siyasi liderlerin kendilerinin neyi ya da neyin yapılmasını istediklerini tam olarak anlamadıkları düşüncesi vardır. Sonuç olarak rollerin açıkça belirlenmesi ısrarı siyasi liderleri amaçlarını belirlemeye zorlamaya yöneliktir. Bazen bu süreç profesyonel olarak görevlerinin bilincinde olmalarının bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bazen de siyasi liderler politika geliştirmekte ve stratejiyi belirlemekte ya yetersiz oldukları, ya öyle görüldükleri ya da öyle sunuldukları için de bu süreç ortaya çıkabilmektedir. Uygulamada siyasi liderler uluslararası ve ulusal şartlar ve kriterler doğrultusunda hareket etmek zorunda hissettikleri için askerî liderlere danışmadan bir karara varabilmek-

59 R. F. Wiegley, "The American Military and the Principle of Civilian Control from McClellan to Powell", *Journal of Military History*, 57 (1993); R. F. Wiegley, "The Soldier, the Statesman and the Military Historian", *Journal of Military History*, 63 (1999); R. H. Kohn, "Out of Control: The Crisis in Civil-Military Relations", *National Interest*, 35 (1994), s.3-17.

tedirler. Danışma da zaten daha çok alınan kararı meşrulaştırma çabasının bir ürünü olmakta ya da uygulamanın bir parçası hâline gelmektedir.⁶⁰ Bu durum kurumsal siyasetin standart bir boyutudur.

Benzer bir şekilde sivil liderlere yöneltilen eleştiriler hem suçun kimde olduğu meselesini tartışmaya açmak hem de kontrolü elinde bulundurmak çabası olabilir. Bu durumda üniformalı siyasetçilerin kendi söylemek istediklerini söyleyebilecekleri bir ortam oluşmuş olur. Askeriyenin bağımsızlığını savunan görüş doğal olarak her boyutuyla sorgulanabilir. Stratejinin tartışılması da en az bu konu kadar önemlidir. Aynı şekilde politika ile strateji arasındaki basmakalıp ayrışma da yine tartışılmaya değer bir konudur. Bununla beraber bu tartışmaların sağlıklı yapılabilmesi belirli bağlamların ve kurumsal kültürlerin iyi anlaşılmasına bağlıdır.

Sorumluluk hususu ile ilgili başka bir durum askeriye'nin bağımsızlığına yönelik görüşün İngiliz Genelkurmay Başkanı General Nicholas Houghton'un 2015 yılında "askerî muhafazakârlık" olarak nitelediği meselenin bir boyutu olup olmadığıdır.⁶¹ Bu muhafazakârlık belirli kurumlar, uygulamalar ve silah sistemleri için geçmişten bu yana yapılan fonlama trendlerini kapsamaktadır. Britanya'daki stratejik değerlendirmeler belirli askerî araçlar için yapılan harcamalar üzerindeki vurgularıyla bu yaklaşımı beslemektedir/tahkim etmektedir. Strateji ile politikayı birbirlerinden ayırmaya yönelik bir çaba bazı açılardan sadece terminolojik netliğe ulaşma sorunu değildir. Aynı zamanda bahsi geçen muhafazakârlığın da bir boyutudur. Bunun yanı sıra, askeriye'nin karar alma süreçlerinde belirgin bir sözü olmasına yönelik bir süreci de kapsamaktadır. Bu sözün tutarlı ve ağırlığı olmasına uğraşılır. Yine strateji ile politikanın birbirinden ayrılmasına yönelik olarak savaşın düzenlenmesinde kamusal ve

60 Değerlendirme ve uygulama ile ilgili problemler hakkında bkzn. M. D. Cohen, J. G. March ve J. P. Olsen, "A Garbage Can Model of Organizational Choice", *Administrative Science Quarterly*, 17 (1972), s.1-25.

61 N. Houghton, "Response to the Toast to the Guests", Livery Dinner of the Worshipful Company of Armourers and Brasiers, London, 19 Kasım 2015.

özel olma ayrımları da vardır. Gerçi uygulamada bu ikisi ciddi bir derecede çakışır.⁶²

STRATEJİ BAĞLAMLARI

Açıkçası, strateji ve politika tartışılırken araçlar-amaçlar ayrışması ve bunların birbirleriyle ilişkisi öne sürülecekse bile amaçlar büyük oranda araçlarla uyumlu bir şekilde belirlenmiştir denilebilir. Araçlar da yine amaçlara uygun bir şekilde planlanmıştır. Ayrıca başka bir açıdan bakıldığında stratejinin stratejik kültür bağlamında kavram-sallaştırıldığı görülmektedir. Burada stratejik bağlam, hem dünyadaki olaylar hem de ülke içindeki siyasi kültür hakkındaki uzun vadeli değerlendirmeler anlamına gelmektedir. Bu değerlendirmeler karar vericilerin inanç sistemleri ve psikolojik dürtülerinin kilit bir tarafıdır. Bu faktörleri ayrıştırmak sadece geçmiş hakkındaki bir anlatı oluştururken yararsız değildir. Ayrıca geçmişe tarihsellik dışında bir yaklaşımdır zira çok fazla kesinlik arayışının bir faydası yoktur. Bu tür bir yaklaşım sadece bugüne ve geleceğe dairdir ve yanıltıcıdır.

2000’li yıllarda Amerika ve İngiltere’nin Müslüman dünyasına dair uyguladıkları politikanın stratejiyi anlama bakımından yanlış olduğu iddiası müphemliğin anlamsız olduğunu ortaya koyma çabasının ürünüydü. Bu da 2000’lerin ortalarında Irak’taki başarısızlıkla doğrudan ilintiliydi.⁶³ Ancak bu başarısızlık müphemlikten kaynaklanmamıştı. Sebebi, oradaki durumu hem siyasi hem de askerî olarak yanlış okumaydı. Bu durum belirli bir çatışmanın doğasını anlamamanın genel olarak savaşı teorikleştirmekten çok daha fazla gerekli olduğuna bir örnektir.

Bundan ayrı olarak; stratejide bir bütünlük olmamasının değişen şartlar da dâhil olmak üzere karmaşıklığa verilecek uygun

62 J. Fynn-Paul (haz.), *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800* (Leiden, 2014); J. Black, *War in Europe: 1450 to the Present* (London, 2016), s.1-10.

63 H. Strachan, *The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective* (Cambridge, 2013).

bir cevap olduğuna dair de bir iddia vardır.⁶⁴ Bu iddianın yanında stratejiyi anlamada ve uygulamadaki muğlaklık kısmen politikanın takip edildiği değişik çevresel durumların bir yansımasıdır. Savaşın gerçek karakteri değişiklik arz etmektedir.⁶⁵ Strateji planlamacısı ve uygulayıcısının üzerine düşen bir görevdir ki dâhil olacağı belirli bir savaşın doğasını mümkün olduğunca iyi anlamalıdır. Yoksa başarılı ve uygun bir strateji belirleme şansı az olacaktır.

Yine bunlardan ayrı olarak; şöyle değerli bir iddia daha vardır. Buna göre, strateji, savaşı devlet için kullanışlı hâle getirmek için tasarlanmaktadır. Böylece gerekirse siyasi amaçlara ulaşmak için kuvvet kullanabilir olsun.⁶⁶ Bu iddia beraberinde bazı sorunları da getirmektedir. Mesela kuvvet kullanımı ile siyasi amaçlar arasında var olduğu iddia edilen ayrım ya da bu ikisi arasındaki gerginlik bir sorundur. Aynı şekilde devlet dışı aktörlerin rolü ve devlet şekillerinin ve kültürlerinin çok fazla çeşitliliği de yine bir sorundur. Ayrıca devletin orijinal ya da prototip bir şekli ve dinamiği yoktur.⁶⁷ Aynı şekilde savaşın da yoktur. Bir devletin gerçek çıkarları, örneğin hâkimiyet alanının genişlemesi⁶⁸ zaman içinde değişebilir. Aynı şekilde bu çıkarların şekli ve kuvvet kullanımına yapılan vurgu da yine zaman içinde değişiklik gösterebilir.

Savaş ve siyaset arasında sabit bir ilişki yoktur. Bu ikisi arasındaki bağlantıların çeşitli ve genellikle esnek doğası bunların birbirlerine olan önemini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Örneğin; savaş

64 P. Cornish ve A. M. Dorman, "Smart Muddling Through: Rethinking UK National Security beyond Afghanistan", *International Affairs*, 88 (2012), s.213-22; P. Cornish ve A. M. Dorman, "Complex Security and Strategic Latency: The UK Strategic Defence and Security Review 2015", *International Affairs*, 91 (2015), s.351-70.

65 C. von Clausewitz, *On War*, haz. P. Paret ve M. Howard (Princeton, NJ, 1976), s.88-89.

66 Strachan, *The Direction of War*, s.50.

67 A. Monson ve W. Schiedel (haz.), *Fiscal Regimes and the Political Economy of Premodern States* (Cambridge, 2015).

68 Holderness'in 4. Kontu Dışişleri Bakanı Robert'tan Vienna Elçisi Robert Keith'e, 21 Haziran 1756, TNA, SP 80/197, dosya 179.

ortaya çıkaran siyasetin konturlarını ve parametrelerini askerî faaliyet büyük oranda değiştirmektedir. Bazen de çatışmaya karışan devletlerin konturlarını ve parametrelerini de yine askerî faaliyet değiştirmektedir. Bazı durumlarda, askerî faaliyet sosyal yapılar üzerinde de etkili olabilmektedir. Örneğin Amerikan İç Savaşı (1861-1865) köleliğin kaldırılmasına vesile olmuştur. Rusya, Çin ve Hindicini'nde komünizm sosyal yapıyı dönüştürücü bir rol oynamıştı. Değişimin üsleri ve süreçleri olmaları bakımından savaş ve savaşa hazırlığın merkeziliği tutarlı bir sebep sonuç ilişkisinin varlığına işaret etmez. Ayrıca, kültürel, siyasal ve sosyal normlar ve ortaya çıkabilecek durumlar birbiriyle rekabet eden ülkeler içinde hükümet karşıtı muhalefeti desteklemek gibi stratejiler takip edilmesi isteğini de etkilemektedir.

Başka bir açıdan bakıldığında, strateji kısmen uluslararası ittifakların sonuçlarıyla da belirlenmektedir. Bu ittifaklar da yeni beliren diplomatik, siyasi ve askerî şartlardan etkilenmektedir. Bütün bunlar güç siyaseti ve dolayısıyla stratejik söylem bağlamında tartışılmaktadır. Ayrıca bugün, özellikle Çin, Rusya ve ABD arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirilmektedir.

Uluslararası sistemin başat güçleri tartışılırken ki genel olarak bu devletler stratejinin değerlendirilmesine konu olmaktadır, bir çatışmaya taraf olan özellikle de iç savaş yaşayan çoğu devlet bu başat güçlerle aynı seviyede değildirler. Bu, çatışmanın taraflarının stratejik bilince, stratejik imkân ve kabiliyete, bir stratejiye ya da kullanılan diğer araçlara sahip olmadıklarını göstermez. Bilakis, bu durumlarda stratejik meseleler daha fazla aciliyet kazanmış olabilirler. Çünkü çatışmanın tarafları başat güçlere göre çok daha fazla kırılgandırlar. Bununla ilintili olarak, bu sorunlar başat güçlerin karar vericilerine nazaran belirli bir karar verici grubun dikkati için daha az ayrılabilir ya da bir kenara konabilir.

Bütün bu tartışmalara bir de göçebe ve yarı-göçebe halkların önemi işaret edilerek antropolojik bir düzey eklenebilir.⁶⁹ Baskın

69 J. C. Scott, *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia* (New Haven, CT, 2009); V. Lieberman, "A Zone of Refuge

yapmak kilit bir stratejiydi. Baskın, kendi içinde stratejik, operasyonel ve taktiksel hareketleri barındırmaktadır. Baskın ayrıca genel olarak “küçük savaş” olarak nitelenen şeyin bir veçhesidir. “Küçük savaş” özellikle stratejik düzeyde sistematik bir çalışma içermeyen bir çatışmadır. Aynı şekilde, yerleşik toplumlarda düzenli birliklerin kullanıldığı “küçük savaşlar” hakkında da yine stratejik düzeyde ele alınmış sistematik çalışma bulunmamaktadır. Bu düzenli birlikler bir muharebede kazanılan zaferin sonuçlarını tersine çevirebilir. Konuya ilgi zaten daha çok muharebe üzerinedir.⁷⁰ Baskın hâlinde yapılan savaş sırf daha büyük birimlerin dâhil olduğu normal savaştan daha farklı olduğu için daha önemsiz olarak göz ardı edilemez. Ayrıca bu iddia strateji meselesinin kendisiyle de ilgilidir. Dahası, bütün durum bütün seviyelerde gayet dinamiktir. Savaşçıların karşı karşıya kaldığı görevler ve imkânlar algılamaya, ihtimal hesaplarına ve sınamaya konu olmuştur. Bütün bunlar geçerli kalmaya devam etmektedir.

Zaman içinde gerçekleşen paralellikleri göz önünde bulundurmak uygun olacaktır. Bunu yaparken modernizasyon sayesinde ilerlemenin otomatik olarak gerçekleşen bir süreç olduğunu varsaymamak gerekir. Aynı şekilde uygun tavrın stratejiye ait bir formel dili ve süreci gerektirdiğini de varsaymamak gerekmektedir. Gerçekten de stratejiye ait bir formel dilin gerekli ya da faydalı olduğunu varsaymanın kendisi akademik yorumlama ve askerî takdim stratejisidir. Tutarlı ve çok tekrar edilen bir strateji olmakla birlikte temelsizdir. Bunun yerine; modernleşme teorisi hem tarihçiler hem de askerî uzmanlar için birçok analitik illüzyon meydana getirmiştir. Tarihçiler ve askerî uzmanlar bir teorik altyapı arayışı içerisindeyler. Ayrıca gelişmeci bir anlayışla bir tutarlık peşindedirler. Bu gelişmeci anlayış geçmiş günümüze bağlamaktadır. Bu yüzden stratejinin bu illüzyonlardan kurtarılmasının vakti gelmiştir.

in Southeast Asia? Reconceptualising Interior Spaces”, *Journal of Global History*, 5 (2010), s.333-46.

70 G. Satterfield, *Princes, Posts and Partisans: The Army of Louis XIV and Partisan Warfare in the Netherlands, 1673-1678* (Leiden, 2003).

TERİMİN İCADI

18. yüzyılda strateji terimi Batı Avrupa'da geliştirilmiştir. Bu yüzyıl üzerinde durulduğunda yeni şartlar ve gereksinimlerin ortaya çıkmış olduğunu göstermek mümkün olacaktır. Bu yeni şartlar ve gereksinimlerin yeni bir terminolojiyi kullanışlı ve aslında gerekli kıldığı söylenebilir. Bu tür bir yaklaşım yeni sınıflandırma ve tahlil dillerinin üzerinde temerküz ediyor olabilir. 18. yüzyılın en önemli düşünsel hareketi olan Aydınlanma bu sınıflandırma ve tahlil dilleriyle çok alakalıdır. Aynı şekilde bu ilgi özellikle İngiltere ve Fransa gibi dönemin en başat aktörlerinin küresel ölçekteki güç mücadelesi ile de kurulabilir. Hatta Rusya ve Prusya'nın yükselişe geçmesiyle Avrupa'da beliren yeni jeopolitiğe uyum sağlama çabası yine bu yeni sınıflandırma ve analiz dilleriyle ilgilidir. Bununla birlikte daha dar ölçekte bir değerlendirme de mümkündür. Yedi Yıl Savaşları (1756-63) sırasında Fransa'nın peş peşe aldığı mağlubiyetler yüzünden Fransa bir krize girmişti. Bu krize Fransız uzmanlar bir çözüm bulmaya çalışıyorlardı. Bu çabalar içerisinde klasik kıyaslamaları yeniden ele almak da vardı. Zira savaş hakkında genel bir tipoloji elde etmeye gayret ediyorlardı. Stratejinin modern bağlamda kullanılmaya başlaması bu uzmanlarla birliktedir. Bu açıklamalar özellikle Fransa, Aydınlanma'nın merkezinde olduğu için birbirleriyle zaman zaman örtüşmüşlerdir/çakışmışlardır.

Aydınlanma heyecanı 1792 yılında başlayan ve daha sonra Napolyon tarafından yön verilen Fransız İhtilali Savaşları'na da şekil vermiştir denilebilir. Dolayısıyla, Fransız İhtilali Savaşları'nın değerlendirilmesi ve buna verilecek tepki, hem savaşların çıktığı tarihte hem de daha sonra 19. yüzyıl stratejisi ve Clausewitz öne sürüldüğünde açıklayıcı olmuştur.

1771 yılında Bizans İmparatoru VI. Leo'nun *Tactica* başlıklı çalışması Fransızcaya çevrilerek *Institutions militaires de l'Empereur Leon le Philosophe* başlığıyla Paris'te basıldı. Bu çeviri Yarbay Paul-Gedeon Joly de Maizeroy tarafından yapıldı. Maizeroy komutanlık sanatını anlatmak için "*la strategique*" diye bir kavram kullandı. "*La strategique*"i bütün araçları kullanarak kontrol altındaki bütün unsurları

başarıya ulaşmak için kumanda altında bulundurma sanatı olarak tanımlandı. Maizeroy daha önce bu tarif için *Traite de tactique* adlı eserinde “diyalektik” kavramını kullanmıştı. *Traite de tactique* başlıklı bu çalışma 1762 yılında yayınladığı *Essais militaires* çalışmasının bir parçasıydı. Bu eserde, sefer planlarının hazırlanması ve harekâtın yönetilmesi için “*la dialectique militaire*” diye bir ifade kullanmıştı.

1777 yılında Maizeroy *Theorie de la guerre, ou l'on expose la constitution et formations de l'Infanterie et de la Cavalleries, leurs manoeuvres elementaires, avec l'application des principes a la grande tactique, suivie de demonstrations sur la strategique* başlıklı çalışmasını yayınladı. Gayet etkili bir dergi olan *Journal de Scavans* aynı yılın Kasım ayında kitap hakkında yaptığı değerlendirmede kitabı niyet açısından bilimsel ve yaklaşımı açısından matematiksel bulduğunu belirtti. Kitap, kısmen “*strategie*” ile ilgiliydi ve bu terimi savaş yapma ve bütün harekâtları yönetme sanatı olarak tanımlıyordu. Dergideki değerlendirmede Maizeroy’un matematiksel bir yaklaşım önerdiği belirtiliyordu. Bununla birlikte uygulamada bu yaklaşımın şartlara ve generallerin nasıl bir harekâtı tercih ettiği gibi hususlara bağlı olduğu da ifade ediliyordu. Bu şartlar özellikle prenslerin siyasi görüşleriyle şekilleniyordu. Maizeroy, kitabının girişinde yol gösterici olması amacıyla bir teorinin ortaya konması gerektiğinden bahsetmişti.

“Strateji” kavramı, kullanıldığı dönemde çok fazla bir anlam kazanmadı ya da yaygın bir şekilde kullanılmadı. Yani savaşın ihtiyaçlarına yönelik bir çözüm olarak görülmedi. Dahası, sözcüğün kendisinin o dönemde uygulama ya da düşünceyi değiştirdiğine dair işaret neredeyse yok gibidir. Bu ihtimalin değerlendirildiğine dair bir şey söylemek de zordur. Bununla beraber, daha önce iddia edildiği gibi bu durum o dönemdeki askerî faaliyetin stratejik bir boyutu olmadığı anlamına gelmez.⁷¹

71 J. Black, *Plotting Power: Strategy in the Eighteenth Century* (Bloomington, IN, 2017).

18. YÜZYILDA STRATEJİK BAĞLAMLAR

18. yüzyılı değerlendirmek, Batı'da stratejinin formel dilinin kullanılmaya başlandığı dönemi değerlendirmek demektir. 18. yüzyılın kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesiyle hem Fransız İhtilali ile değişen bir kısım pratikler hem de 19. yüzyılda Jomini ve Clausewitz tarafından önerilen analizler daha isabetli bir şekilde anlaşılabilir. Bununla beraber bu değerlendirmenin Pekin, Delhi ya da diğer Batı dışındaki merkezlerle ne kadar ilgili olabileceği doğal olarak tartışmalıdır. Ayrıca, bu dönem söz konusu olduğunda stratejinin formel dilinin kilit önemi haiz olduğu pek söylenemez.

18. yüzyılda diğer zaman dilimlerinde olduğu gibi stratejinin kavramsallaştırılmasında ve uygulanmasında stratejinin formel dilinden ziyade kültürel değerler daha önemliydi. Söz konusu olan, birbirleriyle rekabet eden dinlerin dünyasıdır. Bu dünyada müsamaha, genel olarak bir zayıflık işareti olarak algılanıyordu. Dinî savaş ya da en azından dinî çatışma ise gerekli olarak kabul ediliyordu. Husumet, kökleşmişti. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse; hanedanlar arası mücadeleye ki bu ister Habsburglar ile Bourbonlar arasında olsun isterse de Osmanlılar ile Safeviler arasında olsun, kültürel kavramlar çerçevesinde yaklaşmak gerekir. Çünkü hanedanların

düşüncelerine ve kaygılarına, saygınlık ve toprak egemenliği gibi dinamikler karışıyordu.¹

Modern fonksiyonel yaklaşımla hareket edersek; hanedansal düşünüşün, talepleri sınırlandıran, menfaatleri dizginleyen ve egemenlikteki oynamaların ya da yer değiştirmelerin düzenlenmesini gerekli kılan dengeleyici bir norm olduğu iddia edilebilir.² Hanedansal düşünüş, kural temelli bir sistemin bir veçhesiydi ki bu sistem milletler hukuku ile Avrupa'daki bütün milletlerin/devletlerin kabul ettikleri ve uyguladıkları usuller olarak nitelendirilebilir.³ Dahası, uluslararası sistem yeni kavramlar geliştirebiliyor ve gelişip genişleyebiliyordu. Bu durum özellikle Avrupa için söz konusuydu. Zira Avrupa'da benzer kültürel arka planlara sahip birkaç bağımsız devlet birbirlerine yakın konumlarda hayatlarını devam ettiriyordu. Bu, Westphalia Antlaşması'nda (1648) da görüldüğü üzere uluslararası ilişkilerde yenilikler doğurabiliyordu. Ayrıca denizcilikle uğraşan bazı devletlerin 18. yüzyılın sonlarına doğru serbest ticaretin önündeki engelleri aşabilmelerine yönelik olarak ittifaklar kurabilmelerine de imkân veriyordu. Bu devletler, İngiltere'nin denizdeki başat pozisyonuna bir tepki olarak bir strateji geliştirmişlerdi. Bu strateji ile Avrupa devletleri en azından İngiltere'nin denizdeki hâkimiyeti sayesinde ticareti engelleme girişimlerine karşı tedbirler geliştirebilmeyi ümit etmişlerdi.⁴

-
- 1 C. Noelle-Karimi, "Afghan Politics and the Indo-Persian Literary Realm: The Durrani Rulers and Their Portrayal in Eighteenth-Century Historiography" içinde N. Green (haz.), *Afghan History through Afghan Eyes* (London, 2015), s.77.
 - 2 J. Shovlin, "War and Peace: Trade, International Competition, and Political Economy" içinde P. J. Stern ve C. Wennerlind (haz.), *Mercantilism Reimagined: Political Economy in Early Modern Britain and Its Empire* (New York, 2014), s.315.
 - 3 Madrid'teki İngiliz elçisi Bristol'ün 2. Kontu George'tan Yaşlı William Pitt'e, 24 Eylül 1759, TNA, SP 94/160, dosya 133 ve 134.
 - 4 Fransız Dışişleri Bakanı Choiseul'den Ossun'a, 24 Kasım 1759, AE, CP, Espagne 526, dosya 7406.

Birbirleriyle bağlantılı hanedanlardan meydana gelmiş olan uluslararası sistem güçlü pratik tarafları olmasına rağmen farklı kültürlerin birbiriyle olan ilişkilerini her zaman iyi bir şekilde idare edememiştir. Ayrıca hanedanların birbiriyle bağlantılı olmalarının savaşı engelleyebileceği düşünülüyse de arzulanan bu sonuca her zaman ulaşılammıştır. Hakikaten de hanedan içi dürtüler bir takım rekabetleri doğurmuştur ve 1690-1739 arasında Avusturya'da olduğu gibi diğer unsurların önüne geçebilmiştir. Örneğin, veraset savaşları, stratejik evlilikler neticesinde oluşturulan ittifakların sonucunda patlak vermiştir. Bu savaşlarda şans unsuru, 19. yüzyıldaki genişlemeci siyasette olduğundan daha fazla bir şekilde belirleyici olmuştur.

Hanedan siyaseti çok özel bir bağlama sahipti ve hanedan siyasetinde tesadüfler önemli bir etken hâline gelebiliyorlardı. Bu yüzden hükümdarların ya da yönetici ailelerin stratejiyi belirlemeleri zorlaşabiliyordu. Bu duruma en iyi örneklerden biri 1714'te Hanover hanedanının İngiltere'de tahta çıkmasından sonra Hanover'in korunması meselesidir. Başka bir örnek olarak ise Avusturya'nın İspanya Veraset Savaşı (1701-14) sırasındaki çabası gösterilebilir.

Farklı devletlerdeki hanedanlar arasındaki rekabete ek olarak hanedan içinde statü elde etme arayışı da kısmen yine şan şöhret elde etme güdüsünün veçhelerinden birisidir. Çünkü hükümdarlar tahta çıktıklarında seleflerinin namı ve şöhretiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca yine bir devlet içinde tahta yeni bir hanedan oturduysa bir önceki hanedandan daha mühim işler yaptığını göstermek isteyecek ve şan ve şöhret kazanma arayışı içerisinde olacaktır. Bu arayış kraliyetin bir savaş kazanılmasıyla meşrulaştırılması çabasına yol açmaktadır. Çünkü şan ve şöhret ile seleflerin başarılarına çok önemli bir vurgu vardır.⁵ Geçmişteki başarıların görsel imleri önlerinde durmaktadır. İspanya Kralı V. Philip (t. 1700-1746) Sevilla'daki sarayında zamanını geçirirken Kutsal Roma İmparatoru V. Charles'ın (İspanya kralı olarak I. Charles) 16. yüzyıl başlarında Kuzey Afrika seferlerindeki başarılarını gösteren duvar kilimleri hâlâ

5 L. Silver, *Marketing Maximilian: The Visual Ideology of a Holy Roman Emperor* (Princeton, NJ, 2008).

sarayın duvarlarını süslüyordu. Bu yüzden Philip ordusuyla birlikte sefere çıkıyordu. Örneğin ordu 1704'te Portekiz'i işgal etmeye kalkıp başarısız olduğunda Philip ordusunun başındaydı. Fransa'da XV. Louis aynı şekilde seferlere katılıyordu. XVI. Louis ise sefere çıkmadı. Ancak her ikisi de XIV. Louis'nin sahip olduğu imaja denk bir imaja kavuşabilme gayreti içerisindeydiler. Fransa, daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin çekirdeğini oluşturacak olan on üç koloninin 1783 yılında İngiltere'den bağımsızlık kazanmalarında onlara yardım etmişti. Ancak bu yardım XVI. Louis'ye itibar anlamında hiçbir şey kazandırmamıştı. Çünkü kendisi hiçbir zaman herhangi bir sefere iştirak etmemişti. Monarşik itibar ile askerî başarı arasındaki kuvvetli ilişki Qianlong İmparatoru tarafından *Yuzhi shiquanji* (On Askerî Zafer Anısına) başlıklı eserinde gösterilmiştir. Bu eser 1792 yılında meydana getirilmiştir. Eserde Çin'in Burma (Myanmar) ve Vietnam'da yaşadığı başarısızlıklar anlatılmaktadır.

Hükümdarların mümkün olduğunda muharebe sırasında birliklere kumandanlık yapmaları birbirleriyle ve geçmişle olan mücadelelerinde kendilerine büyük fayda sağlamıştır. Ayrıca hükümdarların bizzat savaşa katılmaları, siyasi ve askerî liderliği üstlenmeleri savaşın neticesi üzerinde de belirleyici olabilmektedir. Bu duruma 1740'tan 1786'ya kadar tahtta kalan II. Frederick (Büyük Frederick) örnek olarak gösterilebilir. Hükümdarların doğrudan bu meseleye ilgi göstermeleri ve bu konuyu önemsediklerini belli etmeleri stratejik kültür açısından oldukça önemlidir. Zira bir muharebe ile sınanmaları düşüncesi neticesinde muharebe bir ayine dönüşebilmektedir.⁶ Dahası, saltanat ihtişamı asalet ihtişamının da temelini oluşturur. Hükümdarın cesurca çarpıştığına dair bir inanış, onun onur ve şerefine nasıl tanımlanacağını belirler. Bu bireysel düzeyde olabildiği gibi ailesel ve kolektif düzeyde de gerçekleşebilir. 1734 yılında V. Philip, savaşın Fransız monarşisinin siyasi istikrarı için gerekli olduğunu iddia etmişti. Philip bu sözleri, 1726 ile 1743 tarihleri arasında Fransa'nın en önde gelen devlet adamlarından Cardinal

6 J. Q. Whitman, *The Verdict of Battle: The Law of Victory and the Making of Modern War* (Cambridge, MA, 2012).

Fleury”ye yönelik olarak söylemişti. Fleury, yaşlı bir din adamıydı ve savaşa inanmıyordu. Bununla birlikte, onun görev yaptığı dönemde Fransa hem 1733’te hem de 1741’de savaşa girmişti.

Şahsi şeref ve şöhret kumandanlar için de çok önemlidir.⁸ Bununla ilgili kültürel şartlanmanın dinamik kıldığı şeref kültürü sivil-asker ilişkilerinde merkezî bir öneme sahip oldu ve bürokratik süreçler üzerinde sınırlandırıcı bir etki yaptı. Elitler için savaşa ait değerlerin var olduğu iddiası İngiltere gibi daha ziyade ticari zihniyete⁹ sahip devletler için bile öne sürülebilir. Aynı şey 19. yüzyıl Amerika’sı için de geçerlidir. Şan ve şöhret elde etmenin bir vechesi olarak tarihte bir yer edinmek tasavvuru bugün bile görülmektedir. Bu durum bize stratejide devamlılıklar meselesini ve stratejinin tarihselliğini devamlı surette hatırlatmaktadır. Bugün birçok devlet geçmişte ve günümüzde sahip olduğu askerî güç ve başarıdan gurur duymaktadır.

Devamlılığın bir diğer unsuru geçmişin ele alınış şeklidir. Geçmiş apaçık dersler ve uyarılar almamızı sağlayan belli olaylar bütünü olarak görülür. Aynı şekilde stratejik yapıtaş ya da dayanak görevi de görür. Bugün, özellikle “Münih”, “Süveyş”, “Vietnam” ve artık “Irak”, “Afganistan”, “Libya” ve “Suriye” değişik devletler için bu görevi görmektedirler. Daha önceki dönemlerde de bu olaylarla aynı fonksiyonu gören birtakım hadiseler olmuştur. Bu hadiseler de yine stratejik düşüncüyü ve tartışmanın yönünü belirlemiştir. 18. yüzyılda İngiltere için daha önceki dönemlerden birçok örnek vardı. Özellikle I. Elizabeth’in İspanya ile yaptığı savaş önemli bir örnekti. 1688-1714 yılları arasındaki olaylar müteakip yıllar için önem arz ediyordu. 1739 yılının Kasım ayında Lordlar Kamarası’nda, kabiliyetli bir eski diplomat olan ve Dışişleri Bakanlığı da yapmış Lord Carteret ki o zaman muhalefetteydi, hem Batı Hint Adaları’nın İspanya’dan alınması üzerinde bir stratejik odaklanma yapılmasını istedi hem de

7 AE, CP, Espagne 419, dosya 67; Paris’teki Sardinia elçisi Solaro’dan III. Charles Emmanuel’e, 10, 20 Mart 1734, AST, LM, Francia 170.

8 A. Husslein-Arco (haz.), *Prince Eugene’s Winter Palace* (Vienna, 2013)’teki illüstrasyonlara özellikle de s.41, 59 ve 77-84’te bkz.

9 *Owen’s Weekly Chronicle*, 3 Haziran 1758.

III. William'ın (t. 1689-1702) -Whig faziletinin çobanyıldızı- bu politikanın mantığını anladığını iddia etti.¹⁰ 1758 yılında "doktrin" kavramı İngiltere'nin William'ın vurguladığı gibi Alçak Ülkeler'in (bugünkü Belçika ve Hollanda'nın bulunduğu topraklar) Fransız kontrolünün dışında tutulup tutulmaması tartışılırken kullanıldı.¹¹

İngiltere söz konusu olduğunda bu süreci takip etmek daha kolaydır. Hem basında hem de genel olarak kamuoyunun önünde dış politika hakkında geniş bir tartışma yapılıyordu. Bu tartışmanın yapılabilmesi İngiliz kültürünün göreceli liberal doğasının ve parlamentonun rolünün bir yansımasıydı. Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'nde de benzer bir durum vardı. Ancak birçok devlet için durum farklıydı. Bununla beraber donanma sahibi olan devletler (İngiltere ve Birleşik Hollanda Cumhuriyeti) dışındaki devletlerde geçmişten ders çıkarma anlamında yönetimsel ve kamusal öğrenme süreçlerinin olmadığı da söylenemez. En azından belirli bir politika tartışılırken geçmişin bir değerlendirmesi yapılıyordu. Geçmişten ders çıkarılırken geçmiş olaylar hakkında hayli seçici davranılabilmektedir. Savaşlar ve diğer tehditler üzerinde durulurken bile böyle bir durum söz konusu olabilir. Ayrıca geçmiş hareket hâlinde olan bir derstir. Hollandalılar için 1560'lı yıllardan itibaren İspanya'ya karşı yapılan ve devletlerinin kuruluş sürecini oluşturan mücadele stratejik bir referans noktasıdır. Bundan sonra referans olarak aldıkları olay ise 1672 yılında kendilerine karşı Fransızların büyük ve ilk başlarda başarılı olan saldırısıdır. Bu tür hadiseler yerel ve uluslararası siyaset ile siyasi ve askerî stratejiler hakkında bir yazın meydana getirilirken ve bunlar hakkında analizler yapılırken önemli hâle gelmektedir.

Hem yönetimsel düzeyde hem de kamusal alanda yapılan tartışmalar ve bunlara verilen cevaplar bir dereceye kadar stratejik düşüncüler ve aktörler arasında sonradan yapılan ayrımla ilgiliydi. Burada bütün aktörler aynı zamanda düşünür oldukları için strateji yazarları

10 W. Cobbett (haz.), *Parliamentary History of England* (36 cilt, London, 1806-20), XI, 16.

11 Berlin'deki İngiliz elçisi Joseph Yorke'dan Dışişleri Bakanı Holdernes'e'nin 4. Kontu Robert'a, 12 Nisan 1758, TNA, SP 90/71.

ve aktörleri diye ifade edilse daha isabetli olur. Düşünce, yazıyla ölçülemez. Bu tür bir ölçüm yapma yaklaşımı zaten çok da faydalı değildir. Bu yaklaşım delillere pozitivist yaklaşımların, entelektüel ve akademik önyargıların bir yansımasıdır. Zira 18. yüzyılda stratejik manzaranın ne olduğu kraliyet sarayı ve bahçesi hakkındaki yazından¹² ya da bir av, atış talimi ya da diğer seçkin toplantılar sırasındaki sohbetlerde anlatılanlardan daha rahat anlaşılır. Bu dönemde karar alıcılar için kraliyet sarayı ve bahçesi ile bahsi geçen av, atış talimi ve diğer seçkin toplantılar strateji hakkındaki ilmi eserlerden daha merkezî bir konumdaydı. Bu ilmi eserler daha ziyade çağdaşların ilgisini çekmektedirler. Onlar, Clausewitz'ten evvelkilerin arayışı içerisindeyler. Bir şeyin daha merkezî olup olmadığına dair bir ıddiayı ispatlamak imkânsızdır. Ancak ispatlamanın imkânsız olması onu daha az önemli kılmaz. Kraliyet mensuplarının düşüncelerini kendilerini etkileyen ve yaşamlarının bağlamını belirleyen saraydaki ideolojilerden ve kültürlerden soyutlamamak özellikle önemlidir. Strateji, belirli amaçlar için gücün kullanılmasında görülüyordu. Bu süreci sanat ve edebiyattaki kraliyet patronajında da görmek mümkündür.

Bugün olduğu gibi geçmiş için de stratejik hedefler ve amaçlar için tek sebepli açıklamalar olduğunu varsaymamak önemlidir. Örneğin; 1719 yılında İngiltere, İspanya ile savaş hâlindeyken (o sırada İngiltere ve Fransa, İspanya'ya karşı ittifak hâlindeydiler) İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın basiretli müsteşarı Charles Delafaye, Florida'daki en önemli İspanyol üssü olan St. Augustine'e yapılması planlanan bir taarruz hakkında yorum yaparken bunun gerçekten faydalı olacağını ve ayrıca İngiltere'de kolonilerini elinde bulundurma kabiliyetinin kırılacağına dair kopan yaygarayı da azaltacağını söylemişti.¹³

12 C. Pincemaille, "La Guerre de Hollande dans le programme iconographique de la grande galerie de Versailles", *Histoire, Economie et Societe*, 4 (1985), s.313-33; C. Mukerji, *Territorial Ambitions and the Gardens of Versailles* (Cambridge, 1997).

13 Delafaye'den Dışişleri Bakanı Stanhope Kontu James'e, 29 Eylül 1719, TNA, SP 43/63.

Stratejinin tatbiki bakımından askerî meselelerde temel devamlılıklar vardır. Asker olarak sadece erkeklerin seçilmesi, sosyal hiyerarşilerin ve pratiklerin askeriye üzerindeki etkisi gibi. 19. yüzyıla kadar ekonomik ve çevresel bağlamlar sabit kalmıştır. Bu sabit kalmanın askerî faaliyet ve planlama üzerindeki sonuçları da yine bu devamlılıklara örnektir. Özellikle ekonomik faaliyetlerin sınırlı üretkenliği çok önemli bir unsurdur. Bu unsur, büyük ölçekli endüstrileşmenin dönüştürücü bağlamını açıklamaya yaramaktadır.

Ayrıca; iklim, hava durumu ve mevsimlerin rolü taktiksel, operasyonel ve stratejik bağlamda merkezîydi. Örneğin; seferlerin güvenliğini ve hayvan yemi tedarikini etkiliyordu. Hayvan yemi hem süvariler için hem de top çekme ve diğer lojistik işlerde kullanılan koşum hayvanları için gerekliydi. Gerçekten de yol kenarlarında ot yetiştirmek hayati önemi haizdi. Lojistik imkân ve kabiliyet hakkında da bir fikir verebilirdi. Bu unsur kış aylarında sefer yapılmasına bir engel değildi. Ancak operasyonları daha zor hâle getiriyordu. Ayrıca devamlı baskı uygulama stratejisinin başarılı olma şansını azaltıyordu. Kış aylarında havanın ayrıca kötü olması sefer yapılmayacağına bir göstergesi olarak kabul ediliyordu. Bahar aylarında sefere başlanması sadece ot yetiştirebilme ile ilgili değildi. Ayrıca kar erimesinin durması sonucu nehirlerdeki su seviyelerinin azalması da önemli bir unsurdur. Bununla beraber, kış aylarında zeminin donmuş olması da bazı geçilemez yerleri geçilir kılabilirdi. Bahar aylarında ise zeminin de normalleşmesi beklenirdi. Yol yüzeyleri hava durumundan çok etkileniyordu. Yaz ve sonbahar aylarında kış bastırmadan harekâta başlanması çok karşılaşılan bir temadır. 1939 yılının sonlarına doğru Almanlar Fransa'ya yapacakları saldırının zamanı olarak takip eden baharı belirlemişlerdi.

Mevsim şartları dünyanın farklı yerlerine göre değişkenlik arz eden bir unsurdur. Mevsimler arasındaki farklılık, özellikle saldırı yapacakları yerdeki mevsim şartlarına alışık olmayan yabancı kuvvetler için önemli hâle geliyordu. Örneğin; Almanlar 1941 yılının son aylarında Sovyetler Birliği'ne karşı yaptıkları harekâta çok büyük zorluklarla karşılaşmışlardı. Muson şartları önemli bir meseleydi.

Özellikle de Hindistan söz konusu olduğunda. Muson yağmurları dolayısıyla Hindistan'a sefer için en uygun mevsim kıştı. Ayrıca deniz tarafından kuvvet çıkarılması da yine önemli hâle gelmişti. Bu yüzden 1760 yılında Marathalar, Temmuz ayında Afgan garnizonunu Delhi'den uzaklaştırdıktan sonra muson mevsimi başladığı için seferlerini durdurmak durumunda kaldılar. Sonrasında, herhangi bir sonuç alınamayan müzakereler başladı. Ekim ayında Marathalar seferlerine tekrar başlayabildiler. 1767 yılında Burma (Myanmar) kuvvetleri Siyam'ın başkenti Ayuthia'ya taarruz ettiler. Bu taarruz gerçekleşebilmişti çünkü uzun süren bu sefer iki yağmur mevsimine rağmen devam ettirilebilmişti. Askerler kendi piriçlerini yetiştirebilir hâle gelmişlerdi. Böylece mevsime dayalı olarak birlik sayısında bir düşüş yaşanmamıştı. Bu durum belirli bir tip askerî ekonomi gerektiren bir lojistik örneğidir.

Yelkenli gemilerin rüzgâra bağımlı olması ve yelkenli ya da kürekli ahşap gemilerin fırtınalara karşı kırılganlığı yine hava durumuna bağlı olan önemli unsurlardı. Denizlerin kontrolü gibi çağdaş stratejik kavramların bu dönem söz konusu olduğunda pek bir işe yaramadığı söylenebilir. Dolayısıyla herhangi bir zaman dilimindeki stratejik seçenekler tartışılırken kültürel normların yanı sıra teknolojik fırsatların ve kısıtların da dikkate alınması gerekmektedir. Ablukayı aşmak kesinlikle mümkündü. Denizde zafer kazanmak için düşmanla angaje olmak gerekiyordu. Ancak gemilerin rüzgâra bağımlı olması bu durumu her zaman mümkün kılmıyordu. Ayrıca çatışmaya katılan bütün taraflar için rüzgâr aynı yerden esiyordu. Bununla beraber daha iyi yelkenli gemilere sahip olan taraf, düşmanı yakalayabiliyordu. Muharebeden sakınmak da önemliydi. 18. yüzyıl başlarında İspanya deniz savaşlarından kaçınmaya dikkat ediyordu. Hazine filolarının serbestçe dolaşabilmelerini sağlamaya çalışıyordu. Ayrıca, donanma manevralarının mümkün olup olmaması hava şartlarına göre değerlendirilen bir husustu. Yani yaklaşan mevsim göz önünde bulunduruluyordu. Hava şartları, 1944 yılı gibi geç bir tarihte yapılan Normandiya çıkarması sırasında bile önemli bir kısıttı. Hatta İngiltere 1982 yılında Falkland Adaları'nı işgal ederken hava şartları yine önemliydi.

Karadaki çatışmaya benzer şekilde denizdeki bir zaferi anlamak, hem geçmişte hem de günümüzde başarı ve stratejik etkinliğin kayıp oranları açısından ölçülmediğini takdir etmekten geçmektedir. Hakikaten de ahşap gemileri batırmanın zorlukları düşünüldüğünde bazı muharebeler eğer ahşap gemiler barutla patlatılıp yanmaları sağlanmadıysa hiçbir gemi batırılmadan sonuçlanabiliyordu. Örneğin; 1778 yılında İngiltere ile Fransa arasındaki Ushant Muharebesi'nde gemiler ele geçirilmişti ancak hiçbiri batırılamamıştı.

1940 ile 1943 tarihleri arasında Atlantik muharebesi sırasında denizaltılarla yapılan konvoy muharebelerinde olduğu gibi muharebelerin berabere sonuçlanması bu muharebelerin belirleyici olmadıkları anlamına gelmez. Aslında zafer, ortaya konmuş olan stratejik hedefler bakımından en iyi bir şekilde değerlendirilebilir. Bu durum özellikle donanmaların bir muharebede muzaffer olmaktan ziyade belirli bir görevi yerine getirdiklerinde geçerlidir. İspanya Veraset Savaşları sırasında Fransız donanması Batı Akdeniz'deki İngiliz deniz üstünlüğüne darbe vurmak için önemli bir girişimde bulunmuştu. Ancak 1704 yılında Malaga Muharebesi'nde yenildi. Muharebe sırasında herhangi bir gemi batırılmamıştı. Bu yüzden taktiksel ve operasyonel olarak Malaga Muharebesi'nin kesin bir sonuç doğurmadığı düşünülmüştü. Ancak Malaga Muharebesi stratejik olarak kesin bir sonuç doğurmuştu çünkü bu muharebeden sonra Fransız donanması artık bölgede önemli bir rol oynayabilme kapasitesini yitirmişti.

Karada ve denizdeki hedefler hem devletlere hem de çatışmanın mahiyetine göre değişiklik arz etmektedir. Ayrıca literatür daha ziyade tek tiplik vurgusu yaptığı ve bütün devletler söz konusu olduğunda değişim üzerinde durduğu için bu hususa yeterli önem atfedilmemişti. Literatür, teknolojik ilerlemenin bütün devletler için gerçekleştiğini varsayar. Aynı şekilde çatışmanın mahiyetinin de yine bütün devletler için aynı şekilde değiştiğini kabul eder. Bu yüzden belirleyicilik kavramının anlaşılması ve uygulanması stratejik ve operasyonel hedefler ile imkân ve kabiliyetlerin takdir edilmesini gerektirmektedir. Örneğin; zafer öyle zor kazanılmış olabilir ki

kaybeden taraf bile stratejik hedeflerine ulaşabilmiştir. 1692 yılında Fransızlar III. William'ı Steenkirk'te yendiklerinde durum bu şekildedeydi. III. William savaş meydanından çekilmişti. Ancak Fransızlar da Liege kalesine saldırı planlarını bir kenara bırakmışlardı.¹⁴

Başarılı bir savunma zaferini (Rus Çarı Büyük Petro'nun 1709 yılında Poltava'da İsveç Kralı XII. Charles'ı yenmesi gibi) stratejik bir taarruzun takip ettiği durumlar da vardır. Büyük Frederick, Charles'ın Rusya'yı işgale kalkışmasını stratejik aşırı yayılmanın tehlikesine örnek olarak gösterir. Aynı şekilde Clausewitz de bu örneği kullanmaktadır. Charles'ın yetersiz kaynaklara sahip olduğu kesindir. Petro'ya karşı yaşadığı mağlubiyet sonrasında Estonya, Litvanya ve Finlandiya'yı Rusya'ya kaybetmiştir. Ayrıca kendi himayesindeki Polonya yönetimi iktidardan uzaklaştırılmıştır. Hedeflere bağlı olarak strateji, tehdit ve taahhütlerin öncelik sırasına göre belirlenmesi bakımından kolaylıkla belli olmaktadır. Bu süreç, diplomatik gayelerin askerî olarak operasyonel hâle gelmesini gerektirir. İki unsur da yüksek orandaki bir oynaklıktan etkilenmektedir.

Bir sürü kısıtlamaya rağmen, endüstri öncesi askerî imkân ve kabiliyetlerde gözle görülür gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler, stratejik ve operasyonel fırsatları artırmıştır. Özellikle yeni ve daha etkili idari yapılar önemli hâle gelmiştir. Uygulamadaki noksanlıklarına rağmen idari şekil ve bürokratik intizam, kitle ve faaliyeti hem düzenleme hem de devam ettirme kabiliyeti bakımından önemlidir. Bu şekil ve intizam olmaksızın daimi kuvvet bulundurma zorlaşmaktadır. Düzenli kuvvetler sadece geçici çözümlerle desteklenebilmektedir. Daha büyük ve daha iyi desteklenen ordular ve donanmalar birden fazla alanda aynı anda etkin bir şekilde harekete geçme kapasitesi meydana getirmiştir. Aynı zamanda bu durum birtakım problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden 1778 yılında Fransa, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na dahil olduğunda İngiliz donanması için kaç gemiyi İngiltere karasularında bulundurma ve kaç gemiyi

14 D. Chandler, "Fluctuations in the Strength of Forces in English Pay Sent to Flanders during the Nine Years' War, 1688-1697", *War and Society*, 1:2 (1981), s.11.

uzaklara gönderme sorunsalıyla karşı karşıya kalmıştı. Donanma stratejisi açısından bu devam edegelen bir sorundur. Yani kuvvetler nerede toplanacaktır? Bu meseleyi jeopolitik ve teknolojik bağlamlar da etkilemektedir. 1778 yılında mesafe ve iletişim kaynaklı ihtilaflar o an için ademimerkeziyetçi bir karar alma sistemi geliştirilmesine ve uygulanmasına yol açmıştı.

Ordu birliklerinin sayısının artması Avrupa'da 17. yüzyılın sonlarına doğru kraliyet ile aristokrasi arasındaki dengenin yeniden sağlanmasının bir sonucuydu. Bu durum yüzyıl ortalarında Çin, Hindistan ve Türkiye'de meydana gelen iç savaşlar sırasında istikrarın sağlanması çabalarının bir vechesiydi. Bu unsur, toplumsal destek ve bununla ilgili siyasetin önemini göstermiştir. Kraliyet ile aristokrasi arasında sağlanan yeni düzenleme aynı anda hem 1648 ile 1789 yılları arasında Avrupa askeriyesinin de temelini meydana getirmiş, hem onun devamını sağlamış¹⁵ hem de yerel stratejilerin uluslararası stratejiler karşısındaki önemini göstermiştir. Bu durum diğer devletler için de geçerli olmuştur.

Geliştirilmiş imkân ve kabiliyetlerin stratejik sonuçları olduğu söylenemez. Daha ziyade her devletin kendisine ait siyasal bağlam ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerinin siyasi bağlamları, (örneğin jeopolitik boyut) çok önemliydi. Maria Theresa, 1756 yılında *Erblände*'nin (miras yoluyla Habsburgların ellerinde kalan topraklar, özellikle de Avusturya) savunması meselesi üzerinde özellikle durmuş ve buna dair açık ve tutarlı bir strateji belirlemişti. Hâlbuki kendisinin "daha uzaklardaki topraklar" dediği Belçika gibi yerler için böyle bir strateji söz konusu değildi.¹⁶

İttifak ihtimalleri, ittifak inşasının bir vechesi olarak stratejik tahmini teşvik etmiştir. Bu süreç nasihatname yazımında görülebilmektedir. Örneğin, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı

15 T. M. Barker, *Army, Aristocracy, Monarchy: Essays on War, Society, and Government in Austria, 1618-1780* (Boulder, CO, 1982); J. A. Lynn, *Giant of the Grand Siecle: The French Army, 1610-1715* (Cambridge, 1997).

16 Vienna'daki elçi Robert Keith'ten Dışişleri Bakanı Holdernesse'nin 4. Kontu Robert'a, TNA, SP 80/197, dosya 104-24.

uygulanabilecek planlar teklif eden nasihatnameler vardı. Nasihatnamelerde özel bir kavramsal terminoloji kullanılmamıştır. Bununla beraber bu nasihatnamelerin etkisi azımsanamaz.¹⁷

Bu tür stratejik tahminlere ek olarak devamlı surette ortalıkta dolaşan haberler, raporlar ve söylentiler vardı¹⁸ ki çoğu isabetli değildi. Gerçekten de uluslararası ilişkiler ve stratejideki öngörülemezliğin derecesi çatışmaya en iyi nasıl hazırlanılacağı ve riskin en iyi nasıl yönetileceği konusunda ısrarlı sorulara yol açmıştır. “Karşı strateji” ya da önleyici strateji olarak adlandırılabilir strateji önemlidir. En kolay önleme şekli askerî güç ve caydırıcılık ittifaklarıydı. Temel bir husus çatışmaya hazırlıktı. Stratejinin önemli bir rolü savunma ve caydırıcılık olduğu düşünüldüğünde bu raporlar diplomatlar, askerî gözlemciler ve casuslar tarafından doğrulanma baskısına yol açıyorlardı. Bu bağlamda senaryo planlaması stratejinin çok önemli bir vechesi hâline gelmiştir.

Devletin askerî sistemlerinin stratejileri, imkân ve kabiliyetleri ve dinamiklerinin yanı sıra ülke içindeki muhaliflerin de stratejileri vardır. Gerçekten de isyanların ne ölçüde ayırt edici ve uygun stratejilerle nitelendirileceği meselesinin tartışılması için 1775 yılında patlak veren Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nı beklemek gerekmiyordu. Genel olarak isyan stratejilerini değerlendirebilmek için sınırlı miktarda malzeme vardır. Bu malzemenin büyük kısmı da isyanlarla uğraşmak zorunda kalan hükümet kaynaklıdır. Merkezî hükümeti ve kuvvetlerini uzak tutmak isteyen isyancı gruplarla (1747-1749 ve 1770-1776 yılları arasında Çin kuvvetlerine karşı direnen Batı Sichuan’daki Jinchuanlar gibi) daha geniş bir sahada kontrol kurmak için hükümeti devirmeyi planlayan isyancı gruplar arasında önemli bir ayrım vardır. İkinci grup genel olarak başkenti ele geçirmeye çalışır ve hükümet kuvvetlerini yenmeye çabalar. Birinci grup isyancılar ise daha ziyade üzerlerine gönderilen merkezî hükümet güçlerini püs-

17 N. Malcolm, *Agents of Empire: Knights, Corsairs, Jesuits and Spies in the Sixteenth-Century Mediterranean World* (New York, 2015), s.406-7.

18 A. Pettegree, *The Invention of News: How the World Came to Know about Itself* (New Haven, CT, 2014).

kürtmeye çalışırlar. Ya da hükümetin kendilerine karşı bir harekâta girişmemesi için caydırıcılığa başvururlar. Ya da bir taarruza maruz kalmamaya çalışırlar. İsyancıların iktidarı ele geçirme çabası içerisinde girmesi durumunda hükümetin başka türlü taahhütler içerisinde girerek dikkatinin dağılacağına dair bir umut vardır. 1644 yılında Çin hükümetinin başına geldiği gibi.¹⁹

Birçok devlet akut bir tehlikelilik durumu arz eden bir uluslararası düzende hareket ederler. Bu durum izolasyonist Japonya için geçerli değildi. Japonya, 17. ya da 18. yüzyılda herhangi bir devletle savaş yapmamıştı. Bununa beraber yerleşik siyasi sistemlerine sahip ve yeni kurulmuş olan rejimler ve devletleşme aşamasındaki yapılar için ise bu durum geçerliydi. Bu bağlamda çıkarları tanımlamak kendi içinde dinamikti ve değişen stratejiler bu dinamizmin bir fihristiydi.

Devlet ve devlet dışı aktörler için, stratejik unsurlar güç siyaseti üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla beraber önemli ideolojik boyutlar da vardır. Örneğin; yerel ve uluslararası siyasi unsurların belirginliğini gösteren ve stratejik kültürün ne ölçüde değişebildiğine işaret eden 1688-1689 yılları arasındaki “Muhteşem Devrim” Katolik Fransa’nın İngiltere’de çok önemli stratejik ve ideolojik rakip olarak görülmesi sonucunu doğurdu. Rekabetin stratejik ve ideolojik boyutları sıkı bir şekilde iç içe geçmişti. Dahası, Fransa yüzyılın başında bu şekilde algılanmıyordu çünkü İngiltere’nin dikkati İspanya’nın üzerindeydi. Fransa yayılmacı bir siyaset izlemeye başladıktan sonra 1660’ların ortalarından itibaren durum ve algılama değişti.

Güvenlik elde etme çabası basitçe dışsal bir süreç değildi. Güvenlik ve strateji uluslararası olduğu kadar yerel kaygılardı. Bu ikisinin birbirleriyle etkileşimi de göz önünde bulundurulmalıydı. Ayrıca askerî kuvvetlerin en iyi nasıl kontrol altında tutulabileceği sorunu da vardı. Bu sorun sadakat meselesini içinde barındırıyordu. Zira sadakat sorununun siyasal sonuçları olabilirdi. Ayrıca daha genel

19 J. Black, *Insurgency and Counterinsurgency: A Global History* (Lanham, MD, 2016), s.57-86.

bir şekilde askerî güçlerin uzun erimli siyasal ve sosyal etkileri de olabilirdi.

Strateji için çok önemli bir unsur hükümdarların, kumandanların ve savaşkan olan tarafların büyük sayılarda insan öldürmeye istekli olmasıyla belirlenmişti. Bu konu ayrıca, ne kadar ağır kayıplar vermeye hazırlıklı olmalarıyla da alakalıydı. Orduyu muhafaza etmek merkezi stratejik bir öncelikti. Yani hem bir araç hem bir amaçtı. Bununla beraber modern zamanlarda yapılan bazı savaşlara nazaran daha fazla kayıp vermeye daha hazırdılar. Dahası, bazı kültürlerdeki çağdaş bireysellik ve hedonizm ile daha önceki dönemlerde göze çarpan görev bilinci ve kadercilik duygusu arasında çok belirgin bir zıtlık vardır. Bu görev bilinci ve kadercilik anlayışı yüzünden daha zor koşullarda çatışmalar göze alınabiliyordu. Kayıp vermeye hazır olma meselesi geçmiş zamanlarda savaşa daha fazla yatkın olmada ve daha fazla kazanım elde etme için araçlar geliştirmede, yani diğer bir deyişle stratejide çok önemli bir rol oynuyordu. Bu, taktiksel ve teknolojik meselelere, kısıtlara ve fırsatlara verilebilecek herhangi bir cevaptan çok daha önemliydi. Dahası, savaşların sadece gerekli olduğuna değil arzulanır olduğuna dair bir inanış da vardı. Bu, stratejik kültürde çok önemli bir unsurdu. Ayrıca, tarih boyunca savaş ve stratejiyi etkilemiştir.

Savaşın mahiyetine dair genel yorumlara ahlak bakımından dile getirilmedikleri sürece daha az rastlanmaktaydı. Bununla beraber, en eski zamanlara kadar uzanan tespitler dahil olmak üzere daha pratik tespitler “strateji” kavramının ilk kullanıldığı zamandan daha erken dönemlerde yapılmışlardı. Örneğin bu hususta, Henry Lloyd’un fikirlerini düşünmek çok öğreticidir. Lloyd, askerî düşünceye dair eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir. Yayınları, konuya dair toplumdan yeterli bir alaka olduğunu göstermektedir. Zira yayınladığı kitaplar ilgi görmüştür. Lloyd, 1740’lı yıllarda Alçak Ülkeler’de Mareşal Saxe’nin komutası altında görev yapmıştır. Böylece yüzyılın ilk yarısının bu çok önemli Fransız generali ve düşünürü ile kişisel bir bağlantı tesis edebilmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında da kendi çalışmalarını yapabilmıştır. Daha sonra Avusturya ordularında

(1758-1761) ve Brunswick'te de görev yapmıştır. 1772 yılında Rus ordusunda tümgeneral olmuştur. 1774 yılında Rusya'nın Balkanlar'a düzenlediği seferin planlanmasında katkıda bulunmuştur. Bu sefer Rusya açısından çok başarılı geçmişti. Türkler ağır bir mağlubiyete uğramışlardı. Seferden hemen sonra Rus kuvvetleri Rusya'daki Pugachev İsyanı'yla uğraşabilmek için toplanabilmişlerdi. Başarılı bir şekilde Pugachev'den de kurtulabilmişlerdi. Clausewitz'ten önce Lloyd, savaşın siyasi bağlamının üzerinde durmuştur. Yine aynı şekilde "ihtiras"ın psikolojik ve moral unsuru olarak rolünün de altını çizmiştir.²⁰ Gerçekten de Clausewitz daha önce Lloyd ve diğerlerinin öne sürdüğü bazı konuları kısmen yeniden sunmuştur. Entelektüel gayretlerde bu rastlanılan bir durumdur. Bazı şahıslara ufuk açıcı düşünürler diyerek bu durum inkâr edilemez.

20 P. J. Speelman (haz.), *Henry Lloyd and the Military Enlightenment: The Works of General Lloyd* (Westport, CT, 2005).

2

KITA İMPARATORLUKLARININ STRATEJİLERİ, 1400-1850

Modern dönemde Çin ve Rusya'da olduğu gibi kıta imparatorluklarının kuvvet ve niyetleri sadece birbirleri için değil deniz gücüne sahip devletler için de kaygı kaynağıydı. Gerçekten de, bazı anlardaki zafer gösterilerine rağmen 19. yüzyılda deniz gücüne sahip devletlerin jeopolitik düşünüldüğünde eninde sonunda avantajlı bir duruma sahip olacakları pek düşünülmüyordu. Bu algı o dönemdeki duruma bakılarak oluşmuştu. Ayrıca Avrasya'da cereyan eden hadiseler de bakılarak bu tür değerlendirmeler yapılıyordu. Halford Mackinder 1904 yılında jeopolitik değerlendirmeler yaparken durum bu şekildeydi.

Bu tecrübe kısmen, kabilelerden oluşan konfederasyonlarla ilgiliydi. Hunlar ve Moğollar en çarpıcı örneklerdi. Asya'nın içlerinden koparak gelmişlerdi ve devamlı hareket hâлиндelerdi. Avrasya'nın zengin ve coğrafi olarak uçlarında bulunan yerleşik imparatorluklara saldırıyorlardı. Avrasya ve Kuzey Afrika'da, süvarinin operasyonel ve taktiksel değeri stratejik hevesin artmasına yol açtı.¹

1 R. Law, *The Horse in West African History* (Oxford, 1980).

Aynı zamanda, Avrasya'daki daha yerleşik imparatorluklar birbirleriyle rekabet hâlindeydiler. Bu imparatorluklar, steplerde ve "İç Asya"nın dağlık bölgelerinde değil daha müreffeh çevre bölgelerde hüküm sürüyorlardı. Dahası, hangisinin daha önemli olup olmadığı bir tarafa bu imparatorluklara Avrasya'nın içlerindeki süvari imparatorluklarının saldırıları ile kendi aralarındaki mücadeleleri arasında bir ilişki vardı. Bu karmaşık durum, bir Avrasya stratejik bölgesi yaratmasının yanı sıra çok geniş bir zaman aralığında öncelikleri belirleme ihtiyacını da meydana getirmiştir. Özellikle, 16. ve 17. yüzyıllarda Habsburglar, Osmanlılar, Safeviler ve Özbekler birbirleriyle bağlantılı mücadeleler içerisine girmişlerdi. Bu mücadeleler yayılarak birçok faktörün dahil olması sonucunu doğurmuştu. Bu mücadelelere İrlanda'dan Sumatra'ya kadar olan bir coğrafyadan katılan savaşçılar vardı. Rakiplerin rakiplerine olan destek, örneğin, 1585-1604 yılları arasındaki İngiltere-İspanya Savaşı sırasında İngiltere'nin İspanya'ya karşı Fas'a destek vermesi sonucunu doğurdu. Karşılığında, Portekiz'in 1578'de Fas'ta aldığı kesin mağlubiyet ve İspanya'nın bir yandan İngiltere ile savaşırken bir yandan da hem Fransa ve hem de Alçak Ülkelerde mücadeleler veriyor olması Fas'ın Sahra'yı aşarak 1590-1591 yıllarında Nijer Vadisi'ne kuvvet gönderebilmesine yol açtı. Savaş kararı alınmasının geniş etkiler doğurduğu anlaşılıyor. Bundan sonra Avrupalılar daha yeni ve isabetli dünya haritaları kullanmaya başladılar.

ÇİN

Bugünkü durum hakkında önceden bir fikir verecek şekilde Çin, iç bölgelerinin Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından 19. yüzyılda geliştirilmeye başlamasından önce "tok" bir kara devletiydi. Belirli bir dünya vizyonuna sahipti. Bu vizyonu devam ettirebiliyordu. Ayrıca yayılmacı bir siyaset de takip edebiliyordu. Bu siyasetin amacı dünya vizyonunu uygulayabilir olduğuna dair herhangi bir şüphe bırakmamaktı. Bu unsurların her biri Çin stratejisinin tarihinde görülebilmektedir. Dahası, Çinliler dünyayı hâkimiyetleri altına aldıklarına ve almaları gerektiğine dair bir kanaate sahiptiler.

Bu doğru değildi tabii ki. Ancak daha genel olarak dünya gücü olma yönündeki tasavvurları bugün çağdaş bir uzmanın dünya gücü olmaktan anladığına benzer değildi. Bununla beraber, hanedanlar tarafından yönetilen Çin'in karasal hegemonya tesis edebilmek için apaçık bir jeopolitik teorisi yoktu. Bugün ise bazıları Çin'in böyle bir teoriye sahip olduğunu düşünmektedir.

Aynı zamanda, Çin'i yöneten değişik hanedanlar hatta değişik hükümdarlar arasında önemli farklar vardı. Yönetimle ilgili diğer veçhelerde de yine farklılıklar gözlenmekteydi.² Bununla beraber, Çin güç siyasetindeki durumsallık ve konjonktür arasındaki etkileşim, genel olarak hak ettiği değeri görmez. Bunun sebebi Çin politikası hakkında yapısal anlatı üzerinde çok fazla duruluyor olmasıdır. Bu tür bir anlatı Çin ideolojisine uygun gelmektedir. Bununla beraber ortadaki durumu anlatmakta yetersiz kalmaktadır. Hanedanların içinde ve aralarında önemli farklılıklar vardı. Bu farklılıklar stratejik kültür tartışılırken göz önünde bulundurulmalıdır. Farklı düşüncelerin olduğuna dair bir örnek, Ordos bölgesinin önleyici müdafaa hamlesi olarak fethedilmesinin 1547-1548 yıllarında tartışılması hadisesidir. Neticede, ilerlememeye karar verildi. Bu kararı savunan kişi hizipler arası bir mücadeleden sonra idam edildi.³ Savunma ve hücum arasındaki tercih, hem bu hem de diğer durumlarda, operasyonel ve stratejikti. Moğollara karşı hücumu içeren bir reaksiyon 1440'larda olduğu gibi bir mağlubiyet hâlinde stratejik sonuçlar doğurabilirdi. Bu sonuçlar kısa vadeli olabilir. Ancak strateji uzun dönem düşünülerek geliştirilebileceği gibi kısa dönem için de olabilir.

Ming hanedanı (t.1368-1644), konumunu Moğolları ülkeden kovmaya borçluydu. Moğollar Çin'i 13. yüzyılda fethetmişlerdi. Ming hanedanı son Han Çin hanedanıydı. Bu arka plan, kuzey hududunun stratejik önemini ve 15. yüzyılın ortalarında ve tekrar 16. yüzyılda Moğolların tekrar güçlenmesi karşısında duyulan kaygıyı anlamaya yardımcı olmaktadır. Her durum için Çinlilerin kaygılanmak için

2 H. van de Ven (haz.), *Warfare in Chinese History* (Leiden, 2000).

3 A. Waldron, *The Great Wall of China: From History to Myth* (Cambridge, 1990), s.125-398.

geçerli sebepleri vardı. Ming stratejisinin tehdit-temelli olduğu anlatısı muteberdir. Çin tarihinin diğer dönemleri için de bu söylenebilir. Özellikle sur inşası tehdit temelli bir stratejinin varlığının göstergesidir. Aynı zamanda bu tehdit tek başına savunma ya da hücumun hangisinin tercih edileceğini belirlemiyordu. 1 Eylül 1449 yılında Tumu'da ordunun yok edilmesi ve steplere doğru mantıksız bir saldırı sonrasında İmparator Yingzong'un düşman tarafından ele geçirilmesi, bir süreliğine Minglerin Çin Seddi'nin ötesine hücumlar düzenleyerek savaşı Moğolların topraklarına taşıdıkları bir dönemi sona erdirmişti.⁴ Ancak bu tahtta kimin oturduğuna bağlıydı. İmparator Zhengde (t. 1506-1521) çok agresifti ve birkaç defa savaş meydanında Moğolların karşısına kendisi çıkmıştı. Dahası, İmparator Wanli (1573-1620) tahttayken, özellikle ilk otuz yıl, Ming askerî gücü önemli derecede eski durumuna gelmişti. Bu, imparatorun başkâtibi Zhang Juzheng'in yönetiminde gerçekleşmişti.⁵ Surlar üzerinde durma, stratejik geçiş noktalarını koruma ve ilk Qin imparatorunun inşa ettirdiği Çin Seddi'nin yeniden inşası sadece savunma amaçlı hareketler değildi. Bunlar karşı tarafın düzenini bozmak için yapılan saldırılar için de kullanılıyordu. Savunma stratejisi kısmen 1440lardaki gayet yaygın olan tarım nüfusunun isyanlarının bir yansımasıydı. Ayrıca Dai Viet'in (Kuzey Vietnam) kontrolünün kaybedildiğinin kabul edilmesi de yine Çin savunma stratejisinin bir yansımasıydı.

Stratejinin diğer çok önemli bir unsuru savunma amaçlı tampon bir bölgenin meydana getirilip bölgenin idamesinin sağlanmasıydı. Bu bölgenin desteklenmesi amacıyla bir vergi sistemi geliştirilmişti. Çinliler, vergileri barışçıl bir sistemin devamı için tasarlamışlardı. Bu sistemde imparatora karşı itibari bir bağımlılık söz konusuydu. Bu tampon bölgeler yabancı yöneticilerin kontrolünde bulunuyordu. Veraset usulüyle hükümdarlık söz konusuydu. Çinliler bu şekilde

4 F. Mote, "The Tu-Mu Incident of 1449" içinde F. Kierman ve J. K. Fairbank (haz.), *Chinese Ways in Warfare* (Cambridge, MA, 1974), s.243-72.

5 K. Swope, "Manifesting Awe: Grand Strategy and Imperial Leadership in the Ming Dynasty", *Journal of Military History*, 79 (2015), s.597-634; A. I. Johnston, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History* (Princeton, NJ, 1995), s.236-42.

bu yönetimlere meşruluk kazandırmış oluyorlardı. Ayrıca bölgeler üzerindeki hâkimiyetlerini sürdürebiliyorlardı. Bu sistem sayesinde Çinliler komşularının kendi içlerindeki ihtilaflardan kendi adlarına yararlanabiliyorlardı. Komşularıyla kurdukları bu karmaşık vergi ilişkisinde ticaretin önemli bir ağırlığı vardı. Ancak, elçiler tarafından getirilen hediyeler ve bunların karşılığında Çinlilerin hediyeler vermesi sorunlara da yol açabiliyordu zira ilişkinin sürdürülebilirliği bu değiş tokuşa yüklenen anlamlara bağlıydı. Dahası, değiş tokuş sırasında el değiştiren eşyalara her iki tarafın da aynı değeri veriyor olduğu kabulü üzerine hareket ediliyordu.⁶

Savaştan kaçınmak 15. yüzyılın ortalarından itibaren temel Çin stratejisiydi. Teoride, Çin ahlaki ve pratik üstünlüğünü devam ettiriyordu. Ancak pratikte vergi sistemi, 1571 yılında Moğol Hanı Altan'la yapılan antlaşmanın gösterdiği gibi tansiyonu düşürücü özelliğe sahipti.⁷ Savaştan kaçınma askeriye yeterince ağırlık verilmemesi ile ilintiliydi ya da en azından uzun vadede böyle bir yetersizlik olduğu ortaya çıkmıştı.

Moğol tehlikesinin yeniden belirmesinin uzun vadeli önemli bir sonucu 1405-1433 tarihleri arasında yapıldığı gibi Hint Okyanusu'nda uzun menzilli donanma operasyonlarının devam ettirilememesidir. Çin'in deniz gücünü kullanamamasının Portekiz'in 1490'lardan itibaren denizlerde hâkim duruma gelme meselesini etkilediği iddiası tarihteki önemli gerçek dışılıklardan (eğer şöyle olsaydılar ve şöyle olabilirdiler) biridir. Arap ve Türk donanmaları Portekiz'in deniz gücüne meydan okuyarak Hindistan'daki hükümdarların yardımına geldiler. Ancak başarısız oldular. Çin'den bu yönde herhangi bir müdahale gelmedi. Gerçekten de Çin ticareti için önemli bir merkez olan Malacca 1511'de herhangi bir müdahale olmaksızın Portekizlilerin

6 M. Rossabi, "The Tea and Horse Trade with Inner Asia during the Ming", *Journal of Asian History*, 4 (1970), s.136-68.

7 A. Chan, *The Glory and Fall of the Ming Dynasty* (Norman, OK, 1982), s.51-63; H. Serruys, "Four Documents Relating to the Sino-Mongol Peace of 1570-1571", *Monumenta Serica*, 19 (1960), s.1-66.

eline geçti. Macao yakınlarına kadar Portekiz gemileri herhangi bir şekilde Çin savaş gemilerinin tacizine uğramadı.

Son kez hanedan değişikliği, Manchular ya da Qing hanedanının 1644-1652 yılları arasında Ming hanedanının yerine tahtı ele geçirmesiyle gerçekleşti. Hanedan değişikliği sürecinde seferlerin düzenlenmesi, müttefikler ve meşruiyet kazanma mücadeleleri tahta geçiş stratejilerinin parçaları olmuştu.⁸ Ayrıca Çin yayılmacılığı da bu sayede teşvik edilmiş ve başarıya ulaşmıştı. Hanedanlar arasındaki mücadele sonucu ortaya çıkan çatışmalar dışarıdan yönelecek muhtemel tehditlerin önüne geçilmesini ve Çin'deki Manchu varlığının devamlı hâle gelmesini kolaylaştırdı. Bu durum yerel meselelerin uluslararası meselelerle örtüşmesine klasik bir örnek olmuştur. Tehdit hakkında duyarlı olma Manchu stratejisinin çok önemli bir unsuruydu. Daha genel olarak yayılmacı bir strateji için pozitif ve defansif sebepler arasında bir denge vardır. Pozitif ve defansif sebepler genel olarak aynı denklemin parçalarıdır.

17. ve 18. yüzyıllar arasında önemli bir bağlantı kuran Manchular dinamik bir sistem kurdular. Bu sistem en azından bazı komşularının Çin'in tahakkümü altına girmelerini sağladı. Yine bu sistem sayesinde Manchu hanedanı zamanında genişlemek için savaşlar yapıldı. 1680-1760 yılları arasında Çin dünyadaki herhangi bir devletten daha fazla toprak fethetti. Bu topraklar arasında Tayvan, Moğolistan, Tibet ve Doğu Türkistan vardı. Bu yayılmacılık emperyalist bir niteliği haizdi. İhtişam ve toprak kazanımı için yapıyordu. Sadece doğal kaynaklar ve ticaret için değildi. Gerçekten de fayda-maliyet analizi yapılırsa bu analiz fethin ve işgalin maliyeti ile kazanılan topraklardan elde edilecek sınırlı ekonomik fayda üzerinde durmak durumunda kalırdı. Aynı zamanda bu tür bir faydanın Çin topraklarını saldırıdan koruma olduğu rahatlıkla görülebilir.

8 J. D. Spence ve J. E. Wills Jr (haz.), *From Ming to Ch'ing: Conquest, Region, and Continuity in Seventeenth-Century China* (New Haven, CT, 1979); F. Wakeman, *The Great Enterprise: The Manchu Reconstruction of Imperial Order in Seventeenth-Century China* (Berkeley, CA, 1985).

Geleneksel olarak Çin askeriyesinin en belirgin özelliği acımasız azmidir. Bununla beraber Manchular yeni bir dinamik getirdiler ve steplerde başarılı sefer yapabilme için daha büyük bir beceri kazandırdılar. Böylece geleneksel step güçlerini birbirine düşürme üzerine dayalı Çin stratejisini bir adım daha ileri taşıdılar ve daha fazla müttefik edinmeye ve rakipleri zayıf düşürmeye çalıştılar. Bu strateji steplerle ve steplere hâkim olan başına buyruklukla mücadele içindi.

Manchular gerçekten de Manchu-Çinli melezi bir askerî sistem geliştirdiler. Bu sistemin belirgin hedefleri vardı. Operasyonel kapsamı etkileyiciydi. Ordu çok farklı arazilerde harekât düzenleyebiliyordu. Sonuç olarak stratejik kapasite üretebiliyordu.⁹ Asya'nın içlerine doğru güç kullanabilme kabiliyeti Avrupa'daki duruma benzerdi. Teşkilata dair gelişmeler, menzil, imkân ve kabiliyet askerî teknolojinin kendisinden daha önemliydi. Bu noktalar bir dereceye kadar askerî gelişme hakkındaki standart anlatıyı tekrar düşünmemiz gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Yani teknolojik devrimlerle ilgili olan anlatı bir daha gözden geçirilmelidir.

Çin'in ulaştığı bu imkân ve kabiliyet, birtakım kültürel ve coğrafi kabule hizmet ediyor ve imparatorluk inşa stratejisinin de devamlı surette tashihini mümkün kılıyordu. İşlevsel bir yorumla stratejinin değişen gerçeklere göre ayarlanmasının gerçekleştiği söylenebilir.¹⁰ Bununla beraber bu tür bir yorumun kültürel kabullerin hem gerçeklerin algılanması ve hem de ayarlama yapılmasındaki rolünü yani stratejik kültürün rolünü görmezden gelme riski vardır. Özellikle, daha uzun süre boyunca bakıldığında Çinlilerin Orta Asya'da güney hudutlarına nazaran daha hırslı ve daha başarılı oldukları görülmektedir. Roma ve Rus imparatorluklarında görüldüğü gibi garnizonların konumları stratejik, siyasi ve kültürel unsurların bir yansıması olarak görülmektedir. Bununla beraber bu unsurlar kolaylıkla birbirlerinden ayrıştırılamazlar. Rus stratejisi hakkında John P. LeDonne tarafından

9 P. C. Perdue, *China Marches West: The Qing Conquest of Central Eurasia* (Cambridge, MA, 2005).

10 Y. Dai, *The Sichuan Frontier and Tibet: Imperial Strategy in the Early Qing* (Seattle, 2009), s.3

yazılan önemli bir çalışma¹¹ ağırlıklı ve kıymetli olarak birliklerin konumları üzerinde durmaktadır. Bu konumların yol açtığı fırsatlar ve tehditler değerlendirilmektedir. Bu fırsat ve tehditler fonksiyonel ve araçsal ya da ideolojik unsurlar bakımından değerlendirilebilir. Fonksiyonel ve araçsal unsurlar kabuller bakımından algılanırken farklı ideolojik unsurların da rol oynadığı görülebilir.

Manchu hükümdarlarının yönetimi altında daha güvenilir oldukları düşünülen Manchu halkından seçilen birlikler Çin'in kuzeyinde yani başkent Pekin'in etrafından Yangtze Irmağı'na kadar olan bölgede konuşlandırılmışlardı. Garnizonlar surlar tarafından korunan birbirinden ayrı kışlalarda yaşamlarını sürdürüyorlardı. Bunun aksine, sayıca daha kalabalık olan Han Çinli Yeşil Sancak Birlikleri isyanları bastırmakla meşgul oldukları için bütün ülke dışında konuşlandırılmışlardı. Bu birliklerin büyük bir kısmı ülkenin güney bölgelerindeydi. Güneyde Manchu askerlerinden müteşekkil ilk garnizon 1718 yılında görevlendirilmişti. Ayrıca, güney hududuna gönderilen generaller diğerlerine göre daha az kabiliyetliydi.

18. yüzyıldaki güneyde giriştiği en önemli çatışmada Çin Burma'da (Myanmar) 1760'larda yenilgiye uğradı. Burma ile savaş 1765'te patlak verdi. Savaşın çıkma sebebi o zamana kadar Çin ile Burma arasında tampon bölge durumundaki Shan devletlerinin kontrolünün kimde olacağı meselesiydi. Ancak bu mesele Çin hükümdarları için Doğu Moğolistan'dan daha az önemliydi. Doğu Moğolistan üzerinde 1690'lardan beri Zungharlarla bir mücadele içerisindeydiler. Zungharlarla olan mücadele daha sonra Batı Moğolistan'a taşındı. Aslında, Manchular güney hudutlarındaki halk ve kültürlerle kıyasla Orta Asya halkları ve kültürleriyle daha rahat idiler. Benzer bir şekilde Rusya ve daha sonra Sovyetler Birliği de Uzak Doğudan ziyade Avrupa'dan endişe duyuyordu. Dolayısıyla stratejik kültürde çok önemli bir coğrafi unsurun var olduğu söylenebilir.

11 J. P. LeDonne, *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650-1831* (Oxford, 2004). Ayrıca bkzn. W. C. Fuller Jr, *Strategy and Power in Russia, 1600-1914* (New York, 1992).

Aynı zamanda, Manchu idaresinden bağımsız olarak Güney Asya'nın fethedilmesine yönelik geleneksel bir Çin siyaset geleneğinden bahsedilemez. Güney Asya'da Çinlilerin en faal oldukları bölge Vietnam'dı. Vietnam'da 1429 yılında bir isyan patlak vermişti. Bu isyan neticesinde Çinlilerin kurduğu idare iktidardan uzaklaştırılmıştı. Çin Vietnam'a tekrar 1788-1789¹² ve 1979'da saldırdığında yine başarısız olacaktı. Birbirinden bu kadar bağımsız ve ayrı seferlerin stratejik kültürde devamlılık arz eden bir tema olup olmadığı tartışmalıdır. Güney Asya, Çin için kesinlikle çok önemli bir stratejik çıkar bölgesi değildi. Bu durum bugün için de hâlâ geçerlidir. Günümüzde Çin, Güney Çin Denizi'yle Güneydoğu Asya'ya göre daha fazla ilgilenmektedir. Güney Çin Denizi'ndeki ulaşım rotaları güney hududunda olmayan stratejik ağırlığa sahipti. Ayrıca Çin'e denizde güç kullanımı daha kolay gelmektedir.

Stratejik öncelik sırası yapmanın kendisi birtakım tavırların ve unsurların sonucudur. Stratejik öncelik sırası yapma Çin'in değişik zamanlarda ve bölgelerdeki başarılarını ve başarısızlıklarını etkileyen tek mesele değildi. Ek olarak, önemli çevresel ve siyasi unsurlar vardı. Muhtemelen çevresel ve siyasi unsurlar, Çin'in yaptığı stratejik değerlendirmelere ve öncelik sırası yapma meselesine dâhil oluyordu. Ancak bu dâhil olmanın nasıl ve ne dereceye kadar olduğu belli değildir. Zira görevleri belirleme sürecinin kendisi zaten belirsizlik içerir. Arazi ve iklim koşulları yüzünden Manchular için kilit önemde bulunan süvariler güney hudut bölgelerinde görevlerini yeterli düzeyde yerine getiremiyorlardı. Güney hudut bölgeleri sık ormanlık bölgelerdi ve dolayısıyla büyük ölçekli askerî operasyon yapmaya elverişli değillerdi. Tehirlere yol açıyorlar ve lojistik sorunlarını derinleştiriyorlardı. Myanmar'daki operasyonları zorlaştıran diğer bir unsur ise hastalıklardı.

Ek olarak, Myanmar'ın askerî teşkilatlanması ve bu konuda elde ettiği başarılar 1750'ler ve 1760'larda hayli ilerlemişti. Bu Ala-

12 T. B. Lam, "Intervention versus Tribute in Sino-Vietnamese Relations, 1788-1790" içinde J. K. Fairbank (haz.), *The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relations* (Cambridge, MA, 1968), s.165-179.

ung-hpaya adındaki dinamik hükümdarları sayesinde gerçekleşmişti. Alaung-hpaya dikkatini Siyam (Tayland) üzerine düzenleyeceği seferlere vermişti. Bu süreç 1780'lere kadar devam etmiştir. 19. yüzyılın başlarında Myanmar için İngiltere kontrolündeki Hindistan topraklarına komşu olan sınır bölgesi, Çin sınırına yakın bölgelerden daha önemli hâle gelmişti. İmparator Qianlong (t.1736-1795) Myanmar'daki başarısızlıktan dolayı çok büyük rahatsızlık duymuştu. Buna rağmen, bu mağlubiyeti galibiyete tahvil etmek için yapılan planları ise rafa kaldırmıştı. Çünkü Çin için güney hudut bölgeleri stratejik çıkarları bakımından çok önemli görünmüyordu.

Stratejinin değerlendirilmesi yapılırken peşine düşülmeyen alternatif fırsatlar her zaman çok çarpıcı gelmektedir. Moğollar büyük ve devamlı çabaları sonucu 13. yüzyılda Çin'i fethettikten sonra Japonya (iki kere) ve Java'ya karşı başarısız denizaşırı seferler düzenlediler. Aksine, Manchuların denizlerle ilgili hedefleri sadece 1683 yılında ele geçirdikleri yakındaki Tayvan'la sınırlıydı. Japonya'yı işgale dair herhangi bir girişimde bulunmadılar. Yani Japonya'nın daha önce 1590'larda Kore'ye doğru yayılma çabalarına cevap vermediler. Gerçi Japonya'nın bu girişimi de neticede başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Benzer şekilde karadan Rusya'ya saldırmayı düşünmediler. Gerçi 1683-1689 yılları arasında Rusya ile sınır savaşına girişmişlerdi. Ancak bunu tekrar ettirmediler. Rusları Baykal Gölü'nün gerisine püskürtme çabası içerisine de girmediler. Sonuç olarak, Manchu ana bölgesi korunmayacaktı ve kuzey ve kuzeybatıya doğru genişletilmeyecekti. Ming hanedanı ise güneyde fetihler yaparak ana bölgeyi genişletmişti. Gerçi kuzey ve kuzeybatıya doğru bir genişleme daha az cazipti çünkü böyle bir girişim neredeyse tamamen çorak olan bir arazinin aşılmasıyla gerçekleştirilebilirdi. Moğollar, Sibiryayı fethetmeye kalkışmamışlardı.

Ming hanedanı ve Hindistan'daki Babürlüler gibi Manchular da kıyı donanmaları bulundurdular. Okyanuslarda güç kullanmaya yönelik deniz kuvveti geliştirmekle ilgilenmediler. Stratejileri daha ziyade kara üzerine yoğunlaşmıştı. Aslında önemli bir dereceye kadar 18. yüzyılda Orta Asya'daki Manchu yayılması ve 17. yüzyılda Afga-

nistan'daki Babürlü harekâtları kilit önemde görülen serhat boylarının istikrara kavuşturulmasına yönelik çabalardan kaynaklanmıştı. Bu çabalara düşmanlarını kendi emperyal sistemlerine katma girişimleri de dâhildi. Benzer bir şekilde Hindistan'da Babürlü hâkimiyetinin belirgin bir şekilde gerilemesinden sonra Marathalar 17. yüzyılın ortalarında Afganistan'dan ya da Afganistan üzerinden istila girişimleri ihtimaline karşılık Indus boyunu güvenlik altına almaya çalıştılar. Ancak bu çabalarının sonucunda Marathalar 1761 yılında Üçüncü Panipat Savaşı'nda ağır bir şekilde yenildiler.

Görevlerin belirlenmesi sürecinde azimli ve başarılı bir liderliğin rolü apaçık belirgindir. İmparator Kangxi (t. 1662-1723) ve Qianlong'un azimleri Zungharların yenilgiye uğratılmasında çok önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Her iki imparator da Zungharlara karşı yapılan mücadeleyi şahsi meseleleri hâline getirmişlerdi. Step bölgelerinde sefer düzenlemenin ne kadar makul olduğu konusunda tereddüt yaşayan generallerine devamlı baskı yapmışlardı. Aslında step bölgelerinde sefer düzenlemek riskli bir fikirdi. Riskli olmasının sebeplerinin bir kısmı askerî idi. Lojistik meseleleri de askerî sebeplere dâhildi. Ayrıca siyasi sebepler de vardı. Zira yerel destek alınıp alınamayacağı sorunu ortada duruyordu. İmparator Kangxi zafer istiyordu. Ele geçirilen bir toprak parçasının muhafaza edilmesinin düşman ordusunu tamamen yok etmekten daha zor olduğunun da farkındaydı. İmparator Qianlong ise hanedan tarihini çok iyi bilen biri olarak dedesi İmparator Kangxi'nin başarılarından daha fazlasını elde etmek istiyordu ve bunun için de serhat boylarındaki sorunu tamamen halletmek niyetindeydi. Esas olarak bunu başardı. Özellikle de step bölgelerinde bu başarı çok belirgindi.

Kişiliğin ne kadar önemli olduğu İmparator Qianlong'un halef ve selefine bakarak anlaşılabilir. Her ikisi de İmparator Qianlong kadar ne hırslı ne başarılılardı. İmparator Yongzheng (t. 1723-1735) Zungharlara karşı sadece bir sefer düzenledi. 1731 yılında Hoton Nor'da aldığı mağlubiyetten sonra da bir daha sefer düzenlemedi. Bu durum, eğer İmparator Yongzheng tahtta daha uzun bir süre kalsaydı Zungharların eski güçlerine kavuşabileceğini ve genişleyebileceğini

düşündürmektedir. Ayrıca İmparator Yongzheng'in hükümdarlık yaptığı dönemde büyük askerî gelişmeler de yaşanmamıştır. Bununla beraber bu nokta, değerlendirme ile ilgili soruların ve stratejinin en iyi ne şekilde nitelendirileceğine dair meselelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İmparator Yongzheng'in mali reformları İmparator Qianlong'un askerî başarılarının altyapısını hazırlamıştı. Bu manada her iki strateji de zafer siyasetine yönelikti. İmparator Yongzheng Zungharlarla yaşanan sorunun halledilmesini kolaylaştırmak üzere Büyük Divan denilen bir kurum tesis etmişti. Halefi zamanında bu divanın yetki alanı genişletilmişti. Bu sayede bütün Çin'deki tahıl fiyatları hakkında aylık raporlar alınmış ve tahlil edilebilmiştir. Böylece depolanmış tahılın ne şekilde kullanılması gerektiğine dair ciddi bir bilgi birikimi ortaya çıkmış oldu.¹³ Bu, lojistik imkân ve kabiliyetlerde daha erken dönemde yaşanan gelişmelere benzer bir süreçti. Örneğin; Yangtze Irmağı'ndan Pekin'e kadar uzanan Büyük Kanal'ın inşa edilmesi bu gelişmelerden biriydi. Böylece daha fazla kuvvet daha iyi bir şekilde seferber edilip desteklenebiliyordu.¹⁴

1750'lerin ortalarına kadar Zungharlar Çin'in Moğolistan ve Tibet'teki pozisyonlarına karşı önemli bir tehditti. Ayrıca Çinlilerin özellikle de Manchu yöneticilerinin başarı ve kader ile ilgili anlayışlarına da meydan okuyorlardı. Üstelik Çin ve Zungharlar arasındaki mücadelenin dinî bir boyutu da vardı: Budizm üzerindeki otorite hangisine ait olacaktı? Bu rekabet Sünniler ile Şiiler ve Protestanlar ile Katolikler arasında, İslam ve Hristiyan dünyalarında yaşanan sürtüşmeye benziyordu. Çinlilere göre neticede Çin'in üstün gelmesi göklerden gelen rahmetin bir göstergesiydi.¹⁵

Çinliler Rusların Zungharlara destek olmalarından çok çekiniyorlardı. Böyle bir destek Çin'in steplerdeki durumunu tehlikeye atabilirdi. Zira bu desteğe karşı koymak için Çin'in elindeki güçleri

13 B. S. Bartlett, *Monarchs and Ministers: The Grand Council in Mid-Ch'ing China, 1723-1820* (Berkeley, CA, 1991).

14 M. Elvin, *The Pattern of the Chinese Past* (London, 1973), s.95-7.

15 P. C. Perdue, "Fate and Fortune in Central Eurasian Warfare: Three Qing Emperors and their Mongol Rivals" içinde N. Di Cosmo (haz.), *Warfare in Inner Asian History, 500-1800* (Leiden, 2002), s.390, 394.

ilağıtması gerekecekti. Bu nokta bağlamın ihtimallere ne kadar bağlı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Burada uluslararası ilişkilerin ne yönde seyredeceği bağlamı yani Çin'in ne kadar uzak bir mesafeye kadar kuvvet kullanacağını belirliyor gibi görünmektedir.

Neticede hem Rusya hem de Çin istikrar peşindeydi. Zungharları bir diğerine zarar verecek şekilde kullanmak, sonuçları tahmin edilemez bir stratejiydi. Bu tutumları, her iki imparatorluğun da dışıyat politikası takip etmesinin neticesiydi. Özellikle Çin istikrarlı ve kendisini koruma altında tutabileceği bir dünya düzeni istiyordu. Her iki imparatorluğun güç merkezleri, yani St. Petersburg ve Pekin birbirlerinden çok uzaktaydılar. Ayrıca birbirine rakip olan Müslüman ve Hristiyan imparatorlukların yaptıkları gibi St. Petersburg ve Pekin birbirlerinin ideolojik rollerini sorgulamıyorlardı. Bu yüzden Çin ve Rusya için yan yana yaşamlarını sürdürmek hem mümkün hem de cazipti. Böylece başka hedefler peşinde koşabilirlerdi. Özellikle diğer serhat boylarını güvence altına almaya daha fazla vakit ayırabilirlerdi.

Manchu idaresindeki Çin ve daha genel olarak diğer devletler için stratejik tutarlığın ne kadar sorunlu olduğu meselesi tek bir stratejik kültürden bahsetmeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca jeopolitiğin stratejik kültürü belirlediğini söylemek de kolay değildir. 19. yüzyıl düşünüldüğünde; bu yüzyılda Avrupalılar ve Japonlar Çin'i sahillerden tehdit ediyorlardı. Çin kara sınırlarında da problemler yaşıyordu. Ayrıca Çin bir iç isyanla uğraşmak durumunda kalmıştı. Pratikte durum bizi tekrar tekrar tarih alanına geri götürmektedir. Gelişmelerde tercihlerin rolünü düşünmek gereklidir. Geçmişin tercihler üzerindeki etkisine bakılmalıdır. Şartların zorlamasıyla değişen durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Fikirler ve şahsiyetlerin rolü incelenmelidir. Ayrıca bunlar arasında devamlı surette tekrar eden ilişki akıldan çıkarılmamalıdır. Hem bağlamsal hem de ortaya çıkması muhtemel unsurlar önemli roller oynamaktadırlar.

TÜRKİYE

Çin İmparatorluğu özellikle 12. ve 13. yüzyıllarda sınırlarının değişmesi ve bölünme dönemleri yaşamasına rağmen merkezinde bir bütünlük ve devamlılığı sağlayabilmişti. Aynı şey Hindistan için

söylenemez. Çünkü Babürlüler 17. yüzyılda geniş sınırlara sahip bir devlet yaratmalarına rağmen daha sonraki yüzyıllarda durum değişmişti. Orta Doğu da aynı durumdaydı. Gücünün zirvesine 7. yüzyılda ulaşan Bizans İmparatorluğu'ndan sonra hiçbir devlet tek başına Anadolu, Suriye, Mısır ve Balkanlar'ı çatısı altında toplayamamıştı. Böylece kıyaslama yapılabilecek diğer devletlerle birlikte süreklilik açısından Osmanlı İmparatorluğu (kısaca Türkiye) yeni bir imparatorluktu. Stratejisinde fonksiyonel ve ideolojik unsurlar rol oynamıştı. Farklı serhat boylarıyla ilgili olarak öncelik sırası belirleme ihtiyacı da yine stratejisinin bir parçasıydı. Yine imparatorluk içindeki belirli grupların çıkarları da Osmanlı stratejisini etkileyen bir unsurdur. 16. yüzyılda apaçık bir şekilde görülen aktif bir istihbarat toplama sürecine bağlı olarak Türk kuvvetleri alınan istihbarat ve siyaset seçeneklerine dayalı bir stratejiyle uyumlu olarak konuşlandırılıbiliyordu. Bu dönem Osmanlı büyük stratejisinin ortaya çıktığı zaman dilimidir. “Bir emperyal ideoloji ve evrensel bir vizyonun formüle edilmesi strateji belirlenme sürecinin parçasıydı. Hem imparatorluğun sınırları içerisinde hem de sınırların ötesinde istihbarat toplama, bir dış politikanın ve propagandanın belirlenmesi, kaynakların ve askerî gücün emperyal siyasetin hizmetinde seferber edilebilmesi hep bu stratejinin unsurlarıydı.”¹⁶

16 G. Agoston, “Information, Ideology, and Limits of Imperial Policy: Ottoman Grand Strategy in the Context of Ottoman-Habsburg Rivalry” içinde V. H. Aksan ve D. Goffman (haz.), *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire* (Cambridge, 2007), s.77 (alıntı), 80-81; G. Agoston, “Where Environmental and Frontier Studies Meet: Rivers, Forests, Marshes, and Forts along the Ottoman-Habsburg Frontier in Hungary” içinde A. C. S. Peacock (haz.), *The Frontiers of the Ottoman World* (Oxford, 2009), s.57, 78; A. T. Karamustafa, “Military, Administrative, and Scholarly Maps and Plans” içinde J. B. Harley ve D. Woodward (haz.), *The History of Cartography, Vol. II/1, Cartography in the Traditional Islamic and South Asian Societies* (Chicago, 1992), s.209-27; R. A. Abou-El-Haj, *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire, Sixteenth to Eighteenth Centuries* (Albany, NY, 1992).

Büyük oranda devamlı savaş ve genişlemenin bir ürünü olarak geniş Türk İmparatorluğu başlangıcından itibaren belirgin sınırlara sahip değildi. Ayrıca çeşitli rakiplerle mücadele etmek durumunda kalmıştı. Uğraşmak zorunda olduğu meseleler, karşısına çıkan fırsatlar ve sorunlar çeşit çeşitti. Daha önceki nesillerin bıraktığı miras önemlidir. Örneğin; İstanbul'u 1453 yılında fetheden II. Mehmed dikkatini bir an olsun Balkanlar'dan ayırmamıştı.

Ayrıca orduya dayalı stratejiler vardı. Ordunun aktif olma ve fayda temin etme arzusuna uygun olarak sefer düzenleme, bu stratejilerden biriydi. Sefer düzenlemenin sosyal bir unsuru da vardı. Zira seferlere süvari olarak katılanlara daha sonra toprak veriliyordu. Hayal kırıklığı yaşayan tımar sahipleri 1600'lü yıllardaki isyanların önemli sebeplerinden biri olacaklardı. Tımar sahipliği gibi bir durum donanma için geçerli değildi. Hâlbuki imparatorluk Akdeniz'in büyük bir bölümünü kuşatmıştı. Bu arada bazen askerî birlikler savaşmayı reddedebiliyorlardı. Buna örnek olarak 1518 yılında İran'da Safevilere karşı savaşmayı reddetmeleri belirtilebilir.

Kültürel anlamda din, Türk stratejisi için önemlidir. Önceden 15. yüzyılda görülebildiği gibi 1520'lerde Hristiyan dünyasına karşı savaşmaya yönelik daha büyük bir coşku olduğu söylenebilir. Aynı coşkunun varlığı 1516-1517 yıllarında Sünni Müslüman olan Suriye ve Mısır Memluklerine karşı yapılan savaşlar için söylenemez. Bununla birlikte Memluklere karşı kazanılan kesin galibiyet sonucunda Selim 1517 yılında Mekke ve Medine'nin kontrolünü ele geçirmişti. Kendisi de "Hadim'ül-Haremeyn" unvanını almıştı. Bu tür tercihler yapmak ve başarı kazanmak içeride istikrarın sağlanması açısından da önemlidir. I. Selim (t.1512-1520) babasının askerî bir başarısızlığı sonrasında iktidarı ele geçirmişti. Sonrasında birkaç büyük zafer kazanmıştı. Muhteşem Süleyman (t.1520-1566) ise on üç sefere bizzat katılmış ve ardı ardına kazandığı zaferlerin neticesi olarak herhangi bir tahttan indirme teşebbüsü ile karşılaşmamıştı. Süleyman, 1526 yılında yüzünü Macaristan'a çevirdi ve askerlerine yağma izni verdi. 1525 yılında ise ordusunun sefer olmaması yüzünden yağma fırsatı elde edememekten şikâyet etmesi üzerine kuzeye sefer düzenlemişti.

Endişe, Türk stratejisinde kilit bir rol oynamıştır. Bu unsur ihmal ediliyor gibi görünmektedir. Türk stratejisi hakkındaki anlatı daha ziyade uzun süreli bir genişlemeden bahsetmektedir. Hâlbuki bu yaklaşım yanıltıcı olabilir. Örneğin; Sadrazam Mahmud Paşa Angeloviç'in 1458 yılında Sırbistan'ı başarılı bir şekilde işgal etmesi, kısmen Sırbistan'daki naipeler arasında Macar koruması altında olanların başarılı olmalarından dolayı gerçekleşmişti. Benzer bir şekilde; Macaristan ve Venedik'in birlikte Türklere 1463'te saldırması karşısında Türkler çok çabuk bir şekilde mukabelede bulundular. Yine 16. yüzyılın başlarında Safevilere ve onların Şii kıyametçiliğine karşı Osmanlı'nın reaksiyonu da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Safeviler, Osmanlıların Doğu Anadolu'daki hâkimiyetlerini tehdit ediyorlardı. Safeviler adına tebliğde bulunan Şahkulu liderliğinde 1511-1512 yıllarında bu bölgedeki isyan neticesinde Osmanlılar 1514 yılında Safevilere savaş açtılar. 1516 yılında Selim'in Suriye'yi işgali Memluk hükümdarının Safevilerle ittifak yapmasının bir sonucuydu.

Dinî unsurlar başarının ittifakla sağlamlaştırılmasını imkânsız kılmasa da zorlaştırmaktaydı. Böylesi bir sağlamlaştırma stratejinin çok hayati bir veçhesiydi. Bu stratejide askerî başarılar destek kazanmaya yarıyordu. Kazanılan destek de başarıyı kalıcılaştırıyordu. Bu süreçten 1515-1516 yıllarında faydalanılmıştı. I. Selim kendileri üzerinde doğrudan tahakküm kurmaya çalışan Safevilere kızgın olan Kürt beylerini yanına almayı başarmıştı. Bu siyasi başarı, elde ettiği zaferler ile ilgiliydi. Dolayısıyla iki yönlü bir bağımlılık vardı.¹⁷ Ayrıca Rusya ile Kırım Tatarları arasında bağımsız Müslüman Kazan Hanlığı'nın kontrolü üzerine olan mücadele 15. yüzyılın sonlarından 1550'lere kadar sürmüştü. Bu tarihte Kazan artık Rus kontrolüne geçmişti.

Coğrafya kesinlikle hem önceliklendirmede hem de önceliklendirmeye verilen tepkide bir unsurdur. Özellikle İran'a karşı düzenlenen seferle ilgili önemli sorunlar vardı. Diğer komşular ya da yakın komşular da aynı sorunlarla karşılaşıyorlardı. Özbekler, Babürlüler ve Rusya bu komşulardandı. Üsler söz konusu olduğunda; Bağdat

17 M. van Bruinessen ve H. Boeschoten, *Evlîya Çelebi in Diyarbekir* (Leiden, 1988), s.13-15.

İstanbul'dan 2150 km uzaklıktaydı. Belgrad ile arada 950 km vardı. Dahası, Irak'a seferi ve lojistik imkânları kolaylaştıracak Karadeniz, Tuna ve Dnyester nehirleri gibi su yolları yoktu. Üstelik lojistik sorunlarla daha da karmaşık hâle gelen mesafe sorunu Türklerin 1556 yılında Korkunç İvan tarafından fethedilen Astrahan'a doğru ilerlemek ve Rusya'yı püskürtmek sonrasında da İran'ın üstüne yürümek için yaptıkları planları işlemez hâle getirmişti.¹⁸ Daha genel olarak mesafeler ve lojistikle ilgili meseleler Türklerin muharebeyi tercih etmesine neden olmuştu. Bir muharebede elde edilen başarı kaleleri ele geçirmek için uzun kuşatma yapma ihtiyacını azaltacaktı. Bununla beraber Türkler 1514'te Safevilere karşı yaptıkları Çaldıran Savaşı'nda ve 1532'de Avusturya'ya karşı yaptıkları savaşlarda bu tercihlerinin rakiplerine inisiyatifi bıraktıklarına şahit oldular. İki durumda da rakipleri muharebeden sakınma yoluna gitmeyi tercih ettiler. Bu tür bir durumda stratejinin askerî bağlamı ortaya çıkmaktadır. Hedefler, uygulanabilirlikleri dikkate alınarak belirlenmelidir.

Bunun tersi olarak İran hükümdarları için Türklere karşı Irak'ta sefer düzenlemek Orta Asya'da, Afganistan'da hatta Hindistan'da sefer düzenlemekten daha kolaydı. Bu stratejik asimetri Türkler ile Safeviler arasındaki mücadeleyi bir çerçeveye oturturken kilit bir unsur görevi görmektedir. Bununla beraber mücadelenin gidişatını tek başına belirlemez. Bu tür stratejik asimetriler genel anlamda önemlidir. Karşılığında kısmen Safevi yayılcılığının ya da Safevilerle ilgili meselelerin baskısı altında Türker dikkatlerini 1578-1590, 1603-1618, 1623-1639, 1730-1736 ve 1743-1746 tarihlerinde İran'la savaş yapmaya verdiler. Her seferinde Hristiyan Avrupa devletlerine karşı sefer fırsatlarını ellerinin tersiyle itmiş oldular. Mesela Otuz Yıl Savaşları'na (1618-1648) müdahil olabilirlerdi. Aynı şekilde 1733-1735 tarihleri arasındaki Polonya Veraset Savaşları'ndan kendi adlarına

18 A. N. Kurat, "The Turkish Expedition to Astrakhan in 1569 and the Problem of the Don-Volga Canal", *Slavonic and East European Review*, 40 (1961), s.7-23; W. E. D. Allen, *Problems of Turkish Power in the Sixteenth Century* (London, 1963), s.36-37.

yararlanmaya çalışabilirlerdi. Ve yine 1740-1748 tarihleri arasındaki Avusturya Veraset Savaşları'na karışabilirlerdi ancak yapmadılar.

Genel olarak hedefleri konusunda ihtiraslı olan Türkler neyin ulaşılabilir olduğu konusunda yaptıkları değerlendirmelerde gerçekçi idiler. Gerçek kısıtların farkındaydılar.¹⁹ Ancak bu değerlendirmeler kişisel ve hizipsel rekabet sonucu ortaya çıkıyordu. 1579 yılında Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın suikasta kurban gitmesi olayında görüldüğü gibi. Sokullu Mehmed Paşa, Safevilere karşı yapılacak bir savaş için çok istekli değildi. Onun ölümünden sonra daha savaş tarafı bir hizip öne çıktı. Benzer bir şekilde Köprülü ailesinin çıkarları ve ihtirasları 1660'ların başından 1683 yılında Viyana'da yaşanan hezimete kadar gerçekleşen Türk yayılmacılığında önemli olmuştu.

Türkiye'de durum 1683'ten sonra tekrar eden mağlubiyetlerden dolayı hassas hâle gelmişti. Özellikle Avusturya'ya karşı kaybedilen 1686-1689, 1695-1697 ve 1716-1718 yıllarındaki savaşların ağır sonuçları olmuştu. Bu mağlubiyetler yüzünden sultanlar tahttan uzaklaştırıldılar. Örneğin; 1703 ve 1730 yıllarındaki taht değişiklikleri bu mağlubiyetlerle ilişkiliydi. 18. yüzyıl ama daha çok 19. yüzyıl Osmanlı gerilemesinin artık iyice belirginleştiği dönemler olmuştu. Bu yüzyıllarda strateji artık Osmanlı İmparatorluğu tarafından belirlenmiyor, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı belirleniyordu. Bununla beraber daha zayıf olanın uyguladığı tepkisel strateji de neticede bir stratejiydi. Türkiye özellikle artık iyice iddialı konuma gelen Avusturya ve ondan daha kuvvetli durumdaki Rusya ile uğraşmak durumundaydı. Hem Avusturya hem de Rusya 17. yüzyılın başlarında hem kendi içlerindeki sorunlar hem de dışarıdan gelen tehditlerle boğuşmak durumunda kalmışlardı. Bu meselelerini halleden her iki devlet de dikkatlerini 17. yüzyılın sonlarından itibaren Türkiye üzerinde toplamaya başlamışlardı.

19 R. Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources and Readiness for War c 1520 to c 1570" içinde E. Garica Hernan ve D. Maffi (haz.), *Guerra y Sociedad en la Monarquia Hispanica* (2 cilt, Madrid, 2006), Cilt 1, s.76, 102.

Yeni fetihlerin yapılamayışı ve muharebe meydanlarında alınan kayıplar Türkler için kuvvetli bir kısıt hâline gelmişti. Hem itibar kaybına uğramışlardı hem yağma yapamıyorlardı hem de dağıtılabilmek için yeni topraklar kazanamıyorlardı. Siyasi gerilimlerin yanında orduya ödeme yapılamaması yüzünden sultanların kontrol güçleri zayıflamaya başlamış ve sonucunda isyanlarla karşı karşıya kalmışlardı. Bu yüzden sultanlar yüzlerini eyaletlerdeki milis güçlerine ve yerel aymanların besledikleri askerî kuvvetlere çevirdiler. Bu durum komuta pratiklerinde daha genel bir kriz olduğuna işaret etmektedir.²⁰ Bu hususla ilgili olarak daha farklı bir düzlem ve tempoda seyreden başka bir konu daha vardır. Geçmişteki tecrübenin zıddı bir durum ortaya çıkmıştır. Türkler artık daha yerleşik bir topluma ve daha gelişmiş bir devlete sahiptiler. Artık Batılıları 15. yüzyılda ve 16. yüzyılın başlarındaki gibi dehşete düşüren amansız insanlar değillerdi.

Gerek hücum ederken gerekse de savunma yaparken Türkler için bütün ihtimalleri göz önünde bulundurmak gerekli olmuştur. Örneğin; 1715 yılında Türkler ortada uğraşacakları başka sorun olmadığı için dikkatlerini Venedik'in üzerine çevirme konusunda istekli görünmüşlerdi. Zira Rusya yenilmişti ve İran'la da sulh akdedilmişti. İran zaten Afgan isyanlarıyla boğuşuyordu. Hatta 1722 yılında bu isyanlar neticesinde Safevi hanedanının sonu gelmişti. Türkler için Mora'yı yeniden ele geçirmek için iyi bir fırsat olabilirdi. Mora'yı yakın zamanda Venedik'e kaybetmişlerdi. Stratejik anlamda da Türkler için gayet önemli bir bölgeydi. Ayrıca Venedik'in 1711 yılında Türk idaresine karşı isyan eden Karadağlıları muhafaza etmesi Türkleri kızdırmıştı.

Bu durumun karşılığında Avusturya İmparatoru VI. Charles 1716 yılında Venedik'le ittifak kurmuştu. Zira artık zayıflayan bir Fransa hakkında endişe etmesine gerek yoktu. Fransa, son zamanlarda

20 D. N. Crecelius, *The Roots of Modern Egypt: A Study of the Regimes of Ali Bey Kabir and Muhammad Bey Abu al-Ddahab, 1760-1775* (Minneapolis, MN, 1981); V. H. Aksan, "Manning a Black Sea Garrison in the 18th Century: Ochakov and Concepts of Mutiny and Rebellion in the Ottoman Context", *International Journal of Turkish Studies*, 8, 1-2 (2002), s.63-72.

Avusturya'ya rakip olmuştu. Ancak bu sırada ciddi bir tehdit değildi. Fransa, İspanya Veraset Savaşları (1701-1714) sırasında aldığı yenilgi-den olumsuz etkilenmişti. Ayrıca 1715 yılında XV. Louis çok küçük yaşta tahta geçtiği için ülke içinde siyasal istikrarsızlık baş göstermişti. Hem 1715'te hem de diğer başka durumlarda Türk temsilciler Türkiye adına fayda temin etme çabası içerisine girmişlerdi.²¹ Türkleri önemsiz görme eğilimi vardı. Bunun yanında Türkler Avusturya'yı 1737-1739 Savaşı'nda yenmeyi başararak hiç de hafife alınmamaları gerektiğini göstermişlerdi. Aynı şekilde 1787 yılında Rusya'ya karşı savaş açma cesaretini de göstermişlerdi. Bununla beraber 1787 yılında Rusya'ya karşı girişilen teşebbüs hatalı bir strateji izlendiğini meydana çıkarmış oldu. Zira Rusya saldırıyı püskürtebilmişti. Hatta Ruslar karşı saldırıya bile geçebildiler. 1768-1774 Savaşı'nda olduğu gibi Türkler Tuna boylarındaki kaleleri Rus saldırıları karşısında ellerinde tutamadılar. Buradaki durumun Roma İmparatorluğu'nun Tuna hududunu korumada başarısız kalmasına benzediği öne sürülebilir. Ancak burada dikkatli olmakta fayda vardır. İki olay arasında bu kadar uzun bir vakit geçmiş olduğu için stratejik dersler çıkarmaya kalkışmak yanıltıcı sonuçlar doğurabilir.

Stratejinin kavramsallaşması uzun bir zaman almıştır. 1850'lerde Türkler *sevkülceş* diye bir kavram kullanmaya başladılar. Bu kavramın sözlük anlamı birliklerin sevk ve idaresi anlamında "strateji" demektir. Türkler daha önceleri strateji için daha genel kavramlar kullanıyorlardı, "harp sanatı" ya da "harp maslahatı" gibi.

RUSYA

Çin'de olduğu gibi Rus stratejisi belirli hedeflere ulaşmak için "çok büyük güç" kullanımı ile temayüz etmişti. Bu şekilde karşı tarafta büyük kuvvete sahip ve yenilmez oldukları intibasını uyan-

21 Robert Olson, *The Siege of Mosul and Ottoman-Persian Relations, 1718-1743: A Study of Rebellion in the Capital and War in the Provinces of the Ottoman Empire* (Bloomington, IN, 1975).

dırmak hedefleniyordu.²² Yine çok büyük kuvvet toplayarak askeri operasyonların başarılı olmasına çabalıyorlardı. Bu konuda Adam Smith şu gözlemi yapmaktadır:

Kim incelerse incelesin Büyük Petro'nun (t.1689-1725) Rus İmparatorluğu'na getirdiği yeniliklerin çok iyi idare edilen daimi bir ordunun meydana getirilmesine yol açtığını görecektir. Diğer yaptığı bütün düzenlemelerin icra edilmesini ve devamını sağlayan budur. İmparatorluğun daha önce tecrübe etmediği kadar düzene ve iç barışa sahip olması hep bu ordunun varlığındandır.²³

Bununla beraber, sadece askerî güç üzerinde odaklanmak Rus stratejisinin başka bir anahtar unsuruna yeteri kadar önem verilmesini doğurmaktadır. O da tehditlerin ayrıştırılması ve her tehdidin tek başına ele alınmasıdır. Bu strateji kendisini 2. Dünya Savaşı sırasında da göstermiştir. Rusya, Almanya ve Japonya'ya karşı peş peşe savaşmıştır. Bu durum Rusya'nın stratejik manzara hakkındaki uyanıklığına işaret etmektedir. Bu uyanık olma hâlinde geçmişin mirası çok önemlidir. Stalin de 1918-1921 yıllarındaki iç savaşa bakarak bu mirastan faydalanmaya çalışmıştı. Romanovlar, Manchulara ve daha sonra hem Rusya'daki hem de Çin'deki komünistlere benzer şekilde çok derin bir kriz sonrasında iktidarı ele geçirmişlerdi. Bu krizde içerideki isyanlar dışarıdan gelen saldırılarla ilişkili hâldeydi. Bu sürecin 1610 gibi nispeten erken bir tarihte olmasına karşılık neticede 17. yüzyılda yaşanmış olması yani çok daha eski tarihlerde olmaması hafızanın Polonya ve İsveç'in yenilgiye uğratma azmine sahip olmalarının temel amillerden birisi olması sonucunu doğurmuştu. Her iki ülke de Rusya sorunlu zamanlardan geçerken Rusya'ya karşı müdahalede bulunmuşlardı. Aynı durum 1590'lar Fransa'sındaki ve 1700-1710 yılları arasında İspanya'daki Bourbonlar ve 1710'larda Britanya'daki Hannoverliler için de geçerliydi.

22 LeDonne, *The Grand Strategy of the Russian Empire*, s.221.

23 A. Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Oxford, [1776] 1976), s.706.

Rusya'da Romanovlar işgal tehdidinin ve iç isyanların üstesinden gelinmesinden en önemli faydayı gören zümre olmuşlardır. Çin'de ise Mingler Moğol istilacılarını yenmeyi başarmış olmalarına rağmen daha sonra gelen istilacı Manchular Ming hanedanına son vererek yönetimi ele geçirmişlerdi. Manchular iktidara yükselirken hem işgalden hem de Çin içindeki isyanlardan faydalanmasını bilmişlerdir. Bahsedilen iki durumda da geçmiş hakkında bilinçli olmanın etkisi vardı. Gerçekten de bu tür bir "derin tarih" daha genel olarak hanedan sistemleri için doğrudur. Aynı şekilde, kendi meşruiyetlerini devamlılığı sağladıkları üzerine kuranlar için de geçmiş ve geçmişe dair bilinç önemli rol oynamaktadır.

1600'ler ve 1610'lardaki tehditler Romanovlar için, Michael (t.1613-1645) hanedanının gücünü tahkim ettikten sonra artık geride kalmıştı. Yine Polonya ve İsveç'e karşı özellikle Alexis (t. 1645-1676) zamanında düzenlenen büyük askerî seferler yine geçmişteki tehditleri unutturmuştu. Bu seferler sayesinde Smolensk, Kiev ve Doğu Ukrayna Rus hâkimiyetine geçmişti. 1654'te başlayan savaşı 1667'de nihayete erdiren Andrusovo Ateşkes Antlaşması *ancien regime* savaş maslahatının belirleyici sonuçlar alabildiğine işaret etmektedir.

Bununla beraber, 1700'lerde eski tehditlere benzer tehditler tekrar görülmeye başladı. İsveç Kralı XII. Charles 1700 yılında Narva'da Rusları ağır bir yenilgiye uğrattı. Charles daha sonra Polonya'yı fethederek Büyük Petro'nun ittifak sistemini işlevsiz hâle getirdi. Polonya'da o sırada tahtta oturan ve Büyük Petro'nun himayesi altında bulunan Saksonyalı II. Augustus'u uzaklaştırarak yerine kendi himayesindeki Stanislaus Leszczyński'yi geçirdi. Ancak, İsveç kuvvetlerinin Polonya-Sakson orduları karşısında devamlı suretteki zaferleri askerî zaferlerin başarılı siyasi sonuçlara dönüştürülmesinin ne kadar zor olduğunu da göstermesi açısından önemlidir. Polonya siyasetine İsveç'in bir türlü önlenemeyen müdahalesi hem stratejik tercihlerin hem de bu tercihlerin öngörülemez sonuçlarının altını çizmektedir. Daha sonra 1708 yılında Charles, Rusya'yı istila etti. Rusya Kazaklarının isyancı lideri Ivan Mazepa'nın isyanı Charles'ın

Rusya'yı işgalini kolaylaştırmıştı. Dolayısıyla 1708'de, 1640'lar-1660'lar ve 1680'lerdekine benzer bir durum ortaya çıkmıştı.

Charles'ın işgali İsveç adına feci sonuçlar doğurmuştu. Petro, Charles'ı Poltava'da 1709 yılında ağır bir mağlubiyete uğrattı. Bu mağlubiyette Charles'ın ordusu neredeyse tamamen imha edildi. Poltava'daki savaş hakkında farklı yorumlar yapılabilir. Bu yorumlar hem stratejiyi hem de stratejinin değerlendirilmesine içkin olan veçheleri ilgilendiren birtakım hususlara ışık tutabilir. İsveç'e bakıldığında Charles'ın mağlubiyeti hakkında getirilen en popüler açıklama kaynakların yetersizliğidir. Bu kaynakların yetersizliği meselesi hem Rusya'ya karşı kaybedilen savaş hem de 1700-1721 tarihleri arasında cereyan eden ve İsveç'e düşman çeşitli kuvvetlerin oluşturduğu bir koalisyonla karşı yapılan Büyük Kuzey Savaşı için öne sürülmektedir. Büyük Kuzey Savaşı'nda İsveç'in karşısında olan koalisyonun lideri yine Rusya'ydı. Bununla birlikte bu açıklama yeni bir değerlendirmeye tâbi tutulmalıdır. Stratejik tercihlere dikkat çekilmelidir. Bu yaklaşım kaynaklar bakımından stratejik imkân ve kabiliyetler ile stratejik asimetri hakkındaki diğer tartışmaları da açıklamaya yardımcı olacaktır. İsveç'e bakıldığında Baltık bölgesindeki toprakları korumak için uygulamaya konulan uzun soluklu savunma stratejisinin başarısız olduğu görülmektedir. Zira bu tür bir savunma hattı kurmak kaynakların hızlıca tükenmesi sonucunu doğurmuştur. Bunun aksi bir şekilde bu toprakları korumak amacıyla Polonya'ya doğru bir sefer yapmak yerine uygulanacak bir hücumla dayalı stratejinin hem İsveç hem de Rus kaynakları üzerinde farklı sonuçları olacaktır.

Yukarıdaki bahisten ayrı olarak; XII. Charles muharebeleri kazanırken ya da kaybederken İsveç silahlı kuvvetlerinin büyük bir kısmı başka yerlerde konuşlanmış oluyordu. Emperyal uzanım düşünüldüğünde bu durum normal karşılanabilir. Ancak gücün bir yerde etkili bir şekilde teksif edilmesi gerektiğinde XII. Charles'ın işinin hiç de kolay olmayacağı açık bir şekilde görülebilir. Charles bariz bir şekilde kaynaklarını dağıtmıştı. Yapmak istediği iş için elinde bulundurduğu kaynakların yeterli olup olmadıkları da belirsizdir.

Uzun vadede bu kaynakların yeterli olmayacağını öne sürmek hiç de mantıksız olmayacaktır. Bununla beraber bu tür bir iddia yine de 1709 tarihi için öne sürülemeyebilir. Gücün teksif edilmesi meselesi İsveç'in yaptığı diğer savaşlarda da söz konusuydu. III. Gustav'ın Rusya ile 1788-1790 yıllarında yaptığı savaş bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu mesele, önceliklerin belirlenmesine dair temel sorunlarla ilgilidir ve sadece İsveç'i değil diğer bütün büyük devletleri ilgilendirmektedir. Bu büyük devletler arasında Rusya, İngiltere, Çin, Napolyon Fransa'sı ve iki dünya savaşındaki Almanya da vardır.

Poltava Savaşı'ndan sonra bile Charles, Rusya'yı tehdit etmeye devam etti. Türkiye'ye sığınmıştı ve orada saray ve etrafındaki siyasette rol oynuyordu. Türkiye'yi Petro'ya karşı kışkırttı. Takip eden 1711 yılındaki Prut Nehri civarındaki Türk-Rus Savaşı'nda Petro Türklere yenildi. Petro'nun Türk İmparatorluğu'nu işgale kalkışması güç teksifinin başarılmasına başka bir örnektir. Zira bu sırada Rusya hâlâ Büyük Kuzey Savaşı'nda da savaşmaktaydı. Ancak, Prut Savaşı'nın bir neticesi olarak Petro, Türklerle bir anlaşmaya varabilmiş ve dikkatini tekrar İsveç'in üzerinde yoğunlaştırmayı başarabilmişti.

Petro'nun mağlubiyeti 1683 ile 1697 yılları arasında Türklere karşı bir dizi askerî başarıdan sonra stratejik seçenekleri doğru okuyabilmenin zorluğunu göstermektedir. Bu açıdan Rusya ile Türkiye arasında bir benzerlik olduğu öne sürülebilir. Türkler de 1715'te Venedik'e karşı başarılı olmuşlar ve kısa süre içerisinde Venedik'in Yunanistan'da elinde bulundurduğu toprakları fethedebilmişlerdi. 1737-1739 yılları arasında Türkler Avusturya karşısında gayet iyi bir iş çıkarmışlardı. Hâlbuki 1716-1718 yılları arasında böylesine başarılı bir performans sergileyememişlerdi. Dolayısıyla Türklerin Rusya'ya karşı 1711 yılında elde ettikleri zafer iki devlet arasında daha sonra yapılacak savaşların neticesi hakkında fikir verecek bir mahiyeti haiz olmaktan uzaktı.

1708-1711 yılları arasında Rusya'nın karşı karşıya olduğu krizler Petro'nun İsveç'in denizaşırı imparatorluğunu başarılı bir şekilde mağlup ettiği düşünüldüğünde alakasız bir hafıza olarak düşünülebilir. Öyle ki; 1721 yılında Büyük Kuzey Savaşı Nystan Antlaşması ile

sona erdirildiğinde Rusya yükselen bir güç olarak görülmekteydi. Bu antlaşmaya göre Rusya, Estonya ve Litvanya'yı sınırları içerisine dahil etti. Finlandiya'nın ise önemli bir kısmını terk etti. Donanmasını geliştirmesi sayesinde artık Petro'nun kazanımları ve daha sonraki planlar daha tehditkâr bir hâle geldi.

Buna rağmen, Rusların hâlihazırdaki ve geleceğe dair endişeleri 1730'lardan itibaren geçmişin bir şekilde göz önünde bulundurulması neticesinde devam etti. 1733 yılında Rusya'nın Polonya'ya askerî müdahalesi Stanislaus'un kral olarak seçilmesini engellemek içindi. Zira Stanislaus, Petro'nun Poltava Savaşı'ndan sonra tahttan indirilmişti. Uluslararası alanda Rusya'ya yönelik olan stratejik tehdit açıktı. Bu dönemde uluslararası siyasette ittifaklar güç dengelerini ve rekabet sahalarını belirliyordu. 1730'ların sonlarında Rusların Türklere karşı gerçekleştirdikleri cüretkâr girişimler akamete uğramıştı. Bu başarısızlıkların sebebi askerî zorluklar değildi çünkü Rusya askerî olarak güçlü durumdaydı. Özellikle de 1711 yılına nazaran Rus askeriyesi gayet iyi durumdaydı. Rusların başarısızlığının sebebi kendisine destek olacak bir diplomatik koalisyonun olmayışydı. Zira Fransa'nın teşvikiyle Avusturya 1739 yılında Türklerle barış yapmıştı.

Rus karar alıcıları Polonya'nın 17. yüzyılda Ruslara kaybettiği toprakları yeniden alma çabası içerisine girme ihtimalinden endişe duyuyorlardı. Bu kayıplar arasında Kiev, Doğu Ukrayna ve Smolensk vardı. Ayrıca Polonya Rusya'ya karşı İsveç ve Türkiye ile işbirliği içerisine girebilirdi. Bu kaygıları derinleştiren bir diğer unsur ise Fransa'nın 1730'larda ve 1740'ların başında Rusya'ya karşı böyle- si bir ittifakın kurulmasına yönelik destek vermesiydi. XV. Louis, Stanislaus'un damadıydı. Fransa, 1750-1770 yılları arasında benzer girişimlerde bulundu. Bu girişimler neticesinde Fransızlar ve İngilizler Rusların 1780'ler ve 1790'lar ve daha sonra da 19. yüzyılda yayılmacı siyasetine muhalefet etmeye başladılar.

Sovyet komünizminde zaman zaman paranoyakça beliren endişelerin ayak sesleri kabilinden Rus Çarlığı'nda da rakiplerin planlarına ve niyetlerine dayalı olarak kaygılar gelişebiliyordu. İngiltere Kralı I. George 1719-1721 yılları arasında Rusya'yı Baltık bölgesinde

kazandığı topraklardan çıkarabilmek için Avrupalı devletlerden oluşan bir koalisyon kurmaya çalışmıştı. 1716-1717 yılları arasında da Almanya ve Danimarka'daki Rus birliklerini çıkarmaya çabalamıştı. 1790-1791 yıllarında İngiltere başka bir koalisyon meydana getirerek Rusya'yı kazandığı bazı toprakları eski sahiplerine vermeye zorlamak istemişti. Ancak, diğer devletlerin bu girişimleri sonucunda Ruslar sanki tehdit hep bu şekilde gelecekmış gibi davranmaya başladılar. Dahası, bu tür bir tehdit algılaması zamanla Ruslar'ın güvenlikleri için bütün Doğu Avrupa'ya hâkim olmalarının hakları olduğuna dair güçlü ve gittikçe de daha bariz bir hâle gelen bir düşünceye sahip olmalarına yol açtı. Yenilmiş İsveç, zayıf Polonya, Müslüman Türkiye ve uzak Fransa'ya karşılık, Rusya en azından Alexis'in şahsında ve daha belirgin bir şekilde oğlu Büyük Petro'nun yönetimi altında başat bir güç olmanın kaderi ve hakkı olduğunu düşünmeye başladı. Bu tavır günümüzde de devam etmektedir. Vladimir Putin'in Ukrayna, Kafkasya ve Baltık cumhuriyetlerine yönelik stratejisinde bu rahatlıkla görülebilir.

Asya tarafında ise durum farklıydı. Çinliler Rusları 1680'lerde Amur Vadisi'nden çıkarmışlardı. Ruslar bu yeni durumu 1689'da imzaladıkları Nerchinsk Antlaşması ile kabul etmişlerdi. Sonrasında bu iki imparatorluk 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın başlarında birbirleriyle savaşmadılar. Gerçekten de Çin'e rağmen Rus genişlemesi 1850'lerden sonra başladı. 1552 yılında Kazan'ın fethi sonrasında Rusya 16. yüzyılın sonlarına doğru ve 17. yüzyılda Sibirya'da önemli kazanımlar elde etti. 19. yüzyılın ortalarından sonlarına kadarki dönemde Rusya, Çin'in aleyhine olacak şekilde toprak kazanmaya devam etti. Yine Orta Asya'da geniş topraklar Rus kontrolü altına girdi. Ek olarak, Rusya'nın Pasifik'te iyi bir limanı olmamasına rağmen Pasifik Okyanusu'nun kuzeyinden Alaska'ya yönelik bir şekilde güç kullanabilecek duruma gelmesi 18. yüzyılda, bu dönemki Rus imkân ve kabiliyeti hakkında ciddi bir fikir vermektedir.²⁴

24 G. Barratt, *Russia in Pacific Waters, 1715-1825: A Survey of the Origins of Russia's Naval Presence in the North and South Pacific* (Vancouver, 1981).

Başka bir açıdan bakıldığında, bu imkân ve kabiliyet Çin'in o dönemdeki gücü hesaba katıldığında çok önemli gibi görünmemektedir. Aleutian Adaları'ndaki Rus operasyonlarına bakıldığında Rusların göreceli olarak daha fazla sayıda askerî birliğe sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca sahip oldukları savaş gemileri Ruslara avantaj sağlamıştır. Bunun yanı sıra ateşli silahların ve çiçek hastalığının yerel halk üzerinde felakete sebep olan etkisinden de faydalanmışlardır. Bu unsurlar 1580'lerde Rusya, Sibirya'da genişlerken bu genişlemeye olumlu etki yapmışlardı. Bu operasyonlar daha kalabalık bir nüfusa sahip ve daha güçlü olan Çin'e karşı yapıldığında ne olacağı hakkında bir fikir vermemektedir. Ancak eğer Rusya, Japonya'yı oluşturan adalardan en büyüğü olan Honshu'nun kuzeyindeki adalara müdahale etseydi durum farklı olabilirdi. Nitekim Japon hükümeti Hokkaido Adası'nın geleceği hakkında korkuya kapılmıştı. Zira, Japon sömürgeciliği, Hokkaido Adası'nda yaşayan yerli Ainu nüfusuna zarar verecek şekilde tüm hızıyla sürüyordu.

Türkiye ve İslam'a karşı duydukları büyük düşmanlığa karşılık Rus seçkinleri Rusya'nın bir Asya gücü olarak Çin ile başatlık mücadelesi vermesine dair bir düşünceye sahip değillerdi. Ayrıca 19. yüzyılın sonlarına doğru Japonya'ya karşı takınılan hasmane tutumun izlerine daha önceki dönemlerde rastlanmıyordu. Rusların Ural Dağları'nın doğusundaki toprakların boyutsal üstünlüğüne rağmen bu bölgelere gösterdikleri ilgi Rusya'nın Avrupa'daki topraklarına gösterdiği ilgi kadar değildi. Uzun bir süre, örneğin Büyük Petro'nun 1722-1723 yıllarında İran'a karşı yaptığı hamleye benzer bir müdahale olmadı. 1761 yılında bir İngiliz diplomat Rus hükümdarların İran'daki sorunlardan yararlanarak güçlü bir Asya imparatorluğu kurma fırsatlarını cömertçe harcadıklarını çünkü dikkatlerini tamamen Avrupa'ya hasrettiklerini belirtmişti.²⁵ Dahası, stratejinin araçları ihtiyatlı ve eklenerek genişleyen bir şekildeydi. Petro ise cüretkâr girişimlerde bulunuyordu. Bu yüzden Orta Asya'nın içlerine doğru ilerledikçe Ruslar yeni kale sistemleri inşa ediyorlardı. Bu kale sistemleri ile

25 Walter Titley'den Edward Weston'a, 23 Mayıs 1761, Farmington, CT, Lewis Walpole Kütüphanesi, Weston evrakı, Cilt 21.

beraber yerleşimler de kurulmuş oluyordu. 18. yüzyılda Orta Asya ya da Uzak Doğu'da geniş fetihler yerine Rusya'nın bölgedeki diğer kilit oyuncu olan Doğu Türkistan'daki Zunghar Konfederasyonu ile ilişkisini daha farklı sürdürebileceğini düşünmek daha makuldür. Bunu yapmak yerine Ruslar, Çinlilere karşı Zungharlara hiç yardım etmediler.

Rusya için strateji büyük oranda siyasiydi. Muhtemel rakipleri birbirlerinden uzak tutmaya dayalıydı. Bu stratejide rakiplerle ayrı ayrı mücadele etme düşüncesi öne çıkıyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında bu yüzden Ruslar, Almanlarla savaş 1945 yılında bitmeden Japonya'ya karşı saldırı düzenlememişlerdi. Büyük Petro'nun yönetimi altında 1711 yılında Türk İmparatorluğu'nu işgal girişimi 1709 yılında Poltava'da XII. Charles'ın çok ağır bir yenilgiye uğratılmasından sonra gerçekleşmişti. Aynı şekilde 1721 yılında İsveç'e karşı yapılan Büyük Kuzey Savaşı'nın başarıyla neticelenmesinin akabinde Ruslar 1722-1723 yılları arasında Doğu Kafkasya'ya ve Kuzey İran'a karşı başarılı seferler düzenlediler. Karşılığında, Nadir Şah yönetimi altında İran'ın tekrar eski gücüne kavuşmaya başlamasından sonra Rusya 1735 yılında daha önce eline geçirdiği toprakları terk etmek zorunda kaldı. Zira Nadir Şah'ın Türklerle bir anlaşmaya varmasını istemiyordu. Ancak Nadir Şah, 1736 yılında Türklerle anlaştı. Bu durum o sıralar Türkler ile yeni bir kriz yaşayan Rusya'yı daha zor bir stratejik duruma soktu. Nadir Şah, Türklerle anlaşmaya varmasaydı Rusya'nın durumu muhtemelen daha kolay olacaktı. Rusya için olumlu bir gelişme ise 1737 yılında Avusturya'yı savaşa dâhil etmeyi başarması oldu. Böylece Türkler Avusturya ile de uğraşmak durumunda kalacaklardı.

1740'larda Büyük Frederick Avusturya'nın Prusya'dan ziyade Bavyera, Fransa ve İspanya ile meşgul olmasına ihtiyaç duymuştu. Yedi Yıl Savaşları sırasında da rakiplerini ayrı ayrı barış antlaşmaları imzalamaya zorlamaya çalışmıştı. Bu sayede daha kırılgan olduğunu düşündüğü Avusturya'nın üzerine gidebilecekti.²⁶ Bu tür bir strateji

26 Berlin'deki İngiliz elçisi Joseph Yorke'dan Dışişleri Bakanı Holdernesse'nin 4. Kontu Robert'a, 12 Nisan 1758; Andrew Mitchell'dan Holdernesse'ye,

uluslararası bağlam tarafından şekillendirilmişti. Neticede, Büyük Frederick Avusturya'yı bir barış antlaşması yapmaya zorlayamamıştı. Avusturya, Prusya'ya karşı savaşa devam etmişti. En güçlü rakip olan Rusya ise III. Peter'in 1762 yılında tahta çıkmasıyla siyasetini değiştirmişti.

Stratejik başarı için her zaman resmen ilan edilmiş savaş gerekmiyordu. Daha ziyade korkutma ve etkileme Rusya için daha uygun olabiliyordu. Polonya ve İsveç'le olan mücadelesinde bu iki unsur Rusya'nın işini kolaylaştırıyordu. Bununla beraber korkutma ve etkilemenin işe yaramadığı durumlarda Rusya farklı yöntemler de uyguluyordu. İsveç'e karşı Rusya'nın stratejik imkân ve kabiliyeti iki devlet arasında 16. ve 17. yüzyıllardaki çatışmalardakine nazaran daha farklıydı. Ruslar, 1703 yılında St. Petersburg'da bir üs inşa ettiler. Böylece gemilerle Rus birlikleri taşınabiliyordu. Bu durum İsveç'in güvenliğini ciddi bir şekilde tehdit etmeye başladı. Hatta başkent Stockholm bile artık tehdit altındaydı. Bu durum daha sonra Baltık bölgesindeki güç siyasetinin önemli bir vechesi hâline gelecekti. Daha önceleri ise Ruslar sadece İsveç'in Baltık bölgesindeki topraklarına saldırabiliyorlardı. Artık yeni bir durum söz konusuydu. İki devlet arasındaki savaşların yanı sıra devamlı bir Rus tehdidi söz konusuydu. 1749 ve 1772'de olduğu gibi. Bu iki tarihte Rusya, İsveç politikasını etkilemeye çalışmıştı. Etkileyebilme kabiliyeti ya da etkilemeye çalışma çabası korkutma siyaseti ile stratejiyi ve uluslararası ilişkilerin gidişatını birbirlerine bağlıyordu. Bu şekilde askerî olarak hazır olma önemli hâle gelmişti. Ayrıca savaşın stratejinin ölçülmesindeki tek unsur olmadığını gösteriyordu.

Rus politikasındaki genişleme ivmesi Çin'dekine benzer bir seyir izlemektedir. Yani tahtta oturan hükümdara göre genişlemenin ivmesi değişmektedir. Rusya'da Çin'dekine göre saray siyasetindeki hizipçiliğin rolünü tespit etmek daha kolaydır. Bunun sebebi yabancı temsilcilerin bu konu hakkında bilgi verebilme durumunda ve bilgi vermeye istekli olmalarıdır. Ayrıca bu yabancı temsilciler

8 Temmuz 1758, TNA, SP 90/71, 72.

ittifakları müzakere etmekte ve hem ittifakların devamını hem de rafa kaldırılmalarını sağlıyorlardı. Çin'de buna benzer bir süreçten bahsetmek pek mümkün değildir. Zira Çin, Rusya gibi uluslararası ittifak sistemlerinin parçası olmuyordu. Rusya'da ise II. Petro'nun (t. 1727-1730) yönetimi altında profesyoneller Avusturya ve Prusya ile ittifak içerisine girilmesini savunuyorlardı. Bu profesyoneller hem Büyük Petro'nun hem de I. Katerina'nın (t. 1725-1727) mirasının büyük kısmına gayet olumsuz bir şekilde yaklaşıyorlardı. Bunun karşılığında İngiltere ile ticari ve siyasi ilişkileri geliştirmek 1730'lardan itibaren Rusya'da öne çıkan bir görüş oldu. Bu eğilim sadece Yedi Yıl Savaşları sırasında bir süreliğine arka planda kaldı.

Yabancı temsilciler önde gelen Rus devlet adamları ile irtibat hâlindeydiler ve onlar üzerinde nüfuz tesis etmeye çalışıyorlardı. Bu yüzden Rus siyaseti hakkındaki çalışmalarda hiziplerin üzerinde durulmaktadır. Bu anlatı diplomatik pozisyon almalar ve bununla ilgili stratejiler bakımından bakanlar ve diğer devlet adamları arasındaki rekabetin ne ölçüde vuku bulduğunu göstermektedir. Askerî olayların bu tür bir siyasetin önemli bir parçası oldukları görülmektedir. Yabancı uzmanlar hangi sınır bölgesinin daha hassas olarak görüldüğü hakkında tahminlerde bulunarak Rusya'nın olası stratejisinin ne olabileceğini kestirmeye çalışmışlardır.²⁷

AVUSTURYA

Diğer geniş topraklara sahip imparatorluklarda olduğu gibi Avusturya'da da lobiler ve bakanlıklar belirli coğrafi bölgeler ve bu bölgelerin birbirlerine bağımlılıkları ile ilişkilendirilmişlerdir. Aynı zamanda başka unsurlar da bu sürece dahil olmuştur. 1713-1714 yılları arasındaki barış antlaşmaları geçmişteki emperyal ve İspanya hanedan politikaları ile bölgesel tehditler etrafında cereyan eden savaş ve diplomasiye yönelik jeopolitik yaklaşımın dikkat çekici bir

27 Fransız Dışişleri Bakanı Amelot'tan İstanbul'daki Fransız elçisi Villeneuve'e, 4 Kasım 1739, W. Holst, *Carl Gustaf Tessin* (Lund, 1931), s.356.

şekilde önemsizmiş gibi görüldüğünün bir yansımasıdır.²⁸ Böylece 1718 yılında Avusturyalılar İtalya'da İspanyol genişlemesinden doğan krizle baş edebilmek için Türklere karşı başarılı bir şekilde sürdürdükleri savaşı bırakmışlardır. Daha önce Roma İmparatorluğu gibi diğer imparatorluklarda da görüldüğü gibi sarsıcı tehditlerin ya da jeopolitiğin bir şekli olan takip eden kriz strateji açısından önemlidir. Ayrıca sert ve yumuşak gücün maharetli bir şekilde birleştirilmesi de yine strateji açısından önem taşımaktaydı.²⁹ Aynı zamanda Avusturya'nın stratejik hedeflerinde ve yöntemlerinde hanedan konusunun rolü özellikle belirgindir.

O zamanki, önceki ve daha sonraki diğer imparatorluklarda da olduğu gibi askeriye belirli alanlar üzerinde yoğunlaşma sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Yani kesinlikle ayrı değildir ya da sadece uygulama aşamasında devreye girmez. Bundan dolayıdır ki Harp Konseyi'nin başkanı Prens Eugene 1720'lerde ve 1730'larda Türklere karşı yeni kazanılan toprakların korunması çabalarıyla ve diplomatik strateji ile özdeşleşmiştir. Kale-şehirler güçlendirilmiş ve yerel milis kuvvetleri oluşturulmuştur. Diplomatik strateji İngiltere, Prusya ve Rusya ile iyi ilişkiler geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Dahası, Eugene bu amaca ulaşabilmek için bazı insanları kendi himayesi altına aldı. Bunların bir kısmı askerî geçmişe sahip insanlardı. Diplomat olarak atanmışlardı. Eugene diğer diplomatlarla da şahsi olarak yazıştıyordu. Bu süreç askerî kişiliklerin de dâhil olmasıyla genişledi. Bu askerler başka hükümdarların hizmetindeydi. Siyaseti etkileme aracı olarak uygun görülüyorlardı. Onlar üzerinden strateji daha etkili hâle getirilebilirdi.³⁰ Daha genel olarak, askerî şahsiyetlerin

28 C. Ingraio, "Habsburg Strategy and Geopolitics in the Eighteenth Century" içinde B. Kiraly, G. E. Rothenberg ve P. Sugar (haz.), *War and Society in East Central Europe, Vol II: East Central European Society and War in the Pre-Revolutionary Eighteenth Century* (Boulder, CO, 1982), s.53-54.

29 M. Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence, 1683-1797* (Harlow, 2003); A. W. Mitchell, *The Grand Strategy of the Habsburg Empire* (Princeton, NJ, 2018).

30 M. Braubach, *Die Geheimdiplomatie des Prinzen Eugen von Savoyen* (Cologne, 1962).

diplomat olarak görevlendirilmesi askerlerin sadece belirli bir meslek grubunun parçası olduklarına dair kanaatin yanlış olduğunun hatırd tutulmasına yardımcı olmaktadır.

Buna mukabil, 1720'ler ve 1730'larda Avusturya gücü için daha önceki Habsburg hükümdarları için bu reçetelerin var olmasına benzer şekilde alternatif reçeteler vardı. Fransa ile işbirliği stratejisi Şansölye Kont Sinzendorf tarafından özellikle arzu ediliyordu. Marquis Rialp ise İspanya ile işbirliği taraftarıydı. Kont Schonborn ise Protestan Alman prenslerine karşın Katolik yanlısı ve otoriter bir tutumun takınılmasını salık veriyordu. Bu isimlerin hepsi önemli görevlerde bulunmaktaydı.³¹ Hanedanın kendi çıkarlarına hizmet etmeye yönelik tasarlanmış stratejiler vardı. Tabii ki hanedanın yüceltilmesi bunların başında geliyordu. Ancak en azından hanedanın güvenliği sağlanabilmeliydi. Bu stratejilerin olası sonuçları belirli düşmanlar ve müttefikler ihtimaliyle şekilleniyor ya da en azından bu ihtimalden etkileniyorlardı. Coğrafi öncelikler kısmen bir tehdit çevresinin değerlendirilmesine yönelik verilen cevap ya da tepkiler meselesiydi. Strateji bu değerlendirmenin dinamik karakterine uyum sağlamak zorundaydı. Ofansif ve defansif öncelikler değerlendirmenin dinamik karakterine bağlı olarak değişebiliyordu. Ofansif ve defansif öncelikler bu dinamizmi şekillendirmek ve siyasi mecburiyetleri yansıtmak çabasına yönelik olarak uygulamaya sokulabiliyordu. Generaller askerî siyasetin daimi mücadelesinin katılımcılarıydılar. Seferlere yaklaşımlarını kendi ihtiraslarını kimin çıkarlarıyla uyumlu hâle getirdikleri belirliyordu.³²

Avusturya rakiplerinin işbirliği kurma çabalarıyla da uğraşmak durumunda kalmıştı. Bu tür işbirliklerinin büyüklüğü ve etkili olabilecekleri coğrafi alan düşünüldüğünde sonuçları Avusturya'nın başına işler açabilirdi. Hem Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) hem

31 G. Mecenseffy, *Karls VI. Spanische Bündnispolitik 1725-29* (Innsbruck, 1934); H. Hantsch, *Reichsvizekanzler Friedrich Graf von Schonborn* (Augsburg, 1929).

32 E. Lund, *War for the Every Day: Generals, Knowledge, and Warfare in Early Modern Europe, 1680-1740* (Westport, CT, 1999).

de 1703-1704 yılları arasındaki İspanya Veraset Savaşları sırasında Avusturya'ya karşı koalisyon kurma girişimleri vardı. Otuz Yıl Savaşları'nda Macarlar Bohemyalı isyancılarla işbirliği tesis etmek istemişlerdi. İspanya Veraset Savaşları sırasında da yine Macarlar Bavyera ile koalisyon kurmaya çabalamışlardı.³³ Başka savaşlar sırasında Avusturya'ya karşı başka işbirliği girişimleri de olmuştu. Buna bağlı olarak Fransa'nın Doğu ittifak sistemi kavramı gayet esnek ve duruma göre uyarlanabilir bir hâl almıştı. 16. yüzyılın başlarında bu sistem Habsburglara karşı Türklerle ve Alman Protestanlarıyla ittifak kurulmasıyla neticelenmişti. Bu ittifak sonucunda İmparator V. Charles büyük bir krizle karşı karşıya kalmıştı. Fransa'nın ittifak sistemi daha sonra Danimarka, İsveç, Polonya, Rusya ve Macar isyancıların katılmasıyla ya da katılmaları için verilen uğraşlarla genişlemişti.

18. yüzyılda, bu strateji değişti. Çünkü Fransa'nın uluslararası ilişkilerdeki konumu değişmişti. Bununla beraber bu strateji askerî hamleleri de açıklıyordu. 1739 yılında Baltık Denizi'ne bir Fransız deniz gücünün gönderilmesinin amacı İsveç'i Rusya'ya karşı bir saldırı konusunda teşvik etmektir. Rusya o zamanlar Avusturya ile ittifak hâlindeydi. Fransız kuvvetlerinin Habsburgların kalbine 1741 yılında saldırımları da Prusya ve Saksonya'yı Fransız ittifak sistemi içerisinde tutma amacına hizmet ediyordu. Sonuç olarak, Avusturya için anahtar bir unsur bu hamleleri ve olası diğer hamleleri püskürtmektir. Aynı anda hem reaktif hem de proaktif olan bu stratejide askerî ve siyasi boyutlar birbirilerinden ayrı tutulmamıştı. Seferlerin düzenlenmesinin amacı ittifakları güçlendirmek ya da zayıflatmaktır.³⁴

Düşmanı tamamen saf dışı bırakmak için girişilen çabaların yanında dikkatini başka yöne çekmek amacıyla saldırıların düzenlenmesi de yine stratejinin önde gelen bir parçasıydı. 1746 yılında Avusturya

33 K. Benda, *Le Project d'alliance hungaro-suedo-prussienne de 1704* (Budapest, 1960).

34 Ingrao, "Habsburg Strategy and Geopolitics in the Eighteenth Century", s.49-66; C. Ingrao ve Y. Yılmaz, "Habsburg vs. Ottoman: Motives and Priorities" içinde P. Mitev, I. Parvev ve M. Baramova (haz.), *Empires and Peninsulas: Southeastern Europe between Carlowitz and the Peace of Adrianople, 1699-1829* (Sofia, 2010), s.5-18.

Veraset Savaşları sırasında Avusturya kuvvetleri Güney Fransa'daki Provence'ı İtalya'dan hareket ederek işgal etmişlerdi. İngilizlerin teşvikiyle ve donanmalarının desteğiyle, bu işgal kısmen Fransızların dikkatini Alçak Ülkelerden Güney Fransa'ya yöneltmelerini sağlamaya yönelikti.

Çin örneğinde olduğu gibi Avusturya stratejisindeki başlıca değişiklik hükümdarların değişmesiyle meydana geliyordu. İkinci erkek çocuk olarak Habsburgların İspanya'daki toprakları üzerinde İspanya Veraset Savaşları sırasında hak iddia eden VI. Charles (t. 1711-1740) dikkatini Akdeniz üzerinde yoğunlaştırdı. Özellikle de Rialp gibi danışmanlarının sözünü dinlemeye hevesliydi. Rialp, VI. Charles henüz ağabeyi I. Joseph'ten (t. 1705-1711) sonra tahta oturmadan önce de VI. Charles'ın hizmetindeydi. İspanya'ya ve daha uzun süreli bir şekilde İtalya'ya ilgi gösterilmişti. Avusturya'nın ittifakları düşünüldüğünde bu ikisi daha önemli hâle gelmişti.³⁵ Bununla beraber VI. Charles'ın yerine tahta oturacak kızı Maria Theresa (t. 1740-1780) Akdeniz'e babası kadar ilgi göstermemişti. Aynı şekilde Maria Theresa'nın oğlu II. Joseph (t. 1780-1790) de Akdeniz'le o kadar ilgilenmiyordu. Joseph daha çok Polonya'nın ve Türkiye'nin zayıflığından faydalanmak istiyordu. Ayrıca Prusya ve Rusya'nın gücü ve ihtiraslarına uyum sağlamaya çalışıyordu.

Tekrardan Doğu Avrupa üzerinde durulabilmesine yardımcı olan faktörler arasında İtalyan devletlerinin ve İspanya'nın Avusturya ile topraklar konusunda anlaşma yapmaya istekli olmaları da vardır. 1752 yılında imzalanan Aranjuez Antlaşması sayesinde Avusturya 1792 yılına kadar İtalya'da herhangi bir krizle uğraşmak zorunda kalmayacaktı. Stratejik parametreler yine uluslararası alandaki ihtiyaçlar ve fırsatlar tarafından belirlenmişti. Bu iki unsur da hayli değişken doğaya sahiptiler.

35 L. Frey ve M. Frey, *A Question of Empire: Leopold I and the War of the Spanish Succession* (Boulder, CO, 1983); W. Troost, "Leopold I, Louis XIV, William III and the Origins of the War of the Spanish Succession", *History*, 103 (2018), s.570.

1740'ların başında Prusya karşısında alınan mağlubiyet sonrasında Avusturya, hem devleti hem de askeriyesini güçlendirmek gerektiği sonucuna vardı. Böylece ortaya çıkabilecek herhangi bir tehdide karşı hazırlıklı olabilecekti. Devleti ve askeriyei güçlendirme girişiminde Avusturya daha sonra 1866 yılında yine Prusya'ya karşı aldığı yenilgi sonrası giriştiği reform programına göre daha başarılı olmuştu. Gerçi her iki durumda da Avusturya'nın o sırada kimlerle müttefik olduğu meselesinin önem arz ettiği ortaya çıkmıştı. Bu, stratejinin kalelerin hazırlanması ve bakımlarının yapılmasına yönelik askerî politika, mali reform, kurumların geliştirilmesi ve istihbarat toplama gibi diğer unsurlarının bir nevi devamı olan bir vechesiydi. Askeriyenin güçlendirilmesi yapısal reformla ilgiliydi. Bu yapısal reformun amacı daha fazla askerın toplanması, desteklenmesi ve kullanılabilmesiydi. Bu değışiklikler daha geniş kapsamlı taahhütlerin gerçekleştirilmesini mümkün kılıyordu. 1790 yılında aynı anda hem Türklerle hem de Prusya ile savaşıa hazırlanılması buna bir örnektir. Aynı şekilde 1778 ve 1779 yıllarında Prusya'nın Bohemya'yı işgalini püskürtebilmek için daha büyük bir askerî güç savaş meydanına sürülebilmışti.

VI. Charles zamanında devleti güçlendirmeye yönelik bir girişim olmuştu. VI. Charles, İspanya Veraset Savaşlarından sonra ticaret ve endüstriyi geliştirebilmek için korumacı bir siyaset uygulayarak devleti güçlendirmek istemişti. Bu strateji, İngiltere'nin *Erblände* ile ticareti geliştirme girişimiyle çatışıyordu. İngiltere, *Erblände*'yi İngiliz ticaret imparatorluğunun bir parçası hâline getirmek istiyordu. Bununla beraber 1730'ların sonlarında İngilizlerin bu stratejisinin başarısız olduğu görülmektedir. Bu başarısızlık güç siyaseti üzerinde doğrudan etkiye sahip olmuştu.

Uzak mesafelere yayılmış taahhütlerin birbirleriyle çelişmesinin önüne geçmek Avusturya için daha küçük ölçekli devletlerde olduğundan daha acil bir meseleydi. Bu durum, büyük devlet olma ile stratejinin akut sorunları arasında devam edegelen ilişki meselesini göz önüne sermekteydi. Dahası, bu sorunun strateji uygulanmasını ne ölçüde teşvik ettiği meselesi başka bir süreci de beraberinde getirmekteydi. Bu süreç ile emperyal yönetimin sorunları, yeni yönetsel

çözümler ve siyasi dil için arayışları teşvik etmiştir. Bu durum Britanya İmparatorluğu'nda kesin bir şekilde görülmektedir.

Charles Ingrao'nun Avusturya'nın politikasını tahlil ettiği çalışması yönetimin güvenli ve istikrarlı tampon bölgeler meydana getirmek ve devam ettirmek arayışı içerisinde olduğu tezine dayanmaktadır. Buna göre devletler herhangi bir yöne doğru geniş fetihler peşinde koşmazlar. Ayrıca yakın ihtiyaçlar ortaya çıkan durumda ağır basmaktadır.³⁶ Bu anlatı stratejiyi jeopolitik ihtiyaçlarda bulmaktadır. Ancak, stratejik kültürler çağdaşların kabul ve görüşlerinden daha aktif bir katkıyı gerektiriyorlardı ve bu kabuller eğer jeopolitik unsurların algılanmasını şekillendiren faktörlere yeterince ağırlık verilmiyorsa sadece jeopolitikte aranmamalıdır.

FRANSA

Ancien regime Avrupası'nın en önde gelen hükümdarı XIV. Louis (t. 1643-1715) zamanında stratejinin yerleşik siyasi bağlamı asıl olarak yereldir. Hanedan dinamikleri ve bakanlar arasındaki hizipleşmeler güçlü ve iddialı bir hükümdar tarafından idare ediliyordu. 1680'lerden itibaren XVI. Louis'nin Katolik kaygıları kendi lehine nasıl kullanabileceği meselesi stratejik bağlamın bir parçası olmuştu. Bu bağlam Louis'nin hükümdarlığı sona erdikten sonra bir grup yerel, uluslararası ve diplomatik unsur etkiledi. 1789 yılındaki Fransız İhtilali'ne kadar olan süreçte bu unsurlardan biri kraliyet otokrasisine yönelik çok yönlü ve mükerrer ülke içi tepkiydi. Ayrıca Fransa'nın okyanus aşırı bir imparatorluk hâline gelmesi de aynı zamanda bir fırsat ve sorun olmuştu. Aydınlanma olarak tabir edilecek değerlerle bağlantılı yeni idealler ve değişler yine bu unsurlardandı. Son olarak; hem ülke içindeki hem de uluslararası arenadaki hadiselerin her tarafa yayılan baskısı da bu süreçte kendisini hissettiriyordu. Bu unsurlar ve bağlamları zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Belirgin bir tezat, XIV. Louis'nin politikalarına verilen esas olarak uyusuk tepki ile

36 Ingrao, "Habsburg Strategy and Geopolitics in the Eighteenth Century", s.63.

1756 yılındaki Diplomatik İhtilal'in akabinde Avusturya ile kurulan işbirliği ile ilgili sürüncemede kalan ihtilaf arasındaki farklılıklardan dolayı meydana gelmişti. Avusturya ile yan yana geliş hem rağbet görmemiş hem de başarısız olarak görülmüş ve sunulmuştur. XVI. Louis'nin Avusturyalı Marie-Antoinette ile evliliği sayesinde Avusturya ile olan ittifak devam ettirilmişti. Fransız İhtilali sırasında Fransız monarşisine karşı geliştirilen eleştirilerde hem 1756 yılındaki Diplomatik İhtilal hem de XVI. Louis'nin Marie-Antoinette ile evliliği önemli rol oynamıştı.

17. ve 18. yüzyıllar boyunca stratejik tercihler Fransız hükümetinin kendi içindeki gerginliklere çok şey borçluymuştu. Kralın maiyetindekiler ile bakanlar kilit roller oynuyorlardı. Gerçi diğer devletlerde de aynı durum söz konusuydu. Orta Çağ'da birbirleriyle rekabet hâlindeki kraliyet ailesi mensupları ile aristokratlardan oluşan dünya sanki 17. ve 18. yüzyıllara taşınmıştı. Farklı bir şekilde ifade edilecek olursa; hem savaş ve hem de barış zamanında Fransa'da siyaset, uzun süre strateji üzerindeki anlaşmazlıklarla ilgili bir şekilde gelişmiştir. Kralın liderliğinde güçlü bir devlet olma hedefi 15. yüzyılın ilk üç çeyreğinde keskin bölünmeler ve tekrar eden başarısızlıklardan sonra belirlenmişti. Bu hedef birçok muhtemel stratejiyi barındırıyordu. Bu durum Fransa'da 16. yüzyıldaki Protestan Reformasyonu'ndan kaynaklanan politika üzerindeki temel bölünmelerle daha da belirgin hâle gelmişti. Geçmişten gelen stratejik miras ki zaman zaman ağır bir yük hâline geliyordu, 18. yüzyıldaki tartışmanın büyük bir kısmını şekillendiriyordu. Özellikle de bu yüzyılın ilk yarısında durum daha da barizdi. Çünkü farklı öncelikler 1750'lerde ve sonrasında öne çıkmıştı.

16. yüzyılın sonlarına doğru Fransa'da din savaşlarından (1562-1598) doğan iç çatışmalar yaşanmıştı. Bu hadisenin bir nevi devamı olarak 17. yüzyılda Fransa'daki anlaşmazlıklar dinî, hanedansal ve jeopolitik boyutlara sahipti. Özellikle Katoliklik taraftarı politikada bu bariz bir şekilde görülmekteydi. İspanya ile yapılan ittifak bunun göstergesiydi. Bu, 1560'larda başlayan bir süreçti. Bununla beraber Fransa, Habsburglara (Avusturya ve İspanya'nın hükümdarları) karşı

devlet çıkarının gereği olarak Protestan (ve Müslüman) müttefik arayışı içerisine de girmişti. Sonraki strateji özellikle IV. Henry (t. 1594-1610) ile ilişkilendirilmektedir. 1624 yılından 1661'e kadar ise bu strateji başbakanlarla anılmaktadır. Önce Kardinal Richelieu sonra da Kardinal Mazarin ile. Bu bölünme 1713'ten sonra devam etmiştir. Bir yandan Katolik devletlerle işbirliği (özellikle İspanya ve/veya Avusturya) ve diğer bir yandan da Protestan devletlerle özellikle de İngiltere, Hollanda ve/veya Prusya ile işbirliğinden kaynaklanan gerilimler bu sürece damga vurmuştur. 1716'dan 1731'e ve daha sonra 1741'den 1756'ya kadar olan dönemde Fransa, Protestan devletlerle işbirliğine girmeyi tercih etmişti.

Stratejik tahlili şekillendirme hangi "oyuncuların" değerlendirileceği ve bunların en iyi nasıl değerlendirileceği hususunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Fransa söz konusu olduğunda 1740'lardan 1780'lere kadar olan zaman diliminde askerî zafer peşinde koşan aristokratları fark etmek mümkündür. Ayrıca, bunlarla karşılaştırma yapabilmek için çoğu hukuk geçmişine sahip olan bakanlar vardı. Burada mevzu bahis olan bireyler kariyerlerinin belli safhalarında birbirine zıt önceliklere sahip olabiliyorlardı. Dahası, mali meseleler üzerinde odaklanan bakanlara karşılık savaş taraftarı aristokratların durumunun gösterdiği gibi buradaki zıtlık sosyal olduğu kadar kurumsal da olabiliyordu.

Yukarıda bahsedilen husustan ayrı olarak; birçok askerî kültürde olduğu gibi bir saldırının defansif bir menşee sahip olmasına sıklıkla rastlanabiliyordu. Bunda geçmişin mirası önemli bir rol oynayabiliyordu. Habsburg genişlemesi (hem Avusturya hem de İspanya'nın) Fransa için 16. yüzyılın başlarından itibaren sorunlara yol açmıştı. Bu sadece artan bir şekilde Fransa'nın iç işlerine karışılması hâlinde tezahür etmiyordu. Ayrıca Fransa'nın sınır bölgelerinde Fransa'ya meydan okuma da söz konusuydu. Sonuç olarak Saone/Marne ve Rhine nehirleri arasındaki topraklarda Fransız hegemonyasının devamı 15. yüzyılda olduğu gibi yine askerî güç ve başarıya bağlıydı. Bu hegemonyanın daim olması stratejinin kendisiydi. Bu stratejinin

Fransa'ya hem uluslararası alanda hem de ülke içinde gerekli gücü uyguladığı görülmüyordu.

Hegemonyanın nasıl elde edileceği ya da sağlanacağı önemli olmasına rağmen tali bir meseleydi. Kısmen, bu hususla ilgili strateji savaşlardaki rakiplere göre değişiyordu. Ayrıca savaşa hangi sırada girildiği de yine strateji açısından alakalıydı. Yani saldıran veya saldırıya uğrayan olmanın bile etkisi vardı. Bu fırsatçılık olarak görülebilir ki öyleydi, ancak aynı anda ihtiyatlı olma durumunu da ifade ediyordu. Durum hem bağlamsal hem de rastlantısaldı. XIV. Louis 1667 yılında İntikal Savaşı'nda Hollandalılara değil de İspanya'ya saldırdı. Ancak 1672'de de Hollandalılara saldırdı. İspanya bu çatışmaya 1672 yılında dâhil oldu. Bu tezat stratejinin uygulanmasını tayin etti. Fakat stratejinin uygulanması asıl olarak güvenlik ve genişlemenin uzun vadeli hedefleri tarafından belirlenmişti. Bunlar, ittifak kümelenmesi ve ittifakın dağılmasının sonuçları aracılığıyla gerçekleşti. İttifak kümelenmesi ve dağılmasının sonuçları ise askerî seferin başarısıyla ilgiliydi ancak askerî seferin başarısına bağlı da değildi.

XIV. Louis'nin yönetimi altında hegemonyayı sağlamanın anahtar bir unsuru büyük ölçekli kale yapımı programıydı. Stratejinin önemli bir vechesiydi. Ancak önemi yeterince anlaşılmamıştır. Kaleler kontrolü göstermektedir. Koruma sağlamaktadırlar. Ayrıca daha fazla genişleme için üs görevi görmektedirler. XIII. Louis'nin (t. 1610-1643) zamanında yine büyük kaleler vardı. Örneğin; Alplerdeki serhat bölgesinde Pinerolo vardı. Bununla birlikte XIV. Louis'nin zamanında inşa edilenlere benzer yapılar yoktu. Bu kaleler saldırıya açık sınır bölgelerini savunmak amacıyla sistematik bir şekilde inşa edilmişlerdi. Yine saldırıya açık olan kuzeydoğu serhat boyunu savunmak için birbirine paralel iki hattı takip eden kale sistemleri inşa edilmişti. Vauban, donanma üslerinin duvarlarla korunması işinde önemli bir rol oynamıştı. Stratejinin belirsiz karakteri -hem defansif hem de de ofansif- Strasburg'da görülmektedir. 1681 yılında ele geçirilmişti. Rhine Nehri üzerindeki bu geçiş noktası 1648 yılında ve sonrasında Alsace'ın elde tutulabilmesi için önemli bir rol oyna-

mıştı. Ayrıca yine Almanya'nın güneyine doğru yapılan saldırılarda bir üs görevi görmüştü.

Diğer devletler için de durum aynıydı. Çin'deki kaleler steplerden gelecek saldırılara karşı savunma görevi görüyorlardı. Bununla beraber Çinlilerin steplere doğru yapacakları saldırılarda aynı kaleler üs görevi görüyorlardı. Novara, Alessandria, Tortona ve Valenza İspanya yönetiminde bulunan Lombardy'yi batıdan Savoy-Piyemonte'nin saldırılarından korumak için inşa edilmiş zinciri bir arada tutan bağlantı noktalarıydı. Rusya, Ukrayna'nın güneyine ve Orta Asya'ya doğru ilerlerlerken ileri karakollarını kullanmıştı. İspanya kuzey hudut bölgelerini (yani daha sonra Meksika olan bölgenin kuzeyini) korumak için müstahkem üslerini kullanmıştı. Aynı zamanda birçok kale isyanlara karşı tedbir amaçlı olarak tasarlanmıştı. Bu şekilde hükümet merkezlerini ve korkutulmuş şehirleri koruyabiliyorlardı.

Kalelerin yanı sıra askerî güç de kullanılıyordu. Ancak bu askerî güç kullanımı savaş çıkarmak için değildi. 1678-1679 yıllarında Hollanda ile yapılan savaş sona erdikten sonra Fransa güç kullanarak tek taraflı olarak bazı topraklarda hak iddia etti. Bu politikaya yeniden birleşme adını vermişlerdi. Fransızlar daha önceleri de komşularını korkutmak ve rahatsız etmek için bu tür bir politikaya başvurmuşlardı. Dahası, 1688 yılında Rhineland bölgesi üzerindeki anlaşmazlıklar sırasında kendi genişlemeci görüşlerinin gereği olarak Louis askerî güç gösterisinin gerekli olduğu sonucuna vardı. Ordu büyük bir savaşa hazırlıklı değildi. Ancak yine de büyük bir ordu Philippsburg'taki ana kaleyi kuşattı. Kuvvet kullanarak diplomasi yürütme stratejisi sadece Louis'ye has bir tercih değildi. Gerçi Louis'nin bu stratejisi 1688'de istenilen neticeyi doğurmadı. Zira o zamanki mevcut uluslararası bağlam bu tür korkutma manevralarına izin vermiyordu. Louis'nin bu girişimine direnç gelişti ve büyük bir savaş patlak verdi. Bu savaş Augsburg Ligi Savaşı olarak bilinmektedir. Diğer bir adı da Dokuz Yıl Savaşı'dır. 1701-1702 yıllarında İspanya Veraseti Krizi de kimsenin istemediği büyük bir savaşa yol açtı.

Bu ve diğer veçhelere bakıldığında bugün "hibrit savaş" denilen çatışmaya denk gelen krizler *ancien regime*'in stratejik repertuvarın-

lı bulunuyordu. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın ve nasıl yapılsa yapılsın savaş kuvvet kullanımının sadece bir kısmıydı. Kuvvet kullanımının yanı sıra korkutma, komplo, rüşvet verme, propaganda, yayınlara desteklenmesi ve karşı tarafı zayıflatmak için kullanılan diğer araçlar da vardı. Ancak, strateji hakkındaki tartışmanın büyük bir kısmı konvansiyonel kuvvetler tarafından yapılan büyük çaplı operasyonlar sonucu zafer arayışı olarak sadece savaş üzerinedir.

Stratejinin mahiyeti ve kapsamına yönelik farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Pratikte, savaş öncesi ve savaş sırasında müttefik, düşman veya tarafsız olsunlar ya da olmasınlar devletler arasında müzakereler ve antlaşmalar, stratejinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. 1761 ve 1779 yıllarında İngiltere'ye karşı Fransa-İspanya antlaşmaları bu duruma örnektir.³⁷ Dahası, bu süreç çatışmanın ilerleyen safhalarıyla yani çatışma henüz büyük çaplı bir savaşa dönüşmeden yaşananlarla da ilişkilendirilebilir. Dünyanın çeşitli yerlerinde de durum pek farklı değildi. Hindistan bir örnektir. İngiltere ve Fransa 1743'te çatışmışlardı ancak 1744'e kadar birbirlerine savaş ilan etmemişlerdi. Aynı iki ülke aynı şekilde 1754'te de çatışmışlardı ancak savaş ilanı 1756 yılına kadar gelmemişti. Başka örnekler de verilebilir.

Ek olarak, savaşların çoğunda çarpışmalar sürerken hem müttefikler hem tarafsızlar hem de rakipler arasında diplomasinin ne ölçüde devam ettiği stratejinin karmaşıklığına bir seviye daha eklemektedir. Diplomasinin devam edip etmemesi hususu dikkatleri hükümdarların, bakanların ve generallerin üzerinde toplamaktadır. Çünkü bu tür ilişkileri onlar idare etmektedir. Kayıtsız şartsız teslim olma gibi bir durum söz konusu olmadığı için savaş zamanı sefer düzenlemenin amacı genel olarak devam eden müzakereleri etkilemektir. Hatta belki de tek amaç buydu. Örneğin; Otuz Yıl Savaşlarının (1618-1648) son safhaları sırasında Fransızların Almanya'da seferler düzenlemesi bu amaca yönelikti. Avusturya'nın İspanya'yı yalnız bırakması sağlanmıştı. Böylece Fransa tüm dikkatini İspanya'ya verebilmişti. Benzer şekilde 1696 yılında Fransa, Savoy-Piyemonte'li II. Victor Amadeus'u

37 J. R. Dull, *A Diplomatic History of the American Revolution* (New Haven, CT, 1985), s.107-8.

satın almaya çabalamıştı. Amacı koalisyonu dağıtmaktı. Bu strateji başarıyla neticelendi. 1708-1709 yıllarındaki yenilgiler ise Fransa'yı müzakere masasına oturmak zorunda bıraktı. 1719 yılında Fransa İspanya'yı sınırlı ve başarılı bir şekilde işgal etti. Amacı V. Philip'i, siyasetini ve bakanlarını değiştirmeye zorlamaktı.

1733-1735 yılları arasında Polonya Veraset Savaşı sırasında Fransa Avusturya'ya saldırdı. Ancak Avusturya'nın hâkimiyeti altında bulunan Avusturya Hollanda'sına (bugünkü Belçika) saldırmadı. Böyle bir saldırı girişiminde bulunmaması 1733 yılında Fransa ile Hollandalılar arasında bir tarafsızlık antlaşması imzalanmasının bir yansımasıydı. Ayrıca Fransa Hollandalılar ve onların müttefiki olan İngiltere'nin tarafsız kalmalarını sağlamaya çalışıyordu. Almanya'nın 1914 yılında Belçika'yı işgal etmesiyle bu durum arasındaki tezat çok belirgindir. Bu durumda strateji savaş hakkında olduğu kadar barış hakkındaydı. Zira her ikisi de karmaşık uluslararası ortamda Fransa'nın çıkarlarını muhafaza etmesinde bir rol oynuyordu. Fransızlar 1733-1737 yılları arasında Saksonya'ya saldırıp Bavyera'nın savaşa katılmasını teşvik ederek Rhine'in doğusuna sefer düzenleme fırsatını ellerinin tersiyle ittiler.

Bu ve diğer savaşlarda, müttefiklere karşı haklı bir güvensizlik de vardı. Aynı şekilde müttefiklerin rakiplerle yakınlaşma yaşayabileceklerine dair yine yersiz olmayan bir korku vardı. 1734-1735 yıllarında Fransa, İspanya'nın Napoli ve Sicilya'yı fetih ve kuzey İtalya'nın müdafaası işini Fransızlara bırakma planına karşı çıkmıştı. Bundan dolayı ortaya çıkan gerilimin altını çizer şekilde İspanya başarısız olarak diplomatik inisiyatifi elinde bulundurmaya çabalamıştı. Fransa ise Avusturya ile İspanya'nın tek taraflı olarak bir anlaşmaya varmalarından endişe ediyordu. Bu yüzden kendisi tek taraflı olarak Avusturya ile 1735 yılında müzakerelere başladı. Bu girişim sayesinde Avusturya ile İspanya'nın anlaşmasının önüne geçti. Stratejinin anahtar bir unsuru savaşı bırakmaktı. Bu unsur sadece Fransa için değil diğer bütün devletler için bugün de geçerlidir.

Diğer devletler gibi Fransa'nın da belirli dönemlere ayrılarak incelenmesinde fayda vardır. 1726'dan 1743'e kadar başbakanlık yapan

Kardinal Andre-Hercule de Fleury döneminde Fransa iki kere büyük çatışmaya girdi. Birisi 1733 diğeri ise 1741 yılındaydı. Buna rağmen, Fransa ihtiyatlı ve savaşa karşı isteksiz olduğu iddiasıyla eleştirilerden kurtulamamıştı. Kabinesi bölünmüştü. Bu durum stratejiyi daha da karmaşık hâle getirdi. Özellikle diğerk devletlerin yani Fransızların hamlelerine mukabelede önemli rol oynayan devletlerin algıları durumu daha karmaşık hâle getirdi. 1741 yılında savaş isteyenler ki bunlara Mareşal Belle-Isle liderlik ediyordu, işlerin kontrolünü yavaş yavaş ele almaya başladılar. Mareşal Belle-Isle'in stratejisi tam bir tahhüt üzerine dayalıydı. Fransız kuvvetleri Rhine'in epey ötesine doğru ilerleyeceklerdi. Ayrıca büyük toprak değişikliklerine yol açacak bir ittifak sistemi kurulacaktı. Ancak, Fransız ittifak sisteminde birlik eksikliği özellikle de Büyük Frederick ile olan ittifakın oynaklığı 1741-1742 yılları arasında askerî kaynakların bir yerde teksif edilememesi sonucunu doğurdu. Ayrıca, uluslararası bağlaşıklıklar sağlanamadı. Bu da olayların ivmesinin gidişatını belirleyerek kesin sonuç alıcı bir zaferin kazanılmasını güçleştirdi. Bu, hem Fransa hem de kurduğu ittifak sistemi açısından stratejik bir başarısızlıktı. Bu ittifak sistemi, kısmen İngiltere'de Sir Robert Walpole'dan sonra 1742 yılının Şubat ayında iş başına gelen yeni kabinenin daha iddialı bir şekilde Fransa karşısı bir tutum takınması sonucu zayıflamıştı.

Avrupa'da askerî olarak başat konuma gelemeyen Fransa'nın müttefiklere ihtiyacı vardı. Ancak, klasik bir stratejik ikilem olarak savaşa başvurma, müttefiklerinin desteğini almayı zorlaştırıyordu. Bu durum daha önce 1672-1678 yıllarında Hollandalılarla yapılan savaş sırasında Fransa'nın başına gelmişti. Müttefikleri siyasi ve/veya askerî olarak yorgun düşerek geri çekildiler. 1674 yılında savaş sırasında II. Charles'ın yönetimindeki İngiltere'nin yaptığı gibi. Ayrıca, barış zamanında destek almaya istekli olan devletler güvenilirmez çıktılar. Bunun sebebi kısmen, savaş zamanında diğerk devletlerin destek için bu devletlere yardım tekliflerini artırmalarıydı. Bu tür tekliflerin etkili oldukları ortaya çıktı. Zira ittifakları bir arada tutan ideolojik, dinî, duygusal, popüler ya da ekonomik bağlar yoktu. Bir açıdan bu ittifaklar günümüzdekilere benzemektedir. Savaşın kısa sürece-

ğinin farz edilmesi³⁸ krizin bir süre daha devam etmesiyle yardım desteğini satmaya yönelik eğilimi güçlendirdi. Barıştan savaşa geçiş sürecinde çağdaş ittifaklar da hayal kırıklıklarının doğmasına neden olmaktadır. ABD bunu 2003 yılında Irak'a saldırdığında yaşamıştı. Zira sadece Mısır ve Pakistan değil, Fransa, Almanya ve Türkiye de ABD açısından güvenilmez görülmüşlerdir. Benzer şekilde günümüzde bir Avrupa Birliği ordusu kurma girişimleri de aynı sorunla karşı karşıyadır.

Başarısızlık *ancien regime* Fransası ve stratejisi düşünüldüğünde yerleşik tema olarak ortaya çıkmaktadır. Bugün standart bir yaklaşım, Fransa'nın İngiltere'ye okyanus-aşırı coğrafyalarda ve denizlerde üstünlük kurmayı başaramaması hakkında olacaktır. İngiltere, Kuzey Amerika'da kendisine karşı patlak veren bir ihtilalle boğuşmak zorunda kaldığında bile Fransa'nın hamlelerine karşı gayet dayanıklı çıktı. Hâlbuki o sırada Fransa, İspanya ve Hollanda ile de ittifak hâlindeydi. Bu açıdan bakıldığında Fransa'nın stratejisi daha genel olarak hem tasarlama hem de uygulanabilirlik bakımından rahatlıkla noksan olarak değerlendirilebilirdi.

Dahası, bu başarısızlığın geçmişteki temayüllerin yansıması olduğu öne sürülebilir. Ayrıca yine kıta devletlerinin okyanuslarda hâkimiyet kuran rakiplere karşı maruz kaldıkları kadere delalet ettiği de öne sürülebilir. Bu durum M.Ö. 5. yüzyılda Perslerin, 16. yüzyılda İspanya'nın, 19. yüzyılın başlarında Napolyon'un ve 20. yüzyılda hem Almanya hem de Sovyetler Birliği'nin içine düştükleri durumlara benziyordu.³⁹ Çinli karar alıcılar bu trend ile ilgilenmekte ve bu yüzden Çin'i güçlü bir kara devleti olmasının yanında başat bir okyanus gücü hâline getirmeyi düşünmektedirler. Bu durumdaki diğer devletler gibi bu istek çatalıdır ve muhtemelen karışıktır. Çünkü deniz boyutu vardır. Ancak deniz boyutunun olması anlaşılır bir şeydir çünkü Çin denizlerdeki rakibi Amerika Birleşik Devletleri'nin gücünü dengelemek arzusundadır.

38 AE, CP, Baviere 102, dosya 78.

39 C. S. Gray, *The Leverage of Sea Power: The Strategic Advantage of Navies in War* (New York, 1992).

Bununla beraber bu yaklaşımla Fransa'yı ele almada bazı sorunlar vardır. İlk olarak; bir yargı olarak bunun ne kadar isabetli olduğu belli değildir. Fransa 1815 yılında apaçık bir şekilde başarısız olmuştu. Waterloo'da Napolyon'un yenilgisinden sonra Fransa işgal edilmişti. Ancak 1783 yılına kadar bir değerlendirme yapılması gerektiğinde durum biraz daha karmaşık hâle gelmektedir. 1778 yılında Fransa ve 1779 yılında İspanya'nın Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na (1775-1783) müdahil olmalarıyla İngiltere büyük baskı altında kaldı. Amerika kıtasından Hint Okyanusu'na kadar olan coğrafyada bu baskıyı hissetti. Hem toprak hem de Yedi Yıl Savaşları'nda (1756-1763) kazandığı peş peşe zaferlerden sonra elde ettiği güvenini kaybetti. Fransa bu savaştan sonra sadece kıta gücü olma politikasından vazgeçerek donanmasını güçlendirmeye başladı. Gerçekten de 1776 yılında sonra İngiltere'nin gösterdiği dirayete rağmen İngiltere'de 1784-1786 yılları arasında Fransa'nın Britanya İmparatorluğu'nun Kanada, İrlanda ve Hindistan'daki gücünün altını oyacağına dair bir korku egemen olmuştu.

Fransız stratejisi İngiltere ile bir mücadele üzerinde daha sonra böyle bir mücadeleye yönelik bir isteği varmış gibi görünmesine rağmen daha az duruyordu. Bu durum, daha sonra Napolyon'un ve II. Wilhelm ile Hitler'in yönetimlerindeki Almanya'nın İngiltere'ye karşı takip ettikleri politikalarına benziyordu. Hitler diğer bir kıta devleti olan Sovyetler Birliği hakkında daha fazla endişeleniyordu. Deniz gücü, ticaret ve koloniler Fransız siyasetinde önemli roller oynamalarına (günümüzdeki geçmişe dair anlatılarda bu roller olduklarından daha önemliymiş gibi görünmektedir⁴⁰) rağmen bu unsurlar Fransız politikasında baskın değillerdi. Ayrıca devamlı bir şekilde kendisini gösteren bir donanma stratejisi de yoktu. Fransız stratejisi bir bütün olarak İngiltere ile mücadele bakımından değerlendirilmemelidir. Doğrusu, 1812-1814 yılları arasında Fransızların diğer kıta devletlerinin karşısında aldıkları yenilgiler daha barizdi.

Stratejik kültür de bu noktada ilgili bir husustur. Fransa kuvvetlerini bir kara devleti olarak düzenlemişti. Bu bakımdan Prusya ve daha

40 Ayrıca günümüzdeki Çin yayılcılığı hakkındaki tartışmaya bkznz.

sonra Almanya'ya benzemektedir. Toprak sahibi asiller çok önemliydi. Seçkin kimliğinde toprağın rolü Napolyon'un kendi zamanında kendilerine geniş topraklar verilen yeni aristokrasiye olan dayanıyor olmasıyla daha belirgin hâle gelmiştir. Asiller donanmadan ziyade orduya ilgi gösteriyorlardı. Aynı şekilde ticaret ya da kolonilerden ziyade toprakla ilgileniyorlardı. Bu değerler Fransız toplumunu bir bütün olarak etkilemiştir. Bu yüzden deniz gücüne yönelik daha erken tarihlerde gösterilen ilgi devam ettirilememiştir. 1760 yılında Kanada'nın 1763 yılında ise Louisiana'nın kaybedilmesi La Rochelle gibi Atlantik limanlarındaki ticaret erbabı tarafından eleştirilmişti. Bununla beraber başka yerlerde bu tür bir eleştirinin var olduğunu söylemek kolay değildir. Almanya'da da benzer bir durum vardı. Prusya toprak sahipliğine özel bir vurgu yapıyordu. Ticari değerler ikincil önemdeydi. Hitler zamanında da bu devam etti. Erich von Manstein gibi generallere büyük miktarda paranın yanı sıra Doğu Avrupa'da büyük araziler verildi.

Stratejik seçenekler bu ve diğer bağlamlarda yapılmaktadır. Bununla beraber bağlamsal faktörlerin doğrudan etkileri değişim göstermektedir. Örneğin; Fransa *ancien regime*'de zorunlu askerlik uygulamasına sahip değildi. Bunun sonucunda Avusturya, Prusya ve Rusya'dan 1760'lar, 1770'ler ve 1780'lerde daha küçük bir orduya sahipti. Zorunlu askerlik Fransız İhtilali Savaşı'nın başlardaki zorlu safhalarından ve Fransız İhtilali'nin daha radikal bir hâl almasından sonra devreye girdi. Bu durum savaş yapmanın yerel ve uluslararası siyasetin kombinasyonuna bağımlı olduğuna işaret etmekteydi. Bununla beraber, Fransız ordusunun ölçeği stratejiyi belirlemiyordu.

Farklı bir şekilde bakıldığında strateji doğası gereği bütünleşik ya da en azından birçok faktörün birbiriyle etkileşim içinde olduğu bir süreçti. Fransa için merkezî tema stratejik kültür ve strateji arasındaki etkileşimdi. Bu etkileşim, politika yapımında ve politikanın tartışılmasında uzun vadeli çıkarların ve yapısal faktörlerin yanında stratejik tercihi belirleyen herhangi başka bir sebebin ne ölçüde bulunup bulunmadığını anlatmaktadır. İttifak dinamikleri stratejik olasılıklar açısından çok önemliydi. Fransa'nın 17. yüzyılın ikinci yarısından

itibaren İngiltere, Hollanda, İspanya, Avusturya, Prusya ve Rusya ile uzun süreli ve etkili bir ilişki geliştirmede yaşadığı başarısızlık denizlerdeki ve kolonilerindeki durumunu ve seçeneklerini etkilemişti. Aynı şekilde Avrupa güç siyasetindeki umutları ve stratejileri de yine bu başarısızlığın etkisi altındaydı.

Strateji seviyesinde ittifak kurmaya yönelik yaklaşımlarındaki başarısızlık Fransa'nın hem Avrupa'da hem de genel olarak dünyadaki potansiyelini gerçekleştirememesine yol açtı. Hâlbuki Batı Avrupa'daki en büyük nüfusa sahip önemli bir koloni ve deniz devletiydi. Bu nokta bugünkü bazı büyük devletler özellikle de Çin ve Amerika Birleşik Devletleri için de bir sorundur. Devletlerin dünya düzeninin normlarını tanımlamaya yönelik çabaları bu ittifak yaklaşımları ile ilişkilidir.

İspanya Veraset Savaşı (1701-1714) sırasındaki Fransız stratejisi gayet öğreticidir. Fransa daha krizin başlangıcında kendisine karşı düşmanca ve güçlü olması muhtemel bir koalisyonun oluşturulmasını engelleyemedi. Bu yüzden stratejisinde ince ayar yapmak zorunda kaldı. Fransız stratejisi sahadaki olaylara ve diplomasiye bağlıydı. Örneğin; 1704 yılında Blenheim'da Fransa-Bavyera birleşik ordusu karşısındaki İngiliz-Avusturya zaferini Bavyera'nın çiğnenmesi takip etti. Bu, savaş sırasında askerî olarak sorgulanamayacak bir şekilde seferin verdiği bir hükümdü. Bunun dışında, İspanya'dan başka (Fransa ve müttefiki İspanya'da peş peşe başarılar elde etmişlerdi) Fransız stratejisi neredeyse tamamen hudut güvenliğini sağlamaya yönelik olmuştu. 1743-1744 yılları arasında Dettingen'de İngiltere'ye karşı alınan yenilgiden ve çok daha sonra 1813-1814 yılları arasında Avusturya-Prusya-Rusya-İsveç birleşik ordusuna Leipzig'de kaybettikten sonra Fransızlar için bu durum tekrar edecekti. Her iki savaşta da Fransızlar doğuda Almanya topraklarında kaybetmişlerdi.

Hudut bölgesi müdafaası diğer devletlerde olduğu gibi Fransa için de önemli stratejik sonuçlar ve gereklilikler doğurmuştu. Bu, müttefik kazanmayı ve ittifakı devam ettirmeyi zorlaştıran bir hareket şekliydi. Ayrıca lojistik yükler getiriyordu. İşgal edilen bölgelerden katkı sağlanamadığı için Fransız ordularının desteklenmesi zorlaşıyordu.

Dolayısıyla ülke içinde de savaş sırasında güçlükler hâsıl oluyordu. Sonuç olarak zafer elde etmek imkânsız hâle geliyordu. Fransa'nın bu yaşadıkları daha sonra Almanya'nın 1918 ve 1944'te başına gelenlere benziyordu. Yine bağlam farklı olmakla beraber İsveç Kralı XII. Charles'ın Büyük Kuzey Savaşı sırasında yaşadıkları ve Amerikan İç Savaşı sırasında Güney'in tecrübesi de benzer hadiselerdi.

XIV. Louis Bavyera prensi Max Emanuel'i desteklerken kendi şerefının söz konusu olduğuna inanıyordu. Bu kilit bir değerlendirmeydi. Müttefikleri destekleme Louis'nin rakiplerinin toplanmasını önlemek için gerekliydi. Bu mesele 1941'de Yunanistan'ı desteklemek için İngiltere'yi müdahale etmesi yönünde teşvik eden bir unsurdur. 1704 yılının Kasım ayında Fransız-Bavyera Antlaşması imzalandı ve bu antlaşma ile Louis savaşı Bavyera yeniden ele geçirilip toprakları genişletilene kadar sürdürmeyi taahhüt etti.

Savaşın gidişatı düşmanların tamamen yok edilmesine yönelik değildi, 1750'lerde Çinlilerin Zungharlara yaklaşımı bu duruma bir örnektir. Diplomasi savaş zamanında devam ediyordu. 1706 yılında Marlborough Dükü John'un komutası altındaki İngiliz-Hollanda ordusunun Ramillies'te Fransız ordusunu ağır bir yenilgiye uğratması ve akabinde Fransız kuvvetlerinin İspanya Hollandası'ndan (Belçika) çıkarılması Louis'nin barış tekliflerinde bulunmasına yol açtı. Yine, Marlborough'nun 1708 yılında Oudenaarde'de Fransızlara karşı kazandığı etkileyici zafer ve daha sonra aynı yıl içinde Lille Kalesi'ni ele geçirmesi Louis'yi anlaşmak için daha fazla teşvik etti. Bundan farklı olarak Marlborough'un 1709 yılında Malplaquet'ta elde ettiği "Pirus Zaferi"nin akabinde Fransız sınır kaleleri ele geçirilmişse de bu çok yavaş giden bir süreç içinde gerçekleştirilmişti. Bu iki olay Fransızlar için daha elverişli bir siyasi ortamın meydana gelmesine yol açmıştı.

Kısmen bu hareket ya da tutum seferin gidişatına göre ortaya çıkmıştı. Bununla birlikte siyaset ve diplomasinin gidişatı da önemliydi. Hatta belki de daha önemliydi. Hem İngiliz stratejisi ve dolayısıyla hem de Fransız stratejisi için radikal bir şekilde değişen bir bağlam ortaya çıkarmıştı. Savaş taraftarı Muhafazakâr kabine İngiltere'de

iktidardan uzaklaştırıldı. Yerine gelen Tory hükümeti Fransa ile barış görüşmeleri başlatmaya hazırdı. 1713 yılında Utrecht Antlaşması imzalandı. İngiltere'nin bazı müttefikleri özellikle de Avusturya, İngiltere'yi yalnız bıraktılar. Almanya'da Regensburg'taki imparatorluk meclisi 1713 yılının Temmuz ayında Fransız tekliflerinin "Alman milletinin ihtişamını lekeleyeceğini" ilan etti. Ancak yenilgi manevra alanı bırakmıyordu. Fransızlara göre sayıca daha az idiler ve püskürtülmüşlerdi. Fransızlar 1713 yılında Freiburg, Kehl ve Landau gibi önemli kaleleri ele geçirmişlerdi. Bu yüzden İmparator VI. Charles müzakere masasına oturmaya mecbur kaldı.

Polonya Veraset Savaşı (1733-1735) stratejik karmaşıklığın boyutunu yeniden gözler önüne serdi. Fransa savaşa Rusya'nın Polonya'ya baskısı üzerine girdi. Rusya'nın amacı XV. Louis'nin Polonyalı kayınpederi olan Stanislaus Leszcynski'nin kral olarak seçilmesini önlemektir. Bu baskı sonucunda Polonya başarılı bir şekilde işgal edildi. Sardinya (Savoy-Piyemonte) ve İspanya ile ittifak kuran Fransa, Rusya'nın müttefiki Avusturya'ya saldırdı. Fransız birliklerinin hareketlerini siyasi hedefler belirliyordu. Yine bu hamleler üzerinde savaş zamanı kazanımlarının ekonomisinin de etkisi vardı. Zira Fransızlar Rusya'nın Polonya'daki başarısına karşılık toprak kazanımları elde etme peşindeydi. Bu tür bir ekonomi anlayışı daha sonraki barış düzenlemelerini ve savaş sonrası siyaseti anlama açısından önemlidir. Bu tür bir savaş yapma stratejisinin siyasi yöne göre belirlendiği durumlar da görülür. Bu durumu açıklayan bir kelimenin ya da ifadenin o dönemde kullanılıyor olmaması önemli bir mesele değildir.

Fransa'nın stratejisi kurduğu ittifak sistemini muhafaza etme ihtiyacı üzerine inşa edilmişti. Ayrıca rakiplerinin genişlemesini engelleme de yine Fransız stratejisinin dayandığı temellerden biriydi. Bu yüzden Fransızlar İtalya'daki operasyonların üzerinde titizlikle duruyorlardı. Lombardy, Napoli ve Sicilya VI. Charles'ın yönetimi altındaydı. Fransızların bu toprakların üzerinde dikkatlerini toplamalarının bir sebebi de burada kazanım elde edebilecekleri düşüncesiydi. Askerî faktörlerin de rolü vardı. Örneğin; yılın sonuna

doğru başlayan bu savaşın daha sıcak bir coğrafyada yürütülmesi daha kolay bir hâle geldi.

Dış politika Fransa'da 18. yüzyılda daha önceki dönemlere göre daha fazla olarak kamuoyunun önünde siyasetin konusu oldu. Dış politika büyük oranda kamusal alanda tartışılır hâle geldi. Fransız kabinesinde fikir ayrılıkları yaşanıyordu. Özellikle de 1770 ve 1778'te İngiltere'ye karşı savaş söz konusu olduğunda durum bu şekildeydi. Yine 1770 yılında Falkland Adaları Krizi'nde İspanya'nın desteklenmesi konusunda fikir birliği yoktu. Amerikalılara 1778'de destek verilmesi hususu da bu bağlamda değerlendirilebilir. Belli bazı askerî seferlere nasıl tepki verileceğinde net etki önemli hâle geliyordu. Askerî komuta meselesinin saray siyaseti ve politika farklılıkları ile birbirine karışmasıyla bu süreç daha da belirginleşti. Diplomatik yazışmalar sıklıkla general tercihleri ve bu generallerin askerî becerileri etrafında cereyan eden entrikalar ve siyaset üzerinde yoğunlaşıyordu.⁴¹ Sonuçta 1740'larda Belle-Isle, Noailles, Broglie ve Saxe gibi Fransız generaller ve 1750'lerde Richelieu, ve bu isimlerin hamleleri hem hükümdarı hem de kamuoyunu cezbeden bir dünyada bulunuyorlardı. Bu dünyada bunlara karşı koyacak ya da itiraz edecek baskın bir komuta sistemi de yoktu.

Bu durum Fransız İhtilali'ne giden süreçte de geçerliydi. Bazı generaller özellikle de Napolyon düzenledikleri seferler aracılığıyla siyasi avantaj elde etmeye çalışıyorlardı. Bu şahsi ve siyasi oportünizmlerinin bir parçasıydı. Bu durumun aksine Fransa'nın Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na müdahil olduğu 1778-1783 yılları arasında ise siyasileşmiş komuta öne çıkan bir unsur değildi. Bunun bir sebebi operasyonların Fransa'dan uzak bir bölgede gerçekleşmesiydi.. Diğer bir sebebi ise bu operasyonlarda donanmanın önemli bir rol oynamasıydı.

41 Paris'teki Savoy-Piyemonte elçisi Solaro di Breglio'dan III. Charles Emmanuel'e, 11 Eylül 1734, 21 Aralık 1734, 4 Ocak 1735, AST, LM Francia, 170, 172.

Komuta hakkındaki siyaset, kaynaklar ve şöhret için verilen mücadele ile ilgiliydi. Kaynaklar ve şöhret için verilen mücadele askerî harekâtların mahiyeti için de önemli hâle gelmişti. Durum hâlâ böyledir denilebilir. “Siyaset” ve “mücadele” yerine “strateji” kelimesi kullanılabilir. Bu ihtimal hem stratejinin ne anlama geldiğini ortaya koyma hem de bu terimin nasıl kullanılacağı ile ilgili sorunları belirgin hâle getirmektedir. Eğer strateji için çok dar kapsamlı bir tanım ve uygulama teklif edilecekse bu durumda komuta etrafındaki siyaset ya yanlış anlaşılmaktadır ya da ihmal edilmektedir. “Strateji” gibi “siyaset” de bir sürü anlama gelebilecek bir terimdir.

Komuta siyaseti ışığı altında 1800 yılı öncesi stratejinin ilim erbabı tarafından nasıl tartışıldığını yeniden değerlendirmekte fayda vardır. Zira araştırmacılar, istihbarat toplama ve muhaberat sistemlerinin yavaş ve güvenilmez olduğunu iddia etmektedirler. Bu iddiaya göre generaller ya cephededirler ya da cepheye yakındırlar. Ortaya çıkan karmaşık bir durumla ilgili de generaller planlar yapmaya cesaret etmemektedirler. Sonuç olarak strateji mecburen ilkindir.⁴² Ancak bu minimalist görüş 18. yüzyıl stratejisinin zaman zaman karmaşık olan doğasını açıklamakta yeterli değildir. 18. yüzyıldan önceki dönemlerdeki stratejiyi de yine layıkıyla açıklayamamaktadır. Cepheye yakın olmak “büyük strateji”nin formüle edilmesi sürecini çok da yakından ilgilendiriyor olmayabilir. Bugün durum kesinlikle böyledir. Bununla beraber savaş meydanı stratejisinin kendisinin de sınırlı olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Dahası, “büyük strateji” düşünüldüğünde cepheye yakınlık pratikte Büyük Frederick ya da Napolyon gibi hükümdarların sadece seferleri değil bütün savaş gayretini bizzat yönettikleri durumu anlatmaktadır.⁴³

Yukarıdaki bahisten ayrı olarak; Büyük Frederick’in yayınlanan yazışmaları ile ya da 1740’ların başlarında Mareşal Belle-Isle’in Habsburg pozisyonunu zayıflatmaya ve Avrupa siyasetini yeniden

42 M. van Creveld, *Command in War* (Cambridge, MA, 1985), s.18; L. Freedman, *Strategy: A History* (Oxford, 2013).

43 A. M. Eckstein, *Senate and General: Individual Decision-Making and Roman Foreign Relations, 264-194 BC* (Berkeley, CA, 1987).

düzenlemeye yönelik bir şekilde Fransız diplomatik ve askerî politikasını idare etme gayreti ortadayken stratejinin ilkel ya da sınırlı olarak sunulması biraz güçleşmektedir. Bu bağlamda, Büyük Frederick'in yazışmaları ve Belle-Isle'nin gayretlerine Fransız Dışişleri Bakanı Germain-Louis Chauvelin'in Polonya Veraset Savaşı sırasında yaptığı planlar da eklenebilir.

Orduların nerede harekât yaptıklarına dair dünyevi ve acil kaygılar bulunuyordu. Zira bu meselenin belirli hükümdarlar için ekonomik sonuçları da vardı. Ayrıca ordular, uluslararası dönüşümleri sağlayıcı olarak da görülmüşlerdir. Bu dönüşümler stratejik parametreleri yeni baştan belirleyebiliyorlardı. Çatışmalar arasındaki farklılıklar ya da tezatlar büyük oranda ittifak desteği ihtimali ve kabine içinden gelen siyasi desteğin miktarı ve mahiyeti ile belirlenen stratejik tercihlerin niteliğine ve niceliğine işaret etmektedir. Bu stratejik tercihler de stratejik parametrelerin dışında olamazlardı ve ayrıca o parametreleri de etkileyebiliyorlardı.⁴⁴ Bu ihtimaller büyük oranda askerî durumun nasıl okunduğuna ve değerlendirildiğine dayanıyordu.

Bu durum diplomasinin etkisini yansıtmaktadır. Avusturya ve (tarafsız) İngiltere Rus birliklerinin Almanya içlerine doğru 1735 yılındaki hareketini desteklediler. Rusların bu hamlesi Fransa'nın pozisyonunu ve elindeki seçenekleri dengelemek içindi. Bu hamle güç kullanımının nasıl kilit bir stratejik unsur sağladığını gösteriyordu. Bu unsur, caydırıcılıktı. Bu strateji 1748 yılında tekrar etti. İngiltere Rus birliklerinin batıya ilerlemesini kolaylaştırdı. Rusların batıya ilerleyişi Avusturya Veraset Savaşı'nın sonucunu etkileyebilirdi. Fransa anlaşmak zorunda kaldı. Alçak Ülkelerdeki kazanımlarını geri verdi. Hatta bu, XIV. Louis'nin Alçak Ülkeler'de elde ettiklerinin daha fazlasıydı. Ancak, bağlamların birden fazla olduğuna dair bir hatırlatma olarak söylenebilir ki Fransa, İngiltere'nin donanma gücünden dolayı ağır bir ekonomik baskı altındaydı. 1747 yılında İngiltere Cape Finisterre'de iki zafer kazanmıştı. Ek olarak, hasat zamanı yaşanan zorluklar da gayet ciddiydi.

⁴⁴ Solaro di Breglio'dan III. Charles Emmanuel'e, 3 Mayıs ve 5 Temmuz 1734, AST, LM Francia, 172.

1730'ların ortalarından itibaren Rusya'yı kendi safına çekmek amacıyla ortaya konan başarılı girişimler sonucu İngiliz stratejisi 1735 ve 1748'de yüksek seviyelere ulaşmıştı. Okyanus ticaret sisteminde elde ettiği büyük kazançları bir kara devletinin insan gücü ve endüstriyel hammaddeleriyle uyumlu hâle getirmişti. İngilizler Fransız İhtilali Savaşları ve Napolyon Savaşları sırasında Rusya'nın hamlelerini destekledi. Özellikle de İkinci ve Üçüncü Koalisyon Savaşları sırasında. İngiltere'nin Rusya'ya verdiği destek Waterloo'da olan bitenden bağımsız olarak 1815'teki müttefik başarısını da garanti etmişti. Dünya savaşları da, özellikle de ikincisi bu tür başarılı yan yana gelişlere sahne olmuştur.

20. yüzyılın başlarında Almanya'da deniz gücü taraftarlarının iddialarına öncülük edecek şekilde bazı Fransız bakanlar ve uzmanlar İngiltere'yi kolonilerinde zayıflatmaya ve Fransız donanmasının güçlendirilmesine ve Fransa'nın kolonilere sahip olması gereğine işaret ettiler. Bu görüşler en çok da Deniz Bakanlığı'nda dile getiriliyordu. En öne çıkan isimlerden biri Maurepas Kontu Jean-Frederic idi. 1723 ile 1749 yılları arasında bakanlık yapmıştı. Ayrıca, ticaret erbabı da yine bu görüşleri destekliyordu.⁴⁵ Maurepas'ın durumu düşünüldüğünde bir donanma stratejisi kolaylıkla fark edilebilir. Bununla beraber bu donanma stratejisinden sonuç alınabilmesi için ayrılan kaynaklar yetersizdi.⁴⁶ Bu stratejik düşünceler ilgi görmeye devam etti. 1755 yılında İngiltere'nin ticarete başat hâle gelmesini ve dolayısıyla da müttefiklerini destekleyebilmesini engellemek için donanma inşaatı ihtiyacı daha fazla vurgulandı.⁴⁷ 1760'ların başlarında karada Fransa ve İspanya'nın İngiliz ticaretini baltalamak ve bundan gelir

45 R. D. Bourland, "Maurepas and His Administration of the French Navy on the Eve of the War of the Austrian Succession" (Doktora Tezi, University of Notre Dame, 1978); Pelletier'in notu, 14 Şubat 1748, AE, CP Ang. 424, dosya 156-62.

46 D. Pilgrim, "The Colbert-Siegnelay Naval Reforms and the Beginnings of the War of the League of Augsburg", *French Historical Studies*, 9 (1975-6), s.235-62.

47 Champeaux'dan Fransız Dışişleri Bakanı Rouille'ye, 16 Nisan 1755, AE, CP Ang. 438, dosya 413.

elde etmek için Portekiz'e karşı birlikte yürütecekleri bir harekâta dair planlar geniş stratejik bağlamda düşünülebildiğini göstermektedir. Gerçi İngiliz deniz gücü bu planları sekteye uğratiyordu. Neticede bu harekât 1762 yılında başarısız oldu. 1807 yılında ise kısa süreliğine bir başarı elde edildi. Ancak, hedefi ulaşılabilir kılmadaki zorluk bu pahalı stratejinin risklerini daha belirgin bir hâle getirdi. Portekiz'e saldırı düşünüldüğünde bu saldırı sonucu iki defa tarafsız bir devlet İngiltere safına katılmak durumunda kalmıştı. Hâlbuki Avusturya Veraset Savaşı sırasında Portekiz tarafsız kalmıştı. Napolyon'a karşı 1808-1814 savaşı sırasında ise Wellington'un ordularında büyük Portekiz birlikleri vardı. Ayrıca bu savaş sırasında Portekiz'in kendisi önemli bir üs görevi görmüştü.

İttifaklar sorun çıkarıyordu. Clausewitz *Savaş Üzerine* adlı çalışmasında müttefiklerin kendi çıkarları için harcadıkları enerjiye eş değer bir enerjiyi ittifakları için taahhüt etmediklerine işaret etmektedir. Ortalama bir kuvvet bir müttefikin yardımına gönderilecektir. Ancak eğer işler ters giderse harekât iptal edilecektir. En az zararlar geriye çekilme yolları aranacaktır.⁴⁸ Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sırasında etkili bir koalisyonun entegrasyonunun sağlanamaması savaşın hem stratejik hem de operasyonel açıdan en temel veçhesiydi. Fransa ve Avusturya, müttefikleri Rusya'ya güvenmiyorlardı. Bu durum Frederick'e rakipleriyle teker teker meşgul olabilme fırsatını verdi. Hatta üçüyle birden savaş durumunda olduğu zamanlarda bile üç rakibinin aynı anda bir saldırısına maruz kalmadı. Bu tür etkili bir koalisyonun kurulamamasından en çok Fransa olumsuz olarak etkilendi. Çünkü Fransa İngiltere ile de savaş hâlindeydi. Avusturya ve Rusya'nın ise böyle bir derdi yoktu. Bununla birlikte Avusturya ve Rusya da koordinasyon eksikliğinden mustariptiler. Bununla beraber ittifaklar güç artırımı gibi önemli bir unsura yol açabiliyorlardı.

1763 yılında Fransa büyük bir krizi sonlandırabilmişti. Bunun için büyük çaba harcaması gerekti. Avrupa'da ağır yenilgiler almıştı. Prusya'ya karşı 1757 yılında Rossbach'ta kaybetti. İngiltere'ye ve müt-

48 C. von Clausewitz, *On War*, haz. P. Paret ve M. Howard (Princeton, NJ, 1976), s.603.

İttifaklarına 1759 yılında Minden’de yenildi. Savaş sırasında denizaşırı imparatorluğunun büyük kısmını İngiltere’ye kaptırdı. Kaybettiği topraklar arasında Kanada, Guadeloupe, Martinique ve Hindistan’da bazı üsleri vardı. Gerçi aldığı yenilgiler Almanya’nın 1918 yılında ya da 1945’te başına gelenler kadar ağır değildi. Bununla beraber uzaklarda yaşadığı başarısızlıklar ve Avusturya ile savaş sırasında kurulduğu ittifak Fransa’nın kendi içindeki problemleri artırdı. Özellikle de hizipler arası mücadele hız kazandı. Dahası, savaş ve Avusturya ile yapılan ittifak ki bu savaş sonrasında da devam etmişti, tahta ve kabineye verilen siyasi desteğin gözle görülür bir şekilde erimesine yol açtı. Bu durum Fransız İhtilali’nin sebeplerinden biriydi. Bu süreç stratejinin yerel bağlamını ve sonuçlarını belirgin hâle getirmişti.

Yedi Yıl Savaşları’nın sonucu, Fransa’nın pozisyonunu ve politikalarını yeniden düşünme fırsat ve ihtiyacını sağlamıştır. Eğer Fransa savaşta başarılı olsaydı böyle bir yeniden düşünme daha az gerekli olacaktı. Ancak, başarısızlık dikkatleri Avusturya ile yapılan ittifaka, Fransız ordusunun durumuna ve Fransa’nın uluslararası, askerî ve ülke içindeki hedeflerini gerçekleştirebilme kapasitesine çevirdi. Bu etmenler siyasi ve askerî fikirlerin kaynamasına yol açtı.⁴⁹ Bu durum Fransa’da takip eden yıllarda stratejinin formel bir terim olarak kullanılmasının arka planını oluşturmaktadır.

Daha önemlisi, Fransa müteakip elli yıl içinde yeni iki stratejiyi devreye sokacaktı. Birincisi, Amerikan İhtilali’ne müdahil olunmasıydı. Bu durum aslında kökleri eskiye dayanan rakibine isyan edenleri destekleme siyasetinin bir tekrarıydı. Mesela, buna benzer bir durum 1640 yılında da cereyan etmişti. Fransa, İspanya’ya karşı Katalan isyancıları desteklemişti. Ancak Amerikan İhtilali’ne desteğin okyanus aşırı olması yeni bir durumdu. Bu yüzden Fransa’nın böyle bir müdahalede bulunması için dayanabileceği bir donanma gücüne sahip olması gerekiyordu. Yine İngiltere’nin İrlandalı ya da İskoç rakiplerine 1689-1691, 1697, 1744-1746, 1759 ve 1795-1798 yıllarında yardım edebilmek için de yine ciddi bir donanmaya ihtiyacı

⁴⁹ C. Pichichero, *The Military Enlightenment: War and Culture in the French Empire from Louis XIV to Napoleon* (Ithaca, NY, 2017).

vardı. İkinci yeni strateji, halk savaşı meselesiydi. Fransa'nın kendisi bunu 1790'lardaki Fransız İhtilali Savaşları sırasında tecrübe etmişti.

KARŞILAŞTIRMALAR

Kamu siyaseti bu bölümde tartışılan devletler için bir sonraki bölümde değerlendirilen İngiltere'de olduğundan daha az açık bir şekilde öne çıkmıştı. Bununla beraber Fransa diğer devletler ile İngiltere arasında bir yerlerde durmaktadır. Otoriter hatta totaliter siyasal sistemler üzerindeki çalışmalar bu sistemlerin de kamu siyasetine sahip olduklarını ortaya koymaktadırlar. Kısmen, devletlerin ortaya koyduğu başarının sembolizmi kendi içlerindeki kamu siyasetiyle başa çıkmaya yönelik bir çabayı temsil etmektedir. Hakikaten de başarının elde edilmesi çok önemliydi ve stratejinin merkezî bir veçhesiydi. Bu sıklıkla belirli hedeflere ulaşılması anlamına gelmiyordu. Başarının kendisinin kazanılması demekti. Araçlar ve amaçlar bu yüzden çok yakın bir şekilde birbirleriyle bağlantılıydı. Savaşın amacı zafer elde etmekti. En azından bir krizde zafer elde etmek zafer ilan etmeyi mümkün kılıyordu. Bu etmeni stratejinin sonradan aşılacak ilkel bir veçhesi olarak görmek yerine geçmiş zamanlar boyunca var olduğunun farkında olmak gerekir. Zira savaş ve hükmetmenin içeriği ve psikolojisinin bir parçasıdır.

Ancak, ortak niteliklerin yanında stratejik kabullerde farklılıklar da vardır. Bu farklılıklar hem devletlerden hem de zaman içindeki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Özellikle seçkinlerin kendilerini birbirlerinden ayrı yerel tehditler veya bütün devleti ilgilendirecek tek bir kriz karşısında nasıl gördüklerinin derecesi de değişim göstermektedir.⁵⁰ Böylesi bir krizden çekenin birçok devletin ittifak kurmak için verdikleri mücadele ile böyle bir şeye gerek duymayan Japonya ve özellikle de 1757 yılında Zungharları kesin bir yenilgiye uğrattıktan sonra Çin gibi devletlerin tutumları arasında bir tezat vardı.

50 M. W. Mosca, *From Frontier Policy to Foreign Policy: The Question of India and the Transformation of Geopolitics in Qing China* (Stanford, CA, 2013), s.11.

18. yüzyılda hem global ölçekte hem de bölgesel düzeydeki şartların çeşitliliği genel olarak barizdir. Bu, askerî tarihin bir tipolojisini öne sürmeyi gayet zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde stratejik gelişmede ortak bir hat ya da izlek görmeyi güçleştirmektedir. Kilit bir tezat Atlas Okyanusu'na kıyısı olan Avrupalı devletlerin okyanus aşırı imparatorluk kurabilme ve bununla ilgili okyanus aşırı ticareti destekleyebilme kapasiteleri ile Batılı olmayan (ve Doğu Avrupalı) devletlerin benzer imkân ve kabiliyete sahip olamamalarındadır.⁵¹ Bu tezat coğrafya, imkân ve kabiliyet, fırsat ve stratejik vizyonu yansıtmaktadır ve 19. yüzyılın sonlarına doğru Japonya'nın donanmasını geliştirmesine kadar devam etmiştir. Atlas Okyanusu'na kıyısı olan ve donanma sahibi Avrupalı devletlerin uzun erimli planları her zaman başarılı değildi. Ancak Batılı olmayan hiçbir devlet bu ölçüde bir strateji takip edememiştir. Mysore'lu Tipu Sultan 1786 yılında Irak'ın Basra kentine dört savaş gemisi yolladı. Amacı Türklerin desteğini almaktı. Ancak bu misyon başarısızlıkla sonuçlandı. Gönderdiği donanma feci bir akıbetle karşılaştı. Hindistan'daki hükümdarlar karadaki hedefler ve orduları üzerinde daha fazla durmaya meyilli idiler.⁵²

Türkler 16. yüzyılda Hint Okyanusu'na önemli bir deniz gücü gönderdi. Ancak, bu deniz gücü Akdeniz'de bulundurduğuna yakın bir büyüklükte değildi. 16. yüzyıldan sonra ise Hint Okyanusu'na herhangi bir donanma göndermediler. Bu, Avrupa faaliyeti bağlamında stratejik imkân ve kabiliyette önemli bir değişikliktir. 15. yüzyılda Çin'in Hint Okyanusu'ndaki faaliyetlerine son vermesine benzetilmektedir. Bu değişiklikler “derin tarih” açısından önemlidir. Zira “derin tarih” stratejik tercihlerin bağlamını belirlemektedir. Dahası, 17. yüzyılda Türkler büyük bir donanma kurarak denizlerde de etkili olmaya çalıştılar. Ancak Hint Okyanusu'nda herhangi bir girişimleri olmadı.

51 K. Yazdani, *India, Modernity and the Great Divergence: Mysore and Gujarat, 17th to 19th Century* (Leiden, 2017).

52 P. Macdougall, “British Seapower and the Mysore Wars of the Eighteenth Century”, *Mariner's Mirror*, 97 (2011), s.306; P. Macdougall, *Naval Resistance to Britain's Growing Power in India 1660-1800: The Saffron Banner and the Tiger of Mysore* (Woodbridge, Suffolk, 2014).

Savaş yapımı hakkındaki tartışmanın büyük bir kısmı düşünüldüğünde Batılılaşma 1400-1850 dönemi için geçerli bir tespittir. Batı-merkezli diye yerilen görüş diğer kültürlerin stratejik analiz ve pratik yapabilme imkânına sahip olduklarının değerlendirilememesine yol açmıştır. Batılı olmayan kültürlerle dar ve daha operasyonel askerî kriterlerle de yaklaşılsa bu kitapta önerilen daha geniş bir bakış açısıyla da yaklaşılsa Batı merkezli görüş Batılı olmayan kültürlerin stratejik analiz ve pratiklerini hakkıyla değerlendirememektedir. Japonya'nın herhangi bir aktivite içerisinde bulunmaması buna bir bahane olarak sunulabilir. Ya da aynı şekilde Çin'in 1770 ile 1835 yılları arasında dış güçlerle savaş yapmaması yine bir bahane olarak gösterilebilir.⁵³ Ancak, Batılı olmayan devletlerin dönemin tehditlerine cevap olarak geliştirdikleri stratejik esnekliğe dair birçok işaret vardır. Gerçi bu açıklama biraz mekanistik etki-tepki açıklaması önermektedir. Hâlbuki bu tür bir açıklama bütün değişimi izah etmeye yeterli değildir. Örneğin; 18. yüzyılın sonlarına doğru Maratha savaş gayretindeki hızlı ve mühim gelişmeler sadece kısmen İngiltere'nin askerî imkân ve kabiliyeti ile faaliyetine bir tepki olarak ortaya çıkmıştı.⁵⁴

Batılı devletler ile Batılı olmayan devletler arasındaki krizler göz önüne alındığında, stratejinin her iki kamp için de bir sürü etmeni kapsadığı açıktır. Örneğin, Hindistan'da İngiltere'nin bölgesel güçler arasındaki bölünmelerden faydalanabilme kabiliyeti askerî, siyasal ve finansal unsurları barındırıyordu. İngiliz stratejisi için kilit yapısal avantajlar o zamanlar dünyanın en önde gelen şirketi olan Doğu Hindistan Şirketi'nin kurumsal devamlılığını ve İngiltere'nin tesis etmiş olduğu çok karlı küresel ticaret sistemini de içermektedir. Bu sayede İngiltere büyük kârlar elde edebiliyor ve bu kârlar sayesinde hem şirkete hem de devletin kendisine uzun süreli ve geniş ölçekli savaşları sürdürebilecek kredi sağlanmış oluyordu. Elde edilen fon

53 T. Andrade, *The Gunpowder Age: China, Military Innovation, and the Rise of the West in World History* (Princeton, NJ, 2016).

54 S. Gordon, *Marathas, Marauders and State Formation in Eighteenth-Century India* (Delhi, 1994).

sayesinde çok önemli askerî emek piyasasında başarı kaçınılmaz oluyordu.⁵⁵ Operasyonel faktörler, özellikle de hareketliği sağlama alan ileri lojistik imkânlar (kısmen elde fon bulundurabilmenin bir ürünüydü) önemliydi. Komuta becerileri ve siyasi faktörler de aynı şekilde mühimdi. Bu faktörlerden birini ayırarak buna belirleyici demek çok da faydalı bir yaklaşım olmaz. Dolayısıyla Batılı olmayan ülkeleri özellikle de aralarında en başarılı olan Çin'i değerlendirirken böylesi bir yaklaşımdan kaçınmak gereklidir.

55 R. G. S. Cooper, *The Anglo-Maratha Campaigns and the Contest for India: The Struggle for Control of the South Asian Military Economy* (Cambridge, 2003).

3

DÜNYA İMPARATORLUĞU HÂLİNE GELMEK: İNGİLTERE, 1689-1815

19. yüzyılın büyük küresel gücü olan İngiltere bu konuma daha çok “uzun 18. yüzyıl”daki hadiselerden dolayı erişmiştir. Bu dönem kabaca 1688-1689 yılları arasındaki “Muhteşem Devrim”den (bu devrim sonucu II. James tahttan indirilmişti) Napolyon’un kesin yenilgiye uğratıldığı 1815 yılına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bu zaman zarfında, daha sonra İngiltere’nin dünyada başat rol oynamasının altyapısı hazırlanmıştır. İngiltere, diğer devletler ile rekabet edebilmek için gerekli stratejik tecrübeyi edinmiştir. Geçmişte biriken tecrübenin bütünü olarak stratejik kültür, İngiltere için özellikle önemli olmuştur. 19. yüzyıldan çok uzak olmayan geçmişinde Stuart kralları (1649 ve 1688’de) iki kez tahttan indirilmişlerdi. 1650’ler ile 1680’ler arasında çok güçlü bir ordunun mevcudiyetinin otokrasiye yol açması ordunun bu kadar güçlü olmasına yönelik bir güvensizlik ile dolu bir mirasa sebebiyet vermiştir. Bu iki unsurun birleşmesi olası bir Stuart karşı hamlesinin engellenmesi için bir müdafaa hattı oluşturulmasını gerekli kılmıştı. Bununla beraber orduya duyulan güvensizlik daha belirgin hâle gelmişti. “Muhteşem Devrim”de II. James’in tahttan uzaklaştırılması, uluslararası ve ülke içindeki

inkıtaların stratejik kültürü şekillendirmedeki rolünü göstermesi açısından önemlidir.

İngiltere’de siyaset kamusal alanın bir parçası olmuştur. Genel olarak parlamento ve basın etrafında şekillenmiştir. Buna stratejik diyalog eşlik etmiştir. İngiltere’de stratejinin doğasının göz önünde bulundurulması bu bağlamın öneminin değerlendirilmesini ve bir sonraki yüzyıldaki duruma bakılabilmesini mümkün kılmaktadır. İngiltere’de özellikle 1690’lardan sonra kamusal siyasetin genişlemesi strateji hakkındaki kamusal müzakerede hem alan hem de araç olarak esaslı bir rol oynamıştır. Tartışmanın çoğunlukla gizli bir şekilde yürütülmeye çalışılmasına rağmen bu durum genel olarak devam etmiştir. Ancak kamuya hesap vermeye yönelik pratiklerin varlığından dolayı tartışma daha da büyük bir önem kazanmıştır. Bu pratikler zaman içerisinde anayasal ve siyasal bir şekil almıştır. Bu durum, daha sonra Amerika Birleşik Devletleri’nde göreceğimiz gelişmelerin altyapısını da oluşturmuştur.

Siyasetin kamusal alanda tartışıldığı devletlerde stratejinin gelişmesi iki farklı mecra ya da rota takip etmiştir. Bir taraftan hükümet ve askeriye’nin müzakere ettiği ve plan yaptığı bir süreç vardır. Diğer taraftan da kamusal alanda yapılan ve halkın da katıldığı bir tartışma vardır. Ancak, dayanak noktası ya da eksen hükümettir. Özellikle İngiltere’de “Muhteşem Devrim”den sonra hükümet bu konuma yerleşmiştir. Bazı bakanlar stratejinin formüle edilmesinde ve uygulanmasında merkezî rol oynarlarken bazı bakanlar da parlamentoda stratejiyi açıklıyorlardı. Bu iki grubun her zaman ardışık bir şekilde faaliyetlerini yürüttükleri söylenemez. Bununla birlikte Dışişleri ve İçişleri Bakanları söz konusu olduğunda bu faaliyette bir çakışma ya da örtüşme de söz konusuydu. Bu iki bakan da savunmadan sorumluydular. Bununla beraber ikisi birden Lordlar Kamarası’nda bulundukları zaman (1721-1754, 1761-1762, 1762-1765 ve 1766-1782 yıllarında olduğu gibi) Avam Kamarası’nda politikayı savunma görevi başka koltukları işgal eden meslektaşlarının üzerine düşüyordu. Dışişleri ve İçişleri Bakanları, dış politika ile ilgili sorumluluğu paylaşıyorlardı ve bu durum stratejinin bu veçhesinin siyasi tartışmada

önde gelen bir faktör olmasını sağlıyordu. Önde gelen askerî şahıslar için bununla kıyaslanabilir bir rol bulunmuyordu.

Bazı açılardan strateji genel manada 20. yüzyıla kadar siyasi tartışmanın kilit bir unsuru olmuştur. Bunun sebebi kısmen bu dönemin hükümetin bugünkü kadar ekonomi ve sosyal politikalarla ya da kimlik siyasetiyle meşgul olmamasıydı. 18. yüzyıl İngilteresi'nde önemli bakanların seçim propagandası yapmalarına izin verilmesi ve siyasi destek almak için uğraş veriyor olmaları hem dış politika hem de savaş yapımı söz konusu olduğunda stratejiyle ilgili olan siyasi denklemin parçasıydı.¹ Stratejinin kabul ettirilmesine dair ihtiyaç bakanlar ve diğer ilgililer tarafından parlamento desteği alınmasının değeriyle irtibatlandırılmıştı.²

Kısmen strateji, ulusal güvenlik ve ticaretin güvenliği ve anayasa hakkında en latif devayı belirtme meselesiydi. Aslında bu yeni bir şey değildi ve günümüze kadar da devam etmektedir. Gerçekten de stratejinin söylemsel karakteri bir sürü yerleşik öncelikler ve sloganlarla ilgilidir. Bunların her biri dönemin partizanlık tarihi içinde şifrelenmiştir. Diğer dönemler için de geçerli bir durumdur bu. "Açık deniz" ve kıtalarla ilgili stratejiler 18. yüzyıldaki karşılıklı atışma ve tarafgirliğin temel inşa taşlarıydı. Bununla beraber zaman içindeki diğer stratejik kavramlar gibi (Soğuk Savaş'ta kullanılan "çevreleme" kavramı bunlardan biridir) her biri pratikte değişik anlamlara ve çağrışımlara sahiptir. Bu, Katolik devletlerle olan ittifak ilişkisinde ya da mezhepsel olarak ayrı düşme durumlarında kendisini gösteren bir durumdur. Doğası itibarıyla müphemlik barındırır. Bu muğlaklık, bu anlam çeşitliliğini yansıtır ve anlam çeşitliliğinden de etkilenir. Bununla birlikte tasvir geçerliliğini korumaktadır.

Hem bağlam hem de içerik ulusal ve uluslararası siyasi gelişmelere göre değişmiştir. Örneğin; o zaman Fransa ile savaş durumunda

1 Londra'daki Fransız diplomat Boutel'den Fransız Dışişleri Bakanı Antoine Louis Rouille'ye, 12 Eylül 1754, AE, CP Ang. 437, dosya 300.

2 Dışişleri Bakanı Holdernesse'nin 4. Kontu Robert'tan İsveç'teki elçi Sir John Goodricke'e, 14 Eylül 1758, Bodleian Kütüphanesi, Oxford, Ms. Eng. Hist. C. 62, dosya 4.

olan İngiltere 1756 yılında Avusturya ve Fransa'nın tesis ettiği ittifaka hemen cevap vermek zorunda kalmıştı. Bu ittifak İngiltere'nin uluslararası sisteme yönelik kabullerine ya da varsayımlarına esaslı bir tehdit teşkil ediyordu. Çünkü İngiltere'nin o zamana kadarki en başta gelen müttefiki Fransızlarla bir pakt imzalamıştı. İngiltere'nin bu kabulleri strateji kavramından ne anlaşıldığından ayrı tutulmamalıdır. Aslında, kabuller stratejik kültür açısından çok önemlidir. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, İngiltere'de strateji üzerine hem kamusal alanda hem de hükümet düzeyinde yapılan tartışmalar diğer ülkeler tarafından da takip ediliyordu. Yabancı hükümetler hem parlamento tartışmalarına dair raporları hem de gazeteleri biriktiriyorlardı.

STRATEJİNİN NİTELİĞİ

1690'lardan 1940'lara kadar en başat deniz gücü olarak İngiltere'nin özel stratejik gereksinimleri, meseleleri ve fırsatları vardı. Bunlar arasında öncelik belirleme, tekerrür eden bir meseleydi. Bugün de bu durum hâlâ geçerlidir. Örneğin; planlama ihtiyacı ve gerekli olan tecrübe İngiltere karasularından özellikle Akdeniz'e ama aynı zamanda Baltık Denizi'ne, Batı Hint Adaları'na ve Kuzey Amerika karasularına donanma gönderilmesinde görülebilir. Bu tür donanma görevlendirmelerinin yapılabilirliği deniz gücü planlamasında sıklıkla gündeme gelen bir unsurdur. Zira bu husus ülkenin kendi karasularının güvenliği meselesiyle doğrudan ilgiliydi. Dahası, donanmanın uzak diyarlara gönderilmesi hiçbir şey yapılmadığına dair olan eleştirilere bir cevaptı. Bu tür bir eleştiri ve eleştiriye cevap, strateji hakkındaki polemğin ve siyasetin devamlı surette kendisini gösteren unsurlarıydı. Bu nokta siyasetçilere ve siyasete karşı sert eleştiriler için bir zemin olabilir. Fakat sürece hem askerler hem de asker olmayanlar dâhil olduğu için önceliklendirmenin en iyi nasıl yapılacağı her zaman sorunlu olmuştur. Farklı bir şekilde bakıldığında belirli tercihler için bir emniyet payı ancak deneme yapıldıktan sonra belirlenebilir. İngiltere bunu Fransa'yı 1756 yılında Minorca'ya saldırma hususunda caydırma işinde başarısızlığa uğradığında

keşfetti. Adadaki garnizonunu Fransız saldırısından koruyamadı. Bunun tersi olarak, 1759 yılında Fransa'nın İngiltere'yi işgal etme çabasının tamamen püskürtülmesi okyanus aşırı operasyonlar için kuvvet göndermedeki risk unsurunun üstüne örttü.

Muharebe peşinde olmak temel bir hedef değildi. Ancak stratejik rekabetin bir nevi ürünüydü. 17. yüzyılın sonlarında Hollandalılara karşı düzenlenen operasyonlarda deniz ticaretini engelleme stratejisi bir rol oynamıştı. Fransa ve İspanya ile yaşanan çatışmaların okyanus aşırı boyutu vardı. 1725-1727 yılları arasında İngiltere ile İspanya arasındaki kriz, 1739-1748 ve 1762-1763 yılları arasında İspanya ile yapılan savaş ve Fransa'ya karşı yapılan savaşlarda (1747-1748 savaşı dâhil olmak üzere) bu durum kendisini göstermişti. Hem karadan hem denizden yürütülen ya da sadece karadan veya sadece denizden yürütülen operasyonlarda, gücün ve hedeflerin kalibrasyonu (denizde ve karada) gerekliydi. Bununla beraber, bu kalibrasyon yaklaşan sefer mevsiminin hadiselerinden kaynaklanan uyuşmazlığa maruz kalmıştı. Bu uyuşmazlık, etkisinden dolayı taktiksel, operasyonel ve stratejik boyut ve sonuçlara sahipti.³

Abluka hakkında uzun zamandan beri yerleşik olan görüşlerden yararlanarak (Pelopones Savaşları sırasında rastlanılan görüşler mesela) savaş, ticaret ve düşmanın moralini etkileme meselesinin hep bir arada düşünülmesi diplomatlar arasında sık rastlanılan bir durumdu. 1758 yılında Bristol'un İkinci Kontu George (aynı zamanda Torino'daki İngiliz elçisiydi) Fransa'nın durumunu anlatan raporunda Fransız ticaretinin Akdeniz'de tamamen mahvolmuş olduğunu belirtiyordu. Üretim duraklamıştı. Güney illerinde para dolaşımı durmuştu. Barış istiyorlardı.⁴ Halefi James Mackenzie Fransa üzerindeki baskının İngiliz savaş gemilerinin İtalya'dan Fransa'ya tahıl taşıyan gemileri durdurmasıyla artırılmasını önerdi.⁵ Napolyon Savaşları'nda ve dünya savaşlarındaki ablukanın oynadığı rolün bir nevi öncülü

3 Ayrıca bkz. Sandwich'in 4. Kontu John'dan Cumberland Dükü'ne, 6 Şubat 1748, RA, Cumb. P. 31/198.

4 Bristol'den William Pitt'e, 26 Temmuz 1758, TNA, SP 92/66.

5 Mackenzie'den Pitt'e, 9 ve 23 Aralık 1758, TNA, SP 92/66.

olarak ticareti savaşa dâhil etme İngiliz stratejisinin bir parçasıydı ve birden fazla boyutu vardı. Tahıl sevkiyatı özellikle önemliydi zira kent merkezlerinde tahılın azalması ve fiyatların artması kargaşa doğurabilirdi. İngiliz hükümetinin Fransa'ya tahıl sevkiyatına dair hem 1748 yılında (savaş sırasında) hem de 1789 yılında (barış zamanında) takındığı tutum özellikle 1789'da fiyatların yüksekliğinin ihtilalin patlak vermesiyle ilişkilendirildiği düşünüldüğünde tartışmalıdır.

Daha genel olarak, İngiltere'nin uluslararası krizlerde (1723, 1729, 1730, 1731, 1735, 1770, 1787, 1790 ve 1791 yıllarında olduğu gibi) planlı bir şekilde deniz gücünü kullanmayı tasarlamış olması o zamanki iletişim ve kurumsal destek bağlamındaki kısıtlar düşünüldüğünde hem çok amaçlı hem de makul derecede çok yönlüydü. 1726 yılında krizin bir çatışmaya dönüşmesinde deniz gücünün kullanılması yine aynı derecede geniş kapsamlı ve gelişmiş bir şekildedir. Deniz gücü kullanımı hakkındaki tartışmanın derecesi ve kapsamı öyledir ki “siyasi-stratejik boyutların” mevcut olmadığını ve sadece taktiksel konuların ele alındığını iddia etmek ciddi bir hatadır.⁶ Pratikte donanma savaşının siyasi sonuçları hükümet tarafından çokça düşünülmüş ve kamuoyu tarafından tartışılmıştır. Deniz üslerinin ve kurulması planlanan üslerin (Fransa için Brest ve Dunkirk örnek olarak gösterilebilir) meydana getireceği stratejik potansiyel ve bunların güvenliğinin nasıl sağlanacağı ya da kendisine karşı kullanılmalarının nasıl engelleneceğine dair müteakip tartışma da yine sıklıkla değerlendirilmiştir. 1713 tarihli Utrecht Antlaşması ile lağvedilen Dunkirk üssü donanma stratejisi ve strateji hakkındaki kamuoyundaki tartışma açısından önemliydi. Fransa'nın Dunkirk'te yenileme çalışmaları yapması 1730 yılında İngiltere'de parlamento tartışmaları sırasında siyasi bir fırtınanın kopmasına yol açmıştı.

6 B. Heuser, “*Regina Maris and the Command of the Sea: The Sixteenth Century Origins of Modern Maritime Strategy*”, *Journal of Strategic Studies*, 40 (2017), s.225-62. Daha aydınlatıcı bir görüş için bkzn. T. J. Denman, “The Debate over War Strategy, 1689-1712” (Doktora Tezi, University of Cambridge, 1985); J. B. Hattendorf, *England in the War of the Spanish Succession: A Study of the English View and Conduct of Grand Strategy, 1702-1712* (New York, 1987).

Hatta işler o dereceye varmıştı ki kabinenin devam edip etmeyeceği konuşulur hâle gelmişti.

Başkaları, özellikle de müttefikler, üsler ve jeopolitik hakkındaki tartışmaya katıldılar. 1748 yılında Torino'daki Avusturya elçisi (yani İngiltere'nin müttefikleri olan bir ülkedeki İngiltere'nin başka bir müttefikinin elçisi) İngiltere'nin Fransa'nın Korsika'ya yerleşmesini engellemesi gerektiğini ısrarlı bir şekilde savunuyordu. Eğer Fransa Korsika'ya yerleşirse bunun hem İtalya hem de Akdeniz için sonuçları olacağını savunuyordu.⁷ Daha genel bağlamsal meseleler de bu konuda öne çıkıyordu. 1768 yılında Fransa Korsika'yı Cenova'dan satın aldığı anda, Avusturya Fransa'nın müttefikiydi.

Karada yapılması planlanan operasyonlar çeşit çeşitti. Müdahale gibi seçenekler vardı. Ayrıca nereye birlik gönderileceği ve gönderilen birliklerle ne yapılacağı da yine masada duran sorunlardı. Bu durum bir nevi dünya savaşlarındaki duruma benziyordu. 1742 yılında İngiltere (o sırada savaş durumunda değildi) Avrupa'ya müdahale ederek Avusturya'nın yanında yer aldı. Avusturya Hollandası'na (Belçika) birlik gönderdi. Daha önce 1714, 1733-1735 ya da 1741'de de aynı şekilde davranmıştı.⁸ Karada, denizde olduğundan daha fazla bir karmaşıklık vardı. Çünkü karada yapılan operasyonlar denizde olduğundan daha sık bir şekilde koalisyonlar arasında olabiliyordu. Koalisyonların bu tür harekâtlara müdahil olması beraberinde başka kısıtları getiriyordu. 1940'larda Amerika Birleşik Devletleri'nin başına geldiği gibi askerî planlama ve diplomatik zaruretler iç içe geçebiliyordu. 18. yüzyılda stratejiden ne anlaşılıyorsa o, koalisyon diplomasisinden ayrı tutulamaz. Her ikisi de birbirlerinin veçheleriydi.

Bu iç içe geçmişlik Üçüncü İngiliz-Hollanda Savaşı (1672-1674), Dokuz Yıl Savaşları ve İspanya Veraset Savaşı'nda görülebilir. İngiltere Dokuz Yıl Savaşları ile İspanya Veraset Savaşları'na 1689-1697 ve 1702-1713 yılları arasında müdahil olmuştur. Daha sonra yine

7 Richecourt'dan Londra'daki Avusturya elçisine, 14 Şubat 1748, Viyana, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, England, Varia, 10.

8 R. Harding, *The Emergence of Britain's Global Naval Supremacy: The War of 1739-1748* (Woodbridge, Suffolk, 2010), s.142-6.

Avusturya Veraset Savaşları'na da İngiltere 1743 yılından 1748 yılına kadar katılmıştır. Bununla beraber 1744 yılına kadar Fransa'ya savaş ilanında bulunmamıştır. 1755 yılında II. George, o sırada iki devlet bakanından biri olan eski diplomat Holderness'e'nin 4. Kontu Robert'in Brüksel'de bir Hollandalı generalle görüşerek Alçak Ülkeler'e karşı girişilebilecek bir saldırı durumunda ne tür bir plan tatbik edeceklerini belirlemelerini istedi.⁹ II. George açık bir şekilde Fransa'nın olası bir saldırısından çekiniyordu. Bu durum, ittifak siyaseti ile askerî planlama arasındaki ilişkiyi bariz bir şekilde göstermektedir. Bu her iki unsur da stratejide kilit önemi haizdi. Bir dereceye kadar da birbirlerini etkiliyorlardı.

Konu ile ilgili ikinci bir bağlam ise stratejinin geniş manasıyla değerlendirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ülkenin ve ülkede yaşayanların sağlığı ve kuvveti de stratejinin kapsamına girebilmektedir. Askerî terimlerle ifade edildiğinde bu anlayış topyekûn savaş düşüncesiyle ilişkili hâle gelmektedir. Dahası, devletlerin ve toplumların kuvvetleri, istikrarları ve gelecekleri hükümetin faaliyetlerinin kapsamıyla örtüşmektedir. Bu unsurlar savaş ve çatışmaya hazırlıklı olma siyasetini etkilemekte ve yön verebilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde teorileştirme ile pratiğin açık kuralları arasındaki ilişki ve karar alma süreçleri hükümdara ve bakanlarına göre değişim göstermiştir. Buna dair bir tartışma stratejileri ve bu stratejilere karşı tepkileri şekillendirebilen ya da en azından etkileyen normatif standartları belirlemiş ve/veya yansıtmıştır.¹⁰ Kısaca bir kavram ve pratik olarak strateji gücün ne şekilde işleyebileceği ve işlemesi gerektiğine dair geniş bir şekilde dağılmış kavramlardan faydalanmakta ve etkilenmektedir. Bu kavramlar kısmen, gerçekleşmiş olanın ne şekilde algılandığını yansıtmaktadır. Gerçekleşmiş olan,

9 Holderness'den Lahey'deki elçi Joseph Yorke'a, 22 Nisan 1755, BL, Egerton MS 3446, dosya 105.

10 H. Kleinschmidt, *The Nemesis of Power* (London, 2000), özellikle s.114-70; H. Kleinschmidt, "Systeme und Ordnungen in der Geschichte der internationalen Beziehungen", *Archiv für Kulturgeschichte*, 82 (2000), s.433-54; A. Osiander, *The States System of Europe, 1640-1990: Peacemaking and the Conditions of International Stability* (Oxford, 1994).

kültürel şartlar ve siyasal bünye ile de ilgilidir. Londra'da yayınlanan muhalif bir gazete olan *The Craftsman* 15 Eylül 1739 tarihli sayısında geniş bir ordu bulundurmaya karşı yerleşik muhalefetten ve halkın karıştılgından faydalanarak Avrupa'daki hükümdarlar arasında eşit güç dağılımı olursa daimi ordu bulundurma gerekliliği de ortadan kalkar diye bir iddia ortaya attı. Hemen hemen aynı zamanda kabine bakan olarak görev yapan Dudley Ryder ise günlüğünde farklı bir görüşü ifade ediyordu. Buna göre çok tecrübeli bir başbakan olan Sir Robert Walpole ülke içi siyaset planlaması yapabilmek için ofansif bir askerî strateji tatbikinden yanaydı. Ryder, Walpole'un kendisine müdafaa yapmak yerine düşmana saldırma ve savaşı düşman topraklarında devam ettirmenin daha doğru olduğunu söylediğini yazmıştı.¹¹

Batı'da devletler bir makinenin birbirleriyle bağlantılı parçaları olarak egemen kabul ediliyorlardı. Bu sistem bir makine model alınarak kurulmuştu. Sistemin düzenli olduğu ve makinenin inşa edilme prensiplerine uygun davranılması gereği kabul ediliyordu. Devletler arası sistemin mekanistik anlayışı daha geniş düşünce cereyanlarıyla özellikle de Kartezyen akılcılık ve matematiğe dair olan düşünceler ve onları takip eden diğer fikir akımlarıyla uygundu. Benzer bir şekilde strateji hakkındaki çağdaş fikirler ağırlıklı olarak sistemlerin işleyişine dair teorilerden faydalanmaktadır.

Organik kabuller uluslararası sistem düzeyinden ziyade (19. yüzyıla kadar) teker teker devlet düzeyi için önemliydi. Bu kabuller, mekanistik temaların daha yapısal doğasında bulunmayan dinamik bir öge sağlıyordu. Organik metaforlar uluslararası ilişkilere özellikle zayıflama ve çökmeye dair korkularla beraber sızıyordu. Devletin, ulusun bir ifadesi olduğuna dair bir anlayış vardı. Dolayısıyla ulusun karakterinde olan değişebilme ve zayıflama ile çökmeye yatkın olma durumu devlet için de geçerliydi. Bu var olduğu kabul edilen gidişat büyük ölçüde imparatorlukların yükseliş ve çöküşlerine dair anlatılardan kaynaklanıyordu. Bu yaklaşım o sıralar Batı'daki siyasi düşünceyi çok fazla etkileyen Roma İmparatorluğu'ndan esinlenmişti.

11 Ryder günlüğü, 6 Ekim 1739, Sandon House, Ryder evrakı.

İmparatorlukların yükselişi ve dağılmasına dair benzer bir ilgi Çin, Hindistan ve İslam dünyasında da vardı.

Ulusun bir aileye ya da kişiye benzetiliyor olması önemli kalmaya devam etmiş ve hem gelişim mefhumlarını hem de içerideki bölünmelere karşı tavırları etkilemiştir. Ulusun bu şekilde ele alınması daha yakın zamanlarda siyasetin metaforlarını ve stratejinin tasavvurunu etkilemiştir. Bu düşünce uluslararası alana da taşmıştır. Uluslar birbirleriyle rekabet eden ve hem yabancı hem de yerel tehditler altında bulunan varlıklar olarak düşünülmüştür. Bu kavramsallaştırmalar, daha sonra Sosyal Darwinizm olarak ifade edilecek düşünceye selef olmuştur.

20. yüzyıla gelinirken devletler aynı zamanda hem otoritelerini tahkim etme hem de toprak kazanma çabası içinde olmuşlardır. Bu her iki hedef de normatif ve ihtiyatlı kıymetlendirme içermektedir. Bu sürecin dışında kalmak mantıklı ya da hatta pratik bile değildir. Şeref ve hanedansal sorumluluk üzerine yaptığı vurguyla ve ihtişam ve muharebenin normatif değerlerine yönelik kaygıyla baskın siyasi kültür nadiren temkinli ya da barışçıldı. Bu durum, topraksal genişlemeye dair daha genel bir hevesli olma hâinden bağımsızdı. Gerçi topraksal genişlemeye dair arzu ve iddiaların çoğu hanedansal iddia ve hakların öne sürülmesi kisvesi altına sokuluyordu.

Çatışmadan kaçınarak ve taraflar için kabul edilebilir nüfuz alanları belirleyen bir strateji takip ederek rakiplere mukabelede bulunmak pratik olmayan ve zor bir diplomatik stratejiydi. Ve yine günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin durumuyla bir paralellik kurulabilir. Bu tür bir siyaset hem siyasi hem de ideolojik olarak sorunlu olurdu. Ayrıca ciddi bir zayıflık alameti olarak da görülebilirdi. Dahası, birçok durumda olduğu gibi bir uzlaşya varılacağına inanmak için çok az sebep vardı. Benzer bir tespit, askerî düzeyde de yapılabilir. Sadece savunma pozisyonu almanın ne kadar pratik olduğu da düşünülmesi gereken bir husustur.

Gerçekleşmesi muhtemel hadiseler de önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle devletlerin önemli huzursuzluklarla, daha kesin bir ifadeyle isyanlarla uğraşmak durumunda kaldıkları durumlar önem

arz etmektedir. 1707 yılından önce İngiltere tekrar tekrar yabancı işgali ya da yardımıyla desteklenen isyan ihtimaliyle karşılaşılıyordu. 1216 yılından itibaren Fransa bu açıdan İngiltere için bir tehditti. 1470 yılında VI. Henry ve 1485 yılında VII. Henry tahta oturdularında bu durumla karşılaşmışlardı. Bununla beraber benzer bir tehdit İngiltere'den Fransa'ya karşı Yüzyıl Savaşları'ndan (1337-1453) sonra söz konusu olmamıştı. Her iki ülkenin ordularının ölçeği düşünüldüğünde ortada temel bir stratejik asimetrisinin olduğu görülmektedir. Fransızların İngiltere'ye karşı gayretlerinin sıklığı ve tehdit düzeyinin yüksekliği hem İngiltere devleti hem de ülkeyi yöneten hanedan için uygun stratejinin ne olduğu sorununu doğurdu. Bu ikisini birbirinden ayrı tutmak kamusal alanda yapılan tartışmanın ana unsuru hâline geldi. Bu unsur, strateji değerlendirilirken akıldan çıkarılmamalıdır.

1745 İsyanı, Fransızların ve/veya İspanyolların sürgün edilen Stuartların mücadelesine verdiği destek topyekûn savaşın ve rejim değişikliğinin 18. yüzyıl versiyonudur. Sürgün edilen Stuartlara verilen yabancı destekten kaynaklanan tehdit öyle bir noktaya gelmişti ki İngiltere içinde istikrar olduğunun gösterilmesi önemli bir stratejik unsur hâline gelmişti. Torino'daki İngiliz elçisi Arthur Villettes 1739 yılında başka bir ülkenin elçisine sakin geçen parlamento müzakerelerinin ve kararların oybirliğine yakın bir uzlaşma ile alınmasının İngiltere'nin düşmanlarının planlarını boşa çıkarma adına ve İspanyolları emellerinden vazgeçirmeye yönelik donanmadan ve ordudan daha etkili bir unsur olacağını söylemişti.¹²

Geçmişteki tartışma süreçleri ve belirli tartışmaların içerikleri çıkarların apaçık olduğu tezinin doğasının ne kadar sorunlu olduğunun altını çizmektedir. Bununla beraber bu durum ulusal çıkarların sadece söyleme ve siyasete hizmet ediyor olduğu anlamına gelmez. Ancak, stratejinin hakkındaki tartışmanın kendisi kısmen çıkarlar ve onların nasıl tanımlandığı hakkındaki tartışmanın bir parçasıdır. Bu çıkarlar milletin, devletin, hanedanın, sınıfın vesairenin çıkarları olabilir.

12 Villettes'ten Floransa'daki elçi Horace Mann'a, 7 Ekim 1739, TNA, SP 105/281, dosya 181.

Eldeki askerî imkân ve kabiliyetin doğası bu tartışmanın ve dolaşısıyla stratejik bağlamın önemli bir parçasıdır. İngiltere 1690'lardan itibaren dünyanın en büyük donanmasına sahip olmuştur. Fakat anakaranın işgalini önlemek ve ticareti korumak için İngiliz donanması kendisini reaktif operasyonel bir konumda bulunmaya zorlayan görevler üzerinde odaklanmak durumunda kaldı. Bununla beraber, askerî faaliyetin çok amaçlı niteliğini hatırlatır bir şekilde reaktif operasyonel konum etkili bir deniz gücü kullanımının temelini de oluşturdu. Zira bu konum düşmanda bıkkınlık ve yorgunluk yaratıp düşmanı caydırıyordu. Ayrıca İngiltere'ye orta ve uzun vadede stratejik esneklik sağlıyordu. Bunun aksine Fransız Atlantik donanması çoğunlukla Brest'e tıkalı kalmıştı. 1759 ve 1778 yıllarında olduğu gibi bir dizi savaş İngiliz ablukasından dolayı patlak vermişti. Bu savaşlar İngilizlerin donanma gücünün kullanımını belirleyen ya da yönlendiren esas olarak reaktif bir stratejiye işaret etmektedir.

İngiltere'nin deniz gücü hakkındaki İngiliz çağdaş konsepti ise aksine proaktifti. Bu varsayım farklı bir tür tehdide yol açıyordu. İngiltere'de siyasetin kamusal alanda tartışılma şekli bu tehdidi daha da ciddileştiriyordu. Harekete geçilmesi gerektiğine dair sıklıkla çağrılar yapılıyordu. Bu durum hem savaş zamanında hem de barış zamanında görülebiliyordu. Ayrıca donanmanın neyi başarabileceği konusunda ne kısıtlar olduğuna dair insanların pek bir fikri yoktu. 1739 yılında hükümete İspanya sahillerine saldırmaması ya da Cadiz'i bombalamaması için baskı yapılmıştı. Bu harekâtların hiçbir işe yaramayacağı iddia ediliyordu. Bunun yerine çıkarma harekâtı yapılması tavsiye edilmişti. Sicilya ve Amerika'daki İspanya toprakları ele geçirilmeliydi. Hâlbuki bu iki seçeneğin de uygulanabilir bir tarafı yoktu.¹³ Bu tavsiye edilenlerin yerine getirilmemesi yüzünden hükümete yapılan eleştirinin dozu artıyordu. Özellikle basın deniz stratejisi ve operasyonlarını eleştirmeye hazırды. 1744, 1756 ve 1778 yıllarında bu apaçık bir şekilde görülebiliyordu.

13 Thomas Johnston'dan Sir Robert Walpole'a, 8 Haziran 1739, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, CH Corresp. 2875.

Sonuç olarak; belirli mağlubiyetleri hazmetmek mümkündü. Özellikle de 1756 yılında Minorca'nın kaybedilmesi bu duruma bir örnektir. İngiliz Kanalı'ndaki imkân ve kabiliyetler sürdürülebildiği sürece bu yenilgiler tolere edilebiliyordu. 20. yüzyılda Almanya'ya karşı takip edilen strateji de bir nevi bu şekildeydi. Dahası, 1692'de Fransa'ya, 1718'de İspanya'ya, 1747 ve 1759'da yine Fransa'ya karşı İngiltere'nin denizlerde kazandığı zaferlerin kesinliği stratejik açıdan savaşların donanma veçheleri düşünüldüğünde tartışılmazdı. Ancak, bu yaklaşım siyaseti dışarıda bırakma hatasını işlemektedir. 1756 yılında Minorca'daki başarısızlık hükümetin düşmesine yol açtı. Hâlbuki Avam Kamarası'nda çok güçlü bir pozisyondaydı. Daha önce İngiltere'nin kesin zafer elde ettiği 1718 yılında Cape Passaro Savaşı'nda İspanyollar daha yeni işgal ettikleri Sicilya'yı terk etmediler. Bu savaş İngiltere üzerinde büyük baskı yarattı. Bu baskının bir sebebi 1719 yılında İspanya'nın desteğiyle Jakobitlerin İngiltere'yi işgale kalkışmalarıydı. Hava şartlarından dolayı bu işgal gerçekleşmemişti.

Strateji üzerinde operasyonel bağlamda odaklanmaya yönelik bir tercih vardır. Özellikle donanmanın konumu büyük ilgi görmektedir. 1778-1783 yıllarında Fransa ile yapılan savaşta Amiral John'un (Sandwich'in 4. Kontu) strateji anlayışı hakkında yapılan tartışmalarda bu durum kendisini göstermektedir.¹⁴ Bu mesele önemlidir ancak strateji hakkındaki tartışmanın sadece bir boyutudur. Donanmanın görevleri ve İngiliz kamu kültüründe ve hükümet nezdinde donanmanın ihtiyaçlarına verilen önemin değeri de yine stratejinin diğer boyutlarıdır.

İngiltere için savaş kaybetmeme ve devam ettirebilmenin kendisi stratejik bir başarı olarak görülmüştü. Zira İngiltere savaşın uzun sürmesi için uğraşarak rakibinin finansal olarak yorgun düşmesini sağlıyor ve bu şekilde savaş sonrası yapılan barış müzakerelerinde masada daha güçlü bir konumda olabiliyordu. Bu, 1939-1941 yıllarında Almanya'ya karşı yürütülen "uzun savaş" stratejisiydi. Ancak Almanlara karşı bu strateji başarılı olamadı çünkü Almanların

14 N. A. M. Rodger, *The Insatiable Earl: A Life of John Montagu, Fourth Earl of Sandwich, 1718-1792* (London, 1993).

Sovyetler Birliği ile anlaşması sonucu İngiltere'nin Almanya'ya karşı uygulamaya kalkışacağı olası bir abluka Almanlar için bir tehdit olmayacaktı.¹⁵

STRATEJİNİN TONU VE DİLİ

Stratejinin tonu kavramı stratejik kültürü, bu kavramın gösteriyor gibi görüldüğü determinist karakterden bağımsız olarak değerlendirilmenin bir şekli ya da yoludur. Ton, içerik meselesi olduğu kadar bir şekil ya da form meselesidir. Ancak en başta da stratejinin nasıl açıklanacağı sorunudur. İngiltere'deki parlamenter demokrasiden dolayı stratejinin krala ve parlamentoya izah edilmesi gerekiyordu. Ayrıca basına da gerekli açıklamaların yapılması lazımdı. Fransa'ya nazaran bu izahat siyasete daha uygun bir şekilde olmalıydı. Ayrıca, Fransa'da olmadığı şekilde İngiltere'de hesap verme ve bu hesap verme neticesinde popülerlik kazanma ya da kaybetme gibi bir durum da söz konusuydu.¹⁶

Dini faktörler bariz bir şekilde stratejinin tonunun unsurları olabilirler. İngiltere'deki Katoliklik karşıtlığı sadece Fransa'ya karşı duyulan ve şüphe ile ilintili değildi.¹⁷ Aynı zamanda İngilizlerin tutumunu etkileyen bir unsurdu.¹⁸ Bir kısım stratejik tercihleri daha kabul edilebilir kılıyordu. Hatta olumsuz gelen haberlere rağmen mücadelenin devam ettirilmesi gerektiğine dair olan inancı kamçılıyordu. Katoliklik karşıtlığı varoluşsal ve tarih dışı ya da tarih ötesi bir mücadele verildiği gibi bir anlayışa yol açtı. Bu mücadelenin kökleri Reformasyon'a kadar uzanır. Strateji açık ideolojik bir bağlılığa dayanıyordu. Hem ülke içindeki hem de uluslararası arenadaki

15 T. C. Imlay, *Facing the Second World War: Strategy, Politics, and Economics in Britain and France, 1938-1940* (Oxford, 2003).

16 1759 yılında fethedilen yerlerin geri verilmesine yönelik baskıyla ilgili olarak İngiltere'deki durum hakkında bkzn. Bedfordshire County Record Office, Bedford, Lucasevrakı, L30/9/17/29.

17 Joseph'tan Philip Yorke'a, 17 Eylül 1754, BL, Add. MS 35364, dosya 12.

18 M. Schlenke, *England und das friderizianische Preussen, 1740-1763* (Munich, 1963), s.171-225.

amaçlar ve araçlar önemli idi ve birbirleriyle örtüşüyorlardı. Benzer bir şekilde Katolik devletler de “heretikler”e karşı dik durma gereğinden bahsediyorlardı.¹⁹

Açık bir ideolojik bağlılık İngiltere’de strateji için yeni bir “yerel alan”ın gelişmesine bağlı olarak özellikle önemli hâle gelmişti. Bu yeni “yerel alan” gayet otokratik bir yönetim anlayışına sahip olan Kral II. James’in 1688-1689 yıllarında “Muhteşem Devrim” ile birlikte tahttan uzaklaştırılması sonucunda ortaya çıkmıştı. Bu süreç Yedi Yıl Savaşları ile birlikte iyice belirgin hâle geldi. “Muhteşem Devrim” ve sonuçlarıyla ilgili anayasal, ideolojik, siyasal, sosyal ve ekonomik değişimler (Devrim Çözümü olarak bilinir) kamusal alanda tartışmanın yapılabilmesine ve parlamento üzerinden hesap verme zorunluğu doğmasına yol açmıştır. Strateji, parlamentoda, kitapçıklarda ve gazetelerde dikkat çeken bir tartışma konusu hâline gelmiştir.

İngiltere için 1791 yılının başlarına gelindiğinde Prusya ile 1788 yılında müzakere edilen ittifak daha ziyade Doğu Avrupa ile ilgili hâle gelmiştir. Rusya’nın Türklerden elde ettiği topraklar bu ilginin doğmasına sebep olmuştur. Ruslarla Türkler arasındaki savaş 1787 yılında başlamıştı. Bu çatışma genişleyerek uluslararası bir kriz hâline dönüşmüştü. İngiltere’de kabine ile kamuoyu arasında bölünmeye yol açmıştı. Stratejide sıklıkla görüldüğü gibi ülke içi ve uluslararası faktörler herhangi bir tutarlık olmaksızın birbirleriyle etkileşim hâlindeydi. Dahası, siyaset ve strateji arasında düzgün ya da başka bir şekilde ayrışma da söz konusu değildi. Operasyonel ve siyasi uygunluk hem amaçları hem de amaçlara ne şekilde ulaşılacağını etkiliyordu. Prusya, Polonya üzerinden Rusya’ya saldırabilirdi. Prusya Polonya ile 1790 yılında bir antlaşma imzalamıştı. İngiltere ise Rusya’ya karşı sadece denizden harekât düzenleyebilirdi. Karadeniz’e bir donanma gönderilmesi tartışılmıştı. O sırada Karadeniz’deki Türk ve Rus donanmaları birkaç yıldan beri çatışma hâlindeydi. Bununla birlikte bu fikrin lojistik sorunlardan dolayı iyi bir fikir olmadığına hükmedildi. Ayrıca Karadeniz, İngiliz donanması için bilinmez sulardı. Hâlbuki

19 Bristol’dan Pitt’e, 10 Mart 1760, TNA, SP 90/161.

daha sonra 1854 yılında Kırım Savaşı sırasında büyük bir İngiliz donanması Karadeniz'e girerek Rusya'ya karşı savaşa katılmıştı. Bu durum teknolojik ve teşkilatlanma alanındaki gelişmelere işaret ediyordu. Ayrıca siyasi bağlam da 1780'lerin sonuna göre bir hayli farklıydı.

Daha sonra Almanya'ya karşı yapılacak olan savaşlardakine benzer şekilde İngiltere'nin gelişen ekonomisi ve okyanus aşırı ticaret sistemi ve kamu maliyesinin gücü İngilizlerin Fransa'ya karşı savaş gayreti için gayet önemliydi. Bu unsurlar, stratejinin parametrelerini belirliyordu. Bununla beraber düşmanlar bu unsurları İngiltere'nin zafiyetine dönüştürme çabası içerisine girdiler. Napolyon kurduğu "Kıta Sistemi" ile İngiltere'ye abluka uygulamaya kalkışmıştı.

Başka devletler için de benzer tespitler yapılabilir. Strateji, siyaset olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bakanlıkların arasında çekişme olduğu ve kamusal alanda tartışmanın gerçekleştiği bağlamlarda kurumsal devamlılığın esas olduğu durumlara göre stratejinin siyasetle yakın ilişkisi daha anlamlı hâle gelmektedir. İngiltere'de gelişmiş bir kamusal alanın varlığı stratejik tartışmanın siyasi muhalif cereyanlara karşı açık olması sonucunu doğurmuştur. Hem duygular hem de gerçekçilik stratejik görüşleri yoğun bir şekilde etkileyebilmiştir.²⁰ Buna bağlı olarak strateji, askeriye ya da saray tarafından domine edilememiştir. Deniz ticaretindeki gerçek imkân ve kabiliyetlerle ilişkili olarak ortaya çıkmıştır.

20 Denman, "The Debate over War Strategy", s.38.

4

CUMHURİYETÇİ STRATEJİLERİN YÜKSELİŞİ, 1775-1800

18. yüzyılın sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri ve Cumhuriyet Fransa'sı (şiddet ve savaş sonucu doğmuş iki devlet) yeni bir stratejik mantık üretmek durumunda kaldılar. Bu yeni stratejik mantık üretme ihtiyacı hem ülke içinde gerekliydi hem de çok rekabetçi ve tehlikeli bir ortamda hedef ve araçların tanımlanmasına yardımcı olacaktı. Her iki devlet de hem araçlar hem de amaçlar bakımından iyimser, hatta ütöpik stratejik konseptler arayışı içerisine girdiler. Ancak karşılaştıkları durumun öngördüklerinden daha zor olduğunun farkına vardılar. Dahası, her iki devletin de sahip olduğu, adapte oldukları ve karşı çıktıkları miras çok farklıydı. Bu mirasların yerel bağlamları birbirlerinden farklıydı.

Fransa'da daha sonra Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi geçiş süreci açıktı. Fransa zaten bir ulusa ve bir devlete sahipti. Devrim, *ancien regime*'den kurumları, askerî pratikleri, siyasi stratejileri ve jeopolitik meseleleri tevarüs etmişti. Aynı şekilde Fransa'nın kaynaklarını kullandı, organize etti ve yönetti. Ancak, strateji ileri derecede hem bağlamsal hem de olasılıklara bağlıydı. Hem Amerikalı Yurtseverlerin hem de Fransız Cumhuriyetçilerin stratejileri hem güçlü rakiplerinin stratejilerinden hem de ülke içindeki siyasi gelişmelerden etkilendi.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Kuzey Amerika'da tamamen farklı bir bağlamda yeni bir stratejik aktörün doğuşuna şahit olundu. Bu tamamen farklı bağlam Amerikan Devrimi'nin ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın meydana getirdiği bir bağlamdı. Yeni bir stratejik aktörün ortaya çıkması daha ani bir şekilde gerçekleşmişti. Çünkü Amerikan Devrimi ilk başta yeni bir devletin kurulması sonucunu doğurdu. İngiliz sömürge idaresinin teşkilat yapısı vardı tabii ki. Yeni kurulan devlet de bu yapıyı kullanabilirdi. Yeni bir devletin tarih sahnesine çıkmasının sonucu olarak yeni bir strateji ve yeni bir jeopolitiğin kavramsallaştırılması ve uygulanması ihtiyacı da ortaya çıktı.

Yurtseverler (devrimciler; rakipleri de kendilerine yurtsever di-yordu) için mücadelenin en başından itibaren yeni bir strateji meydana getirme ihtiyacı vardı. Bu strateji İngiliz siyasetini değiştirme anlayışı üzerine kuruluydu. Taslak belirginmiş gibi düşünülebilir. Ancak Cumhuriyet Fransa'sında olduğu gibi (daha önce de "Muhteşem Devrim" (1688-1689) sonrası İngiltere'de görüldüğü gibi) yeni devletin kimliği üzerinde bir siyasi mücadele anayasal formülasyon, siyasi pratik, kuvvet yapısı, ideoloji ve jeopolitik konumlanma gibi unsurları kapsıyordu. Örneğin; Amerikalıların milis kuvveti teşkiline yönelik ideolojik-siyasi tercihleri oldukça önemliydi. Daha önce İngiltere'deki bu konuya dair tartışmaları hatırlatmaktadır. Ayrıca bu tür bir tercih Amerika'da serdedilen fikirlere ve ihtiyaçlara yönelik bir cevap diye de düşünülebilir.

Stratejiyi bu siyasi bağlamdan soyutlamak sadece faydasız değildir; aynı zamanda da yanıltıcıdır. Amerika düşünüldüğünde 1775 yılında oluşturulan Kıta Ordusu yeni bir milliyet anlayışını, siyasi kimliği ve sosyal pratiği temsil ediyordu. Bu, Amerikalılar için Philadelphia kaybedildikten sonra savaşın kendi aleyhlerine doğru bir seyir takip etmesiyle ordu içindeki birlikteliğin ve ihtilalin devamını sağladı. Bu apaçık bir şekilde 1777-1778 yıllarında ordu Pennsylvania'da Valley Forge'ta konakladığında görülmüştü.

Teoride Kıta Ordusu'nu meydana getirebilmiş olma, stratejinin planlamasını kolaylaştırmıştı. Bununla beraber pratikte ordunun teşkil edilmiş olması askerî operasyonları eyalet yönetimlerinin denetiminden ya da müdahalesinden kurtaramamıştı. Zira eyaletler gerekli kaynakları sağlıyorlardı. Aynı şekilde Kongre de yine askerî operasyonlar hakkında fikir serdediyordu. Kongre ile Kıta Ordusunun başkomutanı George Washington arasındaki ilişki tanımlanmıştı. Kongre siyaseti belirleyecekti ve başkomutan da Kongre'nin emirlerini yerine getirecekti. Ancak Washington'un yazışmaları insan gücünün ve tedarikin yetersiz olduğuna dair ifadelerle doluydu. Washington, savaş gayretinin dağınık olmasından da yakınıyordu. 1780 yılının Aralık ayında güneydeki komutan Nathanael Greene, Maryland Valisi Lee'ye bir mektup yazdı:

Halk için en derin bir ilgi gösterdiği iki büyük departmanın yani Yasama ile Ordu'nun daha iyi bir işbirliği içinde çalışıyor hâlâ getirilememesi büyük bir talihsizlik. Ordunun acil ihtiyaçları Yasama'nın yavaş işleyişini kabul edemez. Burada ciddi derecede sıkıntı verici bir hâl ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bütün iyi niyetine rağmen Yasama organı savaşın acil gereksinimlerine ayak uyduramaz.¹

Sorun olan ve tartışılan teşkilatlanmadan daha fazlasıydı. 1775 yılında Kongre tarafından general olarak atanan Charles Lee daha önce Yedi Yıl Savaşları'na katılmış birisiydi ve bir Britanya subayı olarak Kuzey Amerika ve Portekiz'de görev yapmıştı. Ayrıca Polonya ordusunda Rus işgaline karşı tümgeneral olarak görev almıştı. Amerikan Devrimi sırasında toplumun militarize edilmesi anlamına gelecek ve merkezî bir komutaya sahip olacak büyüklükte bir milli ordu kurulmasını gerektirecek bir dizi radikal çözüm önerileri ortaya atmıştı:

Birincisi: Amerika'daki herkes müdafaa ve taarruz adına resmî bir taahhütte bulunmalıdır. Özellikle de deniz kenarındaki ve deniz kenarına yakın kasabalarda yaşayanlar. Bu taahhütte bulunmayı

1 Greene'den Knox'a, 7 Aralık 1780, Greene'den Lee'ye, 31 Aralık 1780, Kongre Kütüphanesi, Yazmalar Bölümü, Greene Klasörü.

reddedenlerin mal ve mülküne kamu adına el konulmalı ve bu mal ve mülk kamunun kullanımına hasredilmelidir. Kendileri de ülkenin iç bölgelerine sürülmelidir. Hayatlarını idame ettirmeye yetecek miktarda küçük bir nafaka sağlanmalıdır.

İkincisi: New York müstahkem mevki hâline getirilmeli ve içinde bir garnizon konuşlandırılmalıdır. Bu yapılamıyorsa yok edilmelidir.

Üçüncüsü: Herhangi özel bir yerel amaca yönelik alaylar oluşturulmamalıdır. Bunun yerine genel büyük bir Kıta Ordusu meydana getirilmelidir. Bu ordu her amaca hizmet edecektir. Güney Carolina uzak olduğu için istisna olabilir.

Dördüncüsü: Alaylar yer değiştirmelidir. Bir bölgede oluşturulan bir alay kendi bölgesi değil de başka bir bölgede görev almalıdır. Örneğin; New Englandlılar New York'ta, New Yorklular ise New England'ta görevlendirilmelidir vesaire. Bu sistem sayesinde daha iyi askerler olacaklardır.

Beşincisi: Genel bir milis kuvveti oluşturulmalıdır. Milislerden ya da yedeklerinden seçileceklerden düzenli alaylar oluşturulabilecektir.

Altıncısı: Bir sefere katılan her askere belirli bir miktar toprak verilecektir. İki sefere katılan her askere aynı miktar toprağın iki katı verilecektir vesaire.”²

Bu görüşler Amerikan siyasi kültürünün keskin yerel niteliğiyle açık bir şekilde çelişmektedir. Amerikan siyasi kültürü, her koloninin kendisine ait ayrı hükümet etmesi ile siyasi, sosyal, dinî ve demografik gelişmesinin ürünüydü. Lee'nin teklifleri hukuka saygı ilkesi ile çatışma hâlindeydi. Bireylerin şahsi özgürlüklerinin ve mülkiyet hakkının göz ardı edilmesi isteniyordu. Amerikan Yerlileri ile Afrikalı-Amerikalılar istisna olmak koşuluyla şahsi özgürlükler ve mülkiyet hakkı Amerikan siyasi kültürünün en merkezî konumunda yer alıyorlardı. Ülkedeki tüm kaynakların seferber edilmesi fikri de yine bu siyasi kültürün yabancı olduğu bir düşünceydi. Yeni gelişmekte olan siyasi sistemin yasama organının böylesi bir seferberliği

2 W. B. Wilcox (haz.), *The Papers of Benjamin Franklin*, Vol. XXII: March 23, 1775 through October 27, 1776 (New Haven, CT, 1982), s.292-3.

başarması güçtü. Zaten pratikte her koloni önce kendi biçimsizliğini kazanma ve daha sonra kendi şartlarında oluşturulacak federal bir yapı içerisinde diğer eyaletlerle işbirliğine gitme amacındaydı. Bu doğuş ya da başlangıç ve durum etkili ulusal bir stratejinin takip edilmesi meselesini büyük oranda karmaşık hâle getiriyordu. Bu durum apaçık bir şekilde 1812 Savaşı'nda kendisini gösterecekti.

Kolonilerin 1775 yılında kraliyet yönetiminden kurtulmaları sırasında henüz siyasi-askerî sistemde yer almayanların büyük faaliyet içerisinde olduklarına şahit olundu. Bu faaliyet stratejik bağlamın kilit bir unsurunu oluşturdu. Halkın coşkusu, devrimcilerin azmi ve rakiplerinin zafiyeti ile birleşince 1775 yılının sonlarına doğru kolonilerin çoğunun kaderini belirlenmiş oldu. Kitle hareketi ile korkutma etkili araçlar oldular ve ortaya çıkan sonuç müteakip operasyonlarda Yurtseverlere siyasi güç ve stratejik derinlik kazandırdı. Kanun ve düzenin başına şiddete göz yumanların ya da destek verenlerin geçmesi gelişmelerden memnun olmayan birçok kişiyi etkiledi. Bu duruma direnmek için kral tarafından atanan valiler aradıkları desteği Amerika'da çok az bulabildiler. Massachusettes dışında kraliyet birlikleri yoktu.

1776 yılının Temmuz ayında yani ilk çatışmaların başlamasından bir yıl sonra bağımsızlığın ilan edilmesi Yurtseverlerin azminin pekiştiğinin bir yansımasıydı. Aynı türden bir strateji değişikliği daha geç bir tarihte İç Savaş sırasında gerçekleşmişti. Savaş daha da şiddetlenmiş ve kölelerin özgürleştirilmesi yeni bir savaş hedefi olarak belirlenmişti. 1776 yılında İngiltere'ye bağlı kalanlar bastırıldılar. Aynı sırada yeni Amerikan hükümeti yavaş yavaş savaş yapmaya daha hazırlıklı bir hâle geldi. Stratejik hazırlık siyasetinde, tepki verebilme önemlidir. 30 Aralık 1776'da Kongre başkanı John Hancock bir tamim yayınlayarak İngilizlerin gücü ve ilerlemesi karşısında Amerikalıların kuvvetlerini daha önce Kongre'nin düşündüğünden daha fazla artırmaları gerektiğini söyledi. Amerikalıların daha güçlü bir şekilde savaş meydanında bulunmalarının lüzumundan bahsetti.³

3 Washington, DC, İhtilal Kongresi Evrakı, Cilt 58.

Siyasi kararlılık ve askerî hazırlık iyi bir şekilde senkronize edilememişti bununla beraber.

İronik ve stratejik imkân ve kabiliyet ile başarı hakkında bir yargıda bulunarak problemleri daha belirgin hâle getirecek şekilde Yurtseverler uzun vadede 1776 yılında Kanada'dan çıkarılmalarından yararlandılar belki de. Muhabere ve tedarik hatlarının bu kadar uzun bir alana yayılması ve bunun için gerekli insan gücünün bu alanlara kaydırılması Kıta Ordusu'nun kan kaybetmesine sebep olurdu ve ordu içinde isyanlara yol açabilirdi. Daha genel olarak 1776 yılında İngilizlerin bir çıkarma yaparak New York'u ele geçirmeleri yüzünden durum zaten daha da kötüleşmişti. İngilizlerin etkili çıkarma yapma kabiliyetlerinin (ki bunu tekrar edebiliyorlardı) sonucu olarak Yurtseverler reaktif bir strateji takip etmek zorunda kaldılar. New York'un kaybedilmesini ve New Jersey'den geçerek yapılan uzun geri çekilişi müteakip Washington'un stratejisi açık bir şekilde orduyu bir arada tutmaktı. Bunun için şehirlerden vazgeçecekti. Ordu ve milislerle birlikte kırsal bölgeyi kontrol altında tutacak ve İngiliz kuvvetlerini rahatsız edecekti. 1777 yılına ait *Annual Register* kendisine "Amerikalı Fabius" adını vermişti.

Ancak bu anlatı hatalıdır. Washington bu stratejiyi Philadelphia'yı korumaya karar verdiğinde terk etti ve Brandywine'da yenildi. Daha sonra 1777 yılında Germantown'da ve 1778'de Monmouth Court House'da muharebe yapmayı göze aldı. Germantown'da yenildi. Monmouth Court House'daki muharebenin ise kesin bir kazananı yoktur. Monmouth Court House'daki savaştan sonra kuzeyde bir daha büyük bir muharebe yaşanmadı. 1781 yılında Fransız donanması belirince artık Fabius'un yaptığına benzer bir stratejiye gerek kalmadı.

Ancak, kamuoyunun rolü Yurtseverlere kilit bir avantaj sağladı. İngiltere'nin hem İngiltere'deki, hem Amerika'daki hem de Kıta Avrupası'ndaki görüşü kendi lehine çevirebilmek için kesin bir zafer ihtiyacı vardı. Kazanıyor olduğuna dair ve zaferi kazanacağı konusunda ikna edici bir mesaj vermeliydi. Böyle bir ikna ve kabul olmadığı sürece Yurtseverler mücadeleye devam edebilirlerdi. Ancak

bu durum iki tarafından da stratejik olarak görülebilecek tercihler yapmalarını engellemedi. Örneğin; 1777-1778'de Valley Forge, Yurtseverler için kışı geçirmek için iyi bir yer olarak seçilmişti. Daha sonra İngiltere'nin elinde bulundurduğu Philadelphia'ya karşı saldırıya geçebileceklerdi. Philadelphia'yı aldıktan sonra İngilizlerin hareketlerini yakından takip edebileceklerdi. Dahası, Washington Pennsylvania'nın verimli topraklarının adamlarına yiyecek sağlayacağını ümit ediyordu. Kıta Ordusu'nun lojistik imkânları zayıftı ve New Jersey topraklarında yiyecek bulmaları neredeyse imkânsızdı. Kıta Ordusu'nun Savaş Konseyi'nin aldığı kararlar stratejinin nasıl tartışıldığını görmek açısından fırsatlar sunmaktadır. Örneğin; 1778 yılının Nisan ayında Washington üst rütbeli subaylarına Philadelphia ve New York'a saldırı ya da daha sonraki bir çarpışmaya hazırlanmak üzere ordunun beklemesi hakkında neler düşündüklerini sordu. Cevaplar farklı farklıydı. Ordunun morali ve daha genel durumundan endişe duyan Anthony Wayne savunmada kalıp İngilizlerin planlarını uygulamaya geçmesini beklemektense saldırıya geçmenin daha iyi bir fikir olduğunu öne sürdü. Ancak Washington, Valley Forge'da beklemeye ve gelişmeleri takip etmeye karar verdi.⁴ Haziran ayında İngilizler Philadelphia'dan çekildiler ve böylece Washington İngilizlere karşı Monmouth Court House'da saldırıya geçebildi.

En azından güneydeki Orta Koloniler'deki durumu istikrara kavuşturmada Washington'ın kısmi başarısını tekrar etmek kolay görünmüyordu. Oradaki siyasal bağlamın belirleyici unsuru İngiltere'ye karşı olan kuvvetli bağlılıktı. Yerel destek şeklindeki görüş güneydeki savaşta Yurtseverlerin 1779-1780 yıllarındaki mağlubiyetlerinin Kıta Ordusu'nun güney kısmının komutanı General Nathanael Greene'i sadece gayrinizami bir harbi yürütebilecek hâle getirmesinden sonra kilit bir unsur oldu. Gayrinizami harbe başvurulması Charleston ve Camden'da Yurtseverlerin aldıkları yenilgilere, güneyin kontrolü güç büyüklüğüne ve İngiltere'ye sadık kalanların faaliyetlerine bir cevap olarak geliştirilen bir stratejiydi. Bunun aksine 1778 yılındaki

4 P. D. Nelson, *Anthony Wayne, Soldier of the Early Republic* (Bloomington, IN, 1985), s.75-6.

Güney Seferi için İngiliz stratejik planlaması İngiltere'ye sadık kolların desteğine ve Georgia'dan yukarıdaki bütün kolonilerde İngiliz kontrolünün tesis edilmesi düşüncesine dayalı bir stratejik kabuldü. Bunun sonucu acımasız bölgesel bir savaştı. Greene başarılı bir savaş yaptı. Harekâtlarda hem düzenli birlikler hem de milis kuvvetlerini mahir bir şekilde birlikte kullanabildi. Aynı zamanda İngiliz ordusuna da kafa tuttu. İngiliz kuvvetlerine büyük zararlar verdi. İngilizler iç bölgelerden Charleston'a doğru çekilmek zorunda kaldı. Artık tek yapabildikleri oradan sağa sola baskınlar düzenlemektir. Greene milis komutanlarının basit baskınlar yapmak yerine daha genel bir plan çerçevesinde yapılacak harekâtlara katılmaları için onları ikna etmeye çabaladı. Sonunda bu çabaları sonuç verdi.

Güneydeki savaş daha sonra Amerikalılar başarılarını yorumlar ve sunarlarken önemli rol oynadı. Ancak, 1780 ve 1781 yıllarında Washington hem karadaki hem denizdeki Fransız kuvvetlerini kullanabilme konusunda daha umutlu görünüyordu. İlk hedefi New York'tu. New York'u İngilizlerden almak İngilizlerin Kuzey Amerika'daki mevcudiyetlerine ağır bir darbe vuracaktı. Hatta New York'u alarak savaşın sonlanmasını bile sağlayabilirdi. Yurtseverlerin böyle bir sona ihtiyaçları vardı. Zira savaşın getirdiği zorluklardan dolayı kendileri de içeriden baskı görüyorlardı. Zaman zaman tedarik sorunu yaşıyorlardı. Ayrıca askerden kaçma gibi bir problemle de boğuşuyorlardı. Bununla beraber, Washington ilk önce Fransızlarla işbirliği yapma konusunda gayet esnek davranıyordu. Böylece başka bir hedefe yönelebileceğini düşünüyordu. 1781 yılında bu hedefin Yorktown'daki İngilizler olduğu anlaşıldı.

Yurtseverlerin stratejik seçeneklerinin değerlendirilmesi için rakiplerinin stratejik seçeneklerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. İngilizlerin seçenekleri diğer strateji tercihlerinin ne kadar farklı durumlara yol açabileceği konusuna dikkati celp etmektedir. Bu farklı durumlara bir isyan ihtimali dâhildir. Ayrıca isyan eden bölgelerden gelebilecek destek meselesi de yine dikkate alınmalıdır. Son olarak, bir kriz çıkmadan uzlaşma ihtimali de yine söz konusudur. Sadakat sağlanmasına yönelik politikalar ve baskılar değerlendirildiğinde asıl

üzerinde düşünülmesi gereken bu sistemin nasıl gittiğidir ya da sürdürüldüğüdür. Kısmen bu sebepten dolayı yerel hamleler stratejinin kilit önemi haiz bir vechesi olabilir. Diğer ihtilallerde olduğu gibi strateji öncelikle arka plandaki siyaset olarak ortaya çıkmaktadır. Amaçlar ve araçlar (araçların bir vechesi olarak kuvvet kullanımı) bu stratejinin parçasıdır ve siyasi olarak bir başarısızlık ortaya çıktığında kuvvet kullanımına başvurulur.

Siyasal bağlam (hem yerel hem de uluslararası) çok farklıydı. Kuzey Amerika'nın kendisine has şartları vardı. İngiltere'de ise durum daha önceki Yedi Yıl Savaşları sırasında olduğunda farklıydı. Savaş kazanma, strateji askerî faaliyet bağlamında düşünüldüğünde stratejiyi anlamayı ya da onun nasıl kullanıldığını kapsar. Bu noktada strateji için takip edilen siyasi amaçlar kilit önemi haizdir. İngiltere'nin Amerikan stratejisine cevap vermesi gerekiyordu. Ancak öyle bir girişimde bulunmalıydı ki Amerikan stratejisi temelsiz kalmalıydı. Çağdaş ifadelerle söylemek gerekirse, ayaklanmaya karşı koyma öyle bir tasarlanmalıydı ki ayaklanma ihtimali ya da ayaklanma yapmak için bir ümit olmamalıydı.

Yedi Yıl Savaşları'nda İngilizlerin dikkati Fransa'ya karşı Kuzey Amerika'da fetihler elde etmek üzerine yoğunlaşmıştı. Yani İngilizler, Kuzey Amerika'da barış peşinde değillerdi. Kontrolü sağlama adına farklı politikalar uyguladılar. Nova Scotia'daki Akadyalıları bir nevi etnik temizliğe tâbi tutarak Nova Scotia'daki Akadyalı varlığına son verdiler. Bununla beraber Quebec'teki Katoliklere aynı şekilde muamele etmediler. Quebec Katoliklerini kendi kurdukları sisteme entegre etmeye çalıştılar. Zaten daha sonra 1774 yılında ilan edilen Quebec Yasası ile Katoliklere tam bir dinî özgürlük sağladılar. Quebec Yasası başarılı oldu. Güneydeki kolonilerde ise durum farklıydı. Quebec'teki kadar başarılı sonuçlar alamadılar. Aslında güneydeki kolonilerde yaşanan başarısızlıklar sonucunda İngiliz hükümeti Quebec'te Katolikleri sistem içinde tutma politikasına daha fazla önem vermeye başladı.

Bağımsızlık Savaşı'nda İngilizlerin hedefi yatıştırmaydı. İngilizler, sorun bunu en iyi nasıl yapabilecekleri ve dolayısıyla İngilizlerin

başka bir devletle yapacakları bir savaşa rastlayacak yeni bir isyanın patlak vermesinin önüne nasıl geçebilecekleriydi. Bu açıdan yatıştırma aynı zamanda stratejinin kendisiydi. Savaşın amacı belliydi. Amerikalıların sadakatini tekrar sağlamak. Bunu yapabilmek için belirledikleri yöntem önemli bir şekilde İskoçya ve Kuzey İngiltere'deki Yakobit isyanlarına (sırasıyla 1715-1716 ve 1745-1746 yıllarında) verilen tepkiden farklıydı. Yakobit isyanlarında ve daha sonra 1798 yılındaki İrlanda İsyanı'nda çare daha açık bir şekilde askerî yollardan aranmıştı. Gerçi isyanların bastırılmasından sonra istikrar sağlanmasına yönelik politikalar devreye sokulmuştu. İskoçya ve İrlanda'da radikal olarak yeni siyasal sistemler devreye konularak yeniden bir teşkilatlanmaya gidilmişti.

Amerika içinse İngiltere böyle bir sıra takip etme yoluna gitmedi. İngiltere daha ziyade sorunu yeni siyasi sistemleri de devreye koyarak yatıştırmaya çalıştı. Daha 1775 yılında yatıştırma stratejisinin devreye sokulduğu görülmektedir. İngilizler New England'taki silahlara el koymaya kalkıştılar. Gerçi bu üzerinde iyi düşünülmemiş bir girişimdi. Ayrıca uygulamada da yanlışlıklar yapıldı. Bu yüzden Concord ve Lexington'da çatışmalar patlak verdi. Yatıştırma teşebbüsü Bunker Hill'deki direnişin aşılmasına çalışılırken de devam etti. İngiliz kuvvetleri kendilerini sanki bir saldırıya girişeceklermiş gibi gösterdiler. Böylece caydırıcı olabileceklerini düşündüler. Ancak bu girişim de başarısız oldu. 1776 yılında kumandan olarak görevlendirilen Howe kardeşlere bu yönde talimatlar verildi. Kendilerinden müzakere yollarının aranması istendi. 1778 yılında Carlisle Komisyonu'nun görevlendirilmesi de yine savaşa girişilmeden müzakereler yoluyla durumun yatıştırılması isteğinin bir göstergesiydi. Her iki teşebbüs de Amerikalılar tarafından reddedildi. Dahası, güneyde koloni yönetiminin yeniden tesis edilmesi savaş sırasında İngilizlerin savaş sonrasına dair niyetlerini gösteren somut bir adımdı.

Bunun yanında ve daha sıklıkla tekrar eden bir şekilde İngiliz komutanların uygulamaları da önemli bir unsurdu. Amerikalıların yaptığı ihanet olmasına rağmen kendilerine gayet yumuşak davranılıyordu. Daha sert bir tavır sergilenmesine dair tavsiyelere kulak

ıkınıyordu. Bu nokta sahadaki hareket tarzının ne ölçüde stratejiyi ve muharebelerin gerçekliklerini yansıttığını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca stratejik bağlamı da etkilemektedir. Bu, İkinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesi'nde Almanların durumuna benzer bir gelişmeydi. 18. yüzyılda dünya genelinde çoğu olayda isyancılar çok daha sert bir muameleye tâbi tutulmuşlardı. 1745-1746 yıllarında Yakobitler sert bir mukabeleyle karşılaşmışlardı. Benzer şekilde Amerikan İç Savaşı'ndan (1861-1865) sonra Amerika Konfedere Devletleri'ne tâbi olanlar ve güneydeki toplum yine sert bir muameleye maruz kalmışlardı. İsyancılara karşı sert tedbirler alınmasına yönelik tekliflere rağmen Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında İngiltere bu yola başvurmadi. En azından İngiliz düzenli birlikleri bu tür bir faaliyetin parçası olmadılar. 1777 yılından sonra Amerikalıların elinde çok fazla sayıda İngiliz savaş esiri bulunuyordu. Bu unsur, Amerikalılar ile İngilizler arasındaki denklemin önemli bir parçasıydı.

Yatıştırma siyaseti, Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında İngiliz stratejisi çerçevesinde genel olarak devamlılık arz etmiştir. Bununla beraber zaman içinde siyasete yapılan vurgu değişiklik göstermiştir. İki olay bu değişikliklere özellikle etki etmiştir. Birincisi; 1776 yılında Amerikalıların bağımsızlıklarını ilan etmeleri idi. İkincisi; Fransa'nın resmen 1778 yılında Amerikalıların yanında savaşa dâhil olması sonucu savaşın uluslararası bir nitelik kazanmasıydı. Bunların yanında öngörülemeyen askerî meseleler de vardı. Örneğin; Amerikalılar 1775-1776 yıllarında Kanada'yı işgale kalkışmışlardı. 1777 yılında İngilizler Saratoga'da başarısızlığa uğradılar. 1781'de bu sefer Yorktown'da mağlup oldular. Bu hadiselerin her birinin stratejiye doğrudan etkisi olmuştu.

Güneydeki askerî ve siyasi strateji özellikle 1778 yılının sonlarından itibaren güney kolonilerini geri kazanmak üzerine kuruluydu. Bu amaç, İngiliz stratejisinde özellikle 1778 yılının sonlarından itibaren baskın hâle gelmişti. 1778 yılının sonlarına doğru bir İngiliz çıkarma birliği çok kısa bir süre içerisinde Savannah'yı ele geçirdi. İngilizlerin stratejisindeki bu değişiklik büyük oranda Fransa'nın resmen savaşa

girmesinin bir sonucuydu. Fransa'nın savaşa girmesi demek İngiliz askerî birliklerinin diğer kolonileri de korumak zorunda olacağı anlamına geliyordu. Özellikle de Batı Hint Adaları'nın Fransa'nın saldırısına karşı korunması gerekiyordu. Bu yüzden İngilizler güneyde kendilerine sadık olan Amerikalıların sayısını artırıp isyanı bastırmak için gerekli insan gücüne onları da dâhil etmek istiyorlardı.

Fransa'nın savaşa girmesi artık İngiltere'nin sadece Kuzey Amerika'da savaş hâlinde olamayacağı sonucunu doğurdu. Bu yüzden dikkatini ve elindeki kaynakları sadece Kuzey Amerika üzerinde yoğunlaştıramayacaktı. 1754-1755 yıllarında İngiltere, Kuzey Amerika'da Fransa ile savaşırken 1756 yılına kadar Avrupa'da herhangi bir çatışma içinde değildi. Bununla beraber savaşın Avrupa'ya sıçramasını bekliyorlardı. 1778 yılında Fransa'nın Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na katılmasından sonra İngiltere kendisini farklı stratejiler takip etmek zorunda olduğu mücadelelerin içinde buldu. On üç koloninin yatıştırılması mücadelesi devam ediyordu. Gerçi Fransızların hem Kuzey Amerika topraklarında hem sahillerde askerî birlik bulundurması ve birliklerin sayısını artırma ihtimali, işleri İngiltere için iyice karmaşık hâle getirmişti. Bir yandan da diğer yerlerde Fransa ile daha doğrudan askerî bir mücadele başladı. Özellikle Batı Hint Adaları, Hindistan ve Batı Afrika'da durum bu şekildeydi. İngiltere'nin Fransa ve Amerikalılara karşı siyasi ve askerî seçenekleri vardı. Ayrıca hem defansif hem de ofansif stratejiler uygulayabiliyordu. Fransa güçlendirilmiş donanmasını hem özellikle 1779 yılında İngiltere'yi doğrudan tehdit etmek için kullanabiliyordu, hem de 1778'den itibaren İngiltere'ye Yeni Dünya'da meydan okuyabiliyordu. Fransa'nın savaşa girmesindeki zamanlama kendisi açısından gayet uygun görünüyordu çünkü 1777 yılında Saratoga'da Amerikalıların kazandığı galibiyet Amerikan kolonilerindeki isyanın başarıyla neticelenebileceğini gösteriyordu. Yoksa Fransa'nın Amerikalılara askerî tedarik akışını devam ettirmekle yetinmesi daha olasıydı.

Diğer devletlerin amaç ve hamleleri düşünüldüğünde uluslararası boyut daha karmaşık hâle geldi. İngiltere'nin nihayet savaş durumunda olacağı ülkelerle (1778'de Fransa, 1779'da İspanya ve 1780'de

Hollanda İngiltere ile savaşa tutuşacaklardı) ilişkilerinin yanında tarafsız ülkelerle de ilişkileri önemliydi. Bu tarafsız ülkelerin bazıları İngiltere'ye dostça yaklaşırken bazıları da hiç dost canlısı değillerdi. Özellikle Silahlı Tarafsızlık Ligi'ni tertip eden Rusya, İngiltere'ye karşı dostane duygular beslemiyordu. Bu ilişkiler kısmen stratejinin askerî olarak uygulanmasına bağlıydı. İngiltere'nin deniz gücünü kullanabilmek, muhafaza etmek ve artırmak amacıyla ticari abluka uygulamaya hevesli görünmesi bu askerî seçeneklerden biriydi. Ayrıca Avrupa'daki ittifaklar ve antlaşmalar sonucunda Kuzey Amerika'da daha fazla sayıda asker bulundurulması mümkün olacaktı. Bu önemli bir hedefti. Çünkü İngiltere, zorunlu askerlik hizmeti olmadığı için sahaya yeterli sayıda asker sürme konusunda zorlanıyordu.

Dahası, 1778 yılında Avrupa'da patlayan kriz daha sonra 1778-1779 yıllarında Prusya ve Fransa'nın müttefiki Avusturya arasında Bavyera Veraseti Savaşı'na dönüştü. Bu savaş, İngiltere için bir kısım diplomatik fırsatları beraberinde getirdi. En azından İngiltere olaya bu şekilde yaklaştı. Bu tarihten beri Avrupa'ya daha müdahaleci bir siyaset takip edilseydi Fransa'nın Amerikan savaşına katılması o kadar zor olurdu şeklinde bir tartışma vardır. Zira Fransa'nın Amerikan savaşına girme konusunda zorlanması sonucunda İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki seçenekleri artabilecekti. Ancak, 1770'lerdeki İngiliz stratejisinin temel bir vechesi İngiltere'nin tatmin olmuş ya da statükocu bir devlet gibi hareket ediyor olmasıydı. Konumunu muhafaza edebilmek için gayet hevesli görünüyordu. Yeni toprak kazanmak gibi bir isteği olmadığı anlaşılıyordu. Elindekiyle yetinen bir devleti temsil eden İngiliz bakanlar Avrupa kıtasındaki güç mücadelesine dâhil olma konusunda temkinliyidiler. Bu noktada, Amerikan savaşı III. George'un 1761-1762 yıllarında Prusya'nın ittifak teklifini reddetmesiyle belirlenen genel çizgiye uymaktadır. Bu ihtiyatlılık kısa bir süre sonra Rusya'nın bir ittifak için öne sürdüğü şartlar kabul edilmediğinde de kendisini göstermişti. Aynı şekilde Fransızlar Polonya'nın 1772 yılında Avusturya, Prusya ve Rusya arasında paylaşılmasına karşı ortak girişim çağrısında bulundukları zaman bu teklif de yine İngilizler tarafından reddedilmişti.

Böylece Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında Yedi Yıl Savaşları'na benzer bir durum ortaya çıkmadı. Yani Avrupa kıtasındaki bir devletle herhangi bir ittifak içine girilmedi. Durum o zaman, hem ülke içi siyaset hem de uluslararası ilişkiler bakımından güçlü görünüyordu. İngiltere için gayet elverişli görünüyordu. Ya da Yaşlı William Pitt İngiliz siyasetini Avrupa'daki mücadele sayesinde Kanada'yı fethetmek olarak belirleyip şekillendirmişti. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda Fransa'nın dikkatini başka yöne çekmek için Prusya ya da herhangi başka bir devlet ile ittifak kurulmayacaktı. Yani 1758 yılında yapılanın aksine Kıta Avrupası'nda İngiliz askeri konuşlandırmak gerekmeyecekti. 1757 yılında yapıldığı gibi "Almanlar" ya da genel olarak Avrupalılar arasındaki güç mücadelesine dâhil olmak için paralı Alman askerleri kullanılmayacaktı. O zaman Hannover'i korumak için böyle bir girişimde bulunulmuştu. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bunun yerine Avrupa'daki askerlerin bir kısmı orada bırakılacak ve Hannoverlilerin bir kısmı Cebelitarık'a gönderilecekti. Diğer Alman devletlerindeki birlikler ise, özellikle de Hesseliler, Amerika'ya gönderildiler. Alman devletlerinden gelen bu askerler bir ara Kuzey Amerika'daki bütün İngiliz birliklerinin yüzde kırkını oluşturur hâle gelmişlerdi. İngiltere'nin temel stratejisi bütünlüğü sağlamak üzerine kuruluydu. Bu bütünlüğün askerî sonuçları olacaktı: Avrupa'da pasif olma ve Amerika'daki statükoyu devam ettirebilme.

Bu stratejinin Kuzey Amerika'daki sonuçları kriz sırasında çeşitlilik arz ediyordu. İngilizler ilk başlarda kendilerine karşı gelişen muhalefetin sadece Massachusetts ile sınırlı kaldığını zannediyorlardı. Bu isabetsiz değerlendirme yüzünden Massachusetts'teki menfaatlerini güçlü bir şekilde müdafaa ederlerse sorunu halledeceklerine inanıyorlardı. 1774 yılında sadece bu koloniyle ilgili yasa yapılması ve Kuzey Amerika'daki İngiliz kuvvetlerinin bu kolonide toplanması bu algının bir sonucuydu. İngiliz stratejisinin askerî alanda uygulanması 1775 yılında Concord ve Lexington'daki çatışmalardan sonra da devam etti. Çünkü Massachusetts'in üzerinde durulması meselesinde haklı çıktıklarını düşünüyorlardı. Ayrıca başka yerlerde askerî harekât yapabilecek kadar yeterli asker yoktu. Bu durum özellikle de

İngiliz kuvvetlerinin profili İngilizlerin bu krize ne kadar hazırlıksız yakalandıklarını göstermekteydi. Aynı şekilde İngiliz ordusunun yeterince büyük olmamasının sonucuydu. İngiliz ordusu yaklaşık kırk beş bin kişilikti.

Neticede bu siyaset hem Massachusetts'te hem de başka yerlerde başarısız oldu. Massachusetts'te askerî varlık isyanı önlemek ya da yayılmasını engellemek için yeterli olmadı. 1776 yılının Mart ayında İngilizler, Amerikan toprakları limanı tehdit ettiğinde Boston'u boşaltmak zorunda kaldılar. Çünkü İngilizler Amerikalıların gerçekten barutlarının olup olmadığını bilmiyorlardı. Barut tedariki Amerikalılara Fransız yardımının önemli bir vechesiydi. Kuzey Amerika'nın diğer yerlerinde Boston üzerinde odaklanılmasından dolayı yeterli sayıda birlik bulundurulamaması isyana katılan diğer on iki kolonide de İngiliz idaresinin sona erdirilmesini kaçınılmaz kılıyordu. Dahası, 1775 yılında Amerikalılar, Kanada'yı işgal teşebbüsünde bulunabilmişlerdi. Hatta ilk başlarda bu hususta başarı da kazanmışlardı. Montreal'i ele geçirmişler ve İngilizleri Quebec'te sıkıştırmışlardı.

1775-1776 yıllarındaki olayların sonucu olarak savaşın ikinci safhası başladı. Bu safha Yurtseverlerin büyük çoğunluğu tarafından ya da İngiliz hükümeti tarafından planlanmış değildi. Ya da her iki taraf da belki bu safhanın başlayacağını beklemiyordu. Ancak bir kere savaşın bu safhasına geçildikten sonra İngilizler kontrolü yeniden ele alabilmek için büyük gayret sarf ettiler. Bu siyaset hem çok büyük bir askerî çaba hem de barış tekliflerinin Yurtseverler'e sunulmasını gerektiriyordu. Bu noktada İngilizlerin mevcut siyasi durum dâhilinde ellerindeki askerî tercihlere bakmak lazımdır. Aynı şekilde İngilizlerin mevcut askerî tercihleri dâhilinde siyasi durumun da değerlendirilmesi gerekmektedir. İsyân/ihtilalin sona erdirilmesi on üç koloninin hepsinin tekrar fethedilmesi ile gerçekleştirilemeyecekti. Aynı şekilde Amerikalıların Kanada'dan çıkarılması da söz konusu değildi. Bir nevi Kuzey'in 1861-1865 yılları arasındaki Amerikan İç Savaşı'ndaki durumuna benzer bir şekilde İngilizlerin de 1770'lerin ikinci yarısında işleri zordu. Bu yüzden siyasi sonuç doğurabilecek askerî başarılar elde edilmesi gerekiyordu. Bu siyasi

sonuçlar üzerinden Amerikalıları teslim olmaya zorlayabilirlerdi. Bu tür bir netice alabilmek için Amerikalılarla bir anlaşma doğrultusunda müzakerelerin yürütülmesi gerekiyordu. Amerikalıların sadakatlerini kazandıktan sonra bu sadakatin devamını sağlamak için de yine Amerikalılarla karşılıklı anlaşılması gerekiyordu. İngilizler istediklerini elde etmek için Yedi Yıl Savaşları'nda Yeni Fransa'yı (Kanada) fethederken izledikleri siyasetten farklı bir siyaset takip etmek zorundalardı.

Belirsiz olan ne tür askerî sonuçların İngilizleri hedeflerine ulaştıracağıydı. Öncelik, Amerikan ordusunun yenilmesi ya da yok edilmesi miydi? Çünkü Amerikan ordusu aslında ihtilali temsil ediyordu. İhtilalcileri bir arada tutan başlıca amildi. Washington, bu hususu en iyi anlayanlardandı.⁵ Yoksa İngilizler kilit önemi haiz merkezleri ele geçirmekle mi yetinmelilerdi? New York ve Philadelphia gibi merkezlerin İngiliz kontrolüne geçmesiyle İngilizler hedeflerine ulaşabilecekler miydi? Bu amaçların her biri ulaşılabilirdi. Pratikte bunların birbirlerine bağlı olduğu da rahatlıkla görülüyordu. İngilizler birliklerinin sayısını artırmadan ve bunlar için gerekli tedariki sağlamadan Amerikalıları yenemezlerdi. Bunu yapabilmeleri için de önemli liman kentlerini ele geçirmeleri gerekiyordu. Bunun tersi de düşünülebilir. İngilizler, eğer Amerikalıları yenebilirlerse kilit önemi haiz liman kentlerini de ele geçirebilirlerdi.

Nerelerde ne sayıda asker bulundurulacağı meselesi İngilizlerin kendilerini içinde buldukları durumu gayet net bir şekilde göstermektedir. Zira İngilizlerin askerî kaynakları sınırlıydı. Bu durumda büyük garnizonları nasıl idame ettireceklerdi? Bu tür sorunlar ihtilali bastırmak için belirlenen siyasi yatıştırma stratejisinin daha fazla önem kazanmasına yol açıyordu. Zira bu strateji sayesinde büyük garnizonlar bulundurma gereği yavaş yavaş ortadan kalkacaktı ve İngilizlere sadık Amerikalılardan yeni kuvvetler meydana getiri-

5 D. Stoker ve M. W. Jones, "Colonial Military Strategy" içinde D. Stoker, K. J. Hagan ve M. T. McMaster (haz.), *Strategy in the American War of Independence: A Global Approach* (Abingdon, 2010), s.30.

lebilecekti. Bunun doğal sonucu olarak Yurtseverler'in saflarında eksilmeler oluşacaktı.

Genel olarak bu tür isyan bastırma mücadeleleri düşünüldüğünde İngilizlerin en çok üzerinde durmaları gerekenin Amerikan ordusunu yok etmek olması gerektiği düşünülebilir. 1776-1777 yıllarında New York ve Philadelphia seferleri düşünüldüğünde İngilizlerin böyle bir imkâna sahip oldukları öne sürülebilir. Bu şehirlere karşı girişilen harekâtlar muharebe ile neticelenmişti çünkü Washington'ın stratejisi bu şehirleri korumak üzerine kuruluydu. Dolayısıyla, İngilizler bu büyük kentleri ele geçirme meselesini tekrar gündeme aldılar. Büyük kentleri ele geçirerek İngiliz idaresinin tekrar kuruluyor olduğu mesajını vermek istiyorlardı. Ayrıca çok sayıda Amerikalının tekrar İngiliz tacının yetkisi altına girdiğini göstermek istiyorlardı. 1776 yılının yaz mevsiminden itibaren İngilizler geri döndüler. Önemli kentlerin birçoğunu tekrardan ele geçirdiler. New York'u 1776 yılında aldılar. Savannah'yı 1778 yılında zapt ettiler. Charleston ise 1780 yılında İngiliz idaresine geçti. Bazı kentler ise geçici olarak İngiliz kontrolü altında kaldı. Bunlardan Newport 1776 yılından 1778'e kadar Philadelphia ise 1777 yılından 1778 yılına kadar İngilizlerde kaldı.

Bununla beraber, İngilizlerin takip ettiği bu siyasete rağmen başka önemli merkezler Amerikalıların kontrolünde kalmaya devam etti. Bunlardan en dikkati çeken Boston idi. Boston'un Amerikalıların elinde kalmaya devam etmesi İngilizlerin karşı karşıya kalmış oldukları çok önemli bir siyasi sorunun altını çiziyordu. Sahada kazanılan askerî başarılarla rağmen siyasi anlaşma yapma zarureti hâlâ ortada duruyordu. Savaş gayretinin devamını ve bütünlüğünü sağlamak için siyasi çaba gerekiyordu. Bu yapılırken İngilizler siyasi yaklaşımlar ve askerî girişimlerle on üç kolonideki siyasi dengeleri kendi lehlerine çevirmeye uğraşabilirlerdi. Bazı zamanlarda bu hususta başarı elde ettiler. 1780 yılında İngilizlerin Charleston'da yaptıkları kuşatma neticesinde Güney Carolina'da yeni bir siyasi durum ortaya çıkmıştı ve İngilizler bundan faydalanabilirlerdi. Zira Güney Carolina'nın İngilizlerin denizden çıkarma yapabilmelerine en müsait ve ticarete en fazla bağımlı olan sahil kesimleri (hem siyasi hem de ekonomik

açıdan koloninin en önemli kısımları) İngiliz idaresini kısa bir süre içinde tanımaya karar verdi. Bu başarı İngilizlerin askerî güç ile uzlaşmacı siyasi yaklaşımlarını bir araya getiren stratejilerinin isabetli olduğunu gösteriyordu. İngilizlerin uzlaşmacı siyasi yaklaşımları, savaşın başında Amerikalıların ortaya attıkları taleplerin çok büyük kısmının İngilizlerce kabul edilmesini içeriyordu.

Siyasi hedefler sadece orduların hareketlerini etkilemiyordu. Her iki tarafın sahaya sürdüğü kuvvetlerin mahiyetini de etkiliyordu. Saha ya sürülen kuvvetlerin mahiyeti de mücadele hakkında yürütülen siyaseti etkiliyordu. İngilizler Alman paralı askerlerden faydalanıyorlardı. Belki bu askerlerden daha fazla sayıda Amerikan Yerlileri ve Afrika kökenliler İngilizler adına savaşa katılmışlardı. Almanların, Amerikan Yerlilerinin ve Afrikalı-Amerikalıların İngilizler tarafından sahaya sürülmesine karşı olan Yurtseverler bu hususu siyasi mücadelelerin bir parçası hâline getirdiler. Gerçi Afrikalı-Amerikalıların savaşta çok büyük etkileri olmadı ancak yine de Yurtseverler bu hususu siyasi olarak kullanmaya devam ettiler. Amerikalıların Fransa'dan yardım alıyor olmaları ise İngiltere'de savaşa verilen desteği artırdı. Ayrıca İngiltere'de Amerikalılara sempati duyanlara ciddi bir zarar verdi. Amerikalılara ikiyüzlü yaftası yapıştırıldı. Amerikalıların İngilizlerin milli düşmanları olan Katolik bir otokrasi (1779'da İspanya'nın da katılması ile bu sayı ikiye çıkacaktı) ile ittifak kurdukları meselesi işlendi.

Bu ittifaklar savaşı yeni bir safhaya ulaştırdı. İngilizlerin kaynaklarını Bourbonlarla (Fransa ve İspanya) olan krizde mi yoksa Amerikalılarla yaptıkları savaşta mı kullanacakları konusu bir netliğe kavuşmamıştı. Parlamentodaki muhalefet Amerikalılardan ziyade Bourbonlarla olan savaş üzerinde yoğunlaşılması için hükümet üzerinde baskı yapıyordu. Hükümet ise farklı düşünüyordu. Amerika'yı tekrar elde etme ümidini bir kenara bırakmayı ne istiyordu ne de uygun görüyordu. Yorktown'a kadar hükümet ile muhalefet arasındaki tartışma bir sonuca bağlanamadı. Yorktown'daki İngiliz kuvvetleri kuşatılmıştı. 19 Ekim 1781'de İngilizler yenildiler ve Amerikalılara teslim oldular. Tabii ki bu mağlubiyetin siyasi sonuçları da oldu. 20 Mart 1782'de Başbakan Lord North görevi bırakmak

zorunda kaldı. Yerine muhalefetin görüşlerini dikkate alan Charles Watson-Wentworth geçti. Watson-Wentworth, Rockingham'ın İkinci Markisi idi. Kuzey Carolina'da bir kasabaya onun adı verildi.

Başbakanlık'taki bu değişimin sonucunda Yorktown'dan sonra Amerika Departmanı'ndan sorumlu bakan Lord George Germain tarafından hazırlanan ve Kuzey Amerika'da İngilizlerin nasıl savaşa-
cağını belirleyen strateji anlamsız hâle geldi. Lord Germain Şubat ayında görevden ayrılmıştı. Bununla beraber Lord Germain'in sahil-
den çıkarma yapılmasına dair planlar yaptığıının üzerinde durmak faydalı olacaktır. Bu şekilde Rhode Island'ı geri almayı planlıyor-
du. Germain'e göre New York, Charleston ve Savannah'yı İngiltere elinde tutabilirse İngiliz ticareti güven altına alınacaktı ve Fransa ile İspanya'ya karşı Karayipler'de girişilecek harekâtlar için İngiltere'nin elinde üsler bulunacaktı.⁶

Siyasetin stratejideki merkezî rolünün sonucu olarak 1782 yılı savaşın kilit yılı hâline gelmiştir. İronik bir şekilde 1782 yılı Yurtse-
verlerin çok az askerî başarı elde ettikleri bir yıl olmuştu. Washington, New York'u alabilmek için yaptığı planında neredeyse hiçbir başarı elde edememişti. Dahası, bu başarısızlık Fransız-Amerikan ittifakının düşüşe geçmesinin başlangıcıydı. Bu ittifakın sarsılmaya başlaması çok farklı askerî önceliklerin peşinde gidiliyor olmasından kaynaklanan sorunların bir yansımasıydı. Fransızlar, Batı Hint Adaları üzerinde duruyordu. Bundan daha önemlisi, Fransız hükümeti artık savaştan yorulmuştu. Zira Avrupa'daki güç siyasetini de dikkatle takip etmesi gerekiyordu. Fransızlar, özellikle Rusya'nın Türkler karşısında elde ettiği başarılar neticesindeki genişlemesini kaygıyla seyreliyorlardı. Bu husus, uluslararası ilişkilerin karmaşık karakterini göstermekte ve bunun sonucunda ortaya çıkan stratejinin bağlamını açıklamaya yardımcı olmaktadır.⁷

6 W. B. Wilcox, "Too Many Cooks: British Planning before Saratoga", *Journal of British Studies*, 2 (1962), s.56-90; P. Mackesy, "British Strategy in the War of American Independence", *Yale Review*, 52 (1963), s.539-57.

7 J. R. Dull, *The French Navy and American Independence: A Study of Arms and Diplomacy, 1774-1787* (Princeton, NJ, 1975); J. R. Dull, *A Diplomatic*

Dahası, 1782 yılında Batı Hint Adaları'ndaki Fransız donanması Amiral Rodney tarafından 9-12 Nisan tarihleri arasında Saintes Savaşı'nda ağır bir mağlubiyete uğratılmıştı. Bu mağlubiyet muharebenin stratejik tercihleri belirlemesindeki rolünü göstermesi açısından çarpıcıdır. Askerî olarak savaş İngiltere'nin istediği şekilde cereyan ediyordu. Yeni savaş gemileri denize indirilmişti. Kamu maliyesi gayet kuvvetli bir durumdaydı. İrlanda'da bir isyan çıkabileceğine dair endişeler ve Britanya'da genel olarak memnuniyetsizliğe dair kaygılar çoğunlukla giderilmişti. Bourbonlar İngiltere'yi yeniden bir işgale kalkışacak durumda değillerdi. Cebelitarık kuşatma ve büyük çaplı saldırılara karşı koruma altına alınmıştı. İngiltere'nin Hindistan ve Kanada'daki pozisyonu endişe ediliğinden daha sağlam bir durumdaydı. Sömürge kazanımı ve yapılacak bir barış antlaşmasıyla kaybedilecek toprakların oluşturduğu denklem değişmiş oldu. Ancak İngiltere barış istiyordu. Varılacak bir anlaşma ile artık Amerika'nın İngiliz idaresine dönmesi gibi bir talep ya da beklenti söz konusu değildi. Öncelik, İngiltere'ye karşı savaşan koalisyonun parçalanması meselesine verilmişti. Ayrıca bağımsız bir Amerikan devleti ile iyi ilişkiler kurulabilirdi. Paradoksal bir şekilde bu strateji hem kısa hem de uzun vadede başarılı sonuçlar verecekti. İngiltere Amerikalılarla anlaşarak kendisine karşı kurulan koalisyonun dağılmasını başardı. Her bir tarafla ayrı ayrı barış antlaşmaları yapmaya muvaffak oldu.⁸ Dahası, yapılan barış sayesinde İngiltere uluslararası ilişkilerde yeni ittifaklar kurabilme fırsatına sahip oldu. 1786 yılının Haziran ayında Paris'te bir ticaret antlaşmasını müzakere etmek için bulunan William Eden şöyle yazıyordu: "Burada İngiltere ve Fransa'nın daimi bir barış için sağlam bir plan yapması gerektiğine dair inandırıcı bir hava var. Burada aklı başında bir sürü insan isyan etmiş kolonilerin ticari güce ve istikrarlı bir hükümete kavuşmaları yönünde teşvik edildiği

History of the American Revolution (New Haven, CT, 1985); O. T. Murphy, *Charles Gravier, Comte de Vergennes: French Diplomacy in the Age of Revolution, 1719-1787* (Albany, NY, 1982).

8 A. Stockly, *Britain and France at the Birth of America: The European Powers and the Peace Negotiations of 1782-1783* (Exeter, 2001).

takdirde bu kolonilerden dolayı evhama ve endişeye kapılmaya gerek olmadığını söylüyor.”⁹

1787 ve 1790 yıllarında İngiltere ve Fransa tekrar krizin eşiğine geldiklerinde Amerika'nın Fransa'ya yardım teklifinde bulunacağına ya da yardım edebileceğine dair çok fazla bir işaret yoktu.¹⁰ Amerikan Bağımsızlık Savaşı (bir imparatorluk içinde başlayan bir isyan ve aynı zamanda bir iç savaş) ile Vietnam Savaşı arasında birçok farklılık olmasına rağmen stratejik boyut özellikle de ABD'ye karşı oluşan koalisyonun dağılması meselesi ile ilgili olarak bazı paralellikler olduğunu göstermektedir. 1970'lerin sonlarına gelindiğinde Çin, Amerika Birleşik Devletleri ile anlaşmış ve Vietnam'la savaş hâlindeydi.

Yurtsever stratejisinde bağlamsal unsurların ve ihtimallerin rolleri hem genel olarak hem de özel olarak özellikle de İngilizlerin tercihleriyle ilişkili bir şekilde açıkça görülebilmektedir. 1776 yılındaki felaketleri müteakip Washington bir sürü insanın Kıta Ordusu'nu ihtilalin kendisi olarak gördüğünün farkına vardı. Bundan sonra başarı garanti görülmedikçe riske girmemeyi tercih etti. Eğer İngilizler başarılı olsalardı Yurtseverler gerilla savaşı ve Lee'nin savunduğu strateji gibi daha radikal askerî yöntemlere başvurabilirlerdi. Aslında Greene güneyde milis kuvvetleriyle birlikte düzenli orduyu başarılı bir şekilde kullanabilmişti.

Alternatif olarak ve çok farklı bir strateji izleyerek, Yurtseverler düzenli birliklere dayalı bir şekilde 1790'larda Fransız ihtilalcilerinin yaptıkları gibi mücadeleyi sürdürmeye karar verebilirlerdi. Ancak bu sefer de Amerika'da iktidarı ele geçirenler yine Fransız ihtilalcilerinin ve Amerikan İç Savaşı sırasında Kuzey'in yaptığı gibi eyaletlerin haklarına ve özel mülkiyet hakkına karşı daha sert bir tutum takınabilirlerdi. Bunun sonucunda çok farklı bir Amerikan kamu kültürü ortaya çıkabilirdi. Bu kamusal hayat kültürüne göre

9 Dışişleri Bakanı Carmarthen Markisi Francis'ten Eden'a, 6 Haziran 1786, TNA, FO 27/19, dosya 116.

10 P. P. Hill, *French Perceptions of the Early American Republic, 1783-1793* (Philadelphia, PA, 1988).

milli devlet vurgusu çok daha güçlü olurken bireye/yurttaş ya da eyaletlere verilen önem azalabilirdi. Aynı şekilde bireyin görevleri haklarının önüne geçebilirdi.

YENİ DEVLETİN STRATEJİSİ

1783 yılında savaş zamanı kurulan koalisyonun dağılması İngiltere'yi daha tehditkâr bir hâle getirdi. Ayrıca, İngiltere'nin Avrupa'da kendisine müttefikler bulması ihtimali arttı. Amerika Birleşik Devletleri için İngilizlerin elindeki Kanada geçmişteki başarısızlıkların altını çiziyordu ve mevcut durumda da bir tehdit hâline geliyordu. 1801'den 1809'a kadar başkan olan Thomas Jefferson 1803 yılında gerçekleşen Louisiana Alımı sonucu ele geçirilen toprakların ve daha sonrasının keşfedilmesini savunuyordu. Özellikle de Lewis ve Clark'ın Pasifik'e doğru yaptıkları seferi desteklemişti.¹¹

Stratejik kültürün bir diğer vechesi olarak Amerikalıların uygun yönetim diye kavramsallaştırdıkları şey genişlemeyi teşvik ediyordu. İngiliz İmparatorluğu'nun kötü yönetimine cevap olarak Amerikalılar hem bağımsızlık öncesinde hem de sonrasında eşitlik için çalıştılar. Buna göre federal bir yapı meydana getirilecekti. Bu federal yapı sayesinde özgürlük kuvvet ile yerellik ise genişleme ile birleştirilecekti. Hükümet etmenin ideolojik boyutu ve mekansallık bu yönetim ve yayılmacılık stratejisi için çok önemliydi. Pratik olarak federal yaklaşım batıya doğru geniş toprakları olan yedi koloninin iddialı toprak taleplerinden kaynaklanan sorunların çözümü için bir cevaptı. Bu meseleyle ilgili olarak ortaya çıkan stratejinin ideolojisi bakımından bu yaklaşım yayılma siyasetini normatif kılmıştı. Daha önce Roma İmparatorluğu ya da İngiltere ile ilişkilendirilen emperyal aşırılık olarak görülmüyordu. Amerikalılar sadece topraklarının genişlemesi gerektiğine inanmıyorlardı. Kurdukları birliğin de dinamik olması gerektiğini düşünüyorlardı. Yeni eyaletler kendi yönetimleri

11 A. F. C. Wallace, *Jefferson and the Indians: The Tragic Fate of the First Americans* (Cambridge, MA, 1999); P. S. Onuf, *Jefferson's Empire: The Language of American Nationhood* (Charlottesville, VA, 2000), s.18-52.

ve federal hükümet düşünüldüğünde eşit ve tek tip olmalıydılar. Bu çözüm cumhuriyet idealleriyle en uyumlu olardı.

Washington ve Jefferson daha sonra Amerikan stratejisini tartışmaya çalışanlar için simgesel yorumlar yaptılar. Bu yorumlar yeni cumhuriyet için bir ahlaki mekân tanımlama ve buna uygun bir strateji belirleme çabasını yansıtmaktaydı. Büyük devlet siyasetinin kargaşasından uzak durmak için gerekli ahlaki ve ihtiyati sebepler öne sürmüşlerdi. Bu Amerika'nın istisnai olduğuna dair bir vizyonun gereği idi. Bu görüşe göre Amerika hem Avrupa'dan ayrıydı hem de daha iyiydi.¹² 1776 yılındaki Bağımsızlık Bildirgesi'nde herkesin mutluluğa erişmeye hakkı olduğu belirtiliyordu. Bunun evrensel bir hak olduğu vurgulanıyordu. Ancak Amerikalılar bu hakkı diğer ülkelere de götürme konusunda gayet isteksizdiler. Bundan dolayı 1792 yılındaki Fransa'dan ve daha sonra komünist Rusya'dan ayrışıyorlardı. Fransız ihtilalciler ahlaki amaçların yanında ihtilalin prensiplerini diğer ülkelere de götürerek başarmış oldukları işi koruyabileceklerini düşünmüşlerdi. Stratejinin jeopolitiği değerlendirilirken kendisini sıklıkla gösteren realist ve idealist kavramsallaştırmalar arasındaki gerilim kendisini Amerika Birleşik Devletleri bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıktığında da gösterdi. İngilizlerin hâlâ güçlerini muhafaza ediyor olmalarından dolayı Amerika Birleşik Devletleri'nde realistler kazanmış görünüyorlardı.

Aynı zamanda strateji, eldeki imkân ve kabiliyetler ölçüsünde belirlenebilirdi. Sadece yapılması gerekli ödevler stratejinin belirlenmesinde etkili değildi. Bunların yanında amaç ve araçlara dair kamusal alanda üretilen literatür de yine stratejiyi etkilemekteydi. Yeni Amerikan devleti askerî olarak zayıftı. Bağımsızlıktan sonra donanması dağılmıştı. Yeni ortaya atılan siyasi görüşler ve ortaya çıkan mali sorunlardan dolayı orduda çok radikal kısıtlamalara gidilmişti.¹³ Siyasi faktörler çok önemliydi. İngilizlerin tecrübelerinden

12 P. S. Onuf ve N. Onuf, *Federal Union, Modern World: The Law of Nations in an Age of Revolutions, 1776-1814* (Madison, WI, 1993).

13 J. B. Hattendorf, "The Formation and the Roles of the Continental Navy, 1775-1785" içinde *Talking about Naval History: A Collection of Essays*

yola çıkan bazıları sert ordu karşıtı ideolojik pozisyon almışlardı. Ordudan ziyade milis kuvvetlerini öne çıkarıyorlardı. Ayrıca federal hükümet henüz daha kendisini tam tesis edemediği için askerî düzenlemelerin ne şekilde yapılacağı konusu belirsizliğini koruyordu. Ordunun amacı, büyüklüğü ve nasıl komuta edileceği gibi konular da yine masanın üzerinde duruyordu.

Bu gerilimlere bağlı olarak 1793 yılında Fransız İhtilali'nin aldığı radikal şekil Amerikan siyasetini de etkiliyordu. Stratejinin yeniden kavramsallaştırılması gerekiyordu. Dış politika, iç politika ve Amerikan devletinin mahiyeti gibi bütün konular bir karışım hâlinde duruyordu ve hepsini birden kapsayacak bir stratejiye ihtiyaç vardı. Birçok Amerikalı siyasetçi, Fransız İhtilali'ne verilecek tepkinin ülkedeki radikaller düşünülerek tasarlanmasını savunuyordu. Zira Amerika'da Fransız İhtilali'ne destek verilmesini isteyenler vardı. Hatta bu ihtilalden ilham alarak bir şeyler yapmaya kalkışacaklar bile olabilirdi. Bu siyasetçiler Fransızların Amerika'da herhangi bir güç gösterisine girişmesi ihtimalinin de değerlendirilmesini istiyorlardı. Bu noktaya bağlı olarak Amerikan dış politikası cumhuriyetçi olmakla beraber radikal değildi. Alexander Hamilton, uluslararası sistemi bir tehdit olarak görüyordu. Özellikle de Fransa'nın hareketlerine kuşkuyla bakıyordu. Bu yüzden Amerikan maliyesinin ve ekonomisinin geliştirilmesi gereği üzerinde duruyordu. Ayrıca İngilizlere sempati besliyordu. Bu yüzden İngiltere ile ilişkilerin geliştirilmesi mümkün olabildi. 1789 ile 1795 yılları arasında Hazine Bakanı olan Alexander Hamilton 1799'dan 1800'e kadar da orduda general olarak görev aldı. Hamilton, İngiltere'yi esas olarak liberal bir devlet olarak görüyordu. Bu yüzden İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'ne diğer devletlere nazaran daha az oranda bir tehdit arz ediyordu. Hamilton bir milli banka ve profesyonel ordu kurulması taraftarıydı. Bu iki kurum sayesinde Amerika hem iç hem de dış tehditlere karşı birleşebilecekti. Yabancılar ve Ayaklanma Kanunlarının kabul edilmesi hükümeti iç muhalefete karşı güçlendirme çabası olarak yorumlandı.

(Newport, RI, 2011), s.200.

Jeffersoncular ise Hamilton'un aksine Amerikan İhtilali'ne yol açan mücadelenin tekrar başladığını ileri sürdüler. Bu sefer tehdit içeridendi. Jeffersoncuların gözünde Hamilton, III. George'un başka bir versiyonuydu. Bu durum stratejinin uluslararası-ulusal devamlılığına klasik bir örnekti. Yani sadece ihtilal şartlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir strateji söz konusu değildi. Jeffersoncular komutanların niyetlerinden bağımsız olarak ordudan kaynaklanabilecek problemlerden dolayı Amerikan kamusal hayatı için endişeliydiler. Amerikalı siyasetçiler arasındaki bu bölünme İkinci Parti Sistemi şeklinde 1828'den 1854'e kadar devam etti. Whigler ve Jackson Demokratları karşı karşıyaydılar. İngilizlerin büyük düzenli birlikleri, sadece merkeziyetçi ve keyfi hükümet etmenin destekçileri olarak görmelerine dair olağan görüşleri Amerika Birleşik Devletleri'nde altı çizili bir şekilde ortaya çıkmıştı. Strateji kısmen ülke içindeki kuvvet yapıları ve uluslararası ittifaklara dair endişelerin belirlediği bağlamın bir ürünüydü.¹⁴ Kısmen güneyli toprak sahipleri ile New England tüccarları arasındaki gerilim de yine bu bölünmenin etkenlerindendi. Güneyli toprak sahiplerinin aklına daha ziyade kaleler ve küçük silahlı tekneler gelirken New England tüccarlarının vizyonları deniz aşırı ülkeleri kapsıyordu ve okyanusları aşabilecek bir donanma kurulması gerektiğini düşünüyorlardı.

Amerika içindeki farklılıklar siyasi kimlik ve stratejik kültür üzerinde bir birlik olmamasının yansımasıydı. Askeriyenin büyüklüğü ve teşkilatlanması üzerinde büyük bir anlaşmazlığın yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nin bir devlet olarak mahiyetinin ne olacağı üzerinde ve Amerikan toplumu hakkında ortalıkta dolaşan varsayımlardan dolayı ortaya çıkan bir anlaşmazlık daha vardı. Ayrıca uluslararası sistemin algılanması konusunda da yine birbiriyle uyumlu olmayan görüşler vardı. Hamilton birbirleriyle rekabet hâlinde olan devletler hakkında kötümser bir görüşe sahipti. Benzer şekilde bu

14 J. M. Trautsch, *The Genesis of America: US Foreign Policy and the Formation of National Identity, 1793-1815* (Cambridge, 2018); L. D. Cress, *Citizens in Arms: the Army and Militia in American Society to the War of 1812* (Chapel Hill, NC, 1982).

devletlerden oluşan uluslararası sistem hakkında Amerika Birleşik Devletlerinin ne yapması gerektiği ile hükümet ve askerî hazırlık bağlamında stratejilerinin ne olması konusunda da yine kötümser bir yaklaşıma sahipti. Jefferson ise yumuşak bir sistemin mümkün olduğunu düşünüyordu. Ona göre Amerika kendisini Avrupalı devletlerden uzak tutabilirdi.¹⁵

Amerikan stratejisi üzerinde kaynakların tahdit edici bir etkisi vardı. Strateji hakkındaki tartışmalar ise siyasi gerilimlere bağlı geliyordu ve bu gerilimlerden ayrı bir şekilde devam edemiyordu. Dahası, bu tartışmalar siyasileşmiş bir tarihsel anlatıdan besleniyordu. Bu anlatıda stratejiler özellikle gerekli ulusal stratejik kültürün ve bununla ilgili kurumların en iyi nasıl tanımlanacağı açısından doğrudan alakalı görünüyordular. Jefferson Avrupa-tarzı bir askeriye dayanamayı tercih ediyordu. Ona göre milli birliğe güvenmek gerekiyordu. Hâlbuki bu rahatlatıcı bir illüzyondan ibaretti. İhtilal sonrası Fransa'da da benzer bir durum söz konusuydu. Fazilet ağır basacaktı ve kendisine 1801'de başkanlığa başlarken yaptığı konuşmada Amerika Birleşik Devletlerinin dünyanın en güçlü devleti olduğunu söyletecekti.

FRANSIZ İHTİLALİ SAVAŞLARI

1792 yılının Nisan ayında Fransa Avusturya'ya savaş ilan etti. Bu savaş ilanı ile birlikte 1815 yılına kadar sürecektir bir çatışma dönemi başlamış oldu. Bu dönem kısa fasılalara rağmen çatışmalarla doluydu. Fransızların takip ettiği politika ideolojinin strateji üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Yedi Yıl Savaşları ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan farklı olarak Fransa 1792 yılında tek başınaydı. Sadece yabancı radikallerin desteği söz konusuydu. 1778 yılından itibaren yardım ettiği cumhuriyet, yani Amerika Birleşik

15 A. DeConde, *The Quasi-War: The Politics and Diplomacy of the Undeclared War with France, 1797-1801* (New York, 1966); B. Perkins, *The Cambridge History of American Foreign Relations, Vol. 1: The Creation of a Republican Empire, 1776-1865* (Cambridge, 1993), s.84.

Devletleri bile tarafsız kaldı. Diğer Avrupa cumhuriyetleri de aynı şekilde davrandılar. Dahası, Fransa savaşa ittifak sistemlerinin gereği olarak sürüklenmemiştir. Ya da bir müttefikinin bir hareketi yüzünden savaş yapmak durumunda kalmamıştır. Yani, 1756 yılında Prusya'ya karşı Avusturya'ya destek için savaşa girdiğine benzer bir durum yoktu. Sonuç olarak, 1792 yılındaki Fransız stratejisi daha ziyade ülke içindeki şartların bir ürünüydü. Gerçi ülke içindeki bu şartlar da kısmen uluslararası gelişmelerden etkilenmekteydi. Uluslararası sistemin ülke içinde nasıl algılandığı çok önemliydi zira değişen stratejik kültüre işaret ediyordu.

Fransa tek oyuncu değildi. 1791 yılının Temmuz ayında İmparator II. Leopold, Padua Tamimi'ni yayınladı. Bu tamimle Avrupa'daki hükümdarlara çağrı yaparak Fransa'daki kraliyet ailesinin özgürlüğüne kavuşturulması çabasına destek vermeye davet etti. Dolayısıyla devrim karşıtı adımlar bir dinamik yaratmıştı. 27 Ağustos 1791'de Avusturya ve Prusya hükümdarları Pillnitz Deklarasyonu'nu ilan ettiler. Padua Tamimi'nde ilan edilen prensiplere destek verdiklerini açıkladılar.

Stratejide çoğu zaman olduğu gibi, değişen ton içerik ve bağlamla birlikte çok önemlidir. Fransa'da radikaller arasında bir dönüşümü gerçekleştirme kararlılığı agresif hedefler ve yöntemler belirlenmesine katkı verdi. Uzlaşma kabul edilebilir bir hedef olamazdı. En azından böyle bir şey herkesin önünde gündeme getirilemezdi. Bu durum verilecek tepki için de geçerliydi. 1792 yılında Brunswick Dükü Charles (Prusya ordusunda bir komutandı) Fransa'ya doğru ilerlerken bir deklarasyon yayınladı. Buna deklarasyonda Avusturya hükümdarı II. Francis ve Prusya hükümdarı II. Frederick William'ın amaçlarını ilan etti. Buna göre XIV. Louis'nin yasa yapıcı yetkisinin tekrar kendisine verilmesi isteniyordu. Eğer bu yapılmazsa ve Louis zarar görürse Paris bunun bedelini çok feci ödeyecekti. Bu tehdit bir işe yaramadı tabii ki. Bu kriz sırasında Fransa'da işgalcilere karşı ihtilalcilerin coşkulu bir şekilde karşı durmasına yönelik çağrılar ihanet paranoyasıyla birleşmişti.

Cevap olarak, ülke dışında takip edilecek stratejinin bir parçası halkın desteğini almaktı. Özellikle 19 Kasım 1792'de Ulusal Konvan-

siyon (Ulusal Meclis'in yerine kurulmuştu) Fransız halkının özgürlüklerine kavuşmak isteyen bütün halklara kardeşçe yardım edeceğini ilan etti. Genel olarak, bu bütün uluslararası düzeni bozabilecek bir çağrıydı. Ayrıca gerçekçi değildi. Bununla beraber Fransa için bir ümit ve araç da sağlıyordu. 15 Aralık'ta Fransız kuvvetlerinin işgal ettiği tüm topraklarda *ancien régime*'lere son verileceği ilan edildi. 1 Şubat 1793'te Ulusal Konvansiyon oybirliğiyle İngiltere ve Hollanda'ya savaş ilan etme kararı aldı. Burada dikkat çekici olan savaş ilanının hükümdarlara karşı yapılmasıydı. Yani Fransızlar, halklarla problemlerinin olmadığını problemlerinin yöneticilerle olduğunu ilan etmişlerdi. Daha genel olarak, uluslararası düzende radikal ile ılımlı görüşler arasında daha geniş bir mücadele vardı. Bu mücadele barış ihtimali ile savaş yapma araçlarını konumlandırmaya yardımcı olmaktaydı.¹⁶

Fransız toplumunun seferber edilmesi ülke içindeki kilit strateji olmuştu. 1793 yılında Avusturya karşısında yaşanan mağlubiyet (gerçi bu tamamen bir mağlubiyet değildi) sonrasında ordu yeniden teşkilatlandırıldı. Buna göre askere alma kurumu ihdas oldu. Yeni kabiliyetli komutanlar orduya kazandırıldı. Daha etkili bir ordu teşkilatı kuruldu. Bu ordu Fransa'nın birden fazla cephede etkili bir şekilde savaşabilmesini sağladı. Verilen kayıpların büyük zararlara yol açmaması sağlandı. Avrupa'daki çoğu devlete kafa tutabilecek bir hâle gelindi. Dahası, en azından ilk başlarda, devrimci coşku Fransız savaş kabiliyetinin önemli bir unsuruydu. Ani saldırı yapabilmek için gerekli moral bu coşku sayesinde sağlanıyordu. Karşı tarafın ateş gücüne bakmaksızın ileri atılanlar bu devrimci coşkunun verdiği moral sayesinde bunu yapabiliyorlardı. Kısacası, stratejik kültür ile askerî taktikler iç içe geçmişlerdi. Buna benzer başka durumlar da vardı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikalıların hava gücüne verdikleri önem bu duruma örnek olarak gösterilebilir. 1797 ve 1801 yılında Fransızların elde ettikleri başarıların benzerini Prusyalılar kazanamamışlardı. Fransızların kendileri de Yedi Yıl Savaşları sırasında

16 J. Israel, *A Revolution of the Mind: Radical Enlightenment and the Intellectual Origins of Modern Democracy* (Princeton, NJ, 2010), s.129-150-3.

güçlü bir koalisyon karşısında başarısız olmuşlardı. Bu tezat eldeki kaynaklardan doğmaktadır. Özellikle insan gücü denklemde önemli bir rol oynamıştır. Bunun yanında stratejik, jeopolitik, organizasyonel ve operasyonel unsurlar da yine önemlidir.

Fransız İhtilali Savaşları'nda stratejiyi ideoloji ve bu ihtilalin kendisinin meydana getirdiği askeriye belirliyordu. İdeoloji gibi ihtilalin yarattığı korku mekanizması da uzlaşmayı zorlaştırıyordu. Bu yüzden hükümet, özellikle de ordu ve ordudaki generaller, devamlı savaştan yana tavır almışlardı. Bu savaşların da ülkenin sınırlarının ötesinde yapılmasını savunuyorlardı. Bu şekilde faaliyetleri için gerekli kaynağı yaratabileceklerini düşünüyorlardı. Generallerin meşgul tutulması sayesinde Fransa içindeki olası ihtiraslarının da önüne geçilmiş oluyordu. Generaller için fırsatçılık ve yeni bir dünya yaratabilme imkânı agresif ve devamlı faaliyet üzerinde yoğunlaşan bir stratejik kültür meydana getirmişti. Napolyon'un 1799 yılında iktidarı ele geçirmesi yeni stratejinin unsurlarının meyve vermeye başlaması sonucunu doğurdu.

Halk hareketlerinin Amerikan ve Fransız devrimleri sırasında düzenli birliklere direnmesine ve zaman zaman da bu birliklerin üstesinden gelmelerine benzer şekilde 1808 yılında İspanyollar Napolyon'a karşı direnmişlerdi. Hükümdarları IV. Charles hapisteydi ve onun yokluğunda İspanyollar bir isyan/ihtilal başlatmışlardı. Clausewitz bu ihtilalden çok etkilenmişti. Prusyalıların 1806 yılında Fransa'dan aldıkları yıkıcı mağlubiyetten sonra aynı yolu takip etmelerini düşünmüştü.¹⁷ İspanyolların Napolyon'a karşı direnişi muzaffer tarafın savaş meydanında kazandığı zaferden başarılı sonuçlar elde etmesinin engellenebileceğini göstermişti. Napolyon'un başarılı bir şekilde Madrid'in üzerine yürümesi direnişi bitirememişti. Aksine bu direniş daha önce Amerikalıların ve Fransızların mağlubiyet karşısında sergiledikleri azim ve kararlılığın bir nevi tekrarı olmuştu. Dolayısıyla hem askerî bir araç hâline gelmiş hem de önemli bir moral adımı ya da hamlesi olmuştu.

17 P. Paret, *The Cognitive Challenge of War: Prussia 1806* (Princeton, NJ, 2009).

Prusyalılar 1792 yılında Fransız İhtilali'ni bastırmada başarısız olmuşlarsa da daha önce 1787 yılında Hollandalı Yurtseverleri bertaraf etmeyi başarmışlardı. Fransızlar da 1808-1813 yılları arasında İspanya'da başarısız olmuşlardı. Ancak daha sonra İspanya'yı işgalleri 1823 yılında bu ülkedeki liberallerin bertaraf edilmesi ile sonuçlanmıştı. Bağlamsal ve muhtemel şartlar çok önemliydi. Amerika ve Fransa'daki stratejik bağlamlardan farklı olarak ideolojik dürtüleri, hükümetin imkân ve kabiliyetlerini, jeopolitik şartları ve diğer devletlerin hareketleri ile ortaya çıkan ihtimalleri akılda tutmak gereklidir. Bu unsurlar hem bağımsız hem de birbirlerine bağımlı değişkenlerdi. Amerika Birleşik Devletleri, Fransa gibi yayılmacı bir ideolojiye ve pratiğe sahipti. Bununla beraber ABD'nin içinde bulunduğu jeopolitik şartlar çok farklıydı. Karşılarında İngilizlerin, Fransızlar, İspanyolların ve Amerikan Yerlilerinin bulunması Fransız ihtilalcilerinin karşılaştığı türden dönüştürücü bir tehdit değildi. Dahası, Fransa Napolyon'un başında bulunduğu bir askerî diktatörlüğe boyun eğdikten sonra artık diktatörlüğün diktatörün algıladığı türden ihtiyaçları stratejiyi belirlemeye başladı.

Diğer devletler tepki vermekte gecikmediler. 1796 yılında Tümgeneral David Dundas, eğer Fransa İngiltere'yi işgal ederse ne yapılması gerektiğinin genel hatlarını şu şekilde özetlemişti:

“Bir düşman çıkarma yaptığında, sivil hükümetin bütün zorlukları ve prosedürlere uyulması gerekliliği artık ortadan kalkar. Öncelik ordunun ihtiyaçlarının giderilmesine ve güçlendirilmesine verilir. Düşman püskürtülmelidir... En güçlü ve en etkili tedbirler alınmalıdır... Her karış toprak asker sayısı düşmanın asker sayısından azken bile savunulmalıdır... Düşmanın ulaşabileceği kullanışlı her şey herhangi bir merhamet gösterilmeden yok edilmelidir.”¹⁸

Ülke içindeki gerçek ya da farazi tehditlerle karşılaşılması ve mücadele edilmesi Fransız İhtilali'nin yönelttiği tehdide bir cevap olarak geliştirilen stratejinin kilit bir veçhesidir. Benzer bir dinamik İngiltere ve Fransa örneklerine bir cevap ya da tepki olarak Ameri-

18 Memorandum, Ekim 1796, BL, Add. MS 59280, dosya 189-90.

ka'nın bölünmüş siyasetinde görülebilir. Stratejinin bağlantı noktası bu bağlantılı tehdide verilen cevabın kendisinde bulunmaktadır.

SONUÇ

Yeni cumhuriyetlerin karşılaştıkları stratejik unsurlar yeni değildi. Bu unsurlara verilen tepkiler de aynı şekilde yeni değildi. Modern stratejinin güzergâhını bu dönemde arama ya da başlatma fikri cazip gelebilir. Ancak antik döneme bakıldığında ya da 16. yüzyılda Orta Doğu'da Sünni Osmanlılar ile Şii Safeviler ya da Hristiyan dünyasında Katolikler ile Protestanlar arasındaki dinî savaşlar göz önünde bulundurulduğunda bu düşüncenin cazibesi ortadan kalkar. İronik bir şekilde 1775-1815 yılları arasında modernitenin en önemli unsuru bu döneme verilen tepki olarak ortaya çıkmaktadır. İngiltere'nin büyük denizlere hükmedebilme imkân ve kabiliyetine sahip olması ilk akla gelen tepkidir. İngiltere, dünyanın en büyük deniz gücüne sahip hâle gelmiştir. İngiltere'nin stratejik varsayımları ticari kuvvetlilik ve gerekliliklerin sonuçlarına dayanmıştır. 1775-1815 yılları arasında İngiltere belki kazanmamıştı ve Amerika Birleşik Devletleri uluslararası sisteme bağımsız bir devlet olarak eklenmişti. Ayrıca Napolyon'un bertaraf edilmesinde Rusya kilit bir rol oynamıştı. Ancak, İngiltere'nin uluslararası sistemdeki yeri artan bir şekilde önemli hâle gelmişti. Bu önem sadece diğer Batılı devletler nezdinde değil Batılı olmayan devletler nezdinde de geçerliydi.

5

NAPOLYON VE DİĞERLERİ,

1790-1914

Bu “uzun yüzyıl”daki güç mücadelesi yedinci bölümde tartışılacağı gibi dünya nüfusunun büyük kısmının üzerinde hâkimiyet kurma meselesinin büyük toprak parçaları el değiştirip dururken o kadar da kolay olmayacağını anlaşılmamasını sağladı. Uluslararası rekabet kilit bir unsurdur. Aynı şekilde ülke içindeki endişeler, tazyikler, çıkarlar ve siyasetler de yine büyük önemi haizdi. “Uzun yüzyıl” genelkurmayların ihdas edildikleri bir dönem olmuştur. Stratejinin formel dilinin gelişmesinin de askerî planlama üzerinde etkisi olmuştur. Bunun sonucu olarak, konuya dair akademik ilgi Prusya ve bir Prusyalı olan Carl Maria Clausewitz’in stratejik düşüncesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Prusya, 1864-1871 yılları arasındaki Almanya’nın birleşmesi savaşları sonucunda Avrupa’nın ortasında başat güç hâline gelmiştir. Prusya genelkurmayı diğer yerlerde genelkurmayların tesis edilmesine modellik yapmıştır. Bununla beraber bu yaklaşımın sınırlı bir değeri vardır.

STRATEJİ DÜŞÜNCELERİ

Strateji zaten terimin 19. yüzyılda yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmasından önce de gelişmiş bir süreçti. Uluslararası ilişkiler

üzerindeki vurgu ve hem karada hem de denizde sürdürülen mücadele hükümdarların ve komutanların becerileri ve karakterleriyle şekilleniyordu. Fakat daha geniş olarak strateji devlet çıkarının değerlendirilmesi, savunulması ve tefsir edilmesinde kullanılıyordu. Stratejinin bu şekilde anlaşılması ve uygulanması geleneksel bir pratikti. Bununla beraber özellikle Avrupa'da 16. yüzyıldan itibaren devlet düşüncesinin gelişimi ve siyasi modernleşme ile ilgili bir kavram olarak da strateji fikri gelişmiş ve sunulmaya başlanmıştır. Strateji en azından kısmen sadece ortaya çıkan durumun farkında olmaya dayalı olarak gelişmemiştir. Ayrıca rakiplerin fırsatlarını ve niyetlerini okumaya bağlı olarak da tekâmül etmiştir. Son olarak stratejinin gelişmesinde planlamanın gerekli olduğu düşüncesi önemli bir rol oynamıştır.

Bununla beraber, anın getirdiği baskı kaçınılmaz şekilde en önde gelen unsur olmaktadır. Özellikle savaş zamanlarında bu durum daha belirgindir. 1758 yılında Holderness'e'in Dördüncü Kontu Robert, ki İngiltere'deki iki devlet bakanından biriydi, o zaman İngiltere'nin müttefiki olan Büyük Frederick'in İngiliz elçilerine söylediği bir söze cevap olarak şunları söylemişti:

"Size düşmanlarımızın sistematik bir plan dâhilinde harekâtlarını icra ettiklerine dair söylenen beyan kesinlikle doğrudur. Eğer Majesteleri ile Prusya Kralı arasında belirli bir sistem üzerinde anlaşılma-ya da harekâtların nasıl icra edileceğine dair bir plan belirlenmemişse bu bizim ihmalizden ya da iyi niyet eksikliğimizden değil savaşın doğası ve şartlarından ötürüdür... Şu anda düşünebildiğimiz tek şey bu kadar fazla düşmanla nasıl baş edeceğimizdir."¹

Benzer şekilde diğer devlet bakanı Yaşlı William Pitt, Almanya'nın stratejisini rakiplerinin hareketlerine göre belirlemesi gerektiğine işaret etti.²

1 Holderness'e'den Berlin'deki İngiliz elçisi Joseph Yorke'a, 11 Mayıs 1758, TNA, SP 90/71.

2 Viry'den III. Charles Emmanuel'e, 27 Eylül 1758, AST, LM Ing. 63.

Anın baskısının yanında bir dereceye kadar strateji 18. yüzyılda Bilimsel Devrim ile ilişkili olarak her şeyin matematikleştirilmesinin bir sonucu olarak faktörlerin hesaplanması/ölçülmesi ve kaygıların kalibrasyonundan faydalanıyordu. Bu entelektüel değişime dünyanın büyük bir kısmında tesadüf edilmiyordu. Daha genel olarak kavramlar ve onların ifade edilmesi bilginin kategorize edilmesi ve düşüncenin ifade edilmesi için elde bulunan araçlar ve bunlar ile ilgili kısıtlar ile ilişkilendirilmişti. Bu perspektiften belirsizlik olarak görülen şey bir dereceye kadar elde bulunan sözcük dağarcığının, tanım yapmanın zorluklarının ve bunlardan ayrı olarak siyasi kültürlerin ve bu kültürlerin görüşlerinin genişliğinin doğurduğu sorunların bir yansımasıydı. Bununla beraber bu yaklaşım, stratejinin bir kavram ve pratik olarak içinde barındırdığı belirsizliği tam olarak ifade edememektedir. Savaş ve stratejinin pratiği üzerine yerleşik literatüre bir tepki geliştirmek yerine Clausewitz ilk başta kendisi bir askerî uygulayıcı olarak sabit olmayan ve devamlı değişen uluslararası ortamı anlamaya çalışıyordu. Siyasi ve askerî olarak Prusyalı generallerin göz önünde bulundurmadıkları birçok şey vardı. Bunlardan ilk akla gelen İspanya'da Napolyon'a karşı gösterilen halk direnişiydi.³ İstikrarsızlık, tehdit ve tahlil ihtiyacının hepsi birbirleriyle bağlantılıydı.

Dahası, Clausewitz dünya çapında durumun ne olduğunun farkında olsaydı anlamaya çalıştığı uluslararası ilişkilerin zemini çok daha kaygan görünecekti. Bu perspektiften, Clausewitz'in geçmişi talihsiz bir arka plan sunuyordu. Zira Batılı olmayan kuvvetlerle çatışmalar ve/veya Batı dışındaki bölgelerdeki çatışmalar ile ilgili birinci elden bir tecrübeye sahip değildi. Bu bakımından Clausewitz sadece İngiliz askeriyesine yabancı değildi. Rusya, Avusturya ve Fransız askerî tecrübesi hakkında da fazla bir bilgiye sahip değildi. Sadece Napolyon'un

3 P. D. Hughes, *Small Wars, or Peace Enforcement According to Clausewitz* (Carlisle Barracks, PA, 1996); C. Daase, "Clausewitz and Small Wars" içinde H. Strachan ve A. Herberg-Rothe (haz.), *Clausewitz in the Twenty-First Century* (Oxford, 2007), s.182-95; B. Heuser, "Small Wars in the Age of Clausewitz: The Watershed between Partisan War and People's War", *Journal of Strategic Studies*, 33 (2010), s.147-59; C. Daase ve J. W. Davis (haz.), *Clausewitz on Small War* (Oxford, 2015).

1798-1799 yıllarında Orta Doğu'daki seferlerine aşinaydı. Clausewitz hakkındaki bir çalışma ağırlıklı olarak savaş hakkında bir çalışmadır. Bu yaklaşım sadece Batılı uzmanlara has değildir. Genel olarak uzmanların ya da araştırmacıların diğer geleneklere ilgi duymamaları da böyle bir sonucu doğurmuştur. Yakın zamanda üretilen çalışmalarda Clausewitz'in bu bakımdan etkilerini görmek mümkündür.⁴ Bugünü çalışmak için askerî analist Batılı devletlerin yanı sıra Madagaskar ve Paraguay'ı da göz önünde bulundurmalıdır. Strateji hakkında küresel bir anlatı meydana getirmek ortada duran bir sorundur. Geçmişte de benzer bir durum vardı. Aydınlanma tarihçileri dünya tarihine Hristiyan olmayan bir gözle bakmaya çalışmışlardı. Uzmanların değerlendirme yapabilmelerini sağlayacak şartların ve gelişmelerin çok çeşitli olmasından dolayı genelleme yapmak ya da savaşın önemli bir kimliği olduğunu ve içkin pratiklerden müteşekkil olduğunu fark etmek ya da öne sürmek zordur.

Daha geniş küresel ölçekte stratejik kültürler ve parametreler üzerinde düşünebilme kapasitesi bir Wellington için bir Clausewitz'e göre daha elverişliydi. Gerçi Clausewitz isyan ve isyan bastırma operasyonlarının dinamiğiyle ilgileniyordu. Wellington'un kendisi askerî konularda bol okumuş birisiydi. Belki bundan daha önemli olarak Avrupa'da olduğu gibi Hindistan'da da önemli komuta pozisyonlarını işgal etmiş idi.⁵ Wellington hakkında herhangi bir vurgu/duruş uzun 18. yüzyılda muzaffer olanın Fransa değil de İngiltere (ve Rusya) olduğunun altını çizecektir. Bu yüzden Fransa üzerinde yoğunlaşmanın pek bir anlamı yoktur.

Deniz gücü için stratejinin önemi ya da strateji için deniz gücünün önemi üzerinde durulduğunda da aynı şey söz konusudur. İngiliz

4 J. Achenbach, "War and the cult of Clausewitz: how a long-dead Prussian shaped US thinking on the Persian Gulf", *Washington Post*, 6 Aralık 1990, *Style*, D1, 4.

5 R. Muir, *Wellington: The Path to Victory 1769-1814* (New Haven, CT, 2013). Clausewitz'in komuta becerisi hatta dehası hakkındaki düşünceleri ışığında Napolyon ile Wellington arasındaki bir karşılaştırma gayet kıymetlidir. Bknz. C. J. Rogers, "Clausewitz, Genius, and the Rules", *Journal of Military History*, 66 (2002), s.1167-76.

deniz gücünün geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanmasının altında yatan siyasi ve yönetsel devrimler, küresel ölçekte stratejinin takip edilmesinde Fransız İhtilali'nden daha önemlidir. Jeopolitik ve stratejik düşünce de yine çok önemli olmuştur. Bundan dolayı İngiliz ordonat komutanı Charles (Richmond'ın Üçüncü Dükü) 1785 yılında Fransa hakkında şu yorumu yapmıştır: "Fransa'yı Kıta'dan [Avrupa] okyanusa doğru çekmektense biz [İngiltere] Fransa'nın dikkatini okyanustan Kıta'ya çekmek için biraz güç istiyoruz."⁶ Bu strateji yüzyıllar boyu uygulanmıştı ve Fransız İhtilali Savaşları ve Napolyon Savaşları sırasında yeniden tatbik edilecekti. 1799, 1805-1807 ve 1812-1814 savaşlarında bu sefer mesele Rusya etrafında şekillenmişti.

1790-1815

1790'lar üzerinde standart bir değerlendirme yapılacak olduğunda dikkat doğal olarak 1792 yılında patlak veren Fransız İhtilali Savaşları'na, 1795 yılından itibaren Napolyon'un Fransa'nın en önde gelen generali konumuna yükselmesine ve 1799 yılında Fransız İhtilali'ni tasfiye etmesine odaklanmaktadır. Bununla beraber bu dönemde güney ve kuzey Hindistan ile İran'daki önemli krizler küresel güç mücadelesinin ne kadar istikrarsız bir seyir takip edebileceğini göstermişti. Ayrıca bu krizler sayesinde yine stratejiye birbirinden çok farklı bağlamlarda ve belirli ihtimallerin baskısının ışığı altında yaklaşılması gerektiği de ortaya çıkmıştı. Örneğin; İran'da Ağa Muhammed (t. 1779-1797) ve Afganistan'da Zaman Şah (t. 1793-800) özel bir dikkati hak etmektedirler. Çünkü takip ettikleri şahsi ve ailesel stratejilerin ve içinde bulundukları aşiretsel bağlamların devamlı olmadığı anlaşılmaktadır. İran'da 1780'lerin sonlarında ve 1790'ların başlarında Ağa Muhammed liderliğinde Kaçarlar, Zend hanedanını ortadan kaldırarak iktidarı ele geçirdiler. Zend hanedanının kendi içinde birliği sağlayamamış olması bu süreci kolaylaştırmıştı. Zend

6 Richmond'tan Dışişleri Bakanı Carmarthen Markisi Francis'e, 30 Aralık 1785, TNA, PRO 30/8/322, dosya 24.

hanedanı iktidardan düştükten sonra dağılmaları çok daha çabuk bir şekilde gerçekleşti. Ağa Muhammed daha önce İran'ın kontrolünde olan toprakları tekrar fethetme çabası içerisine girdi. Bu topraklarda tekrar İran'ın egemenliğini tesis etmeye çabaladı. 1795 yılında Gürcistan'da ve 1796'da Horasan'da başarılı oldu.

1799 yılında Ağa Muhammed Afganistan'ı tehdit etti. Zaman'ın isyan eden kardeşine destek oldu. Ağa Muhammed'in bu girişimini İngilizler de teşvik ediyorlardı. Ancak Ağa Muhammed İngilizlerin desteğine muhtaç değildi. İran'ın Afganistan'la ilgili bu çabası yüzünden Zaman Şah, Kuzey Hindistan'a saldırmaya ve oradaki İngiliz himayesinde bulunan liderlere savaş açmadı.⁷ Bu süreç sayesinde İran, İngiliz güç siyaseti ve strateji dünyasının bir parçası hâline geldi. Bu, geçmiş Batılı stratejik spekülasyon ve hatta planlamasında olduğu gibi yüzünü batıya dönerek Türkiye'yi etkilemek için değildi. Örneğin Venedik 15. yüzyılın sonlarında ve 16. yüzyılın başlarında bu şekilde davranmıştı. Buradaki mesele İngiltere'nin daha geniş Hindistan politikası üzerinde yoğunlaşan bir jeopolitik kaygının parçası olarak İran'ın doğuya yüzünü dönüp dönmeyeceği ile ilgiliydi. İran'ın bu kaygısı İngiltere'nin rakipleri olan Fransa ve Rusya'nın ilgisini çekti. Dolayısıyla bu iki devlet 1800'lerden itibaren İran'la daha fazla ilgilenmeye başlayacaklardı.

Napolyon 1799 yılının sonlarına doğru iktidarı ele geçirdi. 1800 yılında iktidarının ilk seferlerine başladı. Bu yıl, Antoine-Henri de Jomini tarafından "modern strateji sisteminin tamamen geliştiği" yıl olarak nitelendirildi.⁸ Napolyon'un Marengo seferinin bu şekilde betimlenmesi daha yakın tarihte Napolyon'un başarısının altında doğaçlama yattığını iddia eden çalışmalar düşünüldüğünde ironiktir. Bu çalışmalar Napolyon'u bir oportünist olarak nitelemektedir.⁹ Napolyon hem taktiksel olarak hem de operasyonel olarak çok becerikli

7 H. Fasa'i, *History of Persia under Qajar Rule* (New York, 1972), s.52-4.

8 A-H. Jomini, *Summary of the Art of War* (Philadelphia, PA, 1862), s.137.

9 O. Connelly, *Blundering to Glory: Napoleon's Military Campaigns*, 3. Baskı (Lanham, MD, 2006); A. Zamoyski, *Napoleon: The Man behind the Myth* (London, 2018).

bir komutandı. Hatta harikulade bile denebilirdi. Bununla beraber zayıf bir stratejistti. Zaten neticede tamamen başarısız oldu. Hatta bir değil iki kere yani hem 1814 hem de 1815'te yenildi. Nitekim Napolyon'un stratejisi ile Almanya'nın 1914-1945 yılları arasındaki stratejisinde ibretlik paralellikler vardır.

Napolyon'un birinci konsül olarak ilk seferi İtalya'nın kuzeyinin işgaliydi. Napolyon cesur bir şekilde Büyük St. Bernard Geçidi'ni aştı ve Avusturya'yı arkadan çevirmiş oldu. Avusturya'nın ikmal hattını tehdit etti ve Lyon'un üzerine ilerlemesini etkisiz hâle getirdi. Bununla beraber 14 Haziran 1800 tarihinde Marengo Muharebesi sırasında Napolyon, Avusturya'nın güçlü bir rakip olduğunu fark etti. Avusturya daha önce de Fransız İhtilali kuvvetlerinin karşısına da yine güçlü bir şekilde çıkmıştı. Napolyon önce geri çekilmek zorunda kalmıştı. Daha sonra Fransız yedek kuvvetlerinin karşı saldırıya geçmesi sayesinde bu geri çekilme hareketi hücumla dönüşebilmişti. Napolyon savaşmak ve kazanmak dürtüsüyle hareket ediyordu. Ordusunu düşmanla savaşabilecek bir konuma getirerek muharebeyi zorunlu hâle getirmeye çalışıyordu. Gerçi bu savaşın sonucunun ne olacağı belli değildi. İngiliz Amiral Horatio Nelson'un 1805 yılında Trafalgar'da yaptığı gibi Napolyon da savaşın başlaması sonrası ortaya çıkacak göğüs göğse muhabereden faydalanmaya büyük bel bağlamıştı. Böylece ordu birliklerinin savaşma kaliteleri, alt komuta kademesindekilerin inisiyatif almaları ve becerileri savaşın neticesini belirleyebilecekti. Napolyon için ayrıca farklı bir durum da söz konusuydu. Yakın döğüş başladıktan sonra o çok önemli ana kadar yedeklerini kenarda tutup onları en can alıcı anda meydana sürebilecekti.

Marengo ve diğer yerlerde Napolyon haber gündemini belirleyebiliyor ve kendi generalliği hakkında olumlu bir intiba oluşmasını sağlayabiliyordu.¹⁰ Bu, Napolyon'un icra tarzının ve bir stratejist olarak şöhretinin önemli bir veçhesiydi. Napolyon bu sayede kendisini cephede liderlik yapan bir kişi olarak gösterebiliyordu.

10 C. J. Esdaile, "De-constructing the French Wars: Napoleon as Anti-Strategist", *Journal of Strategic Studies*, 31 (2008), s.515-52.

Napolyon'un kendisinin İngilizler tarafından 1815 yılında St. Helen Adası'na sürülmesine kadar "strateji" terimini kullanmaması ve daha sonra sıklıkla kullanması ironiktir.¹¹ Buna rağmen, dönemin en çok kullanılan ifadesi olan "savaş sanatı"na ek olarak "strateji" Napolyon'un hareketlerini açıklamak için sıklıkla kullanılan bir ifade olmuştur. Bugün de durum geçerliğini korumaya devam etmektedir. Napolyon'un Vietnam ve Tayland'daki başarılı çağdaşları olan Nguyen Anh ve Chakri'nin faaliyetleri için de "strateji" ifadesi kullanılabilirdi. Zira bu ikisi uzun süreli hanedanlar kurmayı başarmışlardı. Ancak Jomini bunların faaliyetleri hakkında az bilgiye sahipti ve neredeyse bunlara hiç ilgi göstermedi.

Marengo'nun ve İtalya seferinin üzerinde durmak ve bunları tartışmak Napolyon'un 1798 yılındaki Mısır işgalinin stratejik amacının ne olduğunun tartışılmasını zaruri kılmaktadır. Zira Mısır seferi Napolyon'un kariyerinin en dramatik hadiselerinden birisidir. Bu mesele "kimin stratejisi" sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Zira bu soruya yanıt aramak strateji değerlendirilirken ya da tartışılırken kıymetli hâle gelmektedir. Daha önce Julius Caesar'ın İngiltere'yi M.Ö. 55-54 yıllarında işgalinde olduğu gibi Napolyon kendi kişisel gücünü sağlama alma aracı olarak ordusunu bir arada tutuyordu. Daha fazla şöhret kazanma peşindeydi. Fransız emperyal gücünü doğuya doğru genişletmek istiyordu. Bu sayede de Paris'teki Direktörler hükümetinin kendisi üzerinde kurmak istediği ve kendisinin de doğal olarak hiç hoşlanmadığı kontrolden kurtulmayı hedefliyordu. Aynı zamanda İngiltere'nin Hindistan'a uzanan ticaret yollarına zarar vererek Paris'in desteğini alabilirdi.¹² Napolyon'un Mısır çıkarması Romalılardan beri Mısır'a yapılan ilk başarılı çıkarma harekâtıydı. Fransa Kralı IX. Louis'nin Haçlı Seferleri sırasındaki çıkarması tamamen başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

11 Napoleon, *De la guerre*, haz. B. Colson (Paris, 2012), s.147-9.

12 P. Firges, *French Revolutionaries in the Ottoman Empire: Diplomacy, Political Culture, and the Limiting of Universal Revolution, 1792-1798* (Oxford, 2017).

Napolyon'un 1798 yılında Mısır'daki zaferleri ve İskenderiye ile Kahire'yi ele geçirmesi, İslam dünyasının güçlü merkezlerinin kırılmasını gözler önüne sermiş oldu. Gerçi tutarlı bir Fransız stratejisinin altını bu kırılmanın mı yoksa Fransa'nın çıkarma yapabilme kabiliyetinin mi çizdiği pek net değildir. Bununla beraber bu sefer, hakkında bilgisi olanlar için güç siyasetinin istikrarsız ve değişken mahiyeti ile stratejik sezgi ve planlama için yeni fırsatlar ve ihtiyaçlar sunduğunu göstermiştir. Pratikte sefer Fransız ordusunun bir kısmını İngiliz donanması için kolay hedef hâline getirmişti. Zira orduya eşlik eden Fransız filosu 1798 yılında Nil Savaşı'nda ağır bir mağlubiyet aldı. Bu yüzden ordu kırılma hâle geldi. Mısır seferi hem askerî hem de siyasi açıdan bir felakete dönüştü. Fransa, İkinci Koalisyon Savaşı'nın ağır baskısını iyiden iyiye hissetmeye başladı. Denizi kontrol edemeyen ya da karada güç kullanımının sonuçlarını kontrol edemeyen devletler için izolasyona ve mağlubiye maruz kalma riski çok önemli pratik ve psikolojik bir kısıttır. Bu risk, Yunanların Truva'da ve Atina'nın da Syracuse'de başlarına gelenleri hatırlatmaktadır.

Napolyon Mısır'daki facianın sorumluluğundan kurtulmuştur. Bu, kendisinin bir propagandist olarak becerilerinin yanında o zamanki stratejik perspektifle de ilgili bir durumdur. Cephede orduyu idare ettiği ve meydan okuma diplomasisi yürüttüğü için Napolyon ne savaş zamanında ne de uluslararası ilişkilerde alternatiflerin var olabileceği meselesiyle kendisini meşgul etmemiştir. Ayrıca hemen avantaj getirmeyecek alternatiflerle hiç meşgul olmamıştır. Stratejik seçeneklerini sınırlandırarak Napolyon kendi pozisyonunu zayıflatmıştır.

Döneme dair literatürün büyük kısmının "strateji" terimini kullanmadan stratejileri tartışıyor olması çok dikkat çekicidir.¹³ Napolyon'un üzerinde durulması da ironiktir. Zira o dönemde Batı dünyasının en parlak stratejik başarısı Napolyon'un durdurulması olmuştur. Bu konu sadece İngiliz donanmasının 1798'de Nil Sa-

13 F. C. Schneid (haz.), *European Armies of the French Revolution 1789-1802* (Norman, OK, 2015).

vaşı'ndaki başarısı ya da 1799'da Napolyon'un Akka kuşatmasını kaldırmak zorunda bırakılması ile ilgili değildir. 1801 yılında İngilizler Mısır'daki Fransız kuvvetlerine saldırı düzenleyebilmek için güç toplamışlardı. Bu faaliyetleri sırasında Akdeniz ve Kızıl Deniz'de operasyonlar düzenleyebilmişlerdi. Bu operasyonların zincirleme etkileri ve sonuçları olmuştu. Hem kendi karasularında hem de Akdeniz'de donanma bulundurmak İngiltere'nin uzun zamandır yaptığı bir şeydi. Ancak buna bir de Hint Okyanusu eklenmişti. İngiltere daha önce 1798-1801 yılları arasında yaptığı koordinasyon ve planlama derecesine daha önce hiç ulaşmamıştı.

1799 yılında Güney Hindistan'da Mysore'a karşı gerçekleştirilen başarılı taarruz İngiliz stratejisinin bir veçhesiydi. Mysore'un hükümdarı Tipu Sultan, Fransa'nın müttefiki olmaya çalışıyordu. O sırada Fransa ile ittifak hâlinde olan Hollandalılar Hindistan'dan Batavia'ya (Cakarta) bir sefer için planlar yapmışlardı. Ancak bu sefer fikri terk edildi. 1812 yılına kadar herhangi bir sefer düzenleyemediler. İngilizler Kızıl Deniz'e önce gemilerini gönderdiler. Daha sonra da Mısır'a Akdeniz'den büyük saldırılarını gerçekleştirebilmek için askerî birlikler sevk ettiler. Daha 1795 yılında İngilizler gerekli bilgiyi toplamak için Kızıl Deniz'de keşif operasyonları düzenliyorlardı. İngiliz planlarına Hicaz'da nüfuz kurma da dâhildi. Bu şekilde Fransızların Kızıl Deniz üzerinden Hint Okyanusu'na açılmalarını engellemeyi planlıyorlardı. Bu planlar, 1510'larda Portekizlilerin Memluklerin ve Osmanlıların manevralarına yaptıkları mukabeleleri anımsatıyordu. Dolayısıyla stratejinin jeopolitik bağlamının devam eden niteliğini göstermesi açısından önemlidir. Neticede, İngiliz birlikleri (bazıları Hindistan'dan bazıları da Cape Town'dan Mısır'a kaydırılmışlardı) 1801 yılında Kızıl Deniz'den Nil'e doğru ilerlemeye başladılar. Gerçi Fransızlara indirilen nihai darbe daha ziyade Akdeniz üzerinden yapılan saldırı neticesinde gerçekleşebilmişti.¹⁴

14 E. Ingram, *Commitment to Empire: Prophecies of the Great Game in Asia, 1797-1800* (Oxford, 1981); E. Ingram, *The British Empire as a World Power* (London, 2001), s.178-83; R. W. Beachey, *A History of East Africa, 1592-1902* (London, 1996), s.14-15; P. Mackesy, *British Victory in Egypt, 1801: The End of Napoleon's Conquest* (London, 1995).

İngiliz planlaması ve icrası dünyanın farklı bölgeleri (ki bazıları birbirlerinden çok uzaktaydılar) arasındaki jeopolitik ve stratejik bağlantıların daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması ve takdir edilmesine dayalıydı.¹⁵ İngilizler, Napolyon'a göre stratejiyi küresel kaynakların (müttefikler de dâhil olmak üzere) seferber edilmesi olarak düşünmeye daha fazla alıştılar. Bu kaynakların Avrupa'da ve Avrupa'nın denizlerinde dengeleri değiştirebilecek şekilde kullanılabileceğini anlamışlardı. İngilizler, rakiplerine nazaran stratejik olarak daha ferasetliydi. Napolyon ise 1800'lerin başlarında bir "Batı Tasarımı"nın peşindeydi. Bu tasarıma göre Napolyon bir imparatorluk kuracaktı. Bu imparatorluk Louisiana, Florida, Cayenne, Martinique, Guadeloupe ve Haiti'yi de kapsayacaktı. Bu plana göre Haiti'ye 1802 yılında yirmi bin kişilik bir kuvvet gönderilecek ve bu eski Fransız sömürgesi üzerinde yeniden Fransa'nın hâkimiyeti kurulacaktı. Ülke içinde muhalefet, hastalık ve 1803 yılında İngiltere ile tekrardan savaş durumuna girilmesi yüzünden bu sefer gerçekleştirilemedi. Seferin gerçekleştirilememesi Napolyon'un stratejik vizyonunun zayıflığını göstermektedir.

JOMİNİ VE CLAUSEWİTZ

Napolyon, Batılı analistlere savaşta başarıyı açıklamaları için gerekli heves ve ihtiyacı sunmuştur. Savaşta başarıyı yazmak meselesi komuta ilmi hakkında yazma için cesur bir çabayı teşvik etmiştir. Komuta ilmi uzun bir süredir stratejiyi tartışmanın temel bir hattı olmuştur. Jomini ve Clausewitz bu konuda öne çıkan iki isimdir.¹⁶ İsviçre doğumlu Antoine-Henry de Jomini (1779-1869) alanın ilk üstadı olarak kabul edilir. Fransız ordusunda Mareşal Ney'in kurmay başkanı olarak görev yaptı. 1813 yılında Rus ordusunda görev aldı. I. Alexander kendisini tuğgeneral yaptı. I. Alexander, Napolyon'un bertaraf edilmesinde belki de en merkezî figürdü. Jomini'nin en-

15 J. McAleer, *Britain's Maritime Empire: Southern Africa, the Southern Atlantic and the Indian Ocean, 1763-1820* (Cambridge, 2017).

16 Karşılaştırma için bkz. M. Handel, *Masters of War: Sun Tzu, Clausewitz and Jomini* (London, 1992).

telektüel çalışmaları arasında *Traite des grands operations militaires* (1805-1809) ve *Precis de l'art de la guerre* (ilk olarak 1810 yılında bu önceki çalışmasına bir hatime olarak yayınlandı) bulunmaktadır. Bu çalışmalar savaş yapımı sırasında hangi makul prensiplerin bulunduğunu anlamaya yöneliktir. Jomini, bu prensiplerin zamanı aşan temel niteliklere sahip olduğunu düşünüyordu. Jomini *Vie politique et militaire de Napoleon* (1827) adlı eserinde özellikle Büyük Frederick ve Napolyon'un başarısının sebeplerini izah etmeyi hedeflemişti.

Jomini, Clausewitz gibi Napolyon'un gölgesinde yazmıştı. Bunun da farkındaydı. Napolyon'un ezici başarısı ve müteakip başarısızlığına dair konuları ele almak zorunda kalmıştı. Bunu yaparken dikkatini Napolyon'un stratejisinden ziyade harekâtlarına vermişti. Onun için en önemli askerî unsur başarılı bir taarruz için hangi operasyonların tercih edileceğiydi. Napolyon'un harekât yapma sanatı çevreleme çerçevesinde tartışılmıştı. Buna göre "dış hatlar" oluşturuluyor ve sonrasında merkezî bir konum seçilerek düşman kuvvetlerine ayrı ayrı saldırı düzenlenip düşman parçalar hâlinde yok edilebiliyordu. Kolordular, Jomini'nin makul bir şekilde iddia ettiği gibi Napolyon için savaş sırasında kuvvet çarpanı etkisi yapıyor ve operasyonel etkinliği çok büyük oranda artırıyor. Belirleyici muharebeler üzerinde durarak Jomini sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimlerin sonuçlarından ziyade muharebe kazanmanın kesin sonuç verdiğini vurguluyordu.¹⁷ Mesela, Fransız işgaline karşı İspanyolların gerilla savaşı yapmalarını eleştirmişti. Kendisi İspanyol direnişine bizzat tanıklık etmişti.¹⁸

Jomini'nin anlatısı Napolyon'un generalliği hakkındaki tartışmalarda hâlâ geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğin; 1815 yılı olayları hakkındaki tartışmalarda 18 Haziran'daki Waterloo Savaşı ya da 15-18 Haziran günleri arasındaki harekâtlar üzerinde bilhassa

17 A-J. Rapin, *Jomini et la strategie: une approche historique de l'oeuvre* (Lausanne, 2002); L. M. Crowell, "The Illusion of the Decisive Napoleonic Victory", *Defense Analysis*, 4 (1988), s.329-46.

18 B. Heuser, "Lessons Learnt? Cultural Transfer and Revolutionary Wars, 1775-1831", *Small Wars and Insurgencies*, 25 (2014), s.864.

durulduğunu görmekteyiz. Hâlbuki Napolyon'un diplomatik olarak izole edilmesine aynı şekilde bir vurgu yapılmamaktadır. Napolyon'u taarruza geçmeye, diplomatik yalnızlığı zorlamıştı. Aynı şekilde savaş-tan sonra Napolyon'un Fransa içinde destek bulma çabalarının akim kalması da yine az tartışılan bir konu olmuştur. Hâlbuki stratejik olarak bu iki gelişme de gayet önemli olmuştur. Jomini'nin etkisi 1860'lara kadar güçlü kalmıştır. Bunu Sandhurst'teki İngiliz Kurmay Okulu'nda askerî tarih profesörü olan Edward Hamley'in 1866 yılında yayınladığı *The Operations of War Explained and Illustrated* kitabında rahatlıkla görebiliriz.

Jomini, pratik derslerle ilgilenmişti. Onun yaklaşımı aslında “nasıl olur/nasıl yapılır” yaklaşımıydı. Yani geçmişten nasıl ders alınacağı ile ilgileniyordu. Bilakis, Clausewitz (1780-1831) komutanların ve devlet adamlarının zihinlerini eğitme çabası içindeydi. Daha genel bir yaklaşım öneriyordu. Savaşın içkin siyasi doğası ve dolayısıyla siyasi kararlılığın dengesi onun daha çok ilgisini çekiyordu. 1804 yılında *Strategie* başlığıyla kısa bir çalışma hazırladı. Bu çalışma birçok konuyu tartışıyordu. Yayınlanmayan bu çalışma savaşın hedefinin gerçekleştirilmesine ve bunun için muharebenin değerine vurgu yapıyordu.¹⁹ Napolyon'un Rusya seferi hakkındaki ölümünden sonra yayınlanan önemli çalışmasında Clausewitz 1812 yılındaki Fransız stratejisini sefer sırasında zafer olarak sundu. Bu şekilde yenilerek zayıflayan hükümet ile asiller arasındaki anlaşmazlığın da yardımıyla savaş sonu yapılan barışın şartlarını dikte edebilme kabiliyeti elde edilmiş olacaktı.²⁰ Kendisinin de katıldığı seferler düşüncesini etkiledi.²¹ 1827 yılında Clausewitz *Feldzug von 1815: Strategische Übersicht des Feldzugs von 1815* (1815 Seferi: Seferin Stratejik Değerlendirmesi) başlıklı çalışmasını yazdı.²²

19 C. von Clausewitz, *Strategie: aus dem Jahr 1804, mit Zusätzen von 1808 und 1809*, haz. E. Kessel (Hamburg, 1937), s.37-82.

20 C. von Clausewitz, *The Campaign of 1812 in Russia* (London, 1992), s.253.

21 D. Stoker, “Clausewitz's Lost Battle: Sehestedt, 1813”, *Military History Monthly*, 68 (2016), s.40-46.

22 C. Bassford, D. Moran ve G. W. Pedlow, *On Waterloo: Clausewitz, Wellesley, and the Campaign of 1815* (Clausewitz.com, 2010).

Clausewitz'in yaklaşımı daha ziyade *Vom Kriege* (Savaş Üzerine) başlıklı çalışması (bu eser tamamlanmamıştır) üzerinden tartışılmaktadır. Gerçi Clausewitz'i anlamaya çalışanların diğer yazılarından da ilham aldıkları belirtilmelidir. Bu tartışmaların dikkat çeken bir tarafı ise Clausewitz'in yaklaşımının mahiyeti çeşitli yorumlara konu olmuştur. Bunun sebebi *Savaş Üzerine* çalışmasının metninin kendisinin biraz anlaşılmasız olmasıdır. Clausewitz sıklıkla pasif zaman ve yan cümleler kullanmıştır. Ayrıca kullandığı bazı terkiplerin ve kelimelerin anlamlarıyla ilgili de sorun vardır. Clausewitz'in erken yaşlarda aldığı felsefe eğitiminin çalışmasında etkisi olduğu açıktır. Aydınlanma dönemi düşüncesi ile Romantizm arasındaki gerilimin etkisiyle argümanlarında her zaman sistematik değildir.²³ Farklı bir şekilde yaklaşıldığında Clausewitz'in düşüncesinde görülen ihtiras, akıl ve ihtimalin (motivasyon için önemli olan bu unsurlar Thucydides tarafından tahlil edilmiştir) birbirleriyle etkileşimi yüzünden Clausewitz'in sistematik olmasını beklemek pek gerçekçi değildir zaten. "Clausewitz'i Romantizm'in benlik algısı ikliminde yeniden okumak" mümkündür. Bu iklim savaşın yol açtığı psikolojik dönüşümü en iyi şekilde yakalamaktadır.²⁴

Başka bir bağlamda, Clausewitz karmaşıklığı benimsemiştir çünkü kötümser biri olarak basit cevaplar karşısında temkinlidir. Bununla bağlı olarak esnek olmayan bir modelden ziyade "savaşın bir görüntüsünü tasvir etmiştir."²⁵ Kitabında esas olarak güç hakkında olan bir tartışmayı da ele almaktadır. Bu tartışmada Alman tefsir geleneğine uygun olarak tez-karşı-tez diyalektik yöntemi merkezî bir rol oynamaktadır. Bu diyalektiğin yanında teori ile gerçek arasında da bir diyalektik vardır. Clausewitz kendisinin öne sürdüğü savaşın

23 A. Gat, *The Origins of Military Thought, from the Enlightenment to Clausewitz* (Oxford, 1989).

24 T. H. Ford, "Narrative and Atmosphere: War by Other Media in Wilkie, Clausewitz and Turner" içinde N. Ramsey ve G. Russell (haz.), *Tracing War in British Enlightenment and Romantic Culture* (Basingstoke, 2015), s.182-4, alıntı, s.184.

25 C. Bassford, "John Keegan and the Grand Tradition of Trashing Clausewitz: a Polemic", *War in History*, 1 (1994), s.325.

cvrensel tecrübesinin istisnalarının olduğunu gayet farkındaydı. Ek olarak, *Savaş Üzerine*'nin çağdaş okuyucu için eğitimsel ihtimalleri, Clausewitz'in çalışmasının komuta için gerekli olan sağlam sezgiyi geliştirme aracı olarak pedagojik mahiyeti üzerindeki vurguyla tamamlanabilir.²⁶

Clausewitz askerî tarih üzerine bolca okuma yapmıştır. Askerî tarihin önemine inanmıştır. Genç piyade ve süvari subayları için Askerî İlimler Enstitüsü'ndeki yıllarından itibaren tarih çalışmaları üretmiştir.²⁷ Machiavelli'den faydalanmıştır.²⁸ Bununla beraber kendisinden daha önce yaşamış olan yazarlara atıf yapma meselesiyle çok da ilgilenmemiştir. Hele hele bu yazarlar Fransız idiyse. *Savaş Üzerine* kitabında Saxe, Maizeroy ya da Guibert'den hiç bahsetmemiştir. Bunların her biri mühim isimlerdi. Lloyd'a yapılan iki atıf ise üstünkörüydü. Bu da önemli bir eksikliktir. On iki yaşında askerî öğrenci olan Clausewitz bu yaştan sonra formel bir eğitim almamıştı. Latince ya da Yunanca bilmiyordu. Esas olarak bir otodidakt idi. Bu türden bir eğitim geçmişi onu çağdaş askerî tarih üzerinde yoğunlaşmaya yöneltti.

Clausewitz savaşın değerlendirilmesinde kullanılan terminolojide değişiklikler yaşandığı bir zamanda yazılarını yazdı. Tarihte savaşın mahiyeti sorununu ele aldı. Kendi askerî kariyeri sırasında değişimin önemi meselesi üzerine eğildi. Daha fazla değişimin olup olmayacağı üzerine kafa yordu. İlgisini çeken konulardan biri hem hücum hem de müdafaanın geçerliliğinin zaman içinde değişmesi idi. O stratejiyi

26 J. T. Sumida, "The Relationship of History and Theory in *On War*: The Clausewitzian Ideal and its Implications", *Journal of Military History*, 65 (2001), s.333-54; J. T. Sumida, *Decoding Clausewitz: A New Approach to 'On War'* (Lawrence, KS, 2008); A. Herberg-Rothe, "Primacy of 'Politics' or 'Culture' over War in a Modern World: Clausewitz Needs a Sophisticated Interpretation", *Defense Analysis*, 17 (2001), s.175-86.

27 P. Paret, "On War Then and Now", *Journal of Military History*, 80 (2016), s.481-2; P. Paret, "The Function of History in Clausewitz's Understanding of War", *Journal of Military History*, 82 (2018), s.1055.

28 P. Paret, "Machiavelli, Fichte, and Clausewitz in the Labyrinth of German Idealism", *Ethics and Politics*, 17 (2015), s.78-95.

en başta muharebeye nasıl savaşın amacı için başvurulduğu açısından kullanıyordu. Bu sorun hem operasyonel hem de siyasi bir meseleydi. Aynı zamanda, stratejinin bağlamı ve içeriği büyük oranda rakibin mahiyetine bağlıydı.

Eserinin hem revize edilen hem de revize edilmeyen kısımlarındaki çelişkilerin yanında Clausewitz bir kavram ve pratik olarak stratejiyi aydınlatmak için ne tür mekanizmalar gerektiği ile meşgul olmadı. Ya da askeriyelerin siyaset yapıcılara bu mekanizmaların stratejik münasebetini nasıl izah ettikleri de yine Clausewitz tarafından ele alınmadı. Bu bir eleştiri değildir. Çünkü, bunlar Clausewitz'in yapmaya niyet ettiği şeyler değildi. Fakat bu irtibatsızlıkların önemli sonuçlarının olduğunu da not etmek gayet muvafık olacaktır. Çünkü Clausewitz'in konusunu anlayış şekli ve Clausewitz'i yanlış okuma stratejinin yanlış tasavvur edilmesi sonucunu doğurmuştur ve doğurmaya devam etmektedir.

Clausewitz'in bir çalışmasının tercümesi bir yorum da demektir. Çünkü belirli cümlelerde konunun ne olduğu belli değildir. Cari entelektüel trendler ve askerî zaruretlere göre farklılık gösteren vurgular vardır.²⁹ Örneğin; 1976 yılında yapılan bir İngilizce tercüme vardır. Hem entelektüel olarak hem de ticari açıdan çok başarılı olmuştu. Bu baskı, Michael Howard ve Peter Paret tarafından yayına hazırlanmıştı.³⁰ 1993 Everyman's Library tarafından üçüncü baskısı yayınlanmıştır. Tercüme ilk olarak yayınlandığında Soğuk Savaş

29 A. Gat, *The Development of Military Thought: The Nineteenth Century* (Oxford, 1993); H. Strachan, *The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective* (Cambridge, 2013), s.46-63. Yakın zamanda yayınlanan bazı önemli çalışmalar için bknz. B. Heuser, *Reading Clausewitz* (London, 2002); A. J. Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War* (Oxford, 2007); A. Herberg-Rothe, *Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War* (Oxford, 2007); H. Strachan, *Clausewitz's On War: A Biography* (New York, 2007); P. Paret, *Clausewitz and the State: The Man, His Theories, and His Times*, 2. Baskı (Princeton, NJ, 2007); D. Stoker, *Clausewitz: His Life and Work* (New York, 2014).

30 C. von Clausewitz, *On War*, haz. M. Howard ve P. Paret (Princeton, NJ, 1976).

devam ediyordu. Soğuk Savaş bittikten sonra yeniden basıldı. Bu bağlam değişikliği bazı ifadelerin kullanımını ve anlaşılışını etkiledi. 1970'lerde "topyekûn savaş" denmesi metne bir anlam katıyordu. Ancak 19. yüzyılda topyekûn savaş kavramı ile kıyaslanabilecek herhangi bir kavram yoktu.³¹ Aynı durum "harekât" için de geçerlidir. Daha genel olarak, pedagojinin mahiyeti kültürel olarak inşa edilmişti (ve edilmektedir). Bu unsur dönemler arası okuma yaparken ya da evrensel olduğu düşünülen yasalar koyarken ciddi soru işaretlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Savaşın siyasi veçheleri hakkındaki tartışma çok eskidir. Flavius Vegetius'un *Epitome Rei Militaris*'ini ele alalım. Kitabın orijinali Latince'dir. Daha sonra Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Almanca ve Kastilya diline çevrilmiştir. Kitabın Orta Çağ'da kullanılmasının sebebi Vegetius'un savaşın pratik mahiyeti hakkındaki vecizeleri değildi. Ordunun kamu hizmeti için bir kurum olduğu iddiası ve ordunun ahlaki değerinin devlet kontrolündeki kuvvetlere ihtiyacı izah ettiği iddiası onu cazip kılmıştı.³² Machiavelli milis kuvvetinin paralı askerlere nazaran içkin ya da asli değerinin üzerinde durmuştu. Çok daha farklı bir bağlamda, silahlı kuvvetlerin ahlaki niteliği 18. yüzyıldaki analistler için de çok önemli olmuştur. Bu analistlerden bahsederken akla sadece Amerikan ve Fransız ihtilalcilerinden ve bu devrimlerin yurttaşlık faziletlerine yaptığı vurgulardan bahseden analistler akla gelmemelidir. Clausewitz savaşın nasıl işlediğini anlama ve değerlendirmenin bir veçhesi olarak askerî faaliyetin ahlaki niteliğini değerlendiren bu geleneğin içinde kabul edilebilir. Bu geleneğe göre komutanlar durumu en iyi şekilde değerlendirebilecek ve gerekli cevabı verebilecek durumdaydılar.

Clausewitz ve Jomini, Fransız İhtilali, Napolyon'a muhalefet ve Alman Bağımsızlık Savaşı sırasında toplumun seferber olmasından kaynaklanan değişimleri ele aldılar. Aynı şekilde Napolyon'un ge-

31 Tanım ile ilgili meseleler ve problemler için bknz. J. Black, *The Age of Total War, 1860-1945* (Westport, CT, 2006).

32 C. T. Allmand, *The 'De Re Militari' of Vegetius: The Reception, Transmission and Legacy of a Roman Text in the Middle Ages* (Cambridge, 2011).

liştirdiği yüksek tempolu taarruza dayalı savaş yapmanın getirdiği değişimler de yine bu iki yazarın değindiği konulardı. Ancak bu iki analist de teknolojik değişimlere aynı dikkati hasretmedi. Ya da 19. yüzyılda özellikle de ikinci yarısında kendisini iyice ve devamlı bir şekilde gösteren savaş meydanından tersaneye kadar bir alanı kapsayan savaş yapımının endüstrileşmesi meselesi de yine bu iki analistin üzerinde durmadığı meselelerdi.

Geçmişte, hâlihazırda ve gelecekte silahlarda ve ilgili sistemlerdeki değişimlerin önemi dışarıda bırakılmadan değişen silahlara karşı duyulan ilgiyi önemsizmiş gibi gösteren bir vurgu, stratejinin uzun süre devam eden niteliği üzerine olduğunda yukarıda bahsedilen mevzu çok ilgisizmiş gibi görünebilir. Dahası, Batı'nın çok önemli bölgelerinde ve Japonya'da 19. yüzyılın sonlarındaki dönüşümle bağlantılı olarak toplum ve siyasetin doğasındaki gelişmeler strateji için büyük sonuçlar doğurmuştu. Endüstrileşme ve kentleşme siyasi anlayış ve davranıştaki önemli gelişmelerle bağlantılıydı. Bunlar, bir toplumun iradesi ile ilgili mefhumlara yönelik sonuçlar doğurmuştu. Ayrıca yine ağırlık merkezî düşüncesi de etkilenmişti. Endüstrinin çok önemli rol oynadığı ve zorunlu askerliğin mevcut olduğu farklı bağlamlarda savaş meydanındaki ordu kadar cephe gerisi de ağırlık merkeziydi. Önceki devrimler çağında "cephe gerisi"nin önemi düşünüldüğünde, özellikle de isyan çıkma ihtimaline karşı duyulan endişeler akla getirildiğinde, ülke içindeki durumun anlaşılışında da bir dönüşümün ve bu dönüşüm üzerinde odaklanmaya ya da durmaya yönelik bir azim ve kararlılığın olduğu belirtilmelidir.

STRATEJİNİN DİLİ VE PRATİĞİ

Jomini ve daha sonra Clausewitz'in çalışmaları (ki bunların her biri diğer dillere çevrilmişlerdir) strateji teriminin gelişen kullanımlarını ve strateji kavramının kendisini etkilemiştir. Hem kelimenin hem de kavramın kullanılması 19. yüzyılın başlarında yaygınlaştı. Grimm kardeşlerin *Worterbuch*'u "*Strategie*"nin ilk olarak Almanca'da 1813 yılında kullanıldığını belirtmektedir. Gerçi Clausewitz strateji hakkında 1804 yılında yazmıştı. Adam Heinrich Dietrich

von Bülow 1805 yılında yayınladığı bir kitabının başlığında kelimeyi kullanmıştı. Johann Christoph Adelung'un 1793 yılında yayınladığı *Wörterbuch Hochdeutschen Mundart*'ında kelimeye rastlanılmaz. Danimarkaca "strategi" bir ordunun operasyonları için hazırlık ve plan yapılması anlamında ilk olarak 1810 yılında Kopenhag'da Hans Christian Amberg tarafından *Dansk og Tydsk Ordbog* (Danimarkaca ve Almanca Sözlük) başlığıyla yayınlanan bir sözlükte geçmektedir. Bu sözlükte kelimenin Yunanca kökenine de atıf yapılmaktadır. İtalya'da "strategia" kelimesi ilk olarak Giuseppe Grassi tarafından *Dizionario militare italiano* başlıklı çalışmasında kullanılmış gibi görünmektedir. Grassi'nin çalışmasının ilk baskısı Torino'da 1817 yılında yapıldı. O dönemde Torino, İtalya'nın önde gelen askerî gücü Piyemonte'nin başkentiydi. Grassi, *strategia* kelimesinden sonra Fransızca "strategique" kelimesine yer verdi. İngiltere'de strateji kelime olarak askerî bağlamda 1810'lardan itibaren kullanılıyordu. 1840'lara gelindiğinde daha geniş siyasi bağlam içinde kullanılır hâle gelmişti. İspanya'da "strateji"nin ilk tanımına 1822 yılında rastlanmaktadır. *Diccionario de la Lengua Castellana de la Academia Espanola*'nın (İspanya Akademisi Kastilya Dili Sözlüğü) altıncı baskısında bu terime tesadüf edilmektedir. Tanım, "ordunun generalinin bilimi" olarak verilmiştir.³³

Rusçada, Yunanca ile olan bağlantıdan dolayı kelimenin çok uzun bir süreden beri mevcut olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bununla beraber Bizanslıların kullandığı şekliyle yani *strategos* ya da harp hilesi veya manevra anlamında kullanılıyordu. Ek olarak, "stratig" (askerî lider) yine uzun zamandır kullanımdaydı. 1799'da Fransızlara karşı etkileyici bir komutanlık sergilemiş olan Alexander Suvorov *The Science of Victory* (1796) başlıklı bir çalışma kaleme aldı. Bu çalışma stratejiden ziyade muharebe üzerinedir. Buna mukabil, "strateji" modern anlamda 18. yüzyılda kullanılmaya başlandı. Napolyon Savaşları sayesinde Rusların, stratejinin modern anlamıyla aşinalığı arttı. 1820'lere gelindiğinde artık iyice yerleşik bir ifade hâline geldi ve popüler mecmualarda rastlanır oldu. "Strategiia"dan bahseden

33 *Diccionario de la Lengua Castellana*, 6. Baskı (Madrid, 1822), s.368.

ilk sözlük 1847 tarihli *Slovar Akademii Rossiiskoi* (Rus Akademisi Sözlüğü) idi.

“Strateji” kelimesi kullanılır hâlde gelmesine rağmen birçok komutan sahip oldukları stratejiyi tasvir etmek için sözcüğü kullanmıyordu. Prusyalı General Gebhard Leberecht von Blücher (1742-1819) strateji kavramını anlamıştı ancak yine de kullanmıyordu. Daha önceki dönemlerde generaller strateji kavramını anlamışlardı ancak daha farklı ifadeler kullanıyorlardı. Örneğin; 17. yüzyılda takip edecekleri stratejiyi formüle ediyorlardı ancak bunun için “takip edilecek siyaset”, “Majestelerinin yapması gereken”, “Monarşinin ihtiyaçları” ya da “itibarı devam ettirmek için” gibi ifadeler kullanıyorlardı. Dil modernleştikçe anlambilim de değişmeye başladı.

“Strateji” terimi bu dönemde İngiliz resmî ya da özel yazışmalarında stratejik kavramlar, düşünüş ve niyetlerden bahsedilirken kullanılmıyordu. 1808 yılında Wellington'un Birinci Dükü Sir Arthur Wellesley bugün taktik ya da organizasyon anlamına gelecek şekilde strateji terimini kullanmıştı. Wellesley'in İrlanda'dan sorumlu bakan olduğu zamanlarda işlerini yürütmesine yardım eden ve hükümet yanlısı bir parlamenter olan John Wilson Croker, Wellesley'in bir tartışmada şöyle söylediğini kaydetmiştir: “Savaşacağım Fransızları düşünüyorum... Yeni bir strateji sistemine sahip oldukları görülüyor. Bu sayede Avrupa'nın bütün ordularından daha iyi manevra yapıyorlar ve onların üstesinden geliyorlar.”³⁴ Bu notun, bahsi geçen dönemde alındığı kesin değildir.³⁵ Wellington'un bahsettiği Fransızların kolordu sistemi miydi, yoksa piyade kolları mıydı yoksa etkili bütünleşik silah pratikleri ve yapıları mıydı bu belli değildir. Bugün bütün bunların stratejiyi oluşturduğunu söylemek biraz zordur. Bununla

34 Croker'ın notu, 14 Haziran 1808, *The Croker Papers: The Correspondence and Diaries of the Late Right Hon. John Wilson Croker*, haz. Louis Jennings (3 Cilt, London, 1884), I, s.12-13.

35 Bknz. <http://www.lifeofwellington.co.uk/commentary/chapter-fourteen-dublin-and-westminster-october-1807-july-1808#sthash.pyllowVD.dpuf> (18 Mart 2019'da erişildi); M. Robson, “Sir Arthur Wellesley as a Special Advisor, 1806-1808” içinde C. M. Woolgar (haz.), *Wellington Studies V* (Southampton, 2012), s.38-60, özellikle 39-54.

beraber müessiriyet ya da etkililik değerlendirilirken spesifik taktik konuların o dönemde özel olarak dikkati celp ettiği görülmektedir.

İngiltere’de bizim strateji diyebileceğimiz mefhumdan bahsedilirken genellikle hükümet politikası ya da planlarına atıf yapılmaktadır. İspanya, Avusturya ya da başka bir devletle ilgili olarak ihtimaller ya da planlar diğer ifadelerdi. “Ülkelerle düzenlemeler” sıklıkla kullanılan başka bir ifadeydi. “Hükümet” kelimesi belirli bir stratejik kavramdan bahsedilirken öne çıkan ifadeydi. “Savaş sanatı” yine olağan bir ifadeydi. Wellington’un İngiltere’nin Güney Amerika’ya dair planlarına ilişkin 1806 yılındaki memorandumu ve Portekiz’in savunulması hakkında 1809 yılındaki memorandumu kesinlikle stratejiyi kavram olarak ifade etmişti. 1806 yılında Wellington, Güney Amerika’nın hem doğu hem de batı sahillerine asker konuşlandırılmasına dair bir planı engellemiştir. 1809 yılında ise İngiliz ordusunun Lizbon’u savunmak için nasıl kullanılacağını net bir şekilde izah etmişti. Böylece Portekiz’in müdafaa edilmesi kolaylaşacaktı. Hatta İngiltere, İspanya’ya karşı taarruza bile geçebilecekti. Bunu başarmak için otuz ya kırk bin İngiliz askerî, Portekiz ordusunun yeniden eğitilmesi ve Lizbon’u güvenli bir üs hâline getirecek Torres Vedras müdafaa hatlarının inşa edilmesi gerekiyordu.³⁶ Bu müdafaa hatları daha sonra 1811-1812 yıllarında Fransızların Lizbon’a doğru yaptığı saldırıya karşı dayanmıştı. Bu müdafaa başarısından sonra İngilizler İspanya’ya doğru ilerlediler ve Fransızlara Salamanca’da ağır bir mağlubiyet yaşattılar.

1819 yılında Wellington Kanada’nın müdafaası için Savaş ve Müstemlekeler Bakanı Henry’ye (Bathurst’un Üçüncü Kontu) bir plan sundu. Kanada’nın anahtarlarının Quebec, Montreal ve Kingston olduğunu belirtti. Ayrıca stratejik varsayımlara ve güç merkezi fikrine dair ilginç bir rehber olarak birlikler ve kalelerden ziyade Nova Scotia’daki tahkim edilmiş Halifax Limanı’ndan başlayan ile-

36 Arthur, 2nd Duke of Wellington (haz.), *Supplementary Despatches and Memoranda of Arthur, Duke of Wellington* (15 cilt, London, 1858-72), VI, s.35; Col. J. Gurwood (haz.), *The Despatches of Field Marshal the Duke of Wellington* (8 cilt, London, 1844-7), IV, s.261-3.

tişim hatlarının önemine vurgu yaptı. Makul bir şekilde Wellington mevcut hatların yani St. Lawrence ve Büyük Göller boyunca devam eden su yolu hatlarının Amerikalıların saldırılarına açık olduğunu iddia etti. Nitekim 1812 Savaşı sırasında Amerikalıların yaptıkları planlar Wellington'u haklı çıkaracak nitelikteydi. Bu hatlar yerine yeni bir iletişim hattı kurulmasını teklif etti. Bu hat Amerika'nın içinden başlayarak kurulacaktı ve hem nehirler hem de kanallar bu hat için kullanılacaktı. Stratejik olarak önemli gördüğü önemli başka bir mesele ise yerel nüfusun İngiltere'ye sadık kalmasıydı. Eğer yerel ahali İngiltere'ye sadık kalmaya devam ederse bunlardan düzenli birlikleri destekleyecek milis kuvveti oluşturulabilirdi.³⁷ 1759 yılında Fransa'dan koparılan Quebec'teki nüfusun tavrı özellikle önemliydi.

Ancak, diğer komutanlar için söz konusu olduğu gibi Wellington da kendi çıkarları ile çatışan strateji konusunda daha az istekli olabiliyordu. Örneğin; İber Yarımadası'ndaki savaşlar sırasında donanma ve kara gücü ile yaptığı çağrılarının diğer hükümet kurumlarıyla eşgüdüm hâlinde olması gerektiği meselesini takdir etmekten uzak görünüyordu. Özellikle, istediği donanma desteğini aldığının farkında olmasına rağmen Wellington'un daha fazla destek isteği uygunsuz durumlara yol açabilirdi. İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bu talepleri özellikle 1812 Savaşı'nın da patlak vermesiyle ülkenin donanmaya başka yerlerde de ihtiyacı olduğu gerekçesiyle reddetti.³⁸ Donanma her iki yere de gidebilecek hâlde olmasına rağmen bu durum güç kullanımı ve bağımsız ordu ve donanma yapıları olmasıyla ilişkili problemleri gün yüzüne çıkarıyordu. Bu arada hem bütün görevler için elde yeterince kaynak olup olmadığı meselesi de İngiliz askeriyesinin teşkilat yapısından bağımsız olarak ortada duruyordu. Belirli bir stratejinin uygulanması başka yerlerde stratejik seçenekleri ortadan kaldırabilirdi.

37 Arthur, 2nd Duke of Wellington (haz.), *Despatches, Correspondence, and Memoranda of Field Marshal Arthur, Duke of Wellington* (8 cilt, London, 1867-80), I, s.36-44.

38 K. D. McCranie, "Perception and Naval Dominance: The British Experience during the War of 1812", *Journal of Military History*, 82 (2018), s.1067-91.

Askerî anlatılar üzerinde odaklanma, 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında imkân ve kabiliyetler ile öncelikler de dâhil olmak üzere stratejik konuların kamusal alanda tartışılmasının daha yaygın ve görünür olduğu meselesini ikinci plana atabilir. Bu tartışmaya basında rahatlıkla rastlanılabilir. İngiltere’de 1695 yılında yayın öncesi sansürün kaldırılmasından sonra stratejik konular basında yer almaya başladı. Yerel gazeteler stratejiyi tartışıyorlardı. 27 Temmuz 1912’de *Trewman’s Exeter Flying Post*’ta bir editoryal, donanmanın gücünü ele alıyordu: “Akdeniz’i terk edemeyiz ve kendi karasularımızda da yeterli bir kuvvet bulundurmamak zorundayız.” Gazeteler neredeyse bugün anladığımız manaya yakın bir şekilde stratejiden bahsediyorlardı. Güney Afrika’da Boer Savaşı sırasında yerel bir gazete olan *Western Times* 4 Ocak 1901 tarihli sayısında “Lord Roberts’in Pretoria’ya doğru İngiliz birliklerine stratejik bir yetenekle komuta ettiğini” yazıyordu. Pretoria, Transvaal’in başkentiydi.

SONUÇ

Clausewitz, Prusya -daha sonra da Almanya- Genelkurmayı ve 1864-1871 yılları arasındaki Almanya Birleşme Savaşları yüzünden Almanya, 1815 ile 1914 yılları arasında strateji hakkındaki tartışmada baskın bir hâle gelmiştir. Gerçi bu şekilde bir baskınlık 1813 ile 1860 yılları arasında uluslararası sistemin başat devletlerinin İngiltere ve Rusya olduğu düşünüldüğünde orantısızdır. Rusya, 1849 yılında Avusturya idaresine isyan eden Macarların isyanını bastırarak bunu bir nevi apaçık bir şekilde göstermişti. Bu dönemdeki askerî ve stratejik planlama eleştirilmektedir.³⁹ Gerçi bu eleştirinin yapılıyor olması aslında biraz şaşırtıcıdır zira bu dönemde devletler kesin sonuçlar almayı başarmışlardı. Buna örnek olarak Fransa’nın 1823 yılında İspanya’da elde ettiği başarı gösterilebilir.

39 L. Richardson, “Strategic and Military Planning, 1815-56” içinde M. D. Toft ve T. C. Imlay (haz.), *The Fog of Peace and War Planning: Military and Strategic Planning under Uncertainty* (Abingdon, 2006), s.15-25.

Dahası, daha önce askerî kariyeri iki kere kesin başarısızlıklarla sona eren Napolyon üzerinde dikkatlerin toplanması gibi hem 1918'de hem de 1945'te ağır mağlubiyetler alan ve yıkımla karşılaşan Almanya'nın da gereğinden fazla dikkati celp ediyor olması şaşırtıcıdır. İronik olarak Almanya'nın 1914'te başlattığı büyük savaşta stratejisinin hem teorik olarak hem de icra açısından çok zayıf olduğu görüldü. Ayrıca Almanya'nın stratejisi sadece 1914'te değil takip eden yıllarda da başarılı sonuçlar doğurmadı. Napolyon gibi 1914 öncesinde Almanya'nın üzerinde durulması bu dönemde operasyonel komutanın baskın hâle gelmesi ve neticede başarısız olmasını göstermesi açısından önemlidir.

Almanya'nın üzerinde durmaktansa dikkati başka yerlere çevirmekte fayda vardır. Böyle bir bakış hem uzun 19. yüzyılı hem de müteakip yüzyılı anlamaya yardımcı olacaktır. Çin ve Rusya'da 1911 ve 1917 yıllarında ihtilaller olmuştur. Bu ihtilaller yüzünden 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişte devamlılık olamamıştır. Ancak böylesi bir durum Amerika Birleşik Devletleri için geçerli değildi. Bu ülke 1914 yılı itibariyle dünyanın en büyük üreticisi konumuna gelmişti. Ayrıca 20. yüzyıl güç siyasetinde kilit rol oynamıştı. 19. yüzyıldaki Amerika Birleşik Devletleri bir sonraki bölümün konusudur. Ondan sonraki bölümde Avrupa ve onun küresel ölçekte konumu yeniden ele alınacaktır.

6

19. YÜZYILDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ, 1812-1898

Amerika Birleşik Devletleri'nde strateji özellikle öğreticidir çünkü tarih sahnesine çıktığı ilk günden itibaren siyaset kamusal alanda yapılmıştır. Bir başkan vardır ancak bu başkanın yetkileri hem seçim süreciyle hem de temsili demokrasi ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla bu sistem içinde güç yer değiştirmektedir. Dahası, Amerika Birleşik Devletleri başka devletlerle tek tek savaş yaptığı gibi (İngiltere, Meksika ve İspanya'yla yapılan savaşlar, Amerikan Yerlilerine karşı genişleme savaşları ve isyan bastırma savaşları) 1861-1865 yılları arasında olduğu gibi çok büyük ölçekli bir iç savaş tecrübesi de yaşamıştır. Bu iç savaşın patlak verme nedeni Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan eyaletlerden bazılarının birleşerek birlikten ayrılmak istemeleriydi. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri için bu iç savaş çok büyük bir stratejik tehdit hâline gelmişti. Bu sebeplerden dolayı Amerika Birleşik Devletleri üzerinde durmak uygun olacaktır.

İÇ SAVAŞ'TAN ÖNCE AMERİKAN STRATEJİLERİ

Uzun 19. yüzyıldaki Batılı emperyal girişimlerin kapsamına Amerikan yayılmacılığı da girmektedir. Gerçi Amerikalılar kendilerinin bu konumda bulunduğunu düşünmezler. Bu öylesine söylenmiş bir

şey değildir. Operasyonlar için kamusal stratejik alanın sağlanması için tavırlar üzerindeki odaklanma düşünüldüğünde bu önemli bir noktadır. 1812, 1813 ve 1814'te Kanada'nın işgal edilmesi girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bununla beraber Kanada'nın ele geçirilmesi Amerikalıların bazı emperyal girişimlerini kolaylaştıracak stratejik bir hedefti. Amerikalılar kendilerine karşı savaşıyan Amerikan Yerlilerinin İngiltere'den yardım aldıklarını düşünüyorlardı. Kanada'yı ele geçirebilirlerse bu yardımı engelleyebileceklerini düşünüyorlardı. Ancak, Amerikalılar bu hedefe ulaşabilecekleri etkili bir mekanizma geliştiremediler. O dönemde İngiliz kontrolü altında bulunan Kanada'nın büyüklüğü (1860'tan önceki hâlden çok daha küçük olmasına rağmen) Amerikalıların operasyonel planlama yapmalarını güçleştiriyordu. Ayrıca operasyonları yürütecekleri çevrenin özellikleri de yine Amerikalıların işini zorlaştıran unsurlardandı. Dahası etkili bir iletişim, komuta ve kontrolün sağlanması da kolay değildi. Son olarak komutanların kendi aralarındaki ilişkiler de sorunluydu. Bu sebeplerden dolayı iyi bir şekilde koordine edilebilen bir seferin düzenlenmesi pek mümkün görünmüyordu. Hâlbuki Amerika'nın elinde bulundurduğu kaynakların etkili bir şekilde dağıtılarak kullanılabilmesinin bir avantaj hâline getirilebilmesi için yapılacak seferin çok iyi koordine edilmesi gerekiyordu. Eğer bu yapılamayacaksa alternatif olarak gücün bir yerde teksif edilmesi gerekiyordu. Bu da siyasi sebeplerden dolayı mümkün değildi. Çünkü her eyaletin kendi milis kuvveti üzerinde yetkisi vardı. Ayrıca kuvvet teksifi lojistik açıdan da pek mümkün değildi. Planlamadaki eksiklikler organizasyonel ve siyasi kısıtlarla birleştğinde Amerikan savaş gayretini olumsuz bir şekilde etkilemişti.

Etkili bir stratejinin ve gelişmiş bir stratejik kültürün eksikliği taktik ve operasyonel başarılarından faydalanmayı da zorlaştırıyordu. Özellikle 1812 Savaşı'nda yapılan çok yönlü taarruzlar koordine edilememişti. Dolayısıyla İngilizler üzerinde aynı anda ve bir silsile içinde kurulmak istenen baskı kurulamamıştı. Bu yüzden İngilizler Amerikan taarruzlarına cevap verebilmişlerdi. Hatta İngilizler Amerikalıların saldırılarını püskürtebilmek için birliklerini hareket ettirebilme imkânını bile bulmuşlardı. Operasyonların geniş bir

sahada yapıldıkları düşünüldüğünde başarılı olmaları zor görünüyordu. Ancak sadece bu tür fonksiyonel sorunlar Amerikalıların koordinasyonda başarısız olmalarının tek sebebi değildi.

Amerika'da strateji üzerinde ciddi siyasi fikir ayrılıkları da vardı. Montreal'i Quebec'ten koparmak için Lake Champlain koridoru üzerinde yoğunlaşılması fikrine büyük bir destek vardı. Ancak, Batılılar bu fikre karşı çıkıyorlardı. Kendi yayılmacı arzularına uygun olarak İngilizlerin Amerikan Yerlilerine yardım etmelerinin engellenmesinin daha iyi bir düşünce olduğunu iddia ediyorlardı. Bu yüzden operasyonların batıya doğru yapılmasını istiyorlardı. Ancak bu operasyonların askerî olarak desteklenmesi ve koordine edilmesi çok zor görünüyordu.

İngiltere tarafına bakıldığında ise; İngilizlerin deniz gücünün ikili ekonomik-askerî strateji takip etmelerini mümkün kıldığı söylenebilir. Amerikan ticaretini durdurabilirlerdi. Böylece hem Amerikan ekonomisine darbe vurabilir hem de Amerikan devlet gelirlerinin azalmasını sağlayabilirlerdi. Aynı zamanda Amerikan sahillerine karşı güç kullanabilirlerdi. Ayrıca siyasi strateji de İngilizlerin kurduğu denklemin bir parçasıydı. Federalistlerin baskın olduğu New England'da çoğu insan savaşa karşıydı. Dolayısıyla İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri üzerinde uygulayacağı baskıdan New England'ı hariç tutabilirdi.

1812 Savaşı'ndan iki taraf da galip ayrılamadı. Ayrıca Kuzey Amerika'da hangi ülkenin başat olacağı meselesi de halledilmiş değildi. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1812 Savaşı'nın sonucunu kendi açısından zafer olarak nitelemesi, başarının sunulmasındaki siyasileşmiş süreci öğretici bir şekilde göstermesi açısından belirtilmelidir. Bununla beraber, İngiltere, Kanada'ya karşı mükerrer olarak girişilen işgal girişimlerini püskürtmeyi başarmıştı. Ve neticede hâlâ Kuzey Amerika'daki deniz gücü üstünlüğünü elinde bulunduruyordu. Herhangi bir devlet, İngiltere'nin Kuzey Amerika'da çıkarma yapma imkân ve kabiliyetine yakın bir imkân ve kabiliyete sahip değildi. İngiltere'nin bu imkân ve kabiliyeti ile Amerika'daki donanma taraftarları ve donanma karşıtları arasında devam eden tartışma Amerika

Birleşik Devletleri'ni sahil müdafaası stratejisi uygulamaya zorladı. Buna göre sahillerde kaleler inşa edilecek ve yeterli sayıda askerî birlik bulundurulacaktı. Hem birliklerin hem de kalelerin konumu (birlik ve kalelerin konumlandırılması meselesi Roma İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu'nun stratejileri değerlendirilirken de önemlidir) Amerika'nın stratejik kaygıları ve bu kaygıların giderilmesi çabaları hakkında önemli işaretler vermektedir. Benzer bir şekilde, 1839 yılında Afyon Savaşı patlak verdiğinde sahillerin müdafaası Çin için önemli bir husus hâline gelmişti. Aynı şekilde Japonya da 1850'lerin ortalarından itibaren kendi sahillerini korumaya büyük önem vermeye başladı. Buharlı gemiler ve bombardıman yapmaya yarayan toplar taarruzda bulunan devletleri avantajlı bir hâle getirmişti. Zaten kendilerini müdafaa etmek durumunda kalanlar sahil şehirlerinin çıkarmaya karşı kırılgan olmaları meselesiyle uğraşmak durumunda idiler. Dahası, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Japonya bir de stratejik denklemlerinin bir unsuru olan iç savaş meselesi ile de uğraşmak durumunda idiler. Gerçi bu üç ülkedeki iç savaş nitelik itibariyle birbirinden farklı şekilde cereyan etmişti.

İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki rekabet 1871 yılındaki Washington antlaşmalarına kadar kilit bir jeopolitik konuydu. Ancak bir savaş yoktu. Barış seçeneği bir tercih stratejisi hâline geldi. Zira her iki taraf da amaçlarına diğer tarafın niyetlerinin belirsizliği ve diğer meselelerden kaynaklı belirsiz bir ortamda ulaşmaya çalışıyordu. Amerika yayılcılığı devam ediyordu. Florida'da İspanya ile mücadele ediliyordu. Yine Meksika, Amerikan yayılcılığının önünde bir engeldi. Oregon Sorunu'nda İngiltere ile karşı karşıya kalınmıştı. Dolayısıyla Amerikan yayılcılığı düşünüldüğünde İngilizlerin nasıl bir tepki vereceği çok önemli bir stratejik unsur hâline gelmişti. Pratikte Kuzey Amerika'daki belli İngiliz çıkarları, küresel taahhütler dâhilindeki sınırlı amaçlar ve araçlar stratejisinin zaruretlerine tâbi olmak durumunda kalmıştı. Belli çıkarlar daha genel çıkarlara boyun eğmek zorundaydı. İngiltere'nin bu tutumu Amerika'nın stratejisinin işe yaramasına yol açtı. Amerika'ya askerî olarak elde edemediği faydayı getirdi. Benzer şekilde, 1812 yılının sonlarına kadar İngilizlerle Fransızlar arasındaki çatışma Amerika

Birleşik Devletleri'nin işine geliyordu. Ancak Napolyon'un 1812 yılında Rusya'daki mağlubiyeti yüzünden Amerika'nın avantajı da kayboldu.

Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı İngiliz stratejisi bağdaştırma ve uzlaşma stratejisiydi.¹ Ancak, ideolojinin etkisi de önemsiz değildi. Özellikle, İngiliz bakanlar ulusal çıkarları daha geniş liberal amaçlar bağlamında anlamışlar ve sunmuşlardır.² Aynı zamanda, stratejinin daha geniş parametrelerini anımsatacak şekilde Kanada ve Latin Amerika üzerinde Amerika Birleşik Devletleri ile çatışma yaşanmaması İngiliz emperyalizmine küresel düzeyde çok yardım etti. Çünkü İngiltere güney ve doğu Asya'daki imkânlar ve sorunlara gücünü teksif edebilmişti. Dahası, Kanada, Hindistan gibi yerli ahaliden oluşan büyük bir kuvveti İngiltere'nin emperyal projelerine destek olarak gönderememesi ve yanı başında Amerika Birleşik Devletleri gibi gayet tehditkâr bir komşusu olmasına rağmen daha yumuşak emperyal siyaset ve kendisine dominyon statüsü verilmesi sonucunda İngiliz İmparatorluğu'nun kendi başına ayakta kalabilir bir parçası hâline geldi. Bu dönemdeki İngiliz stratejisinin unsurları ile Soğuk Savaş dönemindeki Amerikan stratejisinin unsurları arasında benzerlikler vardır. Özellikle ideolojinin rolü dikkat çekicidir. Yine bir bölgede temkinli olunurken başka bir bölgede ise rahatça güç kullanılabiliyordu.

Napolyon Savaşları'ndan sonra İngiliz hükümetinin masrafları azaltma ihtiyacı önemli bir faktördü. Bu ihtiyaç sadece mali istikrarın sağlanması ile ilgili değildi. Hükümet ülke içindeki memnuniyetsizliği de yatıştırma arzusundaydı. Birbirini takip eden İngiliz hükümetleri Kuzey Amerika'daki hadiselerin içinde boğulup kalma konusunda ihtiyatlı idiler. Bunun sebebi sadece Amerikalılarla uğraşma konusunda temkinli olmaları değildi. Ayrıca bu tür girişimlerin maliyetini

1 G. L. Bernstein, "Special Relationship and Appeasement: Liberal Policy towards America in the Age of Palmerston", *Historical Journal*, 41 (1998), s.727.

2 J. Parry, *The Politics of Patriotism: English Liberalism, National Identity and Europe, 1830-1886* (Cambridge, 2006).

ve getirisini de hesaplama durumundaydılar. “Gece bekçisi devlet” ifadesi arzulanan sınırlı rolü tasvir etmek için icat edilmişti. Ülke dışında İngiltere’nin dünyanın en önde gelen deniz gücü olarak statüsünü devam ettirme ve gerekirse güç kullanarak uluslararası hedefleri gerçekleştirme motivasyonu vardı. Ancak burada temel bir kaygı da vardı: büyük bir savaşın patlak vermesine engel olmak. Çünkü böyle bir savaşın maliyeti ağır olabilirdi. Ayrıca böyle bir savaşın ticaret ve sanayii üzerinde olumsuz sonuçları da olabilirdi. İngiltere dünyanın en büyük ticaret devletiydi. İngiltere’nin bu durumuna benzer şekilde Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri de küresel düzeydeki konumu ve bu düzeyde karşılaştığı tehditler düşünüldüğünde savaşa en hazır devlet olmasına rağmen vergi mükelleflerine ek yük getirme noktasında gayet isteksiz davranıyordu.

Büyük bir savaşın patlak vermesinin önüne geçmek Amerikan stratejisinin 1815 yılından sonra da temel bir hedefiydi. Bu hedef askerî imkân ve kabiliyetlerin geliştirilmesi hususunun önüne geçmişti. Amerikan ordusu on bin kişiden müteşekkildi. İnsan gücü açısından o ana kadarki en büyük sayıya ulaşmıştı. Ancak yine de büyük bir ordu sayılmazdı. Zira Amerikalılar büyük bir daimi ordu bulundurma konusunda endişelere sahiptiler. Ayrıca subay sınıfının yeni bir aristokrasi yaratmasını da istemiyorlardı. Donanmanın durumu ise ordudan farklıydı. Donanmanın genişlemesi ve büyümesinin önünde bir engel yoktu. Nitekim 1816 yılında kabul edilen bir yasa ile donanmanın büyütülmesine karar verildi. Ayrıca sahillerin tahkim edilmesine yönelik sistematik bir program kabul edildi. West Point’te verilen askerî eğitim nispeten sınırlı idi denilebilir. Zira kale mühendisliği ve balistik üzerinde yoğunlaşıyordu. Özellikle ikinci konu subaylar için çok önemliydi. Çünkü İngiliz deniz saldırısını püskürtmek için kurulan müstahkem mevkilere onlar komuta edeceklerdi. Aynı zamanda, ekonomik faktörler de itidali teşvik ediyordu. Zira 1819 yılındaki panik ekonomik zayıflığı apaçık bir şekilde gözler önüne sermişti ve devlet maliyesini sert bir şekilde vurmuştu.

Amaçlar hakkındaki retorik ile strateji birbirini tutmuyordu. Örneğin, Andrew Jackson'un 1818 yılında Florida'yı işgalini kongrenin önemli simalarından Henry Clay'in tavsiye ettiği gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney Amerika Bağımsızlık Savaşları'na müdahalesi takip etmemiştir. Başkan James Monroe'nun 1823 yılında kongreye Avrupalı devletlerin Yeni Dünya'da koloni kurmaya teşebbüs etmeleri meşhur "barış ve güvenliğimiz için tehlikeli" görülecektir mesajı pratikte sadece bir tavsiyeydi. Başka bir şekilde bakıldığında cesur bir jeopolitik rehber ve Amerikan cumhuriyetinin bağımsızlığını müdafaa taahhüdü olarak görülebilecek Monroe Deklarasyonu bir retorik stratejisi olduğu kadar uygulama araçları olmayan bir stratejiydi. Bu strateji ancak bir direnç olmadığı sürece uygulanabilirdi. Hâlbuki Clay hem bir siyasetçi hem de Dışişleri Bakanı olarak Amerika'nın Batı Yarımküre'nin lideri olarak hareket etmesini istiyordu. Pratikte, dış meseleler 1824 yılındaki başkanlık seçimlerinde şaşırtıcı bir şekilde küçük bir rol oynamıştı. Seçimlerde daha ziyade depresyonun hâlâ devam etmekte olan etkileri daha belirleyiciydi. Dahası, Amerika, Monroe'nun mesajından sadece on yıl kadar bir süre sonra Fransa'nın Haiti ve Meksika üzerinde baskı kurmasını engelleyemedi ya da engellemeye bile çalışmadı.

Kısmen, 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nden tehdit/meydan okuma siyasetin farklı bir pratiğinden gelmişti. Bu farklılık stratejiyi etkilemişti. Amerika'yı 1831 yılında ziyaret eden Fransız hukukçu Alexis de Tocqueville 1835 yılında yayınlanan *De la démocratie en Amérique* başlıklı çalışmasında Avrupa'dakinden farklı yeni bir tip toplum ve siyasi kültürü tasvir etti. Aristokratik onur ruhunu bir tarafa bırakan ve konformizm yaratma tehdidini barındıran bir eşitlik düşüncesi üzerinde teşkilatlanan bir kitle toplumunun farkına varmıştı. Bu eşitlik düşüncesi Amerika'nın Rusya ile birlikte gelecekte dünyanın en büyük güçlerinden biri hâline gelmesini de sağladı. Bu düşüncenin sonucu olan popülizm çok rahat bir şekilde fark edilebilir. Politikacılar yüksek sesle Kanada'ya sahip olma hakkından bahsediyorlardı. Bu fikre karşı gelenler İngiliz olarak yaftalanıp rahat bir

şekilde azarlanıyorlardı.³ Bu popülizmin 1840'larda Oregon Sorunu (British Columbia'dan Oregon'a kadar olan toprakların geleceğinin ne olacağı konusu) yüzünden Amerika Birleşik Devletleri'ni İngiltere ile bir savaşa götürmemesi, stratejinin oluşturulmasında popülizmi önemsiz bir faktör hâline getirmedir.

MEKSİKA-AMERİKA SAVAŞI, 1846-1848

Meksika savaşının arka planı ve gelişimi siyasetin politikada birincilliğini çok iyi yansıtmaktadır. Meksika ile yapılan savaş etrafında dönen siyaset için bu durum söz konusudur. Amerika Birleşik Devletleri'nde savaşın arzulanırlığı konusunda ihtilaflar vardı. Ayrıca seferin nasıl devam ettirileceği hususunda yine fikir ayrılıkları yaşıyordu. Özellikle 1846 yılında Meksika'nın kuzey sınır bölgesinin işgal edilmesiyle yetinilmesi değil de 1847 yılında Meksika'nın orta kısımlarının bir çıkarma sonucunda işgal edilmesi konusu da yine siyasetin bir konusu olmuştu. Bu değişikliğin çeşitli sebepleri vardı. Meksika'nın güç merkezi düşünüldüğünde kuzey bölgeleri marjinal kalıyordu. Ayrıca sınırdan Mexico City'ye kadar olan mesafe zaten Meksika'nın doğal savunma hattını oluşturuyordu. Aynı zamanda kuzeydeki komutan Zachary Taylor'un ordusundan birlikler kaydırılmıştı. Bu birlik kaydırma bir demokrat olan Başkan James K. Polk için 1848 yılında karşısına rakip olarak çıkabilecek bir Whig'in zayıflamasına yönelik olarak faydalı sonuçlar doğurmuştu. Bir savaş zamanı lideri olarak Polk bütün Meksika Savaşı boyunca olabildiğince siyasi kalmıştı. Bir başka muhtemel başkan adayı olan ve başarılı bir çıkarma gücünün komutanı olan Winfield Scott'u da görevden almıştı.⁴ Komuta kademesi hakkında bu tür siyasi tasarruflar stratejik tercihlerde sıklıkla görülen bir unsurdur. Bu unsur, Roma İmparatorluğu zamanında eyalet valiliklerinin dağıtılmasında ve dolayısıyla

3 R. Carwardine, "Evangelicals, Whigs and the Election of William Henry Harrison", *Journal of American Studies*, 17 (1983), s.66.

4 W. B. Skelton, "Officers and Politicians: The Origins of Army Politics in the United States before the Civil War", *Armed Forces and Society*, 6 (1979), s.22-48.

cyaletteki kuvvetlerin belirlenmesinde açık bir şekilde görülebilir. Aynı şekilde Napolyon'un iktidarı ele geçirme sürecinde de benzer durumlara rastlanmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri kısa bir savaş olmasını ümit ediyordu. Bu yüzden daha sonra "yüksek tempo" diye nitelenecek hızda bir sefer düzenlendi. Seferin agresif ve süratli niteliği askerî olduğu kadar siyasi sebeplerden dolayı da gerekliydi. Zira Amerikan kamuoyundan savaşa verilen destek gayet kırılıyordu. Scott'un çıkarma yaparak işgale başlaması ve Mexico City'ye doğru ilerlemesi stratejik kavrayışını ve ferasetini gösteriyordu. Bu ferasetini etkili operasyonel idareye tahvil edebilmişti. Bu sayede inisiyatifi eline almış ve bırakmamıştı. Wellington'dan bu yüzden büyük övgü almıştı.

İşgâlin ilk safhalarından sonra durum Amerikalılar için daha az elverişli hâle geldi. Muhalefet ve gerilla faaliyeti arttı. Dahası, bir antlaşmayı müzakere etmenin zor olduğu anlaşıldı. Çünkü Meksika'daki seçkinler ülkelerinin büyük bir kısmını kaybetmeyi kabul etmiyorlardı. Neticede barışın müzakere edilmesi Amerikalıların arzuladığından ya da 1847 yılında Mexico City'nin çabuk bir şekilde ele geçirilmesinden dolayı beklediklerinden daha uzun sürdü. Prusya'nın 1870-1871 tarihlerinde Fransa'yı işgal ettikten sonra karşı karşıya kaldığı sorunlara benzer sorunlarla Amerika Birleşik Devletleri de uğraşmak zorunda kaldı. Prusya için Fransız ordularını yenmek Fransa'yı barışa zorlamaktan ya da fethedilen bölgelerdeki direnişe bir son vermekten daha kolay olmuştu.

Meksika'daki durumun sosyal politikası netice açısından önemliydi. Zira savaş Meksika seçkinlerinin durumunu özellikle de yerli ahali üzerindeki hâkim konumlarını tehdit ediyordu. Sonuçta bu faktörden kaynaklanan kaygı başarısız olma düşüncesine ağır bastı ve 1848 yılında Meksika Amerikan taleplerini kabul ederek Guadalupe Hidalgo Antlaşması'nın imzaladı. Fransa da Paris Komünü'nün radikalleşmesinden kaynaklı tehditlerden dolayı aynı şekilde davranmıştı.

AMERİKAN YERLİLERİ İLE ÇATIŞMA - I

Meksika Savaşı'nda gördüğümüz kısa savaş yapma çabasından çok farklı bir şekilde Amerikalılar Amerikan Yerlileri ile mücadelelerinde rakibi yorma ve üzerinde devamlı baskı kurma stratejisi tatbik ettiler. Zira düşmanın tam olarak kim olduğunu “belirlemek-te” zorlanıyorlardı. Ayrıca bu sefer düşmanı tamamen yok etmek istedikleri için herhangi bir siyasi uzlaşma gibi bir seçenek masada yoktu. “Amerikan usulü savaş” denebilir mi denemez mi bu tartışılır elbette ama Amerikan Yerlileri ile mücadelede uyguladıkları yöntemi daha önceki dönemlerde Fransız kolonicilerine ya da 19. yüzyılda Meksikalılara karşı uygulamaları pek mümkün değildi. Amerikan Yerlileri ile yaşanan krizlerdeki belirsizlik unsurundan kaynaklı muhtemel maliyet Meksika ile yapılan savaşta maliyetten daha düşüktü. Ancak, kısmen Amerikalılar çok daha güçlü olmalarına rağmen Amerikan Yerlilerinden çekiniyorlardı ya da en azından çekindiklerini ve korktuklarını söyleyerek Amerikan Yerlilerine karşı tatbik ettikleri uygulamayı meşrulaştırmaya çalışıyorlardı.

Amerikalıların, Amerikan Yerlileri ile yaşadıkları krize verdikleri tepkiler çeşitliydi. 1830'larda askerî strateji uzak bölgelere doğru genişlemenin desteklenmesinden ziyade istikrarlı bir sınır bölgesi oluşturulması üzerinde yoğunlaşmıştı. Bunun sebebi özellikle İngilizlerin Kanada üzerinden daha önce korkulduğu gibi Mississippi ve Missouri vadilerindeki Amerikan gücünü tehdit etmeyeceklerinin iyice ortaya çıkmasıydı. Dolayısıyla özellikle 1880'lerden itibaren Afrika ve Güneydoğu Asya'da engelleyici ya da koruyucu amaçla tatbik edilen genişleme stratejisi bu durumda gerekli değildi. 1820'lerde Yukarı Missouri Vadisi'nde ordunun karşılaştığı sorunlar gerekli paranın bulunması ve maliyete dair kaygı ile birleştiğinde daha ihtiyatlı olmayı teşvik ediyor ve Amerikan Yerlilerine karşı yapılacak askerî operasyonların kısıtlı tutulmasının gereğini tavsiye ediyordu.

Müteakiben, Amerikalılar genişlemeye kaldıkları yerden devam ettiklerinde Amerikan Yerlileri, arasında birliğin kaybolmasından faydalandılar. Hatta bazı Amerikan Yerlileri Amerikalılara bel bağlamaya başladılar. Bu durum stratejinin değerlendirilmesindeki problemleri

belirgin hâle getirmektedir. Askerî, siyasi, ekonomik, kültürel ve dinî bağlar Amerikalılar ile Amerikan Yerlileri arasındaki ayrışmalarla kesişiyordu. Bu ayrışmalar etkileşim bölgeleri hâline geldiler. Bu bölgelerde simbiyoz, sinerji ve değiş tokuş savaşıyla yan yana bazen de onun yerine cereyan ediyordu. Dahası, iki taraf arasında gerçekleşen şiddetin çoğu Amerikalılarla Amerikan Yerlileri arasında önemli derecede işbirliğini de içeriyordu.

AMERİKAN İÇ SAVAŞI, 1861-1865

Stratejik meseleler iç savaşlar sırasında özellikle siyasi faktörler tarafından belirleniyordu/belirlenir. Bu Güney'in Amerikan birliğinden ayrılmak istemesi sonucu patlak veren Amerikan İç Savaşı'nda görülmektedir. 1861 yılında sadece en güney eyaletler birlikten ayrıldılar. Başkan Lincoln'ün güç kullanarak ayrılmaya direnmesi ve güney eyaletleri işgal etmesi, Arkansas, Kuzey Carolina, Tennessee ve Virginia'nın 15 Nisan 1861'den sonra Amerikan Konfedere Devletleri'ne katılmasında en önemli rolü oynamıştı. Bu eyaletler Lincoln'ün isyan diye nitelendirdiği hadiseyi bastırmak için birlik katkısında bulunmayı reddetmişlerdi. Bu eyaletlerin de güneye katılmasıyla savaşın jeopolitiği yeniden şekillendi. Virginia, Tennessee ve Kuzey Carolina'nın her biri ekonomik ve demografik açıdan daha güneydeki eyaletlerin herhangi birinden daha önemli durumdaydılar. Amerikan Konfedere Devletleri içinde bulunan eyaletler arasında en kalabalık beyaz nüfusa sahip olanlar sırasıyla bu üç eyaletti. Üçü bir arada düşünüldüğünde ise Amerikan Konfedere Devletleri'nin toplam asker gücünün yaklaşık yüzde kırkını, tarım ürünlerinin yarısını ve imalat kapasitesinin de yine yarısını sağlıyorlardı.

Askerî açıdan bakıldığında ise üretim kapasitesinin yüksek olduğu eyaletlerin sınır bölgelerine yakın olması Amerikan Konfedere Devletleri için bir sorundu. Çünkü bu durum bu eyaletleri Kuzey'in saldırısına açık hâle getiriyordu. Ayrıca derinliğine savunma düşüncesinin de altını oyuyordu. Özellikle Virginia için bu durum geçerliydi. Ancak, Arkansas, Kuzey Carolina, Tennessee ve Virginia'nın Konfederasyon'a katılması savunulacak toprakların daha

geniş olacağı anlamına gelse de Konfederasyon'un askerî potansiyelini dönüştürdüğü de kesindir. Kuzey, artık Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrılan her eyaletle ortak sınıra sahip değildi (Son dört eyalet Güney'e katılmadan önce sadece en güneydeki Florida ile Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan eyaletlerin ortak sınırı yoktu). Bu yüzden daha güneydeki eyaletlere denizden çıkarma yapılarak saldırı ihtimali daha zayıftı. Ayrıca, Konfederasyon'un bütününü tek bir toprak parçası olarak düşünüp savunmak zihinlerde daha kolay bir seçenek olarak belirdi. Kuzeylilerin de Konfederasyon'u yenmek için buna uygun bir strateji geliştirmeleri gerekecekti. Özellikle Virginia ve Kuzey Carolina'nın Birlik'ten ayrılması doğuda yapılması muhtemel operasyonların konumunu büyük oranda değiştirdi. Zira askerî olarak artık Birlik'ten ayrılanlarla Birlik'te kalanlar arasındaki cephe hattı Güney Carolina'nın kuzey sınırından geçmiyordu. Eğer böyle kalsaydı Güney Carolina'daki Charleston ve Columbia, Kuzey'in karadan saldırısına karşı çok kırılgan bir durumda bulunacaklardı. Aynı şekilde Georgia eyaletindeki Atlanta da Tennessee'deki Chattanooga ile arasındaki demiryolu bağlantısından dolayı yine kolay bir hedef hâline gelebilirdi.

Bu noktada Amerika Birleşik Devletleri'nde kalan bazı eyaletlerde köleliğin serbest olduğunu hatırlamakta fayda var. Bunlar Delaware, Maryland, Kentucky ve Missouri idi. Ayrıca Virginia eyaletinin bazı kısımları da yine Birlik içinde kalmışlardı. Bu kısımlar daha sonra 1863 yılında müstakil bir eyalet olarak Batı Virginia'yı oluşturacaklardı. Eğer Missouri ve Kentucky'deki bazı sempatizanların yaptığı gibi bu eyaletler de Konfederasyon'a katılsalardı ve Konfederasyon Kongresi'nde temsilci bulundursalardı durum çok farklı olurdu. Ancak böyle bir gelişme olmadı ve Amerika Birleşik Devletleri kaynaklar bağlamındaki üstünlüğünü muhafaza edebildi. Ayrıca Konfederasyon'un kuzeye doğru girişebileceği bir işgal teşebbüsü için gerekli rotaları bloke edebildi. Son olarak, kendisi Güney'e doğru saldırı düzenlemek için elverişli bir konuma sahip oldu. Köleliğin serbest olduğu eyaletlerin Birlik'te kalmış olmaları Konfederasyon'un ofansif imkân ve kabiliyetlerini ciddi derecede etkiledi. Robert E. Lee'nin 1862 ve 1863 yıllarında Potomac'ı geçerek bir taarruz gerçekleştirmek

istediği düşünüldüğünde eğer Kuzey-Güney sınır Maryland eyaletinin kuzey sınırı olsaydı o zaman ne olurdu ihtimalini düşünmek gayet öğreticidir. Ayrıca ortaya çıkan son denklemde her iki taraf arasındaki insan gücü meselesini de düşünmekte fayda vardır.

Maryland Birlik'te kaldığı için iki taraf arasındaki başlıca savaş alanı, Birlik'in başkenti olmaya devam eden Washington ile 1861 yılı Mayıs ayında Konfederasyon'un başkenti olan Virginia eyaletinin Richmond kenti arasındaki bölgeydi. Washington ile Richmond'un birbirlerine gayet yakın olmaları Kuzey-Güney çatışmasında coğrafyanın ne kadar önemli olduğunu bir kere daha göstermektedir. Aynı şekilde her iki başkentin birbirlerine bu kadar yakın olmaları ikisinin de siyasi önemini fazlasıyla artırmış ve krizin bütün isyan bölgelerine yayılma potansiyelinin ötesine geçmişti. Richmond çabucak ele geçirilebilirdi. Böylece Kuzeyliler, baştan beri istedikleri gibi savaşı süratli bir şekilde neticelendirebilirlerdi. Bu duruma benzer bir şekilde daha sonra Franco liderliğindeki İspanyol Milliyetçileri, 1936 yılında başkent Madrid'i ele geçirmeye çalışmışlardı. Ancak İspanya İç Savaşı'nın sona erdiği 1939 yılına kadar bunu başaramamışlardı.

Dahası, Amerikan İç Savaşı ayrılan eyaletlerin kendilerinde iç çatışmalara sahne olmuştu. Güneydeki eyaletlerde köleliğin baskınlığının derecesi değişmekteydi. Appalachia bölgesinde köle sayısı çok azdı. Bu yüzden Kuzey Carolina'nın batısında ve Tennessee'nin doğusunda Amerika Birleşik Devletleri diğer yerlere göre gayet popülerdi. Bunun tersi de söz konusuydu. 1860 yılının sonlarına doğru Texas'ta köleliğin kaldırılacağına yönelik bir girişimden endişe duyuluyordu. Bunun sebebi köleliğin kaldırılmasını savunan John Brown'un Harper's Ferry'ye düzenlediği baskındı. Bu baskından dolayı paniğe kapılanlar kanunu ellerine aldılar ve Birlik'ten ayrılmak için yoğun faaliyet içine girdiler.⁵ Köleliğin baskın olmasındaki değişkenlik tek faktör olmamakla birlikte savaşa verilen desteğin derecesiyle de bağıntılıydı. Yaklaşık yüz dört bin Güneyli, Birlik kuvvetleri safında

5 D. E. Reynolds, *Texas Terror: The Slave Insurrection Panic of 1860 and the Secession of the Lower South* (Baton Rouge, LA, 2007).

savaşa katıldı.⁶ Bu, Birlik kuvvetleri açısından çok büyük bir katkıydı. Ayrıca Konfederasyon'u ciddi şekilde zayıflatmıştı. Dahası, ayrılmaya karşı gösterilen muhalefetin derecesi bu muhalefetin ortaya çıkmasında şans faktörünün rolünün derecesinin de altını çiziyordu. Köleliği kabul etmeye meyilli bir sürü Kuzeyli "hamur suratlı" vardı. Ancak bunlar ayrılmaya karşı mücadeleye destek veren Güneylilerin Kuzey'deki muadilleri olmadılar, yani Kuzeyli olup da Güney'e destek vermediler. Bunun yanında Güney için savaşan Güneylilerin hepsi köle sahibi de değillerdi. Onların savaşa katılma sebebi kendi toplumları ve kültürleri ile toplum ve kültürlerini muhafaza ettiğine inandıkları eyaletlerin haklarını savunmaktı. Gerçi bu eyaletlerin hakları kısmen kölelik kurumunun muhafazasıyla ilişkiliydi.

Güney'deki çeşitli düşüncelerin kapsamı mevzu bahis olan konuların kapsamı ve dolayısıyla jeopolitiğin ve savaşın stratejisinin karmaşıklığı hakkında bir hatırlatma görevi görmektedir. Mücadelenin zorluğuna ilk başta ne askerî ne de siyasi olarak hazırlıklı olan Kuzey kuvvetleri diğer başka iç savaşlarda da yapıldığı gibi Güney'deki siyasi dengeyi Güney'in teslim olmasını sağlayacak şekilde değiştirmeye uğraştı. Zira 1865 yılında gerçekleşen de buydu. Bütün güney eyaletlerin askerî olarak fethedilmesi seçeneği pek uygulanabilir değildi çünkü Konfederasyon'un sınırları çok genişti. Gerçi Çin, Amerikan İç Savaşı'nın çağdaşı olan Taiping İsyanı'nı bastırdıktan sonra bu yola başvurmuştu. Yine yaklaşık seksen yıl sonra 1946-1949 yılları arasındaki iç savaştan sonra yine Çin askerî fetih yöntemini uygulamıştı. Bu fetihden sonra ülke tamamen komünistlerin kontrolü altına girmişti.

Konfederasyon için siyasi seçenek daha belirgin hâle geldi. Güney, çatışmada elde edilecek bir başarı sayesinde Kuzey'in siyasetini

6 R. N. Current, *Lincoln's Loyalists: Union Soldiers from the Confederacy* (Boston, MA, 1992); C. J. Einolf, *George Thomas: Virginian for the Union* (Norman, OK, 2007).

7 W. W. Freehling, *The Road to Disunion, Vol. II: Secessionists Triumphant* (New York, 2007).

değiştirerek savaşı terk edeceğini umuyordu. Ayrıca yine bu başarı sayesinde İngilizler ve Fransızların da savaşa müdahil olacakları ve bunun neticesinde Kuzey'in stratejisini değiştireceğini ümit ediyordu. Her iki stratejinin de belirli bir ağırlığı vardı. Özellikle ikincisi 1861-1862 yılları arasında ağır basıyordu. Gerçi her iki seçeneğin de savaşın devam ediş şekline göre uygulanamaz olduğu Amerikalılar ve hadiseleri dışarıdan takip edenler için hemen anlaşılamadı. Atlas Okyanusu'nun öbür yakasından müdahaleye atfedilen önem Amerika Birleşik Devletleri'nin her iki dünya savaşına da katılmasına verilen önemle anlaşılmıştı. Gerçi bu ifade Kanada'nın yardımına verilen önem söz konusu olduğu için yeniden ifade edilmelidir.

Konfederasyon'un başarı ihtimali, bir kronoloji verilmesini kolaylaştırmaktadır. 1861-1862 yıllarında Güney'de ayrı bir siyasi varlığın ortaya çıkması gayet ihtimal dâhilindeydi. Ancak 1863 yılından itibaren bu ihtimal zayıflamaya başladı. Lincoln'un 1864 yılındaki başkanlık seçimlerinden başarıyla çıkması Kuzey'in siyasi bütünlüğünü pekiştirdi. Konfederasyon karşısında zafer kazandıracak bir siyasi düzenlemenin temeli atılmış oldu. Ayrıca bu temel savaş sonrası Amerika'da kurulacak düzen Yeni Dünya'daki diğer devletlere de gözdağı verecekti. Zira savaştan hemen sonra Meksika'da Fransızlara ve Kanada'da İngilizlere karşı bu mesaj verildi. İç Savaş'ın gerçek dışılıkların düşünülebilmesine özellikle izin vermesi konjonktürün jeopolitik oynaklığına ve bununla birlikte buna yol açan trend ve gelişmelere delalet etmektedir. En önemli iki gerçek dışılık Konfederasyon'un iç savaşta daha iyi bir performans göstereceği ve yabancı müdahalesinin gerçekleşeceği üzerinde odaklanmaktadır. 19. yüzyıldaki diğer iç savaşlarda da benzer durumlar görülmektedir. İspanya'daki Carlos taraftarlarının sebep olduğu savaşlar ve Portekiz'de 1830'lardaki iç savaşta iki ihtimal hem birbirlerinden ayrıydı hem de birbiriyle bağlantılıydı. Her iki ihtimal de aktör ve yapı arasındaki ilişki hakkında önemli soruları beraberlerinde getiriyordu. Aynı şekilde bu iki ihtimalin her biri bir tarafta daha fazla kaynağın kullanılabilir olduğu iddiasıyla ilişkili olan stratejik kapasitenin belirleyiciliği hakkında da yine cevaplanması gereken sorulara sebep oluyordu. Sadece bir sonucun kaçınılmaz olduğunu

varsaymak yanlıştır. 1823'te İspanya'ya Fransa'nın ve 1849'da Macaristan'a Rusya'nın yaptığı gibi kesin ve belirleyici etki yapan yabancı müdahaleler vardı. Ancak kesin ve belirleyici bir etki meydana getirmeyen yabancı müdahaleler de olmuştur. Bu duruma örnek olarak Fransa'nın 1860'larda Meksika'ya yaptığı müdahale gösterilebilir.

Siyasetin strateji üzerindeki etkisi Amerikan İç Savaşı'nın başlarında görülmüştü. Konfedereasyon'un başkentini ele geçirerek Konfederasyon'u yok etmek amacıyla Richmond üzerine hızlı bir yürüyüş (1847 yılında Meksika'da takip edilen politika bu şekildeydi) için Kuzey'deki siyasi baskı yüzünden Kuzey orduları başkomutanı Winfield Scott tarafından belirlenen plan terk edilmişti. Bu planın yerine Scott, Mississippi'den aşağıya doğru bir ilerleme yapılmasını teklif etti. Böylece Konfederasyon ikiye ayrılacaktı. Bir de abluka uygulanacaktı. Basın bu plana "Anakonda Planı" adını verdi. Bu strateji sayesinde birçok kişi ölümden kurtulmuş olacak ve Birlik'e dönüşü yönelik destek artacaktı. Konfederasyon'un barış masasına oturması teşvik edilecekti. Eğer Konfederasyon barış masasına gelmezse Kuzey operasyonlarını devam ettirebilmek için çok elverişli bir konuma sahip olmuş olacaktı. Ancak, Scott'un planlama, dolaylı yaklaşım ve eğitim gibi meselelerin üzerinde durması ve saldırının 1861 yılı sonbaharına kadar ertelenmesi meselesi çabuk ve tesirli bir harekât için yapılan baskıyla ters düşüyordu.

1865 yılının Nisan ayında Konfederasyon'un en önemli askerî kuvveti olan Kuzey Virginia Ordusu komutanı Robert E. Lee askerlerine yönelik yaptığı veda konuşmasında "ezici bir güce boyun eğmek zorunda kaldıklarını" iddia etti. Lee'nin bu iddiasının üzerinde sıklıkla durulmuştur. Bu iddia Güneylilerin savaş yapmalarına dair nostaljik "Ümitsiz Vaka" görüşünün ortaya çıkmasına katkı yapmıştır. Ancak başka bir amaç için de kullanılmıştır. Bazı Birlik temsilcileri yabancı ülkelere neden Kuzey'in kazanmasının mukadder olduğunu ve bu yüzden herhangi bir desteğe ihtiyaç duymadıklarını izah etmeye çalışırken Lee'nin bu iddiasını kullanmışlardı. 1862 seferini değerlendirirken Amerika Birleşik Devletleri'nin Paris'teki diplomatik temsilcisi William Dayton, Fransız Dışişleri Bakanı'na

ayını yılın Kasım ayında Konfederasyon'un adam ve para kaybettiğini ve Amerika Birleşik Devletleri'nin hem insan gücü hem de para konusunda daha üstün durumda olmasının elde ettiği başarıyla alakalı olduğunu söylemişti.⁸

Ancak, kaynaklar krizi açıklamamaktadır. Çünkü ilk olarak bir sürü faktör kaynakların kullanımını ve etkinliğini etkilemektedir. İkinci olarak da savaşa kaynaklardan fazlası dâhil olmuştur. Lee'nin mağlubiyeti ki kendisi 1862 ve 1863 yıllarında taarruz eden ve 1864 ve 1865'te müdafaada kalan taraftı, özellikle 1863'ten itibaren rakiplerinin etkili olmasındandı.⁹ Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda olduğu gibi neden bir tarafın kaybettiğini açıklamaya yönelik bir eğilim vardı. Hâlbuki neden öbür tarafın kazandığının üzerinde durulması gerekmektedir. Bu farklı yaklaşımla ilgili olarak çatışmalardaki stratejilerde de görülen standart asimetritleri de göz önünde bulundurmak lazımdır. Bu olay ve diğerlerinde asimetriye taarruza direnirken rastlanmaktadır: İç Savaş sırasında Konfederasyon savaşa devam etmek zorundayken Amerika Birleşik Devletleri daha fazlasını elde etmek zorundaydı. Bu durum hem generaller hem de kaynaklar üzerinde daha fazla baskı yaratıyordu.

Her iki tarafta da ama özellikle de Kuzey'de komuta edebilme kaynakların etkili kullanımı ve koordinasyonunu gerektiriyordu. Böylece halkın üzerine çok fazla yük binmeyecekti. Ancak bu durum büyük sorunlara gebeydi. Planlama ve organizasyonun çarpıcı veçheleri vardı. Örneğin; 1861 yılında Güneylilerin bir zırhlı gemi yaptıkları haberlerine karşılık Amerika Birleşik Devletleri donanması bir kurul oluşturdu. Bu kurulun görevi zırhlı gemiler ve deneysel gemiler inşa edilmesini sağlamaktı. Bu şekilde etkililiğin derecesi ölçülebilecekti. Bu durum zırhlılar üzerinde *Monitor* model alınarak durulması sonucunu doğurdu.¹⁰ Daha genel olarak karşılıklı

8 TNA, FO 5/877, dosya 150.

9 E. S. Rafuse, *Robert E. Lee and the Fall of the Confederacy, 1863-1865* (Lanham, MD, 2008).

10 K. Hackemer, "The Other Union Ironclad: The USS *Galena* and the Critical Summer of 1862", *Civil War History*, 40 (1994), s.226.

hamleleşme, yani bir tarafın bir hamlesine diğer tarafın başka bir hamle ile cevap vermesi toplumun sahip olduğu kaynaklar üzerinden gerçekleşiyordu. Bu kaynaklar arasında örgütlü hareket edebilme, yüksek okur-yazarlık ile üretken kaynakları kavrama, istifade etme ve organize etme bulunuyordu. Özellikle büyük ölçeklerde silah üretebilmek için gerekli sermaye yatırımını da burada zikretmekte fayda vardır. Bu faktörler Kuzey'in bir kısım problemlerin üstesinden gelmesi için önemliydi. Bu problemler arasında askerî tecrübesizlik, savaş yapılan bölgenin büyüklüğü ve ilgili lojistik meseleler, savaş Güney'in topraklarına taşımak ve en nihayetinde Güney'i teslim olmaya zorlamak vardı.¹¹

Her iki tarafta organizasyonun sofistikasyonunu gereğinden fazla büyütmemek lazımdır. Savaşan taraflar savaş makineleri olarak tasvir edilemezler. Yani stratejinin takibinde hemen kontrol edilebilen ve ayarlanabilen tahmin edilebilir ve düzenli işletim sistemlerinden bahsetmiyoruz. Ayrıca, savaşın değişen doğasının meydana getirdiği ihtimaller ve problemler başka sorunların çıkmasına da sebep oluyordu.¹² Kaynak gücü yeterince üstesinden gelinemeyen lojistik sistemler üzerinden uygulanıyordu. Bundan dolayı kaynakların savaş meydanında etkili bir şekilde kullanılması zorlaşıyordu. Dahası, West Point'in ve diğer askerî kurumların her iki taraftaki geleceğin komutanlarının savaştan önceki eğitimlerinde oynadıkları role rağmen komuta kültürünün büyük kısmı ve tekniklerin çoğu amatörceydi. Bu durum özellikle geniş bir alana yayılmış operasyonları koordine etmedeki sınırlı kabiliyette ve nitelikli kurmay çalışmasının eksikliğinde kendisini gösteriyordu. Savaşın planlanması ile gerçekten sahada cereyan edişi arasındaki farkı daha belirgin hâle getiren ve bireysel beceriler ve doğaçlama işbirliğine sebep olan zayıf komuta ve kurmay çalışması daha çarpıcı zaferlerin elde edilmesi şansının yok olmasına

11 M. R. Wilson, *The Business of Civil War: Military Mobilization and the State, 1861-1865* (Baltimore, MD, 2006).

12 W. H. Roberts, *Civil War Ironclads: The US Navy and Industrial Mobilization* (Baltimore, MD, 2002).

yol açtı.¹³ Bu durum, bu sorunların üstesinden gelmenin ne kadar önemli olduğunu gösterdi.

Bu ve başka faktörlerin sonucunda Kuzey genel olarak bütün kaynaklar üzerinde sahip olduğu avantaja denk bir avantaj elde edemedi. Stratejik imkân ve kabiliyet ile stratejik potansiyel arasında bir boşluk vardı. Örneğin; insan gücünde üstün olma hemen savaş meydanında eğitilmiş birliklerin bulunması anlamına gelmiyordu. Doğru savaş meydanında eğitilmiş insan gücü anlamında üstün olma anlamına hiç gelmiyordu. Stratejik amaçlar arasında da bir asimetri vardı. Bu asimetrinin varlığı iki taraf arasında arabuluculuk yapılması fikrine dışarıdan gelen desteği açıklamaya yardımcı olmaktadır. Konfederasyon'un nihai hedefi neticede Kuzey'i püskürtmektir. Yani Kuzey'i fethetme gibi bir amacı yoktu. Bunun aksine Kuzey Güney'in tekrar Birlik'e dâhil olmasını sağlayabilmek için en azından Güney'in askerî gücünü ezmeli ve muhtemelen Güney'deki toprakların ciddi bir kısmını işgal etmeliydi. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda olduğu gibi daha mütevazı bir amaca sahip olma daha zayıf olan tarafına işine yarıyordu. Kuzey eğer Güney ile bir uzlaşmaya varamazsa krizi sona erdirmek için Lincoln'ün belirlediği daha radikal savaş amaçlarına ulaşmak durumunda kalacaktı. Benzer şartlarda Bağımsızlık Savaşı sırasında İngiltere böyle bir strateji takip etmemişti. Bu hedefler askerî zaferin kıymetini daha da artırmıştı. Askerî zaferin kıymetinin artması Kuzey'de savaşa yönelik hevesi ve siyasi kararlılığı önemli kılmıştı.¹⁴

1862 yılında Yedi Gün Muharebeleri (25 Haziran-1 Temmuz) hem Kuzey'in Richmond'a doğru ilerlemesini durdurmuş hem de mücadelenin askerî ve siyasi gelişimini çok çabuk bir şekilde etkileyen Güneylilerin doğudaki ilerlemelerini ve zaferlerini tetiklemişti. Lee, Güneylilerin etrafında toplanabileceği bir şahsiyet idi. Bu faktör, eyaletlerinin hakları için mücadele eden insanlardan bir Konfederasyon "ulusu" yaratabilmek için önemliydi. Lee, Güneyli kamuoyunun

13 B. H. Reid, *America's Civil War: The Operational Battlefield, 1861-1863* (Amherst, NY, 2008).

14 Washington'daki İngiliz büyükelçi Lord Lyons'tan İngiliz Dışişleri Bakanı Russell Kontu John'a, 9 Ocak 1863, TNA, FO 5/874, dosya 81.

Kuzey'in hamlelerine cevap vermek yerine inisiyatif alınmasını tercih ettiğinin, taarruzla elde edilen zaferler istediğinin ve Konfederasyon topraklarının genişliğinin stratejik derinliğinin ne tür sonuçları ve yansımaları olursa olsun Virginia'nın kontrolünün siyasi olarak çok önemli olduğunun farkındaydı. Demokratik toplumlar arasındaki büyük ölçekli çatışmanın sonuç ve yansımalarını değerlendiren Lee, Kuzey'deki halkın iradesini zayıflatacak bir strateji geliştirdi.¹⁵ Lee bunu yaparken Kuzey'in stratejisinin henüz bir odak noktası yoktu.

Özellikle, Lee'nin Potomac Nehri'ni aşarak Maryland'e doğru 1862 yılının Eylül ayında ilerlemesi sadece Kuzey birliklerini kendisini takip etmek zorunda bırakmadı, ayrıca Richmond üzerindeki tehdidin de zayıflamasını sağladı. Lee'nin bir amacı da Kuzey'deki kamuoyunu savaşı Kuzey'e taşıyarak ve Kuzey birliklerini Kuzey topraklarında yenerek şoka uğratmaktı. Ayrıca Amerika'daki hadiseleri yakından takip eden yabancılara da Konfederasyon'un gücünü göstermek istiyordu. Son olarak belki de Maryland'in de Birlik'ten ayrılmasını sağlamayı hedefliyordu. Böylece savaşın seyri askerî olduğu kadar siyasi olarak da değişti. 1862 yılının sonbaharında Demokratların Kuzey'deki Temsilciler Meclisi'ni ele geçirebilecekleri ve barış için bastırabilecekleri ihtimali belirdi. Nitekim Demokratlar seçimlerde başarı elde ettiler. Ancak bu başarı mücadelenin seyrini tamamen değiştirecek derecede yeterli değildi. Bu sırada yaşananlara benzer hadiselerin yaşandığı başka dönem ya da dönemleri göstermek biraz zordur. 1862 yılında Amerika'da gerçekleşen hadiseler 1780 yılında İngiltere'de genel seçimler zamanında olan bitene çok da benzemiyordu. Aynı şekilde 1968 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan siyasi kriz ile de paralellikler kurmak yine zordur.

15 G. W. Gallagher, "An Old-Fashioned Soldier in a Modern War? Robert E. Lee as Confederate General", *Civil War History*, 45 (1999), s.321; G. W. Gallagher, *The Confederate War: How Popular Will, Nationalism, and Military Strategy Could Not Stave Off Defeat* (Cambridge, MA, 1997), s.58-59, 115; G. W. Gallagher, *Lee and His Army in Confederate History* (Chapel Hill, NC, 2001); J. L. Harsh, *Taken at the Flood: Robert E. Lee and Confederate Strategy in the Maryland Campaign of 1862* (Kent, OH, 1999).

Lee'nin generalliği 1862 yılında savaşın seyrine etki etmişti etmesine ancak 17 Eylül'de Antietam Savaşı'nda önceki başarısını tekrar edemedi. Dahası, başında bulunduğu Kuzey Virginia Ordusu'nun ağır kayıplar vermesi Lee'yi savaşı ihtiyatlı bir şekilde devam ettirmek zorunda bıraktı. İki gün sonra Antietam'dan geri çekildi. Antietam Güney'in stratejisine ciddi bir darbe indirmişti. Güney'in stratejisinin uygulanabilirliği sorgulanır hâle gelmişti. Güney'in başarılarının kesintiye uğramasına sebep olmuş ve savaşın sanılandan daha uzun ve maliyetli olabileceğini düşündürmeye başlamıştı. Bununla beraber, tek bir savaşta elde edilen başarının rakibin askerî gücünü tamamen yok etmeyeceği açıktı. Antietam İngiliz hükümetinin Fransa'nın krizde birlikte arabuluculuk yapma çağrılarına olumlu yaklaşma konusundaki isteğini azalttı. Zaten eğer Fransa'nın çağrılarına kulak verseydi İngiltere'nin Kuzey'le bir anlaşmazlık içine girmesi kuvvetle muhtemeldi.

Stratejik netlik ve planlama ile ilgili modern görüşleri Amerikan İç Savaşı'na uygulama ile ilgili bir takım problemler vardır. Özellikle Kuzey'in ordusu, donanmada 1861 yılında tesis edilen Abluka Kurulu'na benzer bir yapıya sahip değildi. Bu Abluka Kurulu savaşın sonuna kadar tutarlı stratejik tavsiyelerde bulunmuştu.¹⁶ Çağdaşlar savaşın coğrafyasının nasıl işlediği konusunda net bir görüşe sahip değillerdi. Operasyonların kapsadıkları alanların birbirleriyle ilişkisini tam olarak anlamakta zorluk çekiyorlardı. Bu yüzden stratejinin içeriği ve uygulanabilirliği hakkındaki tartışma bu belirsizlikten önemli bir şekilde etkileniyordu. Daha sonra bu ilişki akademik tartışmalara da konu olmuştur. Coğrafyanın savaşın planlanmasında ve yürütülmesindeki rolü hakkında daha fazla kafa yorulmasına sebep olmuştur.¹⁷

16 K. J. Weddle, "The Blockade Board of 1861 and Union naval strategy", *Civil War History*, 48 (2002), s.142.

17 J. F. C. Fuller, *The Conduct of War, 1789-1961: A Study of the Impact of the French, Industrial, and Russian Revolutions on War and Its Conduct* (London, 1961), s.102; J. Keegan, *The Military Geography of the American Civil War* (Gettysburg, PA, 1997); J. Keegan, *Fields of Battle: The Wars for North*

Uluslararası durum Kuzey için daha elverişli bir hâle geldiği sırada yine sahadaki gerçeklerle uyumsuz bir şekilde dikkatler Amerika içindeki operasyonlar ve siyasetin üzerinde toplandı. Güney'in başarısının Kuzey'de bir hükümet değişikliğine yol açabileceği ihtimali 1862, 1863 ve 1864'te dillendiriliyordu. Hatta bu ihtimal Kuzey'in hedefleri daha radikal olmaya başladıkça daha da bir önem kazandı. 1862 yılının Kasım ayında Kuzey'in Paris'teki temsilcisi Fransız Dışişleri Bakanı'na "ne prensip olarak ne de siyaseten Amerika Birleşik Devletleri'nin bir "köle savaşı"nı teşvik edeceğini ya da bir köleyi sahibinin veya sahibinin ailesinin boğazını kesmek için kışkırtacağını" söyledi.¹⁸ Burada Paris'teki elçi kökü derinlerde olan ırki endişelere atıf yapıyordu. Bununla beraber çatışmanın zorluğuna cevaben savaş hedefleri ve askerî yöntemler değişiklik gösteriyordu. Bu değişiklikler yine stratejinin bağlamsal ve bağımlı niteliğinin özellikle de zor bir krizin durumun radikalleşmesine yol açabileceğinin altını çiziyordu. Kuzey'in başlıca ordusu olan Potomac Ordusu'nun komutanı ve aynı zamanda da bir Demokrat olan George McClellan özel mülke saldırılara karşı iken Ulysses S. Grant 1862 baharından itibaren Güney'in ikmal hatlarına ve dolayısıyla da savaş yapma kabiliyetine zarar vermek için özel mülke saldırıyordu. Benzer şekilde Kuzey'in Virginia Ordusu'nun 1862 yılındaki komutanı Tümgeneral John Pope Cumhuriyetçilerle aynı şekilde düşünüyordu. Yani McClellan'dan farklı bir kanaate sahipti. Pope, isyancıların mülklerine el konmasının ve bağlılık yemini etmeyi reddeden sivilleri yerlerinden etmenin meşru olduğunu iddia etmişti. Ordusu çok büyük miktarda mülkü yok etti. Dolayısıyla ordusu gittiği yerlerde hoş bir şekilde karşılanmadı. Kuzey birlikleri kendilerine karşı olan muhalefete daha fazla yıkıcı olarak ve özellikle de işgal ettikleri topraklardan geçinerek sert bir şekilde cevap verdi.¹⁹ Dahası içeride de önemli baskı vardı.

America (New York, 1997); J. Keegan, *The American Civil War* (London, 2009).

18 TNA, FO 5/877, dosya 149.

19 D. E. Sutherland, "Abraham Lincoln, John Pope, and the Origins of Total War", *Journal of Military History*, 56 (1992), s.581-2; B. F. Cooling, *Fort*

Mücadelenin iyice bir karmaşık bir hâl alması yüzünden 1862 yılının sonlarına doğru Güney’le uzlaşma fikri terk edildi.²⁰

Bu değişiklik askerî faktörlerin siyasi parametreleri etkilemesine tipik bir örnekti. McClellan Virginia üzerine muzaffer bir ilerleme sayesinde çabuk bir zaferin peşinde koşmuştu. Bunu yaparken bir yandan da bir uzlaşma stratejisi izleyerek isyana yönelik Güney’deki desteğin altını oymaya çalışmıştı. Ancak bu tamamen uygulanabilir strateji yaşanan başarısızlıklar yüzünden çökmüştü. Genel olarak uzlaşmacı bir Kuzey yaklaşımının parçası olarak ılımlı savaş hedeflerini savunan McClellan (bu takip ettiği politika bir Demokrat olarsiyasi angajmanının da bir yansımasıydı)²¹ Antietam’dan sonra Lincoln tarafından görevden alındı. Çabuk bir savaşa dair umutlar tükenirken bu sefer uzun bir çatışmayı en iyi nasıl kazanılacağı üzerine vurgu yapılmaya başlandı. Bu vurgu yüzünden Mississippi Vadisi’nin kontrolünü ele geçirme daha büyük bir mesele hâline geldi. Eğer Mississippi Vadisi’nin kontrolü ele geçirilebilirse Virginia’daki Konfederasyon pozisyonlarına ağır zarar verilebilecekti. Bu fikir kısmen iki alandaki kademeli başarıdan kaynaklanmıştı. Bu durum stratejinin operasyonel başarıya uygun bir şekilde tepkisel bir süreç olduğunu tekrar tekrar bizlere hatırlatmaktadır. Aynı zamanda uzlaşma artık siyasi bir hedef olmaktan çıkmıştı.²² Dahası, savaşın yapılma şekli daha acımasız bir hâl almıştı. Gerçi yine de Meksika’daki kriz ya da Amerikan Yerlileri ile yaşanan çatışmalardaki kadar acımasız da

Donelson’s Legacy: War and Society in Kentucky and Tennessee, 1862-1863 (Knoxville, TN, 1997).

20 M. Grimsley, “Conciliation and Its Failure, 1861-1862”, *Civil War History*, 39 (1993), s.335 ve *The Hard Hand of War: Union Military Policy toward Southern Civilians, 1861-1865* (New York, 1995).

21 S. Sears, *George B. McClellan: The Young Napoleon* (New York, 1988).

22 B. H. Reid, “Rationality and Irrationality in Union Strategy, April 1861-March 1862”, *War in History*, 1 (1994), s.38; E. R. Rafeuse, “McClellan and Halleck at War: The Struggle for Control of the Union War Effort in the West, November 1861-March 1862”, *Civil War History*, 49 (2003), s.50.

değildi.²³ Ayrıca, Kuzey'in Güneylilerin hâlâ Amerikan vatandaşı olduklarına dair ısrarlı tutumları Güneylilere karşı yapılan muameleyi de etkiliyordu.²⁴ Kuzey'in bu şekilde davranması milli birliğin tekrar sağlanabilmesi yolunda stratejik hedefin bir vechesiydi.²⁵

İlk başlarda Kuzey, köleliği kaldırmak için bir teşebbüste bulunmamıştı. Bunun iki sebebi vardı. Birincisi, Lincoln köleliğin kaldırılmasının Kuzey'de, özellikle de Güney'e sınırdaş olan kendi eyaleti Kentucky gibi yerlerde olumsuz bir etki yaratabileceğinden endişe ediyordu. İkincisi diğer bir sürü insan gibi²⁶ köleliğin kaldırılmasına açıktan destek vermezse Güney'deki ayrılıkçılığın zayıflayabileceğine dair bir ümit besliyordu. Ancak, Antietam Savaşı'ndan sonra stratejide büyük bir değişiklik yaşandı. Lincoln, Radikal Cumhuriyetçileri daha fazla dinlemeye başladı. Bu radikallerin çoğu savaşın sürdürülmesi için Birleşik Kongre Komitesi ile bağlantılı kişilerdi.²⁷ Kuzey, hâlâ isyan hâlinde olan Güney topraklarındaki kölelelerin serbest bırakılmalarını savunmaya başladı.²⁸ Ancak Kuzey'e sadık kalan sınır eyaletlerde köleliğin kaldırılmasına dair bir taahhüt henüz yoktu. Kuzey'in bu tavrı Güney'in ekonomisine, dolayısıyla da savaş gayretine zarar vermeyi hedefliyordu. Ayrıca Kuzey'in moralinin yüksek tutulması ve öfkeli Tanrı'nın Amerika'yı cezalandırmasına yol açan günahla yüzleşilmesi ve bu günahın bir daha işlenmemesi yine bu tavrın ortaya konmasındaki amaçlardandı. Bütün bunların yanında Lincoln, uluslararası vaziyeti de gözetiyordu. Zira uluslararası hukuk,

23 Başbakan Palmerston'un 3. Vikontu Henry'den Russell'a, 26 Eylül 1861, TNA, PRO 30/22/21, dosya 567-8; M. E. Neely, *The Civil War and the Limits of Destruction* (Cambridge, MA, 2007).

24 D. W. Hamilton, *The Limits of Sovereignty: Property Confiscation in the Union and the Confederacy during the Civil War* (Chicago, IL, 2007).

25 L. E. Lehrman, *Lincoln and Churchill: Statesmen at War* (Guilford, CT, 2018).

26 Lyons'dan Russell'a, 21 Şubat 1862, TNA, FO 5/825, dosya 247-8.

27 H. L. Trefousse, *Benjamin Franklin Wade: Radical Republican from Ohio* (New York, 1963).

28 A. C. Guelzo, *Lincoln's Emancipation Proclamation: The End of Slavery in America* (New York, 2004).

Özgürlük Bildirgesi'nin ilanında etkili olmuştu.²⁹ Yani, burada bir dizi stratejik amaç söz konusuydu.

Kölelerin özgürleştirilmesi zorunlu askerlik gibi radikal bir adım olmakla beraber daha fazla askere olan ihtiyaçla da ilintili bir meseleydi. İç Savaş'ın ikinci yarısında siyahların Kuzey ordusuna alınmaları Konfederasyon için topyekûn savaşın ne anlama geldiğinin bir sembolüydü. Dahası, sadece siyahlardan oluşan taburların sahaya sürülmesi Kuzey için çok önemli bir operasyonel yardımdı. Bu taburlarda yaklaşık yüz yirmi bin silahlı asker bulunuyordu. Siyahi askerlerin sembolik gücü 1865 yılının Şubat ayında kendisini göstermişti. İç Savaş'ın ilk başladığı yer olan Charleston'u işgal eden Kuzey birliklerinin içinde daha önce Carolina'da köle olan siyahi askerler de vardı.³⁰ Güneyliler ise köleleri asker olarak kullanamıyordu. Bu da Güney'in savaş gayreti için köleliğin arz ettiği demografik sorunun altını çizen bir unsurdu.³¹

Savaş sırasında stratejinin bir başka vechesi olarak zaruret iddiaları federal gücün kapsamının genişletilmesini meşrulaştırmak için öne sürülüyordu. Kongre'de Güneyli temsilciler olmadığı için ve Kuzeyli Demokratların da zayıf bir durumda olmalarından dolayı bu süreç kolay bir şekilde işliyordu. Dahası, Radikal Cumhuriyetçiler Güneylilerin birlikten ayrılarak anayasal haklarından feragat ettiklerini iddia ediyorlardı.³² Federal hükümetin gücü artarken eyaletlerin gücü zayıflamıştı. Zorunlu askerlik ve bir merkez bankasının kurulması

29 B. M. Carnahan, *Act of Justice: Lincoln's Emancipation Proclamation and the Law of War* (Lexington, KY, 2007).

30 J. T. Glatthar, "African-Americans and the Mobilization for the Civil War" içinde S. Förster and J. Nagler (haz.), *On the Road to Total War: The American Civil War and the German Wars of Unification, 1861-1871* (New York, 1997), s.199-215; S. M. Grant, "Fighting for Freedom: African-American Soldiers in the Civil War" içinde S-M. Grant ve B. H. Reid (haz.), *The American Civil War: Explorations and Reconsiderations* (Harlow, 2000), s.191-213; J. D. Smith (haz.), *Black Soldiers in Blue: African American Troops in the Civil War Era* (Chapel Hill, NC, 2002).

31 J. Ashworth, *Slavery, Capitalism, and Politics in the Antebellum Republic, Vol.II: The Coming of the Civil War, 1850-1861* (Cambridge, 2008).

32 Lyons'dan Russell'a, 11 Aralık 1863, TNA, FO 5/898, dosya 198.

gibi tedbirler zaten başlı başına önemli olmakla beraber bir stratejik potansiyeli de haizdiler. Bu kurumların tesis edilmesi Alexander Hamilton'un projesinin hayata geçirilmesi anlamına geliyordu. Demokratlar için Lincoln yönetimi zorba görünüyordu. Zira Maryland'deki ihzar müzekkeresi rafa kaldırılmıştı. Ayrıca eleştirel yayınlar yapan gazetelere karşı bir kısım tedbirler alınmıştı. 1862 yılındaki Kongre seçimlerinde Demokratlar Indiana eyalet meclisinde çoğunluğu elde ettiler. Ancak Cumhuriyetçiler oturuma katılmadılar ve Vali Oliver Morton eyalet meclisini yok sayarak eyaleti yönetmeye karar verdi.³³ 20 Şubat 1863'te Senato'da alınan bir kararla tesis edilen zorunlu askerlik hizmeti federal hükümetin gücünü epey artırdı.³⁴ Zorunlu askerliğin kabul edilmesinden sonra bazı kimseler buna karşı çıktılar. Askerden kaçma vakaları yaşandı. Gösteriler düzenlendi. Demokratların başkanlık platformu 29 Ağustos 1864'te yaptığı bir açıklamayla askerî zorunluluk ya da Anayasa'nın sağladığından daha fazla savaş gücü kisvesi altında Anayasa'nın kendisinin delik deşik edildiğini iddia etti.

Demokratlar ile Cumhuriyetçiler arasındaki fark Lincoln iktidardan gittikten sonra bir kısım değişiklikler olacağına dair beklentiye yol açmıştı. Hem yabancı diplomatlar hem de ülke içinde başkaları bu tür bir değişiklik olacağına dair tahminlerde bulunuyorlardı. 1864 seçiminde Demokratların adayı McClellan idi. Barışın karşılığı ya da fiyatı olarak yeniden birleşmeyi savunuyordu. Ancak kendisinin yanında seçim yarışına giren George Pendleton bir Barış Demokrati idi. Demokrat platformu bir ateşkes imzalanması için çabalıyordu. Demokratlar Anayasa'da köleliğin kaldırılmasına dair bir değişiklik yapılmasına da karşıydılar. Hâlbuki Cumhuriyetçi Konvansiyonu, anayasa değişikliğini destekliyordu.

İki kamp arasındaki bölünmenin bir sebebi de Latin Amerika'ya karşı takınılan tavırla ilgiliydi. 4 Nisan 1864'te Temsilciler Meclisi'nde bir Demokrat, James Monroe'yu övücü ifadeler kullandı. Cumhu-

33 M. E. Neely, *The Fate of Liberty: Abraham Lincoln and Civil Liberties* (New York, 1991); D. Farber, *Lincoln's Constitution* (Chicago, IL, 2004).

34 Lyons'dan Russell'a, 24 Şubat 1863, TNA, FO 5/878, dosya 72-7.

riyetçiler buna daha ideolojik bir strateji takip edilmesi çağrısıyla cevap verdiler. Meksika ve Güney Amerika'daki Cumhuriyetçilerle dostluk ilişkileri geliştirmek istediklerini belirterek buralardaki cumhuriyetçi prensiplerin pekiştirilmesi konusunda onlara yardım etme isteklerini izhar ettiler. Latin Amerika'da gücün monarşik aristokratik iktidardan alınarak halka verilmesi gerektiğini savundular. Barış, refah ve iktidar için bütün Amerika Cumhuriyetçileri arasında bir birlik kurulmasını teklif ettiler. Diğer radikal programlarda olduğu gibi Cumhuriyetçilerin temelde Meksika'daki Fransız destekli Monarşistlere karşı geliştirdikleri bu projenin de sadece küçük bir kısmı gerçekleştirilebildi.

O dönemdeki gözlemciler 1864 seçiminin sonucunu savaşın gidişatının belirleyeceğinden emindiler.³⁵ Aynı şekilde zorunlu askerliğin başarılı olması açısından da önemli olduğu düşünülüyordu.³⁶ Lincoln'un yanında savaş kazanmış olan bir general olan Grant vardı. Gerçi bu ilk başlarda apaçık bir şekilde belirgin değildi. 1864 yılının Mart ayında Kuzey ordusunun başkomutanı olarak atandığında Grant hükümete askerî danışmanlık yapmak yerine sahaya gidip orduya komuta etmeye karar verdi ve bu karar Kuzey'in savaş gayretinin yönü hakkında bir fikir vermektedir. Grant, Kuzey'in askerî siyasetine stratejik amaç ve ivme de kazandırdı. Dahası, Overland Seferi sırasında Grant, Konfederasyon'un üzerindeki baskıyı artırmak için bir dizi küçük muharebe yapma yöntemine başvurdu. Amacı Güney ordusuna mükerrer saldırılarda bulunmaktı. Yani belirli pozisyonları ele geçirmeyi hedeflemiyordu. Mayıs ayında ilerlemesini sürdürdüğünde sanki kriz hiç bitmeyecekmiş gibi bir mahiyete bürünmüştü. Ancak 5-7 Mayıs tarihleri arasında Wilderness Muharebesi'nde Güney ordusuna büyük kayıplar verdirdi. Bu sayede İç Savaş'ın Virginia Cephesi'ndeki mücadele bir yıpratma savaşına döndü. Bu, başından beri Grant'in niyeti ve stratejisiydi. Her ne kadar Güney ordusuna karşı yaptığı küçük ve tekrar eden

35 Lyons'dan Russell'a, 4 ve 22 Mart, 19 Nisan, 18 ve 26 Temmuz, 15 Ağustos 1864, TNA, PRO 30/22/38, dosya 19, 26, 37, 72, 79, 92.

36 Lyons'dan Russell'a, 26 Temmuz 1864, TNA, PRO 30/22/38, dosya 79.

saldırıları Güney ordusunu yok etmese de uzun vadede bu saldırılar yüzünden Güney ordusu iyice yıpranmaya başlamıştı.

Bununla beraber kısa vadede Grant'ın ordusunun verdiği büyük kayıplar Kuzey'de sivil moralin düşmesine sebep oluyordu. Buna William Tecumseh Sherman'ın ilk başlarda Atlanta'yı ele geçirememesi de eklenmişti. Bu gelişmeler siyasi parametrelerin askerî gelişmelerden nasıl etkilendiğini gösteren hatırlatıcılar olmuştur. Dahası, New England'daki tekstil endüstrisi için gerekli pamuğu elde etmek için düzenlenen Red River Seferi de başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bir dizi kötü haber alan Lincoln yeniden seçilemeyeceği endişesine kapıldı. Ancak, 22 Temmuz'da Sherman'ın Atlanta'yı müdafaa eden Konfederasyon güçlerini yenmesi ve 2 Eylül'de de şehri ele geçirmesi moralleri yerine getirmeye yetti.³⁷ Lincoln'ün yeniden seçilme şansını artıran başka bir gelişme ise Kuzeylilerin Petersburg seferinde ve Shenandoah Vadisi'nde başarılar elde etmesiydi.³⁸ Bu gelişmeler Konfederasyon'un ikmal sıkıntılarını daha da ağırlaştırdı. Bu yüzden Konfederasyon'un ablukayı yaran gemilere olan ihtiyacı daha fazla arttı. Ancak, Kuzey başarılı bir şekilde ablukanın yarılmasını da engellemeye başladı.

Başkanlık seçimi 8 Kasım'da yapıldı. Lincoln, Cumhuriyetçi Parti teşkilatının etkinliği ve kendisine sahip çıkmasıyla seçim kurulundaki oyların iki yüz on ikisini kazandı. Sadece yirmi bir oyu kazanamamıştı. Halk oyunun ise yüzde elli beşini aldı. Cumhuriyetçiler Kongre'de de önemli bir çoğunluk elde ettiler. Lincoln, savaş yanlısı Demokratlar ve ordunun de desteğini almıştı. Kuzey ordusundaki seçmenlerin yüzde yetmiş sekizi Lincoln'a oy vermişti. Ordu mensuplarının bu büyük desteği askerleri arasında baskın olan ve kendilerine moral güç veren dinî bir misyonu sürdürdüklerine dair

37 Lyons'dan Russell'a, 15 Ağustos 1864, TNA, PRO 30/22/38, dosya 92; J. M. McPherson, *This Mighty Scourge: Perspectives on the Civil War* (Oxford, 2007), s.178; R. M. McMurry, *Atlanta 1864: Last Chance for the Confederacy* (Lincoln, NE, 2000).

38 M. J. Forsyth, "The Military Provides Lincoln a Mandate", *Army History*, 53 (2001), s.11-17.

inancın da yansımasıydı. Bu dinî misyon yüzünden müzakere yerine savaşmayı tercih ediyorlardı. Hizipçilik ya da ayrılıkçılık yüzünden Tanrı'nın desteğini Amerikalılardan esirgediğine inanıyorlardı. Bu yüzden Amerika yeni baştan kurulmalıydı. Bu inanç, Amerikan kültüründeki genel düşünüş biçimiyle gayet uyumluydu.³⁹ Kendisi de eski bir general olan McClellan bu tür bir duygusal bağlılığı kendisine cezbedememişti.

Lincoln'ün seçim zaferinden beş ay sonra savaş sona erdi. Bu nokta savaşın stratejisi için merkezî bir unsur olarak görülmelidir. Lincoln'ün zaferi İç Savaş sırasındaki siyasi sürecin devamlılığına dikkatleri yoğunlaştırmaya teşvik etmektedir. Ancak, kısmen bu şekilde bir bakış olaylar bittikten sonra geriye bakıp yüzeysel olarak olayları değerlendirmeye de bir örnek olarak görülmelidir. Zira savaş sırasında siyaset hem ülke hem de eyalet düzeyinde ayrıca hem partiler arasında hem de partilerin kendilerinin içinde öyle bir şekilde gelişmiştir ki savaş zamanı stratejini hem kesintiye uğratmıştır hem de aslında bu stratejiyi tehdit etmiştir. Dahası, bu partiler arasında ve iki partinin kendi içlerindeki bu bölünmüşlük siyasi gayretin büyük bir kısmını boş yere tüketmiştir. Dolayısıyla savaşın idaresi için de bu durum sorunlara yol açmıştır.⁴⁰ Muhalefet işaretleri arayan yabancı diplomatlar bu işaretleri bolca bulmakta zorluk çekmemişlerdi. Ancak, bir alternatif önermek stratejiye yönelik fonksiyonel bir yaklaşımda bulunmak olacaktır. Bu yaklaşım da siyasi bağlamları ve amaçları dikkate almayan bir yaklaşımdır. Böyle bir tercih sefer yapmanın bir krizin bütünsel karakteri için önemini yanlış anlamaya yol açacaktır.

Lincoln'ün yeniden seçilmesi, Güneyin moralinin ve altyapısının çökertilmesi ile Güneyin savaşa verdiği desteğin sona erdirilmesine yönelik tasarlanan stratejinin takip edilmesi için gerekli siyasi arka planın devam ettirilmesini sağlamıştır. Bu stratejinin Kuzeyli

39 O. V. Burton, *The Age of Lincoln* (New York, 2007).

40 M. E. Neely, *The Union Divided: Party Conflict in the Civil War North* (Cambridge, MA, 2002).

askerler tarafından da benimsendiğini belirtmekte fayda vardır.⁴¹ Sherman'ın Konfederasyon topraklarının iç kısımlarını yakıp yıkması bazı Güneyli askerlerin azmini artırmış olsa da bunu neredeyse hiçbir engelle karşılaşmadan yapabilmesi o sıralarda zaten Güneyli askerler arasında yaygın olan askerden kaçma eğilimini güçlendirdi; savaşa dair sivillerin inancını yıktı ve Kuzey birliklerine karşı girişilen gerilla savaşının Kuzey tarafından çok sert bir şekilde cezalandırılacağını gösterdi.⁴² Güney toplumunun köleliğe dayalı olan yapısı Kuzeyli birlikler ilerledikçe çökmeye başladı. Zira Sherman'ın ilerlemesini fırsat bilen binlerce köle, sahiplerinden kaçmaya başladılar. Sherman, toprak kazanmayı hedefliyordu. Normalde bu tür bir yöntemin başarılı sonuçlar doğurması beklenmeyebilirdi. Ancak Sherman, Güney topraklarını işgal ederek Güney toplumunun üzerinde psikolojik bir üstünlük elde etmeyi amaçlıyordu. Bu üstünlük kurma muharebede zafer peşinde koşmaktan daha fazlasını sunan bir hedefti.⁴³ Bu hedef ayrıca her iki tarafın böyle bir üstünlüğü rezil olma/etme ve intikam yoluyla elde etme arzusuna tekabül ediyordu.⁴⁴

Sherman'ın ilerleyişi Lee'nin Virginia'da geri hattını da tehdit ediyordu. Sherman'ın bu hamlesi daha sonra Basil Liddell Hart tarafından dolaylı yaklaşıma başarılı bir örnek olarak övüldü. Güney Carolina'nın Columbia kenti 17 Şubat 1865 yılında işgal edildi. Sonraki ay, Kuzey birlikleri Kuzey Carolina'ya girdiler. 13 Nisan'da Raleigh işgal edildi. Bu durumda Lee, ordusu yok edilmeden mağlup duruma düşmüştü. Güney tamamen çöküyordu ve bu çöküş Konfederasyon ordularının başarısızlığı ile yakından ilintiliydi.⁴⁵

41 J. Glatthar, *The March to the Sea and Beyond: Sherman's Troops in the Savannah and Carolinas Campaigns* (Baton Rouge, LA, 1995).

42 P. S. Carmichael, *The Last Generation: Young Virginians in Peace, War and Reunion* (Chapel Hill, NC, 2005); M. A. Weitz, *More Damning than Slaughter: Desertion in the Confederate Army* (Lincoln, NE, 2005).

43 A. Jones, "Jomini and the Strategy of the American Civil War, a Reinterpretation", *Military Affairs*, 34 (1970), s.130-1.

44 C. Royster, *The Destructive War: William Tecumseh Sherman, Stonewall Jackson, and the Americans* (New York, 1991).

45 J. Glatthar, *General Lee's Army: From Victory to Collapse* (New York, 2008).

Sherman ve Grant farklı tarzlara sahip olsalar da savaşın belirsizliğinin Konfederasyon'u başarısız kılması için ellerinden geleni yapıyorlardı. 1864 yılında kendileri risk ve belirsizliği beceriyle yönetirken rakipleri bu risk ve belirsizliği tecrübe etmek durumunda kalmışlardı. Kuzey operasyonlarının temposu çatışmanın belirsizliğinden faydalanıyordu ve bu belirsizliği Konfederasyon'un askerî ve sosyopolitik desteğine doğru yönlendiriyordu. Sherman'ın ilerlemesi bir açıdan Batı Cephesi'nde Kuzey kuvvetlerinin elde ettiği bir dizi zaferin bir sonucuydu. 1862 ve 1863 yıllarında Kuzeylilerin kazandıkları bu zaferler Lee'nin Virginia'dan ilerlemesini engellememişti. Hatta bir süre Konfederasyon batıda kaybettiği toprağa karşılık doğuda Kuzey unsurlarına saldırı düzenleyebilmek için gerekli zamanı kazandı. Güney'in potansiyel olarak kendisine savaşı kazandırabilecek bu formülü neticede doğuda başarısız oldu. Bu başarısızlık sonrasında Kuzey birlikleri batıda kazandıkları başarıdan yararlanarak doğuda saldırıya geçebildiler. Eğer Batı Cephesi'nde başarı kazanamasalardı muhtemelen doğuda derin bir müdafaa hattı oluşturmakla yetinmek durumunda kalacaklardı.

Kuzey'in başarısının bu şekilde istimal edilmesi kısmen psikolojik değişiklik meselesiydi. Bu değişiklik stratejik imkân ve kabiliyet açısından önemliydi. Grant, zaferin kazanılabileceğine dair bir kanaatin oluşmasına sebep oldu. Bu güven, Kuzeylilerin batıda kazandıkları başarıların yansımasıydı. Bu kanaat, daha önce doğudaki birçok Kuzeyli komutanın yaşadıkları tereddüdün yerini aldı. Bu tereddüdün sebebi kendilerine güvenmeme idi, ya da en azından ihtiyatlı olmaydı. McClellan'ın tedbirli bir şekilde komutanlık yapmasında bu durum görülebilir. Hem McClellan'ın hem de diğer komutanların bu şekilde davranmalarının sebebi Lee'nin taarruzlarıydı.⁴⁶ Grant ise sahip olduğu şöhreti biraz da batıda karşısında bulduğu Güneyli generallerin zayıf performanslarına borçluydu.⁴⁷

46 M. C. C. Adams, *Our Masters the Rebels: A Speculation on Union Military Failure in the East, 1861-1865* (Cambridge, MA, 1978).

47 T. L. Connelly, *Autumn of Glory: The Army of Tennessee, 1862-1865* (Baton Rouge, LA, 1971).

Konfederasyon'un başkanı Jefferson Davis çok farklı bir Amerikan stratejisini savunuyordu. Davis, Lee 9 Nisan 1865'te Grant'e Appomattox Court House'da teslim olduktan sonra bile savaşımaya kararlıydı. Bir önceki Temmuz'da Lincoln'ün kendilerine 1863 yılının Aralık ayında sunduğu teslim olma şartlarına şu şekilde cevap vermişti: "Biz bağımsızlık için savaşıyoruz, ya da yok olacağız... Güney'deki bütün zencileri özgürleştirebilirsiniz, ancak biz hür olacağız. Kendi kendimizi yöneteceğiz... Güneydeki bütün çiftlikleri yağmalanmış ve bütün şehirleri alevler içinde görmek zorunda kal-sak bile."⁴⁸ 1862 yılında Richmond'u ziyaret eden Fransız elçisi bir gerilla savaşı beklediğini ifade etmişti. 1865 yılında bu sefer Davis, Richmond düştükten sonra gerilla savaşını teklif etmişti. Davis artık yeni bir Güney toprak alanı ve savaş bölgesinden bahsediyordu: "Şehirleri ve belirli noktaları müdafaa etme mecburiyetinden kurtulmuş bulunuyoruz... Ordumuz bir noktadan başka bir noktaya hareket etmekte serbest... İkmal imkânlarımızın da daha elverişli olduğu ve düşmanın kendi üssünden çok daha uzak yerlerde bulunacağı kendi topraklarımızın içlerinde operasyon düzenleyebiliyor... Kesin bir şekilde zafere ulaşmak için bastırılmaz kararlılığımız dışında hiçbir şeye gerek yoktur."⁴⁹

Burada bahsedilen gerilla savaşı yabancı bir konsept değildi, zira özellikle Güney Appalachia bölgesinde zaten gerilla savaşı yapılıyordu. Dağlık bir bölge olduğu için burada arazi zordu ve düzenli birlik bulundurma imkânı kısıtlıydı. Dahası, Meksika-Amerika Savaşı'nın son safhaları devamlı muhalefetle karşılaşmadan dolayı Amerikan işgal kuvvetlerinin yaşadıkları sorunları gün yüzüne çıkarmıştı.⁵⁰ Fransızlar da Meksika'da aynı durumla karşılaşmışlardı.⁵¹

48 J. M. McPherson, "No Peace without Victory, 1861-1865", *American Historical Review*, 109 (2004), s.10.

49 Lyons'dan Russell'a, 25 Nisan 1862, TNA, PRO 30/22/36, dosya 74-5; N. A. Trudeau, *Out of the Storm: The End of the Civil War, April-June 1865* (Boston, MA, 1994).

50 Meksika'daki İngiliz elçisi Percy Doyle'dan Palmerston'a, 13 Ocak 1848, TNA, FO 50/219, dosya 7.

51 Scarlett'tan Russell'a, 28 Nisan, 9 Haziran 1865, TNA, FO 50/386, dosya 146-7, 210.

1861 yılında kabul edilen Partisan Ranger Yasası'na rağmen Güneyli siyasi ve askerî liderlik gerilla savaşını teşvik etme konusunda gayet isteksizdi. Hâlbuki gerilla savaşı Appalachia ve Missouri-Kansas bölgesinde özellikle önemliydi. Ancak diğer önemli savaş bölgelerinde gerilla savaşının o kadar da bir ehemmiyeti yoktu. Dahası, gerilla savaşı adı verilen mücadelenin düzenli birliklerle yürütülmeyeceğine dair yanıltıcı bir düşünce vardır. Geçmişteki "küçük savaş" uygulamalarına bakıldığında gerilla savaşına düzenli birliklerle yapılan gayrinizami harp denilmesi daha isabetli bir tasvir olur. Düzenli birlikler baskın faaliyetlerine katılıyor olabilirler. Amerikalılar bu tür bir faaliyete sınır bölgelerinde Amerikan Yerlileri ile yaptıkları mücadelede başvurmuşlardı. İngiltere'nin 1899-1902 yılları arasında Boer Savaşı'ndaki politikasının habercisi olarak Kuzey birlikleri bu tür yöntemlere karşılık verebilmişlerdi. Bu karşılıkları bazen defansif taktik araçlarla vermişlerdi. Özellikle koruganlar ve devriyeleri etkili bir şekilde kullanmışlardı. Ayrıca, kendilerine saldıranlara buna pişman olacaklarını gösterecek şekilde operasyonlar düzenleyerek cevap vermişlerdi. Bu operasyonlar doğrudan saldırıyı yapanları bulup cezalandırmayı da içeriyordu.⁵²

Lee ve diğer Güneyli generaller Davis'in çağrısına kulak asmadılar. Davis'in savunduğu türden bir strateji hem anladıkları askerî ve toplumsal düzenle uyumlu değil ne askerî ne de toplumsal bağlamda kabul edilebilir değildi. Lee'nin teslim olmasından büyük oranda etkilenecek her iki taraf da savaşı sürdürmeye teşebbüs etmedi. Sonuç olarak, Amerikan tarihindeki en acı çatışma beklenenden daha ani bir şekilde neticelendi. Ancak, bir dereceye kadar çatışma Mississippi

52 M. Fellman, *Inside War: The Guerilla Conflict in Missouri During the American Civil War* (New York, 1989); S. M. O'Brien, *Mountain Partisans: Guerilla Warfare in the Southern Appalachians, 1861-1865* (Westport, CT, 1999); M. Crawford, *Ashe County's Civil War: Community and Society in the Appalachian South* (Charlottesville, VA, 2001); R. R. Mackey, *The Uncivil War: Irregular Warfare in the Upper South, 1861-1865* (Norman, OK, 2004); C. Mountcastle, *Punitive War: Confederate Guerrillas and Union Reprisals* (Lawrence, KS, 2009); D. E. Sutherland, *A Savage Conflict: The Decisive Role of Guerrillas in America's Civil War* (Chapel Hill, NC, 2009).

gibi yerlerde bir daha alevlendi. Bunun sebebi bazı yerlerde beyaz milislerin Colfax katliamı gibi işlere bulaşmaları ve New Orleans'taki gibi sokak kavgalarıydı.

AMERİKAN YERLİLERİ İLE ÇATIŞMA - II

Amerikan Yerlileri rağmına genişleme, Amerikan İç Savaşı bittikten sonra tekrar ivme kazandı. Daha önce yapılmadığı şekilde kışın da seferler düzenlendi. Politika açıldı. Amerikan Yerlileri ve toprakları üzerinde baskın hâle gelinecekti. Ancak strateji değişiklik gösteriyordu. 1867-1868 yılları arasındaki gaddarlık 1869 yılında Ulysses Grant başkan olduktan sonra değişti. “Nezaketle fetih” fikrine inanan Grant bir barış politikası takip etti. Amerikan Yerlileri, bu fikre uygun olarak kamplarda toplandı. Bu kamplarda onlara Hristiyan eğitimi verildi. Ayrıca tarım öğretildi. Bu şekilde medenileşerek ve Hristiyanlaşarak “iyi komşular” hâline getirileceklerdi.

Çatışmanın ivmesi ne olursa olsun, Amerikan Yerlilerinin direnişi büyük oranda kırıldı. Direnişlerini tamamen kırmak için geliştirilen başarılı askerî metodoloji tekâmül etti. Bu durum, hedefleri, araçları ve yöntemleri etkili bir şekilde bir araya getiren bir stratejinin ürünüydü. Amerikan Yerli toplumunu çökertme ya da askerî alandan farklı bir sivil alan olmadığı görüşünün üzerinde yoğunlaşma meselesi Amerikan İç Savaşı'nın son safhalarında görülür olmuştu. Amerikan Yerlilerine karşı mücadelede mesafe daha zorlu bir bağlam oluşturmuştu. Bu yüzden ordu askerî tarz ve yöntemlerini bu bağlamla uyumlu hâle getirmek zorunda kaldı. Bu doğrultuda hareketliliğini de artırmak durumundaydı. Demiryolu, birliklerin ve levazımâtın çatışma bölgelerine sevinde kullanıldı. İyi bir lojistik sistemi kış aylarında düzenlenen seferlerin en büyük destekçisi oldu. Dolma tüfekler ateş gücünü artırdı. Ayrıca ekonomik ilerleme de yine bu seferleri kolaylaştırıyordu. Ordunun stratejisi, Batı'yı Amerika'nın bir parçası hâline getirmektir. Bunu yaparken sadece Amerikan Yerlileri'ni ayrılmış bölgelere zorla göç ettirerek güvenliğini sağlamaya çalışmıyordu. Ayrıca Amerika içindeki değişik bölgelerin ekonomik entegrasyonunu da destekliyordu. Özellikle ordunun yol yapımı ve

demiryolu inşaatı faaliyetleri bu hususta gayet önemli bir etmen olarak öne çıkmıştır.⁵³

SONUÇ

Amerikan İç Savaşı'nın akabinde siyaset öne çıktı. Güçlü ordu Kanada ve/veya Meksika'ya müdahale etmek için kullanılmadı. Ya da bu güçlü askeriye güvenilerek denizaşırı güç kullanımı yoluna gidilmedi. Bunun yerine asker terhis edildi. Gerçi bu yapılırken Amerikan Yerlileri ile yapılan mücadelenin akamete uğramamasına dikkat edildi. Yani Batı'ya doğru genişleme bu terhis işlemine rağmen hız kesmedi. 1945 yılındakinin tersine atom bombası gibi bir sığınak yoktu ve 1865 yılındaki terhis 1945'tekinden daha yoğun bir şekilde gerçekleşti.

Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin Amerikalılar'da ve Pasifik'teki en güçlü devlet olduğuna dair artan bir kabul görülmekteydi. Bu kabul diğer devletler güç kazanmaya başladıklarında endişeye yol açtı. Mesela, 1880'lerin başlarında Şili güçlü bir devlet hâline geliyordu. 1890'larda Japonya, Pasifik'te dikkat edilmesi gereken yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştı. Bu endişe Amerikan stratejisindeki ırksal üstünlük anlayışının rolünden dolayı çok çarpıcı hâle geldi. Buna mukabil, ırki belirsizlik gücün geliştirilmesini ve kullanılmasını teşvik etti.⁵⁴ Yani, Kuzey Amerika'da stratejik hâkimiyeti, Amerika'nın Pasifik'teki pozisyonu hakkındaki belirsizlik takip etti. Endişeler yeni bir deniz gücü anlayışına yol açtı. Bu yeni deniz gücü anlayışı ulusal gücün hem bir aracı hem de taahhüdü hâline geldi. Strateji buna göre yeniden tanımlandı.

53 R. G. Angevine, *The Railroad and the State: War, Politics, and Technology in Nineteenth-Century America* (Stanford, CA, 2004).

54 M. H. Hunt, *Ideology and US Foreign Policy*, 2. Baskı (New Haven, CT, 2009); T. M. Jamison, "The War of the Pacific, Technology and US Naval Development: An International History of Regional War", *Journal of Military History*, 82 (2018), s.1119.

7

AVRUPA VE DÜNYA SORUNU, 1816-1913

Bu dönemde Avrupa'daki uluslararası krizler Amerikan İç Savaşı'ndan daha hızlı bir şekilde cereyan etmişlerdi. Bu durum stratejinin siyasetin içine çok fazla sıkışmış olmamasını sağladı. Gerçi isyanlar, iç savaşlar ve bunlar yüzünden gerçekleşen yabancı müdahalelerden dolayı durum çok farklıydı. Uluslararası krizlere taraf olan Avrupalı devletler için yeni bir askerî sistem meydana getirmek gerekli değildi. Hâlbuki İç Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri yeni bir askerî sistem kurmak zorunda kalmıştı. Ayrıca Avrupalı devletler için ülke içinde destek bulmak çok zor olmamıştı. Örneğin, Alman Birleşmesi Savaşları (1864-1871) Danimarka, Avusturya ve Fransa'nın fethini gerektirmemişti. Bu yüzden Prusya (Almanya) için seferler düzenlemek eğer bu ülkeler fethedilmek zorunda olsaydı daha zor olacaktı. Bunun yerine Avrupalı devletler dikkatlerini operasyonel amaçlar, imkân ve kabiliyetler ve süreçler üzerinde toplayabilmişlerdi. Ancak, savaşma kararı alma ve rakibi seçme, kilit önemi haiz stratejik unsurlardı. Özellikle rakibi seçme Avrupa devlet sisteminin çok kutuplu niteliğinin uzun süreli bir veçhesiydi.

Bu dönemdeki savaşlar üzerindeki dikkat daha ziyade Fransız orduları karşısında Prusya/Almanya'nın 1870 yılı Ağustos ayında

elde ettiği zaferler üzerindeydi/üzerindedir. III. Napolyon ordusuyla beraber 2 Eylül'de Sedan'da teslim olmuştu. Prusya/Almanya'nın seferi ve muharebe meydanındaki zaferleri birçok kişinin dikkatini çekmiştir. Sefer yapma becerisi tabii ki operasyonel başarı için önemliydi. Fakat pratikte Fransa-Prusya Savaşı (1870-1871) daha fazla etkenin rol oynadığını göstermiştir. Almanya'ya göre daha küçük bir nüfus ve daha az nüfus artışı, Fransız ordusu için daha az insan gücü kaynağı demektir. Prusya'nın Alman rakiplerini 1866 yılında Avusturya-Prusya Savaşı'nın bir parçası olarak yenmesi Prusya'nın Fransa'ya verdiği zararın altını çizmektedir. Ayrıca Fransa'nın her iki dünya savaşı sırasında yaşadığı problemleri de önceden haber vermiştir. Aynı zamanda, Fransa sahip olduğu birlikleri de iyi bir şekilde kullanamamıştı. Fransızlar bir nevi I. Napolyon'un 1815'te Waterloo'da yaşadığını bir daha yaşamışlardı.

Ancak, kısa bir savaş için muharebede zafer kazanma üzerine odaklı Alman stratejisi de yine büyük sorunlarla karşılaştı. Sınırda yakın yerlerde elde ettikleri zaferlerden sonra Almanlar müteakiben daha ileri yürüdüklerinde zorluklarla karşılaştılar. Özellikle ikmal sorunları ve düşmanca bir tavır takınan yerel nüfus onlara büyük zorluk çıkardı. Daha genel olarak, Fransa'nın fethi için gerekli kaynaklar henüz mevcut değildi, çünkü başka faktörlerin arasında Alman ekonomik ve finansal gücü gerçek bir şekilde seferber edilmemişti. Alman toplumu ve birleşmesi o kadar da ileriye götürülemedi. Daha ziyade, Amerikan İç Savaşı'nın başlangıç safhalarında Kuzey'in yaptığı gibi Almanya da süratli ve popüler bir çatışma peşindeydi. Az kayıp verecek ve diğer devletlerin müdahalesi gerçekleşmeden işi bitirebilecekti.

Ancak bu strateji, Amerikan İç Savaşı sırasında Kuzey'in stratejisinin Konfederasyon'un savaşı devam ettirme kararıyla çatışmasına benzer şekilde Fransızların savaşı devam ettirme kararlılığı ile çatışıyordu. III. Napolyon'un yerine 1870 yılı Eylül ayında bir Milli Savunma Hükümeti iş başına getirildi. Bu hükümet toprak bırakmama konusunda kararlıydı. Devamlı bir direniş aracılığıyla kendisine bir meşrulaştırma ve rol kazandı. Almanlar ise Fransızlara

cömert şartlar sunmaya istekli değillerdi. Bu da Fransızların azmini teşvik etti. 1914'teki durumun tersine Fransa (Amerikan İç Savaşı sırasında Güney'in yaptığı gibi) tek başına savaşıyordu ve bir ittifakın sağladığı kaynaklara ve stratejik derinliğe sahip değildi. Bu, Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanların da hazır olmadığı bir durumdu. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere savaşa katılmış ve Fransa'yı Batı Cephesi'nde desteklemişti. Fransa aynı zamanda Rusya ile de ittifak hâlindeydi. 1915'ten sonra İtalya da Fransa'nın müttefikleri arasında yer alacaktı. 1871 yılında Almanların mükerrer başarıları ve Paris Komünü ile neticelenen ülke içindeki istikrarsızlıktan dolayı Fransa teslim olmak zorunda kaldı.

Alman başarılarının aksine, İtalya birliğini daha ziyade dönemin uluslararası siyasetine borçluydu. 1821, 1830 ve 1848-1849'da İtalya'daki Avusturya karşıtı çabalar dışarıdan yardım gelmediği için tamamen püskürtülmüştü. 1823 yılında İspanya'daki liberal mücadele ile Avusturya ve Rusya'ya karşı Macar ve Leh milliyetçi hareketlerinin de başına aynı şey gelmişti. Ancak, 1859 yılında III. Napolyon liderliğinde Kuzey İtalya'da Avusturya'ya karşı Fransız müdahalesi hem Avusturya'nın mağlup edilmesinde hem de orta ve güney İtalya'da Papalık ve Napoli kuvvetlerinin uzaklaştırılması fırsatının doğmasında çok önemliydi. Böylece İtalya'nın büyük kısmı yeni İtalyan krallığının kontrolü altına girecekti. Bu bölgelerde sadece Papalık Devletleri yeni krallığın dışında bırakılmıştı. Bunun sebebi bu devletlerin bağımsızlıklarının devam ettirilmesi için Fransızların askerî olarak müdahale etmesiydi. 1866 yılında Prusya'nın Avusturya'yı mağlup etmesi Prusya'nın müttefiki olan İtalya'ya Venetia'yı Avusturya'dan alma fırsatını verdi. Fransız-Prusya Savaşı da İtalya'ya 1870 yılında Roma'yı ele geçirme fırsatı verdi. Fransa artık Papalık'ı koruyabilecek bir durumda değildi.

Uluslararası boyut hakkındaki bu anlatı/durum, yeniden birleşme stratejisinin süreci ve sonuçları için merkezî olmasına rağmen konvansiyonel olarak anlaşıldığı şekilde yani askerî operasyonlar bakımından İtalyan stratejisinin karşı karşıya kaldığı zorluklar hakkında herhangi bir şey sunmamaktadır. 1866 yılında bu zorluklar General

Alfonso La Marmora ve General Enrico Cialdini'nin kendilerine Kral Victor Emanuel'ın emrettiği gibi Mincio ve Po nehirlerini aşarak düzenledikleri saldırıları işbirliği ve koordinasyon içinde yapmayı reddetmeleri meselesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu iki general birbirlerinden bir dizi kişisel ve profesyonel sebeplerden ötürü nefret ediyorlardı. İşbirliği yapmak ve taarruzlarını koordineli bir şekilde sürdürmek yerine La Marmora, Cialdini'nin desteği olmadan ordusunun bir kısmıyla harekete geçi ve Arşidük Albrecht tarafından Custoza'da mağlup edildi. Kraliyet, generaller üzerinde yeterince bir otorite sağlayamadı. Güçlü bir genelkurmay başkanı ya da savaş bakanı yoktu. Victor Emanuel, komutan seçiminde kabiliyetten ziyade Savoy hanedanına sadakati tercih ediyordu. Birçok devlette bu uzun süreden beri gözlenen bir tercihti. Dolayısıyla, strateji değerlendirilirken bu hususu akılda tutmakta fayda vardır. Başka bir şekilde bakıldığında, komutanların bu şekilde seçilmesi ordunun üzerindeki kontrolün özellikle de iç siyaset bakımından stratejik önemini bir hatırlatıcı görevini görmektedir.

Askeriye ve sefer yapma düşünüldüğünde, Alman strateji yapımı bu dönemde kural olmaktan ziyade bir istisnaydı. Daha önce bir dereceye kadar Lazare Carnot idaresinde 1793-1797 yılları arasında ve daha sonra Napolyon Bonaparte zamanında Fransız stratejisi için de aynı şey söylenebilir. 1864-1871 yıllarındaki zaferlerin sonucu olarak Alman savaş yapımının itibarı Clausewitz'e olan ilginin artmasına yol açtı. Bu ilgi yüzünden askerî meseleler hakkında sadece klasik olmayan "klasik" metinlerden oluşan bir külliyat ortaya çıktı. Böylesi bir külliyata 19. yüzyılın sonlarında büyük bir ihtiyaç vardı. 1884 yılında Clausewitz üzerinde *Ecole Supérieure de Guerre*'de (Berlin'deki *Kriegsakademie* model alınarak kurulan bir kurum) dersler verildi. Bu derslerin Fransız subaylar üzerinde önemli etkisi oldu. Bununla beraber Fransız stratejistlerin çoğunluğunun Alman bilgeliği hakkında şüpheli olmaya devam ettikleri söylenmelidir.

20. yüzyıla girilirken teorisyenlerin çalışmalarının farklı dillere tercüme edilmesi meselesi daha önce olmadığı kadar hızlandı. Clausewitz'in Japoncaya çevrilmesi Clausewitz'in Japonya'nın 1904-

1905'te Rusya'ya karşı kazandığı zaferde etkili olduğu iddialarının ortaya atılmasına yol açtı. Benzer şekilde Alfred T. Mahan'ın *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* (1890) kitabı 1896 yılında Almanca ve Japonca'ya çevrildi ve bu eserin bir takım etkileri oldu. Ancak bunun sebebi daha ziyade zaten her iki ülkede hâkim olan cereyanları desteklemesiydi.¹

Stratejinin bilinçli ve aktif bir şekilde tasarlanan bir pratik olarak genelkurmayların özellikle de 19. yüzyılda Prusya genelkurmayının gelişimiyle ilintili olması bir tesadüf değildir. Prusyalılar bir genelkurmay sistemi kurup geliştirdiler. Kurmay subay yetiştirmek üzere kurulan Genelkurmay Akademisi bu sistemin bir parçasıydı. 1866 ve 1870-1871 yıllarında önce Avusturya sonra da Fransa'ya karşı kazanılan zaferlerin büyük oranda bu genelkurmay sisteminden dolayı olduğu iddia edilmektedir. Kurmay subayların yetiştirilmesi Prusya ordusuna çok kıymetli bir insicam verdi. Bu subaylar koordine edilen bir komuta sisteminin içinde yer aldılar. Genelkurmaydan gelen subayların komutanlara danışmanlık yapmaları bekleniyordu. Komutanların da kurmay subaylarının tavsiyelerini dikkate almaları gerekiyordu. Bu durum ortak sorumluluk sisteminin oluşmasına yol açtı. Bu sistemde ya komutanın kendisi ya da en yüksek rütbeli kurmay subayı emir verme yetkisine sahipti. Sistem ağırlıklı olarak hem kendi itibarı hem de genelkurmayın şöhretine dayanıyordu. Tahmin edilebilir planlamayı mümkün kılıyordu. Yani ileriye yönelik planlama yapmak daha kolay hâle geliyordu. Dahası, 1857 yılından itibaren Prusya ordusunun sadece bir muharebe değil bir savaşın bütününe hazırlıklı olmasına ve sefer planlarına yönelik bir vurgu görülmektedir. 1866 ve 1870-1871 yıllarındaki kesin Prusya zaferleri genelkurmay sisteminin gayet muteber olmasına ve başka ülkelerde de taklit edilmesine yol açtı.² 1909 yılında Oxford Üniversitesi'nin

- 1 J. Holmes, "Mahan, a "Place in the Sun", and Germany's Quest for Sea Power", *Comparative Strategy*, 23 (2004), s.27-61; S. Asada, *From Mahan to Pearl Harbor: The Imperial Japanese Navy and the United States* (Annapolis, MD, 2006).
- 2 D. T. Zabecki, *Chief of Staff: The Principal Officers behind History's Great Commanders* (2 cilt, Annapolis, MD, 2008).

ilk Chichele Savaş Tarihi Profesörü olan Spenser Wilkinson 1895 yılında *The Brain of the Army: A Popular Account of the German General Staff* kitabını yayınladı.³

Clausewitz'in etkisi Prusya'nın Almanya'nın birleşmesini sağlayan başarılarının akabinde kesinlikle uygun görünüyordu. Askeriyede formel eğitimin yeri profesyonelleşme için artan bir şekilde önemli görülmeye başlandı. Ordular arasındaki bağlantılar arttı. Bu kısmen ittifak planlaması ve koordinasyonundan kaynaklanıyordu. Kısmen de ordular arasında karşılaştırmalar yapılmasındandı.⁴ Alman seferleri kurmay okullarında çalışıldı. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kurmay okulları da bunlara dâhildi. Amerika'da Alman seferlerinin etkisi önemli bir şekilde uzun sürdü. Dahası, Alman askerî misyonları ve ekipmanı önemli hâle geldi.

Pratikte, Helmuth von Moltke, Clausewitz'ten daha kolay erişilebilir ve kullanışlı bir modeldi. Almanya örneğinin de sorgulanmadan kabul edildiği düşünülmemelidir. Ülkeden ülkeye gözlemlenen değişiklikler önemliydi. Örneğin; Danimarka'da ilk hakiki kurmay kursu 1880'lerde başladı. Öğretilen iki başlıca konudan biri *krigskunst* (savaş sanatı) idi. Diğeri ise *krigshistorie* (savaş tarihi – muharebelere özel bir odaklanma söz konusuydu) idi. İkinci konu ilk konuyu desteklemek için müfredata dâhil edilmişti. "Strateji" kelimesi bir başlık olarak ilk defa bir kursta 1911-1914 tarihleri arasında kullanıldı. Daha önceleri Danimarka'da taktik ve strateji kavramları Jomini'nin anladığı şekilde kullanılıyorlardı. Yani kullanılan taktikler muharebe meydanındaki kuvvetlerin nasıl kullanıldığı ile ilgili olarak anlaşılıyordu. Strateji dendiği zaman ise akla harita üzerinde savaş yapımının planlaması geliyordu. Yani operasyonel sanatın hazırlık aşaması olarak da tasvir edilebilir. Strateji daha geç bir tarihe kadar

3 Ayrıca bkz. B. Heuser, "Clausewitz's Methodology and the Traditions of British Writing on War", *Strategic and Combat Studies Institute Occasional Paper* 52 (2007), s.46-58.

4 W. J. Philpott, "The Making of the Military Entente, 1904-14: France, the British Army, and the Prospect of War", *English Historical Review*, 128 (2013), s.1155-85.

siyasi amaçla bağlantılı bir anlam kazanmadı. Bu durum hem Danimarka'da hem de başka yerlerde stratejinin öğretilmesini etkiledi ve etkilemeye devam etmektedir.⁵

Ruslar, Alman modelini ne ölçüde incelemeleri gerektiği konusunda bölünmüş durumda idiler. "Suvorov'a dönüş" hareketinin lideri General Mikhail Dragomirov daha önceki Rus komutanlar üzerinde durma anlayışı üzerine dayalı bir Rus modeli için bastırıyordu ve moral gücün değerini vurguluyordu. Onun aksine 1865 ile 1889 yılları arasında St. Petersburg'daki Askerî Akademi'de strateji profesörü ve 1889 ile 1898 yılları arasında aynı akademinin başkanı General Genrikh Leer ise reform taraftarıydı. Leer, Moltke'yi operasyonel hat konseptinin timsali olarak görüyordu. Operasyonel hat manevra sayesinde zaferi kesin kılacaktı. Leer'e göre Moltke stratejinin ideali ile pratiğinin imtizacını sağlamıştı. Bununla beraber Leer, manevranın kendisinin sadece zaman ve alan kazandırıldığını dolayısıyla tek başına zaferi kesin kılamayacağını da iddia ediyordu.⁶

Almanların 1914 yılında yaşadıkları başarısızlık ve stratejinin niteliği hakkında daha genel sorunlar, Leer'in argümanını daha anlaşılır kılmaktadır. Bu problemlerin yanında, Alman ordusu karar alma süreçlerinde çok güçlü bir konuma gelmişti. Ayrıca taarruz ile kesin zafer elde etme konsepti ve hedefi olarak stratejinin operasyonelize olması üzerinde çok fazla duruyordu. Bu durum Moltke'nin *Instruction for Large Unit Commands* (1869) kitabında rahatlıkla görülebilmektedir.⁷ Ancak, Moltke'nin kendisi daha sonra görüşlerini değiştirmiştir. Düşmanın topraklarında savaş yapmanın daha tercih edilir olduğunu savunurken Fransa-Prusya Savaşı'ndan sonra stratejik taarruzun potansiyeli hakkında şüpheye düşmüştür. Bunun sebebi müdafaada olan tarafın ateş gücünü artırması ve genel olarak orduların büyümesiydi. Ancak hücum inisiyatifi ele alarak

5 Micheal Clemmesen'in tavsiyesinden faydalandım.

6 P. von Wahlde, "A Pioneer of Russian Strategic Thought: G. A. Leer, 1829-1904", *Military Affairs*, 35 (1971), s.148-51.

7 D. J. Hughes (haz.), *Moltke on the Art of War* (Novato, CA, 1993).

ve kesin sonuç sağlayacak bir muharebe kazanarak çabuk bir zafer pesinde olma Almanların 1914-1944 tarihleri arasında tekrar tekrar teşebbüs ettikleri bir şeydi.⁸ Dahası, bu Prusya/Alman sistemi askerî meselelerin ordunun görüşlerinin ilk başta geldiği ve donanmanın göz ardı edildiği bir şekilde okunmasını hem kolaylaştırıyor hem de yansıtıyordu.

Pratikte Avusturya ve Fransa cenahındaki liderlik, operasyonel savaş yapımı, tertibat, silahlar ve stratejideki eksiklikler/kusurlar, 1866 ve 1870 yıllarında Prusya'nın işine yaradı ve Prusyalıların rakiplerinin üstesinden gelmesine yardımcı oldu. Ancak, bu kusurların rolünün ne ölçüde etkili olduğunun ilerisi için bir fikir veremeyeceğine o dönemdeki gözlemciler dikkat etmemiş görünüyordular. Bu çağdaş gözlemciler başarı için gerekli şablonu keşfettiklerini iddia etme konusunda çok istekli görünüyordular. Pratikte, bu tür kusurlar 1914 yılında Almanya'ya zafer kazandırmak için yeterli olmayacaktı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında yani 1939-1941 yılları arasında bu kusurlar rahatlıkla görülebiliyordu ancak durum hızla düzeltildi. Bu sefer Alman stratejisinin hataları tamamen açığa çıktı. Bu hatalar sadece basitçe operasyonel değildi. Savaşın esas ve süratli bir şekilde savaş meydanında belirlendiği inancı ve bu inanca göre gelişen strateji anlayışının da yine hatalı olduğu ortaya çıktı.⁹ Başka yerlerdeki savaşlar da değişimi teşvik ediyordu. 1898 yılında İspanya ile yapılan savaşta Amerikan ordusunun teşkilatlanmasındaki zayıflıkların tecrübe edilmesi 1903 yılında Savaş Bakanı Elihu Root'un başlattığı reformlara yol açmıştı. Bu reformlar arasında ordu için bir genelkurmayın tesis edilmesi de vardı.

Ders çıkarma arayışı, silahlardaki ve demiryolları gibi ekonomik ve sosyal organizasyonun ilgili veçhelerindeki teknolojik değişimin başlıca rolü ile ilintili olan belirsizlikler ve rahatsızlıklar tarafından

8 C. J. Nolan, *The Allure of Battle: A History of How Wars Have Been Won and Lost* (New York, 2017).

9 D. J. Hughes ve R. L. DiNardo, *Imperial Germany and War, 1871-1918* (Lawrence, KS, 2018).

teşvik ediliyordu.¹⁰ Bu rol sadece planlamayı teşvik etmiyordu. Ayrıca organizasyonlara yeni gelişen teknolojiyi sunma gibi daha spesifik bir meseleyi de destekliyordu. Donanmalar söz konusu olduğunda, bu dâhil etme meselesi mühendisler üzerinde durulmasını da gerektirdi. Dolayısıyla stratejik arayış ve operasyonel düşünüşte bir kültürel değişiklik da söz konusuydu. Bu bağlamda 1884 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Donanma Savaş Okulu'nun da kurulduğu belirtilmelidir.¹¹

Alman modeli çerçevesinde kara savaşının tartışılmasına benzer bir şekilde Mahan'ın deniz gücü ile ilgili iddiaları özellikle de düşman donanmalarını yenebilecek büyük savaş gemisi filoları ile okyanuslarda başat hâle gelme arayışının değeri ile ilgili olanlar yine sadece sınırlı bir değer taşıyordu. Bu argümanlar büyük kara parçalarında nüfuz kurma açısından sonuçları yeterli derecede karşılamıyordu. Gerçi Mahan deniz hâkimiyetini düşman sahillerini kontrol altında tutmak dolayısıyla düşmanın abluka altına alınmasını sağlamak için kullanmayı teklif ediyordu. Yine de, Mahan'ın argümanları kruvazörlerle baskınlar yapma, torpido gemileri ve denizaltılar aracılığıyla savaş gemilerinin etkinliğini kısıtlama ve/veya okyanus hâkimiyetini tehdit etme açısından karşı silah ve karşı doktrin geliştirme düşüncesine de cevap verebilecek nitelikte değillerdi. Burada saydığımız bütün bu yöntemler denenecekti. Gerçi neticede savaş gemilerinin etkinliğini kısıtlayacak unsur uçak olacaktı. Burada savaş gemilerinin etkinliğinin kısıtlanması bahsinde belirtilmesi gereken bir karşı tedbir daha vardır. 9 Eylül 1943'te Almanlar telsiz güdümlü FX-1400 bombasıyla İtalyan savaş gemisi *Roma*'yı batırmayı başardılar. Bu bomba bir dönüm noktasıydı. Çünkü basit bir platformdan ateşlenebiliyordu ve isabet oranı çok yüksekti. Ayrıca önemli bir tesir gücüne sahipti. Bunun tersine, *Prince of Wales* gemisi 10 Aralık 1941 yılında fazla sayıda Japon savaş uçağının bir saldırısı sonucu batırılmıştı. Bu

10 C. J. J. Ardant du Picq, *Battle Studies*, haz. R. J. Spiller (Lawrence, KS, 2017).

11 S. Mobley, *Progressives in Navy Blue: Maritime Strategy, American Empire, and the Transformation of US Naval Identity, 1873-1898* (Annapolis, MD, 2018).

saldırı savaş gemilerinin hava savunmasına sahip olmadıkları sürece havadan batırılacaklarını gösteriyordu.

Mahan'ın stratejik etki yaratabilecek denizde hâkimiyete yol açan kesin zafer görüşü savaşların mağlubun rızasını gerektirmeden nasıl kazanılacağını anlatıyordu. Kesin zafer için bu reçete ve potansiyel Mahan'ın kutsal egemenlik ve kadere olan güçlü inancıyla gayet uyumluydu.¹² Zafere özellikle de kesin zafere inanma isteği tahlil için önemliydi.

Donanma planlama kurmaylarının oluşturulması ile birleşik olarak denizlerde hâkimiyet düşüncesi üzerindeki bir vurgu -deniz hâkimiyetinden çok daha modern ve incelikli bir görüş- stratejik donanma planlarının geliştirilmesine yol açtı. Almanya'nın 1897 yılında geliştirdiği İngiltere'ye karşı olan ilk harp planını 1900 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne bir saldırıyı öngören mantıksız bir plan takip etti. 1904 yılında vardıkları bir uzlaşmadan sonra İngiltere ve Fransa, Almanya ile bir savaş hâlinde deniz güçlerini nasıl kullanacaklarına dair birlikte bir plan yaptılar.

Savaş gemisine yapılan vurgu birbirinin aynısı doktrinler ve planlar demek değildi. Zira stratejik kültür ve görevlendirme arasında önemli farklılıklar vardı. Dahası, kısıtlamaların nasıl anlaşıldığına dair bir fikri Julian Corbett *Some Principles of Maritime Strategy* (1911) kitabında verdi. Bu anlayış, Mahan'ın deniz hâkimiyeti yaklaşımından daha incelikli idi.¹³ Neticede, büyük devletlerin deniz gücü planları Birinci Dünya Savaşı sırasında akim bırakıldı. Çünkü taraflar muharebede kesin zafer kazanmaya azimliydiler.

12 S. Geissler, *God and Sea Power: The Influence of Religion on Alfred Thayer Mahan* (Annapolis, MD, 2015).

13 G. Till, "Corbett and the Emergence of a British School?" içinde G. Till (haz.), *The Development of British Naval Thinking* (Abingdon, 2006), s.65-88.

DÜNYA SORUNU

Dünyanın büyük kısmında kontrol kurma mücadelesi stratejileri, kendilerini daha çok emperyal genişleme ve donanma gücü stratejilerinde gösteriyordu. Amerikan Birleşik Devletleri'nin güçlenmesi ve bütünlüğünü sağlama almasını sağlayan stratejiler gibi bu stratejiler dünya ölçeğinde Almanya ve Birinci Dünya Savaşı'na doğru gidiş ile ilintili olan Avrupa odaklı stratejik gündemden ya da 1850'lerden 1910'lara kadar Çin'i kimin kontrol edeceğiyle ilgili olan stratejilerden daha sonuç doğurucu ve mantıklı idiler. 1914 yılına gelindiğinde dünyanın büyük kısmı Avrupalı devletlerin ya da Avrupa menşeli halkların kontrolü altındaydı. Bu yüzden dünya sorunu önde gelen Batılı devletlerin rekabeti ve neticede çatışması sorunu hâline geldi. Bu süre, telgraf, demiryolları ve buharlı gemilerin meydana getirdiği dönüşüm sayesinde yeni bir teknolojik bağlam ve 1890'ların sonlarından itibaren yeni terminolojide ve jeopolitik konusunda açık bir teorik odaklanma kazandı.

Önde gelen Batılı devletlerin arasındaki bu rekabet kısmen uzun süreden beri devam eden gerginliklerden ve belirli stratejik çıkarlardan kaynaklanıyordu. Yani, 1854-1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı'nı bir kaza olarak tasvir etmek mümkün olmakla beraber İngilizler 19. yüzyıl boyunca güçlerinin hiç de az olmayacak bir şekilde Hindistan'ı ellerinde bulundurmaya bağlı olduğunu ve Osmanlı (Türk) İmparatorluğu'nun Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan'a olan hayati önemdeki bağıını koruduğunun farkındaydılar. Napolyon'un 1798 yılındaki Mısır Seferi hâlâ İngilizlerin hafızasında güçlü bir şekilde yer almaya devam ediyordu. Bununla beraber Rusya'nın Karadeniz havzasındaki genişlemesi İngilizleri kaygılandırmış ve artık İngiltere için Fransa değil Rusya bir tehdit hâline gelmişti. 1791 yılındaki Ocak Krizi zaten İngilizleri endişelendirmişti. 19. yüzyıl boyunca İngilizler, Rusya'nın niyetlerinden endişe duymaya devam ettiler. Rusya'yı İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından uzak tutmak İngilizler için artık önemli bir amaç oldu. Aynı şekilde Rusya'nın İran'da nüfuz kurması önünde de tedbirler alınması gerekiyordu. Bu tedbirlerden birisi de İngilizlerin İran Körfezi'ne müdahale etmesiydi.

İngilizler Hindistan'ın kuzeybatı sınırlarının korunmasına da ayrı bir dikkat göstereceklerdi. Bu sınır bölgesinin güvende kalmasını sağlamak ve dolayısıyla Afganistan'da İngilizler ile dost unsurların iş başında olmasını sağlamak İngilizlerin uzun süreli hedefleriydi. Son zamanlarda İngilizlerin başarısız olduklarından sıklıkla bahsedilse de aslında "Büyük Oyun"da Birinci (1839-1842) ve İkinci (1878-1880) Afgan Savaşları'nı müteakiben İngiltere stratejik hedeflerine ulaşmıştı. Sonuç olarak, Rusya Afgan stratejisini uygulayamadığı hissine kapılmıştı.¹⁴

Her ne kadar Mısır'ın iflas etmesi ve kalabalıkların İskenderiye'de Avrupalılara saldırmaları sonucu tetiklenmiş olsa da 1882 yılında Mısır'ın işgal edilmesi yine stratejik olarak isabetli bir hamleydi. Süveyş Kanalı üzerindeki İngiliz kontrolünü sağlamlaştırdı. Ayrıca Fransızların artık Mısır'ı ele geçirmeleri ihtimali daha uzak bir hâle geldi. Hatırlanmalıdır ki 1780'lerden itibaren Mısır'ın Fransızlar tarafından ele geçirilmesi ihtimali İngilizler için bir hayli kaygı vericiydi. Salisbury'nin Üçüncü Markisi Robert 1895 yılında Sudan'daki Mehdicilere karşı bir ordu gönderdi. Bu ordu Omdurman'da önemli bir zafer kazandı. 1898 yılında Hartum düştü. Robert, Hartum'u aldıktan sonra 1885 yılında Mehdicilerin Hartum'da öldürdükleri Tümgeneral Charles George Gordon'un intikamını almak ya da İngilizlerin incinen gururlarını tamir etmek için herhangi bir teşebbüste bulunmadı. Zira amacı Fransızların Yukarı Nil bölgesinde hâkimiyet tesis etmelerini sağlayacak bir Fransız genişlemesinin önüne geçmekti. Ayrıca Mehdiciler ile 1896 yılında Adua'da İtalyanları yenilgiye uğratan Etiyopyalıların bir ittifak kurmalarını engellemek istiyordu. Fransız yayılmacılığı hakkındaki endişe 1898 yılında Yukarı Nil bölgesindeki Fashoda Krizi'ne yol açtı. Az daha Fransa ile İngiltere arasında bir savaş patlak verecekti. Benzer şekilde stratejik düşünceler Boer Savaşı'nda (1899-1902) da çok önemliydi. Altın kaynaklarının öneminden ayrı olarak Simonstown'da bir donanma üssüne sahip

14 C. Tripodi, "Grand Strategy and the Graveyard of Assumptions: Britain and Afghanistan, 1839-1919", *Journal of Strategic Studies*, 33 (2010), s.701-25.

olan Güney Afrika, Ümit Burnu üzerinden İngiltere'nin Hindistan'a uzanan diğer hayati bağlantısını kontrol ediyordu.

Ancak, daha önceleri ön planda olan Batılı devletler ile Batılı olmayan devletler arasındaki mücadele idi. Burada yine birinci stratejik boyut siyasiydi. Daha spesifik olarak barış ve savaş meselesiydi. Her iki durumda da Batılı devletler özellikle askerlerinin ve kendi ülkelerinden getirdikleri yerleşimcilerinin azınlıkta olduğu yerlerde yerel unsurlarla kurdukları ittifaklara dayanıyorlardı. Yani, anahtar stratejik unsur bu tür müttefikler kazanmaktı. Bu yeni bir süreç değildi. Antik Çağlardan itibaren görülmekteydi. Batı yayılmacılığının bir unsuruydu. Özellikle 11. yüzyıldaki İber *Reconquista*'sından itibaren rahatlıkla gözlemlenebilen bir süreçti. Ancak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren katlanarak genişleyen Batılıların teknolojik imkân ve kabiliyetleri üzerindeki vurgudan dolayı bu önemi hafife alınan bir boyut olmuştur.

Aynı zamanda, Batılıların Batılı olmayan dünyada diğer Batılı devletlerle rekabetlerinden dolayı Batılı olmayan devletlere karşı ihtirasları da yine Batılı yayılmacılığının bir boyutuydu. Bu yayılma farklı şekillerde Çin ile olan savaşta, Japonya'nın korkutulmasında ve Afrika ile Okyanusya'nın fethedilmesinde görülebilmektedir. Batılı devletler bazı Batılı olmayan seçkinlerin desteğinden faydalanmışlardır. Bu destekten daha fazlasını ise yerli ahaliden oluşturdukları askerî birliklerden görmüşlerdir. Kısmen bunun sonucu olarak hâkimiyetin müzakere ediliş süreçlerinin üzerinde durmak gerekmektedir.¹⁵ İngilizlerin Malaya'da yaptıkları gibi bu sadece güç ile olmuyordu. Aynı zamanda Hindistan ordusu İngiltere için hem Hindistan'da hem de genel olarak çok önemli bir rol oynadı.¹⁶ Aynı durum Fransa'nın

15 M. Gershovich, *French Military Rule in Morocco: Colonialism and Its Consequences* (London, 2000); E. J. Mann, *Mikono ya damu: 'Hands of Blood' – African Mercenaries and the Politics of Conflict in German East Africa, 1888-1904* (New York, 2002).

16 T. T. Yong, *The Garrison State: The Military, Government, and Society in Colonial Punjab, 1849-1947* (New Delhi, 2005).

Batı Afrika'nın birçok kısmını ele geçirmesinde ve yerel ahaliden oluşturduğu birlikler meselesinde gözlenmiştir.

Batılı olmayan devletlerin tatbik ettikleri stratejiler de gayet öğreticidir. Bazı devletler için Batılı modelleri alıp uygulayabilmek önemliydi. 1860'lardan itibaren özellikle Japonya için bu rahatlıkla söylenebilir. Japon ordusu önce Fransızlar daha sonra da Almanlar örnek alınarak teşkilatlanmıştı. Japonlar donanmalarını da İngilizleri model alarak oluşturmaya çalıştılar. Gerçi bu tür bir yaklaşım Mısır için başarı getirmemişti. Hâlbuki Mısır, Japonya'dan daha önce Batıyı kendisine örnek almaya başlamıştı. Neticede 1882 yılında İngilizler tarafından işgal edildi. Benzer şekilde Hawaii hükümdarı Kalakaua yabancı modeller üzerinde askeriyesini inşa etti. Yabancı silahlar ithal etti.¹⁷ Ancak Hawaii Amerikan hâkimiyetinde kaldı.

Bir strateji olarak batılılaşma beraberinde siyasi maliyetler getirdi. Ayrıca yerel krizlere yol açtı. Japonya'da büyük ölçekli bir krize neden oldu. Satsuma İsyanı gibi büyük bir isyan patlak verdi. Neticede kimlik ve statü ile ilişkili meşruiyet sorunları, stratejik rekabet ile ilgili kaygılar kadar batılılaşma meselesi için önemliydi.¹⁸ 1877-1878 yılları arasında Rusya'ya yenilen Türkiye, Teftiş-i Askerî Komisyonu kurdu ve dışarıdan yardım bulma çabası içine girdi. 1882 yılında bir Alman askerî misyonu tesis edilerek ordunun ıslahına girildi. Harp Akademisi genişletildi. Orduda kurmaylık sistemi kuruldu. Zorunlu askerlik sisteminde düzeltmeler yapıldı. 1900 yılında bir Harbiye Nezareti tesis edildi.

Çin "Kendi Kendini Güçlendirme Hareketi" çerçevesinde modernizasyonun bir Çinli versiyonunu üretmeye çalıştı. Bu sayede yabancı devletlerin baskılarının göğüslenmesi umuluyordu. Aynı zamanda, danışmanlardan, silah uzmanlarından ve silahlardan aşırı derecede faydalanılması bu gayretin parçası olamazdı. Dahası, genelkurmaylara

17 N. B. Dukas, *A Military History of Sovereign Hawai'i* (Honolulu, 2004), s.147-64.

18 E. O. Goldman, "The Spread of Western Military Models to Ottoman Turkey and Meiji Japan" içinde T. Farrell ve T. Teriff (haz.), *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology* (Boulder, CO, 2002), s.61-2.

benzer teşkilatlar Çin’de askerî modernleşme çağında ortaya çıktılar. Yetkililer, *mufu* denilen ve asıl olarak değişik alanlarda uzmanlardan oluşan genelkurmaylar meydana getirdiler.¹⁹ Çin modernleşmesi kıymetsiz değildi ancak Japonya ile yapılan 1894-1895 Savaşı’nda problemle karşılaştı. Japonya modernleşme stratejisini daha etkin bir şekilde uygulamış ve sınırlı bir savaşta bunun meyvesini alabilmişti.²⁰ Bu operasyonel Japonya’nın 1937 yılında Çin’e karşı başlatmış olduğu tam teşekküllü bir taarruzda daha başarılı olmuştu.

Alışlagelmiş teleolojik bir şekilde değerlendirildiğinde, Batılılara karşı hem bir stratejik hedef hem de stratejik bir araç olarak dine dönülmesi hem zaid olarak görülmekteydi hem de bu tür bir yaklaşımın başarısız olması kaçınılmazdı. 1906 yılında Bali’de *puputanlar* olayı bu duruma bir örnektir. Bu olayda iki raja ailesi kendilerini ölüm için saflaştırdılar ve Hollandalıların ateş gücü karşısında feci şekilde hayatlarını kaybettiler. Kendi aralarında yaralı olanları da kendileri öldürdüler. Yine Amerikan Yerlilerinin Ghost Dance hareketi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu olaylara ek olarak Sudan’da Mehdiciler, Çin’de Boxerlar ve Zuluların İngiliz hâkimiyeti ve vergi koyma politikasına karşı başlattıkları Bambatha İsyanı’ndan bahsedilebilir. 2010’lu yıllarda hâlâ görülebilen benzeri hareketlerin (İslami ya da diğer) perspektifinden bakıldığında daha önceki stratejilerin tasviri daha az sağlam görünmektedir. Özellikle, kısa vadede başarı elde edilememesinin kendisi stratejik olarak bir gereksizlik ya da gereğinden fazla olma durumunun bir göstergesi değildir. Şehitlik üzerinde vurgu yapan kültürler için bu rahatlıkla görülebilir. Fakat Batılı bir bağlamda bile örnek alınan hatta belki kutsal sayılan bir direniş öyküsünün inşası durumunun var olduğu söylenebilir.

19 J. Porter, *Tseng Kuo Tseng Kuo-fan’s Private Bureaucracy* (Berkeley, CA, 1972); L. B. Fields, *Tso Tsung-Tang and the Muslims: Statecraft in Northwest China, 1808-1880* (Kingston, Canada, 1978).

20 A. Fung, “Testing the Self-Strengthening: The Chinese Army in the Sino-Japanese War of 1894-95”, *Modern Asia Studies*, 30 (1996), s.1007-31; S. C. M. Paine, *The Sino-Japanese War of 1894-1895: Perceptions, Power, and Primacy* (Cambridge, 2003).

SONUÇ

19. yüzyıl artık yeni bir milenyumda bulunduğumuz için biraz daha eski görünebilir. Savaş tarihi daha ziyade iki dünya savaşı üzerinde odaklandığı için 19. yüzyılın sonları 1914'teki çok çabuk sonuç elde etme girişiminin feci bir başarısızlıkla sonlanması hadisesinin bir habercisiymiş gibi algılanabilir. Pratikte bu 1914 savaşı hattı. Birinci Dünya Savaşı'nın tamamı hakkında yetersiz bir okumadı. Yine bu şekilde bir yaklaşım 19. yüzyılda strateji düşüncesi ve pratiği arasındaki ilişkinin de yanlış değerlendirilmesi sonucunu doğurur. 1914 ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki ilişki de yine yeterince anlaşılamaz. Son olarak 19. yüzyılın kendisinin değerlendirilmesi sorunlu hâle gelir. 19. yüzyılda güç, diplomasi, ticaret ve finans aracılığıyla sonuca ulaşma çabası dünyanın ve dünya nüfusunun çok büyük bir kesimi üzerindeki hâkimiyette değişikliklere yol açtı. Yani stratejinin kısıtları açık değildi/değildir. Dönemin planlama yapılarından bağımsız olarak değerlendirilemez.

Dahası, 19. yüzyıl ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki devamlılığa ve çoklu taahhütlerden kaynaklanan sorunların daha derinlikli bir şekilde anlaşıldığına dair elde veri vardır. Devamlılık meselesi hakkında şu söylenebilir. 1830'lardaki İngiliz siyasetiyle 1914'teki İngiliz siyaseti arasında bağlantılar vardı. 1830'larda Belçika'nın oluşturulmasında İngiltere'nin rolü Fransa'yı Kuzey Denizi'ndeki limanlardan, özellikle de Antwerp'ten uzak tutmak için 1670'lerin sonlarından itibaren Fransa'ya ve Aşağı Ülkeler'e karşı takip edilen siyasetin bir devamıydı. Dolayısıyla İngilizlerin Almanya'nın 1914'te Fransa'ya doğru ilerlerken Belçika'yı işgal etmelerine verdikleri tepki gayet normaldi. Aslında 1905-1907 tarihleri arasında Kurmay Okulu Almanya'nın bu tür muhtemel bir hareketine karşı verilebilecek İngiliz mukabelesi üzerinde çalışmalar yapmıştı.²¹

Önceliklerin belirlenmesi unsuruna gelince; 1888'de İngiliz Savaş Bakanı Edward Stanhope İngiliz stratejisi hakkında bir çalışma

21 R. Atwood, *General Lord Rawlinson: From Tragedy to Triumph* (London, 2018), s.79.

hazırlamıştı. Bu çalışma daha sonra 1901'de meclis çalışması olarak yayınlandı. Bu çalışma üzerinde durmak gayet öğretici olacaktır. Ordunun öncelikleri sırasıyla İngiliz Adaları'ndaki sivil iktidarı des-reklemek, Hindistan için gerekli takviyeyi sağlamak, kaleler, koloniler ve kömür ikmal istasyonları için gerekli garnizon birlikleri sağlamak, anavatanın savunması için iki kolordu asker bulundurmak ve bu iki kolordudan birini çıkacak bir Avrupa savaşında kullanabilecek durumda olmak idi.²² Bu tür belgeler ve içeriklerindeki birbiriyle çelişen taahhütler arasındaki önceliklere yaptıkları vurgular gelişmiş stratejik düşüncenin varlığının göstergeleriydi. Aynı zamanda içeride ve dışarıdaki taahhütleri birbirleriyle uyumlu hâle getirme ve dışarıdaki taahhütleri birbirlerinden ayırma ihtiyacının yeni bir şey olduğu söylenemez. Bu kilit stratejik ikilemdi ya da çıkmazdı. Operasyonel pratiği askerî strateji olarak değerlendirme bu konuda pek yardımcı olmuyordu. Dahası, İmparatorluk Savunma Komitesi henüz 1902 yılında kurulmuştu. Bir genelkurmay 1900'lerin ortalarına kadar tesis edilmemişti. Ayrıca İngiliz askeriyesinin stratejik süreçlerinde kusurlar vardı.²³ Bu sorunlar başka devletler için de geçerliydi. Taahhütler arasındaki potansiyel çelişmelerin üstesinden gelmek diğer devletlerin de gündemlerini meşgul eden bir meseleydi.

Askerî strateji ve onunla ilgili olarak önceliklerin belirlenmesi ile tedarik üzerinde pratikte ciddi farklılıklar vardı. İngiltere'de 1880'lerde Mareşal Frederick Roberts liderliğinde bir grup Hindistan'daki kuvvetler üzerine inşa edilmiş bir kıta stratejisi arayışı içerisindeydiler. Bu sırada Mareşal Sir Garnet Wolseley ise İngiltere'den sefer düzenleyebilecek Kraliyet Donanması üzerine dayalı bir deniz stratejisinden yanaydı. Savaş Bakanlığı'nın İstihbarat Departmanı bu tartışmalarda

22 I. F. W. Beckett, "The Stanhope Memorandum of 1888: A Reinterpretation", *Historical Research*, 57 (1984), s.240-7. Donanma boyutuna vurgu yapan bir bahis için bkz. B. M. Gough, "Pax Britannica: Peace, Force and World Power", *The Round Table*, 79 (1990), s.167-88.

23 H. Strachan, "The British Army, Its General Staff and the Continental Commitment, 1904-1914" içinde D. French ve B. Holden Reid (haz.), *The British General Staff: Reform and Innovation, c. 1890-1939* (London, 2002), s.75-94.

anahtar bir oyuncuydu. Wolseley yukarıda bahsedilen strateji hakkındaki memorandumda büyük etki yapmıştı.

Neticede, Çin'den Rusya ve Almanya'ya 1910'larda bir dizi devletin yıkılması iç ve dış taahhütleri yaratıcı bir gerilim içinde tutma ve hem ülke içi hem de askerî veçhelerinde başarılı bir strateji için uygun önceliklendirmenin çok önemli olduğunu takdir etme konusundaki başarısızlığın bir yansıması olmuştur. "Stratejik hesap" milliyetçi dinamiklerin "gerçekçi stratejik tasavvurlar"ın önüne geçmesinden dolayı zayıftı. Bu, günümüzde Çin'in iddialılığı için uygun bir noktadır.²⁴ Oluşabilecek şartlar (ihtilaf bağlamında olsun ya da olmasın) hem askerî operasyonların hem de ülke içindeki güç sistemlerinin çözülmesinde ayrıca çok önemli olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan Avusturya ve Almanya'da uluslararası kriz hakkında yapılan planlamada ordu gereğinden fazla baskındı. Ordunun görüşleri hem siyasi denetim hem de sivil toplumdan özerklik hatta belki de bağımsızlık kazanma isteği ve kaynak için talep üzerine odaklıydı. Kısmen, bu unsurlar, hem endüstrileşme hem de kentleşme bağlamında hızla değişen toplumlarda görülen yerleşik roller ve geleneksel kabuller üzerindeki artan baskıya bir cevap niteliğindeydi. İtaatin gerilemesiyle yeni toplumsal kabuller de söz konusu olmaya başladı. Buna da bir cevap verme gereği vardı. Savaş yapmanın teknolojik niteliği eskisinden çok daha hızlı ve kapsamlı bir şekilde dönüştü. Dahası endüstrileşme ölçeğinde bir topyekûn değişim için kaynakları üretti. Ayrıca birçok ülkede yeni ekonomiye ilintili yeni sosyopolitik pratikler ve yapılar vardı. Bunlar hükümetin kontrolü, siyasal muvafakat ve dolayısıyla politika parametrelerini değiştirdi. Süreç ve sonuçlar devletten devlete değişiklik gösteriyordu. Ancak bütün bunlar özellikle hükümetin kapsadığı alanın genişlemesiyle iyice önem kazandılar. Genel olarak, artık devletin kontrolü bir kişide değildi. Hükümdarlık etme pratikte bir grubun kontrolündeydi.

24 "From the Editors", *Naval War College Review*, 71:4 (2018), s.3; R. S. D. Ross, "Nationalism, Geopolitics, and Naval Expansionism: From the Nineteenth Century to the Rise of China", a.g.e., s.37.

Sonuç olarak, savaşa dâhil olan grup dinamikleri ve psikolojik faktörler değişti. Bu basitçe kraliyet ile aristokrasi arasındaki ilişkinin eski biçimlerinin yeniden tezahürü değildi. Gerçi bu da bir unsurdur. Yeni hükümet sistemlerinde, askeriye siyaset yapımında daha büyük bir role sahip yapılandırılmış ve bir bütünsellik arz eden formel bir teşkilattı. Birçok devlette seçkinlerin kolektif psikolojisi bu rolden etkilenmişti. Bu rol sıklıkla ilgili devletteki daha geniş siyasete de uzanıyordu. Bu bağlamda, uluslararası gruplaşmalar hatta çatışmaların askerî sonuçlarını öngörme eğilimi vardı. Bu eğilim insan topluluklarının içkin rekabetçilik ile güç ve çatışma aracılığıyla hayatta kalma ve büyüme fikirlerinden beslenmekteydi/yararlanmaktaydı. Harekete geçme şeklinde rolü yerine getirme güdüsü de vardı. Bu güdü 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine yol açan uluslararası kriz için çok önemli olmuştur. Bütün bunların hiçbiri yeni değildi. Fakat yukarıda bahsedilen önceki yarım yüzyıldaki gelişmeler özellikle, ölçekte ve kurumsal yapılarda bir yeniliğe yol açmıştır.

Artan bir şekilde 19. yüzyılda yerleşik (ve yeni) seçkinlere ve uygulamalara liberal siyasetçiler ve hareketlerden yönelen tehditlerin yanında sosyalistlerden ve diğer radikallerden de tehditler yönelmişti. Dahası, yeni teknolojilerden ve bu sürecin devam edeceği hatta ivme kazanacağı ihtimalinden kaynaklanan değişimler de vardı.²⁵ Bu dinamik durumun askeriyeye yönelttiği tehdit bağlama özellikle de ülke içindeki bağlama göre değişiklik arz ediyordu. Aynı zamanda sürece dâhil olan subayların profesyonel uzmanlık alanları ve siyasi kabullerine bağlı olarak da bu değişim söz konusuydu. Dönem boyunca askeriye isyanları ve muhalif hareketleri bastırmada kullanılmıştı. Zaman zaman bu işte başarısız da olmuştu. Örneğin; 1810'larda İngiliz askerî birlikleri Luddculara karşı görevlendirilmişlerdi. Bahsedilen bu muhalif hareketlerin bazıları radikaldi. 1871'te Paris'teki hareket böyle bir hareketti. Ancak diğerleri genelde gerçek ya da korkulan bir değişime karşı muhafazakâr tepkiden ibaretti. 1860'larda Amerika

25 J-J. Langendorf, *La Pensee militaire prussienne: etudes de Frederic le Grand a Schlieffen* (Paris, 2012).

Birleşik Devletleri ve Japonya'da rastlanan hareketler bu türdendi. Çin'deki en büyük tehdit isyandı. Özellikle 1851-1866 arasındaki Taiping İsyanı çok büyük kaygıya neden olmuştu.

Kaba kuvvetin yanında potansiyel muhalefete karşı bir dizi başka cevaplar vardı ve bunlar genelde açık bir şekilde siyasi sonuçları bakımından tartışılıyordu. Bu cevaplardan biri zorunlu askerlik hizmetiydi. Zira zorunlu olarak askere alınanlar bir disiplin sürecine tâbi tutuluyordu. Bu şekilde kitlelerin ciddi bir kısmı kontrol altında tutulabiliyordu. Bu sayede asker sayısı da artırılabilirdi. Bu durum, ülke içi siyasi bir meselenin askerî bir mesele ile örtüşmesine tipik bir örnektir. İkinci bir cevap ise yeni teknolojilerin askerî alanda kullanılmasıydı. Son olarak profesyonelizmin artırılması da düşünülen ve tatbik edilen tedbirlerden biriydi.

Strateji her ne kadar uluslararası rekabet üzerinde odaklanmışsa da stratejinin konsept ve pratiği değişen bir durumun meydana getirdiği yeni tehditlere bir başka cevaptı. Bu özellikle uluslararası ilişkilerin yoğun rekabetçi bir mahiyete sahip olduğu 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında böyleydi. Strateji üzerindeki bu odaklanma askerî profesyonellik ve siyaseti sağlamlaştırmaya ve sivil müdahaleyi azaltmaya hizmet etmiştir. Sivil müdahale sıklıkla "daha az stratejik" olarak sunulmuştur. Bu argüman stratejiyi bir bütün olarak tanımlamada yetersizdir. Bununla beraber 19. yüzyılın sonlarında neden daha görünür olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Aslında Aydınlanma düşüncesinin bir vechesi olarak gelişen ve özellikle de bilginin sınıflandırılması meselesiyle ilintili olan bir kavram belirli bir sosyopolitik bağlamda ve belirli bir askerî profesyonelliğin safhası ve tipine referansla önemli hâle gelmiştir. Kısacası, başından beri kavram bir değer taşıyor değildir. Bir değer taşımadığı varsayılarak kavrama tekrar tekrar yaklaşılması hatalıdır.

8

DÜNYA SAVAŞI İÇİN STRATEJİLER, 1900-1918

Birinci Dünya Savaşı'na (1914-1918) giden süreçteki genel tavır taarruz üzerindeki vurguydu. Bu vurgu stratejinin en geniş anlamında insan gücüne erişim üzerine odaklandı. Çünkü bir taarruzun devamlılığını sağlamak için uzmanlar daha geniş ordulara ihtiyaç olduğundan bahsediyorlardı. Böyle yaparak, sadece ordudaki askerlerin değerini değil zorunlu askerlik hizmetini tamamlayanlardan müteşekkil ihtiyat kuvvetlerinin de değerini vurguluyorlardı. Etkililikleri yıllık manevralarla devam ettiriliyordu. Bu her yıl yapılan tatbikatlar askerlerin grup davranışı, komuta ve silahlara olan aşinalıklarını diri tutuyordu. Bir ülkenin gücü, askerlerinin sayısı bağlamında değerlendiriliyordu. Ayrıca yine kamu sağlığı, eğitim ve motivasyon da yine önemli unsurlardı. Bu şekilde kuvvet sosyal ve kültürel bir mesele ve konsept hâline geldi. Kuvvet ayrıca savaş ve toplum kavramlarının stratejik potansiyel ile imkân ve kabiliyetlerin anlaşılmasında ve toplumun uygun bir şekilde geliştirilmesi baskısında artan bir şekilde oynadığı merkezî rolün altını çizdi. Bu, İngiltere'de Boer Savaşı (1899-1902) sırasında gönüllülerin sağlığı hakkındaki endişelerden dolayı kamu sağlığını geliştirmek için hükümetin harekete geçmesi yönünde bir baskı oluşmasına yol açtı. Aynı zamanda zorunlu askerliğin değeri de yine tartışılmaya başlandı.

Dahası, strateji aynı zamanda, artık askerî meselelerde kaçınılmaz olarak görülen değişim sürecinden yararlanma çabasında içkindi ya da bu çabanın doğal bir parçasıydı. Dolayısıyla değişim süreci tahmin edilebilir ve planlanabilir olmalı ve kendisine karşı hazırlıklı olunmalıydı. Askerî sistem içerisinde değişim ihtimaline yerleşik cevap verebilirlik derecesi askeriye için teknokratik bir ideal hâline geldi ve 1860'lardan itibaren askerî ataşeliğin kurumsallaşmasını ve daha bilinçli bir askerî planlama sürecini teşvik etti. Ataşeler değişim işaretleri ve gelişim araçları hakkında raporlar sunuyorlardı. Stratejik hedefin daha iyi anlaşılmasına yardımcı oluyorlardı.

Aynı zamanda, 1871'den itibaren büyük çaplı bir savaş için hazırlıklar yapılmaya başlandıysa da neyin gerçekleşeceğini kestirmek güçtü. Savaş yapımının yıkıcılığının sosyal çöküntü getireceğine dair bir inanç Friedrich Engels ve Jan Bloch tarafından ileri sürülmüştü. Bu inanç Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de görülebilir. Ancak, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı müdafaa pozisyonlarındaki çabuk ateşleme yapabilen toplar ve makineli tüfekler gibi yeni silahların öldürücü niteliğine işaret ederken taarruzda bulunan devletin (ki bu durumda bu devlet Japonya idi) kazanacağı fikrini doğuruyordu. Hatta taarruz durumundaki devlet ağır kayıplar verse de görece süratli bir şekilde savaşı kazanacaktı.

Pratikte, savaş söz konusu olduğunda ve gelecekteki çatışmalara dair çıkarılabilecek dersler bakımından durum çok daha karmaşıktı. Bu husus bu dönemdeki diğer savaşlar için de geçerliydi. 1904-1905 savaşı için bu özellikle geçerliydi. Zira Ruslar bu savaşta sanılanın aksine başarıya çok yaklaşmışlardı. Uzmanlar operasyonel ve taktik meseleler üzerinde odaklandıklarından ve stratejik olarak düşünmediklerinden dolayı Japonya'nın üzerindeki baskıyı ihmal etmişlerdir. Bu baskı ekonomik ve askerî olarak o kadar fazlaydı ki Japonlar Rusları Mançurya'nın içlerine kadar takip etmeyi göze alamamışlardı. Gerçekten de Rusların Mançurya'nın içlerine kadar geri çekilmeleri ve Rus ordusunun Mukden'deki Japon kuşatmasından kurtulması Japonya'nın ikmal sistemini tehdit etti ve Japonya'yı barış masasına oturmaya zorladı. Bir başka kısa savaş devleti olan Almanya'nın başına

gelen problemlerde benzerdi. 1870 yılında Fransa ile yaptığı savaş devam etmişti. Sınıra yakın yerlerde elde edilen zaferlerden ilerlemişlerdi. Dahası, Japonya'nın zaferi St. Petersburg'daki siyasi zaafa çok şey borçluydu. Özellikle de 1905 yılındaki ihtilal bu zayıflığa yol açmıştı. Bu ihtilal kısmen Japon askerî istihbaratı tarafından teşvik edilmişti. Daha sonra Almanlar da 1917'de Rusya'daki kriz sırasında Lenin'i Rusya'ya doğru hareket ettirmişlerdi. Askerî uzmanlar siyaset üzerinde durmamayı savaş üzerinde odaklanmayı tercih ettiler. Bu günümüze kadar devam etmiş bir yaklaşımdır.

Daha genel olarak, daimi genelkurmaylar kamusal alandaki tartışmadan bir şekilde ayrı olan stratejik devamlılığın kaynağı idi. Bu böyle iken siyasi amaçlar stratejiyi belirliyor ve istihbarat bilgisine verilecek cevabı etkiliyordu. En geniş siyasi anlamda, kültürel faktörler özellikle de milli onur düşüncesi taarruz etmeye yönelik bir tercihte bulunulmasında çok önemli olmuştur. Bu tercihle bağlantılı bir diğer unsur da çabuk bir savaşa yönelik duyulan bir arzuydu. Bu tercih ve arzu birçok devlette askeriye'nin siyasi rolüyle ilgiliydi. Özellikle de daha aktif bir yönde muhafazakârlığın yeniden kavramsallaştırılması askeriye için yeni ve genişletilmiş bir siyasi alan sağladı. Bunun içerisinde, askerî mükemmellik ve başarı için teknokratik bir arayışın peşinde olma vardı. Aynı şekilde stratejide daha geniş sosyal ve siyasi sorunların üstesinden gelememe de yine bunun içerisindeydi.

Topyekûn savaş milli seferberlik görüşünü ön plana aldı. Ayrıca ülke içinde kaynakların üretilmesini (askerler dâhil olmak üzere) savaşta başarıyla ilişkili hâle getirdi. Dahası, topyekûn savaş gerekli hâle geldi ve gerekli olarak anlaşılmaya başlandı. Çünkü 1914 yılındaki savaş planlanan ve özellikle de Almanya tarafından beklenen zaferi getirmedi. Ayrıca bir barış düzenlemesi için gerekli zemini de oluşturmadı. İkinci Dünya Savaşı'nın aksine ki bu savaşın sonucunun ne olacağı 1940 yılının Haziran ayında belli olmuş gibiydi, 1915 yılındaki savaş ve ittifakların güçlendirilmesi de herhangi bir değişiklik meydana getirmedi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya savaş daha birinci yılını doldurmadan Polonya, Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika ve Fransa'yı fethetmişti. O sırada Sovyetler Birliği

ve İtalya ile ittifak hâlindeydi. 1915 yılında ise ne Doğu Cephesi'nde ne de Batı Cephesi'nde kesin bir durum söz konusu değildi. Hakkaten, 1914 yılında ortada çok yavaş ilerleyen bir Alman planı vardı. Dış hatlardaki Fransız birlikleri demiryolu ve motorlu taşıtlarla iç hatlar oluşturmak üzere yeniden cepheye sürülebilmisti. Bu, 1914 yılında Batı Cephesi'ndeki stratejinin askerî veçheleri için anahtar bir unsurdu. Kısa savaş planını akim bırakmıştı. 1915'te ise Almanlar Ruslara ağır kayıplar verdirdiler. Ancak bu kayıpların etkisi stratejik olmaktan ziyade operasyoneldi. 1915'in sonlarında Avusturya, Bulgar ve Alman kuvvetleri tarafından Sırbistan'ın savaş dışı bırakılması gibi bir durum söz konusu değildi. Ayrıca Sırbistan'ın savaş dışı bırakılması daha az önemli bir cephede elde edilmiş bir başarıydı. 1939 yılında Polonya'nın ve 1941 yılında Yugoslavya'nın savaş dışı kalmasına benzer bir durum meydana gelmişti. Zaten Sırbistan'a birden fazla yönden saldırmak da mümkündü.

Birinci Dünya Savaşı'nın stratejisi hakkında harikulade akademik çalışmaların özellikle de yakın zamanda ortaya konmuş olanların yanında savaşın bu boyutunun krizin modern popüler algılanış şeklindeki etkisi azdır. Modern popüler ilgi daha ziyade muharebelerin görünen yüzü üzerindedir. Bu talihsiz bir durumdur. Zira çatışmaya taraf olanların belirli savaşları neden yaptıkları meselesini belirsiz bırakmaktadır. Aynı şekilde neden çatışanların taarruzu tercih ettikleri meselesi de tam olarak anlaşılamamaktadır. Pratikte savaş hedefleri hem stratejiyi hem de karşı stratejiyi belirlemiştir. Almanya, belirli bir uluslararası vaziyetten yararlanmak istediği için savaşa girmişti. Ayrıca müttefiki Avusturya Balkanlar'da inisiyatifi eline almıştı. Almanya savaş hedeflerini belirlemiştir. 9 Eylül 1914'te Almanya Şansölyesi Theobald von Bethmann-Hollweg bir memorandum hazırladı. Bu memorandumda bir kısım toprak talepleri vardı. Fransa'dan demir açısından zengin olan Longwy-Briey'i istiyordu. Ayrıca Belçika Almanya'nın kontrolü altına girmeliydi. Son olarak Almanya Afrika'da yeni sömürgeler elde etmeliydi. Aynı zamanda belli Alman lobilerinin kendilerine ait savaş amaçları vardı. Yani, donanma komutanları İngiltere'ye karşı Belçika sahilinde ve mümkünse Fransa sahilinde üsler istiyorlardı. Bu yüzden Batı Cephesi üzerinde durulmasını

istiyorlardı. Rusya ile ise barış hâlinde olunmasını talep ediyorlardı. Gerçi Rusya ile ilgili talebin pek bir mantığı da yoktu. Zira Almanya o sıralar Doğu Avrupa'da da toprak peşindeydi.

Almanya'nın tersine İngiltere, Belçika ve Fransa'nın bağımsızlıklarını sağlama peşindeydi. Ayrıca Almanya'nın askerî gücünü yok etmek istiyordu. Savaş yapmayı kolaylaştıracağı düşüncesiyle strateji düzeyinde bir kararın sonucu olarak Almanya'nın Belçika'nın tarafsızlığını ihlal etmesinin İngiltere'nin savaşa girmesindeki önemi öyleydi ki Fransa'nın nihai zaferi bir siyasi karar neticesinde gerçekleşmişti. Bu karar 1912 yılının Ocak ayında Fransız hükümetinin Belçika üzerinden Almanya'ya saldırılmasının çok iyi bir fikir olduğu yönündeki bir askerî tavsiyeyi reddetmesiydi. Avusturya Rusya'nın Polonya'daki hissesine gözünü dikmiş ve Sırbistan'ın rağmına Balkanlar'da daha güçlü bir pozisyon elde etme peşindeydi. Rusya ise Polonya'daki Alman ve Avusturya pozisyonlarının kontrolünü istiyordu. Türkiye'den ise boğazları alma peşindeydi.

1915 yılında savaşın asıl stratejik gerçeği şu şekildeydi. Almanya Belçika'nın büyük kısmını ve Fransa'nın da bir kısmını ele geçirmişti. 1914 yılındaki Batı Cephesi'nde çabuk bir savaşa yönelik saldırı planının yerini 1915 yılında alacak başka bir planı yoktu. Bu yüzden elde ettiği kazanımları koruma derdine düşmüştü. Bu durum İngiltere'de Almanya'nın müttefiki Türkiye'ye karşı bir doğu stratejisi geliştirilmesine yol açtı. Bunun dışında Almanya'nın Batı Cephesi'nde takındığı tavrı İngiltere ve Fransa'yı Batı Cephesi'nde Almanya'ya kaybedilen toprakların geri alınması için taarruzlarda bulunmaya zorladı. Ayrıca bu tür bir hareket tarzının daha fazla toprak kaybını önleyeceği düşünülüyordu. Bir saldırı düzenlemenin Müttefikler için inisiyatifini alma imkânı vereceğine dair bir kanaat vardı. Bununla ilintili olarak inisiyatifini ele alarak taarruz yapmanın zafer için gerekli olduğuna dair bir görüş vardı. Bu görüşü olaylar daha sonra haklı çıkaracaktı.

Batı Cephesi'nde taarruz için başka bir gereklik Rusya üzerindeki Alman baskısını azaltma ve Rusya'nın savaş dışı kalmasının engellenmesi isteğiydi. Bu dolaylı yardım stratejisi daha yaygındı. Benzer

bir şekilde 1915 yılında Polonya'ya Alman taarruzu Avusturya'ya yardım etme amaçlıydı. Bu sayede Avusturya Güney Polonya'da Ruslar tarafından uğratıldığı mağlubiyetlerden sonra kendilerine gelecek zamanı bulabileceklerdi. Dahası Alman baskısı Sırbistan'ın fethi için ki bunun için gerekli birliklerin çoğu Avusturya ve Bulgaristan tarafından sağlanıyordu, Türkiye ile doğrudan bir demiryolu bağlantısı kurma amacına uyumlu bir şekilde tasarlanmıştı. Böylece 1915 yılının başlarında mağlubiyetler yaşamış olan bir müttefike yardım ulaştırılabilmiş olacaktı.

1914-1915 kış aylarındaki yenişememe durumunun bir önceki sonbaharda yapılan savaşlar sonucu askerlerin yorgun olmasından ve kaynakların tükenmesinden ve daha az makul bir şekilde yeni askerler ve mühimmat ile yeni bir manevra savaşı yapılabileceğinin düşünülmesinden dolayı olduğuna dair yaygın bir kanaat vardı. Ancak, yeni bir manevra yapabilmek genelkurmayların cüretkâr operasyonel planlamaları ile daha önce karşılaşılmamış taleplere uyum sağlamaya çalışan savaş bakanlıklarının tedarik yönetimini uzlaştırmayı gerektiriyordu. Bu uzlaştırma zordu hatta belki de imkânsızdı. Rakibin cephe hatlarını aşarak bir manevra savaşını yeniden başlatma çabası stratejik tercih aracıydı.

Stratejik planlama ile ilgili başka daha spesifik sorunlar vardı. Örneğin; İngiltere'de hükümet askerî stratejinin kontrolünü kaybetmişti. Çünkü planları sorgulayacak savunma personeli yoktu. Ayrıca bununla ilgili olarak yollar ve araçlar arasındaki ilişkiler de derinlemesine incelenmemişti. Fransa ve Belçika'ya karşı askerî taahhütlerin sonuçları da aynı şekilde irdelenmemişti. Sayı itibarıyla İngiltere'nin taahhütlerini karşılayacak büyüklükte bir ordusu yoktu. Ordusundaki asker sayısı artırıldığı zaman ise bu sefer de 1917 yılına kadar yeterli eğitim ve mühimmat sağlanamamıştı. Bu, büyük oranda ortadaki durumun gerçekçi bir değerlendirmesidir. Fakat neticede İngiliz stratejisi Fransa tarafından Fransa ile İngiltere arasındaki ittifakın siyasi ve askerî icapları anlamında teslim alınmıştı.

1915 yılındaki durum Almanların 1914 taarruzunun siyasi olarak başarısızlığının altını çiziyordu. Çünkü bu taarruz Müttefikleri kaybe-

dilen toprakları geri almaya zorlamıştı. Gerçekten de önde gelen bir liberal bakan olan David Lloyd George ilk başta İngiltere'nin savaşa girmesi konusunda şüpheye düşmüş olmasına rağmen şimdi artık Alman militarizmine karşı bir "kutsal savaş" verilmesini savunuyordu. Bunu 1915 yılının Şubat ayında yaptığı bir konuşmada açık açık ifade etmişti. Lloyd George, 1916 yılının Aralık ayında başbakan oldu. 1914 yılında elde ettikleri kazanımlardan cesaret alan Almanlar yayılcılıklarına devam etmeye kararlılardı. Böylece Almanlar için iyi bir uzlaşma anlaşması tercihi zayıfladı, hatta ortadan kalktı. Sonuç olarak Alman gayreti, getirisi götürüsünden fazla olmayacak bir hedefe odaklandı. Bu hedef nihayetinde Almanya'nın istikrarı ve toprak bütünlüğü için ölümcül sonuçlara yol açtı. Almanya'nın müttefikleri de yine feci akıbetlerle karşılaştılar. Yani Almanlar riski yanlış hesaplamışlardı. Ya da yanlış anlamışlardı. Strateji tamamen çökmüştü.

Daha acil olarak, 1914 yılının Eylül ayında Helmuth von Moltke'nin yerine Alman Genelkurmay Başkanı olarak Erich von Falkenhayn'ın önündeki stratejik problem Almanya'nın düşmanlarına barış şartlarını nasıl kabul ettireceğiydi. Savaş öncesi planlamanın gerektirdiği şekilde çabuk ve kesin bir savaşla düşmanlarını yenecek kaynaklara Almanya'nın sahip olmadığını değerlendiren Falkenhayn stratejiyi değiştirmeye çalıştı. Falkenhayn, müzakere yoluyla bir barışın yollarını aradı. Ancak tabii ki bu barışın şartları da yine Almanya'nın lehine olmalıydı. Bu amaç daha önce Yaşlı Moltke ve akademik uzman Hans Delbrück tarafından yapılan bir tartışma üzerine inşa edilmişti. Bu tartışma Genelkurmay'ın benimsediği ya da arzuladığı imha savaşı doktrini ve kesin zafer konseptinin kısıtları üzerineydi. Fakat Falkenhayn için uygun bir operasyonel yöntem geliştirmek zor oldu. Özellikle de Alman subayları arasında bu tür bir yönetime muhalefet edenler vardı.

İkinci Ypres Muharebesi olarak da bilinen ilk defa yoğun bir şekilde zehir gazının kullanıldığı 1915 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Ypres'teki başarısız Alman taarruzuna rağmen Falkenhayn batıda müdafaada kalmaya odaklandı. Aynı zamanda Rusya'yı da ayrı

bir barış antlaşması yapmaya zorlamayı deniyordu. Bu strateji Batı Cephesi'ndeki Müttefik gücünü kabul etmek anlamına geliyordu. Ayrıca Falkenhayn kuvvetlerin bir yerde toplanmasından dolayı başarılı bir taarruz yapmanın zorluklarının da farkında olduğunu göstermişti. Örneğin İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında Akdeniz üzerindeki vurgusunun da gösterdiği gibi tevarüs edilen faktörler hangi stratejik tercihlerin yapılacağı konusunda sıklıkla önemli hâle geliyordu: 1914 yılının sonlarında Müttefik kanadını çevirmek için yapılan "Kanala Hücum"daki Alman başarısızlığı Almanya'nın Polonya'daki avantajlı konumuyla tezat oluşturunuyordu.

Beklenti ve dolayısıyla strateji, kazanım ihtimalleri üzerine odaklanmıştı. Bununla beraber tehlikeler de göz ardı edilmiyordu. Gerçekten de 1915 yılının Mayıs ayında Alman ittifak sistemi için kötü bir gelişme yaşandı. İtalya İtilaf Devletleri safında savaşa girdi. İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi sıkıştırmasıyla Almanya'nın ittifak sistemi iyiden iyiye hırpalandı. İtalya'nın savaşa girmesi Avusturya'nın üzerindeki baskıyı artırdı. Bu da Almanya'nın Doğu Avrupa'daki konumunu güçlendirmesi gerektiği anlamına geliyordu. Yani gerçek ve muhtemel cephele arasında ilişki vardı. Ayrıca bu ilişki beraberinde endişeleri de getiriyordu. Stratejik kararlarda kişiliklerin rolü de apaçık bir şekilde ortaya çıktı. Doğu'daki komutan Paul von Hindenburg ve kendisinin kurmay başkanı Erich Ludendorff (her ikisi de kendilerinden çok emin kişilerdi), Falkenhayn'a kendilerinin komutanlık yaptığı Doğu Cephesi'ne asker göndermesi için baskı yapıyorlardı.

Almanlar Rusya'nın kontrol altında tuttuğu Polonya topraklarını ve Litvanya'yı 1915 yılında fethederek önemli toprak kazanımı elde ettiler. Varşova, Kaunas ve Grodno'yu Ağustos ayında ele geçirdiler. Vilnius ise Eylül ayında Alman hâkimiyetine geçti. Ancak, cephede ilerlemeler stratejik sonuçlar doğurmadı. Yani Rus ordusu çökmedi ya da başka siyasi sonuçlar elde edilemedi. Rusya'nın kaybettiği topraklar asıl güç merkezleri olan St. Petersburg ve Moskova'dan uzaktaydı. Dolayısıyla Rusya'nın toprak kaybetmesinin Fransa'da olduğu gibi stratejik etkisi olmadı. Alman kuvvetleri Riga yakınlarına

kadar ilerlediler. Cephe burada kurulmuş oldu. Yani St. Petersburg'a yakın bir yerde cephe söz konusu değildi.

Bununla beraber Almanların Ruslar karşısında elde ettiği başarılar İtilaf Devletleri üzerinde bir kısım adımlar atmaları gerektiği yönündeki baskıyı artırdı. Fransız Genelkurmayı İtilaf Devletleri açısından savaşın bir yönünün olmadığı ve dolayısıyla Fransa'nın sağlayacağı koordine edilmiş bir stratejik planlamaya ihtiyaç olduğu sonucuna vardı. Bu planlama aynı zamanda İngiltere'yi Fransa'nın önceliklerine bağlayacaktı. Ancak, İngiltere ve Fransa hem 1915'te, hem 1916 ve hem de 1917'de yenilememeye durumunu değiştirmek için saldırı yapmanın bir işe yaramadığını tekrar tekrar tecrübe ettiler. Çünkü orduları tıkanmış Batı Cephesi'ndeki asker yığılmasının ve siper savaşının taktik müdafaa kuvvetinin yol açtığı sorunları aşmakta yetersiz kalıyordu.

İngiltere'de "Doğucular" tarafından desteklenen alternatif strateji, çıkarma operasyonlarını kullanarak müttefik kazanma şeklinde ittifak siyasetini askerî imkân ve kabiliyetler ile birleştirmekti. 1915 yılında deniz gücü Türkiye'nin güç merkezine yani İstanbul'a bir saldırı düzenlenmesi imkânını veriyordu. Ankara 1923 yılına kadar başkent değildi. Bu tür bir strateji Almanya ve Avusturya'ya saldırı yapmak için uygun değildi çünkü coğrafya buna izin vermiyordu. Bu stratejiyi destekleyenler için stratejinin başka bir güçlü tarafı ise Batı Cephesi'nde Almanlarla girişilecek herhangi bir mücadele için gerekli gayretten daha az bir gayretle başarılabilecek olmasıydı.

Dolaylı yaklaşım arayışı İngiltere'nin stratejik gelenekleriyle uyumlu görünüyordu. Yani İngiltere daha ikincil cephe üzerinde yoğunlaşabiliyordu. Napolyon'a karşı yapılan savaşlarda Portekiz ve İspanya bu tür ikincil cephelelerdi. Bu tür bir yaklaşım İngiltere'nin düşmana saldırırken görece daha mütevazı ordusu zayıflamadan donanma gücünü kullanarak başarı kazanmasını sağlayacaktı. Bu strateji İngiltere'nin Fransa'ya çok fazla güvenmek durumunda kalmadan doğrudan bir sefer düzenlemesini mümkün kılacaktı.

Bu stratejinin bir sonucu olarak yapılan Gelibolu Savaşı stratejik kavramsallaştırmanın nasıl taktik ve operasyonel başarıyla örtüşme-

diğini tekrar hatırlatan bir örnek olmuştur. Gerçi Gelibolu Savaşı'nın sonucunun bu kavramsallaştırmayı ne ölçüde geçersiz kıldığı tartışılabilir bir konudur. 1943 yılında İngiltere'nin İtalya'nın Miğfer Avrupası'nın "yumuşak karnı" olacağını ümit etmesi de benzer bir durumdu. Başarısızlık genellikle stratejik hatalar da dâhil olmak üzere birçok izahı da davet etmektedir. Genellikle iyi temellendirilmiş olsalar da bu izahlar başarı ve başarısızlık arasındaki o çok az farkı genelde ihmal edebilirler.

Öte taraftan; Almanların da Türklere dair besledikleri ümitleri boşa çıktı. Almanlar, Türkleri *Insurgierung* stratejilerinin bir parçası olarak kullanmayı ümit ediyorlardı. Bu stratejiye göre rakiplerinin imparatorluklarını büyük oranda dağıtılabilmeyi umuyorlardı. Alman liderler savaş, isyan ya da ihtilallerle çatışmaları Mısır, Kafkasya ve Hindistan'a kadar genişleterek Rusya üzerindeki baskıyı artırmayı ve Britanya İmparatorluğu'nun stratejik bağlantılarını ve ekonomik kaynaklarını tehdit etmeyi planlamışlardı. Bunda tamamen başarısız oldular. Bunun büyük oranda sebebi İslam dünyasındaki durumu yanlış okumalarıydı. Özellikle Arapların Türklere karşı beslediği düşmanca duyguları hesaba katmamışlardı.

Siyasi faktörler özellikle de ittifak denklemleri, stratejik tercihler bağlamında çok önemliydi. 1915 yılının Kasım ayında İtilaf Devletleri Yunanistan'ın Selanik kentine bir kuvvet çıkardıklarında Savaş Bakanı Kitchener Fransız liderliği hakkında şunları yazmıştı: "Bütün askeri tehlikeleri ve zorlukları bir kenara bırakıyorlar ve Sırpların geri kalanını kurtarmak, Yunanistan'ı ve Romanya'yı savaşa dâhil etmek gibi siyasi saiklerle hareket ediyorlar."¹ Pratikte, Sırplar bu müdahale ile kurtarılamadılar. Bilakis, Selanik'ten kuzeye doğru ilerleyen İtilaf kuvvetleri daha kalabalık Bulgar kuvvetleri karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Gerçekten de savaş sırasındaki Balkan operasyon-

1 Kitchener'dan Başbakan H. H. Asquith'e, 5 Kasım 1915, TNA, PRO 30/57/66; D. J. Dutton, *The Politics of Diplomacy: Britain and France in the Balkans in the First World War* (London, 1998); R. A. Prete, "Imbroglia par excellence: mounting the Salonika campaign, September-October 1915", *War and Society*, 19: 1 (2001), özellikle s.68-70.

larının bütün tarihi kara ordularına karşı çıkarma kuvvetlerinin o durumdaki stratejik kısıtlarını göstermektedir. Tersinden bakıldığında, bu tür bir taarruz imkân ve kabiliyeti müdafaada kalanları normalde gereksiz sayılabilecek kadar geniş miktarda bir kuvveti bulundurmamak zorunda bırakabilirdi. Almanların 1940-1945 yılları arasında Norveç'te yaşadıkları bu türden bir hadisedi.

Her iki tarafın da yaşadığı başarısızlıklar, 1915 yılı sonlarında 1916 yılı için daha farklı stratejiler takip edilmesine yönelik planlamalar yapılmasına yol açtı. Bu planlama harp ekonomilerinin yoğun hâle gelmesini ve askerî planları kapsıyordu.² 1915 yılının Ekim ayında Aristide Briand, Rene Viviani'nin yerine başbakanlık koltuğuna oturdu. Fransa'nın müttefikleri ile ilişkilerini geliştirerek daha işbirlikçi bir savaş gayreti içerisinde bulunulmasına yönelik bir yaklaşımı savunuyordu. İttifak Devletleri'nin Aralık ayında Chantilly'de bir konferansta vardıkları bir anlaşmaya göre 1916 yılında daha tutarlı ve iddialı bir planı tatbik edeceklerdi. Buna göre 1915 yılında özellikle de Eylül ayında İkinci Champagne Savaşı'nı tamamlamak için yapılan Üçüncü Artois Savaşı (Loos Muharebesi) gibi sınırlı taarruzlara kalkışmayacaklardı. Bu tür saldırılar daha önce yapılan saldırıların devamı ya da tekrarı niteliğindedi.

1916 yılında ise İngilizler, İtalyanlar ve Ruslar birlikte koordine ettikleri bir dizi saldırıyı başlıca cephelerde yürüteceklerdi. Bu saldırıların amacı İttifak Devletleri'nin bir cepheden diğerine ihtiyat kuvveti transfer etmelerini imkânsız hâle getirmekti. İttifak Devletleri'ne öyle bir zarar vermeliydiler ki daha sonra Fransızlar uzun süredir beklenen ilerlemeyi gerçekleştirebilmek için gerekli saldırıları düzenleyebilsinlerdi. Ancak bu strateji, Almanların daha önce benzer bir stratejiyle harekete geçmelerinden dolayı akim kalacaktı.³

2 D. French, *British Strategy and War Aims, 1914-16* (London, 1986).

3 W. J. Philpott, *Anglo-French Relations and Strategy on the Western Front, 1914-18* (Basingstoke, 1996); W. J. Philpott, "The Strategic Ideas of Sir John French", *Journal of Strategic Studies*, 12 (1989), s.458-78; E. Greenhalgh, *Victory through Coalition: Britain and France during the First World War* (Cambridge, 2005); R. A. Doughty, *Pyrrhic Victory: French Strategy and Operations in the Great War* (Cambridge, MA, 2008).

Alman stratejisi, Almanya'nın düşmanlarını Avrupa'da etkili bir hegemonya kurması sonucunu doğuracak bir barış antlaşması imzalamaya ikna edecek kadar büyük bir baskı kurma olarak kalmaya devam etmişti. Strateji değişmezken plan değişti. 1916 yılında baskı odağı doğudan batıya kaydı. Almanlar, Rusya'dan ziyade daha yakınlarındaki hedefleri olan Fransa üzerinde yoğunlaştılar. Bu sayede Rusya 1916'da 1915 yılında maruz kaldığı baskıya benzer bir baskıyla uğraşmak durumunda kalmadı.

Falkenhayn, batıda bir ilerlemenin Batı Cephesi'ndeki savaşın mahiyetinden dolayı imkânsız olduğunu kabul etti. Yeni silahların müdafaa gücü ve devamlı surette cepheye destek getirilmesi ihtimalinden dolayı durumu kabullenmek zorunda kalmıştı. Bunun yerine, Verdun'da taarruz ederek Fransızlara ağır kayıplar verdirmek ve onları çok fazla yıpratmak suretiyle Fransızların savaş azmini kırmayı hedefledi. Falkenhayn Fransa'yı İngiltere'den daha zayıf görüyordu. Böyle bir taarruzdan sonra Fransa'yı savaş dışı bırakabilmeyi ümit ediyordu. Böylece İngiltere'yi de Batı Cephesi'ni terk etmeye mecbur bırakabilecekti. Falkenhayn başarısız oldu. Bu başarısızlığın sebebi kısmen planının tatbikatıydı. Çok dar bir cepheye saldırmıştı. Ayrıca stratejik bakışı da kusurluydu. Fransa ağır kayıplar vermeye hazır ve razıydı. İngilizler de Somme Taarruzu'nda başarılı olarak Fransa'nın üzerindeki baskının hafiflemesini sağladılar. 1916 yılının Ağustos ayında Falkenhayn'ın yerine Hindenburg ve Ludendorff getirildi. II. Wilhelm'in genel stratejiyi değiştirmesi üzerinde yaptıkları girişimlerden başarılı sonuç aldılar.

Aynı zamanda Alman donanması dikkatini İngiltere üzerinde toplamaya devam etti. İngiliz donanmasını tamamen yenemeyeceğinin farkındaydı. Amacı Kuzey Denizi'ndeki İngiliz donanmasını olabildiğince yıpratmaktı. Bu yıpratma sonucunda İngiliz donanmasını yenebilecek bir anın oluşmasını ümit ediyordu. Jutland'daki savaşa Alman donanması, kendilerinin İngiliz donanmasından daha geniş olduğunu düşünerek girmişti. Aslında tesadüfi bir muharebeydi. Almanlar İngilizlere yeterince zayıat verdirdiklerini düşündükten sonra kaçmışlardı. Savaş, İngiltere için kesinlikle bir başarı sayıla-

mazdı. Alman Açık Deniz Filosu yok edilebilecek hâlde olmasına rağmen kaçmayı başarmıştı. Açık Deniz Filosu 1916 yılının Ağustos ayında tekrar geldi. Ancak sonuç karşılıklı önlemeydi. Bu durum bir anlamda kesin bir sonuç vermişti. Özellikle Almanlar koşulsuz denizaltı savaşına başlamışlardı.

Verdun'daki müdafaa başarısının aksine 1916 yılında İtilaf Devletleri Batı Cephesi'nde taarruz girişimlerinden daha başarılı sonuçlar elde edemediler. Hâlbuki Batı Cephesi güç kullanımı açısından en elverişli cepheydi. İronik olarak strateji konsepti İngiliz gazeteciler tarafından Somme Taarruzu'nu açıklamak için kullanılmıştı. *Daily Mail* gazetesinin savaş muhabiri William Beach Thomas gazetenin 3 Temmuz 1916 tarihli sayısında taarruzun başlamasıyla ilgili tamamen yanıltıcı bir anlatıda bulunmuştur. İngilizlerin verdiği ağır kayıpları küçük kayıplarmış gibi gösterdi. Aslında küçük bir toprak parçası için verilen mücadeleyi de şu şekilde aktardı:

Çok fazla kan döküldü. Ancak aldığım raporlara dayanarak söylemekten mutluluk duyuyorum ki operasyonların büyüklüğü düşünüldüğünde kan dökülmesi aşırı bir boyutta da değildir. Şu anda bir kuşatma muharebesi yapılmaktadır ve bu şekilde devam edecek gibi görünmektedir. Bu tür bir muharebede çok küçük bir toprak kazancı bile büyük bir stratejik kazanım olacaktır. Ödeyeceğimiz bedel elde edilecek toprağın miktarı ya da büyüklüğü dışında bir ölçü birimi ile yargılanmalıdır. Bir yere değil Alman ordusuna kuşatma yapıyoruz.

Teoride inandırıcı olan bu anlatı savaşın gerçeğini yansıtmaktan çok uzaktı. Zaten daha sonra harp zamanı yaptığı haberlerden pişman olduğunu ifade etti.⁴

1916 yılının Kasım ayında Chantilly'de yapılan konferansta Fransızlar Batı Cephesi'nde bir önceki senekinden daha büyük bir taarruz çağrısını yaptılar. Ayrıca İngilizlerin, Fransızların ve Rusların Bulgaristan'a saldırması için baskılar söz konusu oldu. Daha sonra bunların

4 Savaş zamanındaki duruşu hakkında bkznz. W. Beach Thomas, *With the British on the Somme* (London, 1917).

imkânsız olduğu ortaya çıktı. 1917 yılında İtilaf Devletleri'nin Batı Cephesi'nde yaşadıkları başarısızlıkların özellikle de Fransızların *Chemin des Dames* taarruzundaki ve İngilizlerin de Üçüncü Ypres Savaşı'ndaki başarısızlıklarının sonucu olarak Almanlar 1914'te elde ettikleri kazanımları muhafaza edebildiler. Bu Sırbistan, Romanya ve Rusya'nın rağmına Doğu Avrupa'da Almanların çok büyük toprak kazanımları ile birleştiginde Almanya'da üstün konumda olan askerî liderlerin bir politika değişikliğinden yana olmamaları şaşırtıcı olmamalıdır. Gerçekten de Şansölye Bethman-Hollweg Temmuz 1917'de görevden uzaklaştırıldığında askerlerin durumları hem iyice açık hâle gelmiş ve daha güçlenmişti. Ordu, bir "Alman Barışı" peşindeydi. Dolayısıyla Alman parlamentosunda toprak kazanımı olmadan barış yapılmasına yönelik baskıları engellemek istiyordu. Askerler, Belçika'nın kontrolünü bırakmak istemiyorlardı. Kömür ve demiri anahtar endüstriyel rezervler olarak görülüyordu. Belçika Almanya'nın elinde kaldığı sürece Fransa'ya bir tehdit unsuru olarak kullanılabilecekti. Ayrıca İngiltere'nin donanması da yine tehdit edilecekti.

1917 yılında Almanlar Rusya konusunda İtilaf Devletleri'ne çok büyük baskı yaptılar. Rusya daha sonra savaş dışında kaldı. Aynı şekilde İtalya da neredeyse savaş dışında kalıyordu. Son olarak yine denizlerde İtilaf Devletleri Alman baskısı karşısında sorunlar yaşıyordu. Batı Cephesi'nde herhangi bir taarruz yoktu. 1915 yılındaki koşulsuz denizaltı savaşı stratejisi tekrar hayata geçirilmişti. Ancak, bu strateji başarısız oldu. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesine neden oldu. Bir nevi 1914'te Belçika'nın işgali sonucu İngiltere'nin savaşa girmesi gibi stratejik olarak Almanlar açısından ters tepen bir durum söz konusu oldu. 1942'de olduğu gibi Alman denizaltıları beklenen stratejik etkiyi yaratamamışlardı. Müttefik gemilerinin çoğunluğu seyrüsefere devam edebildiler. Amerikan askerleri de Batı Cephesi'ne ulaşabildiler.⁵

5 L. Sondhaus, *German Submarine Warfare in World War I: The Onset of Total War at Sea* (Lanham, MD, 2017).

Siyasi baskılar ve açıkça kötüleşen askerî durum İngilizler ve Fransızlar için neden 1917 yılında Batı Cephesi'nde tekrar taarruza geçmeleri gerektiğini açıklamaktadır. İngiliz ve Fransız komutanların psikolojileri bu duruma büyük bir oranda katkı yapmıştır. Yeni Fransız komutanı mağrur Robert Nivelle Alman hatlarını yarabileceğinden emindi. İngiliz ve Fransız sivil liderlerin güvenini kazandı. Nivelle'in 1917 yılının Nisan ayında *Chemin des Dames* saldırısındaki mutlak ve bedeli ağır başarısızlığı Fransız stratejisinde değişikliğe gidilmesi sonucunu doğurdu. 1917 yılının geri kalanında ve 1918 yılının başlarında kısmen de moral ile ilgili kaygılardan dolayı büyük ölçekli Fransız taarruzları yapılmadı. Nivelle'in yerine Philippe Petain getirildi. Petain, küçük ölçekli ve dirayetli bir şekilde yürütülen saldırılar gerçekleştirdi. Bu saldırıların amacı belirli hedeflere ulaşmaktı. Bu operasyonlara iyi hazırlanılmıştı ve başarılı oldular. Operasyonlar Fransız ordusunun moralini yerine getirdi ve itibarını tekrar kazanmasına vesile oldu. Ancak, bu tür bir olumlu gelişme zafer için gerekli araç olmaktan uzaktı. Zira zorlu bir stratejik ortam vardı. Büyük sayıda Amerikan askerlerinin Avrupa'ya ulaşması ihtimali söz konusuydu. Amerikan askerleri kısmen Alman denizaltılarının başarısızlığı sayesinde Avrupa'ya ulaşıyorlardı. Bu, Almanlar açısından stratejik düzeyde bir başarısızlıktı. Ancak Alman askerlerinin Doğu Cephesi'nden batıya kaydırılma ihtimali Amerikan askerlerinin geliyor oluşunu gölgede bırakıyordu.

Taktik, operasyonel ve stratejik faktörler 1917 yılının sonlarında bir araya geldi ve yeni bir taarruz konusunda İtilaf Devletleri'ni cesaretlendirdi. Bu sefer saldırıyı İngiltere düzenledi. İtilaf Devletleri en iyi savunmanın hücum olduğu konusunda anlaşmış gibiydiler. Bu hücum, nerede askerler, silahlar ve mühimmat toplanabilirse oradan yapılmalıydı. Dahası, 1916 yılında Verdun'da olduğu gibi *Chemin des Dames*'dan sonra İngiltere'nin Fransa'nın üstündeki baskıyı hafifletmek zorunda olduğu görünüyordu. Ayrıca Batı Cephesi'nde Almanlara karşı yapılacak bir saldırı Rusya'yı da güçlendirebilir ve Almanlar için asker sevkiyatı o kadar kolay bir iş olmayabilirdi. Uzun vade ise riskli görünüyordu çünkü 1917 yılında Rusya devre dışı kaldı. Batı Cephesi'ndeki taarruz için uygun cephe olarak Flanders seçildi.

Bunun birkaç nedeni vardı. Birden fazla nedenin olması genel olarak stratejinin birikmiş ya da üst üste eklenmiş mahiyetini yansıtmaktadır (bunun tersi olarak tekli açıklamalar ve yorumlamalar sıklıkla hatalıdır). Bu sebepler şunlardı: Ypres'teki İtilaf pozisyonunun maliyetli kırılabilirliği, iyileştirme yapılmasını gerektiriyordu; Almanlar alçak seviyedeki arazide hâkim konumda müdafaa, gözetleme ve topçu konumlarına sahip değillerdi ki bu Almanların müdafaa gücünü zayıflatıyordu ve Bruges, Ostend ve Zeebrugge'deki Alman denizaltı tesisleri İtilaf Devletleri gözünde saldırmaya değer hedefler olarak görülüyordu. Zira İngiliz ticareti üzerinde denizaltı savaşının önemi stratejik bir husustur. Bu durumun İkinci Dünya Savaşı sırasında karşılığı Brest gibi Alman denizaltı üslerinin maliyetli ve zor bir şekilde İngilizler tarafından bombalanmasıydı.

31 Temmuz 1917'de başlayan Passchendaele saldırısı çok maliyetli oldu. Özellikle Almanya'nın arda kalan gücü yeterince takdir edilemediği için bu ağır bedel ödendi.⁶ Dahası, sonuçta benimsenen stratejinin Almanları yıpratma fırsatı verdiğini iddia etme çabası ki bunun bir mantığı vardı siyasi ve askerî olarak hayli sorunluydu. İngiliz komutan Mareşal Sir Douglas Haig sivil denetleme hakkındaki askerî ihtiyattan ve V. George ile o sırada koalisyon hükümetinin ortağı olan Muhafazakârlarla şahsi bağlantılarından faydalandı.

Sahadaki başarısızlıklar askeriye içinde Haig hakkındaki şüpheleri artırdı, kendisine yönelik siyasi desteği azalttı ve Lloyd George'un strateji üzerinde daha fazla kontrol elde etmesine ve İtilaf Devletleri arasındaki işbirliğinin ve İtilaf Devletleri'nin denetiminin artırılması konusunda ısrar etmesine olanak sağladı. 1917 yılının Kasım ayında kurulan Yüksek Savaş Konseyi, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında koordinasyon için bir platform görevi gördü. Bu konsey sayesinde savaş yapımı üzerindeki sivil kontrol arttı. Her devlet bu konseye başbakanını, bir bakanını ve bir askerî temsilciyi gönderdi.

6 N. Lloyd, *Passchendaele: The Lost Victory of World War I* (London, 2017).

Daha genel olarak, “stratejik sebepler çok büyük oranda siyasi sebeplere bağlıdır”.⁷ 1918 yılının Şubat ayında İngiliz subayı Yarbay Percy Worrall bu tespiti yaptı. O sırada Piave Nehri’ni aşmak gerekiyordu. Worrall’ın bu tespiti savaşın bitmesine yakın nasıl anlaşıldığını yansıtıyordu. Bu durumda, İngiltere’nin müttefiki İtalya yakın zamanda Avusturya’ya kaybettiği toprakları geri almak istiyordu ve bunu yapmak için de İngiltere’nin yardımına ihtiyacı vardı. Bir başka ifadeyle, çabalar bir bağlama oturtulmalıydı. Worrall, taktik seviyede tecrübeli ve becerikli bir komutan olarak bunu gayet iyi anlamıştı.

Stratejiye dâhil olan bir dizi unsuru ve kavramın tanımlarını hatırlatıcı olarak Albay J.F.C. Fuller’a kulak vermek faydalı olacaktı. Fuller o sıralarda Tank Kolordusu Karargâhı’nda görevliydi. 1918 yılının Mayıs ayında “Orta D Tank’ın Strateji Üzerindeki Etkisi” hakkındaki bir çalışmada şu tespiti yaptı: “Strateji ya da askerî sonuçlar için zamanın çoğunu yani fırsatı üretme bilimi, kas dayanıklılığını mekanik enerjiye karşı kullananan taraf için pratik olarak durma noktasına gelecektir/bitecektir.”⁸ Bu tespit tankların getirdiği yeni imkân ve kabiliyetleri anlama ve destekleme baskısının bir veçhesiydi. Daha spesifik olarak Fuller’ın söylemek istediği; tankların getirdiği bu imkân ve kabiliyetin basitçe operasyonel ve taktik sonuçlardan ziyade stratejik sonuçları olacaktı. Benzer bir iddia uçaklar için de yapılmıştı.

1917 yılında barışa yönelik girişimler başarısız oldu. Almanya’da muhalefetteki Sosyal Demokratlar toprak kazanımının ya da tazminatların söz konusu olmadığı bir barış çağrısında bulundular. Alman parlamentosu 19 Temmuz’da bir Barış Önergesi kabul etti. Ancak bu baskı hükümet üzerinde hiçbir etki yapmadı. Almanya o sırada Belçika’nın büyük kısmı ve Fransa’nın bir kısmını işgal etmiş bulunuyordu. Rusya’nın çökmesinden çok fazla faydalanmayı umuyordu. Yeni kurulan Alman Anavatan Partisi de Alman hükümetine destek veriyordu. Hükümet, hem savaşı hem de askeriye’nin konumunu

7 Devon CRO, 5277M/F3/25.

8 A. Searle (haz.), *The Military Papers and Correspondence of Major-General J. F. C. Fuller, 1916-1933* (Stroud, 2017), s.120.

meşrulaştıracak toprak kazanımı sağlamayacak bir barışla ilgilenmiyordu. Alman milliyetçileri kazanımlar ve tazminat için güçlü bir şekilde bastırıyorlardı. Gerçekçi olmayan talepleri güçleri ile orantısız bir şekilde kamusal alandaki tartışmada büyük bir rol oynuyordu.

Stratejik bağlam işlerine yarıyor gibiydi. Gerçekten de 1918 yılının Ocak ayında İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour İtilaf Devletleri'nin Rusya'daki Bolşevik-karşıtı hareketlere destek olmasını teklif etti. Bu Bolşevik karşıtı hareketler Rusya'nın çabuk bir şekilde çökerek Almanya'nın kontrolü altına girmesini engelleyebilirdi. Zira savaş devam ederken Almanya'nın kontrolü altına giren bir Rusya İtilaf Devletleri'nin uyguladığı ablukayı anlamsızlaştıracak bir şekilde bir tedarik ve ikmal kaynağı hâline gelebilirdi. Savaş bittiğinde ise Almanya'nın kontrolünde kalmaya devam eden bu Rusya bu sefer de dünya için bir tehdit hâline gelebilirdi.⁹ Lenin, komünizmin yayılmasını istiyordu, Rusya'nın Alman kontrolüne girmesini değil. Ancak İtilaf Devletleri'nin gözünde Lenin'in istediği barış ikinci sonucu doğuracaktı. Lenin, devrimin yayılmasının Almanya'yı da etkileyeceğini ve müzakereleri anlamsızlaştıracığını umuyordu. Ancak bilakis Almanlar müzakerenin ivmesini belirliyorlardı. Bolşevikler, kendilerine sunulan şartları reddettiklerinde Almanlar, Bolşeviklerin "ne barış ne de savaş" stratejisini reddettiler, saldırılarına kaldıkları yerden devam ettiler ve Rusya'yı Almanların şartlarını kabule zorlayarak Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalamak durumunda bıraktılar. Daha sonra Almanlar Rusya'da daha fazla kazanım elde etmek için taarruzlarını devam ettirdiler. Bu hatalı bir tercih oldu. Çünkü Batı Cephesi'ne asker sevkıyatı yapma ihtiyacı düşünüldüğünde bu hatalı bir tercihti. Zaman, mekân ve askerler arasındaki denklem ihmal edildi. Zira cephele arasındaki koordinasyon etkili bir önceliklendirme yapılamamasından dolayı sağlanamadı. 1918 yılından daha ciddi bir şekilde Almanlar 1941 yılında 1939 yılında oluşturulan Rus-Alman işbirliği ihtimalini yok edeceklerdi.

Dahası, taarruz Almanya için Batı Cephesi'nde 1918 yılında çok hatalı bir strateji oldu. Öngörülen askerî sonuçlar elde edilemedi.

9 BL, Add. MS 49699, dosya 53-5.

Ayrıca umulan siyasi hedeflere de ulaşamadı. İtilaf Devletleri bir arada kalmaya devam ettiler. Almanlar ise çok sayıda asker kaybettiler. Rusya'dan herhangi bir saldırı olmadığı için 1918 yılında Almanlar hem askerî hem de siyasi olarak Hitler 1944 yılının Aralık ayında Bulge Muharebesi'ni başlattığı zamankinden daha iyi durumda idiler. 1918 yılında daha fazla askerî baskı uygulayabiliyorlardı. Ancak, bu baskı zayıf bir şekilde uygulandı. Bu baskının kullanılması İtilaf Devletleri'nin siyasi iradesinin cephedeki hadiseler karşısında kırılgan olduğuna ve İtilaf Devletleri'nin savaşma azmine dair yanlış hükmedilmiş varsayımlar üzerine dayanıyordu. Bir yandaki taktikler ve operasyonlar ile diğer yandaki "siyasi istek listesi" arasındaki "köprü" kurulamadı. Ayrıca "stratejik gerçekçilik"ten de eser yoktu. Kısmen bu başarısızlık Almanya'nın avantajının stratejik düzeyde değil de taktiksel düzeyde olduğuna dair bir anlayışa dayanıyordu.¹⁰ Stratejik planlar taktiksel başarı varsayımları üzerine inşa edilirler. Ancak taktiksel başarının kendisi kazanan bir stratejiyi meydana getirmez. Operasyonel boyut için de aynı şey söylenebilir. Yani operasyonel zafer stratejik başarı için önemlidir ama tek başına kendisi stratejik başarıyı meydana getiremez.

Bilakis, 1918 yılındaki İtilaf stratejisi daha uygun ve başarılı oldu. Özellikle de Batı Cephesi'ndeki büyük çaplı ve sürdürülebilir taarruz hem abluka şeklindeki toplum karşıtı ticari savaşla (1917-1918 yıllarında Amerika'nın savaşa girmesi sonucu daha etkili olan) hem de Almanya'nın ittifak sisteminin yok edilmesiyle birleştirilmişti. Bu, Almanya için çok büyük bir siyasi maliyet demekti. Almanya, Bulgaristan'ın da İtilaf baskısı altında savaş dışı kalmasıyla bir ateşkes antlaşması istedi ve imzaladı. Bu vaziyette Alman ordusu apaçık bir şekilde gücünün ötesinde savaşmış durumdaydı. Morali çok düşüktü. Dahası, Bulgaristan'ın savaş dışı kalmasıyla Almanya'nın geri kalan müttefikleri olan Avusturya ve Türkiye üzerindeki baskı da artmıştı. Her iki devlet de zaten hem askerî hem de siyasi olarak

10 J. Boff, *Haig's Enemy: Crown Prince Rupprecht and Germany's War on the Western Front* (Oxford, 2018), s.278-9; J. Boff, "1918: Year of Victory and Defeat", *History Today*, 68:11 (2018), s.28, 35.

büyük zorluklarla karşı karşıyalardı. Dolayısıyla savaşın bir an önce bitmesini her iki devlet de istiyordu.

Önemli farklılıkların yanında Amerikan İç Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı hakkındaki tartışmalarda paralellikler de vardır. Zira her ikisi için de yenilen tarafın kendi topraklarında büyük yıkım olduğu üzerinde durulmaktadır. Özellikle savaşın baskısını ve yorgunluğunu çokça hissetmişlerdi. Zira her iki savaş sırasında yenilen taraflar abluka maruz kalmışlardı. Her iki tarafta da toplum siyasi bütünlüğünü son anda muhafaza edemez duruma geldi ve dolayısıyla teslim olmak zorunda kaldı. Ancak bu yaklaşım her iki durumda da muzaffer tarafların güçlerine gereğince önem vermemektedir. Yani muzaffer taraflar kendi toprakları içinde güçlü kalabilmişlerdi. Ayrıca etkili, kendine güvenen ve muzaffer bir askerî sistem kurabilme yeteneğine sahip olduklarını göstermişlerdi. Askerî sistemleri rakiplerinden daha iyi savaşıyorlardı. Bu tür bir anlatı birçok çevreler tarafından pek de hoş karşılanmamaktadır. Bu yüzden gerektiği önemi ve dikkati çekememiştir. Bu bakımdan da yine Amerikan İç Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı arasında paralellikler bulmak mümkündür. Amerikan İç Savaşı'nda Konfederasyon "ümitsiz vaka" argümanını kullanmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda ise Almanlar kendi mağlubiyetlerini 1918 yılında "arkadan hançerleme" olarak sundular. Bunun yerine, sosyal ve siyasi bağlamlar ve ihtimallerin rolünün yanında muzaffer devletlerin daha üstün olan savaş yapma becerisi, bütün savaş boyunca güçlü kalan askerlerinin motivasyonu,¹¹ kaynaklarının ulaşılabilirliği ve komuta becerilerindeki ilerlemeleri bir araya getiren askerî meselenin de üzerinde durmak önemlidir.

Birinci Dünya Savaşı'nda stratejik beceri ve kurumları çok fazla övgü ve gıpta celp eden Almanlar her ikisinden de yoksun göründüler. Ve bu durum sadece 1914 yılı için geçerli değildi. Bütün savaş boyunca Almanlar stratejik beceri ve kurumlarının eksikliğini hissettiler. Gerekli olan daha geniş stratejik formülasyonu sağlamak

11 E. J. Hess, *The Union Soldier in Battle: Enduring the Ordeal of Combat* (Lawrence, KS, 1997); J. M. McPherson, *For Cause and Comrades: Why Men Fought in the Civil War* (New York, 1997).

için gerekli hükümet kurumları arası organizasyonların eksikliği vardı. Ayrıca Almanlar gerekli yerlerde gerekli iyileştirmeleri de yapamadılar. II. Wilhelm askerî ve sivil danışmanlığı bir araya getiremedi. Ayrıca ordunun başına kim geçerse geçsin ordu genelkurmayı hem deniz gücünü hem de diplomasiyi gereksiz kurumlar olarak gördü ve sivillerden gelen tavsiyeleri ciddiye bile almadı. Almanya'nın bütün müttefikleri ile koordinasyon eksik ve hatalıydı. Aynı kusurlar İkinci Dünya Savaşı'nda da görülecekti. Ve bu durum ders almadaki yapısal problemle ilintiliydi.

Dahası, taktiksel olarak becerikli ve operasyonel olarak da fena iş çıkarmayan Alman komutanlar bir dizi gerekli stratejik görevlerle baş edebilmeleri için lazım olan bilgi ve eğitime sahip değillerdi. Eğer Almanya daha önce Birinci Dünya Savaşı'na yakın ya da benzer bir tecrübeye sahip olsaydı stratejik düzenlemeleri yine eksik kalabilirdi. Bu durum Almanların 19. yüzyılın sonlarında kazanmış oldukları o yüksek itibar hakkında da bir perspektif sunmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı ittifakların diplomatik, ekonomik ve askerî açıdan stratejik rolünü göstermiştir. Bu, stratejinin sadece askerî bağlamda görülmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Stratejik imkân ve kabiliyet İtilaf Devletleri'nin 1915'ten itibaren daha fazla devleti kendi saflarına çekebilme ve rakiplerinden daha fazla kaynağı savaş yapımı süreçlerine dâhil etme ve kullanma becerisinde görülmüştür. Bununla ilintili olarak stratejik seviyede operasyonel komutanın "dersleri"nde başarısızlık Almanya'nın 1914'te zafer elde edememesinde ve 1918'de mağlup olmasında görülmektedir.

9

TOPYEKÛN SAVAŞ STRATEJİLERİ, 1919-1945

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM

1929 yılının Temmuz ayında daha sonra iki dünya savaşı arası dönemin en önde gelen İngiliz strateji uzmanı olacak olan Basil Liddell Hart siyaset ve strateji hakkındaki ilişkiyi zamanının siyasi bağlamında ele aldı. Bu siyasi bağlamda dünya daha az düzenli ve istikrarlıydı. Demokratikleşme, hesap verebilirlik ve tahmin edilemezlik Batı toplumlarının tamamında Birinci Dünya Savaşı öncesine nazaran daha fazla telaffuz edilir olmuştu. Liddell Hart, Londra'da yayınlanan *Quarterly Review*'da şunları yazmıştı:

Muhtemelen sadece sağlam bir şekilde dizginleri elinde tutan mutlakiyetçi bir hükümdar askeriye'nin ideal "silahlı kuvvetler" amacını sağa sola sapmadan devam ettirmeyi umabilir. Gerçi o bile durumun gerçeklerine kendisini uyumlu hâle getirmeyi düşünecek ve bu askerî ideali gerçekleştirme ihtimalini tartabilecek kadar akıllı olur. Fakat bir demokratik hükümetin hadimi olan stratejistin dizgini daha gevşektir. Kendisine iş verenlerin desteğine ve güvenine bağlı olan stratejist "mutlak" stratejiste nazaran daha dar bir zaman ve maliyet aralığında işini yapmak durumundadır. Ayrıca kendisinden

daha çabuk kazançlar üretmesi beklenmektedir. Nihai ihtimaller ne olursa olsun getirileri çok uzun süre erteleme gibi bir lüksü yoktur. Bu yüzden amacından kısa bir süreliğine sapmak zorunda kalabilir. Ya da en azından operasyon çizgisini değiştirerek amacına yeni bir kisve giydirmek ihtiyacı hissedebilir. Bu kaçınılmaz handikaplar düşünüldüğünde askerî teorinin idealleri ile uygunsuz hakikati uzlaştırmaya daha hazır olması gerekip gerekmediğini sormamız uygun olacaktır. Bu uygunsuz hakikat askerî gayretin popüler bir temele oturduğu meselesidir. Bu temelden kasıt insan gücü ve mühimmat tedariki ve savaşı devam ettirebilme imkânının olup olmadığı konusuyla ilgili olarak “sokaktaki insanın” rızasına bağımlı olduğu durumudur. Parayı veren düdüğü çalar ve stratejistler eğer stratejilerini halkın kulağına daha hoş gelecek şekilde ayarlarlarsa kendileri de daha fazla bir fayda elde etmeyi bekleyebilirler.¹

Siyaset gerçekten de stratejistler için acil olarak kulak asılması ya da ilgilenilmesi gereken bir meseledir. Özellikle bir savaş için halk desteğinin ne kadar sürdürülebileceğine dair bir endişe vardı. Bu yüzden Liddell Hart ve diğerlerinin stratejiye çok fazla kan dökülmesini önleme ve savaşı kısa tutma aracı olarak ilgi duymalarına yol açtı. Stratejiye bu tür bir yaklaşım Clausewitz ile ilişkilendirilmişti.² Sonuç olarak ortaya çıkan stratejik düşüncelerin genişliği ya da büyüklüğü ki buna stratejik etki yaratmak için bombalama da dâhildir, gayet dikkat çekicidir. Bu stratejik düşüncelerin amacı düşman ülkelerdeki hükümetlere o ülkelerin halklarının desteğinin altını oymak ve böylece cephe savaşındaki ağır kayıpların üstesinden gelmek ya da kayıpları tazmin etmektir.

Bu alandaki kilit bir stratejist İtalyan Giulio Douhet idi. 1815 sonrasındaki uzmanların Fransız İhtilali Savaşları ve Napolyon Savaş-

1 *Quarterly Review* (Temmuz 1929), s.127; Liddell Hart evrakı, Liddell Hart Kütüphanesi, King's College London, 10.5/1929/1.

2 A. Danchev, *Alchemist of War: The Life of Basil Liddell Hart* (London, 1998), s.163-4. Liddell Hart'ın kendisi hakkında yarattığı bazı mitler hakkında bir inceleme için bkznz. J. J. Mearsheimer, *Liddell Hart and the Weight of History* (Ithaca, NY, 1988).

ları'nın (1792-1815) gölgesinde yazdıkları gibi Douhet'in çalışmaları da Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi altındaydı. Douhet, hava gücü için lobi yapmıştı. Sonrasında Merkezî Havacılık Bürosu'nun başına getirildi. Bir sonraki dünya savaşına doğru bakan Douhet 1921 yılında *Il dominio dell'aria* (Hava Hâkimiyeti) başlıklı çalışmasını yayımladı. Bu çalışmada tek müdafaanın etkili bir taarruz olduğu anlayışı üzerine kurulu bir şekilde hava gücünün kullanılması gerektiğini vurguladı. Taarruzun amacı sadece hava hâkimiyeti elde etmek değildi. Ayrıca düşman ülkenin ekonomisini ve halkın morali de hedef alınabilecekti.

Douhet'e göre bombalama barışı elde etmek için halk ihtilaline yol açacaktı. Pratikte, bombalamaya hem İkinci Dünya Savaşı sırasında hem de sonrasında başvurulması neticesinde bu varsayımın tamamen yanlış olduğu ortaya çıktı. İronik olarak 1943 yılında bombalamadan kaynaklı barış için sivillerin baskısı en güçlü bir şekilde İtalya'da görüldü. Ancak bu baskı başka faktörlerin de bir yansımasıydı. Douhet uçakların karadaki operasyonları desteklemek amacıyla kullanılmasıyla ilgilenmiyordu.

Douhet iddiasını desteklemek için 1927 yılında çalışmasının ikinci baskısını yayınladı. Yine *The War of 19-* (1930) başlıklı çalışmada Almanya, Fransa ve Belçika ile yaptığı bir savaşı süratli bir şekilde bombalama taarruzları yaparak kazanmaktadır. Douhet iddiasını yayınladığı makalelerde ifade etmeye devam etmiştir. *Il dominio dell'aria* Amerika Birleşik Devletleri'nde hızlı bir şekilde 1923 yılında çevrildi. İkinci baskının İngilizce tercümesi Amerika Birleşik Devletleri'nde 1942 yılında yayınlandı. Yeni bir dünya savaşının patlak vermesi Douhet'in kitabına yeniden ilgi duyulması sonucunu doğurdu. Douhet'in çalışması hava gücü hakkında başka yerlerdeki tartışmalarda da kullanıldı. Bu tartışmalarda hava gücü taraftarları gayet baskındı. Bununla beraber hava gücü hakkındaki tartışmalarda ordulara ve donanmalara hâlihazırda yapılmış yatırımların önemli bir kısıt olduğu ortaya çıkmıştır.³

3 T. Hippler, *Bombing the People: Giulio Douhet and the Foundations of Air-Power Strategy, 1884-1939* (Cambridge, 2013); S. Renner, *Broken Wings:*

Birinci Dünya Savaşı'nın bir devamı niteliğinde bir dizi iç savaş patlak vermiştir. Bu durum stratejinin siyasi boyutlarının öne çıkması sonucunu doğurmuştur. Diğer iç savaşlarda olduğu gibi başkenti ele geçirmek ve rakipleri korkutmak hem amaç hem de araç olmuştur. Bu iç savaşlarda uluslararası çatışmalarda olduğundan daha fazla bir şekilde silah tedarikini kontrol etme üzerine bir vurgu gözlenmektedir. İdeolojik boyut, komünist ihtilallerin sonucu olarak öne çıkmıştır. Aslında bu ihtimal Birinci Dünya Savaşı bitmeden İtilaf Devletleri liderlerini etkilemişti. 2 Kasım 1918'de İngiliz Birinci Ordusu'nun komutanı General Sir Henry Horne eşine şöyle yazmıştı: "Bence Almanya'ya karşı çok sert olmamalıyız. Zira orada bir yıkılma bir çözülme olursa orada barış şartlarını dikte edebileceğimiz bir hükümet bulamayabiliriz! Tehlike, Bolşeviklik. Eğer Almanya'da Bolşeviklik ortaya çıkarsa Fransa ve İngiltere'ye de yayılabilir."⁴ Rusya'nın çökmesinin ardından Almanya'nın çok fazla kayıp vermemesi unsuru, düşüncesinden daha büyük bir kaygıydı. Geleneksel stratejik hedefinin bir uzantısı olarak İngiltere dengeleyici bir devlet rolü oynuyordu. Bu görüşe göre Almanya onun yerini başka bir hegemon alacak şekilde yok edilmemeliydi. 1944-1945'te meydana gelen aşağı yukarı buydu ve Sovyetler Birliği ve komünizm ile mücadelenin jeopolitiği değişmişti.

Komünist ihtilaller halk savaşı stratejilerinin gelişmesine yol açtı. Halk savaşı da topyekûn bir savaş demektir. 1918 yılında Leon Trotsky "ne barış ne savaş" gibi tehdit edici bir duruma yol açan bir şeyden bahsetti. Amacı, rakiplerinde istikrarsız bir durum meydana getirmektir. Fikirler ve pratikler özel olarak yeni değillerdi. Daha önceki isyan hareketlerinde de bu tür fikirler ve pratiklere rastlanmıştı. Hele hele bu isyan hareketleri erken modern dönemde Avrupa'daki din savaşlarında görüldüğü gibi ideolojik mücadeleler idiyse. Bugün Komünist Parti de benzer şekilde kitleleri harekete geçiren diktatoryal

The Hungarian Air Force, 1918-45 (Bloomington, IN, 2016).

4 S. Robbins (haz.), *The First World War Letters of General Lord Horne* (Stroud, 2009), s.273.

bir seçkin hareketidir. Ancak, modernite kültürlerine uygun bir şekilde Komünistler yeni bir şey icat etmiş gibi davranmak zorundalardı.

Çin'de çok değişik bir bağlamda komünistler iktidarı ele geçirmek için Rusya'da olduğundan daha fazla süre beklemek zorunda kalmışlardı. Dahası, Çin'de stratejilerini rasyonalize etmek durumundaydılar. Kendi aralarında liderlik mücadelesinin bir vechesi olarak bunu yapmak zorundalardı. Bu süreç 1920'ler ve 1930'lar-da Sovyetler Birliği'nde de yaşandı. Mao'nun *On Guerilla Warfare* (1937)⁵ kitabında izah ettiği stratejinin üç safhası biraz sıradan ya da basmakalıptır. Ancak bu safhalar özellikle de apaçık tarihi kanunlarla ilişkili olarak ideolojik amaçlarına hizmet etmişlerdi. Gerilla savaşı bütün nüfus kitlesine dayanarak yapılıyor ve yerel ve daha sonra genel konvansiyonel savaşa bir hazırlıkmış gibi sunuluyordu. Bu, gücünü hem şartlara uygun bir cevap ve bir safhadan diğer bir safhaya ilerleme aracı olmaktan alan bir stratejiydi. Dolayısıyla kaçınılmaz bir yörünge öne sürüyordu.

Hem stratejinin şartlarına hem de anlaşılışına bağımlılık uluslararası ölçekte hemen kendisini gösteriyordu. Örneğin, 1920'ler ve 1930'larda Orta Doğu'da özellikle de Mısır ve Irak'ta silahlı kuvvetlerin modernizasyonu ve yabancı etkilere açık hâle gelme, "*al-stratijiah*" kelimesinin kullanılır olması sonucunu doğurdu. İfade açıkça görülebileceği gibi batıdan mülhemdi. Kullanılabilecek Klasik Arapçadan esinlenerek üretilmiş bir kelime yoktu. Dolayısıyla "planlama ve askerî liderlik" anlamında daha önce kullanılan bir kavramın olmadığı düşünülebilir. Modern Orta Doğu'da "*al-stratijiah*" çok yaygın olarak kullanılan bir kavram hâline gelmiştir. Askerî programlar için kullanıldığı gibi ekonomik programlar için de kullanılmaktadır.

Ancak, stratejinin anlaşılmasında anahtar unsur Birinci Dünya Savaşı tecrübesi ışığında gelecekteki muhtemel bir savaşı değerlendirmesinden ya da daha ziyade uzmanların şekillendirdiği bir tecrübeden gelmektedir. Örneğin; *The New Gresham Encyclopedia*

5 T. Mao, *On Guerrilla Warfare* (Champaign, IL, 1989). Çalışmaya giriş yazar S. B. Griffith.

(1921-1924)'dan esinlenerek 1927 yılında İngilizlerin hazırladıkları *The Compact Encyclopedia*'da stratejinin tanımına dikkat etmek öğretici olacaktır. Bu tanım Jomini'den esinlenilerek yapılmıştır. Daha önce General Sir Edward Hamley'in *Operations of War Explained and Illustrated* (3. Baskı, 1872) ve Yarbay Walter James'in *Modern Strategy: An Outline of the Principle which Guide the Conduct of Campaigns* (2. Baskı, 1904) kitaplarındaki tanımlar da yine Jomini'den ilham alınarak yapılmıştı. Bu tür bir silsile normaldi ve normal kalmaya da devam etmektedir:

Strateji, bir savaş meydanında birliklerin hareketiyle ilgilenen bir savaş sanatıdır. Bundan farklı olarak, bir komutanın ya da başka bir sorumlu otoritenin savaş planını formüle etmesini sağlayan bir sanattır. Diğer yandan taktik, düşmanın mevcut olduğu bir durumda birlikleri hareket ettirme ya da stratejik planı başarılı bir sonucaandırmak için gerekli olan harekâtları ve operasyonları yapabilmek sanatıdır. Dolayısıyla bu iki kavram birbirini tamamlamaktadır. Stratejinin başarısı, aşağı yukarı daha alt rütbedeki komutanların birlikleri taktiksel olarak idare etmelerine bağlıdır. Askerî stratejinin amacı düşman kuvvetlerinin sonuçta yok edilmesidir.⁶

Bu anlatı Birinci Dünya Savaşı'ndan yararlanarak bir kesin zafer şeklinin var olduğunu kabul etmektedir. Bu şekil ya da form pratikte sıklıkla ne yapılabilir olmuştur ne de bunun peşine düşülmüştür. Çünkü bu şekil bir çatışmanın siyasi boyutunun önemini hafife almaktadır. Bu ansiklopedi maddesinde de görüldüğü gibi bu tür bir hafife alma özellikle stratejinin tanımı daha sonra özellikle de 1980'lerden sonra operasyonel sanat denen kavram bakımından öne sürüldüğünde ortaya çıkmıştır. Bu operasyonel tanım Almanya'yı Birinci Dünya Savaşı'nda topyekûn başarısızlığa götüren stratejinin askerileştirilmesini yansıtmaktadır.⁷

6 *The Compact Encyclopedia* (6 cilt, London, 1927), VI, s.158-89.

7 A. Mombauer, *Helmuth von Moltke and the Origins of the First World War* (Cambridge, 2001); D. E. Showalter, "German Grand Strategy: A Contradiction in Terms?", *Militärgeschichtliche Zeitschrift* 48 (1990), s.65-102.

Daha erken zamanlara ait askerî kontrol modeli ki bu daha çok hükümdar odaklıydı, 19. yüzyılda yüksek askerî komuta kademesi üzerinde daha fazla yoğunlaşan bir model tarafından geri planda bırakılmıştır. İronik olarak, ama muhtemelen de şaşırtıcı olmayan bir biçimde,⁸ bu gelişme ve aslında stratejik planlama ile görevli kurum olan genelkurmay, gerekli stratejik kesinliğe sahip değildi. Kısmen, bu başarısızlık çıktıların planlandığı ve elde edildiği strateji tasarımının doğrusal çizgisinden stratejinin nazari ve bağlamsal olduğu çizgiye doğru hareket etmedeki zorluğu yansıtmaktadır. Daha sonraki çizgide düşman söyleyeceğini söyler ve planları da buna göre adapte etmek gerekir. Bu adaptasyonun da ferasetli bir şekilde yapılması gerekir. Almanya iki dünya savaşında da bunu yapamamıştı.

Ancak, 1920'ler ve 1930'larda ortaya konan strateji tanımları siyasi boyut üzerinde duran olgun bir düşünceyi pek fazla yansıtmamaktadır. Daha ziyade, stratejinin görev tabanlı mahiyeti merkezî olmaya devam etmiştir. İngiltere için bir sonraki savaş hakkındaki spekülasyonlar hangi devletin İngiltere'nin baş düşmanı olacağı konusundaki belirsizliğin meydana getirdiği problemler etrafında dönmekteydi. Bu dönemdeki İngiliz askeriyesi üzerinde yakın zamanda yapılan tartışmaların büyük kısmı yeni teknolojilere, özellikle de uçak ve tanklara, doğru cevapların verilir verilemediği sorusu üzerinde odaklanmaktadır. Bu soru İngiltere'nin 1940-1942 yılları arasında Alman ve Japon saldırılarına verdiği cevabı anlamaya ve *Blitzkrieg*'in neden olduğu sorunları halledebilme sorununa yöneliktir. Bu sorular gerçekten de kıymetlidir.

Ancak, bu sorular askeriye'nin görevlendirilmesi ile ilintili olarak görülmelidir. Ayrıca yine muhtemel düşmanın kim olacağı sorusu da yine bu bağlamda önemli hâle gelmektedir. Zira düşmanın kim olduğu ya da olacağı meselesi her zaman önemlidir. Kısacası, teknoloji ve siyaset birbiriyle uzlaştırılmalıdır. Bu uzlaştırmada, strateji karşı karşıya olunan jeopolitik tehditlere yönelik aktif bir cevaptır ve stratejik planlama tedarik, eğitim ve konuşlandırma için kilit bir bağlamdır. Aynı zamanda, stratejinin planlaması ve doktrinel veç-

8 N. Dixon, *On the Psychology of Military Incompetence* (London, 1976).

heleri bağlamsal gerçekleri göz önünde bulundurmalıdır. Örneğin; 1930'larda Macar hava gücü için yapılan planlar yerel uçak üretimi olmaması yüzünden kısıtlanmıştı ya da bozulmuştu.⁹

Belirli kaygılar ve görevlerin fikir verici bir listesi kullanışlı olacaktır. Gerçi bu listenin çok kapsamlı olmadığı da belirtilmelidir. 1919-1921 yıllarında İngiltere için görevler arasında özellikle Almanya'da, Türkiye ve Balkanlar'da işgal sorumlulukları vardı. Buna ek olarak Rus İç Savaşı'na çeşitli şekillerde müdahil oluyordu. Afganistan ile kriz yaşıyordu. Pencab bölgesindeki istikrarsızlık ile uğraşıyordu. İrlanda, Irak ve Mısır'daki isyanlar fazlasıyla meşgul ediciydi. İran'da da İngiliz çıkarlarını tehdit eden bir durum söz konusuydu. Ve bu İngiltere için listenin tamamı değildi. Büyük bir devletle büyük bir savaş beklenmiyor olsa da, 1922 ile 1930 yılları arasında İngiltere yine bir dizi sorun ile uğraşmak durumunda kalmıştı. Önce İstanbul ve Çanakkale Boğazı meselesi ve daha sonra da Türkiye'nin Irak'a olan sınır sorunundan dolayı Türkiye ile bir savaş ihtimali vardı. Arap Yarımadası'ndaki istikrarsızlık İngiltere'nin bu coğrafyadaki özellikle de Irak'taki rolüne bir tehditti. Çin'de de İngiliz çıkarlarına saldırılar vardı. 1931 ile 1938 yılları arasında Japon, İtalyan ve Alman yayılcılığı İngiliz çıkarları ve uluslararası ilişkiler hakkındaki İngiliz görüşleri için ciddi sorunlardı. Britanya İmparatorluğu'nda isyanlar ya da en azından ciddi rahatsızlıklar vardı. Özellikle Hindistan'ın kuzeybatı bölgelerinde ve Filistin'de, ancak aynı zamanda Jamaika, Malta ve Burma'da (Myanmar) da İngiltere'yi meşgul edecek sorunlar yaşanıyordu.

Bu natamam liste, diğer büyük devletlerle özellikle Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri fakat Rusya ile de gerginlikler ya da anlaşmazlıkların büyük bir çatışmaya yol açması ihtimalini devre dışı bırakıyordu. Geri dönüp bakıldığında ve özellikle de 1930'lardaki gelişen tehditlerin ışığında, bu senaryolar gayrimakul görülecektir. Ancak bu senaryolar sadece spekülasyona değil planlamaya da yol açtı. Bu planlar renkli kodlu ya da gökkuşağı planlarıydı. Amerika'nın da İngiltere ile savaş ihtimaline dayalı planları vardı. Kanada'nın işgali

9 Renner, *Broken Wings*, s.301-3.

bunlar arasındaydı. Fransa için de Rusya'daki iç savaşa müdahale-den Suriye'deki isyana ve İtalya ile Almanya'yla karşı karşıya kalma durumuna kadar bir dizi plan ve ihtimal söz konusuydu.

İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer devletler için bu tehditlerin çeşitliliği stratejiyi belirlemenin neden bu kadar zor olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Daha küçük devletlere bakıldığında durum bundan daha zordur. O zaman küçük devletlerin sayısı bugün olduğundan daha azdı. Çünkü dünyanın büyük bir kısmı koloni durumundaydı. Ancak yine de önemlilerdi. 1920'lerde Çin'de bölgesel askerî diktatörlerin rolü siyaset ve savaş yapımının altyapıları kesinlikle modern devletler bağlamında tanımlanmıştır ya da belirlenmiştir diye bir varsayımın hatalı olduğunu göstermektedir. Arabistan için de aynı durum geçerliydi. Türk kontrolünün ve nüfuzunun Birinci Dünya Savaşı sırasında kaybolmasından sonra aşiret reisleri Çinli bölgesel askerî diktatörler gibi hareket etmeye başladılar. Necd'li İbn Suud bu aşiret reislerinin en başarılısıydı ve Suudi Arabistan'ı yarattı. Bu, baskınlar ve hafif kuşatmalardan müteşekkil bir mücadeleyleydi. Daha önceki dönemlerde rastlanan "küçük savaş" formuna benziyordu.

Bu dönemi değerlendiren askerî tarihçiler hem Batı'da hem de daha genel olarak isyan tehdidini ve "küçük savaş"ın kapsamını hafife alıyor gibi görünmektedirler. Daha ziyade, bağımsız devletlerin konvansiyonel kuvvetleri arasındaki simetrik çatışma ihtimali üzerinde durmaktadırlar. Ancak, bu yörünge İngiliz planlamacılar söz konusu olduğunda bir kesinlik arz etmiyordu. Daha ziyade, 1920'lerde açık simetrik bir tehdit ortada yokken imparatorluk dâhilindeki aciliyet gerektiren güvenlik meselelerine nazaran gelecekte olması muhtemel çatışmaların varsayımlarını değerlendirmek zorunda kalmışlardı. Aslında imparatorluk dâhilindeki güvenlik meseleleri daha da önem kazanmıştı çünkü ordu bunlardan da sorumluydu ve bir nevi iç güvenliği sağlama sorumluluğunu üstlenmişti.

Dahası, İngiliz emperyal sisteminin özellikle de Güney Asya'da yerli askerlere dayalı olması ilgili yerlerin güvenliğinin üzerinde durulması ihtiyacının altını çizmişti. Bu durum ayrıca belirli görevlerin

ordunun büyük bir kısmına en uygun olmasını ve diğer görevlerin de ordunun küçük bir kısmı için uygun olmasını sağlıyordu. Aynı durum donanma ya da hava kuvvetleri için geçerli değildi. Bu nokta askeriye'nin belirli kollarının çok farklı stratejik boyutlarının, perspektiflerinin ve planlamasının altını çiziyordu. İngilizlerin imparatorlukları ile ilgili kaygıları ve ilgileri, Birinci Dünya Savaşı tecrübesini yansıtıyordu. Britanya ve Fransa imparatorlukları asker, para ve levazımat bakımından Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım gelmeden önce Avrupa'da İngiltere ve Fransa'ya çok önemli bir destek sağlamışlardı. Dolayısıyla, imparatorluk hem çok fazla bir alana yayıldığı için bir zayıflık kaynağıydı hem de kuvvet kaynağıydı. Bu paradoks İngiliz stratejisi açısından hayli önemliydi.

“Yerli” bir muhalefet ile karşılaşıldığında imparatorluğun savunmasına yönelik kaygılar, bazı İngiliz generallerin Avrupa'daki kriz için gelişen tank gücünün varsayımı diye gördükleri şeyle uğraşma konusunda neden isteksiz olduklarını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Tankın operasyonel ihtimallerinin bir değerlendirmesi ordu içinde pratik ıslahatçılar arasında görülmektedir. Ancak bu ıslahatçıların, Basil Liddell Hart gibi dışarıdan eleştiren uzmanlardan daha fazla finansal kısıtların farkında olmaları gerekiyordu.¹⁰

Bunun yerine, imparatorluk savunması hava gücü üzerinde durulmasını teşvik etti. Sadece Arabistan ya da Irak'ta olduğu gibi imparatorluk içinde güvenlik sağlanması için değil Avrupa'da Almanya'yı caydırmak ya da Almanya ile savaşmak için en iyi araç olarak da hava gücünün üzerinde duruluyordu. Bu sayede ordu birliklerinin nasıl konuşlandırılacakları meselesinin üzerindeki baskı da hafifletilmiş olacaktı. Hava gücü üzerindeki bu vurgu Alman gücünün en kaygı verici veçhesi olan hava gücünün kuvvetli olmasının da bir yansımasıydı. Dahası, Alman hava saldırısı Fransa'nın kara savunması özellikle de Maginot Hattı ile caydırılmazdı.

Hitler 1933 yılında iktidara geldi. 1919 Versailles düzenlemesini çöpe atmayı vaat etmişti. Versailles düzenlemesinin çöpe atılma-

10 Danchev, *Alchemist of War*.

sı uluslararası düzene ve İngiliz çıkarlarına en önde gelen tehdit anlamına gelecekti. Ancak Almanya savaşa daha ileride yani 1939 yılında başvurdu. Hâlbuki Japonya daha önce 1931'de ve İtalya ise 1935'te bu yola tevessül etmişlerdi. Hem Japonya'nın hem de İtalya'nın girişimleri İngiliz çıkarlarını ve İngilizlerin uluslararası düzen ve uluslararası ilişkiler hakkındaki fikirlerini tehdit etmişlerdi. Gerçekten de Japonya 1937 yılında Çin'e karşı büyük çaplı bir işgal başlatmıştı. İtalya ise o sıralarda İngiliz hâkimiyetine karşı Arapları isyana teşvik ediyordu.

Stratejik belirsizlik bu yüzden İngilizlerin bu üç devletten gelen tehditler arasında bir öncelik sıralaması yapmasını kuşatmıştı. Bu belirsizlik bu devletlerin müzakerelere ve/veya baskılara nasıl karşılık verecekleri konusundaki belirsizlik, birbirleriyle işbirliği yapıp yapmacaklarına dair net bir şey olmaması ve diğer tehditlerin özellikle de hem Avrupa'da hem de doğrudan İngiltere'nin imparatorluk sistemine karşı Rusya tehdidinin mevcudiyetinden dolayı iyice artmıştı. Böylece, İngiltere ve de Fransa için yeniden silahlanma sadece endüstriyel kapasite ve kabiliyetin üzerindeki kısıtlardan ve finansal sorunlardan değil görevlerin belirlenmesinde bir belirsizliğin hâkim olmasından ve bunun da sonucu olarak uygun kuvvet yapılarının belirlenememesinden etkileniyordu. Etkili stratejik planların yapılabilmesi için müttefikleri ve düşmanlar hakkında netlik olması gerekiyordu, ya da en azından bu tercih edilir bir durumdu.

Hitler'in söylemi ümit verici olmaktan çok uzaktı. Ancak bazılarına göre Hitler Sovyetler Birliği'ne karşı iş birliğinin bir unsuru olabilir gibi görünüyordu. Gerçi Almanya'yı uluslararası düzene en iyi nasıl tekrardan entegre etme sorunu da ortada duruyordu. Hitler'in başka bir III. Napolyon, ya da İtalya'nın faşist diktatörü Benito Mussolini olup olmayacağı belli değildi. 1933 yılında İngilizler Almanya'ya karşı Fransa ile bir kader birliği yapma konusunda isteksizdi. İngilizlerin siyaseti bu olmaya devam edecektir. Fransa ile ittifak konusunda daha güçlü politikalar reddedildi. Dahası, 1935 tarihli İngiliz-Alman deniz anlaşması Fransızlar tarafından bir ihanet olarak görüldü. 1936 yılında Almanya, Versailles Antlaşması'nı

ihlal ederek Rhineland'a tekrar asker soktuğunda (buradaki amacı Rhineland'ı Fransa'ya karşı bir askerî harekâtta sıçrama tahtası olarak kullanmaktı), İngilizler Fransızları harekete geçmemeleri konusunda ikna etmeye çabaladılar. 1936 yılındaki Batı pasifliği Nazi yayılmacılığında önemli bir adıma işaret ediyordu ve müzakere edilir edilmez İngiltere ve bir dereceye kadar Fransa'nın uygulanmasına nezaret ettikleri barış antlaşmasını uygulamak için harekete geçme isteksizliğinin bir kısmıydı. 1936 yılında, İngiltere ve Fransa arasındaki farklılıklar Avrupa'daki gelişmeler konusundaki görüş farklılıkları, 1920'lerdeki İngiliz-Fransız askerî işbirliğinin kısıtlı mahiyeti ve hazırlıksız olmaları çağdaş gözlemciler tarafından birlikte hareket etmek için zayıf bir temel olarak nitelendirildi.

Versailles revizyonizminin işlediğine dair örnekler zaten vardı. Türkiye ile imzalanan 1920 yılındaki Sevr Antlaşması Kemal Atatürk'ün 1922 yılında Yunanistan'a karşı kazandığı askerî başarılar ve Çanakkale Krizi sırasında İngilizleri yıldırması ya da korkutması sonucunda çöpe atılmış oldu. Atatürk savaş zamanında müttefik olan devletlerin birbirleriyle yaşadıkları fikir ayrılıklarından faydalanmasını bilmişti. İtalya, Fransa ve Sovyetler Birliği, Yunanistan'ı desteklemek ya da İngiltere'ye arka çıkma konusunda isteksizlerdi. Bu sefer Türkiye ile çok farklı bir barış antlaşması Lozan'da 1923 yılında müzakere edildi. Burada imza edilen antlaşma bir uluslararası ilişkinin temeli olma görevi gördü. Aynı durumun 1937'den önce Japonya, 1939'dan önce Almanya ve 1940'tan önce İtalya için geçerli olup olmadığı belli değildir.

Eğer İngiltere'yi en başta tehdit eden devlet Japonya olsaydı o zaman başlıca cevap deniz gücüyle verilirdi. Özellikle de Singapur'da güçlü bir deniz üssü kurulurdu ve bu üs sayesinde İngiltere'nin Güneydoğu Asya, Avustralasya ve Hindistan'daki çıkarları Japonya karşısında müdafaa edilebilirdi. Ayrıca İngiltere bu üssü kullanarak Doğu Asya sularında kendisi güç kullanabilirdi. Bu deniz stratejisi birçok veçheye ve değışkene sahipti. Bunlar arasında savaş gemilerinin ve uçakların hareketlerini destekleyecek bir üs ağı kurulması, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada ile Japonya'ya karşı işbirliği

yapılması ve Amerika Birleşik Devletleri ile ittifak yapılması vardı. Ayrıca bariz askerî öncelikler vardı. Özellikle de denizdeki imkân ve kabiliyetleri destekleme görevi dışında orduya bir vazife verilmesi de gerekmiyordu.

İtalya benzer ama farklı önceliklere yol açtı. Fazlaca genişlemiş İtalyan donanması Fransızlar için olduğu kadar İngilizler için büyük bir tehditti. Akdeniz ve bundan dolayı da Süveyş Kanalı üzerinden Hindistan'a uzanan İngiliz rotası ve Fransız Kuzey Afrika'sı'na uzanan Fransız rotası İtalyan tehdidi altındaydı.¹¹ Aynı zamanda 1935-1936 yıllarında Habeşistan Krizi üzerine patlak veren savaş hem ordunun hem de hava kuvvetlerinin kullanılmasını gerektiriyordu. 1940'tan sonra İtalya ile yapılacak savaşta da aynı durum geçerliydi. İngiliz ordusu Mısır, Sudan, İngiliz Somali'si ve Kenya'yı komşu İtalyan kolonileri olan Libya, Eritre ve Sudan'dan gelebilecek işgal girişimlerine karşı korumak zorunda kalacaktı. Bu sırada hava kuvvetleri de Malta dâhil olmak üzere sömürgelerin korunmasına yardımcı olacak ve aynı zamanda da İtalya'nın bombalanmasında kullanılacaktı.

Almanya da denizde İngiltere'yi tehdit ediyordu. Ancak Alman donanması, Japon ve İtalyan donanmalarına nazaran daha zayıf bir stratejik tehdit unsuru gibi görünüyordu. Çünkü Nisan-Haziran 1940'ta Danimarka, Norveç ve Fransa'nın peş peşe fethedilmelerine kadar Almanya denizde geniş bir manevra alanına sahip değildi ya da Kuzey Atlantik'e çıkmaya hazır bir durumda değildi. Buna rağmen, dünyanın en büyük donanma gücüne sahip olmasına rağmen İngiltere aynı anda Almanya, İtalya ve Japonya ile savaşabilecek deniz imkân ve kabiliyetine sahip değildi. Bu durum, Washington Deniz Antlaşması uyarınca büyük savaş gemisi inşasının durmuş olmasının bir sonucuydu. Ayrıca İngilizlerin büyük savaş gemisi inşa edebilecek yeterli endüstriyel kabiliyeti ve mali gücü yoktu. Ayrıca bu üç devlet bir araya geldiklerinde ciddi bir deniz gücü ortaya çıkıyordu.

11 R. Mallett, *The Italian Navy and Fascist Expansionism, 1935-1940* (London, 1998).

Ancak, deniz gücü aritmetiğinin, ülkenin durumu ve üç potansiyel düşmanın da birbirlerinden ayrı bir şekilde konumlandıkları düşünlüğünde aynı zamanda bu üç devletle birden savaş durumunda bir üstünlük aralığını doğuracağını beklemek çok mantıklı değildi. Ayrıca diplomasinin de üç devletle aynı ayda savaş durumunda kalınmaması için kullanıldığı da akılda tutulmalıdır. Hazine, Dışişleri Bakanlığı ve Donanma Departmanı gibi üç kilit hükümet departmanının görüşleri arasındaki ciddi zıtlıkların önemi ve sonuçlarına izin vererek İngiliz deniz stratejisi aynı anda ortaya çıkan tehditlere karşı operasyonların gerekirse farklı yerlerde peş peşe düzenlenmesini planladı. Bu strateji, operasyonel esnekliğin sert mali kısıtların getirdiği engellemeleri hafifletebileceğini ve aynı anda ortaya çıkan tehditlerin ortaya çıkardığı stratejik tehdidi aşmayı sağlayabileceğini varsayıyordu. Ek olarak, savaşın İngiltere'ye müttefiklerinin desteğini getireceği umuluyordu. Almanya'ya ve İtalya'ya karşı Fransa'nın ve Japonya'ya karşı da Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere'ye destek vereceği ümit ediliyordu.

Almanya'dan gelen başlıca tehdit *Luftwaffe* idi. İtalyan, Japon ve Sovyet hava kuvvetleri İngiltere'nin kendisine doğrudan tehdit olamazlardı. Bununla beraber Almanya'nın hava gücünde bir stratejik kapasite geliştirmede başarısız olduğu da not edilmelidir.¹² Havadan tehdit iki dünya savaş arası dönemde bir obsesyondu. Diğer bir ifadeyle, mevcut imkân ve kabiliyetin yanıltıcı bir değerlendirmesi sonucu hava tehdidine devletler kafayı takmışlardı. Özellikle 1920'lerde ve 1930'larda hava kuvvetlerinin durumu düşünüldüğünde bu tespit rahatlıkla yapılabilir. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri hava gücü imkân ve kabiliyetlerini büyük oranda iyileştirdiler. İngiltere söz konusu olduğunda hava savunması için stratejik ihtiyaç birincil olarak Almanya ile savaş ihtimaline bağlı gibi görünüyordu.¹³ Dahası, bu ihtiyaç bütünleşmiş

12 R. J. Overy, "From "Uralmbomber" to "Amerikabomber": The Luftwaffe and Strategic Bombing", *Journal of Strategic Studies*, 1 (1978), s.154-78.

13 U. Bialer, *The Shadow of the Bomber: The Fear of Air Attack and British Politics, 1932-1939* (London, 1980).

bir sistemin parçasıydı. Uçaklar bir yerden bir yere taşınabilirdi ancak radar istasyonları sabit tesislerdi. Bu yüzden İngiltere'nin müdafaası belirli emperyal çıkarların savunulması durumunun aksine çok farklı araç ve amaçları içeriyordu.

Almanya'dan gelen tehdit Avrupa düzeniyle ilgili görüşler ve İngiltere'nin bu görüşler içerisindeki yeriyle de ilintiliydi. İtalya Habeşistan/Etiyopya'ya (1935-1936) ve Arnavutluk'a (1939) bir tehdit oldu. 1940 yılında da Yunanistan'ı tehdit etti (gerçi bu girişim neticede başarısızlıkla sonuçlandı). Ancak İtalya'nın Fransa karşısında üstün gelmesi ihtimal dışı görünüyordu. Zaten İtalya da böyle bir maceraya girişmedi. Onun yerine, Batı Avrupadaki devletleri Almanlar tehdit ettiler. Doğu Avrupada ise hem Almanya hem de Sovyetler Birliği başlıca tehdit unsuru hâline geldiler. İngiltere'nin, özellikle de barış zamanı İngiltere'de zorunlu askerlik hizmeti olmadığı düşünüldüğünde bu tehditlere karşı Kıta Avrupası'na asker göndermesi gerekip gerekmediği sorusunun cevabı zordur. Ayrıca Hindistan ordusu da Batı Avrupa'da konuşlandırılmazdı. Belçika, Hollanda, Danimarka ve Norveç ise tarafsız kalmaya çok kararlı görünüyorlardı. Bu yüzden manevra yapılacak alan olarak geriye sadece Fransa kalmıştı. Fransa'ya göndermek üzere İngiltere'de büyük bir ordunun kurulmasına dair stratejik seçenek, geniş kapsamlı İngiliz taahhütleri ve bir önceki dünya savaşından çıkarılan derslerin ışığında pek de umut verici bir seçenek gibi görünmüyordu.

Böylece, bir sonraki savaş ile ilgili spekülasyonlar sadece silah sistemlerinin neyi başarabileceği meselesi ile ilgili değildi. Ayrıca spesifik görevler bağlamında silah sistemlerinin neyi başaracağı hakkında da spekülasyonlar yapıyordu. Almanya, İtalya ve Japonya'nın agresif yayılmacılıklarının yönü de belirsizdi. Aynı şekilde bu yayılmacılıkların kronolojisi ve sıralaması da belli değildi. Bu durum, stratejilerini belirlemelerinde ve uygulamalarında dâhil olan fırsatçılığın derecesine bağlı olarak anlaşılabilir bir durumdu. Örneğin; 5 Kasım 1937'de Berlin'deki "Hossbach" toplantısında Hitler Batı ile bir savaş hâlinde Almanya'nın gerisine karşı bir tehdidi bertaraf etmek için Çekoslovakya ve Avusturya'yı devre dışı bırakmak gerektiğini

iddia etti. Varsayımlar olağanüstü dinamik bir durumda birbirleriyle etkileşim içerisindeydi.

Geriye dönüp bakabilmenin verdiği avantajla, İngiliz siyaset yapıcılarının aldıkları kararlarda ciddi hatalara işaret etmek mümkündür. Ancak tehditler ve taahhütler arasındaki bağlantılar ile önceliklendirmede sorunları değerlendirmedeki zorlukların altını çizmenin de faydası vardır. Bu öğreticidir çünkü bugünkü durumu ve Batılı devletlerin karşı karşıya olduğu birçok belirsizliği hazırlamıştır. 1930'ların sonlarında İngiliz-Fransız siyasetine getirilen eleştirilerden dolayı en çok suiistimal edilen ve bugün dikkat ve ihtiyatla yaklaşılan kavramlardan biri olan yatıştırma aslında bugün için faydalı bir analogi değildir.

Siyasetin devam eden rolü kuvvet kullanımında barizdir. Örneğin; uzun bir askerî tecrübeye sahip bir diktatör olan Francisco Franco İspanya İç Savaşı (1936-1939) sırasında formel bir stratejist olarak kötü bir performans sergilemişti. Hatta “havalı bir stratejist olarak kusurları” vardı ve bir sürü hata yaptı. Buna rağmen, Franco neticede başarılı olan stratejisini siyasi kaygıların önceliği üzerine kurmuştu. Bu siyasi kaygılar arasında İspanya dahilindeki siyasi üstünlüğünü korku uyandırarak sağlamlaştırmasını sağlayacak tedrici bir fetih anlayışı vardı. 1922 yılında iktidara gelmek için bir iç savaş süreci yaşamak zorunda kalmayan İtalyan müttefiki Mussolini'nin kızgın tahkiriye rağmen Franco, 1936 yılından sonra İtalyan *guerra celere* (yıldırım savaşı) kavramını ve bu kavram dâhilindeki iddialı planları reddetmişti. Muhafızlarını korkutarak yıldırma ve yok etme takip ettiği anahtar stratejiydi ve işe yaradı. Hatta çatışmalar sona erdikten sonra bile yüksek sayıda insanı öldürmeye devam etti.¹⁴

Farklı bir nokta olarak barış zamanı hazırlık ve planlama ve savaş zamanı kriz ile ilgili olarak her zaman önemli role sahip olan kaynaklar meselesi üzerinde tekrar tekrar durmakta fayda vardır. Özellikle de makinelerin üretimi ve operasyonel ihtiyaçları konusu çok önemlidir.

14 P. Preston, “General Franco as Military Leader”, *Transactions of the Royal Historical Society*, 6th series, 4 (1994), s.20-41.

Bunlara kara, deniz ve hava savaşında petrolün kullanımı özellikle dâhildir. Bu durum sadece büyük devletleri değil bütün devletleri ilgilendirmektedir.¹⁵ Böylece, İspanya İç Savaşı'na Franco'nun tarafında savaşın başlangıcından itibaren müdahil olan Almanya için hem ideolojik ve jeopolitik hedefler vardı hem de ekonomik bir strateji vardı. Hitler İngiltere ve Amerika'nın etkisinden uzak ve Berlin'de merkezî olarak planlanan rasyonalizasyon ve ihtisaslaşma amaçlarına ve şartlarına sahip bir Avrupa'nın lideri olacak Almanya'nın içinde bulunacağı yeni bir Avrupa ekonomi düzeni kurma peşindeydi. 1939 yılının başlarına gelindiğinde Almanya, İspanya ihracatının dörtte üçünü alıyordu. Böylece İspanya gayirresimi olarak *Reichsmark* nüfuz alanına dâhil edilmiş oldu. Hedeflenen sektörler demir cevheri, demir sülfür, bakır, volfram ve yiyecek maddeleri idi.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

İkinci Dünya Savaşı'ndaki strateji Birinci Dünya Savaşı'ndaki stratejiye benzerdi. Ancak daha fazla katılımcı vardı. Ayrıca savaşta daha belirgin bir ideolojik boyut görülüyordu. İkinci husus başka kriterlerin olduğunu düşündürmektedir, ancak zıtlık topyekün olmaktan daha azdı.

Savaş öncesi stratejik hedefler, imkân ve kabiliyetler İkinci Dünya Savaşı'na uzandı. Özellikle Japonya'nın Çin'deki siyaseti ve Avrupa'daki Alman agresifliği ve yayılmacılığı düşünüldüğünde bu tespit rahatlıkla yapılabilir. Savaştan önceki savaş planlaması doktrin, kuvvet yapıları ve silahlardaki değişikliklere cevap niteliğindeydi. Fakat öncelikle siyasi hedefler ve ittifaklardaki değişimlerden kaynaklı stratejik dönüşümlerle ilgiliydi.¹⁶ Her unsur 1939-1941 yıllarında önemli olacaktı ve gelişmelerin öngörülemezliğinin altını çizdi. 1939 yılında Almanya ilk başta Polonya'ya karşı tek başına savaştı. Eylül ayında

15 P. Barbieri, *Hitler's Shadow Empire: Nazi Economics and the Spanish Civil War* (Cambridge, MA, 2017); B. M. Chesterton (haz.), *The Chaco War: Environment, Ethnicity and Nationalism* (London, 2016).

16 C. M. Bell, *The Royal Navy, Seapower, and Strategy between the Wars* (Stanford, CA, 2000).

Polonya'ya karşı müttefikleri Sovyetler Birliği'ydi. Ancak Polonya'nın Almanya tarafından işgal edilmesinden dolayı Fransa, İngiltere ve Almanya arasında cereyan eden savaşta Sovyetler Birliği Almanya'nın müttefikleri değildi. 1939 yılında Çelik Paketi'ndeki müttefikleri İtalya ve Japonya da henüz Almanya'nın yanında saf tutmadılar. Sovyetlerin politikasından endişe duyan İngiltere ve Fransa 1939-1940 kışında askerî harekât için plan yapmaya başladılar. Bu planlar arasında Sovyetlerin petrol bölgelerini bombalamak da vardı. Ancak bu stratejik planlama daha sonra uygulamaya konmadı. Yani, strateji beklenmeyen ve hızla değişen şartlara uyum sağlıyordu. Bu şartlar arasında karşıdaki tarafın imkân ve kabiliyetlerinin hatta niyetlerinin bile belirli ya da sabit olmadığı bir askerî çevre bulunuyordu.

Çin'de Japonya'nın 1937 yılından itibaren stratejisi başarısının sonuçlara dönüştürülmesindeki zorlukların üstesinden gelinmesi sonucunu doğurmadı. Askerî liderler zaferi empoze edemedikleri için hem şaşırmışlardı hem de hayal kırıklığına uğramışlardı. Japon genelkurmayının harekât başkanı Ishiwara Kanji, Çin'in işgal edilmesinin içinden çıkılmaz bir taahhüt olacağı konusunda uyarı yapmıştı. Zafer elde etmek ve geri çekilmek imkânsızdı. Ancak daha agresif planlar üstün geldi. Daha agresif planlar devreye sokulmuş olmasına rağmen Japonların amaçları hakkında da belirsizlik hâkimdi. Bu yüzden barış yapmak da pek mümkün görünmüyordu.¹⁷

Avrupa'da, Hitler, 1939 yılında Polonya'ya karşı kazandığı ilk zaferi genel olarak kabul edilen bir barışa dönüştürme konusunda gerçek bir çaba sarfetmedi. Bu, Nazi Yönetimi'nin diplomaside genel başarısızlığının bir vechesiydi. Hâlbuki diplomasi stratejinin önemli bir koluydu. Alman başarısızlıkları tek mesele değildi. Zira İngiltere ve Fransa, Alman hegemonyasını engellemek için savaşa devam etmeye kararlılardı. İngiliz hükümeti, Almanya'nın uzun bir savaşı sürdürebilme imkân ve kabiliyetine sahip olduğu konusunda şüphe

17 M. R. Peattie, *Ishiwara Kanji and Japan's Confrontation with the West* (Princeton, NJ, 1975), s.304-5; M. Peattie, E. Drea ve H. van de Ven (haz.), *The Battle for China: Essays on the Military History of the Sino-Japanese War of 1937-1945* (Stanford, CA, 2010).

içindeydi. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Fransa'daki müttefik kuvvetlerin bir saldırıya direnebileceği konusunda emindi. İngilizler abluka yoluyla kısıtlı bir savaşla Hitler'i yıldırabileceklerini umuyorlardı. Bu yüzden İngiliz stratejisi Hitler'i müzakere masasına oturmaya zorlamaya ya da Hitler'in iktidardan uzaklaştırılmasını sağlayacak bir baskıyı Almanya üzerinde tesis etmeye dayanıyordu.¹⁸

İngiliz stratejisine cevap olarak Hitler, Fransa'ya saldırmak konusunda azimliydi. Almanya'nın Fransa ya da İngiltere'den daha fazla savaşa hazırlıklı olmasından dolayı bir fırsat penceresine sahip olduğunu iddia eden Hitler (bu görüş 1914 yılında da Almanlar tarafından benimsenmişti) Fransızlar ve İngilizlerin güçlerini toplayacaklarından endişe ediyordu. Ayrıca Müttefik Devletler'in Ruhr'a hava saldırılarında bulunmasından da çekiniyordu. Ruhr, Almanya'nın başlıca sanayi bölgesiydi. Hitler, Polonya'nın mağlup edilmesiyle Almanya'nın tek bir cephede savaş yapmak durumunda olması durumundan da faydalanma konusunda gayet istekli görünüyordu. Dahası, Polonya karşısında elde ettiği zafer kendisi hakkında büyük bir stratejist olduğu yolundaki düşüncesini pekiştirmişti. Almanların çabuk bir zafer elde etmeye mecbur olmaları diğer stratejik zaruretlerin bir kenara bırakılması sonucunu doğurmuştu.

Neticede, Almanlar 1940 yılının Mayıs ayında saldırdılar. Bu saldırılarında Müttefiklerin risk hesabı yapmış olmalarından faydalanmışlardı. Bu risk hesabı büyük oranda siyasi düşünceler ve ilgili stratejik önceliklerle şekillenmişti. Ancak Müttefikler bu hesaplada elde etmek istediklerini elde edemediler ve Alman saldırısının ana yönü hakkında bir malumata sahip olmadan hareketli ihtiyat kuvvetlerini Belçika'ya sevk ettiler. Bu yüzden Almanların beklemedikleri yerden saldırımları karşısında gerekli tepkiyi veremediler. Almanlar, Ardenes üzerinden saldırdılar. Hâlbuki bu bölge bir tank taarruzu için uygun değildi. Almanlar ayrıca Meuse üzerinden de ilerliyorlardı ki

18 T. C. Imlay, *Facing the Second World War: Strategy, Politics, and Economics in Britain and France, 1938-1940* (Oxford, 2003); N. Smart, *British Strategy and Politics during the Phony War: Before the Balloon Went Up* (Westport, CT, 2003).

bu onlar açısından çok riskli bir teşebbüstü. Ancak, Müttefiklerin Alman saldırısına verdikleri cevabı basitçe stratejik bir gaf olarak görmek yerine 1940 savaşının şartlarını vurgulamak önemlidir. Ayrıca Müttefiklerin Belçika'yı terk etmeleri siyasi olarak kabul edilebilir bir hamle olamazdı. Dahası, Belçika'nın terki Müttefiklerin savaş düzenlerinin bir kısmından vazgeçmeleri anlamına gelecekti.¹⁹

Bu durum askeriye için siyasal faktörlerin önemini altını çizmektedir. Siyasal faktörler Alman işgaline karşı yardım ulaştırmak için başarısız bir şekilde İngilizlerin 1941 yılı Nisan ayında Yunanistan'a müdahale etmelerinin de sebebiydi. Bu müdahalenin operasyonel başarısızlıkları stratejik bir hata olarak savaş gayretinin dağıtılması ve Alman gücünün hafife alınmaması ile ilgiliydi. Buna rağmen, bir de müttefikleri terk etmeme gibi bir stratejik zaruret vardı. Bu zaruret 1940 yılında Norveç ve Belçika lehinde yapılan müdahaleleri açıklamaktadır. 1941 yılındaki Japon saldırısı karşısında Hong Kong gibi bir açık hedefe gönderilen destek de yine aynı sebepten dolayıldı.

1940 yılının Haziran ayında Almanya'nın Fransa karşısındaki zaferi ve Fransa'nın teslim olması artık Almanya'nın başarılı bir şekilde tehdit edilmesinin yolunun Batı Avrupa'daki Alman hâkimiyetinin üstesinden gelmekten geçtiği anlamına geliyordu. Bu, İngiltere'nin yeni başbakanı Winston Churchill'in pek de önemsemediği stratejik bir durumdu. Churchill konuya nasıl olsa bir şey olur diye yaklaşıyordu. İngiltere'nin abluka ve hava saldırılarına başvurusu ve direniş hareketlerine destek vermesi beklenen askerî neticeleri doğurmaktan ve stratejik etki yaratmaktan uzaktı. İngiltere'nin İtalya'nın denizaşırı imparatorluğuna 1940-1941 yıllarında düzenlediği başarılı saldırılar da Almanya'ya sorun çıkarmaktan uzaktı.²⁰

19 M. S. Alexander, "The Fall of France, 1940", *Journal of Strategic Studies*, 13:1 (1990), s.10-44; N. Jordan, "Strategy and Scapegoatism: Reflections on the French National Catastrophe, 1940" içinde J. Blatt (haz.), *The French Defeat of 1940: Reassessments* (Providence, RI, 1998), s.13-38.

20 B. P. Farrell, *The Basis and Making of British Grand Strategy, 1940-1943: Was There a Plan?* (Lewiston, NY, 1998).

İngiltere ile savaş üç-kuvvet stratejik planlaması ve operasyonel işbirliğini gerektiriyordu ve Almanya her ikisinde de kötüydü. Dahası, Nazi sisteminin işlevsiz doğası da kendisini belli ediyordu. *Luftwaffe*, İngiltere'ye karşı 1940 yılında düzenlenen saldırıda sahnenin ortasında yer almaya kararlı görünüyordu. Yani Operation Sealion için donanma ve ordunun rollerine hazırlık aşamasında destek vermekle yetinmek istemiyordu. *Luftwaffe*'nin kendi rolü üzerinde bu kadar durması hava saldırısı ve işgal arasındaki ilişkiye dair çarçabuk geliştirilmiş Alman stratejisindeki belirsizliği yansıtmaktadır. Stratejik hava saldırısı için bir hazırlık yapmada ciddi bir başarısızlık vardı çünkü Almanlar taktik ve operasyonel zorunlulukların üzerinde çok fazla durdukları için stratejik hava saldırısı için bir hazırlık yapmanın gerekliliğini yeterince anlamış görünmüyorlardı. *Luftwaffe* öncelikle Alman kara kuvvetleri ile uyum içinde çalışma niyetindeydi. Bu İngiltere ile girişilecek bir hava muharebesinden dolayı pek de mümkün değildi. Londra'yı bombalamaya karar vermekle Alman yüksek komuta kademesi sivil morali çökertmeyi hedefliyordu. Pratikte hem Londra'da hem de başka yerlerde Alman bombalamasını göğüsleme, tahammül ve idare etmeye yönelik bir vurgu vardı. Özellikle de limanlarda hava bu durumdaydı. Limanlar başarılı bir şekilde çalışmaya devam ettiler. Almanların İngiliz halkının durumlarının farkına varıp Churchill'i iktidardan uzaklaştırarak barışa razı olacaklarına dair umutları İngiliz siyasetini ve kamuoyunu ciddi bir şekilde yanlış okuduklarının bir işaretiydi. Böyle olmaktan ziyade İngiliz istihbarat raporlarına göre Alman bombalaması Almanya'ya karşı duyulan nefreti artırmış ve misilleme yapılmasına yönelik taleplerin dile getirilmesi sonucunu doğurmuştu.²¹ Hitler'in yenilmesi ve iktidardan uzaklaştırılması gerektiği fikri güçlenmişti. Almanya'nın İngiltere'yi bombalama stratejisi başarısız olmuştu. İngiltere'ye saldırı üç-kuvvet stratejisinin Almanya için öne çıktığı son saldırı olmuştu. Sovyetler Birliği'ne yapılan saldırı İngiltere'ye saldırının aksine ordunun neredeyse tek

21 Savaş Kabinesi, Kurmay Başkanları Komitesi, Haftalık, Özet, No.5b, Churchill Evrakı, Churchill College, Cambridge.

başına bir gösterisi olmuştu. Zira hava kuvvetleri ve donanma daha basit görevler üstlenmek durumunda kalmışlardı.

Hitler'in 1941 yılının Haziran ayındaki Sovyetler Birliği'ne yaptığı saldırı başkalarının nesnel stratejik düşünceler olarak nitelendireceği şeyleri reddettiğini göstermektedir. Hitler'in takip ettiği yol 1940 yılında Fransa'yla yaptığı savaşta elde ettiği başarının bir yansımasıydı. Zira Fransa ile yapılan savaş özel bir stratejik görüşe ya da planlamaya ihtiyaç olmadan ve Almanya'nın çabuk savaş geleneği uyarınca kazanmıştı. Aslında eğer 1941 yılında savaş Almanlar Sovyetler Birliği'ne saldırmadan bitseydi o zaman 1939-1941 yılları arasında Almanların peş peşe elde ettiği zaferler, (hatta 1936-1941 yılları arasında bile denebilir) Prusya'nın 1864-1871 yılları arasında Almanya'nın birleşmesine giden süreçte elde ettiği başarılarla kıyaslanır olacaktı.

Ancak, Hitler'in stratejisi çok daha büyüktü. Sadece yenmek istemiyordu. Gerçi yenmek de önemliydi. Özellikle Almanya'nın durmak bilmez ülke içi ve ülke dışı propagandası için çok mühimdi. Ancak Hitler fethetmek ve zapt etmek istiyordu. Bu başarı, yeni bir ideolojinin hizmetine ve etkisine Avrupa'yı yeniden yoğurmak amacı için önemliydi. Bu yolda, Hitler elde ettiği stratejik durumu tehlikeye attı. Bu süreç daha önce 1812 yılında Napolyon Rusya'ya saldırdığında da yaşanmıştı. Ancak, Hitler için daha önceki başarılar (ittifaklar gibi) eğer amaçları için araç olmuyor idilerse az bir kıymet taşıyordu. Bu nokta, en çok arzu edilenin ne olduğunun nesnel bir şekilde ölçülmesi anlamında sorunlu bir görüş olan stratejik optimum meselesi ile de ilgilidir. Fonksiyonel anlamda bu tezin sorgulanabilir mahiyetinin yanında siyasi bir tabanının olmamasından ve ideolojik düşüncelerin öneminin ihmal etmekten de olumsuz etkileniyordu.

Sovyetler Birliği'ni mağlup etmek için Alman stratejisi 22 Haziran 1941 yılında Barbarossa Harekâtı ile başladı. İyimser bir stratejiydi ve çabuk savaş düşüncesinden esinlenerek hazırlanmıştı. Bütün hedeflere aynı anda ulaşılması amaçlanmıştı. Dolayısıyla önceliklendirme de yapılmadığı için daha baştan büyük bir stratejik başarısızlık söz konusuydu. Almanlar sınıra yakın bölgelerdeki Sovyet güçlerinin mağlup edilmesiyle Sovyetler Birliği'nin çökertileceğini iddia edi-

yorlardı. Bununla ilintili olarak Sovyet güçlerinin iç bölgelere geri çekilmelerinin engellenmesinin önemli olduğuna inanıyorlardı. Bu yüzden Almanlar, Sovyet güçlerini çevrelemek durumundaydılar. Hitler, Sovyetler Birliği'nin fethedilebileceğini düşünmüyordu. Ancak Sovyet ordusunun büyük kısmının yok edilebileceğine inanıyordu. Archangel'den Volga'ya uzanan savunma hattına doğru bir Alman ilerleyişi Hitler'in amaçlarına ulaşmasını sağlayabilirdi. Ancak, bu tür bir ilerleyiş hem lojistik sebeplerden hem de hava şartlarından dolayı makul değildi. Doğrusu, Almanlar hatalı bir şekilde 1940 yılında Fransa'nın içlerine kadar gerçekleştirdikleri ilerleyişin bir benzerini Sovyetler Birliği'nde çok büyük mesafeler söz konusu olmasına rağmen gerçekleştirmeye kalkmışlardı. Ve aynı zaman dilimi içerisinde bunu başarabileceklerini sanmışlardı. Hâlbuki Sovyetler Birliği'ndeki hava şartları Fransa'dakinden çok daha zorluydu. Sınırlı coğrafi bir alanda işe yarayan kombine silahlı saldırı (ya da *Blitzkrieg*) Sovyetler Birliği'nin geniş coğrafyasında işe yarayamazdı. Aynı zamanda, bir dizi başka faktör de etkiliydi. Özellikle de rakiplerin Alman saldırılarına verdikleri tepkilerin mahiyeti önemliydi.

Polonya (1939) ve Yugoslavya'da (1941) Hitler bir ittifak sisteminin parçası olmanın verdiği avantajı kullanmıştı. Zira müttefikleri de rakiplerine çeşitli yönlerden saldırmışlardı. Sovyetler Birliği söz konusu olduğunda ise durum farklıydı. Finlandiya ve Romanya ile yapılan ittifaktan dolayı saldırının yapılacağı cephenin uzunluğu artmıştı. Ayrıca zaten normalde de uzun bir cepheden söz ediyoruz. Askerî durumu büyük oranda değiştirebilecek Japonya Alman savaş planlamasında yer almıyordu. Zaten Japonya Sovyetler Birliği ile saldırmazlık paktı müzakere ediyordu.

Alman stratejisi geleceğe dönük tasarlanmıştı. Sovyet devletini yok ettikten sonra Hitler Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'yu çığneyecekti. Güney Ordu Grubu'nun Kafkasya'ya ilerlemesi Yakın Doğu'nun işgaline doğru olan yolu açacaktı. Sovyetlerin yenilmesiyle İngilizlerin de teslim olacağı umuluyordu. Karada elde edilen başarılarla İngiltere'nin denizdeki üstünlüğüne bir cevap verilmiş olacaktı (bu 1812 yılında Napolyon'un da niyeti idi). Aynı şekilde İngiltere'nin

havadaki üstünlüğü de bir şekilde karada telafi edilmiş olacaktı. Ayrıca Almanya'nın birleşik komuta ve kurmay yapısına sahip olmamasından dolayı yaşadığı sorunlar da bertaraf edilmiş olacaktı.

Sovyetler, Alman stratejisinin Alman savaş makinesi için gerekli kaynakların ele geçirilmesi düşüncesi ile domine edileceğini varsaymışlardı. Sovyetlere göre Almanlar Ukrayna'nın tahılını ve kömürünü ele geçirmek isteyeceklerdi. Ancak, Hitler savaşı öncelikle bir milli tasaffı ya da arınma ve ırk savaşı olarak gördüğü için İkinci Dünya Savaşı'nın büyük oranda kendisi adına başarılı geçen ilk safhası, daha sonra Alman askeriyesinin, savaş ekonomisinin ve siyaset yapımının tekrar tekrar eksik kaldığı uzun ve yıpratıcı bir savaşa doğru yönelmesinin bir aracı olmuştur. Alman stratejik hedeflerinin mahiyeti ki buna yeni demografik düzen de dâhildi, barışın gerçekten de bir seçenek olmadığı anlamına geliyordu. Ancak, o zaman askerî tartışma stratejik sorunlardan ziyade operasyonel sorunlar üzerinde odaklanıyordu.

Alman stratejisinin aksine İtalyan stratejisi hedefleri ve araçları bağlamında daha sınırlıydı. Mussolini, ırk savaşından ziyade toprak kazanımı ile ilgileniyordu. Ayrıca İtalya, Almanya'dan daha dikkatliydi. Örneğin; 1940 yılında Taranto'daki İtalyan deniz üssüne başarılı bir İngiliz hava baskınına cevap olarak İtalyanlar birliklerini Taranto'dan kuzeye doğru çektiler ve böylece İngiliz deniz hatlarının ve Akdeniz'deki donanma güçlerinin kırılabilirliğini azalttılar. İtalyan donanma güçlerini bir yerde toplayabilme ve gizliliği devam ettirebilme ile ilişkin sorunları artırdılar. Yüksek rütbeli komutanların gemilerinin ve endüstriyel altyapının kısıtlarını anlamalarına ek olarak İtalyan amiraller de risk almaktan imtina ediyorlardı çünkü savaş ya Almanya tarafından kazanılacaktı ya da Almanya kaybedecekti. Bu durumun oluşturacağı savaş sonrası dünyada donanma İtalya'nın en önemli askerî varlığı olacaktı. Bu tür adımların muhtemel savaş sonrası sonuçları, savaşın ne zaman ve nasıl biteceği ve özellikle de ne tür yan yana gelişlerin savaşın sonunu getireceğine dair kimsenin bir şey bilmemesi yüzünden daha önemli hâle geldi. Devletler savaş sonrası sonuçları düşünme kararlılığından farklı şekilde etkileniyor-

lardı, ancak bu sonuçlar savaş zamanı stratejisinin ne ölçüde ayrı bir kategori olarak görülemeyeceğinin altını çiziyordu. Aslında, barış ve savaş bir devamlılık arz ediyordu ve özellikle de Stalin idaresinde Sovyetler Birliği için durum tam olarak böyleydi.

Barbarossa hakkındaki tartışmanın bir kısmı Almanların Moskova'yı ele geçirip geçiremeyeceği ve ele geçireceklerse de bunun nasıl olacağı üzerine odaklanıyordu. Buna rağmen, bu anlatı eksiktir çünkü 1812 yılında Napolyon karşısındaki Çar I. Alexander'ın Moskova'yı kaybettikten sonra da direnişe başarılı bir şekilde devam etmesi gibi Sovyetler de savaşa devam etmeye niyetliydi. 1941 yılında Volga Nehri'nin hattını Moskova'nın doğusunda tutmayı planlamışlardı. Fakat sonuçta Moskova'yı da ellerinde tutmayı başardılar. Eğer bunu yapamasalardı savaş yine de devam edecekti.

Dahası, Sovyet stratejisinin merkezî bir vechesi büyük sayıda endüstriyel fabrikayı ve milyonlarca işçiyi doğuya yani muhtemel Alman ilerleyişi ya da hava saldırısının menziline dışına taşıyabilme becerisinin yarattığı Sovyet alanının değişmesiydi. Yaklaşık on altı buçuk milyon insan 1941 yılının yazı ile 1942 yılının sonbaharı arasında taşınabilmişti. Bu kadar insan yeni yerlerine sevk edildikten sonra kurulan fabrikalar çok büyük miktarlarda askerî malzeme üretimi yaptılar. Almanların ürettiğinden çok fazlasını ürettiler. Özellikle de inanılmaz sayıda tank üretimini başardılar.

Almanya'nın stratejisine benzer bir şekilde Japonya'nın stratejisi de karmaşıktı. Bazı kısımları anlamlıydı. 1941 yılında Fransız Hindicini'ni hâkimiyet altına alma stratejik önem taşıyordu zira bu sayede "güney kaynak alanı" olarak bilinen Malaya ve Hollanda Doğu Hint Adaları'na doğru bir ilerleme mümkün olabilecekti. Hollanda Doğu Hint Adaları (bugünkü Endonezya) Japonya için bir sorun teşkil ediyordu çünkü 1940 yılında Almanya'nın Hollanda'yı fethetmesine rağmen Hollandalı sömürge idarecileri Japonya'nın petrol elde etme gayretlerine direndiler ve İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne yanaşabilme çabası içerisine girdiler. Küresel ölçekte stratejik bir şekilde harekete edebilecek bir donanma gücüne sahip olmayan Almanya bunu engelleyecek bir durumda değildi. Ek olarak, 1942

yılı başlarında Burma'yı (Myanmar) İngilizlerden almak Japonya'ya Hindistan'dan gelebilecek bir saldırı için tampon sağlamıştı. Ayrıca Japonlar Milliyetçi Çin'e ikmal yapılmasını sağlayan Burma Yolu'nu da kesmişlerdi. Burma ayrıca bir petrol kaynağıydı. Daha genel olarak 1941-1942 yıllarında inisiyatifi ele geçirmek Japonya'ya, sayıca az olmayı da çarpışma anında daha avantajlı bir duruma çevirebilme imkânını vermişti. Bu, kısa savaş yani 1894-1895'teki Çin-Japon Savaşı ve 1904-1905 Rus-Japon Savaş sırasında "yakala ve elinde tut" stratejisi ile uyumlu bir yaklaşımdı.

Ancak, 1941-1942'de Japonlar uygulanabilir bir savaş planından yoksun olmalarının zararını gördüler. Yani sorun sadece rakip olarak karşılarında Amerika Birleşik Devletleri'nin olması değildi. Bu yoksunluk kısmen Japon siyaset yapımında karmaşıklıktan kaynaklanıyordu. Askerî ve sivil politikacılar arasında fikir anlaşmazlıkları vardı. Ordu ve donanma arasında yaklaşım farklılıkları vardı. Strateji üzerinde çatışıyorlardı. Ayrıca hangi coğrafyanın en önemli olduğu konusunda da yine kafa karışıklığı vardı. Hitler'in İngiltere, Sovyetler Birliği ve nihayet Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı tutumunda olduğu gibi rakip sistemin zayıf olduğu kanaati, Japonya'nın karşı tarafın azmi hakkında isabetli değerlendirme yapamaması sonucunu doğurdu. Japonya'nın ilk başlardaki başarılı saldırılar düzenleyebilme, büyük toprak parçaları elde etme ve Uzak Doğu ve Batı Pasifik'te bariz bir üstünlük tesis etme becerisi, Amerikalıları rakiplerini püskürtme ve yok etmeye yönelik uzun soluklu çabadan caydıramadı. Amerikan hükümeti ve halkı Pearl Harbor'a saldıran bir devletle bir uzlaşma barışı ile ilgilenmiyordu. Japonya daha zayıf olan devlet olmasına rağmen kendisini yenebilecek bir devletle savaş yapmayı tercih etmişti ve böyle olmasını da bir bakıma temin etmişti. Sonuçta, Amerikalılar daha üstün bir komuta becerisi sayesinde kaynaklarının az olduğu bir safhada onları etkili bir şekilde kullanmışlar, böylece stratejik üstünlük elde etmişler ve 1942 yılının sonlarına gelindiğinde başarılı bir şekilde stratejik inisiyatifi ellerine almışlardı.²²

22 S. M. Judge, *The Turn of the Tide in the Pacific War: Strategic Initiative, Intelligence, and Command, 1941-1943* (Lawrence, KS, 2018).

İki devlet arasında aslında Atlantik'te ilan edilmemiş bir savaşın devam etmekte olduğunu ve Amerika Birleşik Devletlerinin küresel bir Yahudi komplosunun bir parçası olduğunu iddia eden Hitler Japonya'nın Pearl Harbor baskınına müteakip 11 Aralık 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş ilan etti. Bu savaş ilanı ile savaş küresel bir şekil aldı. Almanya'nın savaş ilanı neticesinde Amerikalılar "ilk olarak Japonya" stratejisinden²³ "ilk olarak Almanya" stratejisine geçiş yaptılar. Bu strateji altında Amerikan kara ve hava kuvvetlerinin asıl kısmı Avrupa'nın işgali için hazırlık yapmaya başladı.

Bu strateji zaten 1940 yılının Kasım ayında Deniz Harekât Başkanı Amiral Harold Stark tarafından hazırlanan bir memorandumda detaylı bir şekilde izah edilmişti.²⁴ Ayrıca yine bu strateji savaş öncesi Amerikan ve İngiliz genelkurmaylarının planlarında, Gökkuşağı 5 planında ve 1941 yılı başlarında İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın birlikte sürdürdükleri ABC-1 Planı görüşmelerinde yer alıyordu. Bu planlar üç miğfer devletiyle bir savaş durumunda Pasifik'te bir müdafaa stratejisini öngörüyordu.²⁵ Önceliklendirmenin stratejik planlamadaki merkezî yerine bir örnek olan bu stratejiyi Başkan Franklin Delano Roosevelt desteklemişti çünkü İngiltere'nin çökeceğinden endişe ediyordu. Gerçi bu tercih bazı mahfillerde tartışmalı olarak değerlendirilmişti ve hâlâ da öyledir. Mantık açıktı. Almanya Japonya'ya göre daha fazla rakiplerini bertaraf etme ve Güney Amerika'ya müdahale etme potansiyeline sahipti. Japonya ise sadece rakiplerini yenebilecek durumdaydı. Yani İngiltere sömürgelerini Japonya'ya kaybedebilirdi ancak yine de Japonya'nın gücüne karşı İngiltere daha az kırılıyordu. Dahası, sadece Amerika

23 M. A. Stoler, "The Pacific-First" Alternative in American World War II Strategy", *International History Review*, 2 (1980), s.432-52.

24 C. L. Symonds, *World War II At Sea: A Global History* (New York, 2018), s.180-1.

25 W. T. Johnsen, *The Origins of the Grand Alliance: Anglo-American Military Collaboration from the Panay Incident to Pearl Harbor* (Lexington, KY, 2016).

Birleşik Devletleri'nin de katılmasını gerektiren bir kara saldırısının Almanya'yı alt etmeye yarayacağı iddia ediliyordu.²⁶

Bu strateji 1941 yılındaki Amerikan ordu tatbikatlarının Avrupa'da bir çatışma üzerinde odaklanması sonucunu doğurdu. Ve savaş genişlediğinde strateji 22 Aralık 1941 yılında başlayan Washington Konferansı'nda teyit edildi. Konferansın sonucunda bir İngiliz-Amerikan planlama mekanizması tesis edildi. Buna göre Birleşik Genelkurmaylar oluşturuldu. Amerikan kuvvetlerinin Kuzey İrlanda'ya kaydırılması üzerinde anlaşıldı. Bu birlikler Avrupa'daki harekâtlar için hazırlanacaklardı. Ayrıca Amerikalılar, Vichy Hükümeti'nin elinde bulundurduğu Fas'ın işgalini planlayacaklardı. Böylece Almanlar Fas'ı ele geçiremeyeceklerdi. Karşı saldırıya karşı hazırlıklar başlamıştı.

“İlk olarak Almanya” stratejisinin savaş boyunca sonuçları oldu. Almanya ile savaş üzerindeki vurgu Sovyetler Birliği'nin işine yaradı çünkü Almanlar kaynaklarını Amerikan saldırılarına karşı direnmek için yönlendirmek durumunda kaldılar. Böylece 1943 yılındaki Kursk saldırısı da sona ermiş oldu. Eğer Amerikalılar Japonya üzerine odaklansalardı bu durum Sovyetler Birliği üzerindeki baskının azalması sonucunu doğurmayacaktı çünkü zaten Sovyetler Birliği ile Japonya 13 Nisan 1941 yılında bir tarafsızlık paktı imzalamışlardı. Amerikalıların Japonya ile bir savaş üzerinde durmaları Çin'in işine yarayabilirdi ve hatta savaş sonrası Çin İç Savaşı'na dair sonuçları da olabilirdi. Japonlar da 1944 yılında Çin'de ve Hindistan'a karşı 1944 yılında saldırılar düzenleyebilecek durumda olamayacaktı.

Ancak, genelde unutulduğu üzere bu yöndeki iddiaların aksine askerî varlıklar basitçe transfer edilip kullanılamazlar. Özellikle, ama tek başına da değil, lojistik sorunların yanında birliklerin ve kaynakların dağıtımı ve sürdürülmesi ile ilgili önemli sorunlar vardı. Bununla ilintili olarak Pasifik Cephesi'nin 1942 ve 1943 yıllarında

26 C. E. Kirkpatrick, *An Unknown Future and a Doubtful Present: Writing the Victory Plan of 1941* (Washington, 1992), s.128.

daha fazla Amerikan askeri alması ve bunların etkili bir biçimde kullanılma kapasitesi sınırlıydı.

Roosevelt'in stratejisi A. T. Mahan'ın deniz gücüne verdiği önemi anımsatıyordu. Ayrıca Başkan Theodore Roosevelt'in (b. 1901-1909) deniz gücü kullanmasından faydalanıyordu. Dahası, kendisi de 1913 ve 1920 yılları arasında Donanma Bakan Yardımcısı olarak görev yapmıştı. Son olarak, Roosevelt jeopolitiğe çok yakın ilgi duyuyordu. 1942 yılında Vichy Kuzey Afrika'sı'nın işgal edilmesini çok istiyordu. Sivil danışmanlarının birçoğu da stratejik planlamada etkili olan isimlerdi. Churchill gibi, Roosevelt de haritalara çok ilgiliydi. Kendisine 1942 yılı Noel'inde Stratejik Hizmetler Ofisi'nin Harita Bölümü ve Savaş Bakanlığı'nın denetimi altında Weber Costello Şirketi tarafından imal edilen 130 cm'lik ve 340 kg ağırlığında bir küre hediye edilmişti. Bu fotoğraflanan olay Roosevelt'in haritalara ilgisini göstermek için tasarlanmıştı. Roosevelt, ancak, 1942 yılında Stratejik Hizmetler Ofisi'nin başkanı William Donovan tarafından planlanan ve içinde ışıktandırılmış ve üzerine bilgi yansıtılan büyük bir kürenin bulunduğu fütüristik brifing odasına hiçbir zaman sahip olamadı. Bu plan kurmay başkanları tarafından iptal edildi ve bunun yerine istihbarat raporları ve haritalar üretimi üzerine odaklandı.

Harita yapımının stratejik mahiyetinin önemli bir unsuru İngiliz-Amerikan işbirliği tarafından sağlandı. 1942 yılının Mayıs ayındaki Loper-Hotine Antlaşması uyarınca Amerikan Ordusu Harita Hizmetleri Amerikalılar, Avustralasya, Pasifik Okyanusu, Japonya, Batı Hint Adaları ve Kuzey Atlantik'in haritalarını çıkarma işi ile görevlendirildi. Dünya'nın geri kalanının haritasını İngilizler çıkaracaktı. Bu paylaşım İngiltere'nin zaten denizasıırı üretimi için en önemli olarak Mısır ve Hindistan'daki merkezlerinde sahip olduğu sistemlerle uyumluydu. Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Hindistan Harita Ofisi, faaliyetlerini Britanya İmparatorluğu'nun ötesine taşımıştı. Irak, İran, Afganistan, Burma, Tayland, Fransız Hindişini, Çin, Malezya ve Sumatra'nın haritalarını çıkarmakla gö-

revlendirilmişti.²⁷ Çoğu bölge doğrudan askerî komuta altındaydı ve havadan harita yapımı arttı. Havadan haritalandırma yoluyla düşman topraklarının da haritası süratli bir şekilde hazırlanabiliyordu. Daha genel bir işbirliğinin parçası olarak İngiliz Genelkurmay Başkanlığı'nın Coğrafya Bölümü ve Amerikan Ordusu Harita Hizmetleri harita ve arazi ölçüm malzemesi değiş tokuşu yapıyorlardı. Batılı Müttefikler, Dünya Havacılık Haritası 1:1000000 ölçeğinde harita serisine başladılar.

Savaş küresel bir hâl aldıkça savaşı buna uygun şekilde anlamak daha da önem kazandı. Küreler, havadan görüntüler ve ortografik projeksiyonların yanında silindirik haritaların geliştirilmesine dair ilgi de vardı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın baş haritacısı Samuel Whittmore Boggs Amerikan Coğrafya Derneği'nin Teknik Eğitim Departmanı'nın başkanı Osborn Miller'i bu işle görevlendirdi. Miller, Mercator projeksiyonunda kutupları yeniden konumlandırdı. Bu Mercator projeksiyonundakine benzer bir şekilde bir dünya görünümü sağladı. Kutup bölgelerinde daha az bir bölgesel oynama sağladı.

Harita yapımı girişimleri hava harekâtları için özellikle önemliydi. Hava gücü haritacılığın gereksinimlerinin anahtar bir etmeniydi Hava üslerinin elde edilmesi ve korunması mekânsal bağlamda dikkatlice hazırlanmış stratejilerin bir yansımasıydı. Haritalara referans yapılıyor ve uçakların menziline özel bir dikkat sarf ediliyordu. Üsler stratejik seçeneklerin ve operasyonel araçların belirlenmesine yardımcı oluyordu.

Savaşın kapsamı hava, deniz ve kara birliklerinin aşına olmadıkları yerlere sevk edilmelerine yol açtı. Örneğin; Almanlar 1941 yılında Mısır'a yollandılar. Yine savaşın kapsamı bu az bilinen yerlerin (daha gelişmiş bir şekilde) haritalandırılmasına ve haritalandırmada belirli bir isabet derecesinin yakalanmasına yol açtı. Bölgeden bölgeye kartografik gereksinimler ve elverişlilik arasında belirgin zıtlıklar

27 T. Withington, "Military Mapping by the United States" içinde M. Monmonier (haz.), *The History of Cartography*, Vol. VI: *Cartography in the Twentieth Century* (Chicago, IL, 2015), s.886-7.

vardı. Kuzey Amerika'daki ve Karayipler'deki Amerikan adalarındaki Amerikan üslerinden kalkan uçaklar ve uçak gemilerinden kalkan uçaklar, ilk başlarda yetersiz haritalardan kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya olan Küba, Dominik Cumhuriyeti, Haiti, Panama ve Brezilya'daki yeni üslerden kalkan uçaklardan daha farklı bir bağlamda iş görüyordu.

Strateji bilginin etkili bir şekilde kullanılmasını kapsar. Sonuçta Müttefikler'in savaştıkları yerleri ve kullanılabilecek kaynakları anlamada ve buna uygun bir şekilde planlama yapmada Miğfer Devletleri'nden daha iyi oldukları ortaya çıktı. Miğfer planlamasında ve Müttefikler'e cevap verilmesinde ise doğaçlamanın belirginliği göze çarpmaktadır. Hitler görmek istediği sosyoekonomik ve siyasi şartlar üzerinde duruyordu, yani gerçekten olanları ihmal ediyordu. Planlama ve savaş yapmada Miğfer Devletleri'nin vurgusu iklim, arazi ve lojistik gerçeklikler üzerinde olmaktan ziyade daha üstün iradenin değeri üzerinde olmuştur. Bu üçünün arz ettiği kısıtlar ihmal edilmiştir. Örneğin; 1944 yılında Hindistan-Burma sınırında Japonların İngilizlere karşı gerçekleştirdiği taarruz bu sebepten dolayı tamamen başarısız olmuştur. Stratejik anlamda bu kadar zayıf kalınmasını hem o zaman hem de müteakiben üretilen haritalardan anlamak zordur. Çünkü Miğfer Devletleri'nin irade gücü hakkındaki varsayımları gerçekte kartografik tasvirin konusu değildi. Aynı zamanda, ülkelerin birbirinden farklı kartografik imkân ve kabiliyetlerinden dolayı bilginin mevcudiyeti ve kullanımı arasında apaçık tezatlar vardı. Örneğin; Amerika ile Japonya arasında kartografik imkân ve kabiliyetler bakımından büyük farklar vardı.

Strateji, önceliklendirme olduğu kadar zamanlamadır. 1942 yılı başlarındaki büyük ve görüldüğü kadarıyla önlenemez başarıları Almanların aynı yılın yaz aylarında Sovyetler'e karşı elde ettikleri başarılarla birleştiğinde, İngilizlerin öngördüklerinden ve hazır olduklarından daha acil bir şekilde harekete geçilmesi için Amerikalıların baskı yapmasına yol açtı. Amerikalılar 1942 yılında Fransa'nın işgal edilmesi için bastırıyorlardı. Bu şekilde Stalin'in Churchill'in Almanya ile ayrı bir barış antlaşması yapmak istediğine ve böylece

Almanya'nın daha serbest bir şekilde Sovyetler Birliği'ne saldırabileceğine dair yersiz endişesi de giderilmiş olacaktı.²⁸

Fakat 1942 yılının Kasım ayında büyük oranda Amerika Birleşik Devletleri'nin Fransız Kuzey Afrika'sının işgaliyle başlayan Meşale Harekâtı'nın başarısı o yıl Fransa'nın işgalinin, özellikle de Atlantik ve Manş Denizi civarındaki hava şartları, gemi sayısının yetersizliği ve Almanların bu işgale özellikle de Atlantik'teki denizaltılarıyla direnmeye çalışmaları bakımından taşıdığı riskleri gizleyememektedir. Bununla beraber Atlantik Savaşı'nı Alman denizaltılarına rağmen kazanmak ve havada hâkimiyeti elde etmek ve harekâtları planlamak ve birlikleri eğitip, donatıp sevk etmek gerekiyordu. Eğitim ihtiyacı savaşın başlarında ortaya çıkan eksikliklerden dolayı belli olmuştu. İngilizler zamanından önce Fransa'nın işgalinin doğuracağı risklerden dolayı endişeli idiler. Bunun sebebi büyük oranda tek başına ellerindeki kaynakların Alman savaşma kalitesine aynı şekilde karşılık vermeye yetmeyeceğindendi. Buna rağmen, 1942 yılının Nisan ayında Fransa'nın 1943 yılında işgali üzerinde anlaşıldı. Amerikan birliklerinin Britanya'ya sevk meselesi hızlandırıldı ve bu birlikler Fransa'nın işgali için süratle hazır hâle getirilmeye çalışıldı. Bu sevkiyatın başarılı olması Atlantik Savaşı'nın gidişatına bağlıydı.

1942 yılının Haziran ayında aynı yılın başlarında Sovyet saldırılarını başarıyla durduran Almanlar Sovyet güçlerine karşı yeni bir taarruz başlattılar. Hitler'e göre Sovyet kaynaklarını, özellikle de petrolü elde etmek, Amerika Birleşik Devletleri ile, özellikle de Batı Avrupa'da açılacak ikinci bir cephede çatışmaya en iyi hazırlık olacaktı. İlk başlardaki plan Don Nehri'nin batısındaki Sovyet kuvvetlerini yok etmeyi gerektiriyordu. Daha sonra Kafkas Dağları'na doğru ilerlenecek ve bu bölgedeki Sovyet petrol sahaları ele geçirilecekti. Sonrasında da Yakın ve Orta Doğu'daki Müttefik çıkarları üzerinde baskı uygulanacaktı. 1941 yılında İngiltere ve Sovyetler Birliği İran'ı birlikte işgal ettiklerinde İran'dan Sovyetler Birliği'ne uzanan bir ikmal hattı kurmuşlardı. Almanlar için bu ikmal hat-

28 J. Haslam, "Stalin's Fears of a Separate Peace, 1942", *Intelligence and National Security*, 8:4 (1993), s.97-9.

tını kesmek önemliydi. Ayrıca o sırada tarafsız olan Türkiye'nin de desteğini almayı ümit ediyorlardı. Türkiye Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da potansiyel olarak son derece önemli bir devlet olarak görülüyordu. Türkiye hâlâ öyle bir devlettir. Petrol sahalarının ele geçirilmesi Amerika'nın savaşa girmesinin kaçınılmaz olduğu uzun bir mücadele için bir hazırlık olarak görülüyordu. Hakikaten de Hitler bölgedeki bütün petrol sahalarını ele geçirmek için ilk başlarda belirlediği hedefin kapsamını genişletmişti. Hazar Denizi kıyısında Bakü etrafındaki petrol sahaları da Hitler'in ele geçirmek istediği petrol sahalarına dâhildi. Kaynaklar amaçlar ve araçlar bağlamında stratejik planlamanın anahtar bir faktörüydü.

Ancak, 1941 yılında olduğu gibi 1942'de de Alman stratejisi hem yanlış idealler ve amaçlar üzerine kuruluydu hem de zayıf bir şekilde uygulanmıştı. 1941'de öngörülemediği gibi 1942 saldırısı yeterli bir ikinci safha değildi. Hitler'in, Stalingrad'ın ele geçirilmesi gerektiğine dair kanaati yüzünden gerekli operasyonel esneklik aptalca terk edilerek yerine anlamsız sembolik bir hedefe yönelinmişti. Benzer bir durum 1916 yılında Verdun'da yaşanmıştı. Bu örnekler sembolik faktörlerin stratejik planlama ve uygulamadaki daha genel rollerine işaret etmektedir. Stalingrad'da Alman birlikleri çakılıydı. Stratejinin dinamizmi ve operasyonel savaş yapımı süratli bir şekilde taktik boyut tarafından yutulmuştu ve Almanlar aslında sürpriz olmaması gereken ama Almanların beklemediği bir Sovyet karşı taarruzuyla ağır kayıplar vererek yenilmişlerdi.

1943 yılına gelindiğinde savaş Almanya ve Japonya ile düşmanları için yıpratıcı bir hâl almıştı. Yüksek tempoda savaş yapma asker ve malzemeyi tüketmişti. Ancak büyük kaynaklara sahip olma Müttefikler'e aynı anda birden fazla cephede taarruza geçebilme ve yüksek kayıplara ve ciddi yıpranmaya karşın tekrar saldırı düzenleyebilme imkânını vermişti. Müttefik hava gücünün çok büyük üstünlüğü kara ve deniz gücü bağlamında da stratejik önemi haizdi.

Müttefikler rakiplerini koşulsuz teslim olmaya zorlayan bir strateji benimsemişlerdi. Bu karar 1943 yılının Ocak ayındaki Kazablanka Konferansı sonrasındaki basın toplantısında Roosevelt tarafından

ilan edilmişti. Bu, Hitler'in olduğu kadar ve diğer Alman askerî liderlerinin de hatalı stratejik görüşlerinin altını çiziyordu. Hitler'i kabul etmeye istekli olmaları ahlaken tefessüh etmiş olmalarına yol açmıştı. Çünkü Alman askeriyesi Hitler'in soykırım siyasetinde onunla işbirliği yapmıştı. Ayrıca yine Hitler ile işbirliği yaptıkları için savaş 1941 yılından itibaren artık sınırlı bir savaş olamayacaktı ve siyasi uzlaşma bir seçenek olmaktan çıkacaktı.

Almanlar merkezî konumlarını uzun süreli bir başarıya dönüş-türemediler çünkü barış bir seçenek değildi. Bunun sonucunda Alman askeriyesinin operasyonel becerisi sadece bir yenilgi değil aynı zamanda Alman ordusunun dağılması sonucunu doğurma riski taşıyan bir görevle ilintili hâle gelmişti. Neticede bu görev hem yenilgiye hem de Alman ordusunun dağılmasına hatta Almanya'nın tamamen fethedilmesine yol açtı. Daha dar anlamda, Almanlar hata yaparak içine girmek zorunda kaldıkları uzun bir krize yönelik plan yapmamışlardı. Ne askerî-endüstriyel kompleks ne de silahlı kuvvetleri böylesine uzun bir çatışmaya hazırды.

1943 yılında Almanlar Doğu Cephesi'nin önemli bir bölgesinde savaştaki son büyük taarruzlarına giriştiler. Bu, Sovyetler'in Kursk çıkıntısının kanatlarını aşarak Sovyet kuvvetlerini kuşatmaya yönelik bir gayretti. Almanlar bu taarruzda başarılı olarak Sovyetler'in bir önceki kış Stalingrad'da elde ettikleri zafere denk bir zafer elde etmeyi umuyorlardı. Almanlar hâlâ stratejik hüsnükuruntu içinde idiler ya da strateji olarak hüsnükuruntuyu benimsemeye devam ediyorlardı. Hitler bu taarruzu bir imha savaşı olarak görüyordu. Daha üstün olan kazanacak ve Sovyet hücum kuvvetleri yok edilecekti. Bu çıkıntının bertaraf edilmesiyle Sovyetler komşu iki Alman çıkıntısına saldırı düzenleyebilecek bir konumu kaybetmiş olacaktı. Kale Operasyonu başarılı olsaydı, Almanlar kuzeydoğuya ilerlemeye devam etmeyi düşünüyorlardı. Böylece merkez ordu grubu Moskova yolunda doğuya doğru güçlü Sovyet savunma hatlarına karşı hareket etmek zorunda kalmayacaktı.

Hitler mizaç olarak müdafaada kalıp kaynakları muhafaza etme ve kendisine karşı saldırıya geçen rakibine bu saldırıyı pahalıya ödet-

me fikrini kabul etmeye hazır değildi. Bu tür bir strateji siyaseten de kabul edilir görünmüyordu. Zira böylesi bir hareket tarzı zafer elde etmek yerine Alman nüfusunun moralini test edecek, Miğfer koalisyonunun bütünlüğünün altını oyacak ve en fazla müdafaa başarıları getirerek zaman kazandıracaktı. Bunun yerine Hitler Kursk taarruzunda elde edilecek bir zaferin Müttefik koalisyonunun altını oyoacağını umuyordu. Zira Batılılar Sovyet zaferinden artık emin olamayacaklardı. Sovyetler de Fransa'da ikinci bir cephenin açılmasını daha artan bir ısrarla talep edeceklerdi. Liderin mizacı meselesi strateji için sıklıkla önemli olmuştur. Hitler bu konuda yalnız değildi. Mareşal Erich von Manstein planın baş mimarıydı ve Almanya'nın inisiyatifi bırakma lüksünün olmadığı hususunda Hitler ile hemfikir. Gerçi strateji hakkında inisiyatifin bırakılmaması iddiasının kendisi anlamsız değildi.

Fakat neticede Almanlar Kursk çıkıntısının güneyinde iyi iş çıkar-salar da derinlikli Sovyet müdafaa sistemi tarafından mağlup edildiler. Bu, taktik güç ve operasyonel kapasiteden fazlasını gerektiriyordu. Dahası, 5 Temmuz 1943'te başlayan savaşın kaderi daha geniş Alman yükümlülüklerini de yansıtıyordu. Zira 10 Temmuz'da İngilizler ve Amerikalılar birlikte Sicilya'yı işgal ettiler ve Hitler bu yüzden buraya birlik sevk etmek istedi. İşgalden dolayı Kale Operasyonu'nu iptal etti. Bu durum Churchill'in İtalya'ya karşı bir saldırının değeri hakkındaki sezgilerini doğru çıkarmıştı.

Doğu Cephesi'nde 1943 yılındaki çarpışmalar Almanların hem taarruzla hem de müdafaa ile yenilebildiklerini göstermiştir. Ayrıca bu çarpışmaların neticesinde Sovyetler büyük toprak kazanımları elde etmişlerdi. Hatta daha fazlasını da elde edecek gibi görünüyorlardı. Stratejik avantaj Kızıl Ordu'ya geçmişti. Gücü, güveni ve operasyonel imkân ve kabiliyeti hepsi birden artmıştı. Bu değişiklik Müttefik koalisyonunun dinamikleri açısından önemliydi. Artık Sovyetler Birliği'nin en azından Doğu Avrupa'nın geleceğinde önemli bir rol oynayacağı apaçık bir şekilde belli olmuştu. Sovyetlerin kendilerine güveni bir anahtar stratejik kaynak olarak gelişmişti.

Dahası, Almanlar artık İtalya için birlik ayıramayacak gibi görünüyordular. Ayrıca Fransa'da açılacak ikinci bir cephede mücadele etmek için ihtiyaten tutulan mobilize zırhlı birlikler Sovyetler Birliği'nde yok edilmişlerdi. 1943 yılının sonları ve 1944 yılının başlarında Almanlar Doğu Cephesi'nde çok sayıda tank kaybetmişlerdi. Diğer açılardan da kayıpları yine çok fazlaydı. Kursk Taarruzu sonrasında bu kayıpları yaşadıkları muharebeler savaş hakkındaki genel tarih çalışmalarında diğer muharebelere nazaran daha az ilgi görmektedir (1944 yılındaki Bagration Harekâtı istisna). Hâlbuki bu muharebeler Alman ordusunun zelil olmasına sebep olmuştu. Alman ordusunun büyük kısmı Doğu Cephesi'nde konuşlandırılmıştı.

Muharebelerin gidişatı eğer siyasi durum farklı olsaydı Almanya için daha az ciddi olabilirdi. Stratejik bağlam belliydi: Düşmanlarının herhangi biriyle barış antlaşması yapamamak (1918 yılı başlarında Rusya da kendisini benzer bir durumda bulmuştu) Almanları herhangi bir cephede zafer elde etme ya da en azından mağlubiyetten kaçabilme konusunda zor bir duruma sokmuştu. Alman stratejik çıkmazı daha derin bir hâl almıştı. Zira Doğu Cephesi'nde içinden çıkılması zor savaş hâlinde kaynaklı zor duruma bir de Fransa'da ikinci bir cephe açılması sonucunda yeni mecburiyetlerin eklenmesi kuvvetle muhtemeldi. Bu çıkmaz, Müttefiklerin koşulsuz teslim olma stratejisini neden benimsediklerini açıklamaktadır. Bu strateji ittifaktaki sorunları gidermek ve Almanlar üzerinde baskı kurmak üzere tasarlanmıştı. Bir amacı da hem Müttefikler hem de Miğfer Devletleri'nin üzerinde anlaşabilecekleri şartları belirleme probleminden kurtulmaktı. Böylece Müttefik siyaseti hem askerî hem de diplomatik hedeflere yönelikti.

Aynı zamanda bu durum Müttefikler için vurgu sorunlarını hâlâ cevapsız bırakmış görünüyordu. Japonya söz konusu olduğunda Amerikalılar iki seçeneği de bir araya getirebilmişlerdi. Bu seçeneklerden birisi ordunun istediği şekilde Filipinler'e doğru harekete geçmekti. Donanma ise merkezî Pasifik'e doğru bir harekâta girişilmesini istiyordu. Almanya'ya karşı takip edilecek stratejiyi belirlemede daha farklı bir durum ortaya çıktı. Almanya, şartlara gerekli tepkilere vermek

üzere kuvvet sevkiyatı yapabilmek için Japonya'ya göre daha elverişli bir konumdaydı. Özellikle, Fransa'nın işgalinin zamanlaması ve Akdeniz'de bir Müttefik taarruz stratejisinin olup olmaması gerektiği ve olacak idiyse bu stratejinin neyin üzerinde yoğunlaşması gerektiği konusunda temel anlaşmazlıklar vardı. Amerikalılar, Hitler'in güney ile ilgili paranoyasını anlamıyorlardı. Romanya'daki petrol sahaları ve Ploesti'deki rafineriler ve buraların bombalanmasında kullanılacak İtalya'daki hava üsleri hakkında neden endişeli olduğunu da anlamıyorlardı. Kara ve hava savaşının birbirleriyle bağlantılı olduğu, Hitler'in Müttefik uçaklarını Alman hedeflerinden olabildiğince uzak tutabilmek için İtalya'nın olabildiğince çok kısmını kontrol altında tutmak kaygısında iyice görülebilmektedir. Bu birbirleriyle bağlantılı olma durumu Birinci Dünya Savaşı sırasında taktik düzeyde görülmüştü. Ancak artık operasyonel ve stratejiktir. Amerikalılar Sicilya'nın işgalini desteklemekte isteksizdiler. İtalya anakarasının işgalini desteklemekte daha da isteksizdiler çünkü kaynakların Fransa'nın işgali ve Japonya ile savaş dışında kullanılmasını istemiyorlardı. Ayrıca İtalya'nın işgalinin stratejik getirisinin de olup olmayacağından emin değildiler.

Daha genel olarak Amerikalı siyaset yapıcılar İngiliz siyasetinin Akdeniz takıntısı ya da saplantısı olarak gördükleri şeye karşıydılar.²⁹ Kilit hedefler üzerinde yoğunlaşma vurgusu devam eden kaygıları özellikle de George Marshall'ın Amerikan halkının savaşı daha ne kadar destekleyeceğine ve Amerikan kamuoyunun daha ne kadar sürüncemede kalma ihtimali olan bir mücadeleyi hoş göreceğine dair kaygılarını yansıtmaktadır.³⁰ Bu kaygılar Soğuk Savaş'ı beklemek zorunda değildi.

Pratikte Akdeniz'e karşı bir takıntıdan ziyade yükümlülük İngiltere'nin bölgedeki stratejik kaygılarının bir yansımasıydı. Bu kaygılar uzun süreli emperyal jeopolitik çıkarların bir ürünüydü. Aynı

29 M. A. Stoler, *Allies and Adversaries: The Joint Chiefs of Staff, the Grand Alliance, and US Strategy in World War II* (Chapel Hill, NC, 2000).

30 W. Heinrichs ve M. Gallicchio, *Implacable Foes: War in the Pacific, 1944-1945* (New York, 2017), s.430.

zamanda 1940 yılının Haziran ayından itibaren Akdeniz’de Miğfer Devletleri’yle sürdürülen çatışmanın bir mirasıydı. Akdeniz’de İtalya ile savaşıldığı gibi 1941 yılının başlarından itibaren Almanya ile de karada, denizde ve havada savaşıyordu. İngilizler kaynaklarını bu duruma uygun bir şekilde dağıtmışlardı. İngilizlerin Miğfer Devletleri’ni artan bir şekilde zayıflatmayı hedef alan dolaylı bir yaklaşım tercihi önemliydi çünkü bu şekilde bir yaklaşım Fransa’nın işgaline de bir hazırlık görevi görecekti. Stratejik tercihin değişken sebeplerini hatırlatan bir şekilde bu tercih İngiliz stratejik kültürünün uzun zamandan beri devam eden bir vechesiydi. 17. yüzyılda da görülebilir. 1808-1813 tarihlerindeki Yarımada Savaşları’nda da görülebilir. Bu yaklaşımda deniz gücüne özel bir vurgu vardır. İngilizlerin bu tercihi 1942-1943 yıllarındaki askerî şartlara da bir cevaptı.³¹ Stratejik kültür ve özel şartlar ya da reaktif strateji birlikte değerlendirilmek zorundadır. Her biri bir bağlam sunmaktadır. Birini diğerinden önemli görmek yanlış olacaktır. Aynı zamanda tecrübenin mirası İngiltere örneğinde rahatlıkla fark edildiği gibi “etkili stratejik karar alma ve yönetim”in³² bir vechesiydi.

İngilizler, İngiliz Kanalı üzerinden doğrudan bir saldırının savaş tecrübesi olmayan kuvvetleri savaşlarla iyice pişmiş Alman askerlerinin önüne atmak olacağından endişe ediyorlardı. 1940-1942 yıllarındaki tecrübeleri, Almanlar yenilene kadar böyle bir adım atma konusunda onları ihtiyatlı kılmıştı. Bu dersin 19 Ağustos 1942’de Dieppe’ye yapılan ve bedeli ağır başarısız kanal ötesi baskınıyla da altı çizilmişti. Dieppe baskını başarısızlığı savunulan bir liman üzerinde yoğunlaşmanın doğurduğu sorunları da ortaya çıkarmıştı. 1944 yazında hem Normandy’de (6 Haziran) hem de Provence’da (15 Ağustos) limanlardan uzak sahiller tercih edilmişti.

31 A. Danchev, “Great Britain: The Indirect Strategy” içinde D. Reynolds, W. F. Kimball ve A. O. Chubarian (haz.), *Allies at War: The Soviet, American, and British Experience, 1939-1945* (New York, 1994), s.1-26.

32 A. Jackson, *Persian Gulf Command: A History of the Second World War in Iran and Iraq* (New Haven, CT, 2018), s.435.

Bunun aksine Amerikalılar İtalya'nın stratejik açıdan herhangi bir alakası olmadığını ve İtalya'ya karşı yapılacak bir hamlenin Müttefik gücünü dağıtacağını iddia ediyorlardı. Onun yerine daha doğrudan bir yaklaşım, özellikle de Batı Avrupa'daki önemli Alman kuvvetleriyle bir çarpışma ve Almanya'ya doğru ilerlemeyi teklif ediyorlardı. 1943 yılındaki Alman zafiyeti Amerikalıların teklifinin bu yıl için bir seçenek olabileceğini düşündürmektedir. Birçok önemli birlik Kursk Taarruzu için ayrılmıştı. Almanlar 1943 yılında mühimmat üretiminde iyi durumda değillerdi ve Fransa'daki müdafaa hatları henüz tamamlanmamıştı.

Dahası, Sovyetler, müttefiklerinin Almanlarla ayrı bir barış antlaşması peşinde olarak Almanlara karşı ikinci bir cephe açma konusundaki başarısızlığına dair şüphelerini dile getirmişlerdi. Hitler böyle bir seçeneğin peşinden gitmekle ilgilenmiyordu. Ancak, böylesine bir gelişmenin muhtemel olması stratejik kararların jeopolitik yan yana gelmeler üzerindeki potansiyel etkisini göstermektedir.

Buna rağmen, İngilizler Müttefik hazırlıklarındaki eksikliklere dikkat çekmekte haklıydılar. Henüz/şimdiye dek çıkarma operasyonları için sadece sınırlı bir tecrübe (ve ekipman) vardı. 1944 yılında Normandy'de kullanılmak üzere denizaltında boru hattı inşa etme kapasitesi yoktu. Dahası, 1943 yılının başlarında Alman denizaltı tehdidinin bertaraf edilip edilemeyeceği belirsizdi. Ayrıca Amerikalıların savaş uçağı üretimi ve bunları İngiltere'ye ulaştırmaları tam kapasiteye henüz ulaşmamıştı.³³

Bir işgal için gerekli kuvvetleri bir araya toplama ihtiyacının yanında muvakkat ya da kısmen değil, kesin hava ve deniz üstünlüğü gereksinimi vardı. İngilizler ve Amerikalılar en önemli kararlarını 1943 yılının Ocak ayında almışlardı ve bu karar Atlantik savaşını kazanmaya odaklanmayı gerektiriyordu. Savaş kaybetmeyecekleri noktaya zaten 1942 yılının ortalarında ulaşmışlardı. Ancak denizaltı tehdidi bertaraf edildikten sonra İngiltere ve Amerika Birleşik

33 G. J. Bailey, *The Arsenal of Democracy: Aircraft Supply and the Anglo-American Alliance, 1938-1942* (Edinburgh, 2013).

Devletleri düzgün bir şekilde plan yapmaya başlayabilirlerdi. Çünkü eğer gemilerin çoğu (bu durumda neredeyse hepsi) çıkarma yapılacak sahillere erişemeyecek olursa denizden karaya doğru yapılacak işgaller uygulanabilir değildi. Bu noktadan itibaren diğer her şey İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin istediği şekilde gelişti. Hakikaten özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin gemi üretimi Müttefiklerin stratejik imkân ve kabiliyetleri açısından çok önemliydi.³⁴ Atlantik Savaşı'nı kazanmak için bu gemi inşası meselesi Alman denizaltılarına karşı başarı kazanmak kadar gerekli ve önemliydi.

Müttefiklerin peşinde olduğu ikinci cephenin arka planı bu şekildedeydi. Bu durum Almanların karşı karşıya oldukları stratejik çıkmazın da altını çiziyordu. Doğu Cephesi'ndeki çatışma, içinden çıkılmaz bir hâl almıştı ve Fransa'da yeni mecburiyetler söz konusu olmak üzereydi. Savunucularının besledikleri umutlara rağmen denizaltıların sadece operasyonel imkân ve kabiliyete sahip oldukları ortaya çıktı.

Luftwaffe'yi yok etmek de çok hassas bir stratejik karardı. Zira Müttefikler'in stratejik bombalamasını daha etkili hâle getirdi ve bütün cephelerdeki harekâtları kolaylaştırdı. Tam bir hava hâkimiyeti olmadan ve savaş meydanını tahdit etmeden ya da en azından Alman takviye kuvvetlerinin ileri doğru hareket etmelerini sınırlandırmadan Normandy'ye çıkarma yapmak zamansız olurdu.

1943 yılının başları itibarıyla Japon tehdidi çok büyük oranda bertaraf edildiği için (özellikle de Pasifik'te ama henüz Burma ya da Çin'de değil) Almanya'yı yenme stratejisinin üzerinde yoğunlaşmaya devam edilmesi kararı geçerli kalmaya devam etti. Bu yüzden güney İtalya'nın işgal edilmesi işgalin gerçekleştiği zaman düşünüldüğünde kötü bir fikir değildi.

1943 yılında Akdeniz'deki çıkarma operasyonları planlama ve tatbikte kıymetli tecrübe kazandırdı. Bununla beraber özellikle 1943'te Salerno ve 1944 yılının Ocak ayındaki Anzio çıkarmasında bu tür operasyonların yapılmasından ve çabuk Alman tepkisinden dolayı

34 C. Symonds, "For What of a Nail: The Impact of Shipping on Grand Strategy in World War II", *Journal of Military History*, 81 (2017), s.657-66.

da bir takım uyarıcı mahiyette zorluklar ortaya çıktı. 1943 yılında Fransa'da 1944'te Normandy'de olduğundan daha ciddi bir sorun yaşanabilirdi. Zira 1943 yılı itibariyle Müttefikler hâlâ çatışma yaşanacak yeri izole etme için yeterince hava hâkimiyetine sahip değillerdi. Dahası, Kuzey Afrika ve İtalya'da 1943 yılındaki harekâtlar karadaki askerî etkililiği artırmak için önemli olmuştu. Hem Amerikan hem de İngiliz orduları bu tecrübeden faydalandılar. Stratejik imkân ve kabiliyet açısından bu önemliydi.

1943 yılında Fransa'yı işgal etmek mümkün görünmediği için Amerikalılar nihayet Sicilya'ya saldırmaya razı oldular. Başlangıcından itibaren İtalya'da saldırı düzenleme kararı eleştiriye tâbi tutulmuştu. 13 Mart 1944 tarihli nüshasında Newsweek'te emekli İngiliz General J. F. C. Fuller şunları yazmıştı: "Strateji berbat. Bu İtalya macerasına hiç girişmemeliydik çünkü bu başından beri stratejik değil." Doğru bir şekilde topografyanın müdafaanın işine geldiğini iddia eden Fuller eldeki kuvvetlerin Fransa'daki ikinci cephe için muhafaza edilmeleri gerektiğini söylüyordu. "Strateji"yi bir kavram olarak yazılarında sıklıkla ve bazen de yaratıcı bir şekilde kullandı. *Sunday Pictorial*'ın 27 Nisan 1941 tarihli sayısında yayınlanan bir yazısında Almanların Kuzey Afrika'daki İngiliz kuvvetlerini geri püskürtmesi hakkında şunları yazmıştı: "Bir kızın çorabındaki kaçık gibi bizim muhteşem çöl seferimiz bilekten dize kadar stratejik bacağımız üzerinde yukarıya doğru hareket ediyor."³⁵

Churchill, aksine, Akdeniz'i Balkanlar'a doğru çıkarma operasyonları için yükleme ya da konaklama noktası olarak kullanmak istiyordu. Amerikalılara göre Akdeniz kesinlikle bir fırsat olmasına rağmen³⁶ Almanları Fransa'da yenmeden Balkanlar'a yönelik operasyonların dikkatleri başka yere çekeceğini ayrıca bu operasyonların da lojistik kâbus hâline geleceğini düşünüyorlardı. Churchill'e göre ise Balkanlar Almanları rahatsız etmek için bir fırsat olmaktan öte Sovyetler'in de ilerlemelerini engelleyecek bir ön tedbir olabilirdi. Churchill'in bu

35 Rutgers Üniversitesi Kütüphanesi, Fuller evrakı, Müsveddeler, cilt 6.

36 A. Buchanan, *American Grand Strategy in the Mediterranean during World War II* (Cambridge, 2014).

düşüncesi Sovyetler Birliği'ne dair şüphelerinin bir yansımasıydı. Ayrıca savaşın 20. yüzyıl tarihinde sadece bir safha olduğuna dair stratejik görüşüyle de ilgiliydi. Savaş, oluşturunca ya da şekillendirici bir safhaydı belki ama savaş yüzünden rafa kalkan ya da durgunluk yaşayan bir kısım tehditlerin ve düşmanlıkların savaş takip etmesi kaçınılmazdı. Bu görüş stratejinin anlaşıldığı, takip edildiği ve tahlil edildiği kronolojik ölçeğin çeşitliliğinin bir hatırlatıcısıydı. Churchill, Stalin gibi ama Roosevelt gibi değil, İkinci Dünya Savaşı'nın kısmen Sovyetler Birliği'nin durumu üzerinde uzun süreli bir mücadelenin bir safhası olduğunu anlamıştı.

Varsayımlar ya da karşıolgusallar, yani tarihin “eğer şöyle olsaydı”ları, meseleye dâhil olmaktadır, zira çıkarma harekâtlarının sonuçları hava ve deniz operasyonları bir işgal ile desteklenmezse yetersiz olur mu sorusuna yol açmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın kendisi düşünüldüğünde bu soru Almanya'nın İngiltere'ye tehdidi, 1941-1942 yıllarında Miğfer'in Malta üzerindeki baskısı, 1943-1945 yıllarında Amerikalıların Pasifik'te “adadan adaya zıplamaları” ve Japonya için “final oyunu” ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer sorular ada olmayan ancak çıkarma operasyonlarına müsait İtalya ve Yugoslavya (1943-1945 yılları arasında) gibi bölgeler için de sorulabilir. Kısacası, denizden baskı ve hava saldırısının birleşimi karadan işgal birliklerinin mevcudiyetini daha az gerekli ya da hatta gereksiz kılar mı? Bu varsayımlar kıymetlidir çünkü bunların çoğu zamanında stratejik tartışmada bir rol oynamışlardır.

6 Haziran 1944 tarihinde Normandy çıkarmasıyla açılan İkinci Cephe Avrupa'daki savaşı bir yıl içinde bitiren baskı topluluğunun bir parçasıydı. İşgalin başarısı savaş sonrası dünyadaki stratejik duruma doğru bir ileri bakışı teşvik etti. Ancak, anlaşılır sebeplerden dolayı strateji uzmanları bunu her zaman doğru anlamadılar. Özellikle de savaşın siyasetini yanlış anlamış olabiliyorlardı. Fuller okuyucularını 10 Temmuz 1944 tarihli *Newsweek*'te şu şekilde bilgilendiriyordu:

“Her ne kadar Alman Yüksek Komuta Kademesi sahip olduğu araçlarla durduramayacağı bir kuvvet ile karşı karşıya olsa da durumun şah mat olacağını otomatik olarak beklememek lazım çünkü

bu kuvvetlerden faydalanılması onların içinde bulundukları şartlara bağlıdır... Ruslar, müttefiklerine göre daha fazla savaş yorgunudur- lar ve savaşın hızlı bir şekilde sona ermesini herkesten çok bekliyor olmalılar... Amerikalılar ve İngilizler de savaşın süratli bir şekilde sona ermesine uğraşıyorlar ki bu sayede Japonya'ya karşı yüzlerini döndüklerinde hâlâ zinde olabilsinler... Eğer savaş önümüzdeki kış, bahar ya da yaz boyunca devam ederse siyasi şartlar öyle bir değişmiş olabilir ki Müttefik Devletler batıdaki savaşı Almanya için koşulsuz teslimden daha iyi şartlarda bitirmek isteyebilirler... Zaman sadece stratejik olarak değil taktiksel olarak da çok önemli faktördür. Ruslar açısından düşmanı çok çabuk yenebilmek için taktiksel açıdan önemlidir. Almanlar için ise zemini daha yüksek bir fiyata satabilmek için stratejik önemi haizdir.”

Bu görüş Müttefikler'in Almanya'yı yenme konusundaki kararlı- lığını ciddi bir şekilde hafife almaktadır. Bununla birlikte çağdaşların karşı karşıya kaldıkları belirsizlikleri ve askerî gelişmeleri devamlı surette siyasi hedeflerle ilişkilendirmek zorunda olduğumuzu bize hatırlatmaktadır. Bu nokta Müttefikler'in 1944 yılında Batı'da en iyi stratejiyi takip edip etmedikleri hakkındaki uzun süreden beri devam eden tartışmaya daha fazla ışık tutmaktadır.

Bu tartışma genel olarak Fransa'daki Müttefik kuvvetleri komu- tanı General Dwight Eisenhower tarafından savunulan geniş cephe yaklaşımının faziletleri ile Eisenhower'dan farklı bir karakter olan en yüksek rütbeli İngiliz komutan General Bernard Montgomery tarafından savunulan Ren Nehri ötesine süratli bir ilerleme için dar cephe çabasının faziletleri hakkındaki bir tartışmaya indirgenmiş gibi görünmektedir. Bu fikir çatışması Montgomery'nin Eisenhower'ın altında karadaki bütün birliklerin komutasının kendisine verilmesi için yaptığı başarısız baskıyla da ilintilidir. Dar cephe ilerleme fikri, Müttefikler'in inisiyatifi ve temposunu dikte edecekleri bir manevra savaşı olacağı düşüncesi üzerine dayanıyordu. Ancak Almanların 1944 yılının Aralık ayındaki “Bulge” saldırısı bu yaklaşımın riskli olduğunu gösterdi. 1944 yılında Ren Nehri'ni aşarak gerçekleştirecek bir Müttefik ilerlemesi ki bu aceleye getirilmiş ve başarısız

olmuş Arnhem Saldırısı'nın temelini oluşturunuyordu, karşı saldırıya karşı korumasız bir girişim olacaktı. Zira Almanlar Eylül ayından beri Kuzey Almanya'da zırhlı birlikler yığıyorlardı. Bir müttefik ilerlemesi ayrıca tehlikeli bir ikmal hattına bağımlı kalmak zorunda olacaktı. Aynı zamanda, geniş cephe için bir tercih Almanların Falaise'deki mağlubiyetlerinden sonra ağır kayıplar vermeden çekilebilmelerini sağladı. Eisenhower'ın ihtiyatlı tutumu Alman birliklerini kesme şansını büyük oranda azalttı ve Sovyetler'in Doğu Avrupa boyunca başvurdıkları ilerleme stratejilerini sürdürmek için kullandıkları "derin savaş" ilerlemelerinin operasyonel araçları ile çelişti.

Alman askeriyesinin dayanıklılığı düşünüldüğünde Müttefikler'in 1944 yılında zafer elde edeceklerini dair umutları yersizdi. Bu perspektiften hem Eisenhower'ın geniş cephe yaklaşımı hem de Montgomery'nin genellikle yöntemsel savaş yapımı (Arnhem Taarruzu'nda buna dair bir gösterge olmasa da) mantıklı seçeneklerdi. Her ikisi de Alman ordusunu zayıflatıyordu. Bu sırada, kayıtsız şartsız teslim olmaya yönelik Müttefik hedefinin düşman ülkelerdeki liderlerin kararlılığı ve nüfusları üzerindeki kontrolleri ile birleşmesi, Avrupa ve Asya'da savaşın devam edeceğini garanti ediyordu.

1944 yılı üzerinde yoğunlaşma genellikle Müttefik stratejisi üzerinde olmaktadır. Bu yoğunlaşma, Müttefikler için gerçekçi olma ihtiyacını özellikle de sayıları doğru verme/sağlama ve yükleri taşıma sorumluluğunu kapsayan koalisyon dinamiklerini içermektedir. Benzer bir durum daha önce 1813-1815 yıllarında Napolyon'un devrilmesi sürecinde de görülmüştü.

Miğfer stratejisine bakmak da uygun olacaktır. 1944 yılında birbirleriyle işbirliği namevcut olmaya devam ediyordu. Fakat Müttefikler'in ilerleme ivmesi düşünüldüğünde zaten bu tür bir işbirliğine yönelik seçenekler söz konusu bile olamıyordu. Hitler'in gerçeği kavraması azalıyordu ve bu durum Alman komuta kademesinin yaşadığı zorlukları derinleştiriyordu. Bununla birlikte nasıl Hitler sahadaki gerçekleri anlamakta zorluk yaşıyorsa aynı şekilde Alman askeriyesinin büyük kısmı örneğin *Luftwaffe* de aynı şekilde gerçek-

leri bir türlü göremiyordu.³⁷ Temmuz Suikast Girişimi'ni Hitler'in atlatması sonucunda Alman devleti ve askeriyesi iyice radikalleşti. Hitler'in iradenin galip geleceğine ve düşmanlarının da bölüneceğine dair fantezisi devam ediyordu. Hitler'in bu düşüncesi Aralık ayındaki Bulge Muharebesi'ne giden Alman taarruzuna yol açtı. O sırada strateji İngiliz ve Amerikan birliklerini zayıflatarak mücadeleyi bırakmalarını sağlamaktı. Ancak bu durumun hem askerî hem de siyasi olarak tamamen yanlış okunduğunu gösteriyordu. 1940 yılındaki stratejiyi tekrar etmek istemişlerdi ancak bu sefer bağlam çok farklıydı. Taarruz başarısızlıkla neticelenmişti. Ancak askerî olarak başarılı olsaydı bile siyasi olarak bir başarı getirmesi mümkün değildi.

1944 yılında Japonya için de aynı durum söz konusuydu. Almanlar gibi Japonlar da kesin zaferin bir cephede kazanılacağına ve dolayısıyla Müttefik kaynaklarının daha genel rolü ve etkisinin üstesinden gelinebileceğine dair bir kanaate sahiptiler. Zaferin düşmanlarının içkin iradesini baltalayacağı kesindi ve dolayısıyla Miğfer Devletleri hak ettikleri başarıya ulaşacaklardı. Pratikte ise Japonya başarılı olsaydı bile bu sadece nihai yenilgilerini tehir eden bir başarı olacaktı.

Japonlar 1944 yılı için bir dizi büyük çarpışma planladılar. Burma'dan bir taarruz İngiliz işgalini engellemek üzere tasarlanmıştı. Imphal üs bölgesi ele geçirilecek ve IV. Kolordu yok edilecekti. Daha iddialı bir şekilde bu taarruzun bir isyan çıkması sonucu Hindistan'ı savaş dışı bırakacağı ümit ediliyordu. Bu strateji, Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkler üzerinden Almanların teşebbüste bulunduğu stratejiye benziyordu. Bu sebepten dolayı (İngiliz karşıtı) Hindistan Milliyetçi güçleri Japon ilerlemesinde önemli bir rol oynadılar. Bu operasyonun bir amacı da Çin'i savaş dışında bırakmaktı. Çin'e Hindistan'dan uzanan ikmal hatları kesilerek bu başarılacaktı. Ancak Japonya'nın teşebbüsleri hiçbir amacı gerçekleştirmeden başarısızlıkla sonuçlandı.

37 H. Boog, G. Krebs ve D. Vogel, *Germany and the Second World War, Vol. VII: The Strategic Air War in Europe and the War in the West and East Asia 1943-1945* (Oxford, 2006).

Aksine, Çin'de bir Japon taarruzu önemli toprak kazanımlarına yol açtı ve Japonya'nın bombalanmasında kullanılabilecek önemli Amerikan hava üsleri çiğnendi. Ancak daha önceki taarruzlarda olduğu gibi, Japonlar Çin'i savaş dışı bırakmayı başaramadılar. Ancak, ilk defa daimi bir surette Mançurya'dan Vietnam'a doğru bir kara rotasını daimi bir şekilde kontrol ediyor olmaları Japonya'ya Amerikalıların denizden müdahalesinden korunaklı bir kara aksi/miğferi sağladı. Bu Japonya'ya çok değerli bir stratejik derinlik kazandırdı. Hava üslerini kaybetmek Amerikalıları Pasifik'teki adaları ele geçirme üzerinde odaklanmak zorunda bıraktı. Saipan gibi adalar Amerikalılara üs görevi görebilirlerdi. Japon savaşı Amerika'nın Çin'i kullanarak Japonya'yı işgal etme fikrini de zayıflattı.

Pasifik'te Japonlar ilerleyen Amerikan donanmasının öncü kısmını hava güçlerini bu öncü kısım üzerinde yoğunlaştırarak yok etmeyi hedefliyorlardı. Japon planı Amerikan donanmasını Japon adalarındaki hava üslerinin menziline çekmekti. O sırada da donanmanın hava gücü de Amerika'nın uçak gemileri sayısındaki üstünlüğünü en aza indirmeye çalışacaktı. Japon donanmasının 1905 yılında Tsushima'da Ruslara üstün gelmesine benzer bir şekilde Amerikalılar karşısında tam bir başarı elde etmesi ümit ediliyordu. Bu 1942 yılındaki Midway Harekâtı'nda da görüldüğü gibi daha genel bir kanaati yansıtıyordu. Bu kanaate göre kesin bir zafer bir cephede kazanılabiliirdi ve böylece Müttefik kaynaklarının daha genel rolü ve etkisinin üstesinden gelinmesine yardımcı olabilirdi. 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan saldırının ilk safhalarından itibaren görülebileceği üzere (ki 1937 yılında Çin'e yapılan saldırı da bu saldırıya benzer bir saldırıydı) Japon varsayımları tarihsel örneklerin etkisiyle ortaya çıkmıştı. Bu tarihsel örneklerin milli büyüklüğe işaret ettiğine inanıyorlardı. Ayrıca yine Miğfer düşüncesindeki irade faktörünün rolü de bu varsayımlarda önemli olmuştu. Bu siyasetin altını çizen siyasi anlayış noksanlığının yanı sıra askerî olarak da anakronistik bir düşünce olduğu belirtilmelidir. 1944 yılında bir cephedeki mağlubiyet Amerikalılara sadece zaman kaybına mâl olabiliirdi. Ve Amerikalılar için bir belirli bir hedefin ortaya çıkmasına sebep olan Japon stratejisi Amerika'nın saldırısının daha fazla kayıp

verdirmesini mümkün kılmıştı bile denilebilir. Amerikan donanması hem daha iyiydi hem de daha hareketliydi. Kayıplarını telafi etmek kapasitesi daha fazlaydı. Ayrıca Japon liderliğine göre Amerikan liderliği daha üstün bir durumdaydı. Neticede, Japonlar Filipin Denizi ve Leyte Körfezi muharebelerinde tamamen başarısız oldular. Filipin Denizi muharebesinde Japon uçak gemisi hava gücü yok edildi. Leyte Körfezi muharebesinde ise savaş gemileri yok edildi.³⁸

1944 yılının sonlarına gelindiğinde Japon tarafında stratejik düşüncesinde bir bozulma ya da çözülme söz konusuydu. Müttefik gücü karşısında Leyte Körfezi gibi önemli bir deniz muharebesi kaybedildikten sonra başka bir seçenek arayıp bulma konusunda Japonlar bir beceri gösteremediler. Çin'deki başarılar daha geniş bir stratejik başarıya dönüştürülemedi. Hatta Çin bile savaş dışında bırakılmadı. Dahası, Japon deniz gücünün savaşta kullanabileceği unsurların yok edilmesi artık büyük çaplı harekât yapmayı planlamayı güçleştirmişti. Japonlar artık sadece savunma amaçlı taarruz yapabilecek duruma düştüler. Çetin bir müdafaa hattı oluşturarak zarar verici intihar eylemlerine başvurmaya başladılar. Böylece düşmanın iradesini zayıflatmayı hedeflediler. Ancak bunda neredeyse en küçük bir başarı bile elde edemediler. Zayıf hükümetin elinde askerlerinin kahramanca ölmesi dışında bir strateji kalmamıştı.

Benzer şekilde Hitler kendisine karşı kurulmuş olan ittifakın içerdeki bölünmelerden dolayı ya da daha spesifik olarak Roosevelt'in ölümü yüzünden dağılacağına dair boş hayallere kapılmıştı. Hitler, Roosevelt'in ölümünü kaderi kurtuluşun bir işareti olarak görüyordu. Bu ölüm 1762 yılında Çariçe Elizabeth'in ölümünün meydana getirdiği değişimlere benzer değişimlere yol açabilirdi. Elizabeth'in ölümü Yedi Yıl Savaşları sırasında Prusya'ya karşı kurulan ittifakın çözülmesine sebep olmuştu. Karşındaki düşmanın liderinin hayatı üzerinde bu şekilde odaklanma stratejiye çok geleneksel bir bakışı yansıtıyordu. İşe yaramadı.

38 H. P. Willmott, *The Battle of Leyte Gulf: The Last Fleet Action* (Bloomington, IN, 2005).

SONUÇ

1945 yılında Miğfer Devletleri yenildiler. Ancak zaten 1945 yılına gelindiğinde savaş yapımı kısmen Soğuk Savaş'ın yeniden canlanmasına doğru bakıyordu. Ağustos ayında Mançurya ve Kore'ye doğru Sovyet ilerlemesi (ki bu Japonlar için çok büyük bir yenilgiydi), pratikte Doğu Asya'daki Amerikan pozisyonunu da zayıflatıyordu. Ayrıca Çin'de komünistlerle Guomindang'ın gelecekteki mücadelesini de etkilemişti. 1944 yılı ortalarında zaten İngiliz genelkurmayında görevli planlamacılar Almanya ve Japonya'nın savaş sonrası ıslah edilmesine yönelik tekliflerde bulunmuşlardı. Bu iki ülke ıslahat sayesinde Sovyetler Birliği'ne karşı bir rol oynayabilirlerdi. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki iddiaları artan bir şekilde kaygı verici olmaya başlamıştı. Bu iddiaların amacı Sovyetler Birliği'ne 1941'dekine benzer bir saldırıya maruz kalmamak için gerekli toprakları elde etmektir.³⁹ Yakın zamanın stratejik çıkıntısı Soğuk Savaş dönemindeki stratejiler için önemli olacaktı.

İki dünya savaşını da başlatan devletlerin ilk başlarda kazandıkları zaferleri kalıcı siyasi ve askerî başarıya tahvil etmedeki başarısızlıkları yüzünden her iki savaş da hem stratejik düzeyde hem de savaşın mahiyeti itibariyle yıpratma savaşına döndü. İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefik saldırıları simultane olarak Almanya üzerine birçok yönden, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğundan daha başarı oldu. Toplam baskı çok yoğundu. İronik bir şekilde bu, Hitler'in stratejisinin tamamen başarısız olması sayesinde olmuştu. Hitler bir zamanlar ittifak kurduğu Sovyetler Birliği'ne 1941 yılında saldırmıştı. Peş peşe savaşlar yapma isteği diğer devletler arasında bir öncelik sırası yapma arayışında olan Hitler neticede aynı anda birden fazla cephede savaş yaptı ve Almanya'yı topyekûn taahhüt içine soktu.

İki mücadele arasındaki ideolojik bağlam birbirinden ne kadar farklı olsa da 1812 yılındaki Napolyon ile paralellik öğreticidir. Ayrıca Napolyon sahada ordularına bilfiil komutanlık yapmıştı.

39 J. Lewis, *Changing Direction: British Military Planning for Post-War Strategic Defence, 1942-1947*, 2. Baskı (London, 2003).

Hitler hiçbir zaman böyle bir şey yapmadı. Yine de bunlar Hitler ile Napolyon'un durumları arasında bir paralellik olduğu ve her ikisinin yaşadığının da topyekûn stratejik başarısızlık olduğu gerçeğini değiştirmez. Almanya Birinci Dünya Savaşı'nda 1914 yılında iki cepheli savaş olarak başladığı mücadeleyi 1918 yılında tek cephe savaşına çevirmeyi başarmışken Hitler 1941 yılında tek cephe olarak başlattığı savaşı iki cepheli savaşa dönüştürmüştü. 1812 yılında Napolyon'un başına gelen felaket bu sefer Hitler'in başına geldi. Gerçi 1812 yılında Napolyon en azından İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir savaşın patlak vermesi avantajına sahipti. Bu savaşın çıkmasının sebeplerinden birisi de zaten kendisiydi.

Hem Napolyon hem de Hitler için, savaşın genişlemesi askerî maceracılık değildi. Gerçi askerî maceracılık da şüphesiz bir rol oynamıştı. Ancak savaşı genişletmeleri aslında uluslararası durumu tamamen hatalı okumalarının bir sonucuydu. Özellikle de Rusya/Sovyetler Birliği'ndeki siyasi durumu hatalı değerlendirmişlerdi. Rusya/Sovyetler Birliği'ndeki savaşa devam etmek becerisi ve isteğini doğru okuyamamışlardı. Stratejinin tanımına bağlı olarak Napolyon ve Hitler savaşı kaybetmişlerdi çünkü Rusya/Sovyetler Birliği ile daimi barış stratejisini tercih etmeleri gerekiyordu. Hitler'in 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş ilanı etmesi bu noktayı da bariz hâle getirmektedir. Ancak, bu tür bir tercih ideolojileri, tabiatları ya da rejimleriyle uyumlu olmayacaktı.

SOĞUK SAVAŞ STRATEJİLERİ, 1945-1989

Soğuk Savaş genellikle, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri tarafından, İkinci Dünya Savaşı'nın devamı olarak görülür. Bu anlayış özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmektedir. Hâlbuki Soğuk Savaş aslında Rus İç Savaşı (1918-1921) ile başlamıştı. Rus İç Savaşı da 1917 yılında Rusya'daki Bolşevik (Sovyet komünist) darbesinden sonra başlamıştı. Bolşevik Devrimi çok önemliydi. Zira özellikle İngiltere'de uzun süredir Rus genişlemesi ile ilgili devam eden jeopolitik kaygılar, komünizmin ideolojik hırsıyla başka bir seviyeye çıkmıştı. Amacı ve dünya ihtilali stratejisi ürkütücüydü. Bununla ilişkili olarak komünist toprak iddiaları ve askerî başarısının coğrafi bir sınırının olmaması da yine kaygı vericiydi.

Bu durum bir karşı stratejiye yol açtı. Bu da Sovyetler Birliği'nin çevrenin stratejisiydi. Özellikle Batılılar Polonya, Baltık cumhuriyetleri ve Finlandiya'ya destek vererek bu çevrelemeyi başarmayı amaçlıyorlardı. Çevreleme stratejisinin bir boyutu da Sovyetler ve onların destekçileri ile alakalı olarak patlak veren iç kaynaşmaların bastırılmasıydı. Macaristan'da Bela Kun liderliğinde 1919 yılında kurulan batıdaki tek komünist hükümetin bertaraf edilmesi ortaya yeni çıkan denklemin önemli unsurlarından biriydi. Macaristan'da-

ki komünist yönetimin Fransızların yardımıyla devrilmesi Çek ve Romen güçleri tarafından gerçekleştirilmişti.

Bu dağarcık İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden karşı karşıya geliş için stratejik düşünceleri ve pratikleri sağlamıştır. Ancak, özellikle de 1944-1945 yıllarındaki Sovyet ilerlemeleri ve uzun menzilli hava gücünün daha büyük etkinliği yüzünden bu stratejik düşünceler ve pratikler iki dünya savaşı arasındaki döneme nazaran çok farklı bir jeopolitik ve teknolojik durumla karşı karşıya kalmak zorunda kalmıştır. Bu durum ihtiyaçlar, fırsatlar ve seçeneklerle ilgili bir meseleydi. Örneğin daha önce Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi komünizmle mücadelenin yanında Alman sorunu da önemli bir meseleydi. Batı Almanya'nın oynayacağı rol spekülasyona açık bir planlama meselesiydi. Neticede, NATO'ya üyelik ve savaş sonrası işgalin 1955 yılında sona ermesinden sonra da Amerikan askerlerinin Almanya'daki mevcudiyeti bu sorunu diğer Batı Avrupalı devletler atomik imkân ve kabiliyet gibi Alman fikirlerini kabul etmek zorunda kalmadan çözmüştü.¹ 1963 yılında, Batı Almanya Amerikan güvenlik garantisi karşılığında nükleer silahlara sahip olmamaya devam etmeyi kabul etti. Aynı zamanda Doğu Almanya'daki Sovyet güçleri ve Doğu Almanya'nın komünist blok üyesi olması Sovyetler Birliği için Alman sorununu çözmüştü. Bir bütün olarak Almanya için 1920'lerde Sovyetler Birliği ile görülen askerî işbirliğinin dengi bir durum söz konusu değildi.

Bu noktada tartışma alışık olunduğu üzere Batı, özellikle de Amerikan stratejisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak Sovyetler Birliği'nin stratejisine bakmak da gereklidir. İki tarafın da stratejileri ayrıydı ve büyük oranda birbirlerinden bağımsız bir şekilde ortaya çıkmışlardı. Bunun yanında birbirleriyle ilgisi de vardı. Özellikle biri diğerini teşvik ediyordu ve diğerinin muhtemel etkinliğini etkiliyordu. Soğuk Savaş'ta Amerikan stratejisi bir Sovyet tehdidi algısından dolayı ortaya çıkmıştı. Sovyet stratejisi de kısmen bir Amerikan

1 F. J. Gavin, "The Myth of Flexible Response: United States Strategy in Europe during the 1960s", *International History Review*, 23 (2001), s.870.

tehdidi algısından dolayı ortaya çıkmıştı.² Bükreş ya da Prag'dan bakıldığında ise ki bu yerlerde iktidarı komünistler darbe yoluyla ele geçirmişlerdi, daha aşikâr olan Sovyet tehdidiydi.

Sovyet stratejisinin üç alanı vardı. Üçü de birbiriyle çakışıyor olmasına rağmen değişen derecelerde birbirlerinden ayrışıyorlardı. İlk alan, Sovyet Komünist Partisi'nin fikrî desteğini aldığı temel ideolojik dünya görüşünden (*ideologicheskoe mirovozzrenie* – ikinci kelime bir bakıma Almanca *Weltanschauung* kelimesini anımsatmakla birlikte ikisi de birbirlerinin ifade ettiği anlamları karşılamamaktadır) kaynaklanan bir felsefi stratejiydi. Sovyet *mirovozzrenie* tutkulu bir şekilde tarihin üçüncü safhası (kapitalizm) ile dördüncü safhası (sosyalizm) arasında bir mücadele olduğunu kabul ediyordu ve Sovyetler Birliği'nin ve onu yöneten Komünist Parti'nin bu mücadeleye liderlik etmesinin ve başarılı bir şekilde bu mücadeleyi sonlandırmasının mukadder olduğunu iddia ediyordu. Safhaların bu şekilde gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğu düşünülüyordu.

Bu görüş, Stalin'in Sovyetler Birliği ile Batı ülkeleri arasında bir savaşın kaçınılmaz olduğuna dair inancı ve 1950'lerin ortalarında Kruşçev'in liderliği altında gerçekleşen değişime bakılmaksızın “barışçıl bir arada yaşama” doktriniyle tutarlı/uyumlu bir görüştü. Bu ideoloji Sovyetler Birliği'nin yerel, yabancı ve askerî politikalarında kendisini siyasi olarak göstermiştir. 1946 yılında Komünist Partisi Merkez Komitesi, Sovyet kültürünü “Batı karşısında aşağıda olma” olarak nitelendirdiği konumdan kurtarma kararı aldı. Kozmopolitlik ve Batıcılık 1953 yılında Stalin'in ölümüne kadar devam eden bir kampanya ile saldırıya tâbi tutuldu. Bu kampanyanın öne çıkan diğer bir unsuru da antisemitizmdi. Antisemitizm diğer Doğu Avrupa ülkelerini de etkiliyordu.³

2 V. Mastny, *The Cold War and Soviet Insecurity: The Stalin Years* (New York, 1996).

3 Y. Gorlizki ve O. Khlevniuk, *Cold Peace: Stalin and the Soviet Ruling Circle, 1945-1953* (New York, 2004); J. Rubenstein ve V. P. Naumov (haz.), *Stalin's Secret Pogrom: The Postwar Inquisition of the Jewish Anti-Fascist Committee* (New Haven, CT, 2002).

İkincisi diplomatik stratejiydi. Bu strateji destek ve başarı ne kadar cesur ve zayıf olsa da zamansal ve coğrafi şartlara bağlı olarak temel ideolojik dünya görüşünü ileri sürüyordu. Bu strateji devletlerin ve devlet dışı aktörlerin ideolojik olmayan kriterlerini (Marksizm-öncesi ya da Marksist-olmayan) de hesaba katmak zorundaydı. Bu kriterler kültürel ve sosyoekonomik gelişmeleri, siyasi yapıları ve askerî gücü de içeriyordu. Sovyet stratejisinin bu vechesi ki ideoloji ve pragmatizmi birleştiriyordu, Batılıların en fazla korumasız ya da maruz kaldıkları vecheydi. Batılılar, Sovyet diplomasisinin tutum ve aksiyonlarını Sovyet ideolojik yöneliminin bütünüyle eş tutuyorlardı. Ancak bu yanlış bir düşünce ve tutumdu.

Üçüncüsü askerî stratejiydi. İçerideki isyanlarla güçlü bir şekilde mücadele edilmesi daha çok güvenlik kurumları tarafından yerine getiriliyordu, ordu tarafından değil. Ancak yine de ordu stratejinin önemli bir vechesiydi.⁴ Rus İç Savaşı'ndan 1980'lere değin Sovyet askerî gelişmelerinin birçok safhası ilk olarak ideoloji ve dışsal şartların (Sovyet sınırlarının nerelerde bulunduğu ve bu sınırların öbür tarafındaki ülkelerin askerî kapasitesi ve dost ya da düşman olmaları ve daha uzaklardaki düşmanların durumu ile ilgili olarak) değişik girdilerine cevap vermişlerdi. İkinci olarak dünya savaşlarının geride bıraktıklarına cevap niteliğindelerdi. Üçüncü olarak ise atom bombasına cevap vermişlerdi. Dördüncü olarak okyanus ötesi ihtimallere cevap vermişlerdi. Son olarak ise kurumlar arası işbirliği ve rekabete cevap vermişlerdi.

Sovyet askeriyesi ani ve ofansif ve çok büyük kuvvetin kullanıldığı askerî operasyonlara güçlü bir vurgu yapıyordu. Sürpriz saldırılar da repertuvarında yok değildi. Üç kırılğan Baltık devletine karşı 1940 yılındaki Haziran taarruzu, 1979 yılının Aralık ayındaki Afganistan'ın işgali ki ilk başlarda çok başarılıydı ve Avrupa'daki NATO kuvvetlerine saldırı planları ki bu saldırılar neredeyse 1983 yılına kadar az daha düzenlenecekti bunlara örnek olarak gösterilebilir.⁵

4 A. Statiev, *The Soviet Counterinsurgency in the Western Borderlands* (Cambridge, 2010).

5 T. Downing, 1983: *The World at the Brink* (London, 2018).

Ancak 1968 ve 1972 yıllarında Kuzey Vietnamlıların yaşadıkları ve Mısır ve Suriye'nin 1973 yılında İsrail'e saldırımları sonucu başlarına gelenlerin hatırlattıkları gibi bu saldırıların her zaman başarılı sonuçlar doğurduğunu söylemek zordur.

Sovyet stratejisi belirli bir savaş meydanında gerçekleşmeyen savaşın uzun bir savaş olacağını varsayıyordu. Bu varsayım Sovyet halkının ve ekonomisinin barış zamanı böyle bir ihtimal karşısında nasıl seferber edilmeleri gerektiği meselesinin kalbine uzanmaktadır. Bu durumla ilgili olan Sovyet geri (tyl) kavramı Sovyet askerî stratejisinin başka önemli bir bileşeniydi. Bir düşmanın gerisini yok etmek, başka bir ifadeyle nüfus tabanını ve endüstriyel ve nakliye kapasitesini, düşmanın cephedeki kuvvetlerini yok etmek ile eşdeğerti. Sovyetler bu ikisi arasında Batılı askerî teorisinin yaptığından daha az bir ayrım yaptılar. Bu nokta stratejinin modern anlayışıyla ilgilidir ya da ilgili olmalıdır. 1945 sonrası Sovyet askerî yayınları (gazeteler, dergi makaleleri ve kitaplar) Batılı ülkelerin Sovyetler Birliği'ne karşı bitmez tükenmez bir düşmanlık beslediğine inanıyorlardı. Bu inancı Sovyet askerî eğitimi ve planlamasının bir parçası hâline getirdiler. Sovyet stratejisi uzun vadeliydi. Yerel ve yabancı bir takım girdileri barındırıyordu. Bu girdiler Marksizm-Leninizm süzgecinden geçiyorlardı. Bu stratejinin ifade ediliş ve uygulanışı hem samimiyet/isteklilik hem de kandırma/yanıltma gösteriyordu.⁶

Sovyet stratejisi Batı tarafından püskürtülmesi ya da önüne geçilmesi gereken güçlü Sovyet operasyonel imkân ve kabiliyeti ile birlikte değerlendirilmek zorunda kalıyordu. 1945 yılının Mayıs ayında Sovyetler Birliği ile İngiltere-Amerika Birleşik Devletleri ikilisi arasında bir savaş ihtimalini değerlendiren İngiliz Birleşik Planlama Kurmayı Sovyet mukavemetinin çabuk bir sonucu önleyeceğini ve bu savaşın sadece topyekûn bir savaş olarak yapılabileceğini bekliyordu.

6 Marshal V. D. Sokolovsky (haz.), *Voennaia strategii* ('Military Strategy') (Moscow, 1962; 2. Baskı, 1963; 3. Baskı 1968), İngilizce tercümesi, *Soviet Military Strategy* (Englewood Cliffs, NJ, 1963); D. Glantz, *The Bases of Future Soviet Military Strategy* (Fort Leavenworth, KS, 1990); R. Braithwaite, *Armageddon and Paranoia: The Nuclear Confrontation* (London, 2017).

Böylesi bir topyekûn savaş İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri için tamamen seferber edilmiş bir Amerikan ekonomisi ve Alman desteğini gerekli kılacaktı.⁷ Stalin razı olurdu. Almanya'yı bir bütün olarak nötrale etmeye ve/veya Doğu Almanya'da Sovyetlerin işgal altında tuttuğu bir vasal devlet meydana getirmeye azimli olmasının sebebi buydu. Doğu Avrupa'da konumlanmış güçlü bir Kızıl Ordu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki vaziyetten daha farklı bir durum yaratmıştı. Dahası Amerikan kuvvetlerinin süratli bir şekilde terhis edilmeleri de Sovyet askeriyesinin nazari olarak durumunu güçlendirmişti.

İki dünya savaşı arası dönemdeki izolasyonist politikaya geri dönme riskini almak istemeyen Amerikalılar yeni durumla ilgili bir milli güvenlik kavramsallaştırmasını nasıl tanımlayacaklarını ve uygulayacaklarını düşünüyorlardı.⁸ İzolasyonizmden ziyade çevreleme siyasetinin daha uygun olduğuna karar verdiler. Bu stratejinin ana hatları 1946-1947 yıllarında Moskova'daki Amerikan diplomatik misyonunun şefi George Kennan tarafından belirlendi. Diğer birçok uzman gibi Kennan da aslında malumu ilan ediyordu. Bununla beraber yaptığı değerlendirmenin üzerinde durulması ve yayınlanması hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Bu şekilde fikirlerin popüleştirilmesi hem hükümetin içinde hem de dışındaki tartışmalar açısından önemlidir. Çevreleme, Amerika Birleşik Devletleri'nin angaje olması, bölgesel güvenlik paktlarının tesis edilmesi ve 1947'de başlayan Marshall Planı yardımıyla Batı Avrupa'nın yeniden inşası ile gerçekleştirilecekti.⁹ Askerî yardım 1947'den itibaren Yunanistan'a ve Türkiye'ye sağlandı. Yunanistan'a bu yardım 1949 yılında sona eren Yunan İç Savaşı'nda Komünistlere karşı mücadelesine destek

7 J. Lewis, *Changing Direction: British Military Planning for Post-War Strategic Defence, 1942-47*, 2. Baskı (London, 2003).

8 M. P. Leffler, "The American Conception of National Security and the Beginnings of the Cold War, 1945-48", *American Historical Review*, 89 (1984), s.346-400.

9 T. H. Etzold ve J. L. Gaddis (haz.), *Containment: Documents on American Policy and Strategy, 1945-1950* (New York, 1978).

içindi.¹⁰ Ancak, Yunan İç Savaşı sahada Yunanların kendi aralarındaki çatışma olmasının yanı sıra komünist stratejisinin başarısızlığa uğradığı bir savaş da olmuştur. Zira komünist devletler arasında da bir bölünme sonucunu doğurmuştu. Yugoslavya Sovyetlerin desteklediği komünistlere karşı bir duruş sergilemişti.

Amerikan stratejik repertuarı (müttefik ya da düşman olarak muhataplarında olduğu gibi) özellikle de CIA tarafından espionaj operasyonları ve geliştirilmesi ve uygulanması ile yıkıcı olarak nitelenen tedbirleri (1950 yılındaki McCarren İç Güvenlik Yasası ve 1952 tarihli McCarren-Walter Yasası gibi) içermektedir. 1950'lerde medeni haklar yasasının kabul edilmesi hükümet düşmanlığı ve Sovyet ifsadı riskiyle mücadele stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmişti. Bu husus medeni haklar hareketinde Afrikalı-Amerikalıların rolüne yapılan vurgudan dolayı hafife alınıyor gibi görünmektedir.

İngiltere'de de 1945-1951 yılları arasındaki İşçi Partisi hükümetleri ve 1951 yılında iktidarı devralan ve 1964'e kadar işbaşında kalan Muhafazakâr Parti yönetimleri işçi sınıfını sosyal güvenlik sağlayarak ve nihayet tüketimcilik vasıtasıyla komünizmden uzak tutmaya çalışmışlardır. Bu, Batı Avrupa'da da en temel yerel strateji olmuştur. Bütün devletler için propaganda yıkıcılık-karşıtı stratejinin ve ülke içi tabanı sağlamlaştırmanın önemli bir veçhesi olmuştur.¹¹

Aynı zamanda, dışsal strateji sınırlı bir savaş çerçevesinde tanımlanıyordu. Sovyetler Birliği tarafından nükleer silahların geliştirilmesi espionaj ile üretim merkezleri meydana getirilmesi için çok büyük kaynakların birleşimi sayesinde elde edilen büyük bir başarıydı ve 1949 yılında Amerikan tekeline bir son verdi. Bu değişiklik caydırıcılığı koruyucu bir adım olarak gerekli kıldı. Bu nükleer ikilik süratle termonükleer silahların (hidrojen bombaları) geliştirilmesi ile daha bir çeşitlilik kazandı. Nükleer silahların çeşitlilik kazanması

10 H. Jones, 'A New Kind of War': *America's Global Strategy and the Truman Docktrine in Greece* (New York, 1989).

11 K. Osgood, *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad* (Lawrence, KS, 2008); A. Webb, *London Calling: Britain, the BBC World Service and the Cold War* (London, 2014).

her iki tarafta da stratejilerin sınırlı bir savaşın yani diğer bir ifadeyle nükleer olmayan bir savaşın değerini dikkate almak zorunda kalmalarını garanti etti. Sonuçta Sovyetlerin konvansiyonel kuvvetlerdeki üstünlüğüne cevap olarak, Amerika Birleşik Devletleri “geriletme yok” stratejisini benimsedi. Bu 1952 yılındaki seçimlerde “çevreleme” politikasına karşı çıkararak seçimleri kazanan Cumhuriyetçilere rağmen olmuştu. Cumhuriyetçiler “çevreleme” politikasının çok pasif olduğunu düşünüyorlardı ve o yüzden “geriletme” politikasını savunmuşlardı. Bu strateji, Amerika Birleşik Devletleri’nin 1956 yılında Sovyet baskınlığına karşı Macar isyanına destek vermemesini ya da 1950’lerin sonlarına doğru Fidel Castro’nun Küba’da iktidarı ele geçirmesine müdahale etmemesini sağlamıştı.

Ancak, bu türden bir ihtiyatlı olma çok yeni bir durum olarak değerlendirilmemelidir. 1940’larda Amerikalılar Guomindang’a destek verme konusunda da yine ihtiyatlı davranmışlardı. Hâlbuki o sırada atom bombasına sahip olan tek ülke Amerika Birleşik Devletleri idi. Dahası, 1950 yılının sonlarında Truman yönetimi Kuzey Kore’de askerî ihtimallerin gelişmesi karşısında Kore Savaşı’na (1950-1953) karşı ihtiyatlı bir tepki vermişti. Çin’e saldırarak savaşın tırmanmasını istememişti. Özellikle de Kuzey Korelilere destek vermek amacıyla Sovyet uçaklarının havalandığı Mançurya’daki hava üslerine saldırmaktan da imtina etmişti. Amerikan hükümeti için yön verici prensip komünizmin bulunduğu yerden yayılmasını engellemek, sabırlı olmak ve komünizmin içkin kusurlarından dolayı eriyip gitmesini varsaymaktı.

Sınırlı ve nükleer olmayan bir savaş arzusunun yanında nükleer çatışma için stratejiler de geliştirilmişti. Kısmen bunun sebebi böyle bir çatışmanın patlak vereceğine dair korkulardı. Bunun yanında Sovyetler’in konvansiyonel gücü de bu tür stratejilerin geliştirilmesini teşvik etmişti. 1953 yılında Amerikalılar Kore Savaşı’nın sonlanmasını sağlamak için atom silahı kullanma tehdidini savurdular. Bu tehdidin başarılı olması nükleer silahların gelecekteki stratejide bir imkân ve kabiliyet, bir caydırıcı ve bir seçenek olarak önemli bir rol oynayacağı görüşünü teşvik etti. Bu rol mali ve siyasi bağlamlara da

bağlıydı. Bu bağlama, konvansiyonel askerî imkân ve kabiliyetin ağır maliyeti ve çok düşük işsizlik döneminde Amerika Birleşik Devletleri için insan gücü sonuçları dâhildi. Nükleer silahlar daha düşük bir maliyete sahiplerdi ve bu yüzden şahsi tüketim ve sosyal refah için daha fazla para ayırılabilirdi. Bu yüzden nükleer silahlar pratikte daha farklı bir düzeyde güvenlik sağlıyor ve böylece daha farklı stratejik bir tampon görevi görüyordu.

Amerikan nükleer stratejisinin en temel safhalarından ilki, konvansiyonel bir Sovyet taarruzuna hiç vakit kaybetmeksizin nükleer bir cevap vermektir. İkincisi, 1954 yılında Amerikan Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in ana hatlarını belirlediği şekliyle çok büyük nükleer misillemelerde bulunmaktır. Üçüncüsü ise "esnek tepki" teorisidir. Bu teori 1962 yılında Kennedy yönetimi tarafından belirlendi. Bu teorinin birden fazla tefsiri olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak neticede bu teori artırılmış konvansiyonel tepkiye vurgu yapmaktadır. Bu konvansiyonel tepkiye stratejik ve taktik nükleer silahlarla destek verilmesi de söz konusuydu.

Caydırıcılığa yönelik bir imkân ve kabiliyet çevreleme stratejisinin önemli bir vechesiydi. Amerikan hava gücü düşüncesi stratejik nükleer bombalama ile domine edilmişti. Sovyet merkezlerini vurabilme kabiliyeti etkili bir caydırıcı olarak görülüyordu. Bu caydırıcılık Stratejik Hava Komutası'nda yüksek rütbeli subayların rol oynaması ile daha dikkat çekici hâle gelmişti. Ayrıca hem bu subayların hem uzmanların hem de halktan bazı kimselerin havada kendi kendine yeterli olma hâlinde dolayı çok etkilenmiş olmaları da bu caydırıcılığı önemli kılmaktaydı. Aynı zamanda Amerikalıların stratejik hava gücü üzerindeki vurgusu Kore Savaşı'ndan sonra toplam Amerikan askerî harcamasının güçlü kalmasını sağladı. Bu vurgu Sovyet hava gücü hakkında endişelenmeyi de teşvik etti. Sovyetler hava güçlerini geliştirip hızlı bir şekilde Amerika Birleşik Devletleri'ni bir nükleer saldırı ile tehdit eder hâle geldiler.¹²

12 W. S. Borgiasz, *The Strategic Air Command: Evolution and Consolidation of Nuclear Forces 1945-55* (Westport, CT, 1996); C. H. Builder, *The Icarus Syndrome: The Role of Air Power Theory in the Evolution and Fate of the*

Stratejik hava gücü ve Stratejik Hava Komutası'nın karşısında taktik hava gücü ve Taktik Hava Komutası vardı. Bu ikisi aslında yerden havaya destek verme ile ilgileniyorlardı. Operasyonel hava gücü anlamında bir fonksiyonları yoktu. Bu, savaşın operasyonel düzeyinin yeterince kavramsallaştırılmadığını gösteriyordu. Yine ayrıca hava gücü liderlerinin herhangi bir başka güç ya da birlikle beraber olmaksızın savaş-kazanma imkân ve kabiliyetini sağlayabileceklerini iddia etme konusunda kararlı olduklarının bir yansımasıydı. Bu iddia cazip ve münasipti. Ayrıca stratejik etkililiğin tanımına atom silahları teknolojilerini ve uzun menzilli uçakları dâhil etmiş oluyordu. Bu tanım fon bulma mücadelesi ile çok yakından ilintiliydi.

1950'lerin başlarında 1950 yılında Güney Kore'ye komünist saldırısına benzer bir saldırının Batı Avrupa'da da gerçekleşebileceğine dair korkular vardı. Sonuç olarak NATO bir savunma sistemi geliştirdi. Bu savunma sistemine direniş ağlarının hazırlanması meselesi de dâhildi. Bu yerel boyut stratejinin bir veçhesiydi ve bazı ülkelerde, özellikle de İtalya'da, hem dar hem de daha geniş tanımıyla siyasetle örtüştü. Stratejinin bir kısmı Sovyet bloğunda muhalefet ve bölünme geliştirme çabası içinde bulunmaktı. Bu, bir savaş sırasında Doğu Avrupa'nın askerî değerini azaltmak üzere tasarlanmıştı. Direniş gruplarına destek, göçmen güçlerinin geliştirilmesi ve özellikle de radyo aracılığıyla büyük bir propaganda taarruzunun¹³ yanı sıra Sovyetler Birliği ile ona bağlı rejimler arasındaki bölünmelerden yararlanmaya yönelik artan bir ilgi vardı. Bu ilginin sonucu olarak 1948 yılından itibaren Tito'nun Yugoslavya'sının kazanılmasına yönelik çaba sarf edilmeye başlandı. Aynı şekilde 1960'lardan sonra Romanya komünist blok içerisinde daha bağımsız hareket etmeye karar verdikten sonra bu ülke desteklendi. Bu stratejinin 1970'lerde daha başarılı olduğu görüldü, zira Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki ayrışmadan faydalanılmaya çalışıldı. Gerçekten de süper güçler

US Air Force (New Brunswick, NJ, 1998); W. I. Hitchcock, *The Age of Eisenhower: America and the World in the 1950s* (New York, 2018).

13 P. Grose, *Operation Rollback: America's Secret War behind the Iron Curtain* (Boston, MA, 2000).

arasında ikinci derece ve daha düşük derecedeki ülkelerin manevra yapabilme çabaları ve sıklıkla da bu hususta başarılı olabilme becerisi hem süper güçler hem de daha az güçlü devletler için stratejik durumun karmaşıklığına katkı yapıyordu.¹⁴

1953 yılında Stalin öldükten sonra yerine Nikita Kruşçev geldi. Kruşçev 1953 yılından 1964 yılına kadar Komünist Parti'nin Birinci Sekreteri olarak görev yaptı. Çok samimi bir komünist olan Kruşçev aktif bir şekilde Üçüncü Dünya ülkelerinde Sovyet çıkarlarını gözetti. Mısır'a silah satarak bunu başarmaya çalışan Kruşçev Soğuk Savaş'ı askersizleştirerek ve komünist idareyi Doğu Avrupa'daki halklara daha cazip bir idare tarzı olarak göstererek Avrupa'da Sovyet amaçlarına ulaşmaya çalıştı. 1955 yılında "barışçıl birliktelik" doktrinini geliştirmeye başladı. Bu ifadeyi Lenin'in komünizmin kutsal metni hâline gelmiş yazılarından esinlenerek geliştirmişti. Bu, Stalin'in sosyalizm ve kapitalizm arasındaki savaşın kaçınılmazlığı doktrininden çok farklıydı ve bir değişikliğe işaret ediyordu. Kruşçev komünist bloğun kendisini de Stalinizasyondan arındırma yoluyla güçlendirmeye çalıştı. Artık tüketici maddelerine vurgu yapan ekonomik büyümenin yaşam koşullarını muhafaza etmesi amaçlanıyordu ve böylece komünizme halk desteğinin artması ümit ediliyordu.

Ancak değişim projesi Macaristan'da kontrolden çıktı. Bu ülkede milliyetçilik, değişim için halk baskısı ve seçkin liberalizasyonunun birleşmesiyle komünist idareye karşı bir düşmanlık baş gösterdi. Stratejik yanlış anlamanın rolüne dair öğretici bir örnek olarak isabetsiz bir paranoya ile KGB milliyetçi aktivizmi Batılı istihbarat servislerinin aktif bir şekilde desteklediği bir ideolojik sabotaj olarak sundu. Sovyetler Birliği 1956 yılında sert bir şekilde kontrolünü tesis etti. Polonya'da ise durum daha az provokatif olduğu için sert bir şekilde müdahale etmemişti. Ayrıca Polonya komünist sınır bölgesi olmadığı için durum jeopolitik ya da bağlamsal sebeple daha kolay bir şekilde kontrol altına alınmıştı.

14 J. Heller, *The United States, the Soviet Union and the Arab-Israeli conflict, 1948-67: Superpower Rivalry* (Manchester, 2016).

Öncelikle askerî olan Sovyet stratejisi kamuoyunu tamamen kontrol altına almak için bir mücadele ile de çok yakından ilintiliydi. 1950'lerin sonlarında bu mücadele Amerika Birleşik Devletleri ile Batı Avrupa'nın askerî araç ve gereçler, teknolojik imkân ve kabiliyet ve yaşam standardı açısından Sovyetler tarafından geçildiğine dair Sovyet iddialarını da içeriyordu. Gerçekten de Soğuk Savaş kısmen hem gerçekten ne olduğu hem de algılanışı açısından teknolojik modernite üzerinde bir mücadeleye sahne oldu. Yaşam standartları üzerindeki rekabet 1950'lerin sonlarında Soğuk Savaş'ın silahlı kuvvetler ve askerî-teknolojik gelişme mücadelesi olduğu kadar her iki tarafın da kendi vatandaşları tüketicilerin kalplerini ve zihinlerini kazanmak için bir mücadele olduğuna dair artan bir anlayışın bir göstergesiydi. Sovyetler Birliği'nde "yapabiliriz" iyimserliği ruhu propagandası yapılıyordu. Kruşçev bu mücadeleyi "kimin ortalama vatandaşa plajda otururken soğuk içeceğini sağlama konusunda en iyi işi çıkarabileceğini görmek için bir savaş" olarak gösteriyordu.¹⁵ Neticede, Amerikalılar roket ve tüketimcilik çıkarabilirlerken Sovyetler için ikincisi imkânsız bir hedefti çünkü Komünist kontrolündeki ekonomide çok ciddi eksiklikler vardı. Bu 1960'larda belliydi. 1980'lerde ise çok daha belirgindi. Bu eksiklikler komünist meşrulaştırmanın kilit bir vechesi olan kamusal hizmetler hakkındaki iyimser iddiaların da içini boşalttı.

Bu sırada, stratejik tartışma füze teknolojisinin özellikle de uzun menzilli balistik füzelerin geliştirilmesi tarafından bastırılmıştı. 1957'den itibaren artan Sovyet füze imkân ve kabiliyetine iki yönlü Batılı cevap geliştirildi. Batı Avrupa'da konuşlu konvansiyonel kuvvetler ile birlikte kısa menzilli (taktik) nükleer silahların kullanımı aracılığıyla kademeli nükleer misilleme görüşleri Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırıyı tehlikeli sonuçlar doğurabilecek bir risk hâline dönüştürmek için etkili bir kıtalararası misilleme olarak ikinci-vuruş imkân ve kabiliyeti geliştirme siyaseti ile tamamlanmıştı. Etkili

15 W. Taubman, *Khrushchev: the Man and His Era* (New York, 2003).

nükleer mukabele görüşüne¹⁶ kuvvet kazandırmak için geliştirilen bu gayret kırılğan insanlı bombalama uçaklarının Polaris füzeleriyle donatılmış daha az kırılğan denizaltılarla ve müstahkem betonarme silolarda muhafaza edilen daha kuvvetli karadan fırlatılan füzelerle değiştirilmesini gerektiriyordu.

Silah teknolojisi stratejik sonuçlar çerçevesinde tartışılıyordu. Amerikan donanması vurulması zor olan denizaltılarından Sovyet şehirlerine nükleer tehditle destekli konvansiyonel tepkilerden yana görüş bildiriyordu. 1961 yılından itibaren balistik füze taşıyan denizaltılar devriye görevi yapmaya başladılar. Sovyetler Birliği'ne karşı kullanılabilecek oldukları gibi Çin'e karşı da kullanılabileceklerdi. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nin gelişmiş bir caydırıcılık yönetimi ve mukabele yapma ihtimali Polaris ve Poseidon füzelerinin çok isabetli olmamaları ve sadece karşı saldırıda kullanılabılır oldukları için bir değer ifade ediyor olmalarından dolayı zayıflamıştı. Polaris ve Poseidon füzeleri özellikle karada konuşlu füzeler bir sürpriz Sovyet saldırısı sonucu devre dışı kalırlarsa ya da bu tür bir saldırıya karşı ikinci vuruş mukabelesinde kullanılabilecekleri için değerliydi. D5 Trident füzeleri geliştirildikten sonra denizaltılar daha isabetli atış yapar hâle geldiler ve karada konuşlu füzelerle rekabet edebildiler.

Kıtalararası nükleer silahların yıkıcı potansiyelinin kısıtlayıcı etkisi büyük devletler arası savaş çıkma ihtimalini azaltmıştı ya da böyle bir savaş çıkarsa bile esas olarak konvansiyonel savaş olma ihtimalini artırmıştı. Ancak bunun yanında bu etki, bir nükleer savaş çıkması ihtimalini artırmaya da yaramıştı. Bunun sebebi, taktik nükleer silahların alanının belirlenmesine ve etkili bir stratejik nükleer ilk vuruşun planlanmasına yönelik artan ilgi olmuştu. Hakikaten de nükleer yıkıcılık riski, büyük çaplı bir savaşa gidişi önlemeyi önemli hâle getirmişti. Bu risk bu tür büyük çaplı bir savaşa doğru tırmanma yaşanmadan yapılabilecek savaş şekillerini tanımlama ve buna göre planlama, doktrin, silah tedariki, konuşlandırma ve eğitim gibi konuları kapsayan strateji geliştirmeye yönelik ilginin doğmasına yol açtı.

16 C. Craig, *Destroying the Village: Eisenhower and Thermonuclear War* (New York, 1998).

Eisenhower'ı eleştiren Amerikalılar etkili nükleer misilleme üzerinde çok duruyor olmasının Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelere ayak uydurulması sonucunu vermediğini ve gerekli olan sınırlı savaşlar seçeneğini devre dışı bıraktığını iddia ettiler. Bu iddia sonra işbaşına geçen Kennedy yönetiminin (1961-1963) altında stratejiyi etkiledi ve o zamanki konvansiyonel çatışmaya olduğu kadar sınırlı nükleer savaş konusundaki Amerikan ilgisini kamçılıdı. Bu iki seçenek de Sovyet müttefiklerine Çin de dâhil olmak üzere mukabele için gerekli imkân ve kabiliyetler olarak görülüyordu. Dahası Kennedy, Sovyetler Birliği üzerinde stratejik üstünlük kurma çabasının anahtar bir vechesi olarak savunma harcamasını ciddi düzeyde artırdı. Sovyetler Birliği üzerinde stratejik üstünlük kurma çabası aya insan gönderme yarışını da kapsıyordu. Bu yarış 1969 yılında Amerikalılar kazandı.

Aynı zamanda uluslararası ilişkiler, Sovyet baskısından dolayı daha da gelişti. Doğu Berlin ile Batı Berlin arasında 1961 yılında inşa edilmeye başlanan Berlin Duvarı esaslı bir stratejik sembol hâline geldi. Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi Almanya'yı işgal etmiş olan devletler arasında yapılan ve Berlinlilerin bütün şehir içinde rahatlıkla dolaşabilmelerini sağlayan antlaşmaların ihlali anlamına geliyordu. Batı devletlerine karşı bu meydan okuma Berlin'deki Müttefik işgal haklarına bir son vermek için Doğu Almanya ile bir barış antlaşması imzalanmasına yönelik bir Sovyet planının bir parçasıydı. Kruşçev bu plan sayesinde Doğu Bloku içerisinde çıkarları muhkem hâle getirmeyi amaçlıyordu. Pratikte ise bu planın uluslararası ilişkileri istikrarsızlaştırmaya yol açtığı aşikârdı. Batılıların desteği Batı Berlin'i koruyor olmasına rağmen Almanya'nın yeniden birleşmesi sonucunu doğurmadı. Ancak Batı Almanlar Sovyetler Birliği ile daha sonra *Ost-politik* denilen siyasetle ilişkilerini geliştirme çabası içerisine girdiler.

Batılı çıkarlar üzerindeki Sovyet baskısı Kruşçev yönetimi altında 1960'ların başlarında daha sık görülmeye başladı. Kruşçev bir yandan barışı muhafaza ederken bir yandan da Sovyetler Birliği ve bölünmüş komünist blok içerisindeki itibarını gözetiyordu. Bir yandan da Batı üzerinde kurduğu baskıyı devam ettirmeye çalışıyordu. Bu daimi baskı stratejisi uluslararası ilişkiler hakkındaki içkin Sovyet

varsayımlarından ve komünizm ile kapitalizm arasındaki asimetriden besleniyordu. Daimi baskı stratejisi 1962 yılında Küba üzerinde bir kriz yaşanmasına yol açtı. Amerikalıların Küba'yı abluka altına alması ve denizden Küba'ya ulaşımı neredeyse tamamen engellemesi yoluyla uyguladıkları baskı karşısında Kruşçev neticede Küba'ya konuşlandırdığı füzeleri geri çekti. Bu füzeler Amerika Birleşik Devletleri için büyük stratejik tehdit niteliğindelerdi. Diğer füzeler ise sadece Amerikalıları bir işgal fikrinden caydırmak içindi. Bu ikilik silah sistemlerinin birden fazla stratejik amaca hizmet edebileceklerini gösteriyordu.

Bundan sonra, Amerika-Sovyet ilişkileri Kruşçev'in öğrendiği itidal ile gevşedi. Berlin (1961) ve Küba (1962) krizlerinden sonra uluslararası sistemin fırsatlar kadar riskleri de barındırdığı iyice anlaşılmış oldu. Ayrıca sınıf çatışması görüşü artık Sovyet düşüncesinin en üst yerlerinde bulunmadığı için Batı ile Doğu'nun bir arada yaşayabileceğini düşünmek daha da kolaylaştı. Ancak 1960'ların başlarında Amerikan savunma harcamasındaki artış, Amerikan nükleer başlıklarının sayısındaki artış, Küba Füze Krizi sırasında Sovyetlerin alttan almaları ve etkili Amerikan nükleer misilleme ihtimalinin Avrupa'daki Sovyet tehdidini zayıflattığı görülüyordu. Ancak Sovyetler, bir saldırıdan korktukları için Küba Füze Krizi'ne kıtalararası füze kuvvetlerini genişleterek cevap verdiler. Bunu bir Amerikan saldırısı karşısındaki kırılganlıklarını azaltmak için yaptılar. Özellikle de Amerikalıların bir nükleer ilk vuruş yapmasından çekiniyorlardı.

Pratikte süratli füze yapımı Sovyet stratejik imkân ve kabiliyetini artırdı. Dahası, Amerikalılar Berlin ve Küba krizlerinde uyguladıkları baskının benzerini diğer komünist devletlere geri adım attırmak için kullanabileceklerine dair yanlış bir kanaate kapılmışlardı. Kuzey Vietnam lideri Ho Chi Minh'in hiç de geri adım atmaya niyeti yoktu. Yani, Küba Krizi'nden sonra Avrupa'da istikrar görülmüş olsa da dünyanın diğer yerleri için aynı şeyi söylemek zordu.

Berlin Krizi sırasında Kennedy, Sovyetler atom bombasını kullanmak istemiyor olsa da Amerika Birleşik Devletleri'nin atom bombasını kullanma isteğini tekrardan vurguladı. Ancak, nükleer silahlarla

“etkili misilleme” fikrinden bir nükleer savaşa doğru otomatikman bir tırmanma doğurmayan bir siyasete doğru geçmenin yollarını da arıyordu. Bu geçme çabası 1962 yılında benimsenen “esnek mukabele” stratejisinin bir veçhesiydi. Esnek mukabele stratejisi kısmen komünistlerin “ulusal kurtuluş savaşlarına” yönelik bir tepkiydi aynı zamanda. Bu “ulusal kurtuluş savaşları”, Sovyetlerin Küba’da geri atmalarından sonra büyük çaplı konvansiyonel çatışma tehdidinden daha büyük bir tehdit olarak görülmeye başlandı. Bu strateji simetrik bir tutum öneriyordu. “Esnek mukabele stratejisi”ne göre çatışmanın kapsamına nükleer caydırıcılık ve konvansiyonel savaş dâhil olduğu gibi gerilla savaşı ve ulusal gücün askerî olmayan uygulamaları da dâhildi. Böylece mukabelelerin bir veçhesi olarak ortaya çıkabilecek bir krizde tırmandırma daha kontrollü bir şekilde yapılabilecekti.

Kullanılan dil ve bu dilin içindeki ifadeler ne olursa olsun stratejik seçenekler silahlardan ciddi bir şekilde etkileniyordu. İki blok arasındaki herhangi bir konvansiyonel çatışma büyük bir yıkımdan daha aşağısını doğurmayacaktı ve süratli bir şekilde nükleer bir çatışmaya dönüşecekti. Füze caydırıcılığının aritmetiğinin bir rol oynamasını engellemek için girişilecek bir ilk vuruş taarruzu ihtimalinin yanı sıra nükleer caydırıcılık da sadece bir nükleer savaşı değil kaynakları bol olan iki süper güç arasında yüksek teknolojik silahlarla yapılacak bir konvansiyonel savaşın kaçınılmaz olarak doğuracağı yıkımı da önlüyordu. Nükleer caydırıcılık yeni bir tip ve düzeyde stratejik belirsizlik meydana getirmişti. Bu yeni tip ve düzeydeki stratejik belirsizlik sadece nükleer silahların muhtemel kullanımı ile ilgili değildi. Ayrıca nükleer olmayan bir çatışmanın stratejik niteliği için nükleer silahların mevcut olmasının sonuçları ile de ilgiliydi.

Kısmen sonuç olarak, sınırlı savaşın yapılabilmesi için bir açıklık ya da bir boşluk bulunmalıydı. Yani iki süper güç doğrudan karşı karşıya gelmemeliydi. Dolaylı olarak bir güç gösterisi yapılabilirdi. Bu pratik, dönemin sorunlarının bir yansımasıydı. Tahmin edilebilir ya da tahmin edilemez fırsat ve tehditler bu dönemin belirleyici mahiyetinin unsurlarıydı. Bir sınırlı savaş üzerindeki bu vurgu 1950’lerdeki ve 1960’lardaki Amerikan politikasında bariz

bir şekilde görülmektedir. Hâlbuki bu dönem askerî harcamaların zirve yaptığı, askerî imkân ve kabiliyetin gözle görülür bir şekilde artırıldığı bir zaman dilimiydi. Sınırlı savaş üzerindeki vurgu Kore ve Vietnam savaşlarında görülebiliyordu. Her iki savaş sırasında da krizlerin coğrafi kapsamının olabildiğince dar tutulması için çaba gösterilmişti. Amerika Birleşik Devletleri, Çin İç Savaşı'na müdahil olmamıştı. Kore Savaşı sırasında Çin'e saldırmamıştı. Ayrıca Kuzey Vietnam'ı işgal etmeye de kalkışmamıştı. Kısmen bu strateji Vietnam Savaşı sırasında Avrupa, Akdeniz ve Kore'deki komünist devletler tarafından bir saldırı ya da Çin'in Kuzey Vietnam'a müdahale etmesi ihtimaliyle ilgili bir kaygının bir yansımasıydı. Kuzey Vietnamlılar sınırlı savaş yapmıyorlardı. Ancak hem Sovyetler Birliği hem de Çin, Vietnam Savaşı sırasında sınırlı savaş yapıyorlardı. Diğer devletler de aynı şekilde davranıyorlardı. Süresi ve ölçeği düşünüldüğünde 1965 yılındaki Hindistan-Pakistan Savaşı da bir sınırlı savaştı. 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'nda İsrail kuvvetleri Mısır, Şam ya da Amman'a doğru ilerlememişlerdi.

Sınırlı savaş stratejisine başvurmak bugün hâlâ Amerika Birleşik Devletleri'nde tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Özellikle de Vietnam Savaşı tartışılırken bunu görmek mümkündür. Bu durum, kamusal alanda stratejinin savunulmasında karşılaşılan zorlukları hatırlatıcı bir görev görmektedir. Vietnam Savaşı Amerikalılar için bu süreci sağlamaktadır çünkü bu savaşta başarısız olmuşlardı. Bu başarısızlığın ve bu başarısızlıktan dolayı yaşanan küçük düşmenin bir izahının yapılması gerekmektedir. Kriz sırasında büyük komünist devletler de sınırlı savaştan yana tavır almışlardı. Ancak Vietnam'da savaşan yerel unsurlar bu şekilde düşünmüyorlardı. Hem Kuzey Vietnam hem de Viet Kong, Kamboçya ve Laos'taki muhatapları savaşa daha farklı bir şekilde yaklaşıyorlardı. Daha genel olarak, stratejinin asimetrisi bu dönemdeki çatışmalarda özellikle isyanlarda ve bu isyanların bastırılması sırasında rahat bir şekilde görülebilmektedir. Bu asimetrisi teknolojiye ziyade amaçlardan kaynaklanıyordu. Hâlbuki teknoloji kısmı daha çok dikkati celp etmiştir. Soğuk Savaş'tan sonra özellikle de 2000'li yıllardaki durum 1960'lardaki vaziyetten çok farklı olmayacaktı.

Sınırlı savaş üzerindeki vurgunun bir diğer vechesi de “melez savaş” olarak kendisini göstermiştir. Bu savaş gizli ya da örtülü bir şekilde yürütülüyordu. 1950’lerde İran ve Guatemala’daki CIA operasyonları bu savaşın tipik örnekleridir. CIA, sadece Amerikan stratejisinin uygulanmasında değil formüle edilmesinde de anahtar bir oyuncu hâline gelmişti. 1961 yılında Küba’daki başarısız Domuzlar Körfezi müdahalesine yol açmıştı. Domuzlar Körfezi müdahalesi Castro rejimini yıkma çabalarının zirvesiydi. Amerikalılar Castro rejimini yıkmak için bir isyan başlatmak istemişlerdi. Daha sonraki yıllarda da bu çabalarından vazgeçemediler. Ancak her seferinde başarısızlık yaşadılar. Amerikalılar 1980’lerde Nikaragua’daki Sandinista rejimine baskı uygularken daha başarılı bir performans sergilediler. Zira Nikaragua’nın rejim muhaliflerinin kullanabileceği bir başka ülkeyle kara sınırları vardı. Ancak yine de bu operasyon bile Amerikalılar açısından beklentilerin altında bir şekilde başarıya ulaşmıştı.

Stratejinin farklı cereyanlardan beslendiğini hatırlatır bir şekilde caydırıcılık üzerindeki vurgu, stratejinin önemli bir bileşeni olan güvenilir istihbarata olan ihtiyacın altını çizmektedir.¹⁷ Caydırıcılık hakkındaki vurgu ayrıca hüküm vermede itidal, dikkat ve temkin üzerinde planlama kültürüne ihtiyaç, uygulanabilirlik ve üzerinde durma gerekliliğini de yansıtmaktadır. Soğuk Savaş düşüncesinin kendisi itidali gerektirmektedir. Zira savaşın her iki tarafı da kıyameti getirecek doğrudan ve büyük çaplı çatışmadan sakınmaya çalışıyorlardı. Bu tür bir itidal Soğuk Savaş’ın sözcük dağarcığının karşılıklı kırılganlık, iki kutuplu denge ve istikrar gibi ifadeleri kapsamaya başladığı düşünüldüğünde genel olarak Amerikan siyasetinin bir niteliğiydi. Bu sözcük dağarcığı hem belirli bir avantaj elde etme çabasına hem de caydırıcılığın kısıtlarına ve sonrasında da silahların kontrolüne yol açmıştı.

Stratejinin başka çok önemli bir niteliği olan kararlılığı belli etmeye örnek olarak; Berlin, Küba ve Sovyetler Birliği ile olan ilişkiler Kennedy’yi Vietnam’ı bir güç gösterisi fırsatı olarak görmeye itti.

17 C. Andrew, *The Secret World: A History of Intelligence* (New Haven, CT, 2018).

Vietnam'daki kriz ayrıca Üçüncü Dünya'nın herhangi bir yerinde komünizmin ilerlemesine karşı durulacağı mesajının verilmesi için de bir fırsat olarak görülüyordu. Bu, Batı Avrupa imparatorluklarının zafiyetleri ve/veya sonları sonucunda ortaya çıkan önemli oynak bir zemindi. Bu ayrıca Sovyetler Birliği ve Çin'in dolaylı olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne meydan okumaya başlamalarıyla bir stratejik angajman alanı hâline geldi. Sovyetler Birliği ve Çin, Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefiklerine saldıran ya da bu müttefik ülkelerde karışıklık çıkarmak isteyen unsurları teşvik ediyorlardı. Stratejik bağlamın çok önemli bir unsurunu ve stratejik bağlamın bir dizi akımdan beslenebildiğini hatırlatıcı olan bu saldırılar halk savaşı, milliyetçilik ve ihtilalci komünizm nosyonlarını başarının kaçınılmaz olduğuna inanılan ihtilalci mücadele programı içerisinde bir araya getiriyordu.

Sömürgecilik karşıtı hareketler ve komünist suiistimali korkusu Amerika Birleşik Devletleri'nde Batı'nın cephe hattının dünyanın etrafından geçtiğine ve komünizmin yayılmasını engellemek için sadece Avrupa'da çevrelenmek zorunda olmadığına dair bir görüşün ortaya çıkmasına yol açtı. 1955 yılının Mart ayında, yani 1954 yılındaki Fransız-Vietnam Savaşı'nın akabinde, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Senato Dış İlişkiler Komitesi'ne Güneydoğu Asya'daki iç isyan sorununu komünistlerin faaliyetlerinin açık askerî tehdidinden daha büyük bir tehdit olarak gördüğünü söyledi.¹⁸

Pratikte, çevreleme stratejileri, dünya siyasetinin büyük devletlerin yönlendirdiği jeopolitik ve ideolojik bir rekabet çerçevesinde şekillendiğini varsayıyorlardı. Bu stratejiler bağımsız girişimler yüzünden sorgulanır hâle geldiler. Bazıları gerçekten ya da görünürde Soğuk Savaş'ın ideolojik dinamiğiyle ilintiliydi. Ancak çoğu böyle değildi ya da büyük devletlerin beklediği veya olmasını beklediği gibi değildi. Kuzey Vietnam, Çin ve Sovyetler Birliği ile uyumlu hareket ediyor gibi görünürken aslında kendi siyasetini kendi belirlediği bir takvime göre takip ediyordu.

18 *Executive Sessions of the Senate Foreign Relations Committee, Vol. VII: 1955* (Washington, DC, 1978), s.390.

Amerikalılar 1960’larda müttefiklerini yönlendirmenin çok zor bir iş olduğunun farkına varmak durumunda kaldılar. Fransa 1966 yılında NATO’nun askerî kanadından çekildi. İngiltere, Vietnam Savaşı’nda Amerikalılara yardım etmeyi reddetti. Batı Almanya kendi kendisine bağımsız bir şekilde bir *Ostpolitik* geliştirdi. Üçüncü Dünya’da Amerikalılar çevreleme için yerel askerî yapıları önemli bir destek unsuru olarak görüyorlardı. Bu yaklaşım Latin Amerika, Pakistan, Güney Kore ve Endonezya’da gayet iyi sonuçlar vermesine rağmen Güney Vietnam’da istenilen sonuçların elde edilmesini sağlayamamıştı.

Güney Vietnam’da komünist başarıyı diğer yerlerde benzer durumların takip etmesine dair kaygı ihtilalin ihraç edilebilmesi ve bu ihracın en iyi nasıl engellenebileceğine dair ciddi derecede karışıklıktan kaynaklanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri’nde stratejinin takip edilmesinde bir tutarsızlık vardı. Bu tutarsızlık Amerikalıların karşı karşıya oldukları sorunları izah ederken göze çarpan operasyonel meselelerden daha ciddiydi.

Dahası Vietnam Savaşı dinamik bir bağlamda Amerikan siyaset-yapımı yapılarının sorunlarının altını çizmişti. Amerikan Genelkurmay Başkanlığı’nı meydana getiren kurmay başkanlıkları kendi aralarında anlaşmazlık yaşıyorlardı. Ayrıca durumsal karar almalarından dolayı Amerikan başkanlarının kendilerine güvenmediklerini ya da dayanmadıklarının farkına varmışlardı. Daha ziyade, Savunma Bakanı Robert McNamara, ki meraklı ve ilgili bir yönetim gurusuydu, mikro idare ile yönetmeye çalışıyordu. Ancak sonuçta hem stratejiyi hem de operasyonel imkân ve kabiliyeti bozmuştu. Kongre, işleri daha da karmaşık hâle getiren bir rol oynuyordu. Fakat yeterince değerlendirilmeyen amaçlara ulaşılması için araçları ortaya koyma baskısıyla ilintili bir görev sapmasını önleyebilme becerisi de yoktu.¹⁹ Bu seviyede bir dikkatle uğraşan alanlarla ilgili olarak farklı sorunlar vardı.

19 N. J. Schlosser (haz.), *The Greene Papers: General Wallace M. Greene, Jr and the Escalation of the Vietnam War, January 1964-March 1965* (Quantico, VA, 2010).

Amerikan stratejisinin amacı bir düşmanı yönünü değiştirmeye ikna etmektir. Bunun hakikaten gerçekleştirilebilir bir amaç olup olmadığı hakkında bir değerlendirme yapabilmek için bu düşmanın kim olduğuna bakmak gerekmektedir. Kuzey Vietnam'ın politikası Fransa tarafından desteklenen Güney Vietnam'ın geleceğinin müzakere yoluyla belirlenebileceği düşüncesi için herhangi bir zemin ya da temel bırakmıyordu. Gerçekten de 1963 yılının Aralık ayında dokuzuncusu yapılan Kuzey Vietnam Komünist Partisi'nin Merkez Komite toplantısında Sovyetlerin "barışçıl birliktelik" nosyonu eleştirilmişti. Ayrıca Güney Vietnam'daki savaşın tırmandırılması kararı alınmıştı. Bu toplantı sonucunda daha militan siyasetçiler öne çıkmıştı.

Bu, Amerikan stratejisinin yeterince karşılayabildiği bir duruş değildi. Başkan Lyndon B. Johnson (b. 1963-1969) savaş ve muharebenin kesilmesi arasındaki apaçık bir tercihle karşı karşıya kalmak istemiyordu. Ayrıca stratejik kademeli baskı artırma konseptini daha kolay bir şekilde uygulamak istiyordu. Azim gösterme ihtiyacına sadık olarak Johnson, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyada kıymetli bir misyonunun olduğuna ve davet edildiği zaman bu davete icabet etmesi gerektiği kanaatine de sahipti. Ülke içindeki alanlarla dışarıdaki alanlar arasında otomatik bir çatışma olduğunu düşünmüyordu çünkü Johnson'a göre bu küresel misyon Amerika'daki devlet-inşası projesiyle ilintiliydi.²⁰ Komünist büyük devletlerin rolü Amerikan siyaset-yapıcılarının bu devletlere vekâlet savaşlarıyla bir yere varamayacaklarının gösterilmesinin lüzumlu olduğu sonucuna varmalarına yol açtı. Böylece Vietnam Amerikan Birleşik Devletleri'nin harekete geçebileceğini ve geçeceğini gösterdiği yer hâline geldi. Çünkü Vietnam Amerika'nın harekete geçmesi gerektiği yer olmuştu. Bu durum siyasi ve askerî olarak uygulanabilirlik meselesinin önüne geçmişti.

20 J. Carter, *Inventing Vietnam: The United States and State Building, 1954-1968* (Cambridge, 2008).

Hata ihtimalini ve bu ihtimalle bağlantılı olarak yeni planlar geliştirme konusunda isteksiz olmayı kabul edememe ile ilintiliydi.²¹

Bu isteksizlik 1968 yılındaki sürpriz Tet Taarruzu'nun sebep olduğu şoka yol açan etmenlerdendi. Stratejik imkân ve kabiliyette algılama ve etkilemenin rolü ziyadesiyle görülmüştü. Zira bu taarruz ne kadar yanıltıcı bir şekilde olsa da Amerikan dünya düzeninde bir krize yol açmıştı. İnisiyatifi ele geçirmek bu algılamada önemli bir unsurdur ve bir halk ayaklanması ya da Amerikan mağlubiyeti olmadığının farkında olunmamasına yol açtı.

Ancak, Kuzey Vietnam'ın stratejisi daimi başarı üzerine kurulu değildi. Daha ziyade düşmanlar üzerinde operasyonel baskıyı devam ettirerek düşmanların belirli bir toprak parçası üzerinde hâkimiyet kurmalarını engellemek üzerine kuruluydu. Düşmanlar üzerinde devamlı surette operasyonel baskı kurmak düşmanların belirli bir toprak parçası üzerinde hâkimiyet kurmasını engellemekten daha az önemliydi. Amerikalıların şartlarında savaşmayı reddederek Kuzey Vietnamlılar stratejik inisiyatifi ellerinde bulundurmaya devam ettiler ve büyük zorluklara rağmen başarı denklemlerini ve parametrelerini değiştirdiler.²² Amerikalılar çeşitli çareler bulmaya çalıştılar. Bunlar arasında daha fazla hava kuvvet kullanmak, uzlaşma programları ve savaşın yükünü daha fazla Güney Vietnamlılara kaydırmaya çalışmak da vardı. Özellikle üçüncü çare 1969 yılında başkanlık koltuğuna oturan Richard Nixon tarafından çok benimsenmişti. Zira bu şekilde Amerikalıların askere alınması sona erecek ve savaşın siyasi maliyeti azaltılabilecekti. Yerel hedefler stratejiyi belirliyordu. Yerel ve uluslararası boyutlar iyice örtüşür hâle gelmişti. Siyasi boyut uluslararası düzeyde de ilk başta geliyordu. 1972 yılında Çin ile yakınlaşma sonucunda 1973 yılında Kuzey Vietnam ile Amerikan birliklerinin geri çekilebilmesine yönelik bir anlaşmaya varılabilmesi sağlanmış oldu.

21 A. Preston, *The War Council: McGeorge Bundy, the NSC, and Vietnam* (Cambridge, MA, 2010).

22 M. Elliott, *RAND in Southeast Asia: A History of the Vietnam War Era* (Arlington, VA, 2010).

Bu yakınlaşma ve Vietnam anlaşması 1969'dan 1973'e kadar Milli Güvenlik Danışmanı ve 1973 yılından 1977'e kadar da Dışişleri Bakanı olan Henry Kissinger'ın çok önem verdiği *Realpolitik* sayesinde gerçekleştirilebilmişti. Kissinger'ın stratejik fikirleri 1809'dan 1848'e kadar Avusturya'nın dışişleri bakanlığını yapmış olan Klemens von Metternich hakkındaki akademik çalışmalarından besleniyordu.

Vietnam Savaşı'na Amerika Birleşik Devletleri'nin içinden ya da daha belli bir şekilde uzun sürmüş ve başarısızlıkla sonuçlanmış olmasına verilen tepki stratejik karar-almanın siyasal bağlamının yeniden düşünülmesine yol açtı. Savaş Yetkileri Yasası (Kennedy-Cooper Yasası) 1973 yılının Kasım ayında Demokratların baskın olduğu Kongre'de Nixon'un vetosuna rağmen kabul edildi. Bu yasa, Amerikan kuvvetleri bir çatışmaya gönderilmeden Kongre'ye danışılması şartını getiriyordu. Başkan düzenli bir şekilde kongreye rapor verecekti ve sonrasında da Kongre'nin onaylaması gerekecekti. Bu kanun 1947 tarihli Milli Güvenlik Kanunu'ndan kaynaklanan yetki genişlemesini biraz daraltmak amacını taşıyordu. Ancak kanun çıktıktan sonraki Amerikan başkanları bir yolunu bulup bu kanunun etrafından dolışmayı başardılar ve Kongre de yasanın gereğini yapamaz duruma düştü. Buna rağmen, kanun Vietnam-sonrası bir itidali sembolize ediyordu. Bu itidal, stratejik parametreleri belirledi. 1970'ler ve 1980'lerde Amerikan müdahaleciliğini dizginledi. 1970'lerde Sovyet bloğunun Sahra-altı Afrika'daki bir dizi çatışmada üstlendiği iddialı rolün tersine Amerikalılar daha itidalli davranıyorlardı. Ancak Sovyet bloğu ile Amerika'nın tutumları arasındaki bu tezat Amerika Birleşik Devletleri'nde çok fazla dikkat çekmedi.

Ancak, Vietnam'daki mağlubiyetin stratejik sonuçları Amerika'nın Çin ile yakınlaşması, Vietnamlıların tükenmesi ve 1965-1966 yılları arasında Endonezya'nın sol görüşlü milliyetçi lideri Sukarno'nun yerine Amerikan taraftarı askerî bir diktatörlüğün işbaşına gelmesi sonucu elde edilen stratejik faydalarla hafiflemişti. Mao Zedong, Amerika Birleşik Devletleri ile daha iyi ilişkilerin Çin'in bir büyük devlet olarak statüsünü sağlamlaştıracığını düşünmeye başlamıştı. Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiler her iki ülke

için de önemli bir stratejik avantaj sağlıyordu. Zira her iki devlet de birbirleriyle ilişkilerini Sovyetler Birliği'ne karşı caydırıcı bir unsur olarak görüyordu.

Benzer şekilde bağlam Sovyetler Birliği'nde de değişti. Artan bir muhafazakârlık Kruşçev ve 1964 yılında onun yerine gelen hâ-linden gayet memnun Leonid Brejnev ile özdeşleşen maceracılığın reddedilmesine çok şey borçluydu. 1971 yılında Komünist Parti'nin yirmi dördüncü kongresinde Brejnev uluslararası güvenlik çağrısında bulundu ve "ulusal kurtuluş" meselesine konuşmasında çok az yer verdi. Sahra-altı Afrika'da özellikle de Angola ve Etiyopya'da karışıklıklara Sovyet bloğu oportünist bir şekilde müdahil olmuştu. Ancak bu müdahaleler geçici idi. Yani oyun-değiştirici mahiyette değildi. Gerçekten de, komünist ekonomiler 1970'lerin ortalarındaki ekonomik gerilemeden dolayı kötü etkilenmişlerdi ve Çin 1978'den 1989'a kadar ülkenin dirayetli lideri Deng Xiaoping yönetiminde Amerika ile olan yakınlaşmaya sadık kalmaya devam etmişti. Bu, 1980'lerde Soğuk Savaş'ın son on yılının çok farklı safhaları için bağlamı belirledi. Çin ile yakınlaşma Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği üzerinde yoğunlaşabileceği ve beklendiğinden daha çabuk ve daha az maliyetle Soğuk Savaş'ı kazanabileceği anlamına geliyordu ve nitekim de öyle oldu.

Gelişen teknolojiler önemli bir rol oynadılar. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren hava gücü stratejik "uzanım" sağladı. Fakat değişik ölçeklerde imkân ve kabiliyetlerde önemli yenilikler de gerçekleştirildi. Bu değişikliklerin arasında konum ya da üs elde edebilmeye yönelik siyasi stratejiler de vardı. Örneğin; 1980'lerde Amerikan gücünün repertuvarını genişletmek için sarf edilen gayretler arasında taktik nükleer silah taşıyabilen güdümlü füzeler ve orta-menzilli Pershing füzeleri de vardı. Bu füzelerin konuşlandırılmaları Batı Avrupa'da birtakım bölünmeleri de beraberinde getirdi. Özellikle Batı Almanya bu füzelerden dolayı rahat değildi. Hem Başkan Ronald Reagan (b. 1981-1989) hem de İngiliz Başbakan Margaret Thatcher (bb. 1979-1990) Batı Avrupa'da destek bulabilmek için yoğun çaba harcadılar. Eğer Avrupa'daki bütün Sovyet orta-menzilli

füzeleri kaldırılırsa o zaman sıfır füze seçeneği düşünülebilirdi. Reagan bunu bütün nükleer silahlardan kurtulmak için bir ilk adım olarak görme konusunda istekliydi. Reagan'ın aksine Thatcher, bu seçeneği sadece Sovyetlerin razı olmayacağı inancıyla destekliyordu. Thatcher Amerikan füzelerinin Sovyet konvansiyonel üstünlüğüne bir mukabele olarak konuşlandırılması taraftarıydı. Bu, genel nükleer caydırıcılık stratejisinin özellikle de NATO stratejisinin bir vechesinin tekrarından ibaretti. Gerçi Çin'e karşı Sovyet stratejisinin de aynı vecheleri vardı. Sovyetler Çin ordusunun büyüklüğünden ve Sovyet Uzak Doğusu'nun saldırıya açık olmasından dolayı endişeliydiler.

Ayrı olarak ve konuşlandırmanın aynı stratejik sonuçları olmaksızın; Amerikalılar uzaya konuşlandırılacak silah sistemleri üzerinde önemle duruyorlardı. "Yıldız Savaşları" ya da Stratejik Savunma İnisiyatifi (SDI) 23 Mart 1983 yılında Reagan tarafından bir konuşmasında ana hatlarıyla anlatılmıştı. Bu inisiyatifin amacı Amerika Birleşik Devletleri'nin uzayda hâkimiyet kurması ve uzayda konuşlandırılacak silahlarla Sovyet uydularını ve füzelerini yok etmektir. 1986 yılında planlı bir denemede Guam'dan ateşlenen bir Amerikan roketi sahte nükleer başlık taşıyan bir füzeyi tam isabetle vurdu. Bu deneme Sovyetleri müzakere masasına oturtmaya yetti. Bu teknolojinin işe yarayıp yaramayacağı belli değildi. Zaten 2010'lu yıllarda bile yeni teknolojilerin etkililiği tartışılmaya devam etmiştir. Ancak, stratejik iletişimsizlik kaynaklı sorunları hatırlatırcasına Amerikalıların hazırlıkları KGB'nin isabetsiz olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin bir nükleer ilk-vuruşa hazırlandığını haber vermesine sebep oldu.

2 Eylül 1981'de Carter yönetiminin fikri olan "aynı kuvvetle mukabele etme stratejisi"nden esinlenerek Reagan Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği ile hızlandırılmış bir nükleer silahlanma yarışına girmeye hazır olduğu uyarısını yaptı. "Aynı kuvvetle mukabele etme stratejisi"ne göre eğer ilk saldırıyı Sovyetler gerçekleştirirse çok büyük bir yıkıma yol açacak bir saldırı ile cevap verilecekti. Böylece Sovyetlerin saldırıya bir son vermesi sağlanacaktı. Aksi takdirde Sovyetler yok edilme riskini göze almış olarak

değerlendirilecekti. Reagan 1982 yılının Haziran ayında İngiltere'yi ziyaret etti. Westminster'da İngiliz milletvekillerine hitap etti. Bu konuşmasında “özgürlük için bir Haçlı Seferi” çağrısında bulundu. Marksizm-Leninizm'in tarihin külleri arasına karışması gerektiğini söyledi. Avrupa'ya özel bir yer ayırdı. “Baltık kenarındaki Stettin [Szczecin]'den Karadeniz sahilindeki Varna'ya” kadar otuz yıldan beri serbest seçimler yapılamamaktadır. Polonya'da bağımsız işçi sendika hareketi olan Solidarity, komünist devletin tasallutu altındadır. Hâlbuki Reagan'a göre Polonya “Avrupa medeniyetinin merkezinde” bulunmaktadır. Bu yaklaşım Polonya'nın komünist blokta yer alması gerektiği düşüncesini açıkça kabul etmemekteydi. Eğer Polonya komünist blokta yer almazsa bu durum Sovyetlerin Doğu Almanya'daki pozisyonunu tehlikeye atacaktı.

Reagan 1979 yılında Sovyet işgaline karşı başlayan Afgan direnişine de destek verdi. Özellikle de 1985-1986 yıllarında Afgan direnişçilere omuzdan atışlenebilen karadan-havaya füze temin etti. Bu destek direnişi güçlendirdi. Bu sayede Sovyetler de Afganistan'daki durumun önemli bir vechesi olan kendilerine karşı muhalefet için suçlayabilecekleri bir merci bulmuş oldular.

Ancak, Reagan'ın komünizmle mücadele ve komünizmi zayıflatmak için bir büyük stratejisinin olup olmadığına dair ciddi bir tartışma devam etmektedir. John Lewis Gaddis böyle bir stratejinin olduğunu iddia edenlerdendi.²³ Böyle bir stratejinin hiç olmadığını öne sürenler de vardır. Bir stratejiden ziyade bir dizi inanç ya da kabulün olduğunu söylemektedirler. Bir yandan komünizmi yok etme amacı vardır diğer yandan da bu şekilde davranarak ciddi bir savaş riski meydana gelmektedir. Yani Reagan'ın yaklaşımında birbiriyle çelişen kabuller vardır. Başka bir deyişle “özgürlük için Haçlı Seferi” ve “güç ile barış” arzuları aynı anda Reagan'ın siyasetinde görülebilmektedir.²⁴ Bir “büyük strateji” ve “bir dizi inanç ya da kabul” aslında iddia edildiği gibi birbirleriyle telif edilemez şeylerdir. İki unsuru

23 J. L. Gaddis, *The Cold War: A New History* (London, 2005).

24 J. G. Wilson, “How Grand Was Reagan's Strategy, 1976-1984?”, *Diplomacy and Statecraft*, 19 (2007), s.773-803.

yan yana getirerek Reagan silahlanma yarışının Amerika Birleşik Devletleri tarafından kazanılacağına kanaat getirmişti. Ayrıca bu silahlanma yarışının Sovyetler Birliği'ni yıkıma sürükleyeceğini ve dolayısıyla da Soğuk Savaş'ın sona ereceğini düşünüyordu. Amerika Savunma Bakanı Caspar Weinberger, Richard Perle ve başkaları da böyle düşünüyorlardı. 1989 yılında Sovyet bloğunun çökmesi ve iki yıl sonra da Sovyetler Birliği'nin kendisinin dağılması Amerikan stratejisinin bir başarısı olarak gösterilebilir. Özellikle de Amerikalıların tahvil piyasaları aracılığıyla kolaylıkla fonlayabildikleri askerî genişlemeye Sovyetler Birliği'nin aynı şekilde cevap vermek zorunda kalmasından dolayı sırtına ekonomik yük binmesi de yine Amerikan stratejisinin bir başarısı olarak görülebilir. Amerikalıların tahvil piyasaları üzerinden gerekli fonu sağlayabilme kabiliyeti Sovyetler Birliği'nin sahip olmadığı bir ayrıcalıktı. Pratikte, bu tür stratejik görüşlere dair elde çok fazla veri yoktur. Bu tür bir planlama olduğuna dair de bir işaret yoktur. En azından güvenilir bir takvim içerisinde bu tür bir şeyin başarılmasının planlandığı söylenemez.

Reaganlı yıllardaki Amerikan askerî stratejisi artan bir şekilde nükleere yakın bir savaşın kazanılabileceğine dair bir güven üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Özellikle, Amerikalılar 1982 yılında Lübnan'da İsrail'in Suriye hava gücü karşısındaki başarısından dolayı cesaretlenmişlerdi. Savaş sırasında bir test olarak bu başarı Amerikalıların gözünde Amerikan havacılık elektroniği ve hava silahlarının Sovyet muadillerinden üstün olduğunu göstermişti. Ayrıca birleşik operasyonlarla zafer elde etmeye yönelik Hava-Kara Doktrini'ne katkı vermişti. Savunma bütçesi için rekabetten kaynaklanan münakaşalar ya da iddialar bu inancı katkı veriyordu. Ayrıca zaten Amerikalıların artık zorunlu askerlik hizmeti olmamasından dolayı 1960'lardaki taahhütlere cevap verecek ve Sovyet gücüyle boy ölçüşecek büyüklükte bir orduyu idame ettiremeyecekleri gerçeği ile yüzleşme için yeni bir askerî doktrine de ihtiyaç vardı. Savunma siyasetçileri, entelektüelleri ve oportünistlerinden müteşekkil bir grup Hava-Kara Doktrini'ni hem cazip hem de kullanışlı olarak görüyorlardı. Bu grubun içinde Weinberger, Perle ve Paul Wolfowitz isimleri dikkat çekiciydi. Bu

doktrin hem stratejik planlama pratiğine hem de dönemin stratejik retoriği ile gayet uyumluydu. Hatta bunlara enerji de veriyordu.

Sovyetler Birliği ile bir savaş olmadığı için sürüncemede kalan bir çarpışmada Amerikan stratejisinin sürdürülebilirliği belirsizdi. Bu durum hâlâ geçerliğini korumaktadır. Endişe edilen tırmanma olmadan nükleere yakın bir savaşın yapılabileceği ve bu şekilde çevrelemenin mümkün olabileceği varsayımı bu varsayımın ispat edilememiş bir Sovyet düşüncesiyle uyumlu olduğu düşüncesine dayanıyordu. Dahası, bu varsayım RAND ve diğer düşünce kuruluşlarının 1960'lar ve 1970'lerdeki çalışmalarını göz ardı ediyordu. Zira bu düşünce kuruluşlarının çalışmaları Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasında çarpışmalar başladıktan sonra artık tırmanmanın kaçınılmaz olduğu sonucuna varmışlardı.

Ayrıca, silahlar söz konusu olduğunda bu silahların etkililiğine dair eğer mevcut silahlar gerçekten Suriye ya da 1991'de olduğu gibi Irak gibi yumuşak düşmanlara karşı değil de Sovyetler Birliği gibi çetin bir düşmana karşı kullanılırsa ne olabileceğine dair sorular vardı. "Yıldız Savaşları" silahları kesinlikle onlar için yapılan masrafların hakkını vermekten uzaktı. Gizlilik teknolojisi sayesinde Amerikalıların Sovyet hava savunma sistemlerine yakalanmayacağı umuluyordu ki bu çok da mantıksız değildi. Böylece Sovyetler kendi ülkelerinde daha fazla uçak barındırmak zorunda kalacaklardı. Bu durum, teknolojinin stratejik seçenekleri haklı ya da haksız çıkardığına değil de operasyonel imkân ve kabiliyetin parametrelerini etkilediğine iyi bir örnektir. Aynı zamanda, teknolojik gelişmeler sayesinde artırılmış imkân ve kabiliyete dair umutlar doktrinel amaç ve stratejik rol ile ilgili sorunları da öncelik ve kaynaklar için daimi mücadelenin bir parçası olarak çözmeye yönelikti.²⁵ Dahası, uçaklar için gizlilik teknolojisi üzerindeki vurgu, Sovyet savunma tampon deniz bölgelerini tehdit ettiği gibi Sovyetler Birliği üzerinde mobil füze baskısını da artıran Amerikan donanmasının "ileri taarruz stratejisi"nde görülen daha aktif stratejik duruşla ilintiliydi. Ocean Venture 81 tatbikatı

25 V. Fedorchak, *British Air Power: The Doctrinal Path to Jointery* (London, 2018).

Norveç ve Barents denizlerine büyük bir kuvvet gönderebilme imkân ve kabiliyetinin var olduğunu göstermişti. Amerikan donanması zaten güçlüydü ancak daha da güçlendiğini göstermiş oldu.²⁶

Batı ile büyük çaplı bir savaş için planlama yapmış olmasına rağmen Sovyet bloğu herhangi bir savaş olmadan yıkılmıştı. Sadece Sovyet bloğu içinde yerel kalan çarpışmalar olmuştu. Bu meyanda Romanya'daki çatışmalar örnek olarak zikredilebilir. Dahası, bu Soğuk Savaş'ı sona erdirmişti. Önemli bir askerî boyut vardı. Mikhail Gorbaçov Sovyet ordusunu vasal devletlerin özellikle de Doğu Almanya'nın vasallık statüsünü devam ettirmek için kullanma konusunda gayet isteksizdi. 1987 yılında Prag'ı ziyaret eden Gorbaçov, Brejnev'in komünizmi ayakta tutabilmek (Sovyetlerin kullandığı ifadeyle "Sosyalist Devletler Topluluğunun müdafaası") için müdahale stratejisini benimsemediğini ilan etti. Hâlbuki aynı strateji çerçevesinde 1968 yılında Çekoslovakya'ya müdahale edilmişti. Gorbaçov "kardeş partilerin ulusal şartlara göre siyasi çizgilerini belirlemesi" gerektiğini iddia etmişti. 7 Aralık 1988'de bir komünist toplantıda değil ama Birleşmiş Milletler'de Doğu Avrupa devletlerinin kendi siyasi çizgilerini belirlemede serbest olmaları gerektiğini ilan etti. Bu konuşmasında Sovyet silahlı kuvvetlerinin küçülmeye gideceğini de açıkladı. Ayrıca Amerika'nın askerî genişlemesine cevap verilmesi gayretinin de sürdürülmeyeceğini de ekledi.

Bu açıklamalara zıt bir politika, milliyetçilik Sovyetler Birliği'nin kendisini tehdit ettiğinde devreye sokuldu. Ancak bu adımlar özellikle de 1991 yılında Moskova'ya asker konuşlandırılması ve daha öncesinde de Baltık cumhuriyetlerinde askerlerin görevlendirilmesi milliyetçileri korkutup geri adım attırmadı. Gerçekten de Boris Yeltsin tarafından organize edilen Rus milliyetçiliği hem komünizmin hem de Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında çökmesinde anahtar bir güç olarak ortaya çıktı.

26 J. Lehman, *Oceans Ventured: Winning the Cold War at Sea* (New York, 2018); W. M. Arkin ve D. Chappell, "Forward Offensive Strategy: Raising the Stakes in the Pacific", *World Policy Journal*, 2 (1985), s.481-500.

Sonuçta, Soğuk Savaş uzun zamandan beri olduğu gibi sınırlı aksiyona ve sonsuz bir potansiyele sahip bir çatışma olarak kaldı. Birbirine rakip sistemlerin kendi içlerinde ve kendi aralarındaki siyasetin ön planda yer aldığı bir mücadeleyle. Daha önce Hristiyan dünyası ile İslam arasındaki mücadele ile paralellikler vardı. Zira bu mücadelenin başını çekenler farklı medeniyet değerlerine sahiptiler ve bu değerler birbirleriyle rekabet hâlindeydi. Stratejiler daha ziyade uzun süreli sınırlı çatışmalar ve daha kısa süreli savaşların etkileşimi üzerinde odaklanıyordu. Bu sırada devamlı doktrinel ve askerî uyanıklık da bir şekilde devam ettiriliyordu.

Sovyet komünizminin stratejik kültürü kilit bir unsurdur. Bir uluslararası misyona ve Marksist zaferin kaçınılmaz olduğuna ideolojik bağlılığın yanı sıra güçlü bir kırılma hissi de vardı. Kısmen bu his gerçek tehditlerin bir yansımasıydı. Özellikle 1910'ların sonlarından 1940'ların ortalarına kadar Uzak Doğu'daki Japon tehdidi gibi toprak bütünlüğüne ve çıkarlarına ciddi tehditler vardı. Sovyet rejiminin kendisinin mevcudiyetine yönelik tehditler de vardı. Özellikle 1918-1921 yılları arasındaki Rus İç Savaşı ve 1941-1942 yılından Almanya'dan gelen tehditler bu tür tehditlerdi. Ancak, olmayan ya da çok büyük bir şekilde abartılan tehditlerle ilgili paranoyakça kaygılar da vardı. Bu kırılma hissinin kökenleri kesinlikle daha erken zamanlarda 17. yüzyılın başlarında aranabilir. Daha yakın zamanda gerçekleşen olaylar ve onların algılanış şekli de doğal olarak önemliydi. Rus İç Savaşı'na dışarıdan yapılan müdahale, İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki Leninist-Stalinist siyasi sistemin işleyiş şekli ve bu siyasi sistemdeki yabancı devletlerle ilişkilendirilen komplolara dair tutarlı ve devamlı inanç, 1941 yılında Almanya'dan gelen beklenmedik saldırı ve Amerikalıların ilk atom bombasını ve daha sonra da hidrojen bombasını ve sonrasında da balistik füze fırlatabilen denizaltıları geliştirmesi ve kullanması bu tür hadiselerdendi.

Sovyet stratejisi için merkezî önemde olan bu kırılma hissi askerî harcama üzerindeki büyük vurgunun sebebidir. Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'nin imkân ve kabiliyetine cevap verebilmek için geniş kapsamlı bir imkân ve kabiliyet elde etmenin

peşine düşmüştü. Bu bağlamda dünyanın en büyük ikinci donanmasını inşa etmişti. Hâlbuki Sovyetlerin kara, hava ve roket gücüne yönelik odaklanması düşünüldüğünde bu tür bir teşebbüsün marjinal olduğu söylenebilir. Eğer bir savaş çıkmış olsaydı Sovyet donanmasının balistik füzeleri Sovyetlerin üzerinde çok fazla durdukları diğer nükleer füze tiplerinin sadece daha farklı ve mobil versiyonu olacaktı. Sovyetler karaya konuşlu füzeleri en başlıca vuruş gücü olarak kullanırlardı. Bu sırada balistik füze fırlatabilen denizaltılar stratejik ihtiyat gücü olarak görev yapabiliyor olacaktı. Dahası, Sovyet donanması donanma muharebesi ya da ticari gemilere müdahale aracı olarak stratejik bir araç olma fırsatından yoksundu.

Amerika Birleşik Devletleri stratejik pozisyonunda benzerliklere sahipti. Ancak büyük farklılıklar da vardı. Amerika Birleşik Devletleri'nin makul olmayan korku ya da paranoyanın yanı sıra kaygı ve makul korku geleneği vardı. Sovyetler Birliği gibi çok ağır askerî harcama yapıyorlardı. Ancak, Amerika'nın daha güçlü ekonomisi, daha liberal mali sistemi ve çok büyük miktarda likidite sağlayabilecek devletler ile özellikle de petrol üretici ülkelerle ittifaklar kurmuş olması bu askerî masrafların üstesinden daha kolay gelebilmesine ve böylece Soğuk Savaş'ı devam ettirebilmesine imkân sağlıyordu. Amerika'nın Çin ile yakınlaşması Sovyetler Birliği'nin pozisyonunu zayıflatmada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin pozisyonunu güçlendirmede çok önemli bir rol oynamıştı. Bu faktörlerin sonucu olarak Sovyetler Birliği ülke içinde gelişmelerden bağımsız olarak zaten zayıf bir duruma düşmüştü. Soğuk Savaş'ın iki süper gücü arasındaki bu zıtlıklar bugün için de Amerika Birleşik Devletleri ve Çin arasındaki anlaşmazlık tartışılırken açıklayıcı mahiyettedir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği üzerindeki bir odaklanma Soğuk Savaş sırasındaki diğer stratejik aktörlerin ihmal edilmesi sonucunu doğurmuştur. Üçüncü Dünya'daki Batı hâkimiyetine karşı girişilen silahlı ayaklanmalar 1930'larda Mao Zedong'un savunduğu çizgide stratejinin takip edildiğini göstermektedir. Ancak, Nijerya ve Sudan gibi bağımsız devletlere karşı meydana gelen silahlı ayaklanmalar ile bir kronolojik örtüşme de vardı. Bu örneklerde is-

yancıların başarısı Batı hâkimiyetine karşı ayaklanmalardaki başarıya nazaran daha problematik olmuştur. 1971'de Hindistan'ın Doğu Pakistan'a müdahalesi ve sonucunda Bangladeş'in ortaya çıkmasındaki gibi başarıyı yabancı bir devletin desteğinin getirdiği gibi bir durum olmuyorsa da yine özellikle problematik oluyordu. Ayrılıkçı mücadelelerde azınlık haklarının korunması konvansiyonel güçler için 1967-1970 yılları arasında Doğu Nijerya'da Biafra'daki abluka sayesinde olduğu gibi saldırı için bir hedef sağlıyordu. Abluka birçok iç savaşta önemli olduğu görülen toplum-karşıtı stratejilerin bir veçhesiydi.

Devletler arasındaki çatışmalarda, örneğin Hindistan ile Pakistan ve İsrail ile Arap komşuları arasında olduğu gibi süratli hareketler söz konusuydu. Hava saldırısı ya da tankların kullanımı bu tür hareketlendendi. Bu şekilde hareket edildiğinde hem düşman tarafa hem de diğer devletlere bir düzenlemenin ancak kabul edilebilir şartlarda sağlanabileceği mesajını vermek için yeterli avantaj elde edilebiliyordu. Bu duruma örnek Mısır ve Suriye'nin 1967 ve 1973'te razı olmak zorunda kalmaları gösterilebilir. 1980 yılında Irak lideri Saddam Hüseyin İran'a havadan ve karadan saldırdığında bu stratejiyi takip etti. Ancak İran, Saddam Hüseyin'in stratejik denklemini kabul etmeye hazır değildi. Bunun yerine 1988 yılına kadar savaşımaya devam etti. Bu savaş sırasında ilk başta yaşadığı kayıpları da başarılı bir şekilde telafi etti. Hem amaçlar hem de kayıplara verilen mukabeleler bağlamında bu tür stratejik asimetrliler farklı kuvvet yapıları ve silahlara bağlı olan asimetrilere göre daha fazla yaygındı. Gerçekten de rekabet eden amaçların mahiyetindeki farklılıkların önemi stratejik manzara boyunca ortak bir faktör sunuyordu.

GÜNÜMÜZ DÜNYASI İÇİN STRATEJİLER, 1990-

Çok yakın geçmiş ve günümüz dünyası hakkında yazmak her zaman tehlikeli olmuştur. Neyin olup bittiğini kesin olarak kestirmek ve neyin niçin olduğunu isabetli bir şekilde anlatmak zor olabilir. Olayların, gelişmelerin ve sebeplerinin nazari önemleri hakkında belirsizlik hâkimdir. Bu belirsizlik çok yakın zamanda gerçekleşen hadiseler için daha fazlaydı. Strateji bu süreçte bir istisna değildir. Ancak bu durum strateji hakkındaki birçok çalışmanın günümüz üzerinde odaklanmasını ve geçmişin de çoğunlukla günümüzle ilişkili olarak özellikle de çıkarılması gerektiği iddia edilen “dersler” bağlamında değerlendirilmesini engellememektedir. Bu sonuncusu yorumların ya da görüşlerin büyük kısmının iticisi, odağı ve daha önemlisi de fonlayıcısıdır.

Günümüz için dersler çıkarma arayışının sonucu olarak vurgu genel olarak yakın tarih üzerinedir. Bu hem günümüzü izah etmek için hem de özellikle de hedefler ve kuvvet yapıları üzerinde olan tartışmalarda kullanılmaktadır. Stratejik değerlendirmeler bir önceki değerlendirme, en yakın zamanda yapılmış savaşlar ve günümüzden geleceğe doğru yapılan tehdit tahminleri göz önünde bulundurularak yapılmakta ve tartışılmaktadır. Stratejinin kamuyla ilgili olması

süreçlerin, politikaların ve askerî planlama ile tedarikin siyasetin kamuyla ilgili olması gibi sonuncu ile alakalıdır. Tarihçiler geçmiş ele alırlar. Fakat stratejistler her ne kadar geçmişten dersler çıkarmaya çalışsalar ve ülke içindeki muhaliflerinin “stratejisi”ne mukabelede bulunmaya çalışsalar da gelecek için planlama yaparlar.¹

Geçmiş, günümüz ve gelecek için askerî maslahatın tartışılmasında ve özellikle de imkân ve kabiliyetinin değerlendirilmesinde değişim temel anlatıdır. Bu yüzden değişim ele alınması gereken kavramsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunu değerlendirirken, geçmiş, günümüz ve gelecek geçmişin farazi dersleri tarafından kısım izah edilen tahminsel bir tahlil olarak organize edilmektedir. Bu yaklaşımın zayıflıkları vardır ancak bu zayıflıklar tartışmayı domine etmesini engelleyememektedirler. Bu baskınlık retorik ve siyasetin tahlildeki rollerinin altını çizmektedir. Ayrıca bu baskınlık yine stratejinin varsayılan kalıcı nitelikleri ne olursa olsun tam burada ve şu anda düşünülürse ve yakın geçmiş tarafından aydınlatılırsa en iyi şekilde anlaşılmakta ve en münasip bir şekilde ilgili hâle gelmektedir.

Bir paradigma değişimine bir örnek olarak; yakın geçmiş hatta geçmişin tamamı 1989-1991 yıllarında Soğuk Savaş'ın nihayete ermesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Amerika Birleşik Devletleri'nin “tek güç” ya da “hiper güç” hâline gelmesiyle dönüşmüş gibi görünüyordu. Sözcük hazinesi üzerindeki baskının kendisi de bariz yeni durumun bir göstergesiydi. 1980'lerin sonlarında ve 1990'ların başlarındaki bu dönüşüm “tarihin sonu” hakkında iyimser bir şekilde konuşulabilmesine yol açtı.² Gerçekleşmekte olduğu iddia edilen “askerî maslahatta devrim” bağlamında bu “tarihin sonu”na paralel Amerika Birleşik Devletleri'nin tanımlayabildiği, tahlil edebildiği, kontrol edebildiği ve kendisinden yararlanabildiği bir “Medeniyetler

1 “Güvercin” stratejisi hakkında bir bahis için bkz. E. Colby, “If You Want Peace, Prepare for Nuclear War: A Strategy for the New Great-Power Rivalry”, *Foreign Affairs* (Kasım/Aralık 2018), s.29. Colby, 2017-2018 yılları arasında Strateji ve Kuvvet Geliştirme'den sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı idi.

2 F. Fukuyama, “The End of History?”, *National Interest* (Bahar, 1989), s.2-18.

Çatışması”ndan bahsediliyordu.³ 1991 yılında Irak’ın çok süratli bir şekilde Amerika’nın liderliğindeki bir koalisyon tarafından yenilgiye uğratılması askerî imkân ve kabiliyette bir “dönüşüm”ün olduğunu gösteriyor gibiydi. Bu askerî imkân ve kabiliyet Amerika Birleşik Devletleri’nin domine ettiği ve yönettiği enformasyon savaşı imkân ve kabiliyetlerinin uygulanması üzerinde odaklanıyordu. Aynı zamanda tek bir hiper gücün zaferi ve askerî maslahatta teknolojik devrim gibi birbirinden ayrı süreçlerin bir araya gelmesi de söz konusuydu.

Amerika Birleşik Devletleri için kıyaslanabilir öneme sahip başka bir mesele ise stratejik planlama süreciydi. Stratejik planlama sürecinde Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra uluslararası sistemin başat devletleri arasında önemli bir çatışmayı öngörmek zor hâle gelmişti. Gerçekten de 1920’lerde emperyal Almanya’nın yenilmesi ve çökmesi sonucunda ortaya çıkan durumu anımsatan bu durum Sovyetler Birliği ile ilişkilerin önemli bir şekilde gelişme kaydettiği Soğuk Savaş’ın en son safhasından itibaren bir köprü görevi gördü.

Ancak bu durum 2000’li yıllardan itibaren değişmeye başladı. Zira 1970’lerin başlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri ile Çin arasında görülmeye başlanan yakınlaşma, siyasi ve askerî bağlamda problemler yaşamaya başladı. Gerçi ekonomik olarak ilişkilerde bir kötüleşme olduğu söylenemez. Ekonomik ilişkiler ancak 2018 yılında gümrük tarifeleri konusunda çıkan anlaşmazlık sonucu tehdit altına girdi denilebilir. Dahası, Rusya ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiler kötüleşti. 2010’lu yılların ortalarına gelindiğinde ise Amerika Birleşik Devletleri ile ya Rusya ya Çin ya da her ikisi ile de bir çatışma ihtimali öne çıkmaya başladı. Bu dönemde Çin artık 1970’lerdekinden çok daha güçlü bir devlet olarak büyük devlet statüsünde bulunuyordu. Dahası, Çin ile Rusya aralarında gerilim yaratan sorunların mevcudiyetinin devam etmesine rağmen bir yakınlaşma içerisine girdiler.⁴

3 S. P. Huntington, “The Clash of Civilizations?”, *Foreign Affairs*, 72 (1993), s.21-49.

4 P. J. Bolt ve S. N. Cross, *China, Russia, and Twenty-First Century Global Geopolitics* (Oxford, 2018).

Bu gelişmelerin bariz askerî sonuçları oldu. 2018 yılının Kasım ayında eski kıdemli Demokrat ve Cumhuriyetçi yetkililerden oluşan Milli Savunma Stratejisi Komisyonu ileride büyük devletler arasındaki bir savaşı Amerika Birleşik Devletleri'nin kaybetme riskine dikkati çekti. Komisyonun yaptığı bu uyarı daha fazla fon talebinin bir gerekçesi olarak gösterildiyse ve dolayısıyla stratejinin içkin siyasetinin ve retoriğinin bir vechesi idiyse de askerî, ekonomik ve jeopolitik anlamda risk artan bir şekilde tebarüz ediyordu. Bağlamsal faktörler de doğrudan alakalıydı. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri için bir zafer olmaması sonucu uzayan bir mücadelenin kendisi bir yenilgi anlamına gelecekti. Ancak bir nükleer savaşa özellikle de büyük çaplı bir nükleer savaşa doğru tırmanma yaşanmasını da kimse istemiyordu.

Büyük devlet düzeyinde değişen durum hem bu büyük devletler için hem de diğer aktörler için yeni stratejik ihtimallere ve gereksinimlere yol açtı. 2000'li yıllar bariz bir şekilde artan uluslararası bir anarşik durum arz ediyordu ya da en azından bir düzensizlik söz konusuydu. Bu intiba hem terör saldırılarının artması hem de ilk başlarda başarılı gibi görünen Batılıların Afganistan ve Irak'taki müdahalelerinin bir türlü başarılı bir şekilde sona erdirilememesinden dolayı meydana gelmişti. 2001 yılında New York ve Washington'da düzenlenen terör saldırıları ve bu saldırıların akabinde Afganistan'a müdahale edilmesinden sonra ve 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesinden önce 2002 Eylül'ünde Milli Güvenlik Stratejisi yayınlandı. Bu, hem stratejik açıdan hem de operasyonel bakımdan gayet iddialı bir dokümandı. Bu dokümanda ikili tehdit olarak görülen ve kitle imha silahlarına sahip olan ya da bu silahları geliştiren terörist rejimler ve "haydut devletler"e karşı önleyici hamle yapma gerektiği üzerinde duruluyordu. "Amerika artık fethedici devletlerden daha az çıkmekte olan devletlerden daha fazla tehdit görmektedir." Bu strateji bu tehditlerin gelişme ihtimalini azaltmak için küresel siyasi düzeni dönüştürmeyi amaçlıyordu. Bunun için dokümanın ilk paragrafı Soğuk Savaş'ın sona ermesini yeni tehdiye bağlayan evrensel bir mesaj veriyordu:

20. yüzyılın özgürlük ve totaliterlik arasındaki büyük mücadeleleri özgürlüğün güçleri tarafından kesin bir zaferle sona erdirilmiştir... Hürriyet değerleri her insan için her toplumda haktır ve doğrudur. Bu değerleri bu değerlerin düşmanlarına karşı korumak dünyanın her yerinde çağlar boyu hürriyetperver insanların ortak bir meşgalesidir... Her kıtada özgür ve açık toplumları teşvik ederek barışı yayacağız.

Ancak, küresel güç siyasetine cevap olarak strateji ve tedarik değişti. 2012 yılının Ocak ayında Pentagon tarafından yayınlanan stratejik kılavuz dokümanı 2001 yılındaki terör saldırılarından sorumlu olan El-Kaide'yi yenmek ve konvansiyonel olmayan silahlardan oluşabilecek tehditlerle mücadele etmek için yeniden bir taahhütte bulunuyordu. Buna rağmen, bu doküman aynı zamanda müdahalecilik prensibinden geri adım atıldığına da işaret ediyor ve Çin konusunda da bir uyarı yapıyordu:

Irak ve Afganistan'daki savaşlardan sonra Amerika Birleşik Devletleri istikrarsızlığa bir çözüm üretebilmek ve istikrar operasyonları için önemli miktarda Amerikan kuvvetine olan talebi azaltmak için askerî olmayan araçları ve askeriyeden-askeriye işbirliklerine önem verecektir... Amerikan kuvvetleri artık büyük kapsamlı, uzun süreli istikrar operasyonları yapmak için büyüklüğünü ayarlamak durumunda kalmayacaktır... Asya-Pasifik bölgesi için mecburen yeniden bir dengeleme yapacağız.⁵

Başkan Barack Obama 17 Kasım 2011'de Avustralya parlamentosunda yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti: "Bir Pasifik ülkesi olarak Amerika Birleşik Devletleri bu bölgenin ve geleceğinin şekillenmesinde daha büyük ve uzun vadeli bir rol oynayacaktır." Bu öncelik sırasındaki değişim iki-savaş imkân ve kabiliyetinden bir bölgesel savaşta zafer elde ederken başka bir düşmanın askerî planlarına mani olmayı gerektiren ya da sonucunu doğuran "kazan-faydalan" planına ihtiyatlı ve temkinli bir geçiş ile ilintiliydi.

5 "Sustaining US Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense", US Department of Defense, Ocak 2012.

Üç yıl sonra Amerika Savunma Bakanlığı'nın "üçüncü telafi stratejisi" diye adlandırdığı bir strateji ilan edildi. Bu stratejiye göre Çin, Rusya, İran ve Kuzey Kore'nin yükselen askerî teknolojik imkânlarına Amerikalılar kendi teknolojilerini ve doktrinlerini geliştirerek cevap vereceklerdi. Bu şekilde bu ülkeler ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki asimetriklerin üstesinden gelinmiş olacak ve Amerikalılar bu ülkeler karşısında avantajlı durumda bulunabileceklerdi.⁶ Stratejiye bu yaklaşım strateji birleştirici bir kavram ve terim gibi kullanılarak politika, strateji, imkânlar, kabiliyetler ve görevler ile birlikte ilerliyordu. Bu süreç daha genel olarak görülebilmekteydi.

Pasifik'e doğru kayış Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da istikrarın bozulmaya başladığı bir döneme denk geldi.⁷ Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki istikrarsızlık Trump yönetimi zamanında da devam etti. Ancak Trump yönetimi bir yandan da 2017 yılının Aralık ayında ilan edilen Milli Güvenlik Stratejisi'nde belirtildiği gibi Çin ile yaşanan stratejik rekabetin üzerinde yoğunlaştı.⁸ 2018 yılında Trump yönetimi savunma için Kongre'den yedi yüz on altı milyar dolarlık rekor bir bütçe aldı. Dahası, bu kadar yüksek bir miktarın kotarılması yönetim için bir gurur kaynağı olarak telakki edildi. Bu kadar yüksek bir miktarı harcamak imkân ve kabiliyetleri geliştirme ve ülkeye bağlılık bağlamında stratejik kuvvet işareti midir yoksa ekonomin genel etkililiğini azaltması dolayısıyla devlet olarak da kuvvetten düşülmesi bağlamında muhtemel bir zayıflık alameti midir meselesi dikkate değerdir.

6 D. Fiott, "Europe and the Pentagon's Third Offset Strategy", *RUSI Journal*, 161:1 (2016), s.26-31; D. Stokes ve K. Waterman, "Beyond Balancing? Instate Conflict and US Grand Strategy", *Journal of Strategic Studies*, 41 (2018), s.824-49.

7 A. Teti, P. Abbott ve F. Cavatorta, *The Arab Uprisings in Egypt, Jordan and Tunisia: Social, Political and Economic Transformations* (Basingstoke, 2017); F. Wehrey, *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya* (New York, 2018).

8 "National Security Strategy of the United States of America", Aralık 2018, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (22 Mart 2019'da erişildi.)

Uluslararası belirsizlik ışığında hadiselere tepki vermek strateji ve stratejik tercih için bariz bir yolmuş gibi görünebilir.⁹ Geriye dönüp bakıldığında bu tepki verip vermeme meselesi bir “ders” olarak görülebilir. Küba Füze Krizi (1962), İran şahının devrilmesi (1979), Berlin Duvarı’nın yıkılması (1989), Irak’ın Kuveyt’i işgali (1990), New York ve Washington’a terörist saldırılar (2001) ve Arap Baharı’nın yol açtığı düzensizlik gibi tamamen beklenmeyen hadiselerin (bu liste daha da uzatılabilir) uzun vadeli stratejilere arz ettiği tehditler düşünüldüğünde bu tepki verip vermeme meselesi daha önemli hâle gelebilmektedir. Ancak, tahmin edilemezliğin yanı sıra sorunların peş peşeliği ve/veya aynı anda olma durumu bakımından tahmin edilemezliğin yanı sıra hadiseler en azından kısmen tarihsel tecrübe¹⁰ bağlamında tahmin edilebilir. Ayrıca ya da alternatif olarak hadiseler uzun vadeli stratejik kavramlar ve politikalarla ilgili olarak anlaşılabilir.

Dahası beklenmedik, bu süreçler sayesinde “normalleştirilebilir”. Gerçi bu her zaman onları baş edilebilir kılmaz. Çin ve Sovyetler Birliği arasındaki kopuş ki 1960’ların en önemli yapısal yeniliği olduğu rahatlıkla iddia edilebilir, Batılı uzmanlarca komünizmin çevrenmesine yönelik zaten mevcut olan strateji bağlamında normalleştirilmişti. Dahası, 1960’lardan itibaren Çin 19. yüzyılın sonlarında Rusya ile olan mücadele mirasından beslenebilirdi. Bu olurken Sovyetler Birliği de Çin’i ideolojik olarak Doğu Asya’da Japonya’nın jeopolitik halefi olarak görebileceği gibi yeni bir Josip Broz Tito’nun Yugoslavyası olarak görebilirdi.

Yukarıda sıralanan olaylardan herhangi birinden farklı olarak Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki krizin sona ermesi 2000’li yılların merkezî stratejik gelişmesiydi. Bu süreç stratejik kültürün uzun süredir süregelen unsurlarından da beslenmekteydi. Örneğin; Rusların *derzhavnost* (“büyük devlet olma”) kavramı bu unsurlardan biriydi.

9 Böyle bir iddia için bkznz. I. Popescu, *Emergent Strategy and Grand Strategy: How American Presidents Succeed in Foreign Policy* (Baltimore, MD, 2017).

10 M. Rose, “Iraq invasion would be error to rival Hitler’s attack on Russia”, *The Times*, 25 Mayıs 2002, s.19.

Günümüzde bu prestij kazanmak için güç gösterisinde bulunma azim ve kararlılığı anlamına gelmektedir. Bu süreç Devlet Başkanı Putin'in Çeçenistan, Gürcistan, Kırım, Ukrayna ve Suriye'deki müteselsil müdahaleleriyle apaçık görülmektedir. Bu müdahaleler hem Putin'in kişisel popülaritesini artırdı hem de rolünün gereğini yaptığı hissine sahip olmasına yol açtı.¹¹ Çin ile daha iyi ilişkiler Batı caydırıcılığını dengeleyerek bu sürecin daha kolay bir şekilde sürdürülmesini sağladı. Ayrıca Batı'yı da Çin'in daha iddialı bir hâle gelmesine uluslararası sistemde cevap vermek zorunda bıraktı.

Stratejiyi gerçek dünya sonuçlarına tahvil etmek kolay olmaktan uzak olmasına rağmen Amerikan stratejisi Soğuk Savaş'ta kısmen işe yaramıştı çünkü çevreleme bağlamında hem askerî hem de diplomatik olarak operasyonalize edilmişti. Tersine, "geriletme" ki pratikte savaş stratejisi hâline dönüşebilirdi, daha belirli bağlamlar içinde tutuldu. 1980'lerde "geriletme" özellikle Orta Amerika'da Çin-Sovyet kopuşunun akabinde daha önemli hâle geldiyse bunun sebebi bu coğrafyanın çevrede kalıyor olmasındandı.

Soğuk Savaş'tan sonra Amerika Birleşik Devletleri için vurgu "çevreleme" karışımı idi. Bu karışım uluslararası düzeni değiştirmek isteyen kuvvetlere (bunlar arasında devlet-dışı aktörler, haydut devletler (1991'deki Irak gibi) ya da büyük devletler olabilir) karşı durma ile NATO'nun kapsama alanı genişletilerek uygulanan "geriletme" politikasından elde edildi. Çevreleme için gerekli olan hem askerî hem de diplomatik araçları geliştirmek her zaman kolay olmamıştır. Ayrıca müttefiklerle işbirliği bazen karışık bir değere sahip olmuştur. Dahası, yeni stratejik durumda Çin-Rusya yakınlaşması merkezî bir unsur hâline geldiği için bağlam Amerika Birleşik Devletleri için belirgin bir şekilde kötüleşmeye başlamıştı. Benzer şekilde, diğer devletler ve devlet-dışı aktörler için stratejik bağlamda büyük deği-

11 M. Light, "Russian Foreign Policy" içinde S. White, R. Sakwa ve H. E. Hale (haz.), *Developments in Russian Politics* 7 (Basingstoke, 2010), s.225-44; M. Urnov, "'Greatpowerness' as the Key Element of Russian Self-Consciousness under Erosion", *Communist and Post-Communist Studies*, 47 (2014), s.305-22.

şiklikler meydana gelmektedir. Bu değişiklikler kısmen gelişmekte olan büyük devlet rekabetinin bir yansımasıydı.¹²

Uluslararası değişimin safhaları tahlilde tartışmayı da beraberinde getirmiştir (ve getirecektir). Zira stratejiler amaçlar, imkân ve kabiliyetler ve tedarik bağlamında tartışılmaktaydı. Bu süreç, formel stratejik değerlendirmeler bu tür mekanizmalar aracılığıyla yapıldığı durumlar üzerinde odaklanmaktaydı. Ancak pratikte stratejik tercihler süreç boyunca değerlendirilmekteydi. Silah sistemlerinin maliyeti bu sürece yol açıyordu. Zira silah sistemlerinin maliyeti hesaplanırken fayda-zarar hesaplamaları, üreticilerin nüfuzu ve kâr edebilirliği ve ayrıca bunlarla ilintili siyasi ve askerî çıkarlar devreye giriyordu. Maliyetler en son teknolojiyi yakalama baskısından dolayı artıyordu. Maliyetleri artıran bir başka unsur ise askerî enflasyonun yüksek oranı ve en gelişmiş silah sistemleri için son teknolojiyle üretim yapma baskısı söz konusuydu. Ancak silahlı isyanlarda kullanılan elde taşınabilir ateşli silahlar ve diğer silahlar için böyle bir maliyet artışı söz konusu değildi.

Olaylar üzerinde yoğunlaşmak ve onların sebep olduğu belirli ihtimaller ve gereksinimler, askeriye için tedarik politikalarında sorunlar çıkarmaktadır. Bu olaylar uzun bir süreye yayılmış olabilirdi. Ayrıca bu olayların üzerinde yoğunlaşma uzun soluklu ittifak stratejilerinin takip edilmesi için de sorunlara yol açıyordu. Gerçekten de pratikte önceliklendirmenin en önemli stratejik hedefi ve araçları hem olaylar tarafından belirlenmektedir hem de daha uzun vadeli varsayımlara dayanmaktadır. Bu, tedarikte daha önceki hadiselerin ve tahminlerin alternatifler arasındaki rekabet bağlamında ne ölçüde devreye girdiği ile ilgilidir.

1990'lar ve 2000'lerde hava gücünün mevcut hâlde ve gelecekteki rolü hakkındaki tartışma büyük oranda Amerika'nın 1991 yılındaki Körfez Savaşı'ndaki başarısı ve bu savaş sonucu yapılan tahminler tarafından şekillendirilmiştir. Amerikan hava harekâtı Albay John

12 S. Rynning (haz.), *South Asia and the Great Powers: International Relations and Regional Security* (London, 2017).

Warden'ın stratejik fikirlerinden beslenmişti. Warden, modern devletin “beş halka modelini” öne sürmüştü. Buna göre her halka bir faaliyet seviyesine ve bir hedef kategorisine tekabül ediyordu. Stratejik merkeze taarruz ederek rejim yenilgiye uğratılabilirdi. Siyasi ve askerî komuta-kontrol sistemi çok önemli olarak görülüyordu. Warden bu yaklaşımın Irak askerî sistemini felce uğratacağını düşünüyordu. Daha sonra bu yaklaşım “stratejik felç” olarak isimlendirildi.¹³

Ancak, 1991 yılında tatbik edilmeye başlandığında bombalama harekâtı nüfus hariç bütün halkalar üzerinde durdu. Amerikalılar halkalardan birinin çökeceğinden emindiler. Sonuçta, neredeyse bütün Irak muhabere sistemi kullanılamaz hâle getirildi. Saddam Hüseyin konsey toplantılarını bir karavanda yapmak zorunda kaldı. Bununla beraber bu bombalama harekâtı neticesinde Irak rejiminin “stratejik felce” uğratıldığı belli değildir. Bir hedefleme yöntemi olarak sistemler yaklaşımı yeterli oldu. Ancak stratejik başarı seviyesine yükselttiğinde hatalıydı. Zira ne kadar zarar verilirse verilsin bu verilen zarar Saddam'ı Kuveyt'i boşaltmaya ikna etmeye yetmeyecekti. Hâlbuki bombalamanın amacı Saddam'ı Kuveyt'ten çekilmeye zorlamaktı. Böylece kara harekâtına gerek kalmayacaktı. Hava saldırısının siyasi sonuçları da sınırlı kaldı. Irak'ta Saddam hükümeti düşmedi. Dolayısıyla beklendiği gibi koalisyonun karadan bir taarruz yapmasının gerekli olduğu görüldü. Bu harekât hakikaten de süratli bir şekilde başarıyla gerçekleştirildi. Bu başarıda hava gücü çok önemli bir rol oynadı. Ancak hava gücü bu taarruzda stratejik bir araç olmaktan ziyade önemli taktik bir destek görevi gördü. Aynı durumla gelecekte de karşılaşılabilir. Dahası, bir müdafaa harbinde hava gücünün imkân ve kabiliyetleri, özellikle de bir silahlı isyanın bastırılmaya çalışıldığı harekâtlarda, hava gücünün hücumu dayalı kabiliyetinin tartışılması sırasında daha az görünürdür.

13 J. A. Warden III, *The Air Campaign: Planning for Combat* (Washington, DC, 1988); J. A. Warden, “The Enemy as a System”, *Airpower Journal*, 9 (1995), s.40-5; J. A. Olsen (haz.), *Airpower Reborn: The Strategic Concepts of John Warden and John Boyd* (Annapolis, MD, 2015).

Clausewitz'in yaptığı gibi savaşın mahiyetini politika, duygu ve şansın karmaşık etkileşimi olarak görmek yerine 1991'deki bombalama planlarının söz konusu olduğu sistemler savaşı kolaylıkla anlaşılabilir bir tasarımın parçaları üzerinde odaklanmaktadır. Bu makul tasarım düşmanın tamamen yenilmesini sağlayacaktı. Bu, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanların planlarına duydukları güvene paralel bir durumdu. Almanların durumunda da olduğu gibi olayların sürtüşmesi önemliydi. Bunun yanında belki daha da fazla olarak daha geniş stratejik meselelerin anlaşılmasında ve bunun sonucunda ortaya çıkan stratejinin operasyonelliğin belirlediği anlatısının kısıtları da önemliydi.

Daha genel olarak, belirli çatışmalar, genel olarak savaş ve uluslararası durum hakkındaki "stratejik anlatılar" hem belirli olayların tartışılmasındaki sorunları hem de söz konusu olan daha uzun vadeli varsayımları yansıtmaktadır. Bu tür anlatılar genel meseleler ile ilgili iseler en basit olanlarıdır. 25 Eylül 2018'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un milliyetçiliği "küresel savaşın" ve kaçınılmaz "mağlubiyetin" sebebi olarak suçlaması ve eşitsizlikle mücadele için "insani bir yüz taşıyan yeni bir dünya düzeni" çağrısında bulunması kolay olmuştur. Bu konuşması ayakta alkışlandı, ancak ortadaki meselelere çözüm sağlamaktan çok uzaktı. Macron, milliyetçiliği 2018 yılının Kasım ayında Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin yıldönümünde yine suçlamıştı. Daha sonra birkaç defa daha aynı şekilde milliyetçiliği suçlamaya devam etti. Başkan Trump aynı Genel Kurul'da yaptığı konuşmada "küreselcilik ideolojisini reddetme" çağrısında bulundu ve "yurtseverlik doktrinini kucaklamayı" teklif etti. Ancak Trump'ın eleştiri alan bu söylediklerinin de uluslararası ortamdaki sorunlara çözüm sunması zordu. Ancak, dünya çapında gücün nerede bulunduğu ve mahiyetinin ne olduğu düşünüldüğünde Trump'ın söyledikleri daha münasip görünüyor gibiydi. Devletler hâlâ kilit oyuncularlardır. Macron'un 2018 yılının sonlarında yaptığı diğer bir çağrı ise bir Avrupa ordusunun oluşturulması ile ilgiliydi. 2019 yılında bu çağrısını tekrarladı. Ancak bu çağrılar ulusal perspektifin hâlâ güçlü olmasından dolayı gördüğü söylemsel destek kadar bir destek görmedi.

Retorik de dâhil olmak üzere basmakalıp yaklaşımdan hareketle stratejinin daha net anlatılarının sunulması formal hükümet mekanizmaları için pratikte birçok probleme yol açabilir. Bu özellikle hükümetlerin önceliklendirmeleri bakımından belirgin hâle gelmektedir. Zira stratejinin amacını ve sürecini kamuoyunun önünde tartışmak çok ama çok zordur. Hindistan'da peş peşe iktidara gelen hükümetler kamuoyunun önünde bir askerî stratejiden bahsetmeyi özellikle de Çin tehdidi karşısında Amerikan yardımı hakkında konuşmak istemedikleri için çok zor bulmaktadırlar. Hem Hindistan'da hem de başka yerlerde bu tür zorluklar genellikle kamu düzeninin mahiyeti hakkındaki askerî öfkenin genellikle sebebi, en azından da bu öfkeye yol açan bir sebep olmuştur. Bu güçlükler ayrıca hem daha belirli hem de farklı bir şekilde görevlerden ziyade imkân ve kabiliyetler hakkındaki askerî tartışmanın çoğunun üzerindeki yoğunlaşma ile alakalıdır. Hâlbuki askerî tartışmanın görevlerden ziyade imkân ve kabiliyetler üzerinde yapılması stratejinin anahtar bir unsurudur. Gelecekte de böyle kalmaya devam edecektir.

GELECEK İÇİN STRATEJİLER

Geleceğe bakarken geliştirilen silahlar ve bundan ayrı olarak çok dikkat çekme potansiyeli olan olaylar hakkında çalışmalar olduğu görülmektedir.¹⁴ Ayrıca kilit önemi haiz bağlamlar vardır. Özellikle de eşi daha önce görülmemiş bir hızla artan dünya nüfusunun temel bir bağlam olduğunu kabul etmek gerekir. Gerçi bu nüfus büyüme hızının dünyanın değişik yerlerinde farklı artış ivmelerine sahip oldukları da belirtilmelidir. Bu artış zaman içinde daimi bir değişimi de beraberinde getirmektedir. Ayrıca devam eden ve devam etmesi de muhtemel olan acil kaynak baskıları şeklindeki krizlere ya da bu tür baskıların var olduğuna dair bir algıya cevap vermeye de yol açıyor. Nüfus artış oranı yavaş olabilir ancak yaklaşan genç doğurganlığın büyük sayılarına bağlı olarak nüfus ciddi şekilde artacaktır. İçinde

14 P. Scharre, *Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War* (New York, 2018); P. Cornish ve K. Donaldson, 2020: *World of War* (London, 2017).

bulunduğumuz yüzyılın ortalarında dünya toplam nüfusu dokuz milyarda duracak olsa bile bu mevcut sayılarda muazzam bir artış olduğunu göstermektedir.

Bu nüfus artışı birkaç şekilde doğrudan strateji ile ilgili olmaktadır. İklim değişikliği, kaynak ve kaynakların özellikle de su, gıda ve enerji kaynaklarının güvenliği meseleleri,¹⁵ siyasetin doğası, halkları kontrol altına alma ve işsizlik önemli bir sorun ise daha fazla sayıda genç erkeğin sosyalleşmesine dair zorluklardan kaynaklardan doğacak belirli sorunlar bu meselelerdendir. Bu sosyalleşme birçok ebeveynin dışı cenin söz konusu olduğu zaman kürtajı tercih etmeleriyle de daha da vahim bir hâl almaktadır. Bu türden tercihler yüzünden özellikle de Hindistan'da erkek ve kadın nüfus arasında büyük bir dengesizliğin ortaya çıkacağı kesindir. Çin'de kızlar erkeklere nazaran daha kolay bir şekilde evlat edinmek isteyen ailelere bırakılmaktadır. Bu tür tercihlerin aile stratejileri olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği tartışmalıdır. Ancak bu kavramın sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Bu yüzden yerel ve uluslararası güvenlik tehditleri şekillendiği bağlamın kesinlikle parçasıdır.

Nüfus artışı ve kaynak baskısıyla ilgili sorunlar bütün toplumlar ile doğrudan alakalı değildir. Örneğin Japonya için durum bu şekilde değildir. Japonya'da nüfus hızlı bir şekilde azalmaktadır. Avrupa'nın büyük kısmında yerli nüfus ya sabittir ya da azalmaktadır. Ancak, bu problemler Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya gibi bir çatışma çıkması kuvvetle muhtemel bölgeler için özellikle geçerlidir. Sahra-altı Afrika dünyanın en fazla nüfus artış oranının olduğu bölgesidir. Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'ne göre 2100 tarihinde bu bölgede yaklaşık dört milyar insanın yaşayacağı tahmin edilmektedir. Hâlbuki 1950 yılında bu bölgede yüz seksen milyon insan yaşıyordu. 2050 yılında da bu sayının iki milyar iki yüz milyonu bulması beklenmektedir. Birçok Afrikalı çok genç yaşta evlendiği için nüfus artışı Afrika'da çok hızlı gerçekleşmektedir. Bu hızlı nüfus artışı Hindistan'da görül-

15 N. Brown, *The Future Global Challenge: A Predictive Study of World Security, 1977-1990* (London, 1977); P. Cornish, *Strategy in Austerity: The Security and Defence of the United Kingdom* (London, 2010), s.12-13.

düğü gibi aynı hızda bir ekonomik büyüme ile gerçekleşmemektedir. Gerçi Hindistan'daki ekonomik büyümenin de bütün ülkede eşit dağılıma sahip olduğu söylenemez. Çin'de de yine nüfus artış oranı ile ekonomik büyüme oranı arasında bir yakınlık olduğu not edilmelidir. Afrika'nın çoğu bölgesi için başka dikkat çekici bir sorun ise kişi başına düşen gelirdir. Afrika'nın tersine Çin'de kişi başına düşen gelir ülkedeki genel refahın artması ve nüfus artış hızının yavaşlamasından dolayı yükselmektedir.

Ayrıca kaynak meseleleri, çatışma devletler arasında değil de bir iç savaş şeklinde cereyan ediyorsa çok daha önemli hâle gelmektedir. Örneğin; 2018 yılında Nijerya'nın Plateau eyaletinde Fulani sığır sahipleri Berom kabilesinden çiftçilerle çok sert bir mücadele içerisine girdiler. Stratejilerin değerlendirilmesini etkileyen muhtemel analizlerin olabileceğini hatırlatıcı bir unsur olarak Fulani ve Beromlar arasındaki bu çatışma dinî bir çatışma olarak da gösterildi. Bu anlatıya göre Hristiyan Beromlar Fulanileri İslami bir darbe yapmaya teşebbüs etmekle suçluyorlardı. Bu kaynak rekabeti ve dinî husumet arasındaki etkileşim Sahra-altı Afrika'nın *sahel* bölgeleri boyunca görülmektedir. Batı Sudan'ın Darfur bölgesi bu duruma başka bir örnektir. Yine Güney Sudan ve Mali'de de durum farklı değildir. Nijerya'nın fakir kuzey bölgelerinde yerleşik Boko Haram kendilerinin anladığı şekilde Tanrı'nın hâkimiyetini tesis etmek için Afrika'nın kendilerine yakın olan bölgelerinde *cihad* yaptıklarını iddia etmektedirler.

Bu çatışmaların çoğu, yerel gerçeklere uygun bir şekilde uzun süreli topyekûn savaş pratiklerinin yansımasıdır. Siyaset, etnisite ve kaynaklar sıkı bir şekilde iç içe geçmiş durumdadırlar.¹⁶ 2010'lu yıllarda Suriye dramatik bir şekilde bu durumun açık bir şekilde görüldüğü bir ülke olmuştur. Irak'ta ise bu durum uzun bir süreden beri devam etmektedir.

16 G. Kynoch, *Township Violence and the End of Apartheid: War on the Reef* (Woodbridge, Suffolk, 2018).

Daha uzun bir zamana yayılmış olan ve Suriye ya da Irak kadar dikkati çekmeyen başka çatışmalarda da siyaset, etnisite ve kaynak unsurlarını görmek mümkündür. Myanmar'da isyan bastırma için kullanılan "dört engelleme" stratejisi bu duruma iyi bir örnektir. Bu strateji isyancıları sivil destekten mahrum etmek üzerine odaklanıyordu. Buna göre isyancıların yiyecek, para, istihbarat ve kendi saflarına katacakları insan gücüne ulaşmaları engellenmeye çalışılıyordu. 2009 yılında Shan'a yapılan saldırıdan görüldüğü gibi etnik temizlik de bu sürecin bir parçasıydı.

Kaynaklar ve din arasındaki etkileşim stratejinin konvansiyonel bir şekilde tartışılması sırasında pek de faydalı olmayabilir. Ancak, bu etkileşim hem bağlamsal olarak hem de sebepler açısından çok ilgilidir. Bu etkileşim 2009-2010 yılları arasında Amerikan Milli Güvenlik Danışmanı olarak görev yapan General James Jones'un fosil yakıtına çok fazla bağımlılık, fakirlik, hastalık, yolsuzluk ve küresel ekonomik krizin de dâhil edilerek Milli Güvenlik Kurulu'nun rolünün genişletilmesine dair aldığı kararı açıklamaya yardımcı olmaktadır. İngilizlerin benzer bir şekilde ulusal istikrara yönelik ilgileri de bu faktörlerden beslenmektedir. Bu yaklaşım istikrar için hem kendi ülkelerinde hem de başka coğrafyalarda reformun değerini savunanları şaşırtmaz. Bu şekilde bir reformun değerli olduğunu 19. yüzyılda Japonya ve Çin'de savunanlar vardı. 1950'ler ve 1960'larda da yine dünyanın değişik yerlerinde bu tür iddiaların savunulduğunu görmek mümkündür.

Özellikle Soğuk Savaş sona erdiğinden beri din istikrarsızlık denklemlerinin önemli bir parçası olabilmektedir. Bu sadece Afrika'daki *sahel* bölgesi için geçerli değildir. Asya halklarının ve İsrail ve Suudi Arabistan'dan Myanmar ve Tayland'a kadar devletlerin stratejik formülasyonu için de geçerlidir. Orta Doğu ve daha genel olarak Güneybatı Asya'da Şii-Sünni çekişmesi çok temeldir. Hindistan ile Pakistan arasındaki sorun büyük oranda Hinduizm ve İslam arasındaki rekabetten kaynaklanmaktadır. Sri Lanka'daki sorun da Hinduizm ile Budizm arasındaki rekabetten dolaydır. Samuel Huntington dinî sorunun üzerinde özellikle de Hristiyanlık ve İslam

söz konusu olduğunda gereğinden fazla durmuştur. Ancak bu konu tamamen de görmezden gelinmemelidir.¹⁷

Batı'yla kıyaslandığında ki Batı'da da önemli olabilmektedir, etnik sorun Asya'daki stratejik pratiklerin şekillenmesinde önemli olmaya devam etmektedir. Myanmar ve Hindistan'daki Naga halkının (yükseklerde yaşayan Hristiyan halk) düzlüklerde yaşayan Budist ve Hindulara karşı isyanında ya da Çin'in Türkistan bölgesindeki Müslümanların Budist ve seküler Han Çinlilerine karşı olan mücadelelerinde etnisite ve din birbiriyle etkileşerek daimi bir krizi meydana getirmektedirler. Türkiye, Suriye, Irak ve İran'daki Kürtler için de benzer şeyler söylenebilir. Silahlı isyan hareketi Afrika ve Asya'da savaşın mahiyeti açısından Batılı strateji tartışmalarının izin verdiği kadar daha fazla bir şekilde merkezî bir konumda bulunmaktadır.

Güney Asya ve artan bir oranda da Afrika'da dünya nüfusunun artışı üzerinde odaklanma bu coğrafyalarda stratejinin dili ve pratiğinin gelecek için en büyük önemi haiz olduğu söylenebilir. Bu önem hem bu coğrafyalardaki devletler hem de bu coğrafyalardaki gelişmelerde rol oynayan diğer devletler açısından geçerlidir. Bu meyanda, Çin'in Afrika'ya ve bir dereceye kadar da Güney Asya'ya karşı artan ilgisi hatırlatılmalıdır. Bu durumun çok hızlı nüfus artışı yaşanan bölgelerde tek bir strateji görüşüne yol açmayacağı ortadadır. Genel olarak zaten strateji hakkında tek bir görüşten bahsedilemez. Bu ne günümüz için geçerlidir, ne geçmiş için geçerliydi. Buna rağmen, nüfusları artan devletlerin stratejilerinde ya da bu stratejilere cevap veren devletlerin stratejilerinde ortak bağlamsal ya da muhtemel unsurların ne kadar olabileceğini değerlendirmek münasip olabilir. Örneğin; nüfuslarında büyük artış görülen devletler özellikle de Afrika'da olanlar genel olarak hâlihazırda büyük devletlerin yapabildiği gibi güç kullanımında bulunamayacaklardır. Bununla ilintili olarak, kısmen siyasi ve hükûmetsel sorunlar ile zafiyetlerden dolayı Nijerya, Güney Afrika, Zambiya ve Tanzanya gibi ülkelerin büyük

17 K. Roy, *Hinduism and the Ethics of Warfare in South Asia: From Antiquity to the Present* (Cambridge, 2012).

nüfusları muhtemelen sadece bölgesel askerî önemin ötesinde başka bir önemi haiz olmayacaklardır.

Afrika'daki ve Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerinden beri buralardaki iç çatışmalar uluslararası savaşların önüne geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük ve en ölümcül çatışmalar Çin'de (1946-1949) ve Zaire'de (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) 1990'ların sonu 2000'lerin başında gerçekleşmiştir ve bu her ikisi de iç savaştı. Dahası, uluslararası savaş olarak değerlendirilen bazı çatışmalar iç savaş olarak tartışılmayı da gerektirmektedir. Vietnam Savaşı için bu durum söz konusudur. Aynı şekilde Saddam Hüseyin'in 2003 yılında devrilmesinden sonra Irak Savaşı için de benzer şeyler söylenebilir. Yine 1950-1953 yılları arasında Kore'deki savaş da bu şekilde gerçekleşmiştir denilebilir. Yabancı devlet müdahalesi olarak görülen çatışmalar bir dereceye kadar iç savaştı. Bu bağlamda Güney Vietnam, Bosna, Somali, Afganistan ve Irak'a Amerikalıların liderliğindeki uluslararası müdahaleleri ve 1979-1988 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalini zikretmek gerekmektedir. Bu boyut müdahale ihtimallerine zarar vermiştir ve devlet-inşası bir yana müdahaleciliğin stratejik kabullerini problematik hâle getirmiştir.

Aynı zamanda iç çatışmaları uluslararası mücadeleler görmek de makul olabilir. Özellikle de İslami fundamentalizm ile ilintili olanlar ya da daha erken zamanlarda Hristiyan dünyasının içindeki dinî mücadeleler böyledir. Bu nokta El-Kaide'nin doktrini bağlamında rahatlıkla anlaşılabilir hâle gelmektedir.¹⁸ Devlet-dışı aktörler uluslararası ideolojiler ve destek sistemleri bağlamında çok daha etkili bir şekilde hareket edebilirler.¹⁹ İç savaşlarla uluslararası mücadelelerin gelecekte de örtüşmeyeceğini düşünmek için herhangi bir sebep yoktur.²⁰

18 A. A. al-Muqrin, *Al-Qa'ida's Doctrine for Insurgency: 'Abd al-'Aziz al-Muqrin's 'A Practical Course for Guerrilla War'*, haz. N. Cigar (Dulles, VA, 2009).

19 A. Kruck ve A. Scheniker (haz.), *Researching Non-State Actors in International Security: Theory and Practice* (Abingdon, 2017).

20 D. J. Kilcullen, 'Countering Global Insurgency', *Journal of Strategic Studies*, 28 (2005), s.597-617.

Bu tartışmada öğretici tarihsel paralellikler olabilir. Örneğin; “eski barbar tehdidinin” bugün hortladığına dair iddia daha erken zamanlardaki karşıt-stratejilerin tekrardan değerlendirilmesini teşvik etmektedir. Gerçekten de baskın yapma ve karşı baskında bulunma pratiklerinin tarihsel önemi her ne kadar bağlamlar birbirinden farklı olsa da ve ortaya çıkan şiddetin mahiyeti de yine önceki dönemlere değişiklik arz etse de bugün için kesinlikle geçerliliğini korumaktadır.²¹

Stratejinin tanımı iç savaşın ve bununla yakından ilgili bir husus olarak (ancak her zaman bitişik ya da komşu olmamakla beraber) devlet-dışı aktörlerin rollerini de yansıtmalıdır. Bu tür bir yaklaşım eğer dikkat güç kullanımının (hem hükümet tarafından hem de hükümete karşı) siyasetin çok önemli bir veçhesi olduğu devletler üzerinde yoğunlaşırsa çok daha makul görünebilir. Eğer iç savaş potansiyel olarak kilit önemi haiz bir unsur ise, o zaman imkân ve kabiliyetler, caydırıcılık, müdahale ve strateji askerî ya da devletler arası savaşla ilgili olan her şeyin üzerinde durduğu gibi aynı şekilde polis, herkesin iş sahibi olması, sosyal refah ve yerel politikalar ve ülke içindeki düzen ya da düzenin ortadan kalkmasını etkileyen ideolojiler üzerinde yoğunlaşır. Polis sayısı, konuşlandırma, yöntemler ve doktrin geleneksel olarak strateji bağlamında tartışılmaz. Ancak bunun böyle olması stratejinin yerleşik ele alınış seklindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

Çok farklı bir gündem Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yaklaşan bir çatışma üzerine yoğunlaşanlar tarafından ortaya atılmıştır. Gerçekten de büyük devletlerin karşı karşıya gelmesi Clausewitz’e yönelik ilginin yeniden artması ile ilişkilendirilmişti. Daha önce de 1990’da Soğuk Savaş’ın bitmesini müteakip ve Batılı olmayan kavramlara ilginin artmasıyla Sun Tzu’nun popülerliği artmıştı. “Bölgeye karşı Amerikalıların strateji yapmasını şekillendiren bir

21 J. J. Grygiel, *Return of the Barbarians: Confronting Non-State Actors from Ancient Rome to the Present* (Cambridge 2018), alıntı, s.217; E. Grigg, *Warfare, Raiding and Defence in Early Medieval Britain* (Ramsbury, Wiltshire, 2018).

dizi tutarlı jeostratejik tehditlerin”²² yanı sıra değişen jeopolitik Çin-Amerika ilişkisini anlamada bir rol oynamıştır. Kısmen, bu teknoloji ile de ilgiliydi. Teknolojinin sonucu olarak coğrafi alan çok farklı bir bakışla değerlendirilebilir. Örneğin; “geçiş engelleyici silahların” kullanılmasıyla deniz ve kara arasındaki ilişki değişmiştir. “Geçiş engelleyici silah” ifadesi denizin üstünlüğünü tartışmaya açmak için bir dereceye kadar yakın zamanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Deniz ve kara arasındaki ilişkinin değişmesi 1943 yılından itibaren dünyanın en önde gelen deniz gücü olan Amerika Birleşik Devletleri için sorunlar yaratmaktadır. Artık deniz gücü ile kontrolü altında bulundurduğu bölgeleri, özellikle Tayvan’ı, Çin gibi büyük bir kara devletinin tehdidinden koruyabilip koruyamayacağını belirlemek durumundadır.²³

Amerika Birleşik Devletleri’nin sahip olduğu türden silah sistemlerine özellikle uçak gemilerine Çinlilerin yaptıkları yatırım topyekûn bir savaş söz konusu olduğunda bu tür silah sistemleri kendisine ek bir imkân ve kabiliyet sağladığı hâlde bu silah sistemleri yüzünden Çin, Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı denizde kırılgan bir hâle de gelecektir. Bu durum Almanya’nın Birinci Dünya Savaşı öncesinde denizde silahlanmasına benzemektedir. Almanlar da İngilizlerin sahip olduğu türden savaş gemilerine yatırım yapmışlardı. Ancak Çin muhtemelen Almanya’nın daha önce yapamadığı şekilde savaş gemilerini çok gelişmiş sahil-konuşlu silahlarıyla birlikte kullanmanın yollarını arayacaktır.

Teknolojik, siyasi-kültürel ve stratejik faktörler, kıtalardaki ve okyanuslardaki çıkarların ve kabiliyetlerin çatıştığı diğer bölgeler için de söz konusudur. Bu çatışma denize yakın bölgelerin üzerinde durulmasını gerektirmektedir. Zira dünya nüfusunun çok büyük kısmı bu tür yerlerde yaşamakta ve endüstriyel üretimin çok büyük

22 M. J. Green, *By More than Providence: Grand Strategy and American Power in the Asia Pacific since 1783* (New York, 2017), s.5.

23 S. Biddle ve I. Oelrich, “Future Warfare in the Western Pacific: Chinese Antiaccess/Area Denial, US AirSea Battle, and Command of the Commons in East Asia”, *International Security*, 41 (2016), s.7-48.

kısmı bu bölgelerde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca turizm ve bankacılık gibi hizmet sektörleriyle ilintili faaliyetlerin de çok büyük bir bölümü yine bu bölgelerde gerçekleştirilmektedir. Bu bölgelerdeki çatışmalar göz ardı edilebilecek ya da uzlaşmanın çok daha kolay olabileceği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin oynayacak bir rolünün olmadığı marjinal alanlarda gerçekleşmemektedir. Bu marjinal alanlara bir örnek olarak Hindistan ve Çin'in çatışma içinde olduğu Himalayalar gösterilebilir. Bu yüzden uluslararası bir tırmanma yaşanması ihtimali çok yüksektir.

Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiler hakkında artan kaygıyla aynı zamanda Batı'da yerel boyutun öneminin tartışılması da söz konusuydu. Gerçi bu tartışma kaynaklar üzerinde olduğu için daha farklı bir yönde cereyan etmektedir. Daha ziyade bu noktada dikkatler siyasi bölünmelerin ve sosyal davranış kalıplarının Amerika Birleşik Devletleri'ni hatta Batı'yı bir bütün olarak çatışmanın gerekliliklerini, özellikle bu çatışma uzun süreli ve çetin ise, yerine getiremeyecek hâle getirip getirmediği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kayıpların kamuoyunun önünde kabullenilmesi konusunda soru işaretleri vardır. Bu konu 2010'lu yılların sonlarında özellikle de yerel ve uluslararası siyasi tartışmanın ve özellikle de NATO içindeki gerilimlerin bir veçhesi hâline gelmiştir. 2018 yılında Başkan Trump hem Almanya'yı hem de NATO'nun büyük bir bölümünü hem de Amerikalı Demokratları bir çatışmaya hazır olmadıkları için tekrar tekrar eleştirdi. Trump, Demokratları sahte-Avrupalı olarak nitelendirdi. Bu eleştirilerini yaparken bir yandan da kendisini askerî harcamaları artırmakla övüyordu.

"Kültür savaşları" da özellikle, ama yalnızca değil, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir rol oynuyordu. Özellikle kültürün feminizasyonunun Batı'nın askerî imkân ve kabiliyetini etkilediğine dair tartışmalarda bu husus gündeme geliyordu. Bu tartışmalar 1960'lardan itibaren daha güçlü bir şekilde yapılmaktadır. Bu bağlamsal değişimin bir veçhesi olabilir. Ayrıca bağlamsal değişimin bir unsuru olarak savaş taraftarı olmadaki düşüşün de belirtilmesi gerekmektedir. Bu durumu bazıları Amerikan müdahaleciliğinden bir geri adım ya da

birçok uzmanın Amerikan İmparatorluğu olarak gördüğü yapıdan bir vazgeçiş olarak yorumlarken bunu birçok Amerikalının isteğinin yerine gelmesi olarak da görmek mümkündür. Başkaları ise Amerika Birleşik Devletleri'nin herhangi bir taahhüt içerisine girmesini istemediği hâlde yine de uluslararası sistemdeki Amerikan baskınlığının faydalarından ve bununla ilgili olarak meydana gelen kültürel imgelerden faydalanmak istiyor gibi görünmektedirler.²⁴

Batı'da Amerika Birleşik Devletleri de dâhil olmak üzere durum Batılı demokrasilerin eğer ihtiyari olarak başladığı görülen bir çatışmadan daha ciddi bir durum olarak bir savaşın baskısı ya da şoku altında değillerse konvansiyonel şekilde anlaşılan bir stratejiye rahatlıkla sahip olup olamayacaklarına dair bir soruyu ortaya çıkarmaktadır. Bu şekilde bakıldığında halkın azim ve kararlılığı gibi önemli soruları ve savaştan yana olmamaya dair bir kültürel ögenin söz konusu olup olmadığını bir kenara bırakırsak stratejinin çok karmaşık doğası ve geçerli olan etkilerin çeşitliliği amaçların kamuoyuna açık bir şekilde belirlenmesini güçleştirmekte ve böylece strateji gerçekte gizli zahirde ise anlamsız olmaktadır. Bu özellikle de ülke içi siyasette kutuplaşmanın yoğun ve sert olduğu ülkeler söz konusu olduğunda idare edilmesi zor bir kombinasyondur.

Aynı zamanda ekonomik değişim ve askerî kuvvet arasındaki ilişki hakkındaki okumalar/yazın²⁵ göz önünde bulundurulduğunda Amerika Birleşik Devletleri'nin artık "hiper güç" olmadığı ve daha ziyade merkezî olmayan bir küresellik sisteminin içinde bir dünya gücü olduğu²⁶ en azından da bir süre daha dünyanın en büyük gücü olduğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin ittifakları stratejik imkân ve kabiliyetleri söz konusu olduğunda çok önemli bir unsurdu²⁷ ve aynı zamanda muhtemel bir kırılma kaynağıydı.

24 V. Bulmer-Thomas, *Empire in Retreat: The Past, Present, and Future of the United States* (New Haven, CT, 2018).

25 M. Beckley, "Economic Development and Military Effectiveness", *Journal of Strategic Studies*, 33 (2010), s.43-79.

26 B. Buzan, "A World Order without Superpowers: Decentred Globalism", *International Relations*, 25 (2011), s.3-25.

27 "China v. America", *The Economist*, 26 Ekim 2018, s.13.

Ancak, her ne kadar fazla bir borç içinde olsa da Amerikan sosyal, ekonomik, siyasi ve kurumsal sermayesinin Çin'in sahip olmadığı bir stratejik derinliğe sahip olmasını sağladığı da iddia edilmektedir. Bu tür hususlar gücün en iyi nasıl ölçülebileceği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle de bu soru Çin ve Hindistan gibi çok büyük nüfuslara ve aynı zamanda zayıf ve sorunlu temellere sahip ülkeler için geçerlidir.²⁸ Diğer devletlerin bu zayıf ve sorunlu temellerden kendi adlarına faydalanabilmeleri için en iyi yolun ne olduğu stratejinin bir vechesi olmaktadır. Bu zayıf ve sorunlu temellere sahip ülkelerin bu temelleri daha iyi hâle getirme çabaları da aynı şekilde stratejinin bir vechesidir.

Gücün daha dar ve sınırlı bir ölçümü meselesine döndüğümüzde askerî harcamanın değişken mahiyeti kısmen değişen bağlamların ve şartların bir vechesidir ve belirli stratejik gereklilikler ve cevaplar bağlamında gerçekleşmektedir. Daha genel olarak stratejinin bir pratik olarak değişmez olmaması bu şekilde kalmaya devam edecektir. Bu durumla ilgili farklı izahlar mevcuttur. 2009 yılında mevcut küresel gelişmeler hakkında yorumlar yapan emekli İngiliz generali Rupert Smith bir yandan asıl olarak faaliyet olan siyaset ve stratejiyi ve diğer yandan da bilgi bütünü ve teorik zemini olan yorumlar olarak tarih ve coğrafyayı birbirlerinden ayırmak gerektiğini iddia etmiştir. Smith şunları da eklemiştir: “bu iki çifti birlikte değerlendirmek ya da uygulamak eğer bu çiftlerden her biri ya da aynı anda ikisi belirli bir amaca yönelik değilse bana çok saçma görünüyor.”²⁹ Smith gerçekten de stratejinin içkin olmadığını ve daha ziyade değişken olduğunu kavramıştır. Stratejinin değişken olması “büyük stratejinin nelerden müteşekkil olduğu hakkındaki değişik varsayımların ne ölçüde stratejinin pratiğini çalışmak için aranan bilgi/delil tercihini belirlediğinin”³⁰ bir vechesidir. Bu iki yaklaşım görüldüğü kadar birbirleriyle uyumsuz değildir. Hatta aslında örtüşmektedirler.

28 M. Beckley, *Unrivaled: Why America Will Remain the World's Sole Superpower* (Ithaca, NY, 2018).

29 Rupert Smith'ten Jeremy Black'e, 16 Şubat 2009, elektronik posta.

30 L. Milevski, *The Evolution of Modern Grand Strategic Thought* (Oxford, 2016), s.151.

Değişkenlik ve şartlara bağlılık konusu strateji çok katmanlı karar alma süreci olarak anlaşıldığında ve kararlar hem araçlar hem de sonuçlar gözetilerek alındığında bu kararların ve ilgili davranışın sadece bağlamsallaştırılmadığı ve şartlara bağlı olmadığı, fakat bir organizasyonun ve sosyopolitik yapının her seviyesinde böyle olduğunu iddia edecek kadar genişletilmektedir. Strateji için karar alma komuta zincirinin en tepesinden en aşağı kademesine kadar yer alabilir.³¹ Ancak bu yaklaşım, sorumluluktaki önemli farklılıkları tam olarak açıklayamamaktadır. Bir pilotun vermesi gereken çok önemli kararlar olabilir. Ancak uçağın konumu, gönderilmesi ve görevlendirilmesi bu şekilde anlaşılamaz. Aynı durum savaş gemisi komutanları için de geçerlidir.

Stratejik anlayış ve ihtirastaki ve kesinlikle zaman içindeki stratejik kültürdeki belirgin değişim Çin'de rahatlıkla görülebilir. 1978'den 1989'a kadar Çin'in başında bulunan ve 1990'larda hâlâ önemli bir kişilik olarak kalmaya devam eden Deng Xiaoping stratejisini 1995 yılında veciz bir şekilde ifade etmişti. Buna göre Çin dikkatli bir şekilde "gözlemleyecek, pozisyonunu sağlamlaştıracak, imkân ve kabiliyetlerini gizleyecek, zamanını kollayacak yani sabırlı olacak, düşük bir profil izleyebilecek ve hiçbir zaman liderlik iddiasında bulunmayacaktı."³² Ancak Çin'in 2010'lu yıllarda izlediği stratejiye bakıldığında Deng Xiaoping'in tavsiyesinden epeyce uzaklaştığı görülmektedir. Çin rakiplerinin uluslararası alandaki kuvvetine, askerî imkân ve kabiliyetlerine ve mukabil bir kuvvet ve kabiliyet geliştirme stratejisi izlemektedir. Ayrıca ülke içindeki istikrarı muhafaza etmeye büyük bir gayret sarf etmektedir. Bir yandan da Batı'nın ileri teknolojisini almaktadır. Bazı Çinli araştırmacılar bu stratejiye ihtiyatla yaklaşmakta ve hatta eleştirmektedirler. Onlara göre Çin'in yaptığı "stratejik aceleci ilerlemedir."³³ Xi Jinping'in

31 J. Fennell, *Fighting the People's War: The British and Commonwealth Armies and the Second World War* (Cambridge, 2019), s.6.

32 L. R. Sullivan, *Historical Dictionary of the Chinese Communist Party* (Lanham, MD, 2011), s.85.

33 X. Pu ve C. Wang, "Rethinking China's Rise: Chinese Scholars Debate Strategic Overstretch", *International Affairs*, 94 (2018), s.1035.

yönetiminde Çin, Xi Jinping'in kuvvete yaptığı vurguya göre hareket etmektedir. Askerî kuvvetini ve ihtirasını herkesin görebileceği şekilde sergilemektedir. Tayvan'a göz dağı verilmekte ve Güney Çin Denizi'nde güç gösterisinde bulunmaktadır. Bu güç gösterisinin potansiyel olarak eleştirel kamuoyu karşısında iktidardaki Komünist Parti'nin meşruiyetini devam ettirmeye yönelik olduğu açıktır. Aynı zamanda, Çin'in güç gösterisi kaynaklara ulaşabilme, güvenli iletişim hatları geliştirebilme ve özellikle Asya'da olmakla beraber daha uzak coğrafyalardaki pazarlara ulaşımı kolaylaştırmaya yönelik bir strateji için çok önemlidir.

Strateji kısmen küresel olarak ortak sahiplenilen denize dair Batılı kabulleri sorguluyordu. En azından geçiş güvenliğini özellikle de Güney Çin Denizi'ndeki geçiş güvenliğini tehdit ediyordu. Çin tarafından bakıldığında ise aynı şey Amerikan gücü için söylenebilir.³⁴ Bu iki strateji çatışmak zorunda değillerdir. Ancak ikisinin yönetilmesi beceri gerektirmektedir. Dahası, bu sorunun karmaşık bir dizi "stratejik takaslar" içerisinde özellikle de diğer çıkarlar ve öncelikler (Japonya'nın çıkarları ve öncelikleri başta olmak üzere) bakımından en iyi şekilde nasıl idare edileceği belli olmaktan çok uzaktır.³⁵ Japonya sadece Çin tarafından tehdit edilmemektedir. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin meseleleri halletme şekli ve taahhütlerinden çekilmesi de Japonya'yı tehditlere açık hâle getirmektedir. Ayrıca Çin ile ilgili olarak "geriletme" meselesi de vardır. Yani geçmişteki hataların nasıl düzeltileceği konusu ortada durmaktadır. Özellikle de Tayvan'ın "kaybı" meselesi öne çıkmaktadır. Zira Çin, Tayvan'ın demokratik bağımsızlığını bir kayıp olarak görmektedir. "Geriletme" meselesi Rusya söz konusu olduğu zaman

34 J. deLisle ve A. Goldstein (haz.), *China's Global Engagement: Cooperation, Competition, and Influence in the Twenty-First Century* (Washington, DC, 2017).

35 S. Stashwick, "'Getting Serious about Strategy in the South China Sea': What Analysis Is Required to Compel a New US Strategy in the South China Sea?", *Naval War College Review*, 71:4 (2018), s.131-6'da H. Bradns ve Z. Cooper, "Getting Serious about Strategy in the South China Sea", a.g.e., 71:1 (2018), s.13-32'yi eleştirmektedir.

da yine gündeme gelmeye devam etmektedir. Zira Vladimir Putin defalarca 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kaybedilen topraklar ve nüfuz meselesini gündeme getirmektedir.

Gelecekteki ihtimalleri ya da apaçık bir şekilde görülebilecek eğilimlerin ana hatlarını belirlerken 1940-1941 yıllarında İngiltere'yi etkileyen krizlere benzer krizlerle nasıl en iyi şekilde baş edileceğine dair bir anlayışın eksik olmasından dolayı kaynaklanan belirsizlik hâlâ ortada durmaya devam etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Çin, Rusya ve İran tehditleriyle karşı karşıyadır. Bu tehditlerden bir derece düşük olmakla birlikte Karayiplerdeki istikrarsızlık durumu da Amerika Birleşik Devletleri için bir tehdittir. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere'nin 1940-1941'deki durumuna benzer bir konumdadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin statüsünü ne şekilde bir ayarlamaya tâbi tutacağı önemli bir rol oynayacaktır.

İngiltere'nin emperyal dönemindekine benzer bir şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyanın geniş bir kesimine yayılan taahhütlerinin mahiyeti belirli alanlardaki operasyonel etkililiğine ve bir bütün olarak stratejisinin uygulanabilirliğine dair sorularla karşı karşıya kalan derin bir stratejik angajman şekli arz etmektedir. Bariz bir çözüm belirli bir bölge üzerinde yoğunlaşmaktır. Bu seçenek her ne kadar cazip olsa da sadece mütevazı bir kaynak tasarrufu sağlayabilir ve stratejik duruş ve etkililiğe dair daha geniş sorunlarla baş edebilmesi de mümkün değildir.³⁶ Bu tür bir etkililiğin tek bir ölçümü yoktur. Buna rağmen, kıymetli bir ölçüm silah satışıdır. Zira silah satışı imkân ve kabiliyetlere dair varsayımların ittifakların gücü ve gelişmesi ile dinamik etkileşimini göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri küresel pazarı domine etmeye devam etmektedir. Kendisi başta gelen yerel pazar olmasıyla birlikte bu pazara en çok ürünü yerel üreticiler getirmektedirler. Sırasıyla; 2013-2017 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin silah ihracatı Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Avustralya, Tayvan, Irak, Hindistan, Türkiye,

36 D. Stokes ve K. Waterman, "Operational Change and American Grand Strategy in the Context of the China Challenge", *Chinese Journal of International Politics* (2019), <https://doi.org/10.1093/cjip/pz002>.

İngiltere, Mısır ve Güney Kore'ye gerçekleşmiştir. Bu ülkelerden ilk dördü Amerikan silah ihracatının toplamının yüzde otuz sekizinin alıcısı olmuştur. Silah ticareti diğer ekonomik göstergelerin gösterdiği gibi bir Amerikan kuvvetinin düşüşüne delalet etmemektedir. Aynı zamanda, Çin ve Rus silah ihracatı da hızlı bir şekilde artmaktadır.

Rus silah ihracatı kısmen komünist dönem politikalarının bir devamıdır. Ancak bir yandan da Putin sistemini devam ettiren bir güç ağının bir ürünüdür. Eş-dost kapitalizmi ya da ahbap-çavuş kapitalizmi olarak nitelendirilen bu rejim kısmen kendi meseleleriyle baş edebilmek için istikrarsızlık ihraç etmektedir. “Stratejik kırılğanlıklara” bir cevap olarak Rusya’da reform, liberalleşme ve demokratikleşme çağrılarını baltalamaya yönelik bir azim ve kararlılık vardır.³⁷ Rusya’nın artmış imkân ve kabiliyeti Batı’nın sahip olmadığı silahları (hipersonik Avangard füzesi, Poseidon denizaltı dronu ve nükleer güçle çalışan güdümlü füze gibi silahlar dâhil olmak üzere) da kapsıyor gibi görünmektedir. Bu silahlar sayesinde Rusya düşmanı karadan işgal etmek durumunda kalmadan uzak mesafeden çok ciddi zarar vererek saf dışı etme imkânına sahip gibi görünmektedir. Avangard füzesinin ilk testleri 2012 yılında yapıldı. Saatte on beş bin mil mesafeyi kat edebilmektedir. 2019 yılında operasyonel hâle gelmesi planlanıyordu. Bu Amerika Birleşik Devletleri’nin sahip olduğu askeri bütçenin onda biri bütçeye sahip bir ülke tarafından geliştirildi. Rusya’nın daha düşük bir askeri bütçeye sahip olması anlaşılır bir şeydir. Zira Amerika Birleşik Devletleri kadar zengin değildir ve kredi bulma kabiliyeti daha azdır. Bununla beraber Rusya, Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan ve Irak’ta yaptığına benzer şekilde İslam dünyasında stratejik fiyaskolarla karşılaşmamıştır. Rusya’nın Suriye’deki taahhüdü ya da mevcudiyeti daha az masraflıdır. Dahası, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri’nin savaş gemilerindeki sayıya ve kuvvete ulaşmaya kalkışmamıştır. Son olarak ordu mensuplarının aldıkları maaşlar ve içinde bulundukları şartlar da yine Amerika

37 R. Sakwa, “The Dual State in Russia”, *Post-Soviet Affairs*, 26 (2010), s.185-6; alıntı, G. P. Herd, “Russia’s Hybrid State and President Putin’s Fourth-Term Foreign Policy”, *RUSI Journal*, 163:4 (2018), s.25.

Birleşik Devletleri'ndeki ordu mensuplarının ve içinde bulundukları şartlarla aynı seviyede değildir.

Rusya'nın bu imkân ve kabiliyetinin stratejik olarak ne anlama geldiği belirgin değildir. Zira daha hızlı sistemler Soğuk Savaş'ın da bir parçası idiler. Soğuk Savaş şartları ile yapılacak bir kıyas ilk vuruş ve caydırıcılık denklemlerinin toparlanma ve yeniden kalibrasyonu gerektirdiğini göstermektedir. Bu noktada, daha farklı aygıtlarla ve daha dinamik bir uluslararası ortamda “eski hamam eski tas” durumu görülmektedir. Bununla beraber Rusya'nın imkân ve kabiliyetlerinde birden fazla kısıt vardır. Özellikle ekonomik ve demografik olarak bu kısıtlar söz konusudur. Bu kısıtlar NATO'nun yayılcılığı olarak gördüğü ve göstermek istediği hadise ile ilgili olarak Rusya'nın endişelerine yol açmaktadır.³⁸

Askerî dengeleme de dâhil olmak üzere uluslararası durum Amerika Birleşik Devletleri'nin kaynaklara ve müttefiklere sahip olmasının yanı sıra stratejik olarak ferasetli olmasını da gerektirmektedir. Başkan Trump müttefik kazanmaktan ziyade kaynak bulma konusunda daha becerikliymiş gibi görünmektedir. Bununla beraber Trump'ın yararlı iki-taraflılık üzerindeki vurgusu bazı durumlarda işe yaramaktadır.

Strateji (müteakip analizdeki gibi) hem yapısal hem de aralıklı ya da olaylara bağlı tercihlerde bulunmayı kapsamaktadır. Bu tercihlerde bulunulurken diğerlerinin tercihlerine de mukabele edilmiş olunur. Bütün bunlar “belirsizliğin müthiş sorunsalı” bağlamında gerçekleşmektedir.³⁹ Bu tercihler uygulanabilirlik hakkında spesifik sorulara ya da sorunlara yol açan 2000'li yıllardaki ulus-inşası gibi hedefleri içermektedir. Gerçi Irak'taki başarısızlıktan sonra bu strateji büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri tarafından terk edilmiştir. Ulus-inşası olarak nitelendirilen strateji kaynakların etkisiz bir şekilde kullanılmasını temsil etmektedir. Daha ciddi olarak; ulus-inşası

38 B. Renz, *Russia's Military Revival* (Cambridge, 2018).

39 C. S. Gray, *Strategy and Defence Planning: Meeting the Challenge of Uncertainty* (Oxford, 2014), s.204.

tercihlerdeki belirgin bir başarısızlığı yansıtmaktadır. Bu başarısızlık zayıf istihbarat ve siyasi ideolojiye dayanmaktadır.

Yapay zekânın özellikle de karar-alma sürecini hızlandırarak stratejiyi nasıl değiştireceği sorusunun yol açtığı tamamen farklı bir belirsizlik de vardır. Bunun yanında psikolojik özellikler sorun-salı vardır. Yani yapay zekânın insanlarla karşılaştırılması sonucu şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: “Bu zekâlar hedeflerine nasıl bir tutkuyla ulaşmak isteyecekler ve kazanımlarını nasıl bir azimle muhafaza etmeye çalışacaklar?”⁴⁰ Başka bir askerî boyut savaş-oyunları ve diğer planlarla da görülebilir. Bunun, bilgisayarlara ya da yapay zekâyâ ne kadar bağlı olsa da savaşın ve uluslararası ilişkilerin ileri oyun teorisi ya da bir kumar anlayışıyla⁴¹ oyunlaştırılabileceğine dair inanç savaşta “kuralların” olmadığı gerçeğini görmezden geliyor gibi görünmektedir. Engellenemeyen sürpriz faktörü her zaman baskın çıkmaya meyillidir. Zaman içinde değişim düşünüldüğünde bu faktör daha da belirginleşmektedir çünkü bağlamsal gelişmelerin yanı sıra muhtemel ya da şartlara bağımlı faktörlerin tahmin edilemezliği daha belirgin ya da görünür hâle gelmektedir. Ayrıca daha spesifik olarak birden fazla unsurun söz konusu olduğu daha karmaşık kombine operasyonlarda da aynı durum söz konusudur.

Muhtemelen uygun sonuç, bir faaliyet olarak strateji değişmezken ya da en azından aynı ölçüde değişmezken stratejilerin değiştiğidir. Hedeflerin tanımlanması ve onlara ulaşılması süreci olarak stratejik düşünce bütün toplumları, zamanları ve kültürleri kapsayacak şekilde evrenseldir. Buna mukabil, kendi kendisinin farkında bir entelektüel alan, sözcük dağarcığı ve süreç (ve bir de iddia) olarak strateji 18. yüzyılın ortalarından özellikle de 19. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmektedir ve da gelişirken daha fazla farklılaşmaktadır.⁴² Gerçek-

40 K. Payne, *Strategy, Evolution, and War: From Apes to Artificial Intelligence* (Washington, DC, 2018), s.221.

41 F. C. Zagare, *The Games of July: Explaining the Great War* (Ann Arbor, MI, 2011); J. Conrad, *Gambling and War: Risk, Reward, and Chance in International Conflict* (Annapolis, MD, 2017).

42 Örneğin bkz. P. Layton, *Grand Strategy* (Columbia, SC, 2018).

ten de hem askerî olarak hem de diğer şekillerde kuvvet ve strateji sembolik, ideolojik ve kültürel unsurlara bu unsurlar askerî, siyasi ve ekonomik faktörler ve gücün “gerçekçi” kriterlerine dayandıkları sürece sahiptir. Özellikle statü kilit bir içerik ve stratejinin bağlamı olarak özel bir dikkati hak etmektedir. Statü modern dünya siyasetinde çok önemlidir.⁴³ Her zaman böyle olmuştur ancak demokratikleşme çağında bu daha belirgin hâle gelmiştir. Demokratikleşme çağında ulusal çıkar düşünceleri ve kimlik kamuoyunun önünde bu faktörler boyunca ve özellikle de potansiyel olarak çok önemli yerel pazarlar için sunulmaktadır. Statü sorunları stratejik tercihlerin hem birbirleriyle uyumlu hâle getirilmesini hem de önceliklendirilmelerini daha zor hâle getirmektedir. Geçmişteki pratiği hem günümüze hem de geçmişle bağlamaktadırlar.

43 T. V. Paul, D. W. Larson ve W. C. Wohlforth (haz.), *Status in World Politics* (New York, 2014).

SONUÇ

Irak ve Afganistan'daki müdahalelerin akabinde strateji, 2010'lu yıllarda cazibe merkezi hâline geldi. 2010 yılının Ekim ayında Avam Kamarası Kamu Yönetimi Komitesi'nin altıncı raporu oybirliğiyle şu sonuca vardı:

“Hükümet stratejik olarak düşünme kapasitesini kaybetmiştir. Bize ulaşan uzman görüşünün yüküne göre kısa-vadeli düşünme ve olaylara tepki verme yakın zamanda Whitehall'un pratiğinde baskın hâle gelmiştir. Uzun süreli çıkarlarımızı, değerlerimizi ve kimliğimizi belirleme yetisi körelmiştir... Hükümetin bütün hükümet faaliyet alanlarını kapsayacak ve sadece milli güvenlik üzerinde odaklanmayacak bir “milli stratejiyi” meydana getirme sanatına yeniden sahip olması gerektiğini iddia ettik. Raporumuz kapsayıcı ve daimi bir strateji yapımı sürecini desteklemektedir.”

Komite açısından hükümetin cevabı tatmin edici olmaktan uzaktı. Komite 25 Ocak 2011'de yayınlanan altıncı raporunda hükümetin cevabının “çıklarlar ile taktikleri” birbiriyle karıştırıyor olmasından şikâyet ediyordu.¹ Benzer şüpheler mükerreren ifade edilmeye devam etti.²

1 House of Commons Public Administration Select Committee, *Who Does UK National Strategy?*, Further Report with Government Response to the Committee's First Report of Session 2010-11, Sixth Report of Session 2010-11, HC 713, 25 Ocak 2011, s.3.

2 H. Strachan, *The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective* (Cambridge, 2013); M. Clarke, *The Challenge of Defending*

İngiliz ve Amerikan hükümetlerinin stratejiyi uygulamalarına saldırılar sıklaşmaya başladı.³ Bu yaklaşım askeriye içinde ve sivil destekçiler arasında uzun bir süredir zaten vardı. Başkan Kennedy'nin 1962 yılındaki Küba Füze Krizi sırasında Amerikan Genelkurmay Başkanlığı'nın bir hava saldırısına dair tavsiyesini dinlememesine daha az eleştiri getirilmişti.⁴

Doğru politika nosyonunun kendisi kavramsal ve yöntemsel olarak ve spesifik devletlere atfen sorunludur. Örneğin; İsrail'de iç güvenlik ve dış güvenlik arasındaki denge sabit değildir ve ihtilaflıdır. İsrail Savunma Kuvvetleri komutanları uzun bir süredir ordunun iç güvenlik görevleriyle uğraşmak durumunda kalmaktan dolayı muhtemel büyük bir savaşa yeterince iyi bir şekilde hazırlanamamasından dolayı şikâyet etmektedirler. Pratikte bu gerilim her birinin çok önemli olduğu korumanın farklı veçheleriyle ilgilidir. Fakat bazı ülkelerde askeriye dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı savunma üzerinde odaklanmayı ve güvenliğin ülke içi boyutuna kısmen ilgisiz kalmayı tercih etmektedir. Bu İsrail için doğru değildir, ancak Amerikan askerî uzmanları ve bir dereceye kadar da İngiliz askerî uzmanları bu tartışmanın en azından bazı boyutları üzerinde durmaktadırlar. Bu husus görevler ve imkân ve kabiliyetler arasındaki “doğru denge” fikriyle ilgili olan sorunun altını çizmektedir.

Dahası, analiz için kullanılan terimlerin kesin anlamlar ifade ettiklerine dair yanlış bir kanaate ulaşmak gayet kolaydır. Ayrıca bu tür bir kesinlik başarılı bir analize bir başlangıç teşkil edecek diye bir şey yoktur. Ek olarak, birçok devletin geniş bir coğrafi alanda askerî olarak etkili olmasına rağmen kesin kavramsallaştırma geçmişte de yoktu. Açık bir şekilde tanımlanmış koşullar dâhilinde düşünmek yerine amaç için uygunluk bağlamında kurumsal pratik iş yapma

Britain (Manchester, 2019), s.91, 101.

3 H. Sicherman, “The Revival of Geopolitics”, *Intercollegiate Review* (Spring 2002), s.16-23; L. Simon ve J. Rogers, “The Return of European Geopolitics: All Roads Lead through London”, *RUSI Journal*, 155:3 (2010), s.58-64.

4 D. Martins, “The Cuban Missile Crisis and the Joint Chiefs. Military Operations to Meet Political Ends”, *Naval War College Review*, 71:4 (2018), s.91-110.

şekillerinin karmaşıklığı üzerine odaklanmak daha münasip olacaktır.⁵ 11 Kasım 2018 tarihinde Temsilciler Meclisi Demokratik çoğunluk lideri Nancy Pelosi Demokratların Başkan Trump'a karşı celpname kuvvetini kullanırken “çok stratejik” olacaklarını söyledi ve şunları ekledi: “Biz gelişigüzel iş yapmayız.” Strateji aslında liderlik anlamında bir terim olarak da kullanılabilir. Zira bu tür bir kullanıma Klasik Dönem’de de rastlanmaktadır.⁶

Daha ayrı olarak fakat pozitif tartışmadan belirsizlik ve şikâyet uzanan duruma katkı verecek bir şekilde; hem İngiltere hem de diğer birçok ülke için stratejik otonominin eksik olduğu görülmektedir. Kısmen bunun sebebi yetkilendirme ve harekete geçmede ulusal seviyeden uluslararası seviyeye bir geçiş olmasıdır. Gerçekten de müttefiklerin birbirlerine bağlı olmaları stratejinin oluşturulduğu, formüle edildiği ve uygulandığı yapı açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Buna mukabil stratejik kavramlar, kurumlar ve pratiklerin ulus-öteliliği devletler arasındaki gerilimlere yol açmaktadır. Zira bu kavramlar, kurumlar ve pratikler yerleşik politika belirleme ve uygulama yöntemleriyle çelişmektedirler. Askerî otonomi de yine bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Ulus-öteliliğin yanı sıra geçmişte stratejiyle ilgili olan çalışmaların çoğunda dünyanın büyük bir kısmı Batılıların harekâtları için bir alan olmalarının haricinde dışarıda bırakılmış ya da en azından önemsizmiş gibi değerlendirilmiştir.⁷ Ve yakın zamanda üretilen kıymetli çalışmalara rağmen bu durum devam etmektedir. Tarih çalışmalarında (yakın zamanda üretilen bazıları hariç) Sun Tzu ve Mao dışında Çin ile ilgili bahis olmayabilmektedir. Hâlbuki ne Sun Tzu ne de Mao Çin stratejisi düşünüldüğünde “tipik” karakterler

5 J. Haldon’un M. C. Bartusis, *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204-1453* (Philadelphia, PA, 1992) hk. yazdığı tahlil için bkz. *War in History*, 1 (1994), s.235.

6 Chris Gill’in tavsiyesi, 9 Aralık 2018.

7 Örneğin bkz. J. L. Gaddis, *On Grand Strategy* (London, 2018).

değillerdir. Aynı şekilde Hindistan ile ilgili bahis olmaması da sık rastlanılan bir durumdur.⁸

Ayrı olarak, stratejinin tarihi hakkındaki çalışmalarda geçmişin değerlendirilmesinde başarısız olunmasından kaynaklı sorunlar da vardır. Bu durum özellikle dinin rolü değerlendirilirken bariz hâle gelmektedir. Strateji hakkındaki modern Batılı anlatı baskın bir şekilde sekülerdir. Hatta neredeyse tamamen sekülerdir. Alternatifler seküler bağlamlar dışında rahatlıkla anlaşılamıyor gibi görünmektedir. Bu amaçlar ve araçları anlamaya yönelik alternatif anlayışları ve bunların strateji için ne anlama geldiğini takdir etmeyi zorlaştırmaktadır. 1500'lü yıllarda İran ve Irak'ta gücü ellerine geçirmiş olan Safeviler fanatik bir Şii dinî grup idiler ve taktik, operasyonel ve stratejik hedeflerin hepsini bir araya getirerek ya da birleştirerek Şiiler için kutsal mekânları ele geçirmeye ve Sünni kutsal mekânlarına zarar vermeye çalışıyorlardı. Ayrıca şiddet içeren bir tebliğ faaliyetinin kendilerine kazandıracağı bir şehitlik peşinde koşuyorlardı. Aynı zamanda, Safeviler hedefleri arasında 1529-1537 arasında yaptıkları gibi önceliklendirme yapmak zorundaydılar. Bu zaman aralığında Özbek işgali, Osmanlı taarruzu ve Bağdat'taki isyan gibi üç önemli tehditle birden uğraşmak durumunda kalmışlardı.

Başka yöntemsel meseleler de vardır. Geçmiş ya da günümüz için olsun politika ve strateji arasında bir fark olduğunu iddia etmek hem tartışmalıdır hem de değer yargılarından bağımsız değildir. Bunun sebebi özellikle bu ayrıma politikayı doğal olarak siyasi ve bir dereceye kadar da söylemsel olarak değerlendirmek için başvurulmasıdır. Bu yapılırken stratejinin ise bir bakıma açık bir şekilde farklı ve ayrı olduğu ve özellikle de daha profesyonel, askerî, gerçekçi ve kesin olduğu düşünülür.

Pratikte ülke içi siyaset hem geçmişte hem de günümüzde stratejinin ve stratejik pratiğin bir parçası olmuştur ve olmaktadır ve bu şekilde anlaşılmıştır. Yani ülke içi siyasetin askerî meselelerle ilgisiz olduğu düşünülmemiştir. Modern ve kurumsal açıdan bu süreç

8 L. Freedman, *Strategy: A History* (Oxford, 2013).

istihbarat kurumlarının devletin önemli (ve masraflı) bir parçası olarak gelişmesiyle ve iç isyanlara yönelik kaygılarla teşvik edilmiştir. İç isyan meselesi yeni bir sorun değildi ancak Soğuk Savaş döneminde daha merkezî bir konuma gelmişti. İsyân ile ilgili endişe “topyekûn savaş” düşüncelerini ve bununla ilgili olarak kırılğanlık hislerini yansıtmaktadır. Sovyetler Birliği’nde Stalin-sonrası işçilerin yaşam standartlarını geliştirme çabaları, özellikle de tüketici endüstrilerinde harcamayı teşvik, bu açıdan değerlendirilmelidir. Aynı durum Batı Avrupa’daki sosyal refahçılık, Hristiyan demokrasi korporatizmi, Thatcher’in herkesi ev sahibi yapma çabası ve sosyalist politikalar için de geçerliydi. Bunların da amacı işçi sınıfını komünizmden uzak tutmak ve insanların yokluk, fakirlik ve işsizlik gibi kaygılardan uzak olduğu bir toplum yaratmaktır.

Daha spesifik olarak; İngiltere’de ve bugün bazı başka ülkelerde Rusya’dan gelen tehdit dışarıdan askerî bir tehdit olduğu kadar ülke içi siyasete müdahale tehdidi olarak da algılanmaktadır. Gerçekten de bunun sonucu olarak polis önemli bir stratejik imkân ve kabiliyet hâline gelmiştir. Bu, birçok devlet özellikle de paramiliter polis gücüne ve ulusal muhafızlara sahip olanlar tarafından iyi kavranmıştır. “Hibrit savaş” sadece diğer devletlerin başına gelmemektedir.

Kavramsal açıdan, stratejinin yerel ve uluslararası boyutlarının bir arada düşünülmesine yönelik ülke, millet ve devlet hakkında organik teorileri savunanlar tarafından destek vardır. Dahası, stratejiler kısmen hem yerel hem de uluslararası çıkar birlikteliklerinin ürünü olarak ortaya çıkarlar. Bu birliktelikler hem açık hem de gizli olabilir. Hem daha iyi anlaşılabilir hem de belirsiz olabilir. Bu koalisyonların kurulduğu ve tekrar kurulduğu şartlar stratejilerin öne sürüldüğü, tartışıldığı ve yeniden formüle edildiği süreçler için önemli olmaktadır. Gerçekten de bu tür koalisyonları devam ettirebilmek stratejik faaliyetin çok önemli bir unsurudur ve savaş-yapımı ile ülke içi siyaset ve politika üretimi arasında önemli bir bağlantıdır. Bu ilişkideki değişiklikler stratejik denklemin asıl ve dinamik unsurlarıdır. Bu unsur askerî imkân ve kabiliyetler ile askerî gelişmelerden daha az önemli değildir ya da ayrı siyasi hedefler bakımından izole edilemez.

Bu durum modern zamanlarda daha da belirgin hâle gelmiştir zira iletişim daha küresel, süratli ve daimi olmaktadır ve hükümetler tartışmayı yönlendirmekte eskisine nazaran daha fazla zorlanmaktadır ve diğer devletlerin sınır ötesindeki kamuoylarını etkilemeye çalışacaklarının farkındadırlar. Tartışmayı yönlendirme sorunu ve bunun sonucunda ortaya çıkan siyasi baskılar 2010'lu yılların ortalarında Orta Doğu'ya yönelik olarak Batı'da kamusal alanda gerçekleşen tartışmada rahatlıkla görülebiliyordu. Özellikle İngiltere'de Cameron hükümeti Suriye'de güç kullanımı meselesindeki parlamentonun görüşünü etkileyebilme kabiliyetini tamamen kaybetmişti.

Hem kamusal alanda hem askeriye tarafından askerî meselelerin yanlış belirlenmiş strateji bakımından tartışılması siyaset ve siyasetçiler hakkındaki bir şüpheyi yansıtıyor gibi görünmektedir. Bu şüphe çok geniş bir düzleme yayılmış mevcut görüşlerin, hatta siyaset karşıtlığının, en azından Batı'nın bir kısmında, bir veçhesidir. Ancak bu Çin için söylenemez hatta herhangi bir siyasi etkisinin olduğu da iddia edilemez. Bu hususlar, ancak, uzun geçmişten günümüze devam etmektedir. Siyasetçilerden şikâyet edilmesi Peloponnes Savaşları'nda görüldüğü gibi Klasik Yunanda da rastlanılan bir durumdur. Daha sonraki Roma Cumhuriyeti'nde siyasi süreç hakkındaki şikâyetler Sezar ve Pompey gibi hem siyasetçi hem general olan kişiler tarafından dile getirilirdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz siyasetçiler "Yatıştırma Politikasından" dolayı suçlanmışlardı. Hâlbuki bu politika askerî faktörler ve tavsiyeler üzerine kararlaştırılmıştı. Dahası, Başbakan Neville Chamberlain 1940 yılında aynı yıl Norveç'teki harp sırasındaki askerî başarısızlıklardan dolayı iktidarı kaybetti. Askerler sivilleri eleştiriyorlardı. 1940 yılının Mayıs ayında İngiliz Genelkurmay Başkanı, Harp Kabinesi'ndeki "faydasız laklaktan" bahsediyordu.⁹ Ancak, 1941 yılı boyunca ve 1942 yılının başlarındaki mükerrer başarısızlıklar, örneğin Malaya ve Singapur'da ki bu bunlar kısmen harekâtın merkezî yönünün yanlış takdir edilmesi¹⁰ de dâhil

9 E. Ironside, *Ironside: The Authorised Biography of Field Marshal Lord Ironside* (Stroud, 2018), s.350.

10 B. P. Farrell, *The Defence and Fall of Singapore, 1940-1942* (Stroud, 2005).

olmak üzere, komuta hatalarından kaynaklanmışlardı, Churchill için aynı etkiyi yaratmadı. Bunun yerine Churchill komutanları özellikle de Kuzey Afrika'dakileri değiştirdi. Dahası, Churchill 1942 yılında parlamentodaki güvenoyu yoklamasından da başarıyla sıyrılabilirdi.

Başkan Lyndon B. Johnson'un 1968 yılında yeniden seçilme ihtimali hükümetin yönüyle ilintilendirilen bir askerî başarısızlığa kurban düştü. Ayrı olarak; siyasi yönelim Vietnam Savaşı sırasında Amerikan ordusunu iş yapamaz duruma getirme sebebi olarak sıklıkla gösterilmektedir. Hem Vietnam Savaşı hem de daha sonraki çatışmalar için bu suçlama sadece basitçe siyasi yönelimden dolayı stratejinin başarısız olmasıyla ilgili değildi. Aynı zamanda kaynak bulma, tedarik, doktrin ve hedefler (özelikle de devlet kurma ve sosyal mühendislikle ilgili olanlar) ile ilgili sorunlarla da ilgiliydi. İronik olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde en fazla şikâyet konusu olmuş olmasına rağmen siyasi istikamet Vietnam Savaşı sırasında sonuçta muzaffer olan Kuzey Vietnam'da Güney Vietnam ya da Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğundan çok daha güçlüydü.

Dahası, siyasetçilere sadece stratejiye karıştıkları için değil ayrıca yeterli dikkati sarf etmedikleri için de eleştiri getirilebilir. Günümüz Hindistanı'nda stratejiye yönelik formel bir süreç bulunmamaktadır. Yine bir "milli güvenlik stratejisi" bulunmamaktadır. Temel kavramlar yeterince tartışılmamaktadır. Savunma Bakanlığı'nın yıllık raporları faydalı göstergelerdir ancak gerçek bir ulusal strateji gibi olamazlar. Ayrıca, hükümetin stratejik düşüncesine dair ara sıra fikirlerin ifade edilmesi durumun gereği gibi algılanmamalıdır. Birçok Hindistanlı savunma uzmanı bu tür bir sürecin olmaması hakkında acı acı şikâyet etmektedirler ve Hindistanlı emekli askerler rutin olarak sivil hükümetten savunma konularında yeterli bir rehberlik alamadıklarından yakınmaktadırlar.¹¹

11 M. Wills, A. J. Tellis ve A. Szalwinski (haz.), *Strategic Asia 2015-16: Foundations of National Power in the Asia-Pacific* (Washington, DC, 2015); M. Wills, A. J. Tellis ve A. Szalwinski (haz.), *Strategic Asia 2016-17: Understanding Strategic Cultures in the Asia-Pacific* (Washington, DC, 2016); A. J. Tellis, A. Szalwinski ve M. Wills (haz.), *Strategic Asia 2017-18: Power,*

Vietnam Savaşı için mükerreren ifade edilen siyasetçilerin ve kamuoyunun Amerikan stratejisine getirdiği kısıtların ve asıl olarak siyasi tasarrufların neticesi olarak zafer kazanılması ihtimalinin azaldığı iddiası çok eski zamanlardan beri dile getirilen “arkadan bıçaklanma” yaklaşımına tipik bir örnektir. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya ve Avusturya için de “arkadan bıçaklanma” efsaneleri vardı ve bu efsaneler aslında yenilginin sorumluluğunu alması gereken askeri liderlik tarafından üretiliyordu.¹² Almanya’da savaş için savaş öncesinde müthiş bir heves vardı. Askerî plana çok güveniliyordu. Ayrıca askerler savaş sonrası yapılan barış antlaşmasının şartlarına muhalefet ediyorlardı. Avusturya’da ise askerlerin taarruza yönelik agresif baskısı aslında Avusturya ordusunun zaafalarını teşhir etmişti, hatta Avusturya’nın bir bütün olarak bütün zaafalarını açığa çıkarmıştı. 1918 yılından itibaren yenilginin suçu yanıltıcı olarak toplumun başka sektörlerine yüklendi ve bu rahatsız edici bir gürültüyle yapıldı. Sosyalistler ve Yahudiler suçlandı. Vietnam Savaşı’ndaki yenilgi hakkındaki tartışmada da benzer unsurlara rastlanmaktadır.

Tarihsel paralellikler retoriği engellemeye yetmemektedir. Başkan Reagan 11 Kasım 1988 yılında Vietnam Gazileri Anıtı’nda yaptığı bir konuşmada çok yaygın olan bir görüşü ifade ediyordu: “Genç Amerikalılar onların kazanmasının kesin olduğu şartları hazırlamadan bir daha savaşa gönderilmemelidir.” Diğer tarafın stratejisini bir kenara bırakma gibi ölümcül bir sorunu bir tarafa bırakarak Vietnam Savaşı’nın son safhalarına doğru Amerikan ordusu içindeki sorunların önemini hafife almaya yönelik bir eğilim olduğu kesindir.

Ideas, and Military Strategy in the Asia-Pacific, Strategic Asia (Washington, DC, 2017); Express News Service, “Ajit Doval to head key panel set up to assist National Security Council”, *Indian Express*, 10 Ekim 2018, <https://indianexpress.com/article/india/ajit-doal-to-head-key-panel-set-up-to-assist-national-security-council-5394594/> (25 Mart 2019’da erişildi.) Jack Gill’in tavsiyesinden yararlandım.

12 L. Sondhaus, “The Strategic Culture of the Habsburg Army”, *Austrian History Yearbook*, 32 (2001), s.232-4; L. Sondhaus, *Franz Conrad von Hötzendorf: Architect of the Apocalypse* (Boston, MA, 2000).

Aynı şekilde siyasi rolün kaçınılmaz olduğu da yine yeterli önemi görmemiştir.¹³

Stratejinin askerler ve siyasetçiler arasındaki bir rekabet alanı olarak kurgulanması askerî başarısızlıkların suçunun sivillere yüklenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu yaklaşımın uzun bir geçmişi vardır. Örneğin Amerikan İç Savaşı sırasında Kuzey'in yenilgilerini anlattığı *The Military Policy of the United States* (1904) kitabında General Emory Upton'ın bu yaklaşımını görmek mümkündür. Ancak bireysel suçlamaların detayları incelemeyi telafi etmektedir. Ancak askerleri ve sivilleri birbirlerine yapısal olarak rakip unsurlar gibi değerlendirmeye eğilimi ya da siyasetçilerin her zaman yanlış olduklarını söylemek yanıltıcıdır. Örneğin; 2003 yılında Amerikan Dışişleri Bakanlığı sadece Savunma Bakanlığı'ndan daha farklı bir politika takip etmedi. Ayrıca Irak'taki şartlara daha uygun bir politika takip etti. İngiltere'de ise ordu büyük savunma kesintilerinin yol açtığı sorunlar bağlamında hem Afganistan hem de Irak'ta daimi değerini göstermek istedi. Bu, özellikle 2000'li yıllarda çok belirgindi. 2000'li yıllarda ordu, 1990'lardaki harcama kesintilerinin ve savunma bütçesinin başka kalemler için kullanılmasının akabinde rolünün gerekliliğini göstermek için hevesliydi. Fakat İngiliz hükümetinin Afganistan'a İngiliz ordusunun büyüklüğü ile orantılı olmayan bir şekilde küçük bir birlik göndermesinde ciddi derecede bir jest stratejisi de vardı. İngiliz hükümetinin bu tavrı Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra bile NATO'nun değerini gösterme çabasının sonucuydu. Pratikte, bu hedef zayıf bir şekilde tanımlanmış hedefler ve araçlarla girilen bir operasyonun başlangıcında açık çek vermeyi gerektiriyordu. Hem hükümet hem de ordunun kabahati vardı. Ya da başka bir şekilde bakıldığında hem üniformalı hem de üniformasız siyasetçiler hatalıydı denilebilir.

Strateji değerlendirilirken bağlamsallaştırma ve bağlama göre değişimler ve ihtilaflardan bahsedilmesi tutarlı unsurların en iyi nasıl fark edileceği sorusuna iyi bir cevap olamasa da stratejinin

13 G. A. Daddis, *Withdrawal: Reassessing America's Final Years in Vietnam* (New York, 2017).

belirli tanımlarının ve yorumlarının neden belirli şartlar dâhilinde ortaya çıktığını açıklamaktadır. Biraz farklı olarak Clausewitz şunu söylemiştir: “Stratejide asıl önemli olan bir angajmanın önemidir... Bütün asıl konular her iki tarafın da nihai niyetlerinden ve bütün fikir dizisinin sonucundan doğarlar.”¹⁴

Kısmen, yakın zamanlardaki özellikle de 1980’lerden itibaren Batı’da savaşın operasyonel boyutuna dair yapılan tanımlama ve tartışma (bu boyut açıkça askerî bir boyuttur), sonuç olarak stratejinin yeniden kavramsallaştırılması için çok önemli bir fırsat sunmaktadır. Bunu yapmak yeni bir yaklaşım teklif etmektir. Bu yaklaşım sayesinde strateji her zamanki askerî konumundan daha uzak bir yere götürülebilir. Kavramın askerî olmaktan daha çok siyasi bir kavram olduğunun anlaşılması ya da siyasetin stratejide daha merkezî konumda olduğunun anlaşılması sağlanabilir. Bu husus tek bir cümle ile geçirilecek bir husus değildir. Zira bize modern kavramsallaştırmanın daha önceki durumlarda yapılan değerlendirmeleri etkileyeceğini hatırlatmaktadır. Strateji teriminin kullanımı bu sürecin klasik bir örneğidir. Savaşın operasyonel düzeyi fikri savaşın taktik ve stratejik seviyelerinden ayrı olarak düşünülecek ve geniş anlamda uygulanacak olursa stratejinin askerî açıdan tanımlanması için alan en azından kısmen azalmış ve değiştirilmiş olur.

Her hâlükârda, operasyonel ve taktik düzeyde de siyasi düşünceler ve kaygılar önemli bir rol oynamaktadırlar. Gerçekten de özellikle modern askerî doktrinde görüldüğü üzere hedeflerin, araçların ve yöntemlerin üzerindeki kısıtlar düşünüldüğünde savaş yapımının siyasi niteliğinin veçhesi olarak görülebilirler. Bu husus sınırlı harp görüşü üzerinde her ne kadar bu bağlamda öğretici olsa da semantik bir değerlendirme ya da yaklaşım değildir ya da Clausewitz’in siyaset hakkında yaptığı tartışmaya basitçe bir atıf değildir. Daha ziyade buradaki vurgu savaş-yapımının savaş esirlerine ve sivillere nasıl davranılacağı, yakıp yıkma politikasının ne dereceye kadar uygulanacağı ve verilen kayıplarla ilgili ne gibi bir tutum takınılacağı hakkındaki

14 C. von Clausewitz, *On War*, haz. P. Paret ve M. Howard (Princeton, NJ, 1976), s.509-10.

kısıtları doğası itibariyle ne ölçüde içerdiği üzerinedir. Zafer, yenilgi ve uygun hareket etme mefhumları bağlama ve duruma göre büyük değişiklik göstermektedirler. Bu, savaşa kültürel yaklaşımın ve bununla ilgili olarak stratejik kültür kavramının önemli bir vechesidir. Dahası, hedeflerin siyaseti ve savaş yapımındaki kültürel unsurlarla ilişkilendirilebilecek bir durumun bir vechesi olarak bir toprak parçasını (ya da denizde bir geçiş alanını) muhafaza etmek ve/veya elde etmek için tasarlanmış bir çatışma ile muharebe ve düşman kuvvetleri yenilgiye uğratma üzerine odaklı savaşlar arasında farklar vardır.

Strateji üzerindeki çalışmalarda genel eğilim teleolojiktir. Bu kalıp yine yanıltıcı olarak topyekûn savaş söz konusu olduğunda da görülmektedir.¹⁵ Zamanla stratejinin anlaşılması, izlenmesi ve idaresinin daha profesyonel hâle geldiğine dair açık ya da gizli güçlü bir kabul vardır. Bu profesyonelleşme genel olarak genelturmayların kurulması ve kullanılmasıyla kurumsal bir şekil almıştır diye değerlendirilir. Dahası, bu süreç stratejik düşünce ve pratikle özel bir angajmanın değerine dair daha genel bir değerlendirmenin içinde yer aldığı şeklinde anlaşılır. Tezat/zıtlık kaos, kapkaranlık bir geçmiş ve eğitimsiz “barbarca” pratiklerden müteşekkil bir “öteki” ile dir. Bu şekilde ifade edildiğinde, açıkça bir basitleştirmenin söz konusu olduğu görülecektir. Tartışmanın büyük bir kısmının odağında ve içeriğinde bu tür varsayımların mevcut olduğu görülmektedir.

Bu tartışmanın bir vechesi kurumun komutana olan üstünlüğü meselesidir. Komutanın doğası itibariyle daha az tutarlı ve hatta disiplinsiz olduğu varsayılır. Kurumun komutanın üzerindeki bu bariz üstünlüğünün üzerinde duran stratejik anlayışın değerlendirilmesinde sıklıkla bir gerilim söz konusudur. Douglas MacArthur bu şekilde değerlendirilmektedir. Çok farklı bir bağlamda da olsa yine Adolf Hitler de bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Kurumların meydana geliş ve gelişimleri hakkındaki tartışmalarda da yine teleolojik bir yaklaşım söz konusudur. Gerçekten de birçok uzmanın askerî maslahattaki devrimler ya da devrimsel olarak

15 J. Black, *The Age of Total War, 1860-1945* (Westport, CT, 2006), s.1-11.

nitelenen gerçek ya da farazi ilerlemeler hakkında yazma temayülü düşünüldüğünde strateji-yapımı yapılarının ortaya çıkmasının/yük-selişinin listelere daha sık bir şekilde girmemesi şaşırtıcıdır. Gayet yanıltıcı olan teleolojik yaklaşımlar stratejik tartışmaları, model ve ölçüm sonuçlarını ortaya koyan ve en optimum gereçlerin ne olabileceğini gösteren nicel yöntemler ve sayısal gereçlerin kullanımı ile teşvik edilmektedir. Maliyet-yarar analizi, kritik yol analizi ve yöneylem araştırmasını büyük-veri bilgisayara modellemesi takip etmektedir.

Ve sonra günümüzdeki politikaya bakıyoruz. Kuzey Kore gibi başına buyruk hareket ettiği düşünülen devletlerde ve belirli bir dereceye kadar (çok farklı) *Realpolitik*'i açık bir şekilde desteklediğini belirtmekten sakınmayan Başkan Donald J. Trump başkanlığındaki Amerika Birleşik Devletleri'nde politika ve strateji tamamen aynı şeylermiş ve kişisel gündemler tarafından belirleniyormuş gibi düşünülmektedir.¹⁶ Dahası, bu gücün kişiselleştirilmesi süreci ve *Realpolitik* peşinde koşma durumu sadece Çin gibi tek-partili yönetimlerin olduğu ülkelerde değil örneğin Rusya ve Türkiye gibi demokrasilerde de görülebilir. Bu süreç teferruatlı tezahürlerinde, sebeplerinde, gidişat ve sonuçlarında ve muhtemelen de gelecekteki detaylarında değişim gösterir. Ancak sürecin bir önceki paragrafta anlatılan gelişme ve kurumsallaşmanın teleolojisinin yerindeliğini sorgulamaktadır.

Modern koşullar modern dönem öncesi dünyadaki (nasıl tanımlanırsın tanımlansın) monarşik sistemlerin yeniden incelenmesinin münasip olacağına işaret etmektedirler. Özellikle anlayışımızı yapılandırma ve zaman içinde değişim (iyileştirilebilme ve günümüze doğru iyileşme) bakımından övgü dolu sözler sarf etme yerine amacın uygunluğu açısından bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır.

Bu değerlendirme çok tanıdık gelebilecek bir bağlamda bulunmaktadır. Bir akışkanlık ve öngörülemezlik hissi doğal çıkar-

16 P. Dombrowski ve S. Reich, "Does Donald Trump Have a Grand Strategy?", *International Affairs*, 93 (2017), s.1013-37.

lar düşünceleri ve güç dengesi gibi davranış sistemleri bakımından kavramsallaştırma ile nadiren uzakta/dışarıda tutulabilir. Bu sistemler uluslararası ilişkilerdeki kaosa telafi edici mukabeleler ve uçucu gerçeğin dağınık doğasını şekil ve düzene indirgemeye yönelik umutsuz bir çabadır. Berlin'deki Fransız temsilcinin 1732 yılında Prusya hükümdarı I. Frederick William (t. 1713-1740) hakkındaki şu gözlemi pek doğrudur: "Kendisinin de bakanlarının da hiçbir zaman belirli bir planı yok."¹⁷ Hükümdarlığının geri kalan kısmında Frederick William kendisine hiçbir fayda getirmeyecek bir şekilde başına buyruk hareket etmeye devam etti.

Öngörülemezlik genellikle kişilerin (bu gruba kesinlikle resmî sıfat taşıyanlar dâhildir) kendi devletlerine değil de başkalarına atfettiği bir niteliktir. Ancak, bu öngörülemezlik kendisinden korunmak gereken bir şeydir. Düzensizliği hem tehdit eden hem de temsil eden riski meydana getirmektedir. Ayrıca bu risk ihtiyatlı bir değerlendirme ve ahlaki bir değerlendirmeyi barındırır. Sonuç olarak, strateji en başta riske karşı tasarlanmış bir aygıt, hem yöntem hem içerik, ideoloji ve uygulamadır. Söz konusu olan risk ilk önce diğer devlet ya da devletlerden kaynaklanan risktir. Daha sonra da mukabelede bulunulamamasından dolayı ortaya çıkmaktadır.

Ancak bugün geçmişin (ve günümüzün) stratejileri hakkında hüküm vermekte birçok sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların bir kısmı bilgi eksikliğine ve karşı olgusalılıkları tahmini bir isabetle işlemedeki zorluklara dayanmaktadır. Uluslararası ilişkilerin sistematik açıdan mekanistik anlaşılması önemli kavramsal problemlere yol açmaktadır. Örneğin; temel bir sorun uluslararası ilişkiler ve askerî gücün tez-antitez bağlamında değerlendirilmesi, yani yan yana getirilerek farklılıkların vurgulanması, diğerlerinin hareketleri, bir devletin herhangi bir başarısıyla değerlendirilmesi ve sonuçta stratejik baskınlığın istikrarsızlığa meyilli olmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu değerlendirme bir güç dengesini devam ettiren ve kendi kendisini düzelten bir "gizli elin" varlığına işaret etmektedir.

17 AE, CP Prusse 93, dosya 293.

Bu değerlendirmeye tezat ve karmaşıklığı artıran bir unsur olarak, güç ve başarıya uyumlu hâle gelmeye yönelik bir istek hatta bir heves de vardır. Bu şekilde bir süreç 1812'ye kadar Napolyon 1941'e kadar da Hitler ile görülmüştü ve muhtemelen bugün Çin ile olan biten de yine buna benzer bir durumdur. Dünyanın, ya da belirli kısımlarının, kaçınılmaz bir şekilde çok-kutuplu olduğu ve olacağı ve bu yüzden baskınlığın başarısız olup olmayacağı belli değildir. Çok kutuplu güç dengesi düzeninde kendi kendisini düzelten bir mekanizmanın olmaması, pratikte strateji bakımından daha ortaya çıkabilecek çok şey olduğu anlamına gelmektedir. Ancak tabii ki bu süreç beraberinde daha büyük riskleri de getirecektir. Bu her düzeyde yani hem bölgesel hem de küresel düzeyde olacaktır.

Devletlerin ihtiraslarının belirli bir sınırı yoktu. Stratejik beceri, tesadüf ve başarı kısmen farklı seviyelerdeki faaliyet ve belirli alanlardaki faaliyet arasındaki ilişkiye dayanıyordu. Belirli alanlardaki faaliyetler tercihleri de kapsamaktadır. Tercih, herhangi bir tercihte bulunmamak da dâhil olmak üzere strateji için merkezî önemdedir. Sonuçta, tercihe ve eksik bilgiye dayalı zor tercihler yapmaya dair baskılar ve süreçler de düşünülmelidir. Bunlar stratejinin herhangi formel kurumsallaşmasından çok daha uzun bir müddete sahiptirler. Kısmen tercih görevlerin anlaşılması ve önceliklendirilmesi, müttefiklerin seçilmesi ve ittifakların tesis edilip sürdürülmesini kapsamaktadır.

İttifakların tesis edilip devam ettirilmesi stratejide birincil bir meseledir. Özellikle de ittifakların mümkün kılınabilmesi için tavizlerde bulunabilme ve böylece stratejik tercihlerin bir işe yaramasını sağlayabilme stratejide en önemli hususlardan biridir. Karşılıklı taviz verme hem devletlerin kendi içlerinde hem de devletler arasında olabilmektedir. Gerçekten de sadece ülke içi siyaset değil bu siyasetin hem ülkenin kendisi tarafından hem de ülkenin müttefikleri ve rakipleri tarafından nasıl algılandığı stratejide genellikle çok önemli bir unsur olmuştur. Bu, stratejide kamuoyunun rolü meselesini öne çıkarmaktadır. Dolaylı olabilir, ancak bu onu daha az önemli hâle getirmez. Dahası, bu önem herhangi bir çatışmanın her iki tarafı

için de geçerlidir. Rakiplerin bir ülke içinde aldıkları desteği zayıflatmaya yönelik gayretler o ülkenin kendi içinde kamuoyu desteğini artırmaya yönelik çabalarının karşıtıdır. Tarafsızların politikasını kendi kamuoyları aracılığıyla etkilemek de yine çok önemlidir. 1917 ve 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşadığı durum buna örnek olarak gösterilebilir.

Başarı, desteğin devam ettirilmesinin ve var olarak gösterilebilmesinin çok önemli bir boyutudur. Ancak, başarı çeşitli şekillerde tanımlanabilir. Bu husus, güç siyasetine yönelik devletlerin rasyonel aktörler olduğunu ve uluslararası sistemin en önemli aktörlerinin de devletler olduğunu vurgulayan “realist” yaklaşımı zayıflatmaktadır. Bu tür bir yaklaşım liderlerin inançlarını, ülke içindeki grupları ve değişen siyasi algıların önemini görmezden gelmektedir.

Her ne kadar halkın görüşünün ne dereceye kadar siyasi meşruiyet kaynağı olduğu değişim gösterse de kamuoyunun ruh hali belirli stratejiler için destek arayışı için uzun zamandan beri önemlidir. Bununla birlikte, antik çağlardan beri propaganda bu desteği alabilmek için kullanılmıştır ve stratejik cephanenin önemli bir parçasıdır. Propagandanın etkililiği belirsizdir zira insanlar neye inanmak istiyorlarsa ona inanma eğilimi içerisindeyler. Aynı zamanda propaganda hem propagandayı yapan devlette hem de diğer devletlerde stratejinin algılanışını ve tartışılmasını etkileyebilir.

Bütün bu unsurlar bugün için de geçerlidir. Gelecekte de geçerli olmaya devam edeceklerdir. Stratejinin siyasi boyutu tekrar tekrar çok yönlü ve çok önemli olarak belirmeye devam edecektir. Bu durum 2018-2019 kışında Fransız hükümeti ülke içindeki istikrarın sarsılmasından dolayı ülke içi siyasetinin içeriğini ya da tonunun bazı veçhelerini değiştirmeyi gerekli bulduğunda apaçık bir şekilde görülmüştür. İçeride istikrarın sarsılması Fransa'nın uluslararası alandaki durumunu da etkilemişti. 2019 yılı başlarında Venezuela'nın uluslararası vaziyeti ile ülke içi siyasetinin birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olması çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştı.

Modern Batılı uluslararası stratejik kaygılar 1990'lardan itibaren Batı dışındaki alanlarda ve konularda özellikle de Doğu Asya'ya ve

İslam dünyasına odaklanmaktadır. Bu bölgelerin her ikisi de çok farklı kültürel bağlamlara sahiptirler ve herhangi bir şekilde Batı'nın pratiğine yaklaşım görülmemektedir. Aslında her ne kadar bu yanlış anlaşılabilir olsa da aynı ya da benzer silahların kullanılmasından dolayı tam tersi olmaktadır. Ancak, bu stratejik kaygılara kıyasla strateji hakkındaki teorik yazıların bir kısmı özellikle de bilinen konuları kullanırlarken üç aşağı beş yukarı basmakalıp ve zaman aşımına uğramış gibi görünmektedir. Yeniden başlamak için söylenebilecek çok şey vardır özellikle çünkü stratejinin temelleri olarak sunulanın büyük kısmı genellikle öne sürüldüğü gibi evrensel olmaktan ziyade pratikte kültürel olarak konumlanmış ve koşullanmıştır.

Aksine, çoğu çalışmada geçmişteki örnekleri sanki bunlar sorunsuz ya da karmaşık değillermiş ve neyi gösterdikleri ya da işaret ettiklerine dair herhangi bir şüphe yokmuş gibi kullanma eğilimi vardır.¹⁸ Bu yanlıştır ve aslında tarihsellikle bağdaşmaz. Jeopolitik gibi diğer konularda da bu eğilim görülmektedir. Eğer strateji gelecek ile ilgili belirsizliğin ortaya koyduğu sorun ya da tehdit ile baş etme niyetiyle geliştiriliyor ve böylece doğal olarak öngörülemez koşullarla karşı karşıyaysa¹⁹ o zaman bağlamın mahiyetinin sabit olmadığını bir kenara not etmekte ya da akılda tutmakta gereklilik vardır. Zira hem değişim bu bağlamda tecrübe edilmektedir hem de gelecek bu bağlamda tasarlanmakta ve değerlendirilmektedir. Dahası, birbirlerinden bağımsız çatışmalar belirli şartlar içinde meydana gelmiştir ve meydana gelmeye devam edeceklerdir. Bu çatışmalar daha önce rastlanmamış stratejik görevleri belirlemediler/belirlemezler özellikle çünkü siyasi yapıların bu çatışmalarda rol oynuyor olmaları çok yerleşik ve bilinen bir meseledir. Aynı zamanda dış ve iç tehditler yeni olmaktan uzaktır. Ancak, her çatışma farklı koşullarla karşı karşıyadır. Bu çatışma Roma ve Kartaca arasındaki üç savaş da olabilir ya da Almanya'nın karıştığı iki dünya savaşı da olabilir.

18 Örneğin bkznz. M. van Creveld, *More on War* (Oxford, 2017).

19 C. S. Gray, *Strategy and Defence Planning: Meeting the Challenge of Uncertainty* (Oxford, 2014).

Stratejik koşulların tekrar etsin ya da tekrar etmesin, (bunların stratejiyi analiz etmek için kanunlar ortaya koymak isteyenler için bir şeyler sunabilmesiyle beraber), strateji savaşın kendisi gibi çok geniş tanımlanan bir terim hâline gelmiştir. Gerçekten de strateji artık bir akşam yemeğini nasıl bir çatışma gibi “oyun” hâline getirmeye karar vermeye denk bir hâle gelmiştir. Spesifik olarak, artık stratejinin belirgin askerî niteliğine birçok alternatif vardır. Güç siyasetinde amaçlar, yollar ve araçlar arasındaki ilişkiler olarak anlaşıldığında stratejinin fonksiyonunun askerî olmak zorunda olmadığı hemen görünecektir. Strateji insan faaliyetinin tamamı hakkındadır.

1943 yılında Batılı Müttefiklerin Fransa’da Almanya’nın inşa ettiği Batı Duvarı’na saldırmaktan ziyade İtalya’nın “yumuşak karnına” yaptıkları saldırıda olduğu gibi çatışma açısından tanımlar kolaymış gibi görünebilir. Buna mukabil, taktikler formasyonlar üzerindeki tercihler üzerinedir. Örneğin Müttefikler 1943 yılında savaş uçakları için “parmak dört” formasyonunu “vic” formasyonuna spesifik durumlarda tercih etmişlerdi. Daha geniş olarak, hem tanımlar hem de bu tanımların uygulanması düşünüldüğünde küçük ölçekli ve kısa-vadeli düşünmek yerine uzun-vadeli yapılar ve sonuçları hakkında düşünmek gibi farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin; göç bağlamında çalışma izni sayesinde becerilerin ne şekilde olduğundan ziyade göçün inovasyon, eğitim, üretkenlik ve nüfusun büyüklüğü ve kompozisyonuna etkisi vardır. Yukarıda bahsedilen farklılık uygulandığında ilkinin taktik ikincisinin ise stratejik olduğu söylenebilir.

Ancak, bağlam ne olursa olsun stratejinin tanımı net ya da kolayca uygulanabilir olmaktan uzaktır. Strateji kelimesi sıfat, isim, fiil ve zarf olarak kullanılmaktadır. Stratejinin farklı tiplerinde farklı şekillerde kullanılmaktadır. Örneğin harekât stratejisi ya da büyük strateji ya da “ikincil-strateji” gibi.²⁰ Ek olarak, ulusal ölçeğin strateji düşünülürken ulus-altı ya da ulus-üstü ölçeğe göre neden en önemli olduğu belirsizdir. Stratejinin daha belirgin bir alan olan askerî tarihteki kullanımındaki müphemlik diğer alanlardaki kul-

20 J. Mooney ve J. Crackett, “A Certain Reserve: Strategic Thinking and Britain’s Army Reserve”, *RUSI Journal*, 163:4 (2018), s.89.

lanımı meselesine ışık tutabilir. Pratikte, strateji askerî ya da askerî olmasın ve askerî olduğunda da savaş üzerinde odaklanmış olsun ya da olmasın çıkarların tanımlanması, problemlerin anlaşılması ve hedeflerin belirlenmesi sürecidir. Askerî maslahat söz konusu olduğunda, strateji savaşın gösterdiği doğrusal olmayan bir değişimle karşıya karşıyadır. Bu en önemli sonucu şiddet üretmesi olan ve bu yüzden doğası itibarıyla öngörülemez bir süreçtir. Aynı zamanda, hem bireysel hem de kolektif yaşamın büyük kısmı doğrusal olmayan değişimle ilgilidir ya da doğrusal olmayan değişimi içermektedir ve böyle olmaya da devam edecektir.

Strateji bir organizasyonun ya da bir bireyin başarmak istediği kapsayıcı ya da kuşatıcı bir vizyondur. Bunu mümkün kılmak üzere tasarlanan bir dizi amaç stratejiye eşlik eder. Yani strateji askerî araçlarla amaçların yerine getirilmesi için hazırlanan planların detayları değildir. Bunlar, stratejinin operasyonel parçalarıdır. Operasyonel boyut ne kadar çok vurgulanırsa (ki savaş hakkındaki modern çalışmalarda bu durum gözlenmektedir) strateji daha fazla bir şekilde geriye itilmektedir ya da araçlardan ziyade amaçlara yönelik olarak yeniden kavramsallaştırılmaktadır. Özellikle, yöneticiler artık savaş meydanında ordulara komuta etmedikleri için askerî komuta mirası hakikaten operasyoneldir ve stratejik değildir. Askeriye ise stratejik çerçevenin ya da yapının sadece bir parçasıdır ve devamlı surette değişmektedir. Ancak bunlar da askeriye'nin hoş karşılamaya pek de meyilli olmadığı hususlardır.

Günümüzde stratejiyi siyasetten ayırmaya yönelik bir çaba vardır. Bu çaba İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde daha kesin bir şekilde görülebilmektedir. Bu çaba askeriye'nin otonomisini sağlamaya yönelik bir teşebbüstür. Bunun yanında daha belirgin bir dizi analitik ve işleyen kavramlara ulaşmak amacına da matuftur. Kısmen, 2003 ile 2014 yılları arasındaki şoklara karşı bir cevap olarak operasyonel kabiliyet hakkındaki kaygıları gidermeye yöneliktir. Ancak, bu özel bağlamın ve kendisi hakkındaki siyaset ve mirasıyla ilişkili olan "sahiplik" meselesinin yanı sıra terimlerin analiz için kesin anlamlar

taşıdığını varsaymak çok kolaydır. Dahası, bu tür bir kesinlik de başarılı bir analize götürecek diye bir şey yoktur.

Gerçekten de strateji bağlamsal olduğu için tanımları da bağlamsaldır. Bu tanımların bir parçası olarak stratejinin kendisi gibi unsurları, stratejiyi uygulamayı ve stratejileri etkileyen faktörleri ayırma süreci de bağlamsaldır. Pratikte örtüşürler ve birbirleriyle etkileşim içerisindeyler. Nasıllar hakkındaki bir tartışma amaçların tanımlanmasını etkilemektedir. Bunun tam tersi de geçerlidir.

Açık bir şekilde tanımlanmış sistemler bağlamında düşünmekten ziyade kurumsal pratik iş yapma yollarının karmaşıklıkları ya da yükleri üzerinde ve amaca uygunluk açısından hüküm verme bağlamında yoğunlaşmak daha münasip olacaktır. Özellikle de askerî gayeler için stratejinin politikadan ayrı görülmesi sıklıkla söylenildiğinden daha az geçerli ve pratiktir. Amaçlar-araçlar ayrımı strateji ve politika, strateji ve politika arasındaki ilişkiler ve bu ikisini birbirinden ayırma tartışılırken öne sürülebilir. Ancak, amaçlar büyük oranda araçlarla ilişkileri ile ilişkili olarak belirlenirler. Aynı şekilde araçlar da yine amaçlar bakımından tasarlanır ve planlanırlar. Analitik gayeler ya da planlama için bu ikisini birbirinden ayırmanın kısıtları vardır.

Dahası, stratejinin sunulması gücün propagandasına çok şey borçludur. Zira hükümetler hem ülke içi hem de ülke dışındaki muhataplara kabul edilebilir hikâyeler anlatma peşindedirler. Kabul edilebilir bir hikâye peşinde olma destek bulabilmeleri için “stratejik anlatının” çok önemli olduğu bir durumun da parçasıdır.²¹ İsyan bastırma mücadeleleri bu süreçlere iyi bir örnektir. Vietnam Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri’nde hükümet ve askerlerin anlatılarında bu açık bir şekilde görülebilmisti. Bu anlatılara kamuoyunun verdiği tepki önemli olmuştur/olabilir. Vietnam Savaşı yine bu duruma çok iyi bir örnektir. Aynı şekilde İkinci Dünya

21 C. F. Roennfeldt, “Productive War: A Re-Conceptualisation of War”, *Journal of Strategic Studies*, 34 (2011), s.39-62; G. R. Dimitriu, “Winning the Story War: Strategic Communication and the Conflict in Afghanistan”, *Public Relations Review*, 38 (2012), s.195-207; E. Simpson, *War from the Ground Up: Twenty-First-Century Combat as Politics* (London, 2012).

Savaşı öncesinde hava gücünün etkililiği hakkındaki tahminler düşünüldüğünde de yine kamuoyu desteğinin arandığı görülmektedir. İngiltere’de Alman hava saldırıları hakkındaki panikte olduğu gibi sivil vatandaşlar sadece siyasileri değil askerleri de etkilemişlerdi.²²

Geçmişte, günümüzde ya da günümüzdeki hedeflerin değerlendirilmesindeki zorluklar düşünüldüğünde stratejinin nasıl en iyi şekilde düşünüleceği ve dolayısıyla değerlendirileceği çoğu zaman belirsizdir. Örneğin; 1770’ler ve 1780’lerdeki Fransız politikası ele alındığında ki bu politika hakkındaki kaynaklar gayet iyidir, vurgu Rusya’nın artan agresif tutumuna karşı etkili bir mukabele geliştirememesi üzerinde olabilir. Bu zaviyeden bakıldığında 1778-1783 yılları arasında İngiltere’ye karşı yapılan savaş ve bu savaşla ilgili operasyonel tercihler denizdeki duruma ve Kuzey Amerika’daki isyanın sunabileceği muhtemel fırsatlara münasip bir tepki ya da özellikle de Rusya’ya mukavemet gösterme gibi diğer görevlerden takatsiz bırakan bir uzaklaşma gibi sunulabilir. İkincisi ile ilintili olarak 1774’ten 1787 yılındaki ölümüne kadar Fransa’da dışişleri bakanı olan Vergennes Kontu Charles’ın dürüstlük siyaseti, ihtiyat ve yasallığa dair inancı ve ikinci ve üçüncü derece devletlerin çıkarlarının savunucusu olarak hareket etme azmi naif olarak gösterilebilir. Vergennes Kontu’nun 1770’lerdeki durumu rahatsız edici bulduğu kesindir. Rusya’nın genişlemesi hakkında kaygılıydı. Diplomatik kariyerinin çok büyük kısmını İstanbul ve Stockholm’de geçirdiği için Rusya’nın genişlemesi hakkında kişisel gözlemleri de vardı ve kaygıları biraz da bunlara dayanıyordu. 1756-1763 yılları arasındaki Yedi Yıl Savaşları’nın tekrar etmemesi için telaşlı bir gayret içerisindeydi. Vergennes Kontu’na göre Fransa’nın mağlubiyeti o zaman aynı anda hem denizlerde hem de Kıta Avrupası’nda savaş yapmanın tehlikelerini serdetmişti. Bu yenilgi İspanya’daki Burbonlarla Fransa’daki Burbonların arasındaki paktın değerini vurgulamasına yol açmıştı. Bu paktın Batı Hint Adaları’ndaki Fransız koloni faaliyetinden dolayı İngilizlerin kıskançlığının herhangi bir saldırıya dönüşmemesini sağladığını düşünüyordu.

22 B. Holman, *The Next ar in the Air: Britain's Fear of the Bomber, 1908-1941* (Farnham, 2014).

Dahası, Vergennes Kontu'na göre 1772 yılında Polonya'nın Avusturya, Prusya ve Rusya arasında bölüşülmesi hem bir haydutluk siyaseti hem de Fransa'nın başat pozisyonuna bir meydan okumaydı. Avusturya İmparatoru II. Joseph'in ihtirasları da Vergennes Kontu'nu endişelendiriyordu. Gerçi Kont Avusturya'nın Fransa'yı bırakarak İngiltere ile yeniden müttefik olmasını da istemiyordu. Bu yüzden Prusya ile daha iyi ilişkilerin Joseph'in genişlemeci planlarına bir set görevi göreceğini düşünüyordu. Bununla beraber Büyük Frederick'in Fransa'ya herhangi bir politika dikte etmesini de istemiyordu.

Sonuçta, Vergennes Kontu 13 Şubat 1787'deki vefatı sayesinde Balkanlar ve Alçak Ülkeler'deki Fransız dış politikasının ve Fransa'nın ittifak sisteminin çökmesini görmediği için çok şanslıydı. Örneğin; Kont, Rusya ile yaptığı bir ticaret antlaşması ile savaşı önlemek için Türkleri ikna etme stratejisinin altını oymuştu. Rusya ile ticaret antlaşmasının yapıldığı haberi İstanbul'da öfke ve hayret ile karşılanmıştı. Rusya ile ilişkileri geliştirirken (belki de Rusya'nın genişlemesini önlerken) bir yandan da Türkleri sakın tutmaya yönelik diplomatik stratejisinin tutarlılığı stratejinin kendi çelişkilerinin etkileşimi ve Doğu Avrupa'daki hadiselerden dolayı çökmüştü. Benzer bir şekilde Fransa'nın Hollanda Krizi'ndeki politikası da 1787 yılında çökecekti. Kısacası Vergennes Kontu'nun uluslararası sistemi ve spesifik olarak diğer devletlerin varsayımlarını ve politikalarını okumasında belirli bir derece gerçek dışılık vardı. Ancak, amaçlar hakkında daha olumlu bir değerlendirme yapılırsa o zaman tahlil değişebilir.²³ Dahası, bütün stratejilerin çelişkileri vardır ve uzmanlar özellikle bunları bulmaya meyillidirler.

Başka bir perspektiften strateji hem dünyada olup bitenler hem de yerel siyasi kültürler hakkındaki görüşler bakımından kavramsallaştırılmıştı ve kavramsallaştırılmaktadır. Bu görüşler politika-yapıcıların (ve diğerlerinin) inanç sistemlerinin ve psikolojik dürtülerinin önemli bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu yaklaşım Çin'i değerlendir-

23 O. T. Murphy, *Charles Gravier, Comte de Vergennes: French Diplomacy in the Age of Revolution, 1719-1787* (Albany, NY, 1982); J. R. Dull, *A Diplomatic History of the American Revolution* (New Haven, CT, 1985).

dirirken kesinlikle kullanışlıdır. Bu faktörleri ayırmak geçmişe dair bir anlatı olarak yararlı değildir. Bu tür bir ayırma geçmişin tarihsel olmayan bir anlatısı olarak bir kesinlik üzerinde vurgu yapmaktadır ve sadece günümüz ile gelecek hakkında asıl olarak bir arzudur ki bu arzu da yanıltıcıdır. Stratejide bir insicamın olmaması bir kusur olamaz. Daha ziyade hem karmaşıklığa hem de günümüzdeki ve gelecekteki ihtimallere uygun bir tepkidir. Dahası, kesin olmama durumu stratejinin anlaşılması ve uygulanmasında, çevresel şartların bir yansımasıdır.

Daha genel olarak optimum büyük strateji fikrinde bir problem vardır. Kurumsal yapıların tarihsel ya da günümüzde olsun, ya da “uygun” yapıların bulunmaması (“uygun” nasıl tanımlanırsa tanımlansın), bu tür stratejilerin belirlenmesindeki etkililiği etkilemektedir. Bununla birlikte, bundan bağımsız olarak böylesi bir optimumun varlığı (ki kendisi mekanistik bir kavramdır) tartışmaya gayet açıktır. Bu tür bir kıyasın önerdiği karar-almanın kalitesi sorunu da aynı şekilde tartışmaya açıktır. Napolyon’u tasvir etmek için kullanılan bir ifade olan zafere doğru çam devirmek²⁴ bir strateji olarak düşünülemez. Çok fazla maliyeti vardır. Neticede ulaşılan zafer ise cılızdır. Aynı zamanda olduğu varsayılan bir optimum sonuç arayışında belirgin bir kesinlik öne sürmenin kendisi de birtakım sorunları barındırmaktadır. Şüphesiz aklın yolunu takip etmek asil bir davadır ancak bunun da yanlışlıkları ve kusurları vardır. İki devlet ya da kuvvet savaşa girişirlerse genelde her iki taraf da kendisinin kazanacağını ve elde edecekleri zaferden bir kısım yararlar elde edeceklerine inanırlar ve en azından bir taraf her zaman hatalıdır.

24 O. Connelly, *Blundering to Glory: Napoleon's Military Campaigns*, 3. Baskı (Lanham, MD, 2006).

SEÇİLİ KAYNAKÇA

- Adamsky, D.P., *American Strategic Culture and the US Revolution in Military Affairs* (Oslo, 2008).
- Aksan, V.H. ve Goffman, D. (haz.), *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire* (Cambridge, 2007).
- Alexander, M., *The Republic in Danger: General Maurice Gamelin and the Politics of French Defence, 1933-1940* (Cambridge, 1992).
- Anderson, J.K., *Military Theory and Practices in the Age of Xenophon* (Berkeley, CA, 1970).
- Andrade, T., *The Gunpowder Age: China, Military Innovation, and the Rise of the West in World History* (Princeton, NJ, 2016).
- Bachrach, B.S., *Early Carolingian Warfare: Prelude to Empire* (Philadelphia, PA, 2001).
- Barfield, T.J., *The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China, 221 BC to AD 1757* (Cambridge, MA, 1989).
- Barker, T.M., *Army, Aristocracy, Monarchy: Essays on War, Society, and Government in Austria, 1618-1780* (Boulder, CO, 1982).
- Barnett, R.W., *Navy Strategic Culture: Why the Navy Thinks Differently* (Annapolis, MD, 2009).
- Barratt, G., *Russia in Pacific Waters, 1715-1825: A Survey of the Origins of Russia's Naval Presence in the North and South Pacific* (Vancouver, 1981).
- Baugh, D.A., *The Global Seven Years War, 1754-1763* (Harlow, 2011).
- Bell, C.M., *The Royal Navy, Seapower, and Strategy between the Wars* (Stanford, CA, 2000).
- Biddle, S., *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle* (Princeton, NJ, 2004).
- Black, J., *Parliament and Foreign Policy in the Eighteenth Century* (Cambridge, 2004).
- Black, J., *The Age of Total War, 1860-1945* (Westport, CT, 2006).
- Black, J., *Insurgency and Counterinsurgency: A Global History* (Lanham, MD, 2016).
- Black, J., *Plotting Power: Strategy in the Eighteenth Century* (Bloomington, IN, 2017).
- Black, J., *Combined Operations: A Global History of Amphibious and Airborne Warfare* (Lanham, MD, 2018).

- Black, J., *Fortifications and Siegecraft: Defense and Attack through the Ages* (Lanham, MD, 2018).
- Bohler, J., Borodziej, W. ve Puttkamer, J. von (haz.), *Legacies of Violence: Eastern Europe's First War* (Munich, 2014).
- Booth, K., *Strategy and Ethnocentrism* (London, 1979).
- Brand, H., *What Good Is Grand Strategy?* (Ithaca, NY, 2015).
- Bryant, G.J., *The Emergence of British Power in India 1600-1784: A Grand Strategic Interpretation* (Woodbridge, Suffolk, 2013).
- Buchanan, A., *American Grand Strategy in the Mediterranean during World War II* (Cambridge, 2014).
- Buchholz, F., Robinson, J. ve Robinson, J., *The Great War Dawning: Germany and its Army at the Start of World War I* (Vienna, 2013).
- Butler, M., *Popular Piety and Political Identity in Mexico's Cristero Rebellion: Michoacan, 1927-1929* (Oxford, 2004).
- Carpenter, S.D.M., *Southern Gambit: Cornwallis and the British March to Yorktown* (Norman, OK, 2018).
- Chickering, R. ve Forster, S. (haz.), *War in an Age of Revolution, 1775-1815* (New York, 2010).
- Chickering, R., Showalter, D. ve van de Ven, H. (haz.), *The Cambridge History of War, Vol IV: War and the Modern World* (Cambridge, 2012).
- Citino, R.M., *Quest for Decisive Victory: From Stalemate to Blitzkrieg in Europe, 1899-1940* (Lawrence, KS, 2002).
- Clark, J.P., *Preparing for War: The Emergence of the Modern US Army, 1815-1917* (Cambridge, MA, 2017).
- Contamine, P., *War in the Middle Ages* (Oxford, 1986).
- Dai, Y., *The Sichuan Frontier and Tibet: Imperial Strategy in the Early Qing* (Seattle, 2009).
- DiNardo, R., *Invasion: The Conquest of Serbia, 1915* (Santa Barbara, CA, 2015).
- Doughty, R.A., *Pyrrhic Victory: French Strategy and Operations in the Great War* (Cambridge, MA, 2008).
- Dreyer, J.T., *Middle Kingdom and Empire of the Rising Sun: Sino-Japanese Relations, Past and Present* (New York, 2016).
- Dull, J.R., *The French Navy and American Independence: A Study of Arms and Diplomacy, 1774-1787* (Princeton, NJ, 1975).
- Dull, J.R., *A Diplomatic History of the American Revolution* (New Haven, CT, 1985).
- Echevarria, A.J., *Military Strategy: A Very Short Introduction* (Oxford, 2017).
- Edgerton, D., *England and the Aeroplane: Militarism, Modernity and Machines* (London, 2013).
- Ehlert, H., Epkenhans, M. ve Gross, G.R (haz.), *The Schlieffen Plan: International Perspectives on the German Strategy for World War I* (Lexington, KY, 2014).
- Engels, D.W., *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army* (Berkeley, CA, 1978).
- Erzold, T.H. ve Gaddis, J.L. (haz.), *Containment: Documents on American Policy and Strategy, 1945-1950* (New York, 1978).
- Fairbank, J.K. (haz.), *The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relations* (Cambridge, MA, 1968).

- Faulkner, N., *Lawrence of Arabia's War: The Arabs, the British, and the Remaking of the Middle East in WWI* (New Haven, CT, 2010).
- Foley, RT., *German Strategy and the Path to Verdun: Erich von Falkenhayn and the Development of Attrition, 1870-1916* (Cambridge, 2005).
- Freedman, L., *Strategy: A History* (Oxford, 2013).
- French, D., *British Strategy and War Aims, 1914-16* (London, 1986).
- Fuller, W.C. Jr, *Strategy and Power in Russia, 1600-1914* (New York, 1992).
- Fynn-Paul, J. (haz.), *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800* (Leiden, 2014).
- Gaddis, J.L., *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947* (New York, 1972).
- Gaddis, J.L., *George F. Kennan: An American Life* (New York, 2011).
- Gat, A., *The Development of Military Thought: The Nineteenth Century* (Oxford, 1993).
- Gerwarth, R., *The Vanquished: Why the First World War Failed to End, 1917-1923* (London, 2016).
- Glete, J., *Navies and Nations: Warships, Navies, and State-Building in Europe and America, 1500-1860* (2 cilt, Stockholm, 1993).
- Gommans, J.J.L., *The Rise of the Indo-Afghan Empire, c.1710-1780* (Leiden, 1995).
- Gooch, J., *Mussolini and his Generals: The Italian Armed Forces and Fascist Foreign Policy, 1922-1940* (Cambridge, 2007).
- Gray, C.S., *The Leverage of Sea Power: The Strategic Advantage of Navies in War* (New York, 1992).
- Gray, C.S., *Strategy for Chaos: Revolutions in Military Affairs and the Evidence of History* (London, 2002).
- Gray, C.S., *The Strategy Bridge: Theory for Practice* (Oxford, 2010).
- Greenhalgh, E., *Victory through Coalition: Britain and France during the First World War* (Cambridge, 2005).
- Greenhalgh, E., *The French Army and the First World War* (Cambridge, 2014).
- Hall, C.D., *British Strategy in the Napoleonic War, 1803-15* (Manchester, 1992).
- Handel, M., *Masters of War: Sun Tzu, Clausewitz and Jomini* (London, 1992).
- Harding, R., *Seapower and Naval Warfare, 1650-1830* (London, 1999).
- Hart, P., *The IRA and its Enemies: Violence and Community in Cork, 1916-1923* (Oxford, 1998).
- Heuser, B., *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present* (Cambridge, 2010).
- Heuser, B., *The Strategy Makers: Thoughts on War and Society from Machiavelli to Clausewitz* (Santa Barbara, CA, 2010).
- Heuser, B. ve Shamir, E. (haz.), *Insurgencies and Counterinsurgencies: National Styles and Strategic Cultures* (Cambridge, 2016).
- Hippler, T., *Bombing the People: Giulio Douhet and the Foundations of Air-Power Strategy, 1884-1939* (Cambridge, 2013).
- House, J.M., *Controlling Paris: Armed Forces and Counter-Revolution, 1789-1848* (New York, 2014).
- Hughes, D.J. (haz.), *Moltke on the Art of War* (Novato, CA, 1993).
- Isaac, B., *The Limits of Empire: The Roman Army in the East, 2. Baskı* (Oxford, 1992).

- Jeffery, K., 1916: *A Global History* (London, 2016).
- Johnson, K.D., *China's Strategic Culture: A Perspective for the United States* (Carlisle, PA, 2009).
- Jomini, A-H., *Summary of the Art of War* (Philadelphia, PA, 1862).
- Jones, B., *The Marshall Plan and the Shaping of American Strategy* (New York, 2017).
- Kane, T. ve Lonsdale, D., *Understanding Contemporary Strategy* (Abingdon, 2012).
- Kennedy, P. (haz.), *Grand Strategies in War and Peace* (New Haven, CN, 1991).
- Khan, S.W., *Haunted by Chaos: China's Grand Strategy from Mao Zedong to Xij Jinping* (Cambridge, MA, 2018).
- Kleinschmidt, H., *The Nemesis of Power* (London, 2000).
- Knight, A., *The Mexican Revolution* (2 cilt, Cambridge, 1986).
- Knight, R., *Britain against Napoleon: The Organisation of Victory, 1793-1815* (London, 2013).
- Knight, R. ve Wilcox, M., *Sustaining the Fleet, 1793-1815: War, the British Navy and the Contractor State* (Woodbridge, Suffolk, 2010).
- Laband, J., *Zulu Warriors: The Battle for the South African Frontier* (New Haven, CT, 2014).
- Lambert, A., *The Crimean War: British Grand Strategy against Russia, 1853—56*, 2. Baskı (Farnham, 2011).
- Le Bohec, Y., *La Guerre romaine: 58 avant J.-C.-235 apres J.-C.* (Paris, 2014).
- LeDonne, J.P., *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650-1831* (Oxford, 2004).
- Lee, W.E., *Waging War: Conflict, Culture, and Innovation in World History* (Oxford, 2016).
- Lehrman, L.E., *Lincoln and Churchill: Statesmen at War* (Guilford, CT, 2018).
- Lewis, J., *Changing Direction: British Military Planning for Post-War Strategic Defence, 1942-1947*, 2. baskı (London, 2003).
- Lieven, D., *Towards the Flame: Empire, War and the End of Tsarist Russia* (London, 2015).
- Lindstrom, P. ve Norrhem, S., *Flattering Alliances: Scandinavia, Diplomacy, and the Austrian- French Balance of Power, 1648-1740* (Lund, 2013).
- Lloyd, N., *Passchendaele: The Lost Victory of World War I* (London, 2017).
- Loreto, L., *La grande strategia di Roma nell'eta della prima Guerra punica (ca.273-ca.229 a. C.): l'inizio di un paradosso* (Naples, 2007).
- Lund, E.A., *War for the Every Day: Generals, Knowledge, and Warfare in Early Modern Europe, 1680-1740* (Westport, CT, 1999).
- Luttwak, E.N., *The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century ad to the Third* (Baltimore, MD, 1976).
- Luttwak, E.N., *The Grand Strategy of the Byzantine Empire* (Cambridge, MA, 2009).
- Lynn, J.A., *Giant of the Grand Siecle: The French Army, 1610—1715* (Cambridge, 1997).
- Lyon, J., *Serbia and the Balkan Front, 1914: The Outbreak of the Great War* (London, 2015).
- McPherson, A., *A Short History of US Interventions in Latin America and the Caribbean* (Chichester, 2016).
- Maiolo, J., *Cry Havoc: The Arms Race and the Second World War, 1931-1941* (London, 2010).

- Maley, W., *The Afghanistan Wars*, 2. Baskı (Basingstoke, 2009).
- Mansoor, P.R ve Murray, W. (haz.), *Grand Strategy and Military Alliances* (Cambridge, 2016).
- Mattel, W., *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy* (New York, 2015).
- Mattern, S.E, *Rome and the Enemy: Imperial Strategy in the Principate* (Berkeley, CA, 1999).
- Mawdsley, E., *Thunder in the East: The Nazi-Soviet War, 1941-1945*, 2. Baskı (London, 2016).
- May, T., *The Mongol Art of War: Chinggis Khan and the Mongol Military System* (Yardley, PA, 2007).
- Mitchell, A.W., *The Grand Strategy of the Habsburg Empire* (Princeton, NJ, 2018).
- Mitter, R, *China's War with Japan, 1937-1945: The Struggle for Survival* (London, 2013).
- Mitton, K., *Rebels in a Rotten State: Understanding Atrocity in Sierra Leone* (London, 2015).
- Morewood, S., *The British Defence of Egypt, 1935—1940: Conflict and Crisis in the Eastern Mediterranean* (Abingdon, 2005).
- Morgan-Owen, D.G., *The Fear of Invasion: Strategy, Politics, and British War Planning, 1880-1914* (Oxford, 2017).
- Murray, W. ve Hsieh, W.W., *A Savage War: A Military History of the Civil War* (Princeton, NJ, 2016).
- Murray, W. ve Mansoor, P.R. (haz.), *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present* (New York, 2012).
- Murray, W. ve Sinnreich, R.H. (haz.), *The Past as Prologue: The Importance of History to the Military Profession* (Cambridge, 2006).
- Murray, W., Sinnreich, R.H. ve Lacey, J. (haz.), *The Shaping of Grand Strategy: Policy, Diplomacy, and War* (New York, 2011).
- Naveh, S., *In Pursuit of Military Excellence: The Evolution of Operational Theory* (London, 1997).
- Olsen, J.A. ve Gray, C.S. (haz.), *The Practice of Strategy: From Alexander the Great to the Present* (Oxford, 2011).
- Olsen, J.A. (haz.), *Airpower Reborn: The Strategic Concepts of John Warden and John Boyd* (Annapolis, MD, 2015).
- Ostwald, J., *Vauban under Siege: Engineering Efficiency and Martial Vigor in the War of the Spanish Succession* (Leiden, 2007).
- Otte, T.G., *July Crisis: The World's Descent into War, Summer 1914* (Cambridge, 2014).
- Parker, G., *The Grand Strategy of Philip II* (New Haven, CT, 1998).
- Parry, J., *The Politics of Patriotism: English Liberalism, National Identity and Europe, 1830-1886* (Cambridge, 2006).
- Peraino, K., *A Force So Swift: Mao, Truman, and the Birth of Modern China, 1949* (New York, 2017).
- Perdue, P.C., *China Marches West: The Qing Conquest of Central Eurasia* (Cambridge, MA, 2005).

- Philpott, W.J., *Anglo-French Relations and Strategy on the Western Front, 1914-18* (Basingstoke, 1996).
- Popescu, I., *Emergent Strategy and Grand Strategy: How American Presidents Succeed in Foreign Policy* (Baltimore, MD, 2017).
- Prestwich, M., *Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience* (New Haven, CT, 1996).
- Razoux, P., *The Iran-Iraq War* (Cambridge, MA, 2015).
- Reardon, C., *With a Sword in One Hand and Jomini in the Other: The Problem of Military Thought in the Civil War* (Chapel Hill, NC, 2012).
- Reynolds, C.G., *History and the Sea: Essays on Maritime Strategies* (Columbia, SC, 1989).
- Rieber, A.J., *Stalin and the Struggle for Supremacy in Eurasia* (Cambridge, 2015).
- Ringmar, E., *Identity, Interest and Action: A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War* (Cambridge, 1996).
- Robinson, D.M., *Martial Spectacles of the Ming Court* (Cambridge, MA, 2013).
- Robson, B., *Crisis on the Frontier: The Third Afghan War and the Campaign in Waziristan, 1919-20* (Staplehurst, Kent, 2004).
- Robson, M., *Britain, Portugal and South America in the Napoleonic Wars: Alliances and Diplomacy in Economic Maritime Conflict* (London, 2010).
- Rockoff, H., *America's Economic Way of War: War and the US Economy from the Spanish-American War to the Persian Gulf War* (Cambridge, 2012).
- Rogers, C.J., *War Cruel and Sharp: English Strategy under Edward III, 1327-1360* (Woodbridge, Suffolk, 2000).
- Rogers, C.J., *Essays on Medieval Military History: Strategy, Military Revolutions, and the Hundred Years War* (Farnham, 2010).
- Rothenberg, G.E., *Napoleon's Great Adversaries: The Archduke Charles and the Austrian Army, 1792-1814* (London, 1982).
- Schneid, F.C. (haz.), *The Projection and Limitations of Imperial Powers, 1618-1850* (Leiden, 2012).
- Showalter, D.E., *The Wars of German Unification, 2. Baskı* (London, 2015).
- Showalter, D.E. (haz.), *Forging the Shield: Eisenhower and National Security for the 21st Century* (Chicago, 2005).
- Smele, J.D., *The 'Russian' Civil Wars, 1916-1926: Ten Years That Shook the World* (London, 2015).
- Snyder, J., *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations* (Santa Monica, CA, 1977).
- Sondhaus, L., *Franz Conrad von Hotzendorf. Architect of the Apocalypse* (Boston, MA, 2000).
- Sondhaus, L., *Strategic Culture and Ways of War* (London, 2006).
- Stahel, D., *Operation Barbarossa and Germany's Defeat in the East* (Cambridge, 2009).
- Starkey, A., *European and Native American Warfare, 1675-1815* (London, 1998).
- Stern, J. ve Berger, J.M., *ISIS: The State of Terror* (London, 2015).
- Stewart, A., *The First Victory: The Second World War and the East Africa Campaign* (New Haven, CT, 2016).
- Stockings, C. ve Hancock, E., *Swastika over the Acropolis: Re-interpreting the Nazi Invasion of Greece in World War II* (Leiden, 2013).

- Stoker, D., *The Grand Design: Strategy and the US Civil War* (New York, 2010).
- Storrs, C. (haz.), *The Fiscal-Military State in Eighteenth-Century Europe* (Farnham, 2009).
- Strachan, H., *The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective* (Cambridge, 2013).
- Sutyagin, I. ve Bronk, J., *Russia's New Ground Forces: Capabilities, Limitations and Implications for International Security* (Abingdon, 2017).
- Swaine, M. ve Tellis, A., *Interpreting Chinese Grand Strategy: Past, Present, and Future* (Santa Monica, CA, 2000).
- Tanner, H.M., *The Battle for Manchuria and the Fate of China: Siping, 1946* (Bloomington, IN, 2013).
- Tanner, H.M., *Where Chiang Kai-shek Lost China: The Liao-Shen Campaign, 1948* (Bloomington, IN, 2015).
- Taylor, W.A., *Military Service and American Democracy: From World War II to the Iran and Afghanistan Wars* (Lawrence, KS, 2016).
- Trautmann, F. (haz.), *A Prussian Observes the American Civil War: The Military Studies of Justus Scheibert* (Columbia, MO, 2001).
- Ucko, D.H., *The New Counterinsurgency Era: Transforming the US Military for Modern Wars* (Washington, DC, 2009).
- Vaisse, J., *Zbigniew Brzezinski: America's Grand Strategist* (Cambridge, MA, 2018).
- van Creveld, M., *Command in War* (Cambridge, MA, 1985).
- van de Ven, H.J., *War and Nationalism in China, 1925-1945* (London, 2003).
- Varin, C. ve Abubakar, D. (haz.), *Violent Non-State Actors in Africa: Terrorists, Rebels, and Warlords* (Cham, Switzerland, 2017).
- Verbruggen, J.F., *The Art of Warfare in Western Europe during the Middle Ages* (Oxford, 1977).
- Waldron, A., *From War to Nationalism: China's Turning Point, 1924—1925* (Cambridge, 1995).
- Waley-Cohen, J., *The Culture of War in China: Empire and the Military under the Qing Dynasty* (London, 2006).
- Wawro, G., *A Mad Catastrophe: The Outbreak of World War I and the Collapse of the Habsburg Empire* (New York, 2014).
- Whitman, J.Q., *The Verdict of Battle: The Law of Victory and the Making of Modern War* (Cambridge, MA, 2012).
- Wilson, M.R., *The Business of Civil War: Military Mobilisation and the State, 1861-1865* (Baltimore, MD, 2006).
- Wilson, M.R., *Destructive Creation: American Business and the Winning of World War II* (Philadelphia, PA, 2016).
- Yong, T.T., *The Garrison State: The Military, Government, and Society in Colonial Punjab, 1849-1947* (New Delhi, 2005).
- Zabecki, D.T., *Chief of Staff: The Principal Staff Officers behind History's Great Commands* (2 cilt, Annapolis, MD, 2008).
- Zamoyski, A., *Warsaw 1920: Lenin's Failed Conquest of Europe* (London, 2008).
- Zhang, X., *Deng Xiaoping's Long War: The Military Conflict between China and Vietnam, 1979-1991* (Chapel Hill, NC, 2015).
- Zook, D.H., *The Conduct of the Chaco War* (New York, 1960).

DİZİN

I. Alexander 191, 307
I. Elizabeth 61
I. Frederick William 407
I. George 97
I. Joseph 106
I. Richard 44
I. Selim 43, 87, 88
II. Charles 115
II. Francis 175
II. Frederick William 175
II. George 140
II. James 133, 147
II. Joseph 106, 415
II. Philip 46
II. Wilhelm 117, 272, 281
III. Edward 42
III. George 161, 173
III. Gustav 96
III. Napolyon 242-243, 293
III. William 62, 67
IV. Charles 177
IV. Peter 41
V. Charles 59, 105
V. George 276
V. Philip 59-60, 114
VI. Charles 91, 106-107, 121
VI. Henry 143

VI. Leo 55
VII. Henry 143
IX. Louis 44, 188
XII. Charles 67, 94-95, 100, 120
XIII. Louis 111
XIV. Louis 10, 35, 60, 108, 111, 120, 124, 175
XV. Louis 60, 92, 97, 121
XVI. Louis 60, 108-109

A

abluka 44, 146, 148, 161, 220, 249, 279, 301-302, 347, 364
Adam Smith 93
Adolf Hitler 405
Afganistan 12, 15, 27, 49, 61, 82-83, 89, 185-186, 252, 290, 311, 336, 358, 368-369, 381, 390, 395, 403
Afrika 59, 73, 160, 166, 203, 214, 253-254, 264, 305, 323, 355-356, 370, 377-381, 401
Afyon Savaşı 208
Ağa Muhammed 185, 186
Alaska 98
Aleutian Adaları 99
Alexander Hamilton 172, 230
Alexis 94, 98, 211
Alexis de Tocqueville 211

Alfred Mahan 14, 35, 39, 245, 249-250, 311,
 Almanyaya 35, 93, 96, 98, 112-114, 116-121, 124-125, 127, 145-146, 148, 181-182, 187, 203-204, 241-242, 246, 248, 250-251, 256, 258, 262-265, 267-269, 272, 274, 276-279, 281, 285-286, 288-307, 309-310, 313-318, 320-322, 324-326, 330-331, 334, 338, 346, 352, 356, 358, 361-362, 367, 383-384, 402, 410-411
 Altı Gün Savaşı 349
 Amerika Birleşik Devletleri 7, 17, 60, 74, 116, 119, 134, 136, 139, 142, 149, 169-174, 178-179, 204-205, 207-213, 216-217, 219-221, 224, 226, 239, 241, 246, 249-250, 259, 274, 285, 291-292, 295-296, 307-309, 314, 321-322, 328, 331, 333, 337-338, 340-341, 344-345, 347, 349, 351-353, 355-357, 359-360, 362-363, 366-370, 372, 382-385, 388-391, 401, 406, 409, 412-413
 Amerikan Bağımsızlık Savaşı 33, 67, 69, 117, 122, 150, 159-160, 162, 169, 174, 223
 Amerikan İç Savaşı 53, 120, 159, 163, 169, 215, 217-218, 220, 225, 238-239, 241-243, 280, 403
 Amerikan Yerlileri 152, 166, 214-215, 227, 237-239
 ancien regime 94, 112, 116, 118, 149, 176
 Andre-Hercule de Fleury 115
 Andrew Jackson 211
 Angola 356
 Anthony Wayne 155
 Antietam Savaşı 225, 228
 Antoine-Henri de Jomini 186
 Arap Baharı 371
 Arthur Balfour 278
 Arthur Eckstein 40
 askere alma 18, 176
 Atina 37-38, 189
 Atlantik Savaşı 314, 322

atom bombası 239
 Avustralya 294, 369, 389
 Avusturya 33, 59, 68, 71, 89-92, 96-97, 100-110, 113-114, 118-119, 121, 124, 126-127, 136, 139-140, 161, 174-176, 183, 187, 201, 203, 241-243, 245, 248, 258, 264-266, 268-269, 277, 279, 297, 355, 402, 415
 Avusturya-Prusya Savaşı 242
 Avusturya Veraset Savaşı 124, 126

B

Bali 255
 Bangladeş 364
 Barack Obama 12, 369
 Barbarossa Harekatı
 Basil Liddell Hart 234, 283-284, 292
 Batı Almanyaya 334, 352, 356
 Bavyera 100, 105, 114, 119-120, 161
 Belçika 62, 68, 114, 120, 139, 256, 263-266, 274, 277, 285, 297, 301-302
 Benito Mussolini 10, 293
 Berlin 62, 100, 182, 244, 297, 299, 346-347, 350, 371, 407
 Bernard Montgomery 325
 Bilimsel Devrim 183
 Bill Clinton 12
 Birinci Dünya Savaşı 243, 250-251, 256, 258, 259, 261-262, 264, 280-281, 283, 285-288, 291-292, 299, 301, 311, 319, 327, 330-331, 334, 338, 375, 383, 402
 Bizans 40, 55, 86
 Boer Savaşı 203, 237, 252, 261
 Boris Yeltsin 361
 Boxerlar 255
 Brandywine 154
 Brest-Litovsk Antlaşması 278
 Bulgaristan 266, 273, 279
 Bulge Muharebesi 279, 327
 Burgundy 43
 Burma 60, 65, 80, 290, 308, 311, 313, 322, 327
 Burma (Myanmar) 60, 65

Büyük Frederick 37, 60, 67, 100-101,
115, 123-124, 182, 192, 415
Büyük Kuzey Savaşı 95, 96, 100, 120
Büyük Oyun 252
Büyük Petro 67, 93-94, 98-100, 102

C

Carl Maria von Clausewitz
Carlos 219
Caspar Weinberger 359
Cebelitarık 162, 168
Chakri 188
Charles Ingraio 108
Charles Lee 151
Chemin des Dames 274-275.
CIA 339, 350
Clausewitz 14, 21-22, 35-36, 46, 52,
55, 57, 63, 67, 72, 126, 177, 181,
183-184, 191-198, 203, 244, 246,
284, 375, 382, 404, 419, 427
Colin Powell 49

Ç

Çaldıran Savaşı 89
Çariçe Elizabeth 329
Çeçenistan 372
Çekoslovakya 297, 361

Çin 12-13, 15, 29, 35, 40-41, 45, 53,
60, 68-70, 73-82, 84-85, 92-94,
96, 98-99, 101-102, 106, 112,
116-117, 119, 128-131, 142, 169,
204, 208, 218, 251, 253-255, 258,
260, 287, 290-291, 293, 299-300,
308, 310-311, 322, 327-330, 340,
342, 345-346, 349, 351, 354-357,
363, 367, 369-372, 376-384, 386-
390, 397, 400, 406, 408, 415

Çin İç Savaşı 310, 349

D

DAEŞ 36
Danimarka 98, 105, 241, 246-247,
263, 295, 297
David Cameron 27

David Lloyd George 267
Dean Acheson 24
Deng Xiaoping 356, 387, 423
Dettingen 119
Dieppe 320
Diplomatik İhtilal 109
Doğu Hindistan Şirketi 130
Doğu Pakistan 364
Dokuz Yıl Savaşı 112
Donald Trump 12, 406
Douglas Haig 276
Douglas MacArthur 405
Dunkirk 138
Dwight Eisenhower 325

E

Edward Hamley 193, 288
Edward Luttwak 16
Elihu Root 248
El-Kaide 369, 381
Emanuel Macron 375
Emory Upton 403
Endonezya 307, 352, 355
Erich Ludendorff 268
Erich von Falkenhayn 267, 419
Erich von Manstein 118, 317
Etiyopya 297, 356

F

Facebook 26
Falkland Adaları 65, 122
Fas 74, 310
Fidel Castro 340
Filipinler 318
Finlandiya 67, 97, 305, 333
Flavius Vegetius 197
Florida 63, 191, 208, 211, 216
Francisco Franco 217, 298-299
Franklin Delano Roosevelt 29, 309
Fransa 10, 32, 42-44, 47, 55, 60-61,
63-64, 66-67, 70, 74, 91-93, 96-
98, 100, 104-106, 108-122, 124-
128, 135-140, 143, 145-146, 148-
150, 157, 159-162, 164, 166-169,

171-178, 184-186, 188-191, 193,
202-203, 211, 213, 220, 225, 241-
243, 245, 247-248, 250-253, 256,
263-266, 268-269, 271-272, 274-
277, 285-286, 290-297, 300-302,
304-305, 313-314, 317-323, 325,
352-353, 375, 409, 411, 414-415
Fransız İhtilali 55, 57, 108-109, 118,
122, 125, 127-128, 172, 177-178,
185, 187, 197, 284
Fransız İhtilali Savaşları 55, 125, 128,
177, 185, 284
Fransız-Prusya Savaşı 243
Frederick Roberts 257
Friedrich Engels 262

G

Garnet Wolseley 257
Gebhard Leberecht von Blücher 200
George Kennan 29, 338
George Marshall 319
George Washington 4, 151
George W. Bush 12
Georgia 156, 216
Giulio Douhet 284-285, 419
Guibert 195
Güney Afrika 203, 253, 380
Güney Kore 342, 352, 390

H

Haçlı 42-44, 188, 358
Haiti 191, 211, 313
Halford Mackinder 73
Hanover 59
Hans Delbrück 37, 267
Harry Truman 340
Hartum 252
hava gücü 285, 290, 292, 296, 328-329,
341-342, 356, 359, 374
Hava-Kara Doktrini 359
Hawai 254
Helmuth von Moltke 246, 267, 288
Henry Clay 211
Henry Kissinger 355

Henry Lloyd 34, 71-72
Herbert Simon 30
Hindistan 15, 41-43, 65, 68, 77, 82-
83, 85, 89, 113, 117, 127, 129-130,
142, 160, 168, 184-186, 188, 190,
209, 251-253, 257, 270, 290, 294-
295, 297, 308, 310-311, 313, 327,
349, 364, 376-380, 384, 386, 389,
398
Hittin 44
Holderness 52, 62, 68, 100, 135, 140,
182
Hollanda 62, 110, 112, 114, 116, 119-
120, 139, 161, 176, 263, 297, 307,
415
Homer 38
Hong Kong 302
Horatio Nelson 187

I

Irak 12, 15, 27, 43, 49, 51, 61, 89, 116,
129, 287, 290, 292, 311, 360, 364,
367-369, 371, 372, 374, 378-381,
389-391, 395, 398, 403

İ

İkinci Dünya Savaşı 100, 159, 176,
248, 263, 268, 276, 281, 285, 296,
299, 306, 324, 330, 333-334, 356,
362, 381, 400, 413
İngiliz Kanalı 145, 320
İntikal Savaşı 111
İran 43, 87-89, 91, 99-100, 185-186,
251, 290, 311, 314, 350, 364, 370-
371, 380, 389, 398
İrlanda 74, 117, 158, 168, 200, 290,
310
İspanya 15, 44, 46, 59, 61-63, 65-66,
70, 74, 92-93, 100, 102, 104-107,
109-114, 116-117, 119-122, 125,
127, 137, 139, 144-145, 160, 166-
167, 178, 183, 199, 201, 203, 205,
208, 217, 219-220, 243, 248, 269,
298-299, 414
İspanya İç Savaşı 217, 298-299
İspanya Veraset Savaşı 59, 119, 139

İsrail 349, 359, 364, 379, 396
İsveç 67, 93-101, 105, 119-120
İtalya 10, 39, 103, 106, 114, 121, 137,
139, 187-188, 199, 243, 264, 268,
270, 274, 276-277, 285, 291, 293-
297, 300, 302, 306, 317-324, 342,
411

J

Jack Snyder 28
Jamaika 290
James Bond 23
James Monroe 211, 230
James Polk 212
Jan Bloch 262
Japonya 15, 29, 41, 70, 82, 93, 99-
100, 128-130, 198, 208, 239, 244,
253-255, 260, 262-263, 293-297,
299-300, 305, 307-311, 313, 315,
318-319, 324-325, 327-328, 330,
371, 377, 379, 388
Jefferson Davis 236
J.F.C. Fuller 277
John F. Kennedy 341, 346-347, 350,
355, 396,
John Foster Dulles 341, 351
John Hancock 153
John Lewis Gaddis 358
John Warden 373-374, 421
Josef Stalin 307, 313, 315, 324, 335,
338, 343
Josip Broz Tito 371
Julian Corbett 250
Julius Caesar 40, 188
Jutland 272

K

Kanada 117-118, 127, 154, 159, 162-
164, 168, 170, 201, 206-207, 209,
211, 214, 219, 239, 290, 294, 309
Kangxi 35, 83
Kanji Ishiwara
Kardinal Richelieu 110
Kartaca 39, 410
Kartezyen akılcılık 141

Katerina 102
Kazablanka Konferansı 315
Kazan 88, 98
Kemal Atatürk 294
KGB 343, 357
Kırım 43, 47, 88, 148, 251, 372
Kırım Savaşı 47, 148, 251
Kıta Sistemi 148
Klemens von Metternich 355
Kore 15, 82, 330, 340-342, 349, 352,
370, 381, 390, 406
Kore Savaşı 340-341, 349
Korkunç İvan 89
Korsika 139
Kursk 310, 316-318, 321
Kuveyt 371, 374
Kuzey Kore 340, 370, 406
Küba 313, 340, 347-348, 350, 371, 396

L

La Rochelle 118
Leipzig 119
Lenin 263, 278, 343, 423
Leonid Brejnev 356
Leyte Körfezi 329
Libya 12, 61, 295, 370
Lloyd 34-35, 71-72, 195, 267, 276, 420
Lord George Germain 33, 167
Louisiana 118, 170, 191
Lübnan 359
Lyndon B. Johnson 353, 401

M

Macaristan 87-88, 220, 333, 343
Machiavelli 46, 195, 197, 419
Madagaskar 184
Maginot 292
Malacca 77
Malaya 253, 307, 400
Mali 378
Manchu 78-82, 84-85
Mao Zedong 28, 355, 363, 420
Marathalar 65, 83

Marengo 186-188
 Mareşal Belle-Isle 115, 123
 Mareşal Saxe 71
 Margaret Thatcher 356
 Maria Theresa 68, 106
 Marquis Rialp 104
 Marshall Planı 338
 Medeniyetler Çatışması 366
 Mehdiciler 252, 255
 Meksika 27, 112, 205, 208, 211-214,
 219-220, 227, 231, 236, 239
 Mısır 15, 44, 86-87, 116, 188-190,
 251-252, 254, 270, 287, 290, 295,
 311-312, 337, 343, 349, 364, 390
 Mikhail Gorbaçov 361
 Minden 127
 Ming 35, 46, 75-78, 82, 94, 422
 Minorca 136, 145
 Moğolistan 78, 80, 84
 Moğollar 44-45, 73, 75, 82
 Muhteşem Devrim 70, 133-134, 147,
 150
 Muhteşem Süleyman 87
 Münih 61

N

Nadir Şah 100
 Nancy Pelosi 397
 Napoli 114, 121, 243
 Napolyon 7, 10, 14, 35, 55, 96, 116-
 118, 122-123, 125-126, 133, 137,
 148, 177-179, 183-193, 197, 199,
 204, 209, 213, 242-244, 251, 269,
 284, 293, 304-305, 307, 326, 330-
 331, 408, 416
 Nathanael Greene 151, 155
 NATO 12, 334, 336, 342, 352, 357,
 372, 384, 391, 403
 Neville Chamberlain 400
 Nguyen Anh 188
 Nicholas Houghton 50
 Nijerya 363-364, 378, 380
 Nikaragua 350

Nikita Kruşçev 335, 343-344, 346-
 347, 356
 Nil 189-190, 252
 Normandiya 65
 Norveç 263, 271, 295, 297, 302, 361,
 400
 nükleer silah 356

O

Ochakov 91
 Otuz Yıl Savaşları 33, 47, 89, 104, 105

Ö

Özbekler 74, 88

P

Pakistan 116, 349, 352, 364, 379
 Paraguay 184
 Paris Komünü 213, 243
 Passchendaale 276, 420
 Paul-Gedeon Joly de Maizeroy 55
 Paul von Hindenburg 268
 Paul Wolfowitz 359
 Pearl Harbor 29, 245, 308, 309
 Pelopones Savaşı 137
 Philippe Petain 275
 Polonya 67, 89, 93-95, 97-98, 101,
 105-106, 114, 121, 124, 147, 151,
 161, 263-266, 268, 299-301, 305,
 333, 343, 358, 415
 Polonya Veraset Savaşı 114, 121, 124
 Poltava 67, 95-97, 100
 Portekiz 44, 60, 74, 77-78, 126, 151,
 201, 219, 269
 Prens Eugene 103
 Prusya 33, 35, 55, 100-103, 105-107,
 110, 117-119, 126, 147, 161-162,
 175, 181-182, 203, 213, 241-243,
 245-248, 304, 329, 407, 415
 Prut 96
 Pugachev 72

Q

Qianlong 60, 82-84
 Quebec 157, 163, 201-202, 207

R

- RAND 28, 354, 360
 Richard Nixon 354
 Richard Perle 359
 Robert E. Lee 216, 220-221, 224
 Robert Greene 26
 Robert McNamara 352
 Robert Nivelle 275
 Roma 10, 38-40, 59, 79, 92, 103, 141, 170, 208, 212, 243, 249, 400, 410, 420
 Romanya 270, 274, 305, 319, 342, 361
 Ronald Reagan 356-359, 402
 Rossbach 126
 Rus İç Savaşı 290, 333, 336, 362
 Rus-Japon Savaşı 262
 Rusya 13, 31, 47, 53, 55, 67, 72-74, 80, 82, 85, 88-103, 105-106, 112, 118-119, 121, 125-126, 147-148, 161, 167, 171, 179, 183-186, 193, 203-204, 209, 211, 220, 243, 245, 251-252, 254, 258, 263, 265, 267-268, 270, 272, 274-275, 277-279, 286-287, 290-291, 293, 304, 318, 331, 333, 367, 370-372, 388-391, 399, 406, 414, 415

S

- Saddam Hüseyin 364, 374, 381
 Safeviler 43, 57, 74, 88-89, 179, 398
 Saipan 328
 Salisbury 252
 Samuel Huntington 379
 Sandwich 137, 145
 Saratoga 159-160, 167
 Sedan 242
 Selahaddin 43
 sınırlı rasyonellik 29, 30
 Sicilya 114, 121, 144-145, 317, 319, 323
 Sir Robert Walpole 115, 141, 144
 Soğuk Savaş 7, 13, 135, 196-197, 209-210, 319, 330, 333-334, 343-344, 349-351, 356, 359, 361-363, 366-368, 372, 379, 382, 391, 399, 403

Somme 272-273

- Sovyetler Birliği 29, 64, 80, 116-117, 146, 149, 263, 286-287, 293-294, 297, 300, 303-305, 307-308, 310, 314, 317-318, 324, 330-331, 333-335, 337, 339, 342-346, 349-351, 356-357, 359-363, 366-367, 371, 381, 389, 399
 Sparta 37-38
 Stalingrad 315-316
 Stanislaus Leszcynski 121
 Steenkirk 67
 Steve Baker 26
 St. Petersburg 85, 101, 247, 263, 268-269
 stratejik kültür 9, 11, 14, 17-18, 28-29, 34, 51, 60, 75, 118, 133, 136, 173, 176-177, 250, 405
 Sudan 252, 255, 295, 363, 378
 Sun Tzu 14, 35, 191, 382, 397, 419
 Suriye 12, 61, 86-88, 291, 337, 359-360, 364, 372, 378-380, 390, 400
 Suudi Arabistan 291, 379, 389
 Ş
 Şili 239

T

- Taiping 218, 260
 Tanzania 380
 tarihin sonu 366
 Tayland 82, 188, 311, 379
 Tayvan 78, 82, 383, 388-389
 Tet Taaruzu 354
 Theobald von Bethmann-Hollweg 264
 Theodore Roosevelt 311
 Theodor Mommsen 39
 Thomas Jefferson 170
 Thucydides 37-38, 194
 Tibet 36, 78-79, 84, 418
 Timur 45-46
 Tipu Sultan 129, 190
 Trafalgar 187
 Truva Savaşı 38

Tsushima 328

Türkiye 2, 4, 68, 86, 90, 92, 96-99,
106, 116, 186, 254, 265-266, 268-
269, 279, 290, 294, 315, 338, 380,
389, 406

U

Ukrayna 44, 94, 97-98, 112, 306, 372

Utrecht 121, 138

V

Venedik 88, 91, 96, 186

Venezuela 409

Verdun 272-273, 275, 315, 419

Vergennes 168, 414-415

Vietnam 15, 17, 60-61, 76, 81, 169,
188, 328, 347, 349-355, 381, 401-
403, 413, 423

Vietnam Savaşı 17, 169, 349, 351-352,
355, 381, 401-402, 413

Vladimir Putin 98, 389

W

Wanli 76

Waterloo 19, 117, 125, 192-193, 242

Wellington 126, 184, 200-202, 213

Westphalia 58

Wilkinson 246

William Pitt 58, 137, 162, 182

William Tecumseh Sherman 232-234

Winston Churchill 302

X

Xi Jinping 28, 387-388

Y

Yatıştırma 158-159, 400

Yedi Yıl Savaşları 33-34, 55, 100, 102,
117, 126-127, 147, 157, 162, 164,
174, 176, 329, 414

Yeni Zelanda 294

Yingzong 76

Yıldız Savaşları 357, 360

Yongzheng 83-84

Yorktown 156, 159, 166-167, 418

Yugoslavya 264, 305, 324, 339, 342

Yunan İç Savaşı 338-339

Yunanistan 37, 40, 96, 120, 270, 294,
297, 302, 338

Yüzyıl Savaşları 42, 143

Z

Zaire 381

Zaman Şah 185-186

Zambiya 380

Zhengde 76

Zheng He 46

Zungharlar 84

JEREMY BLACK

DÜNYA TARİHİNDE ASKERİ STRATEJİ

“Jeremy Black yine keskin tarihsel kavrayışı günümüze ait önemli derslerle birleştirebileceğini göstermektedir. Stratejik karar alma ile ilgisi olan herkes, hatta askerî alanın çok dışındakiler bile, bu gayet rahat okunabilir akademik çalışmadan faydalanacaktır. Geçmişteki büyük karar verici figürlerin meseleleri bazen doğru ancak çoğu zaman ise yanlış anladıklarını görmek isteyenler de yine aynı şekilde bu kitabı yararlı bulacaklardır.”

Andrew Roberts, *Churchill: Walking with Destiny*’nin yazarı

“Jeremy Black, Britanya’nın en önde gelen tarihçilerindendir. Askerî strateji konusunda ise dünyada bir liderdir. Bu çarpıcı ve yaratıcı çalışmasıyla yetkinliğini strateji hakkındaki küresel anlatıyı da kapsayacak şekilde genişletmiştir.”

John Bew, *Citizen Clem: A Life of Attlee*’nin yazarı

“Bu kitap stratejinin dinamiklerini çok geniş bir düzlemde akıllı, merak uyandıran ve ayrıca son derece âlimane bir şekilde anlatmayı başarmaktadır... Okuyucuya sadece stratejinin küresel tarihinin birçok vechesi hakkında bilgi vermiyor, aynı zamanda okuyucuyu konu ve tarihî sorunlar hakkında düşünmeye teşvik ediyor.”

Alaric Searle, *Armoured Warfare: A Military, Political and Global History*’nin yazarı

“Bu kitap stratejinin iç yüzünü anlamaya yönelik kıymetli bilgiler veriyor.”

Beatrice Heuser, *Financial Times*

“Black’ın en güçlü tarafı bu kitapta tamamen görüldüğü üzere uluslararası tarih hakkındaki derin bilgisidir.”

Lawrence Freedman, *History Today*

“*Dünya Tarihinde Askerî Strateji*, okumak için ayrılan zamana değer bir çalışmadır. Sadece yirmi dört sayfaya sığdırılmış stratejik düşünce hakkındaki kapsamlı bir literatür değerlendirmesi olan girişi, strateji ile ilgilenen ve özellikle de stratejinin pratiğini desteklemeyi umanlar tarafından okunması gereklidir.”

Yarbay Nathan Finney, *ARMY Magazine*

TİMAS TARİH

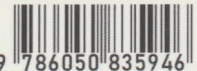
timas.com.tr

timastarih

ASKERİ TARİH

ISBN: 978-605-08-3594-6

9 786050 835946